

VII. D. 9. 13



John Carter Brown.

BOUND
BY
C.KALTHOEBER
LONDON

~~3241~~ 2

ef

de Inventione (Rhet. Vet.) Lib II. Rhetoricorum Novorum
ad Herennium Lib IV

Wm. Carter Braxton

RPJCB

MARII Fabii Victorini Rhetoris in rhetoricis Ciceronis liber primus incipit.

o

Mnis Quicumq; incipit cuiuſq; generis orationem hæc tria in principiis adhibere
dent:ut auditores faciat attētos:beniuolos: dociles: Ergo hic Cicero facit dociles
auditores:cum quid ſit eloquentia oſtendit. Attentos: cum dicit ſe de eloquentia
dicturum:re ſcilicet magna. Beniuolos ſi quidem:quia oſtendit futurum ei cōmo
dum qui his artibus fuerit edoctus. Eloquentia igitur qualis ſit per ſe ipſam non
oſtendit:ſed eſt capax qualitatis:quam non in ſe habet:ſed incipit ab agente. Nam
ut cuiuſq; īgenium fuerit eius qui ea utitur perinde qualis ſit uel quid faciat demō
ſtrat. Ergo quoniam quiuis mediocriter ſapiens poteſt uidere eloquentiam ſi in homine ſtulto ſit
malam eſſe:ſi in ſapiente bonam eſſe. Propterea Cicero non utrum bonum an malum ſit eloquē
tia quærit:ſed utrum plus boni an plus mali habeat oſtēdit. Tractat autem in principiis quattuor
theſis: Vnam talem oſtendendum eſſe ſapientiæ cum eloquentia. Aliam parum prodeſſe ſolam
ſapientiam:tamen prodeſſe. Tertiam multum nocere eloquentiā ſi ſine ſapientia ea ſit: & quia
poteſt dici. Ergo eloquentiæ ſtudendum non eſſe:nam ubiq; ſapientiam laudas. Reſpondetur ſtu
dendum eſſe eloquentiæ: quia per eloquentiam uim ſuam ſapientia exercet neceſſario. Quarta
theſis ſtudendum eſſe eloquentiæ:ſed tamen quæ ſit mixta ſapientiæ. Animaduertere tamen de
bemus in principiis deliberationis propoſitionū partes propoſitionis. Executionē partiū. Poſtre
mo uero ſententiā. Quod diligenter attendēti facile cognitu eſt. Sed antequam ad id unde cœpit
Cicero ueniamus:dicendum primum uidtur quid ſit ars:deinde quid interſit inter artē & uirtutē.
Ars ē quæ ſignificantiam ſui plenā non habet:ſed itelligitur ad aliquid pertinere:non enī uelut co
dice nominato ſcimus ſtatim quid ſit codex:ita mox ſcire poſſumus quid ſit ars: niſi additum fue
rit cuius artis:ut ars poeticæ:grammaticæ:eloquentiæ. Virtus eſt animi habitus in naturæ modū
nationi conſentaneus. Et ideo in naturæ modum duobus enim conſtamus:anima & corpore. Ani
ma immortalis eſt. Si immortalis ē a diuinis deſcendit. Si a diuiniſ deſcendit perfecta eſt. Sed acies
quamuis perfectæ animæ quodam corporis craſſo tegmine irretitur & circunfunditur:& ita fit ut
quandam obliuionē ſui capiat. Cum uero ſtudio ac diſciplina ueluti detegi cœperit atq; nudari:
tunc in naturæ ſuæ modum animi habitus reuertitur atq; reuocatur. Hanc uirtutem Pla. dicit nūc
arte fieri:nunc cum hominibus naſci nunc in exercitatione confici:nunc a deo dari. Hæc uirtus in
rhetoricis a Cicero eadem ponitur quæ ſapientia. Alibi uero:ideſt in libris de rep. ab eodem Cice
ro. Illa uirtus dicitur quæ prudentia. Virtus igitur habet parteſ quattuor. Prudentiam:Iuſtitiam:For
titudinem:Temperantiam. Prudentia eſt rerum bonarum & malarum per omne tempus ſcientia
Iuſtitia eſt animi habitus ita informatus:ut omnibus mentis tribuat dignitatem. Fortitudo eſt con
ſiderata periculorum ſuſceptio & laborū perpeſſio. Temperantia eſt animi circa res inutiles atq;
inhoneſtas uictrix ac pudica dominatio. Harum partium partes in conſequentibus cognoſcemuſ.
Nunc ad id quod oſtendere propoſuimus reuertantur:Scilicet ut quid inter artem & uirtutem in
terſit uideamus. Harum quattuor partium:quas diximus ineſſe uirtuti:nulla omnino in artem ca
dit. Ars enim tantum præcepta tradit:non aliquid ſecundum ipſa præcepta faciēdum. Ideo ars ſa
pientiæ tradi non poteſt. Per ſe autem tota conſtat ac permanet:quæ perfecta eſt:ſi hæc quattuor
teneat. Prudentiam:Iuſtitiam: Fortitudinem: Temperantiam. Datur autem ars eloquentiæ & re
cte datur. Et enim ſi conſtat quattuor rebus:natura:uſu exercitatione: arte. neceſſario & artis præ
cepta in eloquentiam dantur:Quæ ſi deeſt profecto tria illa multum interdum nocere:nunꝗ pro
deſſe poſſunt. Dicendum etiam uidetur quæ diſtantia ſit inter rhetorem:ſophiſtam:& oratorem.
Rhetor eſt qui docet litteras atq; artes traditor eloquentiæ. Sophiſta eſt apud quem dicendi exer
citium diſcitur. Orator eſt qui in cauſis priuatis ac publicis plena & perfecta utitur eloquentia: &
ut ſciamus alium eē rhetorem:alium oratorem. Hos libros artium rhetoricarum uocauit: ubi do
cet artem dicendi:illos alios tres de oratore nominauit:ubi illa quæ habere debeat orator oſtēdit
Nunc ergo conſiderans quid & quantum ſit illud de quo dicturus eſt:ideſt eloquentia recte ſe di
cit diu cogitaſſe non utrum bona an mala ſit eloquentia:ſed utrum plus boni an plus mali hēat.

ſ AEPE & multum hoc mecum cogitaui.horum ſi unum ſit nõ oſtendit ſatis diuti
nam cogitatiõem.Poſſumus enim frequenter aliquid cogitare:ſed ſtatim a cogita
tione deſiſtere.Poſſumus itidem diu aliquid cogitare:ſed in una tantũ die facere.
Recte ergo utrunq; coniũxit.Sæpe & multum hoc mecũ cogitaui: & quia publi-
cũ res proferri non debuit niſi certa & deliberata recte ait:hoc mecũ cogitaui. Boni ne an mali
plus. Cá deliberationis:nõ utrum bona an mala ſit eloquentia:ſed utrũ plus boni an plus mali

M. T. CICERONIS ORATORIS CLARISSIMI RHETORICAE VETERIS LIBER .I.

ſ AEPE ET multũ hoc mecũ cogitaui:
boni ne an mali plus attulerit hoĩbus
& ciuitatibus copia dicendi:ac ſummũ
eloquentiæ ſtudiũ. Nã cũ & nr̃æ reipu.
detrimẽta cõſidero: & maximaꝵ ciuitatũ ueteres
aĩo calamitates colligo:nõ minimã uideo ꝑ diſer
tiſſimos hoĩes inuectam eẽ partẽ incommodoꝵ:
Cum aũt res a noſtra memoria ꝓꝓ uetuſtatem re
motaſ ex litteraꝵ monumẽtis repetere ĩſtituo:mul
tas urbes cõſtitutas:plurima bella reſtrincta: fir-

habeat eloquẽtia:non tamẽ uacat
ratio ordinis.potuit autem dicere
mali ne an boni plus. Sed Cicero
naturá tenuit eloquẽtiæ. Quæ cũ
primum agere cœpit profuit hoĩ
bus.Nam cõpulit eos:& cõgrega
uit.Poſt aũt deprauata ĩgenio ma
lorũ multũ nocuit reipu. Bene er
go ordinẽ tenuit ut diceret bõi ne
an mali plus hominibus attulerit
& ciuitatibuſ reip.duobus conſtat
publico & priuato .ideo homini-
bus & ciuitatibuſ hoc & ĩ uerrinis
animaduertere debemus qualiter
ubique Cicero aut homines de-
fendat aut ciuitates. Copia di-
cendi: quoniam nomen eloquẽ-
tiæ id ſibi obtinet ac uendicat:
ut cum ad aures uenerit non niſi

optima accipiatur.Ideo maluit definire eloquentiá.Ne quis ergo audita eloquẽtia:quæ quaſi ſo-
no ipſo id optinuit ut mixta uideatur eẽ ſapientiæ.Ne quis inquá deliberandũ nõ crederet: utrũ
plus boni an plus mali habeat eloquẽtia:ſed ipſam ꝑ ſe ſatis exiſtimaret boná: propterea maluit
definire eloquentiá indicẽdo copiam dicẽdi. Quæ quia põt ad utrũq; flecti:cám deliberationis ĩ
duxit. Ac ſummũ eloquentiæ ſtudium.Poſtquá docuit quid eſſet eloquentia per definitiõem
ſecurus poſtea occupatis iam auditorum ſenſibus eloquentiam nominauit.Sed recte ait. Ac ſum
mum eloquentiæ ſtudiũ.Non.n.poteſt declarari quid poſſit eloquẽtia niſi in aliquo fuerit ac ple
na fuerit. Nam cũ & noſtræ reip. detrimenta conſidero:Oſtenſurus quátũ boni aut mali poſ-
ſit eloquentia de repu.loqtur.Et recte:non.n.in priuatis rebus eloquentia periclitáda eſt:ſed ĩ pu
blicis.ita ipſe in uerrinis:cum de ſe uel de eloquentia ſua optimá probationẽ afferret:publicas cáſ
commemorat:tacet priuatas.Me qui tot annis in cauſis iudiciiſque publicis ita ſim uerſatus. Nũc
deniq; ut bonũ monſtret eloquentiæ de repu. incõmodis uel cõmodis loquitur.Animaduerten-
dum tamen:quod partes non eodẽ ordine exequitur:quo propoſuit.Ait.n.ſupra boni ne an ma
li plus.Nunc a malis eloquẽtiæ incipit:Sed ſupra naturá ut diximus ſecutus ẽ.Nũc cogitationiſ ra
tionẽ ſeruat.illa enim prima cogitationi occurrũt quæ uicina ſunt a noſtra memoria. Ideo & de
recentibus:& quod eſſet magis propinquũ elegit.Cũ ait.Noſtræ reipublicæ detrimẽta cõſidero.
Conſideratio enim reipublicæ præſentis eſt.Ergo qm̃ hucuſque multa incõmoda per ſolam elo
quentiam reip. contigerunt.recte a malis eloquentiæ cœpit.poſt dicturus de antiqoribus boniſ
& malis. Et maximarum ciuitatũ ueteres animo colligo calamitates. Recedit paulatim a rep.
noſtra ad extraneas ciuitates:& recte poſt Romá maximas ciuitates nominat.Ergo qm̃ uetuſtio
ra ſunt haꝵ exẽpla ciuitatum aĩo ſe ait colligere.In rep.autem nr̃a quæ ſint geſta cõſiderat.Recte
itaq; maximaꝵ ciuitatum collegit calamitates.Illic.n.aliquid operatur eloquentia ubi populus
maior ẽ. Non minimá ui.quia de mõ hic agitur.i.utrũ plus boni an plus mali afferat eloquẽ-
tia.ideo ait nõ minimá uideo inuectá partẽ incommodoꝵ per diſertiſſimos homĩes:quod ſupra
diſputauimus. Noluit ꝑ eloquentiá dicere:ſed ꝑ diſertiſſimos homines:id eſt q habeant copi-
am dicẽdi ſolá. Inuectá uero per metaphorá nauis reſpublica dr̃ gubernari. Cum autẽ res
a noſtra memoria:propter uetuſtatẽ remotas.Expoſitis malis incipit dicere qd bõi habeat eloq̃n
tia:a noſtra memoria inquit remotas:ut excuſet memoriá quaſi negligentem:addidit ꝓꝓ uetuſta
tem.Ergo illa quæ nimis a memoria noſtra remota ſunt:q ſcire poſſumus. Et litteraꝵ moni
mentis:inquit repetere inſtituo.hæc monimenta dupliciter accipimus:aut annales:aut hiſtoriaſ.
Primo.n.annales fuerunt: poſt hiſtoriæ factæ ſunt. Multas urbes conſtitutas:plurima bella re
ſtrincta:firmiſſimas ſocietates:ſanctiſſimas amicitias.Deinde dicendum eſt hoc loco quid ſit ciui

tas.Eſt autem ciuitas collecta hominum multitudo ad iure uiuendum. Cum ergo fuerit ciuitas
conſtituta:neceſſe eſt ut primo bella patiatur:poſtea pacem agat.Pax.n.a pacto dr̃. pactum uero
eſſe nõ poteſt niſi cã præcedat.i.bellum.Hoc & Saluſti.tenuit:cũ de rebus Romanis loqueretur.
Dixit.n.prius bella geſta poſt pacem eſſe fundatã.Res inquit romana plurimũ impio ualuit.Ser
uio ſulpitio &.M.Marcello cõſulibus omni galliacis rhenum:atq; inter mare noſtrum & oceanũ
niſi quæ a paludibus in uia fuit perdomita. Hic bellum gerit:deinde pacẽ memorat conſequutã
optimis autem moribus & maxi-
ma concordia egit.rẽpu. inter ſe-
cundum ac poſtremum bellũ car-
thaginenſe. Quæritur aũt utrũ in
bellis aliquid poſſit eloquẽtia.Po
teſt.n.ſine dubio:& tantum quãtũ
uirtus poteſt.Nã ſi uirtute bella fi-
niunt.& eloquentia bella finiunt.
Ideo ergo ait plurima bella reſtrin
cta iam illud notum eſt quod bel-
la ardere dicunt.ut ait ardebat oĩs
Hiſpania citerior. Item quis tanti
incendia belli.Firmiſſimas ſocieta
tes:ſanctiſſimas amicitias:inter ſo
ciũ & amicũ hoc ĩtereſt. Sociuſ ẽ q
nobis aliquo pacto ad alquid gerẽ
dum coniungitur. Amicus eſt qui
nihil uſu uitæ ſimilis pio ac fideli amore coniungitur. Et quia ſocius aliquid nobiſcum gerit:ideo
ait firmiſſimas ſocietates: quia amicus pro nobis amore coniungitur: ideo ait ſanctiſſimas ami-
citias.ergo interdum amicus eſt: & ſocius non eſt ſi mecum nihil gerat: & rurſus cum ſit ſocius:
amicus non eſt:ſi aliquid mecum inuitus gerat.Propterea Cice.ubique duo hæc iungit ſocios po
pulo Romano atq; amicos: Itaque & hic firmiſſimas ſocietatis ſanctiſſimas amicitias. intelligo
recte intelligo:ait enim ſupra: Ex litterarum monumentis repetere inſtituo: Ergo id quod legi-
tur intelligendum eſt. Cum animi ratione:tum facili eloquentia comparatas.ubiq; hæc duo
coniungit.Sed quando aliquid duæ res agunt: triplici modo agunt:aut æquales ſunt: aut nunc
iſta plus præſtat: nunc illa. Hic ſapientiæ: dat proprias agendi rationes. Sed quia uirtus om-
nis magnitudine ſui tarda eſt: iccirco ſubiunxit & tempus: ut illud quod ſapientia inuenerit:
facilius eloquentia compleatur. Ergo ad aliquid cito faciendum.Alterum alterius auxilii eget.
Recte igitur rempu.commodum ex confectione utriuſq; coniungit. Ac me quidem: ſupra
oſtendit quantum obeſſet eloquentia:quantumq; prodeſſe: ſed mixta ſapientiæ. Nũc uero uult
oſtendere ſingulatim quantum ſapientia ſola proſit:quantum eloquentia ſola obſit. Quod cum
oſtenderit:quoniam ſapientia ſola parum prodeſt & eloquentia ſola multum obeſt: rurſus dictu
rus eſt eloquentiam ſapientiæ eſſe iungendam. Omnis res aut nimium prodeſt:aut parum pro
deſt aut nimiũ obeſt:aut parum obeſt. Sapientiæ unum dat ut ſola parum proſit reip.nihil tamẽ
obſit.Eloquentiam uero ſolam ſæpe ait nimium obeſſe. Qua in re ob eſſe ſemper oſtẽdit: ſed &
interdum ſatis obeſſe. Illam uero aliam partem tollit ſoli eloquentiæ:ut uel parum proſit reip.
multum tamen obſit. Verum quod ait. Ac me quidem diu cogitantem ratio ipſa.Ipſa inquit ra-
tio ſapientiæ:ſcilicet quam eloquentiæ dicimus eſſe iungendam. Quare ſiquis: oſtendit quid
ſit plena ſapientia.Sapiens ẽ enim qui diuina atq; humana optime nouit.Ergo ſtudiũ recte ratio-
nis ad diuina ſtudiũ honeſti officii ad humana referamus.quod autem ait ſtudium rectius dixit q̃
ſi dixiſſet.Quare ſiquis omiſſa ratione atq; officio.In his enim nominibus perfecta philoſophia
ẽ:quam quia nullus orator plene poteſt aſſequi.ideo nobis hoꝝ uel ſtudium habendum eẽ demõ
ſtrat.Conſumit omnẽ operã in exercitatione dicendi. Cõſumit inquit:Iam in iſto uerbo ẽ inuti
lis labor.Quod autem ait in exercitatione dicendi:timet eloquentiam nominare:ut ſupra dixi-
mus:ne ſenſũ audientis offendat. Itaq; hæc difinitio ẽ eloqnentiæ. Eloquentia ẽ exercitatio di
cendi.Is inutilis ſibi pernitioſus patriæ cuius alitur.Omnis hõ aut ſibi:aut patriæ cõſulit:aut plus
ſibi q̃ patriæ.Recte ergo homines ad hæc duo miſcenda ſapiẽtiam & eloquentiã. Primo ab utili
tatibus ſuis deinde ẽt publicis inuitantur.Qui inquit fuerit in ſola dicẽdi exercitatione uerſatus:
omiſſis ſtudiis rationis ĉt officii & ſibi inutilis &pernitioſus patriæ ciuis alitur. Qui uero ita
ſeſe: & cætera benearmat:quaſi ſapientia pro robore ſit.ꝑ armis eloquentia. Attẽdamus tamen
ut cũ ſupra pro eloquentia:aut copiã dicẽdi:aut exercitationẽ:aut diſertitudinem nominauerit.

miſſimas ſocietates:ſãctiſſimas aĩcitias intelligo:
tũ aĩ ratione:tũ ẽt facilius eloq̃ntia cõparatas: ac
me quidẽ diu cogitantẽ ratio ipſa ĩ hãc potiſſimũ
ſnĩam ducit:ut exiſtimẽ ſapientiã ſine eloquẽtia
paꝝ prodeſſe ciuitatibus:eloquentiã uero ſine ſa
piẽtia nimiũ obeſſe plærũq; ꝓdeſſe nũquã. Qua
re ſi qs omiſſis rectiſſimis atq; honeſtiſſimis ſtu
diis rõnis & officii cõſũit omnẽ operã ĩ exercitatõ
ne dicẽdi:is ĩutilis ſibi pnitioſus ciuis pr̃iæ alitur.
Qui uero ita ſe armat eloquẽtia: ut nõ oppugna
re cõmoda patriæ:ueꝝ propugnare poſſit:is mihi

Nunc ubi & de ſapientia loquitur:ut ſecurus eloquētiam noīet.hic quoqꝫ duo illa ſeruat quæ ſupra diximus.Qui inquit ſapiētiæ miſcuerit eloquentiam:is & ſuis:& publicis rationibus utiliſſimus atqꝫ amiciſſimus ciuis fore uidet: utilē circa priuata.aīcum circa publica accipiamus. Ac ſi uolumus: & cætera.Primo rē quandā conſtituit:cui eloquētiæ nomē īpoſuit & oſtēdit unde naſcat eloquētia:ſiue ex arte iqt:ſiue ex ſtudio ſiue exercitatione:ſiue a natura.Huius inqt eloquētiæ ciuis incerta eſt origo.Si uolumus cōſiderare principiū:inuenimus inqt id ex honeſtiſſimis cauſis

uir & ſuis & publicis rationibus utiliſſimus atqꝫ amiciſſimus ciuis fore uī.Ac ſi uolumus huius rei quæ uocatur eloquētia:ſiue artis:ſiue ſtudii: ſiue exercitationis cuiuſdā:ſiue facultatis a natura profectæ cōſiderare principiū:reperiemus id ex honeſtiſſimis cauſis natū atqꝫ optimis rationibus ꝓfectū.Nā fuit quoddā tēpus cū ī agris hoīes paſſim beſtiaꝝ more uagabātur & ſibi uictu ferino uitam ꝓpagabāt:nec rōe aī qcq̄:ſed plæraqꝫ uiribus corporis admīſtrabāt:nondū diuinæ religionis: non humani officii ratio colebatur: nemo nuptias uiderat legitimas:nō certos qſquā aſpexerat liberos nō ius æquabile quid utilitatis haberet acceperat. Ita ꝓpter errorē atqꝫ inſcitiā cæca ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad ſe explēdam uiribus corporis abutebatur pernicioſiſſimis ſatellitibus. Quo tēpore quidē magnus uidelicet uir & ſapiēs

natū:atqꝫ optimis rationibus profectū.Cā ē aī impulſus ad aliquid agendū.Ratio eſt gerendoꝝ ordo ex cā uenientiū:ut quid quo loco facias: ac dicas intelligas. Ergo inqt ſi eloquentiæ principiū cōſiderare uolumus. Primū cā attēdēda eſt:hæc cā honeſta ē. Deinde rationes & eaſdē optimas īuenimus Inter ſtudiū aūt & exercitationem hoc intereſt.Studiū ē animi ad aliquid agendū pertinacia. Exercitatio ē ſuſcepti actus cōtinuatio. Ex his quoqꝫ ſupra diximus naſci eloquentiā poſſe. Nā fuit quoddā tēpus:& cætera:Incipit cōmemorare cās fuiſſe honeſtas:quibus eloquētia nō ad idipſū ꝙ nata ſit: ſed circa agendū principiū ſūpſerit.ut ſupra diximus. Aiunt philoſophi e duobus hominē conſtare:anima & corpore:Animā uero cē perfectā:ſed impediri craſſitudine corporis quo minus ſe talē exerceat qualis eſt per naturā. Ergo mūdo conſtituto erant homines minus impediti corpore:& in quibus uis animæ obruta atqꝫ oppreſſa eſſet.Tunc neceſſario rapto uiuebant & malis moribus oppreſſo animæ bono:circa res omnes uiribus corporis abutebantur.Sed quia natura nō æqualiter ſe p oēs fundit:aliquando unus extitit:qui ſe bene intelligeret:& qui uideret eſſe in hominibus animā illā diuinam:quæ haberet in ſe multas utilitates:ſi tamē poſſet ab aliquo e lateribus qbuſdā elici atqꝫ ꝓferri.Ergo his cauſis eloquentia initium nō naſcēdi ſed agendi ſumpſit.nam fuit quoddā tēpus:cum in agris homīes paſſim beſtiarū:modo uagabant.ſicut Virg.Hæc nemora indigenæ fauni nymphæqꝫ tenebāt.Gēſqꝫ uirum trūcis & duro robore nata.Quis neqꝫ mos neqꝫ cultus erat:nec iungere tauros. Aut cōponere opes norant.aut parcere parto.Et ſibi uictu ferino uitam ꝓpagabant. Sapiens oīs memoriæ ſtudet.Illi in qbus uis animi mole corporis oppreſſa deliteſcit:non memoriæ ſtudent:ſed ferino ritu ſubſidia ſolis ꝓſpiciunt diebus.Sic Saluſtius:Et quoniam uita ipſa qua fruimur breuis ē memoriam noſtri quam maxime longam efficere cōuenit.non pecorum more uiuere: quæ natura prona atqꝫ uentri obedientia finxit:ut iſti homines fuerunt:qui ſibi in uictu ferino uitam ꝓpagabant. Nondum diuinæ religionis & cætera.Plena philoſophia eſt:quæ cōſtat ex duobus: ex phiſica & æthica.phiſica ē:quæ diuinis agit.Aethica quæ de humanis differit. Sed quia Cicero illud docet:quod oratori eſt neceſſarium æthica ꝓſequitur. Quæ ſi tunc ab hominibus ignorata eſt:multomagis phiſica:ergo indicat ut illi uixerunt:qui animæ commodis ignoratis corporis uiribus plæraqꝫ geſſerunt. Nemo nuptias uiderat legitimas atqꝫ incertos quiſqꝫ inſpexerat liberos.Vtrumqꝫ enim uaga atqꝫ incerta uenere conficiebatur.Neqꝫ erant iura quæ id fieri ꝓhiberēt. Non ius æquabile quid utilitatis haberet acceperant.Illic enim nullius iniuria uiuitur ubi ē iuris æqualitas æqua libertas:ubi aliquid aut omnibus licet facere:aut omnibus non licet. Pernicioſiſſimis ſatellitibus uires corporis eſſe ait cupiditatis miniſtras:quæ in animis hominum quandam obtinēt tyrannidem. Quo tempore quidam magnus & cætera: ut facilius intelligentiā conſequamur rerum ſimilitudo proferenda eſt. Anima ita eſt ut uinum. Nam quemadmodum uinum pro uaſe in quo eſt habitum:aut retinet:aut amittit uiolentiam.Proinde anima ſi optimū & caſtum corpus offenderit:ſeruat naturam:ſin alias uelut amittit.Ita igitur cum mortale genus

brutum atq; inſcium rerum omnium uagaretur. Extitit quidā uir magnus in quo animā ſuam retineret naturam & q intelligeret oēs hoies hr̄e ī ſe quiddā diuinū:ſed id uitio corporis oppimi atq; deperire quod ſi fuiſſet elicitū maximas inde cōmoditates hominū poſſe cōtingere. Cognouit q̄ materies & quanta ad maximas res opportunitas in animis ineſſet hominū. Materia nō ad hoc ip̄m materia eſt:quod materia uocatur:ſed ad id quod inde fieri hēt materia ē. Opportunitas uero non accidit:neq; in altero eſt:ſed in eadem materia ē. Poteſt āt in ligno eē materies ad aliquid faciendū:ſed ſi putreſcit opportunitas:in materia nō eſt. Similia & de reliqs materiis poſſumus dicere:ergo nō ſuffecerat inuenta materia in hominibus niſi in eadē materia ēt opportunitaſ fuiſſet ad maximas res. Siquis eā poſſet elicere:Eſt ergo qui poteſt elicere: & quod poteſt elici.hoc deinde attēdamus. Vnus poteſt uidere aliqd effici poſſe non tamen etiam efficere. Deinde ēt iuſtū:ſapientē : & magnum uiꝝ. Cicero ait uidiſſe ī hoibus materiem:ſed dubitaſſe dꝫ effectu.ait.n. Si quis eā poſſet elicere. Vtrumq; tamē dat huic uiro & intelligere & efficere . Eſt enim & ſapiens & eloquens. Et præcipiendo meliorem reddere. Erat ergo ī homibus animus:ſed ideo reddere:quia uidebatur amiſſus. Erat bonus animus:& ideo ait præcipiendo meliorem reddere.

cognouit:quæ materia eſſet & quāta ad maximas res opportunitas animis ineſſet hominum : ſi qs eā poſſet elicere:& præcipiendo meliores reddere : Qui diſpſos homīes ī agris:& ī tectis ſiluestribus abditos rōne quadā cōpulit in unū locū & cōgregauit:& eos in unāquāq; rem inducens utilē atq; honeſtam:primo propter inſolentiā reclamantes deīde ꝑpter rōnem atq; orationē ſtudioſius audiētes:ex feris:& īmāibus mites reddidit & māſuetos

His cauſis igitur honeſtiſſimis :ut uidemus:iſte quidam compulſus eſt ad eloquentiam:hoc ē ad id unde naſci ad actus primū cœpit eloquentia. Quæ enim cauſa honeſtior:quam homines beſtiarum modo uiuentes præceptis utilibus atq; honeſtis ad humanam atq; diuinam cognitionem traducere. Ergo iuſtum uirum magnum atq; ſapientem quemcunq; accipiamus. Multi enim Saturnum: Platonem: Ariſtotelem atq; alios uolunt intelligi:ſed errant. Qui diſperſos homīes in agris & tectis ſiluestribus abditos ratione quadam compulit unum in locum & congregauit.

Duas res ſupra poſuit honeſtiſſimas fuiſſe cauſas optimaſq; rationes ut ad actus eloquentia naſceretur. explicitis ergo honeſtiſſimis cauſis incipit oſtendere eloquentiæ ad actus fuiſſe rationes. Et ut intelligas iam de cauſis eſſe dictū ratione quadam inquit compulit unum ī locum & cōgregauit. Diximus rationem eſſe rei gerendæ ordinem neceſſarium utputa hoc primum debet fieri hoc deinde ac tertio. Vt nunc primo compelluntur homines poſt congregantur. Deinde in unamquanq; rem inducuntur utilem atq; honeſtam. Compulit unum in loco & congregauit : compulit quā ſi inuitorum ē. Iam nolentium congregauit. Sed debemus ſcire quid ſi compulit & congregauit quaſi ciuitatem fecit. Nam ut ſupra diximus: ciuitas eſt collecta hominum multitudo ad iure uiuendum . Ergo eloquentia plurimum prodeſt. Nam facit ciuitatem & quicquid utile atq; honeſtum eſt inſinuat. Et eos in unam quanq; rem inducens utilem atq; honeſtam. Cicero duplex eē honeſtū docet . Vnū illud ſolum atq; purum. Aliud quod cum utili iunctum ſit. Sed ſolum illum apud paucos ē eos ſcilicet qui ſoli gloriæ ſtudēt nihilq; ad ſui utilitatem gerunt. Quicquid ſantiunt conſideratione boni maliq; generatim:ſanciunt non gratia in eodem uerſantium perſonarum. Honeſtum uero illud cum utili:Ideo honeſtum uocat qa id quod iunctū ae duplex eſt ab eo quod maius eſt nomen accipit. Verum illud honeſtum phyloſophorum ē:hoc illorum ſapientium qui.r.p.ſtudent qui in ciuitate uerſantur. Quod quidem honeſtum utilitati ſemper adiunctum eſt:& utilitas honeſtati.hoc ēt Socrates ait nihil eſſe utile quod non honeſtum ſit nihil honeſtū quod non utile ſit. Sed ut ipſum intelligamus rerū exēpla proferanda ſunt. Eſſe iudicem honeſtū eſt. Iuncta eſt tamen utilitas honeſtati. Nam nemo ei iniuriam facit. Nemo ſeruis eius prodeſt poſteris liberis eius prodeſt. Amicus ergo ſi quid præſtat ēt utile eſt. Sed quāquam hæc duo iuncta ſunt non tam̄ ita mixta ſunt ut uino aqua miſcetur ſcilicet ut ſecerni nullo modo poſſint:ſed ita mixta ſunt ut ſecerni poſſe uideant̄ quēadmodum ſi fiat aceruus ex tritico & ordeo. Quāquā ergo hæc duo mixta ſūt tamē aliquo mō & ſecerni poſſunt. Et.n.ſi quid alicui preſto nec gratiā repoſco honeſtū ē. At id ipſum quod preſto ſi gratiam repoſco fit utile. Ergo primū ſit illud ſolū honeſtū quod per ſe placet nulla adiuncta gratia. Hoc mediū honeſtū utile quod cū utilitate ē. Tertia ſit cōmoditas q̄ ſolis lucris intēta ē abiecta omni

honeſtate:honeſtum uero philoſophicũ ſoli gloriæ ſtudet abiecta etiam utilitate.Nunc ergo quo
niam collectis hominibus & congregatis ciuitas facta eſt quid debet ꝑſuaderi quid hominibus in
ſinuari:non honeſtũ illud ſolum quod philoſophorũ eſt non cõmoditas quæ hominũ perditorũ
ẽ ſed illud mediũ honeſtum atqꝫ utile qđ in oĩ.r.p.quod in oĩ ciuitate uerſatur:prĩo propter ĩſolẽ
tiam reclamantes.Nihil egerat eloquentia.ſi ſtatim ut inſinuare cœpit quid eẽt honeſtũ atqꝫ utile
perſuaſiſſe.Sed oſtẽdit magnas ineſſe uires eloquẽtiæ ſi ad id quod erat optimũ.traduxit inuitos

Ac mihi quidem uidetur hoc nõ tacita neqꝫ ĩops
dicendi ſapientia perficere potuiſſe:ut hoĩes a cõ
ſuetudine ſubito cõuerteret & ad diuerſas ratiões
uitæ traduceret.Age uero urbibus conſtitutis : ut
fidem colere & iuſtitiam retinere diſcerent:& aliis
parere ſua uoluntate conſueſcerent:ac non modo

& ne uideant͛ iccirco r͞clamaſſe qđ
res optima non eſſet ideo ait:pro
pter inſolentiá primo r͞clamantes
Deinde ne eloquẽtiæ quibuſdam
uenenis etiam ad malá rem tradu
cti uideantur pp rationem inquit
atqꝫ orationẽ ſtudioſius audientes
Ergo ubi ratio ẽ:& ſapientia mali
tia ineſſe non poteſt rationẽ ad ſẽ
tentiarum grauitatẽ referendá ſcia
mus.Orationem ad ornamẽta uer
borum.Et feris & ĩmanibus mites reddidit & manſuetos.Difficile ẽ rem aliquá cuicunqꝫ tollere
difficilius aliá dare.Hic utrũqꝫ factũ eſt.Sublata ẽ hominibus feritas atqꝫ immanitas & data ẽ hũa
nitas & manſuetudo. Ac mihi quidem & cætera.Sunt multa quæ ſolo hĩtu ſui perfecta ſunt:ſũt
mľta quæ & habitu & uſu ut athleta ſi habeat corporis magnitudinẽ non continuo perfectus ẽ ni
ſi ei & uſus accedat.Vt orator concepto totius ſententiæ habitu non continuo perfectus eſt niſi &
ei uſus accedat.ſapientia uero habitu ſui ꝑfecta eſt nec indiget uocis.i.uſus.Sufficit ei autem intra
animos contineri.Vſu ergo nihil conſequitur.Et ſi quando cõcepta uerbis uoluerit indicare non
ideo ſapiens ſapientior fit quia indicat ſe ſapientem ſed perfecta ac ſalua ſapientia quidam ei ad a
ctus alios accedit:Ergo homines ex ĩmanibus ac feris mites redditi ac mãſueti paulatim quoqꝫ ho
neſtũ atqꝫ utile didicerunt.Sed quia de exordio eloquentiæ loquitur uideamus utrũ hæc ſola ſapi
entia fecerit an ſapientia ſed cum eloquentia.Primo itaqꝫ cognoſcere debemus quot modis quid
perſuadeat ſapientia & poſſumus intelligere multum hic eloquentiam ualuiſſe.Sapientia igit͛ ſo
la duobus modis aliquid perſuadet.Aut cũ tacet & aliquid facit & id quod facit quia bonum eſt:
alter imitatur idem ut quicquid tacitus fecerit ſapiens id alter re non uerbis doctus imitetur.Aut
cũ aliquid faciendum uel non faciendum uerbis perſuadet & hoc duplici modo.Nũc naturalibuſ
uerbis nunc per eloquentiá.hoc loco negat tacitá ſapientiam hoc perficere potuiſſe negat in opẽ
dicendi idem quæ uerbis naturalibus uteretur.Sed illá ſapientiam quæ iũcta eſſet eloquentiæ.Ac
mihi quidẽ uidetur hoc nec tacita nec inops dicendi ſapientia perficere potuiſſe.Perficere inquit.
Alioquin plenæ ſapiẽtiæ officium eſt inuenire ut ſupra.Quo tpre inquit quidá magnus uidelicet
uir & ſapiens cognouit quæ materies & quáta ad maximas res oportunitas animis ineſſet hoĩum
ſiquis eá poſſet elicere & præcipiendo meliorẽ reddere.Ergo animum in hominibus eſſe ſapiẽtia
cognouit ut congregarentur & in unamquemqꝫ rem utilem atqꝫ honeſtam inducerentur ſapiẽtia
quid eſt:ſed eloquentia opitulante perfecit.A cõſuetudine ſubito conuerteret & ad diuerſas uitæ
rationes traduceret. Magna uis eloquentiæ ſi ſubito conuertit:hoc eſt quod non poteſt ſapiẽtia.
Alioquin & ſapientia perficit ſed non ſubito.& qđ ait & ad diuerſas uitæ ratiões traduceret ut ſu
pra diximus difficile ẽ cuiuſlibet rei conſuetudinẽ tollere hoc difficilius alias ẽt uiuẽdi perſuadere
rationes. Age uero urbibus conſtitutis.Vt ſupra cum de commodis eloquẽtiæ loqueretur hũc
ordinem fecit.Multas urbes cõſtitutas : plurima bella reſtrincta:firmiſſimas ſocietas:ſanctiſſimas
amicitias:& q̃q̃ hic homines ex immanibus primo æquales facti poſt etiam obſequi ultro cœpe
rint ſupra dictum tamen ſermonem ſeruatũ poſſumus inuenire.primo itaqꝫ beneficiis eloquẽtiæ
ciuitates factæ ſunt ut ait ſupra multas urbes conſtitutas.Ciuitas autem fieri dicitur cum homines
unum in locum congregantur ad iure uiuendum ut fidem colere hinc bella reſtringũtur.Si enim
cupiditas ad ſe explendam uiribus corporis abutebatur quaſi quædam bella gerebantur.Cum er
go fides colitur aut id agitur ne ſint bella.Aut reſtringuntur illa quæ fuerunt. Et iuſtitiá retinere
diſcerent.Iuſtitia omnis a nobis circa alios eſt ut unicuiqꝫ meritum proprium tribuamus: poteſt
tamen hic quaſi ſocietas cuſtodiri.Iuſtis & enim conditionibus ſocietas facienda uel conſeruanda
eſt.Et aliis parere ſua uoluntate conſueſcerent.Iuſtitia æquales homines eſſe fecit hic iam & mino
res eſſe patiunt͛ ſua etiam uoluntate.Poſſunt tamen hic amicitiæ copulari. Noſtra enim uolunta
te nulli obſequimur niſi amici fuerimus.Antea autem ſi uiribus corporis cuncta agebantur nõ ſua
uolũtate quiſq̃ alteri paruit nec potuit amicus eſſe q cogebat͛. Ac non modo labores excipiẽdos

labores excipiendos cõmunis commodi cauſa:ſed
etiam uitam amittendam exiſtimarent : qui tãdẽ
fieri potuit niſi homines ea quæ ratione ueniſſẽt
eloquentia pſuadere potuiſſent profecto nemo ni
ſi graui ac ſuaui cõmotus ratiõe cum uiribus plu
rimũ poſſet ad ius uoluiſſet ſine ui deſcendere:ut
ĩter quos poſſet excellere:cũ his ſe pateretur æqua
ri:& ſua uoluntate a iucundiſſima conſuetudine
recederet:quæ præſertim iã naturæ uim optineret
propter uetuſtatem:Ac primo quidem ſic & nata
& ꝓgreſſa longius eloq̃ntia uidetur . & itẽ poſtea
maxĩs in rebus pacis & belli cũ ſũmis hoĩum utili
tatibus eẽ uerſata. Poſtq̃ uero commoditas q̃dã p
ua uirtutis imitatrix ſine ratõe officii dicẽdi copiã

Cõmunis commodi cauſa . Perfectum eſt inqt eloquentia ut libẽter omnes non modo laborẽ
pro publica ſalute ſuſciperẽt ſed etiam uitã amitterent. Multum ergo egit eloquentia ut illi uitam
paruipenderent q iamdudum ſibi uictu fero uitam propagabãt. Qui tandẽ fieri potuit. Quæ
ritur utrum hoies ad has rationes uiuendi per naturã deducti ſint:an præceptis uideant̃ adducti .
Erant qdem in hoibus natura melior ſed oppreſſa corporis uitio ad malũ declinauerat. Verum qa
nihil uniformiter funditus exiſtit quin ſemp aliquid ſit quo intelligamus quid ĩ cæteris deſit : Iſte
quidẽ magnus uir ac ſapiẽs cogno
uit bonã in hominibus naturã mł
tuniq; eſſe profuturã ſi præceptis
melior fuiſſet effecta . Ergo oẽ qd̉
perfectum eſt natura & diſciplina
perfectũ eſt . Sed quia iſte primus
uir diſciplinã accipere non potuit
perfectus fuit natura & uſu. Cũ .n.
cognouit habitum ſuũ & diu ſecũ
pertractando cognouit eſſe in ho
minibus bonã naturã:quæ ut per
fecta eſſe potuiſſet præceptorum
adhibuit diſciplinã. Ergo ĩ hoibus
fuit materies.i.perfecta natura q̃ p
fectam præcepta fuerunt inuenta
per ſapientiã inſinuata per eloquẽ
tiam. Profecto nemo niſi graui
& cætera. Quãquam natura fuit a
pta ad perfectã uitam tamẽ ipſam
naturã præceptis ait ad has uiuẽdi
rationes eſſe pductam. Graui inqt
ac ſuaui cõmotus oratione. Graui
tatem ad ſapientiam: ſuauitatẽ ad
eloquentiam referamus. Iure grauitatem ad ſententias ſuauitatem ad uerborum ornamenta refe
ramus. Cum uiribus plurimũ poſſet:ad ius uoluiſſet ſine ui deſcendere. Omnis res a ſe uincitur:ut
puta eloquens uincitur ab eo qui eloquentior fuerit. Fortis non uincit̃ niſi ab eo qui fortior fuerit.
Aſtus non uincitur niſi ab eo qui aſtutior fuerit. Animaduertendũ ergo acumen ciceronis. Homi
nes inqt fortiſſimi ad æqualitatẽ uiuendi nõ fortitudie q̃ ſolet uinci iferior fortitudo ſed eloq̃ntia
deducti ſt̃. Ergo ſupra oẽs uires eloq̃ntia ẽ:ſed q̃ ſit mixta ſapientiæ. Vt inter quos poſſet excellere
cũ his ſe pateretur æq̃ri. Excellere uiribus.ſ.cũ is ſe pateret̃ æq̃ri. Ita ſupra. Non ius æq̃bile qd utili
tati ſhẽret acceperat. Et ſua uolũtate. Nõ coacti uiribus corporis ſed in his iã fecerat eloq̃ntiæ pſua
ſio uoluntatem. Ab iucundiſſima conſuetudine recederet & nõ dixit a conſuetudine recederet:ſed
a iucundiſſime inqt. Omnium enim rerum etiam malarum apud gerentes iucundiſſima conſuetu
do eſt. Quæ præſertim iã naturæ uim obtinent propter uetuſtatẽ. Ergo hominum natura bona ẽ
ſed malitia per cõſuetudinẽ naturæ uicẽ cœperat obtinere. Ac primo:quidem ſic et nata & cæte
ra. Satiſfecit propoſitioni ſuæ. Supra enim dixit ac ſi uolumus eius rei quæ uocatur eloquentia cõ
ſiderare principium r̃periemus id ex honeſtiſſimis cauſis natum atq; optimis rationibus profectũ
Ita & hic. Ac primo quidem ſic & nata & oppreſſa longius eloquentia uidetur. Et item poſtea ma
ximis in rebus pacis & belli. Oſtendit diu eloquentiam profuiſſe. Verum quod ait maximis in re
bus ut ſupra:Cognouit quæ materies & quanta ad maximas res oportunitas in animis ineſſet ho
minum ſi quis eam poſſet elicere. Ergo maxime res pax atque bellum . Cum ſummis hominum
utilitatibus cum illa ſcilicet utilitate:quæ cum honeſto eſt . Poſtquam uero & cætera. Omne
perfectum bonum ideſt quo natura humanas res nullo adiuncto incommodo munerata eſt duo
bus ad plenum conſtat. Re ipſa : & ſpecie atque imagine ſui : utputa mel habet rem dulce
dinem : habet ſpeciem ideſt colorem atque aſpectum : quo quaſi facile ita ut eſt dulce credatur .
Ita uir fortis habet rem . Virtutem . ſcilicet habet ſpeciem ideſt pulchritudinem corporis . Indi
ſtorta enim membra : Nec quæ iuxta naturam ſui appetunt appoſita ſunt . Virtus non poteſt ca
dere . ut Virgilius . Et cæteri quoſcunq; fortes & pulchros fuiſſe dixerunt . Sic ueſtis etiam ha
bet rem utilitatem texturæ. Habet ſpeciem gratiam ſcilicet circa aſpectum faciei. Ergo ille neſcio
quis magnus uir ac ſapiens & hi qui poſtea conſecuti. Accepta uitæ præcepta tenuerunt ut perfe
cti eſſent habuerunt rem. ideſt ſapientiam: habuerunt ſpeciem. ideſt eloquentiam. Qui homines

q̃m ex merito uirtutis digniſſima præmia conſequuti ſunt.i.magiſtratus aut alias utilitates:Multi
dum præmia ſibi paria exoptant re ignorata ſpeciem ſolam ſeq cœperunt.i. præterita ſapientia
ſolam dicendi copiá conſecuti ſunt.Præmiis itaq; ſolis inducta commoditas re ignorata ſpeciem
cœpit uirtutis imitari.Atq; ideo contingit ut mali mores adepti copiá dicẽdi circa commoda rei-
publicæ ſola eloquentia omiſſa ſapientia ſint abuſi. Commoditas autẽ.i.parua uirtutis imitatrix
Tertia illa eſt honeſto illi ſoli cõtraria. Peruertere urbes ac uitas hominũ labefactare aſſueuit Sit

ſecuta eſt:tũ ingenio freta malitia puertere urbes
& uítas hominũ labefactare aſſueuit : atq; huius
quoq; exhordiũ mali q̃m principiũ boni diximus
explicemus. Veriſſimillimũ mihi uidetur quodã
tẽpore neq; in publicis rebus infãtes & inſipientes
homĩes ſolitos eẽ uerſari:nec uero ad priuatas cãs
magnos ac diſertos hoĩes accidere: ſed cũ a ſũmis
uiris maximæ res admĩſtrarẽtur : arbitror alioſ fu
iſſe non incallidos hoĩes:q ad paruas cõtrouerſias
priuatoꝝ accederent. Quibus incõtrouerſiis cũ ſæ
pe mẽdatio cõtra ueꝝ ſtare hoĩes cõſueſcerẽt :dicẽ
di aſſiduítas aluit audaciã:ut neceſſario ſupiores
illi pp ĩiurias ciuiũ reſiſterẽ audacibus & opitulari
ſuis quiſque neceſſariis cogeretur. Itaque cum in
dicendo ſæpe par nonnunquam uero ſuperior ui
ſuſ eſſet is qui omiſſo ſtudio ſapientiæ nihil ſibi
præter eloquentiam cõparaſſet:fiebat ut & multi
tudĩs:& ſuo iudicio dignus q.r.p.gereret uideretᷣ.

ſupra boni ne an mali attulerit ho
minibus & ciuitatibus:his duobuſ
enim reſpublica conflata eſt. Ve
riſſimillimũ mihi uideretur. Nũc
de incommodis eloquentiæ locuſ
incipit. Queritur ãt q fieri potue-
rit ut eloquentia mixta ſapientiæ
Quæ congregauit hoĩes. Quæ p-
ſuaſit utile atq; honeſtũ : q̃ urbes
conſtituit:iura docuit : q̃ multum
hominibus ꝓfuit ut eloquentia in
quã mixta ſapĩæ cœperit obeſſe
homĩbus & ciuitatibus hoc.ſ.fuit
exordiũ maloꝝ primum urbibus
conſtitutis neceſſe eſt creuiſſe eaſ-
dẽ ciuitates propria doctrina ſiue
uicina multitudine. In his deinde
nõ omnes ſapiẽtes atq; eloquẽtes
fuiſſe ſed paucos. Quanq̃ omnes
hanc habendi materiem contine-
rent .Neceſſe ergo erat ut actis cu
mulatiſq; ciuitatibus ſapientes ho
mĩes atq; eloq̃ntes .r.p. guberna-
rẽt ipſiuſq; tãtũ curã gererẽt. Occu
patis itaq; circa.r.p.ſapiẽtibuſ ꝑua
torum negocia callidi homines &
dicaces agerẽ ac tractare cœperunt.
Et primũ ꝑuataꝝ cõtrouerſiaꝝ poſtremũ fortũaꝝ patroni fieri cœperẽt. Qui cũ interdũ cõtra iu-
ſtitiã malas cãs defẽderẽt ſæpe ẽt uincerẽt. Coacti ſũt ſapiẽtes illi.r.p.ĩtẽti ciuibus ac neceſſariis ſuiſ
reſiſterẽ cõtra illos callidos ac diſertos q aſſiduitate dicẽdi notiſſimi populo atq; ãiciſſimi eẽ cœp
ãt. Itaq; illi calidi cũ cõtra illos ſapiẽtes uiros dicerẽt ſæpe pares. Interdũ ſupiores fuiſſe a populo
iudicati ſũt & digni fieri cœperẽt q r.p.gubernarẽt. Quibuſq; poſtq̃ cõmiſſa r.p. & mlta icõmo
da:multa naufragia contigerũt. Ita ĝ factũ ẽ ut eloq̃ntia q̃ꝑmũ ꝓfuerat ſed mixta ſapiæ. Poſt ſola
multũ offecerit utilitatibus reip.at quom ꝑ hos male eloq̃ntes cũcta regerẽtᷣ ſapientes illi detur-
bati ea quæ gerere conſueuerãt ſcribere cœperũt. Hiq; habiti ſũt philoſophi & ꝑ hos factũ ẽ ut uſ
q; ad noſtram memoriã reꝝ honeſtaꝝ memoria atq; imitatio peruenirent. Veriſſimillimũ mihi
uidetur quodã tempore. Quoniã aĩo in præteritis uerſatur multaſq; in mentẽ reuocat facies R ei
publicæ confirmat opinionẽ ſuam fuiſſe ſine dubio tempus quo.r.p.a ſapientibus gubernata:ſit
priuatorum negocia a callidiſſimis hominibus. Qui poſtea pars ſapientibus interdumq; melio-
res a multitudine iudicati. Commiſſam ſibi.r.p.peſſum dederunt. Nec non ad priuatas cauſas
magnos ac diſertos homines accedere. Ideo quia publica fuere anteponenda priuatis. Magnos
ad ſapientiã. Diſertos ad eloquentiam referamus. Arbitror alios fuiſſe non in callidos homines.
Callidi ſunt qui dolo ac fraude exitum uirtutis immitantur. Cum ſæpe a mendacio cõtra uerum
ſtare homines conſueſcerent. Multo melius res ipſas nominauit quam ſi has in negociis poſitaſ
nominaſſet. Vt puta quom ſæpe mendacii ratione contra ueram cauſam ſtare conſueſcerent.
Itaque quom in dicendo. In dicendo inquit. Ergo iam omiſſa eſt ſapientia ſi de ſola dicendi co-
pia iudiciũ eſt. Nonnũq̃ etiam ſuperior uiſus eſſet. Oſtendit ueꝝ iudicium non fuiſſe ubi uincere
aliquis uidetur potius q̃ probatur:fiebat ut & multitudinis & ſuo iudicio dignus q.r.p.gereret ui
deretur. Multitudĩs inqt iudicio iã in multitudine uarietas ipſa uilis ẽ. Quod autem ait ſuo iudi-
cio hoc quoque irritũ eſt. Quis nã aũt de ſe poteſt aut debet habere iudicium. Ad poſtremum di-
gnus uideretᷣ ut ſupra. Itaque cum in dicendo ſæpe par nonnunquam etiã ſuperior uiſus eſſet.

Hinc nimiru᷑ nõ iniuria: cũ ad gubernacula reip. temerarii atq; audaces hoĩes acceſſerant maxĩa: ac miſerrima naufragia fiebãt. Quibus rebus tantũ odii atq; inuidie ſuſcepit elequentia: ut hoĩes ĩgenioſi quaſi ex aliqua turbida tẽpeſtate ĩ portũ: ſic ex ſeditioſa & tumultuoſa uita ſe in ſtudiũ aliqđ traderẽt qetum. Quare mihi uidetur poſtea cæte ra ſtudia recta atq; honeſta p ociũ cõcelebrata ab optimis enituiſſe. Hoc uero a plæriſq; eorũ deſertũ obſoleuiſſe eo tẽpore quo multo uehementius erat retinẽdũ: & ſtudioſius ad augendũ. Nã quo ĩdignius rem honeſtiſſimã & rectiſſimã uiolabat: ſtultoꝝ & ĩproborum temeritas & audacia ſũmo cũ reip. detrimẽto eo ſtudioſius & illis reſiſtẽdũ fuit & reip. cõſulẽdũ. Quod nr̃m illũ nõ fugit Catonẽ: neq; Læliũ: neq; hoꝝ ut uere dicã diſcipulum Aphricanum: neq; gracchos Aphricani nepotes quibus in hominibus erat ſũma uirtus: & ſũma

Hinc nimirum non iniuria in metaphora permanſit gubernaculũ naufragia utrunq; nauis. negat. n. cuidã debere mirum uideri remp. peſſundatã. Cum ad eius regimẽ uenerint hoĩes temerarii atq; audaces: Hoc ãt intereſt ĩter audacẽ & temerarium. Audax poteſt interdũ & pro bono accipi. Temerarius non niſi malus. Audacia ergo ẽ duplex. nã & ille qui in proſperis rebus temere aliqd aggreditur. Audax ẽ ille q prouiſis rationibus fortiter aliquid incipit: audax ẽ. Quoniã ğ audaciã duplicẽ fontẽ hẽt. Hic præmiſit temerarium ut intelligeremus audacẽ. Temeritas. n. & ĩconſiderantia: cauſæ ſũt harum euẽtus audacia. Quibus rebus tantũ odii atq; inuidiæ ſuſcepit eloquentia. Omnis cauſa hẽt euentum ſuum. Omniſq; euentus cauſam. Vt puta ignis cũ in lignũ immiſſis fuerit. i. lignum incendatur neceſſe eſt. Hic ignis ĩ lignum miſſus cauſa ẽ. Cauſæ non euentus incendiũ: ita ergo eloquentia primo odium cõtraxit. Iam ex odio. i. ex cauſa neceſſe eſt aliquis conſequatur euentus. Ergo inuidia cõſecuta ẽ. Plæꝝq; enim ex odio ĩuidia naſcit᷑. plærumq; inquã. Nam & aliũ poteſt habere euentũ: ſi. n. hoſtem oderiſ non inuides: ſed inimicus ẽ. Si ſeruum oderis nõ inuides: ſed iraſceris. Non ergo ſemp odii ẽ euentuſ inuidia. Sunt. n. cauſæ quæ ĩterdũ non neceſſarios euentus hẽnt: ut ſi pugno ꝑcutias & occidas. Sũt itẽ cauſe q̃ neceſſarios hẽnt euẽtus: ut ignis miſſus ĩ ſtipulam facit ĩcendium neceſſe ẽ. Quibus in rebus tantum odii atq; inuidiæ ſuſcepit eloquentia poſtquam inquit res publica ab inſipientibus & dicacibus cœpit ãminiſtrari. Sapiẽtes illi eloquẽtiã odiſſe cœpeꝛ̃t: & omiſſo ſtudio. r. p. priuati atq; ocioſe ea q̃ gereꝛ̃ in. r. p. nõ licebat: litteris ſcriptiſq; exercere cœperũt. Atq; ideo factũ ẽ: ut uſq; ad noſtrã mẽoriã recti atq; honeſti memoria ꝑueniret. Vt hoĩes ingenioſiſſimi. Ingeniũ ẽ uis q̃dã naturaliter aĩs inſita ſuis uiribus ꝑualens. In ingenio itaq; & ſapiẽtia ẽ & eloquentia: ut in his ẽ quos ĩgenioſiſſimos uocauit. Et ĩgenio ẽ ſola eloq̃ntia: ut ſupra tũ ingenio freta malicia. Quare mihi ui. Abſolute hoc uerbo. i. ſtatus ille quo in. r. p. ſapiẽtes atq; eloq̃ntes hoĩes uerſabantur omiſſus eſt: atq; obliuionem redactus. illo ĩ ꝑ̃ſertim tempore quo reipu. periculis maxime fuerat ſuccurrẽdũ. Et hoc quaſi ꝑ indignationẽ pronunciandũ. Quod uero ait a plæriſq; recte dicit. Nõ eni oẽs ſapiẽtes a reip. receſſeꝛ̃t. Nã athenienſibus Solon leges ſcripſit: & qa norat multos ĩ re pu. corruptiſſimos ĩ exiliũ ultro ꝓfectus ẽ. hiſdẽ atheniẽſibus leges & dracon duorũq; hominũ legibus utũtur. Ligurgus lacædemoniis ẽt leges ſcripſit. Nõ ergo oẽs ſapientes a re. p. receſſeꝛ̃t: ſed qa plæriq; receſſerãt: pauci reliq facile aut ceſſeꝛ̃t aut oppreſſi ſũt. Nã quo ĩdignius rẽ honeſtiſſimã. Quãdo aliqd faciendũ perſuadẽus ab honeſto ab utili a poſſibili ꝑ̃ſuademus. Interdũ & neceſſarium ꝑ̃uimus. Hiſdẽ ꝓ̃ceptis ẽt illã rẽ q̃ ñ ſit fcã reꝑhẽdimus. Vt hic Ci. cũ q̃rit᷑ ſapiẽtes a. r. p. neceſſe ſiqdẽ ut id nõ facerent ſub erat honeſtas. Nã quo ĩdignius rẽ honeſtiſſimã & rectiſſimã uiolabat ſuberat utilitas ſũmo cũ r. p. detrimẽto utiq; r. p. piculũ ſubmoueꝛ̃ utili ẽ. Suberat poſſibilitas ſtultoꝝ ĩqt & ĩproboꝝ temeritas & audacia. Facile. n. ſtulti ac temerarii ſupant᷑. Eo ſtudio. & il. hic quoq; hõeſtũ atq; utile ſeruauit. hõeſtũ ẽ. n. ĩprobis reſiſteꝛ̃. Vtile reip. ĩ cauſis hẽre đfẽſã. Quod noſtrũ il. Noſtrum. i. Romanũ. Nam reprehẽſio illa ſuperior ſapientũ atq; eloquẽtiũ de græcoꝝ ꝓ̃ncipibus facta ẽ. Quod hi diſertis ac dicacibus hoĩbus facile reip. ceſſerint: nũc uero uẽit ad Romanos quos oſtendit ita ſapientes atque eloquentes fuiſſe: ut nunquam rempublicam deſeruerint. Neque quicquam illis tantum deſertis conceſſiſſe. Quod quom facit: præponit græcis romanos ſeque per Romanos. Verum exempla quom proferimus non unum aliqđ ſed quã multa poſſumus. Cũ decore tamen proferre debemus: ut nũc Ci. cõmemorato. Catõe. ſtatim alios ſubiicit ſimul quod in Romanorũ laude unius hominis: q̃uis egregii nõ ſufficit exẽplũ.

Quibus in hominibus erat ſumma uirtus: & ſumma uirtute amplificata auctoritas: & quam

his rebus ornamento:& reip.præſidio eſſet eloquentia. Virtutẽ i artibus ſemꝑ ſapientiá accipia-mus. Verum ſapiens atqꝫ eloquẽs hẽre debet illá:q̃ totá efficit auctoritatẽ.Itaqꝫ ſi accedat ſapiẽtia amplificatur auctoritas:ſi his duobus acceſſerit eloquentia:erit qui hæc potuerit hẽre perfectus: ut hic maioribus noſtris Catoni Lælio:atqꝫ aliis tradidit ſapientiá:auctoritatẽ eloq̃ntiam. Quare me.qui.a.meminimus in hac præfactione quattuor theſis eſſe.principalẽ illá iungendam eẽ eloq̃ntiæ ſapientiá . Secundá illá nõ multũ ꝓdeſſe reipu.ſolam ſapientiá tñ prodeſſe. Tertiá illá nũq̃

uirtute amplificata auctoritas:& q̃ his rebus ornamento & reipu.præſidio eſſet eloquentia. Quare meo q̃dẽ anĩo nihilominus ſtudẽdũ ẽ eloquẽtiæ: & ſi ea quidam & priuatim & publice ꝑuerſe abutuntur:ſed eo quidem uehementius: ne mali magno cũ detrimento bonorũ & cõmuni omnium ꝑnicie plurimũ poſſint:cum præſertim hoc unum ſit quod ad omnes res & priuatas & publicas maxime pertineat:hoc tuta:hoc honeſta:hoc illuſtris hoc eodẽ uita iucunda fiat. Nam hinc plurima cõmoda ueniunt ad rempu.ſi moderatrix omnium præſto eſt ſapientia rerum. Hinc ad ipſos qui adepti ſũt eã:laus honor:dignitas cõfluit. Hĩc amicis quoqꝫ eoꝝ certiſſimũ ac tutiſſimũ p̃ſidiũ cõpatur Ac mihi quidẽ uidentur hoĩes cũ multis rebus hu

oĩo eloq̃ntiá ſolá prodeſſe reipu . nimiũ obeſſe plærũqꝫ . Poſtea de origine eloquentiæ diſſeruit : & q̃ eius circa actus natura fuerit diſputauit. Oſtenditqꝫ primo eloquentiam ꝓfuiſſe:ſed q̃diu fuerit mixta ſapientiæ. Poſt eandem loquentiá repudiata ſapĩa maxima naufragia intuliſſe reipu. Magnũqꝫ exinde odiũ atqꝫ inuidiam contraxiſſe. Ne qs ergo exiſtimet eloquentiá ſemꝑ eſſe fugiendá:quippe mľta icõmoda per hanc cõtigiſſe mõſtrauit. Neceſſario hæc quarta theſis ẽ ſtudendũ eloquẽtiæ: ſed quæ mixta ſit ſapientiæ:& eſt hic quaſi exortatio:in exortatione uero deliberationis p̃cepta ſeruant̃. Tractatur utilitas. Tractat̃ hõeſtas. Tractat̃ poſſibile. Vtilitas porro duobus generibus comprehenditur:ſi mala repellamus:ſi ꝓſpa cõſequãur:ĝ hic tractat utilitatẽ ab utroqꝫ:& p̃mo ut mala repellát̃:ſed eo uehemẽtius iq̃t:ſtudẽdũ ẽ eloq̃ntiæ:ne mali magno cũ detrimẽto bonoꝝ & cõmuniũ oĩum ꝑnitie plurimũ ꝓſint. Deĩde quo bona cõſequát̃. Cũ p̃ſertim iq̃t hoc ſit unũ:qđ ad oẽs res & publicas & p̃uatas maxĩe ꝑtineat. Poſtremo ẽt ad ſolá p̃uatá utilitatẽ deſcẽdit:& ibi utile atqꝫ honeſtũ ipſis noĩbus ſignat̃. Hoc tuta inq̃t:qđ utile ẽ:hæc hõeſta:hæc illuſtris:qđ ex utili atqꝫ hõeſto ẽ:hæc eadẽ iq̃t uita iocũda fiet. Magna exortatio:ſi q̃dẽ ĩter ſtudia utilitatis:atqꝫ honeſtatis circa eloq̃ntiá cõparãdá:q̃ q̃dẽ ſtudia multũ hñt laboris: Et iá uitá una futurá dicit eẽ iucũdá. Supeſt ĝ poſſibile ut oñdat eloq̃ntiá poſſe cõſeq:ſi iq̃t ñ eloq̃ntiá ſolũ natura neqꝫ exercitatõe:ſed ẽt arte cõſtat. qm̃ arte diſcer̃ i nr̃a poteſtate ẽ:poſſumus inq̃t eloq̃ntiá cõſeq. In hac exercitatõe ẽ ẽt auxeſis:auget.n. laudes eloq̃ntiæ. Auxeſis porro duobus modis:fit rõne:& cõpatiõe. Auxit eloq̃ntiá rõne: ubi ait ꝑ hác & publicas & p̃uatas res admĩſtrari poſſe.ꝑ hác uitá tutá hõeſtá illuſtrẽ:mũdá:futurá.ꝑ hác unũquẽqꝫ reipu.ſibi atqꝫ ãicis ꝓdeſſe poſſe. Auget uero eloq̃ntiá cõparatõe:cũ ait eloquutiõe ſola fieri:ut beluis oĩbus ãtecellãus:cũ ſũt alia ĩferiores beluis ſimus p̃clarũqꝫ eẽ ſi pp̱ q̱ beluis p̃ſtas: hoc ẽt ĩpĩs hoĩbus ãtecelles. Quod poterit fieri ſi eloq̃ns fueris. Nũc qm̃ exortatõis atqꝫ auxeſis p̃cepta mõſtramus ad ĩterp̃tationẽ i his poſitæ orõnis redeãus. Quar̃ meo q̃dẽ aĩo:nihilomĩus eloquẽtiæ ſtudẽdũ ẽ. Quarta illa theſis:ſtudẽdũ ẽ eloq̃ntiæ:ſed q̃ ſit mixta ſapĩæ. Et iucũde meo inq̃t aĩo ne q̃d ſibi uſurpaſſe uideat̃:ñ dixit eloq̃ntiæ ſtudẽdũ cẽſeo. Sed qđ ait nihiloĩus.i.q̃q̃ multa incõmoda attulerit reipu.tñ eloq̃ntiæ ſtudẽdũ ẽ:ſed ut ei ſapiam cõiũgamus. Et ſi ea q̃dẽ p̃uatim & publice ꝑuerſe abutũt̃:magna exhortatio:cũ ait q̃dá:ut ſi pauci ſũt:facile opp̃mi poſſe uideátur.

Priuati et pu. Reſpublica.n.his duobus cõſtat hoĩbus & ciuitatibus. Peruerſe abutũt̃:obeſt.n. reipu.q̱ ꝓdeſſe debebat magno cũ detrimẽto & cõmuni oĩum ꝑnicie:& hic optĩe exhortat̃. Ne qs.n.dicer̃ q̃d mea ſi bõi piclitát̃:recte addidit:& cõmuni oĩum ꝑnicie.ĝ ſtudẽdũ ẽ eloq̃ntiæ ne opp̃mát̃.ná hic ad rẽpu.maxĩa cõmoda ueniũt:ſi moderatrix oĩum p̃ſto ẽ ſapĩa. Beñ ꝑſuadet ſapiam iũgẽdá eẽ eloq̃ntiæ ſiq̃dẽ reꝝ oĩum moderatrix ẽ. Ergo multa iq̃t ad rẽpu.cõmoda ueniũt ex eloq̃ntia uel ſapĩa. Sed q̃a multi ꝓp̃is magis utilitatibus uolũt eẽ cõſultũ recte ſubdidit. Hic ad ipſos q eá adepti ſũt:laus honor:dignitas:cõfluit. Quæ oĩa & utilia ſũt & hõeſta hinc ãicis quoqꝫ eoꝝ certiſſimũ & tutiſſimũ p̃ſidiũ cõpat̃. Oñdit hæc q̃ agat orator. Sapiẽs.n.cũ eloq̃ntia negocia ſuſcepta nõ deſerit:& inde fit ut commodis amicoꝝ deeſſe non poſſit ut ipſe Cicero in uerrinis. Et qui omne reliquũ tẽpus quod mihi ab amicorum negociis datur in his ſtudiis laboribuſqꝫ cõſumá.

Ac mihi q̃dem uidẽtur:diximus ſupra Auxeſin in ratione & cõparatione fieri. Hic cõparatõ

ē hominũ & beluarum. & inter ſe hoiũm. Hoc ſi forte non natura mō: neq; exercitatione cōficit̃: uerum ēt artificio cōparatur: ut ſupra diximus. Poſſibile hic tractat̃. i. poſſe ab hoibus p artem eloquētiã cōprehendi. Neceſſario ergo priuſq̃ eloq̃ntiæ præcepta traderet: exhortatus ē ab hōeſto: ab utili a poſſibili: & debere ab hoibus: & poſſe eloq̃ntiã cōprehēdi. Sed anteq̃ de p̃ceptis oratoriis dicamus: uidet̃ dicēdum de genere ipſius artis. Omnis ars duplex ē: ideſt duplicē faciē hēt ſecũdũ p̃ceptũ ſentētiamq; Varroni: q ait eē artē extrinſecus unã: aliã extrinſecus. Ars extrinſecus talis eſt: quæ nobis ſcientiã ſolam tradit. Intrinſecus: q̃ ita dat ſcientiam: ut illud ipſum quod ſcientiã dat: quibus rationibus faciamus oſtendat. Ita illa ad ſcientiã ſolam proficit: hæc ad ſcientiã: quæ ĩ hac actu ſit: utputa: ſi dicã grãmatica ars eſt gnara partiũ orationis gnara ſyllabarꝝ: gnara litterarũ. Per hãc diſcimus oĩa uitia uitare. Hæc cum dico: Cũq; per hanc uitari uitia: dico non tamen cũ uitent̃ oſtēdo. Artem illam extrinſecus doceo per quam ſola ſcientia diſcit̃: Si ãt dicã q̃ ſũt partes orōnis: q̃ ſyllabæ: q̃ litteræ: qbuſq; modis oĩa illa cōſtent: quo pacto uitia uitēt̃: tũc erit illa ars: cui ē nom̃ ĩtrinſecus: nō q̃ ad ſcientiã noſtrã tãtum proficit: ſed q̃ in actu ſit. Ergo & ars rhetorica duplex ē. Nã ē extrinſecus & intrinſecus: Intrinſecus ãt illa ē: q̃ nobis ad actus p̃cepta artis ĩſinuat. Extrĩſecus porro: q̃ nobis qd ſit rhetorica demonſtrat. Quã cũ demonſtrauerit ſcius tãtũ: ſed exercer̃ ñ poſſumus. Hãc itaq; artē extrĩſecus: q̃ ſolã ſciētiã parit qnque rebus Tul. oñdit. Gener̃ artis: officio ſine materia ptibus. Ip̃e ãt oñdit ſe d̃ ea arte: q̃ ē extrinſecus eē dictuꝝ. Intrinſecus uero artē q̃ nobis ad actus p̃cepta dat. Interĩ differre ait. n. Sed anteq̃ de præceptis oratoris dicamus dicendum uidet̃ de gñe ipſius artis: qm̃ p̃mo artis gñe ſatiſfaciendum ē: quale genus rhetoricæ artis ſit explicemus.

miliores & infirmiores ſint: hac re maxime beſtiiſ præſtare qđ eloqui poſſunt. Quare præclarꝝ mihi quiddã uidetur adeptus is: qui quare hoĩes beſtiis præſtent: ea ĩ re hoĩbus ipſis ãtecellat: hoc ſi forte nõ natura mō: neq; exercitatione cōficitur: uerꝝ ēt artificio quodã cōperatur: nõ alienũ eſt uidere qd dicãt hi qui q̃dã eius artis præcepta nobis reliquerũt. Sed antequã de præceptis oratoriis dicamus: uĩ dicēdũ: de gñe ipſius artis: de officio: de fine: de materia: de partibus: nã his rebus cognitis facilius & expeditius uniuſcuiuſq; anĩus ipſã rōem ac uiã artis ꝯſiderar̃ poterit. De iur̃ ciuili & ptibus eius.

c Iuilis quædam ratio ē quæ multis & magnis ex rebus cōſtat: eius q̃dã magna & ãpla ps ē artificioſa eloq̃ntia: quã rhetoricã uocãt.

c Iuilis q̃dã rō. ut ſupra ꝓmiſſimus đ gñe artis rhetoricæ nob̃ dicēdũ ē. Gēus hoc ip̃m. qđ ſoat gēus uox: ē hæc uox generis triplicē ſignificãtiã hēt. Eſt gēus. i. patria parētes origo ſanguis. Quomō ē illud unde genus ducis. Eſt itē gēus ſub quo multa ſimilia ex eodē deſcēdētia cōtinuēt: ut aĩal gēus. ēt hoc mō piſcis equus aialia: ſed horꝝ oĩum gēus aĩal. Eſt tertiũ illud gēus quo cuiuſlibet rei q̃litas ĩdicat̃: ſi dicas cuius generis ueſtis: cuius gñis factura. In hoc gñe artē rhetoricã ponit. i. q̃lis uel quãta ſit demōſtrat. Et recte ſi qdē ars gēus ē: illud ſub quo gñe artis ars grãmatica: ars dialetica: ars rhetorica. Sed oēs iſtæ artes ĩ gñe q̃litatis ſũt ponēdæ: quo q̃les uel quãtæ ſint demōſtrēt. g̊ & rhetoricã ĩ gñe q̃litatis ponit: quo q̃lis uel quãta ſint demōſtret̃. Deĩde debet attēdere ubi ſit ars rhetorica: an ſola ſit: ſi par: ſi æq̃lis maior minor ne ſit. Atq; iō: qa hæc diligēter inſpexit rhetoricã ciuilis cuiuſdã rōis ptē dicit eē maiorē. Et qa ad gēus artis rhetoricæ deſcēdimus q̃ ſit uel ubi ſit attēdamus. Oĩs patria qcqd agit ciuilis rō dr̃. Hæc ciuilis rō duplex ē. Vna q̃ res certas ſolēni curſu & ſine ullo tumultu agit: & altera q̃ ĩ lite ac diſceptiōe uerſat̃: ut hoc mō qcqd agit duobuſ modis agit factis & dictis: ita ciuilis ē rō. una ĩ factiſ & dictis: ſed q̃ facta & dicta ĩ actu atq; ope cōſtitute ſũt. Alia ĩ factis & dictis: ſed q̃ fcã & dicta ĩ iudicio uel q̃ſtiōe uerſãt̃: ita una illa rō in actu ē: atq; ope hãc uero alterã ciuilē rōnē: q̃ in q̃ſtione uerſat̃ ſciētiã noĩauit. hic. n. docet̃ qd iuſtũ: qd utile: qd honeſtũ. Hæc rurſus ciuilis rō. i. ſciētia ĩ duobus ē ĩ rhetorica. i. artificioſa eloq̃ntia & ĩ ſapia. i. rerꝝ cōceptione ex natura ueniēte. Sed qa orator plus p eloq̃ntiã gerit: iccirco rhetoricã ciuilis rōnis ptē eē diximus. Sed qa duplex ē cuiuſdã rationis ptē. Nã & ſibi & ſapiæ ut genus exp̃mat rhetoricã ptē magnã ãplãq; eſſe cōfirmat. Ciuilis q̃dã rō: q̃ multis & magniſ & rebuſ cōſtat. Eius q̃dã magna & ãpla pars ē artificioſa eloq̃ntia: cũ dicit q̃dã ratio ē: oſtēdit duplicem eſſe: unã quæ in opere conſtituta ē: alterã quæ ĩ quæſtionibus. Quã rationē ciuilē: in qua rhetoricã ponit ut ſupra diſcimus ſciētiã debemus ĩtelligere. & qđ ait multis & magnis ex rebus cōſtat.

Notum eſt.n.quam crebris & de q̃uam magnis rebus iudicia uel quæſtiones habeãt. Parum ergo
fuerat dixiſſe multis ex rebus: niſi addidiſſet & magnis. Eius quædá magna & ampla pars ē artifi-
cioſa eloquentia: Cú ait q̄dam pars: oſtendit eloquentiam & ſcientiá ex duplici conſtare. i. ex ſapi
entia & artificioſa eloquentia: ſed eloquentiá parté eſſe maiorē: & magna inquit & ápla pars: Ma
gnū eſt quod in cumulum ſui & magnitudine creſcit: Amplū quod late patet & ꝑ multa diffundi
tur: ita ut ſupra q̄ multis & magnis. Magnū ita ubi ut hic poſuit: multū uero ad amplitudinē refe-

Nã neq; cũ his ſentimus qui ciuilē ſciẽtiã eloquẽ
tia non putãt indigere: & ab his qui eã putãt oẽm
rhetoris ui & artificio cõtinueri magnoꝑe diſſenti
mus: Quare hãc oratoriã facultatē ĩ eo genere po
nemus: ut eã ciuilis ſcientiæ partem eſſe dicamus.
o Fficiũ ãt eius facultatis eſſe uidetur dicere ap
poſite ad perſuaſionem finis ꝑſuadere dictio
nē. Inter officiũ & finē hoc intereſt: quod in offi
cio quid fieri in fine quod officio conueniat conſi
deratur: ut medici officium dicimus eſſe curare ad
ſanandum appoſite: finē curatione ſanare. Itē ora
toris quid officiũ: & quid finem eſſe intelligimus
cum id quid facere debet officium eſſe dicimus il
lud cuius cauſa facere debet finem appellamus.

ramuſ. Magna & ampla parſ inqt
artificioſa eloquentia: nõ eloquẽ
tia ſolũ: ſed artificioſa eloquentia:
q̄ rhetorica uocetur. Ná neqꝫ cú
his ſentimus: qui ciuilē ſcientiam
eloquentia non putant indigere:
diximus ſupra partē illam ciuilis
q̄ in iudiciis uerſatur ſcientiam uo
cari: hancque exduplici cõſtare ſa-
pientia. ſ. & artificioſa eloquentia.
Quare nunc ſe ab illis diſſētire di
cit qui horum altero ciuilem ſcien
tiam conſtare dicunt. ná neqꝫ in-
qt cũ his ſentimus qui ciuilē ſcien
tiam eloquētia non putant idige-
re. Multi inquit dicunt ciuilem ſci
entiá ſine eloquentia ſtare nõ poſ
ſe. Cuncta enim per naturam: id ē
per ſapientiam facile poſſe cogno
ſci. Multi autem dicunt ciuilem
ſcientiam ſola eloquentia conſtar̄
poſſe: illudqꝫ eē iuſtũ uel iniuſtũ
quod eloquentia potuerit perſuadere. Sed ego inquit ab utriſqꝫ diſſentio. nam ciuilis ſcientia &
ex ſapientia conſtat: qua cuncta ſentimus: & ex eloquentia: qua id quod ſentire poſſumus expli-
camus. Sed qa eloquentia poſita in repu. facilius quod fuerit agreſſa. Perſuadet iccirco eam in ci
uili ſcientia partem dixit eſſe maiorem. Et ab his qui eam putant omnē rhetoris ui & artificio cõ
tineri. Si ergo omnis ciuilis ſciẽtia ſola rhetorica nõ poteſt contineri. rhetorica ciuilis ſcientiæ ē.
Quod ãt ait rhetoris ui & artificio tale eſt ac ſi dicatur. Grámatica ē gnara litteraꝝ. Per hanc.n.di
ſcimus oía uitia uirtute: non dico tamen quomõ uitētur. Artē illá extrinſecus doceo ꝑ quam ſolũ
uitentur: ſed non quomodo. Si aũt dicá q̄ ſint ꝑtes orationis ē: quæ ſillabæ: quæ litteræ: quibuſ ca
racteribus conſtent: quo pacto uitia uitentur: tũc erit illa ars: cui ē nomē intrinſecus: non q̄ ad ſciē-
tiam noſtram tantũ proficit: ſed q̄ ad actus ſit. Ergo & ars rhetorica duplex ē. Nam ē extrinſecus
& intrinſecus. Intrinſecus aũt illa ē quæ nobis ad actus præcepta artis inſinuat. Extrinſecus porro
quæ nobis quid ſit rhætorica demonſtrat. Quá cũ demonſtrauerit ſcimus tantum: ſed exercere ñ
poſſumus. hæc itaqꝫ res quæ ſolá ſcientiam parit ui & artificio cõtinet. Artificiũ ē quo ad aliquid
citius faciendũ per præcepta formamur. ná id quod ex artificio conficitur uis ē. Ergo hic rhetoriſ.
m. inquid oſtenditqꝫ unde uix illa deſcendit & artificio contineri. Quare hác oratoriam faculta-
tem in eo genere ponimũs ut eam ciuilis ſententie partem eſſe dicamus officium. Artificioſá
eloquentiam facultatem oratoriam uocauit. artem enim uniuſcuiuſque rei facultatem conſequi
mur. Et hæc eadem uis eſt: quæ ut ſupra diximus ex arte colligitur.

o Fficium eius facultatis uidetur eſſe appoſite dicere ad perſuaſionē finiſ perſuader̄ dictio
ne officium eſt uniuſcuiuſqꝫ perſonæ actus congruens ſecundum mores ciuitatis. Er-
go officia pro perſonis diuerſa ſunt. Aliud enim eſt officium patris: aliud amici: aliud
ut ad rem redeamus artis oratoris. Officia uero omnia ad finem ſpectant. finis quo-
que ad officia refertur. nam neque officium recte definiri poteſt ſine admixtione finis. ne-
que finisſine officii coniunctione: & hoc in omnibus perſonis ac rebus: ut hic Cicero in
definiendo oratoris officio finem nectit officio. ait enim: Officium autem eius faculta
tis uidetur eſſe appoſite dicere. Ad perſuaſionem ergo officium oratoris eſt dicere: ſed
appoſite ad perſuaſionem: ubi iam finis admixtio eſt: ideſt perſuaſionis. nam ſolum dice-
re non bene officium definiunt oratoris. Poteſt enim eſſe multorum. nam & poetæ &
philoſophi dicunt: Itaque oratoris officium pleniſſime finis admixtione declarauit. De

inde finem oratoris officii ait eſſe perſuadere. Sed non ſatis plena finē oratoris oſtenderat ſi ſolū
perſuadere potuiſſet. nā perſuadetur tabulis: tormentis: teſtibus: multiſqꝫ aliis rebus. Ergo ut finē
proprium declararet fini adiunxit officiū ait enim finis eſt oratoris officii perſuadere dictiōe. dic
tione inquit quod eſt oratoris officiū ita inquit & medici officium eſt curare: ſed qa multi & ican
tatione & ligaturis curant: curare inqt: ſed appoſitæ ad ſanandū. ergo ut euidentius officiū medi
ci demonſtraret finem quoqꝫ iunxit officio .i. curationi ſanitatē. Deinde finis ē medicinalis officii
inquit ſanare: Sed quia multi item
ſanāt addidit ſanare curatione: ita
ergo ſemper officium & finis ſine
altero exprimi nō poſſunt. hāc tñ
diſtantiam dicit eſſe īter officium
& finem ut in officio qd agendum
ſit in fine: quid cōplendū ſit conſi
derar̃ debeamuſ. hic Marcomānuſ
errauit qd dixit finē oratoriſ offi
cii non eſſe pſuadere nec finē me
dicinalis officii ſanare: & enim ſæ
pe nō perſuadere oratorem & me
dicū non ſanare contigit: ideo ad
didit: Quatenus reꝝ conditio pſo Ciceronem qui finem in rebus ipſis poſuit. Nam in euentu .i. q
narumqꝫ patiatur: ſed nō ītellexit
finem in officio conſtituit & in his ipis rebus: quæ dū in officio ſunt: ad finem tendunt. Quare &
oratoris officii finem eſſe cōpletum: ſi appoſitæ ad perſuaſionē dicat & medicinalis officii finem
eſſe cōpletum: ſi quicquid ad ſanitatem ſpectare uidetur adhibuerit. Marcomannus itaqꝫ finem
non in rebus ſed in euentu collocauit.

m Ateriam artis eam dicimus: ī qua omniſ ars & ea facultas quæ cōficitur ex arte uerſatur: ut ſi medicinæ materiam dicimus morbos ac uulnera: quod ī his omnis medicina uerſetur. Itē quibus ī r̃bus uerſatur ars & facultas oratoria: eas res materiā artis rhetoricæ nominamus. Has aūt res alii plures: alii pauciores exiſtimauerunt. Nā Gorgias leōtinus antiqſſimus fere rhetor: oībus đ rebus oratorē optīe poſſe dicer̃ exiſtimauit.

m Ateriam artis eam dicimus: Res interdū ſpecialiter definimus: quom quid ſit ab eiſdē ipis
incipiamus demōſtrare ut paulo añ definiuit genus officiū: finem in arte .ſ. rhetorica. Inter
dum quo clarius definiamus a genere incipimus eius rei: quā definimus: ſed a genere quod ſibi
uicinum ſit non ualde remotū: ut nūc Cice. Cū materiam artis rhetoricæ demonſtraturus: ſit non
a materiæ definitione cœpit: ſed a materia artis. primū āt genus eſt materia. Materia porro ī duas
ſpecies diuiditur: eſt āt materia artis & non artis. rurſus materia artis diuiditur in artes plurimas:
grammaticā: dialecticā: rhetoricā: aliaſqꝫ multas. ergo a materia artis q̄ medio ſupra incipit ut de
finiat marteriā artis rhetoricæ. Materiā inquit artis: ut genus eſſe non addidit rhetoricæ. Verum
quod ait eam dicimus. Oſtendit artis omnem materiā in duobus eſſe .i. in eo ubi facit aliquid & ī
eo unde facit: utputa fabri materia eſt in eo ubi facit: ideſt ferrū quod tūdit. Eſt item fabri materia
in eo unde facit .i. malleus de quo tundit. Ita & medici materia eſt ubi facit morbus ac uulnera. Itē
unde facit inſtrumenta quibus curat. Sic & materia rhetoricæ artis poteſt in eo eſſe ubi facit .i. in
deliberatione demonſtratione iudiciali. Poteſt & in eo eſſe unde facit .i. in argumentis quæſtiōi
bus & ī reliquis materiæ neceſſariis. Veꝝ Cicero generaliter materiam artis illā dicit in q̄ omnis
ars & facultas ueniens ex arte uerſatur .i. ubi fit nō unde fit: ut medici materia ſit morbuſ ac uulne
ra. Fabri ferrum quod tundit. Rurſus rhetoricæ artis materia ſit deliberatio demōſtratio iudicia
le: nō argumenta & illa oīa quibus materia rhetoricæ artis impletur. Veꝝ quod ait in qua omnis
ars & ea facultas q̄ conficitur ex arte uerſatur. Cū accipimus alicuius rei artem neceſſe ē nos aliqd
ex ea conſequi. Quare id quod ex arte conficitur: ut ſupra docuimus facultas dr̃. Cuncta enim p
artem facilius tranſiguntur. Has āt res alii plures alii pauciores: eas res .ſ. in quibus materia artis
rhetoricæ conſiſtit: ſunt autem ut Ariſtoteli & Cicero. placet. tres .i. triplex materia demōſtratiua
deliberatiua iudicialis. Itaqꝫ quantū ad materiā rhetoricæ artis expectat hoc plenū eſt. Iā quicqd
plus ē a pleno: plus ītelligere: Quicquid minus a pleno minus intelligitur. Veꝝ quod plus eſt du
pliciter plus eſt: aut in eo ubi modus ē aut in infinito. & ideo addidit præter illud quod dixit alii
plures exiſtimauerunt. Nam gorgias: inquit leontinus antiquiſſimus fere rhetor: omnibus de
rebus oratorem optime poſſe dicere exiſtimauit. Hic infinitam & immenſam huic artificio ma
teriā ſubiicer̃ uidetur. Ergo illi qui in pluribus rhetoricam materiam cōſtituūt: exortationem &
conſolationem in rerum generibus ponunt .i. in materia rhetorica. Sed quia orator in ciuili
ratione uerſatur: conſolatio porro priuatorum eſt: conſolari amici eſt potiuſquam oratoris.
Deinde quia officium oratoris eſt perſuadere dictione exortatio ſiue dehortatio ad materiam
non pertinent oratoris. Cum enim exhortor nihil perſuadeo: ſed uolentem aliquid ut magis ue
lit īſtigo: & cū dehortor nolētē aliqd nō tūc primū perſuadeo ut nolit: ſed ut magis nolit īſtigo.

Ergo neceſſario exhortationẽ & cõſolationẽ Tullius a materia rhetoricæ artis ſeparauit. Itẽ illi q res pauciores rhetoricæ materiæ tribuũt: demõſtrationẽ tollũt. Dicunt.n. ĩ demõſtratione nihil pſuadere oratorẽ cũ re uera pſuadeat: ſed falſo. Ná cũ aliquem uituperamus ſiue laudamus: ut apud oẽs talis habeatur qualẽ demõſtramus ſine dubio perſuademus. Ergo Cice. Ariſtotelẽ ſecutus triplicẽ materiá eẽ dicit oratoris officii demõſtratiuá: đliberatiuá iudicialẽ. Sed has materias ĩ publicis cauſis cõſtituit: hiſq; pſõas certas tribuit. Quaꝛ has tres res diffiniuit ĩ ciuili negocio poſitas cũ certæ ſignificatione perſonæ. Demonſtratio ẽ inqt certæ perſonæ aut laus: aut uituperatio. Deliberatio eſt inquit: quæ poſita in publicis cauſis aſſertionis ſuæ ſniam dicit. Iudicialis eſt inqt q̃ in iudicio ciuili poſita duo agit: aut accuſat: aut petit contra: aut defẽdit: aut negat. Nam gorgias leontinus antiqſſimus fere thetor hic oratorem dixit oĩbus de rebus optime poſſe dicere: q ut uideamus a plẽo excedit & exceſſit nõ ad id quod hẽt modum: ſed in infinitũ deniq; hoc ipſe Cice. oſtendit hic infinitum inquit: & immenſá huic artificio materiam ſubiicere uidetᷣ Ariſtoteles autem q huic arti: duo quæ oratori maxime ſunt neceſſaria Ariſtoteles circa ſcribendá artẽ dedit. Inuentionem: et elocutionem adiumentum enim de inuentione uenit ornamentum de elocutiõe. hic ergo Ariſtotelis ſniam ſequitur. Ná rhetoricá materiá triplicé conſtituit. Demonſtratiuam deliberatiuá: iudicialẽ. Ná hermagoras ſcimus Ci. materiá rhetoricæ artis triplicẽ conſtituere: iudicialẽ: deliberatiuam: demonſtratiuá. hocque ẽt Ariſtoteli placuiſſe. Quare ſupius rep̃hendit eos q oratori infinitá materiá cõſtituerãt: rep̃hendit & eos q addiderãt exhortationẽ: & cõſolationẽ: rep̃hẽdit & eos q ſubtraxerãt demõſtrationẽ. Húc ẽt hermagorá q neq; arte ſcripſit cõfutat: ac lacerat: dicitq; húc uehemẽter erraſſe: qđ materiá oratoris ĩ duas ptes diuidat: ĩ cám: & ĩ q̃ſtionẽ. Quoꝝ unũ dicit eẽ oratoris officii cám. ſ. aliud lõge ab oratoꝛ rẽotiſſimũ & nec ab ipſis philoſophis diligẽter cõp̃henſũ. i. q̃ſtionẽ. Ná hermagoras qdẽ nec qd dicat attẽdeꝛ: nec qd polliceatᷣ intelligeꝛ uidetᷣ. Duobus modis rep̃hendit hermagorá: qđ nõ pſpexerit rei illius uim: q̃ oĩno remota ẽ ab oratoris officio. i. q̃ſtionẽ. Et qđ uideatᷣ de ſe polliceri ea q̃ oratori attribuit ad dicẽdũ. Hoc quoq; duobus modis rep̃hendit. Ná errauit inqt ſine qđ oĩs orator ſed qđ ipſe poſſit ad materiá rhetoricæ artis applicuit. Deĩde inqt nec ipſe potuit. Ná nũq̃ illũ ex arte dixiſſe oẽs uidemus. Ergo qm̃ duo diximus ĩ hermagora rep̃hendiſſe Ciceronẽ qđ rẽ nõ attenderit qđ multũ de ſe uideatᷣ eẽ pollicitus primo eũ demõſtrat rẽ q̃ oratori attribuerit ñ uidiſſe. Sed áteq̃ id oñdamus: qd ſit cá: qd q̃ſtio uideamus. Cám eẽ dicat: q̃ hẽat ĩ ſe cõtrouerſiá ĩ dicendo poſitá cũ perſonaꝝ certaꝝ interpoſitione. Cám inqt hanc eſſe dicit controuerſiá ĩ dicẽdi contentione poſitá cũ certis perſonis. Quá inqt cám nos quoq; oratori dicimus attributá. Ná huic inquit cauſæ tria genera ſupponimus. Iudiciale. deliberatiuũ: demõſtratiuũ. Quæſtionẽ porro hanc eẽ dicit. Cõtrouerſiá qdẽ in dicendo poſitá ſed ſine certis pſonis. Quæ. ſ. rhetorica dictio uocatᷣ. Theſiſ porro duplex ẽ theoretice & practice Theoretice ẽ q̃ diuina cognoſci. practice ẽ q̃ ĩ hominum negociis & ciuili deſceptione uerſatur. Ergo primo aſſerit hermagoram uim rei quá oratori attribuat non uidiſſe. Ná theſin oratoris materiam non eſſe perſuadet. Quæ cum duplex ſit theoreticen magis exaggerat. Nec prauis aut leuibus quæſtionibus ſed infinitis.

Hic infinitam et imenſam huic artificio materiã ſubiicere uidetur. Ariſtoteles ãt: qui huic arti plurima adiumẽta atq; ornamẽta ſubmĩſtrauit: tribus in generibus reꝝ uerſari rheroris officiũ putauit. Demonſtratiuo: deliberatiuo: & iudiciali. Demõſtratiuũ ẽ quod tribuitur in alicuius certæ perſonæ laudẽ uel uituperationẽ. Deliberatiuũ quod poſitũ in diſceptiõe alicuius & cõſultatione ciuili hẽt in ſe ſententiæ dictionẽ: Iudiciale quod poſitũ in iudicio hẽt ĩ ſe accuſationẽ & defẽſionẽ: aut petitionẽ & ꝛcuſationẽ: & queãdmodũ noſtra quidẽ fert opinio Oratoris ars & facultas ĩ hac materia tripartita uerſari exiſtimãda ẽ. Nã Hermagoras qdem nec quid dicat attẽdere: nec quid polliceatur intelligere uidetur: q oratoris materiã ĩ cãm & q̃ſtionẽ diuidit. Cãm eſſe dicit: rẽ q̃ hẽt in ſe cõtrouerſiã in dicendo poſitã: cũ certaꝝ perſonaꝝ interpoſitione: quã nos quoq; oratori dicimus eẽ attributã: nã ei tres parteſ: quas ãte diximus ſupponimus: Iudicialẽ: deliberatã: & demonſtratã. Quæſtionẽ ãt eã appellat q̃ hẽt in ſe controuerſiã in dicẽdo poſitã ſine certaꝝ perſonaꝝ interpoſitiõe ad hũc modũ quid ſit bonũ ĩ uita præter honeſtatẽ.

Veri ne ſint ſenſus hominis:quæ ſit forma mũdi
q̃ſit ſolis magnitudo:quas queſtiões ꝓcul ab ora
toris officio r̃motas facile oẽs ĩtelliger̃ exiſtimãus:
Nã quibus ín rebus ſũma ingenia : philoſophoꝶ
plurimo cũ labor̃ cõſũpta ĩtelligimus eas ſicut ali
quas paruas res oratori attribuer̃ magna amẽtia ui
detur. Quod:ſi magnã ĩ his Hermagoras habuiſ
ſet facultatẽ ſtudio & diſciplĩa cóparatã uideretur
fretus ſua ſciẽtia:falſũ qddã ↄſtituiſſe de oratoris
officio:& nõ qd ars poſſet:ſed qd ipe poſſet expo
ſuiſſe. Nũc uero ea uis ẽ in hoĩe:ut ei multo rheto
ricam citius qs ademerit:quã ei philoſophiã con
ceſſerit:neq; eo:qđ eius ars quã edidit mihi mẽdo
ſiſſime ſcripta uideatur. Nã ſatis in ea uídetur ex
ãtiqs artibus ĩgenioſe:& diligẽter electas res colle
giſſe:& collocaſſe:& nõ nihil ipe noui ptuliſſe: Ve
rum oratori minimum eſt de arte loqui quod hoc
fecit: ſed multo maximum ex arte dicere quod eũ

Veri ne ſint ſenſus quæ ſit ſolis magnitudo. Sed quare & practicẽ theſin poſuit.i.& quid ſit bo
num præter honeſtatẽ. Theſin quidem Cicero materiã oratoris eẽ non dicit. Illamq; theoricẽ om
nino remouet: Practicen aũt theſin dicit ab oratore tractari ſed ut argumẽti locum teneat nõ ma
teriæ. Ergo ita tollit oratori practicen theſin ut materia eius nõ ſit:liceat autẽ ei pro argumento ꝓ
ferre & quid ſit bonũ præter honeſtatem. ſtoici dicũt honeſtatẽ ſolam bonam eſſe: Iam mľti diſpu
tant utrum & utilitas bonũ ſit:utrum & dignitas bonũ ſit. Veri ne ſint ſenſus:ut lucretius negat eẽ
ueros ſenſus odoris uiſus tractus
ſaporis auditus: Quæ ſit ſolis ma
gnitudo. Vtrũ tantuſ ſit q̃tus uidet̃
an maior uel multo minor. Quæ
ſit mundi facies. Multi.n. dicũt mũ
dum i modum ſperæ eſſe collectũ
multi ob longa rotũditate eſſe for
matũ:multi plana facie:multi qua
drata:multi in cameræ modum.ſ.
ut ſub terra non ſit ſimilis ac ſupra
caput eſt mundi facies. Quas q̃
ſtiones: procul ab oratoris officio
remotas facile oẽs intelligere exi
ſtimamus bene ait ab oratoris offi
cio r̃motas. Oratoris officiũ enim
eſt negocium ciuile tractare. Non
tamen dixit ab oratore r̃otas. Po
teſt enim orator poſtq̃ proprio of
ficio ſatiſfecerit : etiã philoſophiæ
operam dare. Nã quibus in re
bus ſũma ĩgenia philoſophorum
plurimo cũ labore conſumpta ĩtel
ligimus: Quãdo aliquid negamuſ
aut tollimus q̃re id facimus demõ
ſtrare debemus:ut nunc Ci.ab ora
toris materia tollit theſin : & pro
bat ſe recte tollere nã inqt res illas
in quibus philoſophi ingenioſi magno cũ labore uerſari ſũt has oratori quaſi paruas ptes applica
re dementiæ ẽ: Oratori.ſ. qui ægre ſuum quoq; ipler officium. Quod ſi magnã in his hermago
ras & cætera. Oſtẽdit:iam hermagorã:quod primũ fuit uim rei illius nõ uidiſſe:quam ad oratoris
materiã:q̃ſi parum aliquid applicuerat. Nũc illud aliud tractat ne qd polliceat̃ intelligere uidet̃.
Et oſtẽdit prĩo non recte eũ feciſſe:ſi ex eo:qđ ipſe poſſet i cæteros p̃cepta cõſtituerit. Quod ſi iqt
magnã in his hermagoras habuiſſe facultatẽ:uideret̃ fretus ſua ſcientia falſũ ſtatuiſſe đ oratoris of
ficio. Deinde illum nihil potuiſſe cõfirmat. Simulq; illi & rhetoricã & philoſophiã tollit. Practi
cæ.n. rethoricæ ẽ theoricæ philoſophiæ. Nũc uero inqt ea uis ẽ i hoĩe:ut ei multo rhetoricã citius
qs ademerit:quã phĩam cõceſſerit. Quod ſi magnã i his r̃bus hermagoras hũiſſet facultatẽ ſtudio
& diſciplĩa cõparatã. Oſtendit qbus rebus facultatẽ totius ſcientiæ cõſeq̃mur. ſtudio inqt & diſci
plina. Studiũ eſt aĩ conſenſus ad aliquid. Diſciplina ẽ præceptum qbus acceptis id quod deſidera
mus ĩplemus:itaq; ſtudiũ in nobiſ ẽ p̃ceptũ extra nos:ſed ad nos:neq; eo qđ ars eius:q̃ edidit mihi
mendoſiſſime ſcripta uideat̃ ea:uis eſt inqt i hermagora:ut ei citius:quiuis adimat rhetoricã phi
loſophiã cõcedat. Sed ñ iqt:iõ hoc dixi:quo mihi ars eius:quã edidit mẽdoſiſſime ſcripta uideat̃.
Iã cũ ait: nõ mẽdoſiſſime nõ negat mẽdoſe. Et qm̃ dixit eẽ aliqd i eius artibus qđ ſit ꝓbãdũ: qp
pe q̃ ñ mẽdoſiſſime ſcriptæ ſũt ait eũ mľta ex ãtiqs artibus collegiſſe ut ſi qd forte ꝓbabile alienũ
ſit. Deĩđ q̃ aſtute ibi hermagoræ dat & diligẽtiã:ubi ſibi aliẽis mľta cõqrit. Alioqn ubi ꝓpa eius ĩ
uẽta pſcribit nihil illi horũ dat qnimo multa tollit cũ ait. Et nõ nihil ipſe quoq; noui potuiſſe. ue
rũ oratori minimũ eſt de arte loq:quod hic fecit mľto maxĩe ex arte dicere:qđ eũ minime potuiſ
ſe facere oẽs uidemus:orator duo hẽre debet:ut artẽ tradat dicendi:ut ipſe ex arte dicat:ſed offi
ciũ eius ex hoc uerũ ẽ:ut ex arte dicat. Illud ãt accidẽs ut artẽ dicẽdi tradat:qđ rhetoris officiũ ſolũ
ẽ. Ergo nõ qdẽ mihi hermagoras uidet̃ mẽdoſiſſime artes ſcripſiſſe:ſed oratori maximũ illđ ẽ:nõ
ut artem tradat:quod rhetoris propriũ eſt : ſed ut ex arte dicat quod oratori maximũ neceſſariũ
tollit ergo hermagoræ exercitationẽ ex arte dicendi:quod eũ inqt minime potuiſſe oẽs uidẽus.

Minime ĩquit potuiſſe. Nec hoc illi dat: ut quomodocunqꝫ potuerit: Ergo ſi nec ſapiens fuit: nec dicendi peritus recte: nec quid dicat attẽdere: nec quid polliceatur intelligere uidetur. Orator eni uir eſſe debet bonus: & dicendi peritus. Deinde cõcluſio. Quare cõuicta hermagoræ & refutata ſententia ſupereſt: ut materiá rhetoricæ illá: quæ & ariſtoteli placuit conſtituamus triplicem: ſcilicet. Iudicialem. deliberatiuam. demonſtratiuam.

P Artes autem hæ quas plæriqꝫ dixerunt. Meminimus de arte extrinſecus quinqꝫ res ciceronẽ

minime potuiſſe omnes uidemus. Quaꝛ materia quidem nobis rhetoricæ artis uidetur: quã Ariſtoteli uiſam eſſe diximus.

De Partitione.

P Artes autem hæ ſunt quas plæriqꝫ dixerunt Inuentio: Diſpoſitio: Elocutio: Memoria: Pronunciatio. Inuentio ẽ excogitatio rerũ ueraꝝ: aut ueriſimilium quæ cauſã probabilem reddant. Diſpoſitio ẽ rerum inuentarum per ordinẽ diſtributio. Elocutio ẽ idoneorum uerboꝝ & ſententiarum ad inuentiones accomodatio. Memoria ẽ firma animi rerũ ac uerborum ad inuentionẽ perceptio. Pronunciatio eſt ex rerum & uerborum dignitate uocis & corporis moderatio. Nunc his rebus breuiter cõſtitutis: eas ratõnes qbus oſtendere poſſimus gẽus & finem: & officium huius artis aliud in tempus differemus. Nam & multorum uerborum indigent: & non tantopere ad artis diſcreptiones & præcepta tradenda pertinent. Eum autem: qui artem rhetoricam ſcribit: de duabus reliquis rebus de materia artis. ac partibus ſcribere oporteꝛ exiſtimauimus. Ac mihi quidem uidetur

ſe ſpopondiſſe dicturum: De genere artis rhetoricæ. de officio. de fine. đ materia. de ptibus. Itaqꝫ quoniam quattuor res explicatæ ſunt: hoc extremum ẽ ut de partibuſ diſſeramus. Partes ſũt hæ inquit quaſ plæriqꝫ dixerunt: Multa cicero ab aliis recte in artibus poſita ſecutus eſt: ut pauloãte ariſtoteliſ ſententiam ſecutus triplicem materiá rhetoricæ artis eẽ dixit. Iudicialẽ: deliberatiuam: demonſtratiuam. Itaqꝫ & nunc partes inqt quas plærique dixerunt. Alii eni partes. vii. multi. iiii. ſed plæriqꝫ. v. eẽ dixerunt. Eorum & ſentẽtiam cicero ſecutus. v. partes eẽ confirmat Inuentionẽ. diſpoſitionem elocutionẽ. memoriam. pronuntiationẽ. Inuentionẽ eſſe dicit ad negocii fidem: aut uerarum rerũ: aut ueriſimiliũ excogitationem. Sed orator in ueriſimilibus maxime uerſatur. Duo eni ſũt genera argumentoꝝ neceſſariũ: & probabile: neceſſariũ ĩ ueris rebus eſt probabile in ueriſimilibus. Diſpoſitionẽ dicit eẽ ut inuenta locis neceſſariis per ordinem diſponamus Elocutionem porro in duobus ponit in idoneis uerbis: et in ſententiis ſcilicet ne in uerbis ſingulis barbariſmus: ne in pluribus ſoloeciſmus. Deinde ſiue uerba ſiue ſententias ut competenter inuentionibus diſpoſitis applicemus. Memoriam uero illam eſſe dicit: ut circe inuentiones retinendas argumenta uel uerba firmiter concepta teneamus. Ergo dicentis hæc memoria ẽ: non legentis. Deinde pronunciatio eſt inqt ex rerum et uerborum dignitate uocis & corporis moderatio: ideſt ut rẽ magnam dicturus pompá corporis uociſqꝫ perpendas: ut rem humilem dicturus hæc eadẽ moderatius oſtentes. Pronuntiatio ergo ĩ duobuſ eſt: in uoce & in corpore. Corpus uero duo habet: motum ſui & uultũ: quo ſcilicet ad negociũ cõpoſito ſæpe rebus addimus: aut detrahimus dignitatem. Nunc his rebus breuiter conſtitutis. Iam quinqꝫ res quas ſe de arte extrinſecus dicturũ eſſe promiſerat executus ẽ. Oſtẽdit enim quod eſſet genus artis rhetoricæ: quod officiũ: qui finis: quæ materia: quæ partes. Quibus oibus cognitis ſcimus tantũ quid ſint nihil tamẽ nobis ad actus proſunt. Harum tres res ſemper in ſola ſciẽtia ſunt: ideſt genus officiũ finis. Et ideo ſe alio tpe de his dicturum eſſe promittit. Ad præcepta enim artis rhetoricæ minime pertinent: ut ipſe ait. Nam & uerborum multorum indigent. Quippe de his eſt longa diſputatio: & non tantopere ad artis deſcriptionem & præcepta pertinent. Verum đ duabus rebus dicturus eſt: De materia ac partibus quæ iamdudum tantũ ut ſciremus: quid eſſent edocuit. Nunc in his p̃cepta dat: ſcilicet: ut harũ rerum non ſolum ſcientiam: ſed etiá actus habeamus. Ergo oñdit eum qui artẽ rhetoricá ſcribat de duabus reliquis rebus: de materia artis ac partibus ſatis eẽ dicere. Eum autem inquit: qui artem rhetoricam ſcribat de duabus reliqs rebus materia artis ac partibus ſcribere oportere exiſtimamus. Ac mihi quidẽ uidetur cõiũcte agendũ de materia ac partibus. Recte ait coniũcte agendũ. Partes eni ſine materia eẽ non poſſunt. Niſi enim controuerſiam: aut deliberatiuá: aut demonſtratiuá: dicamus. quæ materiæ ſunt: inuentione: diſpoſitione eloquutione: memoria: pronunciatione: quæ partes ſunt uti nõ poſſumus.

Coniunc̄te ergo agendum eſt de materia ac partibus. Itaq; oſtendit prio: quod eſſet genus artis rhetoricæ: quod officium: qui finis: quæ materia: quæ partes. Ex his tria in aliud tēpus diſtulit: ideſt genus: officiū: finem. Atq; ideo de duobus reliqs: quæ ad præcepta pertinent ſe ait eſſe dicturum: de materia: ſcilicet ac partibus. Partes porro quinq; ſūt: inuentio: diſpoſitio: elocutio: memoria: pronunciatio. Harū ſolam inuentionem in duobus libris tractat & in hac præcepta tradit. Pauca etiam de elocutiōe commemorat. Reliqua uero nec contingit quidē: ideſt diſpoſitionem: memoriam: pronunciationem. Ergo quoniam de ſola inuentiōe dicturus ē. & quoniam in oī cauſarum genere inuentio plurimum ualet incipit de inuentiōe tractare.

o Mnis res: quæ habet. Vt diximus tractatus īcipit inuentiōis: & primum hoc debemus ſcire compendiū: quod omnis inuentio qnq; locis cōſtat. Debemus .n. primo conſiderare: quæ ſit cōſtitutio. Deīde ſimplex: ne ſit cauſa: an duplex. Tertio ſcripti an rationis. Quarto quæ cauſæ quæſtio: quæ ratio: quæ iudicatio: quod firmamentū. Qūito ut oīs cauſæ partes nobiſcū pertractemus. Deīde partes orationiſ principium narratio: diuiſio: cōfirmatio: repræhenſio: concluſio. Ergo: ut ſe ordo hēt primū de conſtitutione dicēus. Hoc tñ animaduertamus: qđ Cicero hos quattuor ſtatus rōnales conſtitutiones: uocet: atq; hoc ſemp in oībus negociis dicat eſſe principales. i. coniecturam finem: qualitatē: tranſlationē hos ergo conſtitutiones appellauit. Illos āt alios legales non conſtitutiōes. ſed ſtatus uocat. Nec unquā horum aliquem principalem dicit eſſe poſſe. Sed ut originem ſtatuū melius noſſe poſſumus: formā ſimilitudinis attēdamus. Oīs conſtitutio ſic ē ut aſpectus. Aut enim aliquid uidere uolumus: nec uidemus: & ē coniectura: aut cū uidemus aliqd: & quærimus quid ſit & ē finis. Aut cū uidemus quid ſit: & quærimus quale ſit: & eſt q̄litas. Tranſlatio porro ab hac ſimilitudine uidet̄ eſſe remota. Igitur conſtitutionē eſſe dicit quæſtionem ex qua cauſa naſcitur. Quæſtio ē uox intentiōis: & negationis. i. feciſti non feci. Aut iure feci. In hac ergo quæſtione ſemper ſit: neceſſe ē conſtitutio Cauſa eſt uero: quæ naſcitur ex quæſtione. i. an fecerit: an recte fecerit. Hoc tamē tenere debemus quod a Cicerone: & cā: & quæſtio ad eandem ſignificantiā proferatur: ut nunc cām pro quæſtiōe nunc quæſtionē pro cauſa ponat. Itaq; conſtitutio facile inueniri poteſt: ſi extremā partem thematis attēdamus. In qua cū intentionem ex noſtra pſona propoſuerimus: Debemus attēder̄ quid ad intentionem cōpetenter reſponderi poſſit: tunc in reſpōſione cōſtitutionē neceſſe ē inueniri. Oīs res: quæ hēt in ſe poſitā in dictione: ac diſceptatione aliq̄ controuerſiam. Recte in dictiōe: ac diſceptatione. Sunt. n. multæ controuerſiæ nō dictione: ut opificū. Verum qđ ait: quæ hēt in ſe poſitā in dictione: ac diſceptatione aliq̄ controuerſiam dictio pōt eſſe demonſtratiua materia. diſceptatio uero deliberatiua: & iudicialis. Deinde dictio pōt eſſe narrationis: ut ipſe ait. Dicendo explananda ſūt omnia. Diſceptatio: uero quæſtionis. Ibi enim totius cōtrouerſiæ pugna uerſat̄. Ergo q̄cunq; res poſita in dictiōe ac diſceptatiōe facit aliquā controuerſiam neceſſe eſt habeat quæſtionē . i. conſtitutionem: aut facti: aut nominis: aut generis: aut actiōis. & primū rebus īdicat quæſtiones ſiue cōſtitutiones. Poſt his dabit nomina. partiū ex rebus ſumpta. partim ex cōmodo actionis. Itaq; nunc modo rebus indicat conſtitutiones cū ait. In omni cōtrouerſia. aut facti. aut nominis. aut generis. aut actionis. quæſtionē eſſe oportere. De his enim rebus ſit quæcūq; controuerſia neceſſe eſt. Sed anteq̄ nomina det cōſtitutionibus. definit quid ſit cōſtitutio uel unde naſcat̄: Quæſtionē inquit ex qua naſcitur cauſa. hanc conſtitutionē uocare debemuſ. Quæſtionē porro eſſe diximus uocē utriuſq; partis . i. feciſti. non feci. aut recte feci. Cauſā uero illam an iuſte fecerit hoc ēt diximus quod Cicero idem uelit quæſtionē eſſe qđ cauſam. & quod his circa eandem ſignificantiam communiter utatur. Denique ſtatim demonſtrauit ſe his uti communiter. Eam igitur quæſtionem ex qua cauſa naſcitur hic primam fecit quæſtionem. Deinde ubi oſtendit quid ſit conſtitutio ait.

Conſtitutio eſt prima conflictio cauſarum. Incipit conſtitutionibus nomina dare. Cum facti inquit controuerſia eſt id debemus facta intelligere quod dicta. Vt enim utrum aliquid factum ſit

coniunctim agendū de materia: ac partibus. Quare inuentio: quæ princeps eſt oīum partium potiſſimum in omni genere cauſarum: qualis debeat eſſe conſideretur.

De Inuentione.

o Mnis res: quæ habet in ſe poſitam in dictione: aut diſceptatione aliquam controuerſiam: aut facti: aut nominis: aut generis: aut actionis continet quæſtionem. Eā igr̄ quæſtionem ex qua cā naſcitur conſtitutionē appellamus. Conſtitutio ē prīa conflictio cauſaꝝ ex d̄pulſione intentiōis ꝑfecta hoc modo. Feciſti: nō feci: aut iure feci. Cum facti controuerſia eſt quoniam

quæritur. Ita & utrum aliquid dictum ſit poteſt quæri. Quare huic conſtitutioni qm̃ incerta & nõ apparentia coniecturis uel ſuſpitionibus indagantur recte coniecturæ non impoſuit. Alii hanc conſtitutionẽ realẽ uocauerunt quod in ea quæratur utrũ res de qua agitur facta eſſe uideat᷑. Alii ſtadiagon græco uocabulo quidẽ quod ĩ ea de incerto inueſtigando maximũ certamẽ habeatur. Vnde & ſtadiũ dr̃: quod ibi exerceantur certamina. Sed Cice. conſtitutioni huic ex modo actionis nomen impoſuit. In hac aũt conſtitutione modus actionis eſt hic quod res coniecturis q̃ritur.

coniecturis cã firmatur: cõſtitutio cõiecturalis appellatur cũ aũt noĩs quia uis uocabuli diffiniẽda uerbis eſt: conſtitutio diffinitiua nominatur cum uero qualis ſit res q̃ritur: quia & de ui & de gñe negocii controuerſia ẽ conſtitutio generalis uocatur. Ac cũ cã ex eo pendens q̃d nõ aut is agere uidetur quẽ oportet. aut non cũ eo qui eũ oportet: aut nõ apud quos: quo tẽpore: qua lege: quo crimine: q̃ pœna oportet tranſlatiua dr̃ conſtitutio: quia actio tranſlationis & cõmutationis indigere uidetur atq; harum aliquam in omne genus cauſæ incidere neceſſe eſt. Nam in qua re non inciderit in ea nihil eſſe poterit controuerſiæ. Quare eam nec cauſam quidẽ conuenit putari. At facti quidem controuerſia in oĩa tempora poteſt diſtribui: Nã q̃d

Ideo ergo coniecturã uocauit. Cũ autẽ nominis quia uis uocabuli definienda uerbis ẽ conſtitutio definitiua nominat᷑. Nominis inquit eſt controuerſia cũ de facto conſtat ſed q̃ritur quo id factum nomine appellet᷑ atq; ideo qm̃ facti uocabulũ pro neceſſitate ſuſcepti negocii nobis appoſita definitione nudandum eſt. Cõſtitutio definitiua nominat᷑. Huic quoq; cõſtitutioni non ex re ſed ex mõ actionis nom̃ impoſuit. Res eſt. n. huius cõſtitutionis noĩs ãbiguitas Modus actionis eſt noĩs definitio recte ergo huic cõſtitutioni nõ ex re: ſed ex mõ actionis nom̃ ĩpoſuit. Cũ uero res qualis ſit et cetera. Et ſupra oñdimus cũ de gñre artis rhetoricæ diſputaremus: genus ĩ triplici ſignificatione cõſiſtere. Eſſe genus ſãguinẽ. Eſſe genus ſub quo ſimilia multa teneãt᷑. Eſſe genus q̃litatis. i. quo uniuſ cuiuſq; rei qualitas indicet᷑. Ergo ĩqt cũ & de facto & de noĩe cõueñit. Sed q̃ritur q̃le ſit id quod ĩ iudicio uerſat᷑ qm̃ de gñe negocii cõtrouerſia ẽ conſtitutio generalis uocat᷑: qualitas. ſ. Veꝝ huic cõſtitutioni nõ ex mõ actionis ut ſuperioribus duabus & poſt quartæ ſed ex re. i. negocio nom̃ ĩpoſuit. Hic. n. res illa ẽ quod negocii gñe uel qualitate q̃ritur. Itaq; ex re huic cõſtitutioni nom̃ ipoſuit ut generalis uocet᷑. Ideſt. qualitas. At cũ inq̃t cã ex eo pendet & reliq̃. Cũ inq̃t talis fuerit cõtrouerſia ut in hoc ſit tota contẽtio. Cũ aut ab alios nos accuſari debere dicimus: aut nõ nos: ſed alios accuſari: aut nõ apud hos: ſed illos: ñ hac lege: ſed illa: nõ hoc crimine: ſed illo: nõ hac pœna ſed illa qm̃ in his oĩbus de tranſlatione actionis controuerſia eſt. Agitur. n. ut actio tranſlatiua noĩetur. Conſtitutio tranſlatiua nominat᷑. Huic quoq; conſtitutioni ex mõ actionis nomẽ ĩpoſuit. Agitur enĩ: ut actio transferatur. Veꝝ quod ait: non hoc crimine: ſed illo: non ne: & infine cũ quæritur: ut utrũ fur: an ſacrilegus ſit id quæritur: qm̃ magis crimine accuſãdus ſit. Sed hoc intereſt: quod in fine crimina utraq; iungunt᷑. Non. n. cũ ſacrilegũ dico furẽ nego. In tranſlatione uero uno accuſandus crimine ſiue illo: quod intẽdimus: ſiue illo ad quod reus trãſferri poſtulat actionẽ. Atq; harũ aliquam in omne cãæ genus. Siue inq̃t in iudiciali: ſiue ĩ deliberatiua: ſiue ĩ demonſtratiõe neceſſe eſt: aut coniecturalẽ: aut finitiuã: aut generalem: aut tranſlatiuã incidere conſtitutionẽ: Vbi inq̃t haꝝ nulla fuerit inuenta ibi nulla eſt controuerſia. Quare nec cã eſſe iudicanda ẽ. Si. n. conſtitutõ nulla eſt: unũ latus recedat oportet. Id. n. conſtat: quod utrinq; latere concurrẽt fulcit᷑. Igr̃ ſi conſtitutio non: erit nec cã eſſe iudicanda ẽ. Eſt. n. aſſiſtata controuerſia. Ac facti q̃dem controuerſia ĩ oĩa tempora poteſt diſtribui. Nũc poſtq̃ cõſtitutiones & rebus & noĩbus iudicauit: ut has manifeſtius cognoſcere poſſimus hiſdẽ ſtatibus exempla ſupponit. Ac facti q̃dem controuerſia inq̃t ĩ oĩa tempora diuiditur. Et ſupra diximus cũ de facto ſit quæſtio coniecturã uocari. Ergo hic cõiecturæ tria tẽpora aſſignat. præteritũ præſens. & futuꝝ. quod q̃dem exẽplis docet. Sed hoc ſcire debemus nullã rem in iudicium. i. in iudiciale genus cadere poſſe niſi de ꝑterito. Omnia. n. argumẽta non de futuris q̃ incerta ſũt: ſed de ꝑteritis colligũtur. itaq; coniectura q̃q̃ habeat tria tẽpora: tamen principalis eẽ nõ poteſt: niſi de ꝑterito ſit. De p̃ſenti uero: uel de futuro incidere poſſũt: poſt ſtatũ aliũ p̃ncipalẽ. Ergo: nec hãc coniecturã principalẽ eẽ credamus. bono ne aĩo ſint erga populũ romanũ fregelliani. In hoc themate demonſtratio continetur. Nam deſcribendi nobis ſunt fre

gelliani:qui ſemp uidebant aduerſi.Ita & quod ait ſi carthaginē reliquerimus incolumen : nūquid
ſit incōmodi ad.r.p.peruenturū.& hic deliberatiua poreſt eſſe.Deliberat ſenatus an cur fagini pa
reat.Ergo nihil in iudicium:niſi de pterito cadit. Nominis cōtrouerſia eſt quū de facto cōuenit.
Nunc de fine tractat:cū nominis inquid eſt cōtrouerſia:ideſt cū quæritur : quo id quod factum eſt
nomine appellet. Verū cū de nomine ambigitur & de re neceſſe ē ambigatur . Nomē enim rei eſt.
Res uero nunq̄ ſine nomine ē.Quare cum de nomine dubitatio ē:de re quoq; dubitetur neceſſe ē
Ergo đfinitiuus ſtatus huiuſmodi
eſt : cū de facto conſtat & de re uel
nomine cōtrouerſia eſt.Inter factū
enim & rem hoc itereſt. Res ē cer
tam ſui formam & ſpeciē circa co
gnitionem retinēs . Ergo ſi ſpecies
rei nota eſt nomen quoq; notū ſit
neceſſe ē.Factum eſt confuſum:qd
dam & incertū:hoc ſolo certū:q đ
ſcitur quid factū eſt.In fine itaq; fa
ctum conſtat:ſed res non cōſtat &
quia rei nomē ſemper adiunctū ē:
ideo de nomine controuerſia eſt .
Quod inqt nomē breuiter nobiſ
definiendū ē & contra atq; aduer
ſarius dicat deſcribēdū : & dat exē
plū. Vt ſiqs ſacrū ex puato ſur
ripuerit.fur an ſacrilegus ſit iudicā
dus.Factū conſtat. Nā ſcaurum ex
priuato cōſtat eē ſublatum.De no
mine incertum eſt utrū ille fur an
ſacrilegus iudicet.Quare definitō
nibus noſtris nomē illi aliud q̄ ad
uerſarii uolūt imponere debemus
Definienda res erit uerbis & breui
ter deſcribenda:ad unū qdē utrun
q; tendit.Sed qa multimodæ ſunt
definitiōis : uideamus interim qd
interſit inter definitionē & deſcrip
tionē. Definitio talis ē .Homo eſt
animal ratōnale bipes riſus capax
Deſcriptio uero talis.Homo eſt q
rectū uerticē rotūdo capitis ad tol
lit.Cuius ſūt ſub collo humeri bra
chiaq; dimiſſa & cætera ī hūc mo
dū:Sed ut ipſe ait:ſed ipe ut ait bre
ui deſcribēda.Ergo qm̄ de fine tra
ctauimus nunc quoq; quid tracte
tur de qualitate uideamus .

g Eneris ē cōtrouerſia . Cū &
qd factū ſit cōuenit tulit cōiecturā
Deinde cū ait & quo id factū noīe
appellari oporteat cōſtat tulit finē
Ergo ſupeſt ut q̄le uł quantū ſit id qđ factū eſt uiđamus.Et dat exēplū. Vtrū iuſtū an iniuſtū ſit:utrꝫ
utile an iutile ſit.Quod cū q̄ritur nō nomē rei ſed rei q̄litas q̄ritur & ideo q̄litas apposita ē.Incipit
hermagorā rephendere:q demōſtrationē & deliberationē ſub q̄litate cōſtituerit. Huic gn̄i her
magoras ptes q̄ttuor ſuppoſuit.Repræhēdit ut diximus hermagorā qđ demōſtrationē:& delibe
rationē ſub q̄litate poſuerit cū ipſa q̄litas.i.cōſtitutio ſub deliberatiua:& demōſtratiua ſit : de q̄ re
in cōſeq̄ntibus latius diſputabit.qđ eius:ut nos putamus nō mediocre peccatū.rephēdēdū uidet.
Ait graue hermagoræ peccatū ſe debere rephendere& id breuiter . Ne,ſi inqt:taciamus qđ primū

factū ſit poteſt quæri hoc modo : occiderit ne Aia
cem Vlixes:& qd fiat hoc modo.Bono ne aīo ſint
erga remp . fragelliani & qd futurum ſit hoc mo
do.Si carthaginē reliquerimus incolumen nūqd
ſit incōmodi ad remp.peruenturū.Nominis con
trouerſia eſt : cū de facto conuenit.& quæritur id
quod factū eſt quo nomine appellatur. Quo ī ge
nere:ideo neceſſe ē nominis eſſe controuerſiā qđ
& de re ipſa nō conueniat:non qđ de facto non cō
ſtet:ſed quod id quod factū ſit aliud alii uideatur
eſſe,& iccirco alius alio nomine id appellet.Quar
in huiuſmodi gn̄ibus difinienda res erit uerbis :
& breuiter deſcribenda:ut ſiquis ſacꝝ ſurripuerit
ex puato utrū fur an ſacrilegus ſit iudicādus. Nā
id cum q̄ritur neceſſe erit utrūq; diffinire ; qd ſit
fur ;quid ſacrilegus & ſua deſcriptione oſtēdere a
lio nomīe illam rem de qua agitur appellari opor
tere:atque aduerſarii dicunt.

g Eneris eſt cōtrouerſia cum & qd factū ſit cō
uenit:& quo id factū nomīe appellari opor
tere conſtat:& tamen q̄tum:& cuiuſmodi: & oīo
quale ſit quæritur hoc modo.Iuſtum an iniuſtū:
utile an īutile.& omnia in qbus quale ſit id quod
factum ē quæritur ſine ulla nominis cōtrouerſia.
Hic Hermagoras gn̄i partes quattuor ſuppoſuit
liberatiuam:demonſtratiuā:iuridicialē:negocialē
Quod eius ut nos putamus nō mediocre peccatū
reprehendendum uidetur:uerū breui: & ne ſi aut
taciti præteriemus : ſine cauſa non ſecuti eū pute
mur:aut ſi diutius in hoc conſtiterimus morā at
q; īpedimentū reliqs præceptis ītuliſſe uiđamur.

ē hermagoræ artes approbaṝ uideamur. Et q̃re eiuſdē artes nõ ſumus ſecuti cauſas dare neq̃amuſ. Deinde inquit ne ſi latiſſime hermagoræ peccatũ perſequi uoluerimus quod quidē eſt. Tertiũ in-quit :noſtris præceptis morã uideamur afferre. Sed quod mediũ eſt de peccato hermagoræ bre-uiter diſputabimuſ.

ſ I delibetatio : & demonſtratio. Quæſtio hæc eſt: quod non recte hermagoras deliberatio-nem: & demonſtrationem ſub qualitate poſuerit. Ci. ergo ait nõ recte deliberationē & de-monſtrationem ſub q̃litate poſi-tas: quia genera cãrũ ſũt. Quod ſi genera cãrũ eē hermagoras fuerit cõfeſſus ſine dubio nõ hæc debu-it ſub qualitate ponere. Sin nega-uerit docebit Ci. genera eē cãrũ. Igr̃ male hermagoras demonſtra-tionē et deliberationē ſub q̃litate collocauit. Ac primo ꝑ cõditiona-lē quæſtionē. i. hypotethicã ingre-ditur propoſitionē. Vbicũq; .n. ſi ē ſub quadã conditione propoſi-tio ē. Si inquit hoc ē: illud non eſt hoc ãt eſt. Igr̃ illud non ē: ita & hic Si deliberatio inqt: & demonſtra-tio genera ſũt cãrũ non poſſũt recte partes alicuius generis cãæ putari. Genera ãt cãꝝ ſũt. Igr̃ gñis cãæ partes eē non poſſũt: & docet genera eē cauſaꝝ. primũ igr̃ ponamus genus cãæ. Secũdũ ptes generis cãæ. i. coniecturã. finē: qualitatē. tranſlationē. Tertiũ ſit illud qcqd q̃litati ſubiicit: ubi her-magoras deliberationē & demonſtrationē ꝯſtituit. Ergo cicero primũ dicit d̄liberationē & demõ-ſtrationē: qa prima ſũt. ſcd̄a eē nõ poſſũt. Quod ſi ſecũda nõ ſũt: multo minus tertia eē poſſe: qđ hermagoras cõſtituiſſe conſpicit̃. Itaq; memiſſe debemus: Ciceronē de duobus tractare. i. de ꝑmo & ſecũdo. ſ. de genere cãæ: & partibus gñis. Si inqt deliberatio & demõſtratio genera ſũt cãꝝ: nõ recte ptes generis cãæ poſſũt putari. i. cõſtitutiones. Quod cũ docet cõſtitutiones eſſe ñ poſſe: mľ-to magis uident̃ partes conſtitutionis eē non poſſe. Eadē. n. res alii genus eē: alii pars põt eidē ge-nus eē: & pars nõ poteſt: Ariſtoteles ait res oēs q̃ in dictis & factis & in oi mũdo agunt̃ decē eſſe: q̃-rum reꝝ noĩa ponemus. Prima ſubſtãtia ē. Deinde q̃titas qualitas. ad aliqd: ubi quãdo: ſitus hēre: facere pati. Græco ãt uocabulo ſic uocant̃.

Haꝝ prima ut diximus ſubſtantia uocat̃: reliq̃ nomē ĩ ſubſtãtia ſunt quæ accidentes uocantur: ut puta membrana ſubſtantia ē accidunt autē ei crocum ſcriptura & cætera. Cũ interea & ſubſtantia res ſit: & ea quæ accidunt res ſint. Nunc ad id quo de nunc agit̃ reuertamur. Eadem n. res alii genus eſſe: alii pars poteſt hic rem ſubſtantiã illaſ ponamus quæ dũ ſola ē patet omĩbus accidentibus. Sed cũ ab uno accidenti fuerit occupata. Iam in ſe accidēs aliud non admittit. Vt puta lana alba: res ē ſed ſubſtantia. Hæc res patet multis accidentibus. poteſt. n. lana illa aut roſea fieri: aut ueneta: aut nigra. Sed ſi colorē unũ ĩ ſe ſuſceperit: iã in ſe colorē aliũ nõ admittit. Similiter & homo ſubſtantia ē: poteſt autem id quod hõ eſt nunc ſeruus eſſe: nũc domi-nus. Sed poſtq̃ dixerit dominũ in eo quod dominus eſt: eſſe & ſeruus non poteſt. Aut cum dixero ſerruum in eo quod ſeruus eſt: & dominus eſſe non poteſt. Ita ergo & hic deliberatio & demõſtra-tio res eſt: ſed illa ſubſtantia q̃ quamdiu ſola eſt patet accidentibus. i. generi cauſæ & cauſæ parti-bus. Ita quãdiu in incerto ſunt genus alii: alii partes eſſe poſſunt. Cũ uero generis nomē accepe-rint: in eo quod genus ſunt & partes eſſe non poſſunt. Hoc eſt quod ait. Eidem genus. i. ſimile ac iudiciale eſſe & pars non poteſt. Ergo ſi genus generis pars eſſe nõ poteſt: multo minus partis ge-neris partes putabuntur. Deliberatio autem & demonſtratio genera ſunt cãrum. Id quod primo dubie ꝓpoſuit aſſumpſit ſine dubitatione. Neq; .n. dicit ſi deliberatio: ſed deliberatio autem & de-monſtratio genera ſunt cãrum: & id triplici argumentatione conuicit. ſ. demonſtrationem & deli-berationem genera eſſe cauſarum. Nam: aut nullum & cætera genus cauſæ eſt. Nam: aut nullũ inquit cauſæ genus eſt: aut iudiciale ſolũ aut & iudiciale. & demonſtratiuũ: & deliberatiuum. Id eſt aut nullum cauſæ genus: aut unum aut tria. Duo. n. propterea non dixit: quoniam deliberatio: & demõſtratio: q̃q̃ iter ſe diuerſa ſũt: ſimul tñ: aut in generibus cãæ ponũt̃: & fiũt tria genera cãæ: aut ſimul tollunt̃ & remanet unũ. i. iudiciale ſolũ. Ergo tollit duo. i nec unũ eē nec nullũ: ut id quod re-liquũ eſt approbet̃. Nullũ inquit cauſæ genus eē non põt dicere. Nã qui artes ſcribit multaſq; di-cit eſſe cãs nullã non põt dicere. Tullit rē unã deinde unũ iudiciale ſolũ eē nõ põt diceṝ: ꝓpea qđ

ſ I deliberatio & demonſtratio genera ſunt cauſarũ nõ poſſunt recte partes alicuius cauſæ putari. Eadem enim res alii genus eſſe alii pars poteſt. Eidem genus & pars eſſe non poteſt. Deliberatio autē & demonſtratio genera ſunt cãrum. Nã aut nullum cãæ genus ē: aut iudiciale: ſolũ: aut et iudiciale: & demonſtratiuũ & deliberatiuũ. Nullum dicere cãæ eſſe genus cum cãs eſſe multas dicat: & in eis præcepta det: amētia ē.

& delibetatio: & demõſtratio gñа ſunt cauſarũ ..Nã & inter ſe diuerſa ſunt: & ab iudiciali multũ ſe
parata. Id porro qđ diuerſũ ẽ tũc oĩo diuerſũ eſt ſi inter ſe. & rebus: & exitu diſtet. Atq; ut ratiões
ex ſilibuſ colligamus: res ẽ lectio exitus intellectus. Ergo hæc tria gñа cauſarꝶ re inter ſe diſtãt: aliud
enim agit in demonſtratiõe: aliud in deliberatione: aliud in iudiciali. Rerũ quoq; exitus diſpar ẽ.
Nam demonſtrationis finis & honeſtas. Deliberationis utilitas iudicialis æqtas. Quod ſi hæc tria
inter ſe & re & exitu diſtant profecto genera cauſarũ conſtitui debebunt. Non ergo recte delibera
tionẽ: & demõſtrationẽ qualitatis
partes eẽ dixit.

Vnum iudiciale autem ſolũ eſſe qui poteſt: cum
deliberatio & demonſtratio neq; ipſe inter ſe ſimi
les ſint: & a iudiciali quoq; genere plurimum diſ
ſideant: & ſuũ quæq; finem habeat quo referri de
beant. Relinquitur ergo ut oĩa tria genera cauſarꝶ
ſint. Deliberatio igitur demonſtratio nõ poſſunt
recte partes alicuius generis cauſæ putari. Male igi
tur eas generalis conſtitutiõis ptes eẽ dixit. Quod
ſi generis cauſæ ptes non poſſunt rčte putari: mul
to minus recte ptis cauſæ ptis putabũtur. Pars ãt

In his autẽ quæ huc
uſq; diſputauimus uideamus qnq;
partium ſyllogiſmũ ac primũ quæ
ſtionem de qua agitur conſtituãus
Hæc autẽ eſt q̃ſtio qđ nõ recte her
magoras deliberationẽ & đmõſtra
tionẽ ſub q̃litate poſuerit. Si delibe
ratio: & de mõſtratio genera ſunt
cãrum: nõ poſſũt rčte ptes alicuius
gñis cãæ putari. Hoc pmũ ẽ. Eadẽ
enim res alii gẽus eſſe: alii pars po
teſt eidẽ genus eſſe: & pars nõ põt.
Hoc ſecundũ eſt. Deliberatio autẽ
& demonſtratio genera ſũt cauſa
rum. Hoc tertium eſt. Nam ut nul
lũ cauſæ genus ẽ aut iudiciale ſolũ: aut & iudiciale & deliberatiuũ: & demõſtratiuũ hoc quartũ eſt.
reliq̃t. ergo ut oĩa tria genera ſint cauſarꝶ. Hæc concluſio eſt. Videamus ergo illum quem promiſi
mus ſyllogiſmum quinq; partium. Si deliberatio & demonſtratio genera ſunt cauſarum non poſ
ſunt recte partes alicuius generis cauſæ putari. Hæc propoſitio eſt. & qa neceſſe eſt exprimi cõfeſ
ſione ſecundum quoq; in confeſſionem uenire. Propoſitio nobis approbanda atq; iungenda eſt:
atq; ideo Cicero approbat propoſitionẽ. Eadem enim res inquit alii genus eſſe: alii pars poteſt ea
dem genus eſſe: & pars non poteſt. Approbauit ergo propoſitionẽ. Rurſus poſt approbatam pro
poſitionem illud quod quaſi in propoſitione dubie propoſuerat aſſumit hoc modo. Deliberatio
autem & demonſtratio genera ſunt cauſarum. Deinde approbat aſſumptionẽ ut ſupra diximus
triplici argumentatione. Nã aut nullum cauſæ genus eſt: aut iudiciale ſolum: aut & iudiciale: & de
liberatiuum: & demonſtratiuum. Poſtremo tres adhibet concluſiones. Vbicũq; enim ergo uel igi
tur eſt concluſio ſit neceſſe eſt. Prima igitur concluſio approbationis de aſſumptione eſt. Quid.n
erit in aſſumptionis approbatione. Nam aut nullum cauſæ gẽus eſt: aut iudiciale ſolum: aut & iu
diciale: & deliberatiuum: & demõſtratiuum. Concludit ergo hæc tria genera eſſe cauſarum. Reli
quitur ergo inquit ut omnia tria genera ſint cauſarum. Secunda concluſio propoſitionis ẽ ſiue ar
gumentationis eius. Quid enim: argumentatur in propoſitione. Si deliberatio: & demonſtratio
genera ſunt cauſarum. non poſſunt recte partes alicuius generis cauſæ putari. Concludit hoc ipſũ

Deliberatio igitur; & demonſtratio non poſſunt recte ptes alicuius generis cauſæ putari. Ter
tia aũt concluſio quæſtionis eſt. Quæ enim quæſtio eſt quod hermagoras deliberationem: & de
monſtrationem non recte ſub qualitate conſtituit. Concludit itaq; quæſtionem. Male igit eas
generalis conſtitutionis partes eſſe dixit. Verum cũ in primo ſyllogiſmo de duabus rbus tractaue
rit: de primo & ſecundo: ideſt de genere & partibus generis. Cur hic in tertia concluſione partis p
tium mentionem fecit. Quod ſcilicet tertium eſt. Hoc primũ ſic excuſatur: quod hæc concluſio p
ter ſyllogiſmum ſit. Eſt enim quæſtionis quæ extra ſyllogiſmum eſt: ſed ex ea ſyllogiſmus. Deĩde
qđ per hanc extremam concluſionem ſenſim deſcendit ad alium ſyllogiſmum: ubi hæc tractat: de
liberationem & demonſtrationem. Cum partes generis eſſe non poſſunt multo magis partium
partes eſſe non poſſunt. Sed primum q̃ de eodem ſyllogiſmo tractemus: ea quæ in eo obſcura ſt
explicemus. Quod ſi generis cauſæ partes non poſſunt recte putare. Diſputaſti quidem ſupra
o Cicero: deliberationem: & demonſtrationem: quia genera ſint partes generis eſſe non poſſe: nõ
tamen oſtendiſti utrum conſtitutio pars generis ſit an ipſum genus. Incertum eſt enĩ. Vtrum deli
beratio ſub qualitate ſit: an qualitas ſub deliberatione. Doceas itaq; oportet: utrum pars: an gẽus
ſit conſtitutio. Hæc ergo incidens quæſtio eſt: utrum conſtitutio pars: an genus ſit. Iam ſupra oſtẽ
dit deliberationem: & demonſtrationem genera eſſe cãrum: quod & inter ſe diſtent: & ab iudicia
li plurimum diſſideant: & ſuum quæq; finem habent quo referri debeãt. Nunc ei docendum eſt:
utrum conſtitutiones cauſarum partes ſint: & ſic argumentatur propoſito themate: quid primũ

inuenias genus:an conſtitutionem. Vtiq; primum neceſſe eſt agnoſcas:utrum deliberatiua:an de
monſtratiua controuerſia ſit. Tũc deinde:quæ ſit conſtitutio. Ergo pars cãæ eſt conſtitutio omis.
Non.n.cã ad conſtitutionẽ:ſed conſtitutio ad cãm accommodat. Prius.n.cã cognoſcatur neceſſe
eſt:deinde conſtitutio. Plus autem cãm eſſe q̃ conſtitutionem:ſic ẽt poſſumus cognoſcere:quod i
ſingulis cãæ generibus conſtitutiones uariantur. Cã aũt oĩum conſtitutionũ capax eſt. Veꝝ cũ cã:
& cõſtitutio iuncta ſibi eſſe uideantur cã tam̃ unũ alteri prius ſit. Oẽ.n.quid loquimur:ſiue quod

causæ conſtitutio ẽ omnis. Non.n.cã ad conſtitu
tionem:ſed conſtitutio ad cãm accomodatur. ſed
demonſtratio & deliberatio generis cãæ non poſ
ſunt recte putari quod ipſa ſũt genera. Multo igr̃
minus recte partis eius quã hic dicit partes puta
buntur.

d Einde ſi conſtitutio & ipſa & pars con
ſtitutionis eius quælibet: intentionis
depulſio eſt: quæ intentionis depul

mente concipiamus: aut ſimplex
eſt:aut coniunctũ. Simplex eſt qđ
ad aliud non attendit:ut tabula:ſa
xum:& reliqua huiuſmodi. Cõiũ
ctum uero:ut de duobus unũ pri
us habeat quattuor modis fit: aut
tẽpore:aut loco:aut ordine:aut cã
Aetas cũ in hoĩe ſit tpe in ordinẽ
ſecernitur. ſi dicas iuuentas utique
conſideratione tpris iuuentas an
te ſenectute eſt. Deinde loco iunc
ta domus ſecernũt. Cũ.n.dicis atri
um:ideo primũ intelligis:qa con
ſideras interiorẽ locũ eſſe:ubi tri
cliniũ. Ordine uero ſic quom i eo
dẽ loco multi ſedeãus ꝓ ordine ſedentiũ nobis anteferãus. Cã aũt ſic de his:q̃ iuncta ſũt:unũ pri
us efficitur:ut puta pater:& filius iuncta ſibi ſunt. Neq;.n.ante pater:q̃ filius naſcatur:aut ante fili
us:q̃ illi ſit pater. Sed quia filio ad naſcendũ pater cã eſt.iccitco ex cã pater filio prefertur. Ita hic in
themathe cã & cõſtitutio coniuncta ſunt ſed ut prior cã ſit cauſa efficitur. Vt conſtitutio .n. naſcat
cauſa præcedit. Quod ipſe ait non.n cauſa ad cõſtitutionem:ſed conſtitutio ad cauſam accomo
datur. Hic quoq; aduerſarius ſyllogiſmũ quadripartitũ. Prima eſt enim propoſitio cum adiũcto.
Quod ſi generis cauſæ partes non poſſunt recte putari:multo minus recte ptis cauſæ partes puta
buntur. Huic propoſitioni approbatio non fuit ſubiiciẽda. Manifeſtum.eſt enim ſi partes cauſæ
non ſint multo minus partis cauſæ partes putari. Ergo incidit quæſtio:utrum conſtitutio pars ſit
& ut ſupra docuimus ꝓbat ptes. Sed hæc incidens q̃ſtio nõ ptinet ad ſyllogiſmũ. Veꝝ qa neceſſa
ria fuit interiecta eſt. Deide aſſũit illud:qđ ꝓpoſuerat. Sed deliberatio & demõſtratio gñis cãæ p
tes nõ poſſũt recte putari. Et approbat aſſũptionẽ:quod ipa ſũt genera inqt. Poſtremo cõcludit
propoſitiõis ſecũdũ ptẽ. Quid ẽ.n.in ſcđa pte propoſitionis? Multo minus recte ptis cãæ ptes pu
tabuntur. Cõcludit hoc ipm. Multo igr̃ minus recte ptis eius qđ hic dicit ptes putabũt. Priæ.n.p
ti propoſitionis p incidẽtẽ q̃ſtionẽ ſatiſfecit. Quod ẽ.n.i p̃ma pte ꝓpoſitõis. Quod ſi generis cãæ
ptes nõ poſſũt recte putari. Itaq; oñdit generis cãæ partẽ cõſtitutionem. Quadripartitus g̊ ẽ ſyllo
giſmus. Eſt.n.propoſitio aſſumptio:approbatio aſſũptionis cõcluſio. Quæſtio uero icidẽs ad ſyl
logiſmum minime pertinet.

d Einde ſi cõſtitutio & ipſa & pars cõſtitutionis eius quælibet intẽtionis depulſio ẽ q̃ itẽtiõis
depulſio nõ ẽ ea:nec cõſtitutio nec pars cõſtitutionis ẽ. Oĩs parſ tunc plene pars ẽ ſi generiſ
& nom̃:& definitionẽ recipiat: utputa aĩal genus eſt. Iã ex aĩali hõ equus auis. Deinde ex aui:coru
us cornix aqla. Itaq; hæc oĩa generis ſui & nom̃:& definitionẽ recipere debebũt. Generis uero no
men:quod ẽ aĩal. Ergo & hõ:& equus:& auis:& coruus:& cornix:& aqla aĩalia dicũt. Deide gene
ris definitio q̃ eſt.i.aĩalis: Aĩal eſt corpus aĩatum Itaq;:& hõ:& equus:& auis:& coruus: & cornix:
& aquila corpus aĩatũ ẽ. Verum definitio a generr̃ trãſit in ſpẽs. Specieꝝ uero definitio i genus trã
ſire nõ poteſt. Nõ.n.cũ hoĩem definio hõ eſt corpus aĩatum bipes. Iã cũ dico bipes ad generis đ
finitionẽ nõ ptinet. Eſt.n.aĩal & quadrupes. Itaq; nũc accepta ſimilitudine ad argumentationẽ Ci.
redeamus. et primo quæſtionẽ q̃ in cõtentione uerſat attẽdamus. Illa aũt:ut ſupra diximus q̃ſtio a
quod deliberatio:& demõſtratio nõ recte ſub q̃litate ſint poſitæ. Supra:id iã duabus argum̃tatio
nibus uicit. Quaꝝ prima illa fuit deliberationẽ:& demõſtrationẽ ſi genera ſint cãꝝ ptes gñis eẽ ſi
poſſe. Et ꝓbauit genera eẽ cãrũ. Sẽcũda uero argum̃tatio talis fuit qdẽ ſi generis ptes eẽ nõ poſſũt:
multo magis partes partiũ eſſe nõ poſſe. Nũc tertiã affert argum̃tationẽ. Si inqt cõſtitutio:& ipa:
eius q̃libet ĩtẽtionis depulſio ẽ:q̃ itentionis depulſio ñ ẽ ea nec cõſtitutio nec pars cõſtitutionis ẽ.
Vt ſupra dixius. Oĩs pars gñis ſui:& nom̃:& definitionẽ debet recipe. Gẽus: Hic ãt cõſtitutio ẽ.
Sub cõſtitutõe:q̃ttuor cõſtitutiones. Sub q̃litate demõſtratio deliberatio iuridicialis negocialis.
Itaq; uideãus an deliberatio:& demõſtratio gñis nom̃ & definitionẽ recipiãt. Gñis nom̃ ẽ conſti

tutio. Quod nomē tollit Cicero demonſtrationi & deliberationi. Sed ne dicat hermagoras cōſtitutiones dici poſſe oſtendit definitionē generis cadere non poſſe in deliberationē & demonſtratōnem. Quod ſi definitio nō cadit nomen quoqꝫ cadere nō debebit. Conſtitutionē aūt ſic đfinimuſ. Conſtitutio ē intentionis depulſio. Quam .ſ. definitionem in deliberatiōe uel demonſtratiōe uidemus eſſe non poſſe: qđ ſi deliberatio & demonſtratio neqꝫ nomen conſtitutionis: neqꝫ definitionē recipiunt nec cōſtitutiones ſunt: nec partes conſtitutiōis. Ipſi autē placet conſtitutionē intentionis depulſionē eſſe & concedit ei alias definitiones. Rurſus inqt ſi finem ꝑ ſe ipſū conſideremus nihil aliud quā finē inſpiciemus: nec in eo qđ finis eſt poſſumus trāſlationē intelligere: Ita ergo conſtitutiōes ſingulæ hēnt propriū ſuū ĩ quo poſitæ genere cōmixtionē conſtitutionis alterius nō admittunt. Si ergo ꝯſtitutiōes ſingulæ per ſemetipſas: cōſideratæ hēnt propriū ſuū cōmixtionē alterius: non admittūt. Siue ĩquit cōſtitutionē primā cauſæ accuſatoris confirmationē dicat: ſiue defenſoris primā deprecationē neceſſe ē deliberationē & đmonſtrationē neqꝫ cōſtitutionē eē: nec partem cōſtitutiōis. Hoc loco aĩaduertere debēus genus ſyllogiſmi: qđ obſcuritate ſui & artificio colligatū ſyllogiſmis fere oībus antecellit. Sic itaqꝫ iſte colligit̕ ſyllogiſmus a primo ad ſecundum, a ſecundo ad tertium: a primo ad tertium. Primum enim & tertium ſimile eſſe medium facit quod utrique coniungitur. Sed ut melius poſſit artificium Ciceronis intelligi prius quælibet ſimilitudo facienda eſt. Ponamus itaque hæc tria. Victorinus docet unum ſic intelligis. aliud ſic. ſpem habes. tertium. ſic itaque faciamus ſyllogiſmum a prīo ad ſecundum. Si uictorinus docet intelligis. Nunc a ſecundo ad tertium ſi intelligis ſpē habes. Deinde a prīo ad tertium. Ergo ſi uictorinus docet ſpē habes. Primum enim & tertium quod poteſt ueriſimile non uideri medio illo quaſi quadā approbatione coniungitur. Hoc ergo & in cicerone uideamus. Primum hoc eſt ſi conſtitutio: & ipſa: & ps eius q̄libet intentionis depulſio eſt. Secundum illud eſt. Quæ intentiōis depulſio nō eſt ea nec conſtitutio: nec ps cōſtitutōnis ē. Tertium hoc ſit deliberatio & demonſtratio neque conſtitutio nec pars conſtitutionis eſt. Nunc uideamus ſyllogiſmum a prīo ad ſecundū. Si conſtitutio inquit: & ipſa: & pars eius q̄libet intentionis depulſio q̄ intentionis depulſio non ē: ea nec conſtitutio nec ps conſtitutionis eſt. Deinde a ſecundo ad tertium. At ſi quæ intentionis depulſio non eſt ea: nec conſtitutio: nec pars conſtitutionis eſt. Deliberatio & demonſtratio: neque conſtitutio: nec pars conſtitutionis eſt. Nunc a primo ad tertium: Si igitur conſtitutio: & ipſa: & pars eius quælibet intentionis depulſio eſt: deliberatio & demonſtratio: neque conſtitutio: neque pars conſtitutionis eſt. Ergo a primo ad tertium concluſio eſt ſyllogiſmi. Denique Cicero. Si igitur inquit conſtitutio. Vbicunque enim ergo: uel igitur ponitur concluſio eſt argumenti. Deīde cōiecturalis cauſa: non poteſt ſimul. Aliud incipit argumentū ideſt quartum ſyllogiſmum quo oſtendit non recte ſub qualitate deliberationem & demonſtratōnem poſitas. Quem ſyllogiſmum prius: quam oſtendamus ea quæ in re ſunt ante uideamus. Deinde ĩquit coniecturalis cauſa ſi inquit coniecturam per id quod eſt attendamus: nihil aliud inuenimus quam coniecturam ſolam: nec in eo quod coniectura eſt poſſumus intelligere. Rurſus inquit ſi finē per ſe ipſum conſideremus: nihil aliud: quam f nē inſpiciemus: nec in eo: quod finis ē poſſumuſ tranſlationē intelligere. Si ergo conſtitutiones ſingulæ ꝑ ſemetip̄as cōſideratæ habent proprium ſuū: in quo poſitæ genere commixtionem conſtitutionis alterius non admittunt. Male igit̕ hermagora deliberationem: & demonſtrationē partes conſtitutionis: ideſt qualitatis eſſe uoluiſti: cum đliberatio: ſiue demōſtratio ꝑ ſe cōſideratæ nō ſolæ ĩtelligi: ſed oēs ĩ ſe cōſtitutiōes cōtinere poſſint

conſtitutio: nec ps conſtitutionis ē. At ſi quæ ĩtētionis depulſio non ē: ea nec conſtitutio: nec pars cōſtitutionis ē. Demonſtratio: & đliberatio: neqꝫ conſtitutio: nec ps conſtitutionis ē. Si igitur conſtitutio & ipſa: & pars eius quælibet ĩtentionis depulſio ē: deliberatio: & đmonſtratio: neqꝫ coſtitutio: neqꝫ pars conſtitutionis ē. Placet āt ipſi intentionis eē depulſionē. Placeat igitur oportet non eē conſtitutionē: nec partē ꝯſtitutionis: Atqꝫ hoc eodē urgebitur: ſiue conſtitutionē primā cauſæ accuſatoris confirmationē dixerit: ſiue defēſionis p̄mā deprecationē. Nam eū eadem oīa incommoda ſequentur: Deīde cōiecturalis cauſa non pōt ſimul ex eadē pte eodem in genere: & coniecturalis eē: & diffinitiua. Rurſus nec diffinitiua cauſa poteſt ſimul ex eadē parte eodem in genere: diffinitiua eē & tranſlatiua. Et omnino nulla conſtitutio: nec

Simul ex eadem parte eodem in genere:& ſupra legimus.Pars autem cauſæ eſt conſtitutio omīs
Genus autem eſt conſtitutionis id quod ualet:quod ſe explet.Id deniq;:quo unaquæq; cōſtitutio
ab aliis conſtitutionibus ſegregatur.Pars aūt communis poteſt eſſe cum multis.Et omnino nulla
conſtitutio.Nec pars conſtitutionis & cætera. Quoniá deliberatione:& demonſtratione:q̄ſtio ē
quæ deliberatio & demonſtratio partes conſtitutionis ab hermagora ponunt̕ recte cū de ſolis cō
ſtitutionibus loqueretur:partes ēt tetigit:& omnino inqt:nulla conſtitutio:nec pars cōſtitutionis

Pars conſtitutionis poteſt ſimul & ſuam hēre : &
alterius in ſe uim continere . Ideoq; unaquæq; ex
ſe:& ex ſua natura ſimpliciter conſideratur. Alte
ra aſſūpta numerus conſtitutionū duplicatur n̄
iuſ conſtitutiōis augetur. At deliberatiua cā ſimul
ex eadē parte eodē in genere & coniecturalē : & ge
neralē:diffinitiuā:& tranſlatiuā ſolet hēre conſti
tutionē:& unā aliquando & plures nōnū̄q̄. ergo
ipſa nec conſtitutio ē:nec pars conſtitutionis: Idē
in demonſtratione ſolet uſu euenire. Genera ergo
ut ante diximus hæc cārum putāda ſūt:neq; ptes
alicuius conſtitutionis . Hæc igitur conſtitutio
quam generalem nominamus : partes nobis ui
detur duas habere : iuridicialem : & negocialem.
Iuridicialis eſt : in qua æqui & recti natura aut

poteſt ſimul & ſuam habere : & al
terius in ſe uim continere . Altera
aſſumpta numerus conſtitutionis
duplicatur:nō uis cōſtitutioniſ au
getur.Sapiēter dixit. Multe enim
conſtitutiones in cauſa eſſe poſſūt
Sed ſi plures ſint ad numerum cō
ſtitutionū nō ad augendá uim al
terius conſtitutionis accedūt. At
deliberatiua cá ſimul ex eadē pte
eodē in gn̄e & cōiecturalē.& gene
ralē:& definitiuá:& tranſlatiuá ſo
let hēre coſtitutionē:& unā aliquā
& plures nonnū̄q̄. Cū inquit cō
ſtet unamquáq; conſtitutionē al
teram in ſe nō admittere delibera
tiua ex eadē pte eodē in generī oēſ
ſolet recipe conſtitutiones . Er
goipſa : nec conſtitutio :nec pars
conſtitutionis eſt ſimul ex eadem
parte . Delibeeatio enim pars
cauſæ eſt . Videamus nunc :
quadripartitum ſyllogiſmum proponit ſic.Primo ſpecialiter. Deinde generaliter. Specialiter
ſic. Deinde coniecturalis cauſa non poteſt ſimul ex eadem parte eodem in generī & cōiectu
ralis eſſe & definitiua.Specialiter enim de coniectura propoſuit. Rurſus nec d̄finitiua cauſa po
teſt ſimul ex eadem parte eodem in generī & definitiua eſſe:& tranſlatiua.& hic ſpecialiter d̕ fine
propoſuit.Nūc proponit generaliter de omnibus conſtitutionibus:& earum partibus:& oīno ī
quit nulla conſtitutio nec pars conſtitutionis poteſt ſimul & ſuam haberī:& alterius in ſe ui conti
nere.Hucuſq; propoſuit.Deinde approbat propoſitionem.Ideo inquit quod unaquæq; ex ſe &
ex ſua natura ſimpliciter conſideratur altera aſſumpta numerus conſtitutionum duplicatur: non
uis cōnſtitutionis augetur..Poſt approbationem propoſitionis aſſumit quod ſibi neceſſarium ē.
At deliberatiua inquit cauſa ſimul ex eadem parte eodem in generī:& coniecturalem:& generalē
& deſinitiuam:tranſlatiuam continet conſtitutionē.& unam aliquam : & plures nonnunquam .
Quod qm̄ manifeſtum ē & apertum omnibus:non fuit neceſſe approbare aſſumptionē . Seqtur
ergo concluſio quæ duplex ē.Prima ad id quod adſūptum ē. At deliberetiua cauſa ſimul ex ea
dem parte eodem in genere ē. Ergo ipſa nec conſtitutio nec pars conſtitutionis ē. Secunda ad
utrumq; quo deagitur.Pariter enim de deliberatione & demonſtratione tractetur genera īqt igi
tur ut ante diximus hæc cauſarum putanda ſunt non partes alicuius conſtitutionis.Hæc ergo con
ſtitutio quam generalem uocamus partes uidetur nobis duas habere.Ergo ipſa neq; conſtitutio
eſt neq; pars conſtitutionis.Idem in demonſtratione ſolet uſu uenire. Poſtq̄ docuit deliberatio
nem: & demonſtrationem:non ptes qualitatis:ſed genera eſſe cauſarum :ad ipſius qualitatis deſ
cendit diſputationem. Ac primo hanc in duas diuidit partes in iuridicialem & negocialem.
Quarum partium hoc compendium tenere debemus.Quod iuridicialis ſemper de præterito ē:
& negocialis ſemper de futuro. Quæ tempora in ipſarum partium definitione uidetur.Cicero
nō declaraſſe ait enim. Iuridicialis eſt:in qua æqui & recti natura aut præmii:aut pene ratio q̄ri
tur. Negocialis in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate ſit conſiderantur. Cui diligētie
præeſſe apud nos iuriſcōſulti exiſtimātur. Hic omnino tempus quaſi præteritum non demon
ſtrat niſi ꝙ magis futurꝝ tempus uidet̕ icludere cū aut præmii:aut pœnæ ratio quæritur. Quo
loco p̄mo oſtēdendum eſt & pœnam & præmium de preterito eſſe poſſe.Nā & poſt ſuppliciū d̄
aliquo iuſte ſūptū poſſūt nōnulli i iudicium uocari & ꝙ nō recte p̄mio aliquē donauerit poſſūt
i iudiciū uocari.Vt uerres q ſuppliciū ſūpſit d̄ ciuibus rōanis & anulo aureo ſcribā i ɔtiōe dōauit.

Frgo præmii & pœnæ rō pōt de præterito eē. Sed occarrit illud: pōt tamē præmii & pœnæ rō & de futuro eē. Ideoqꝫ in iuridiciali q̄litate tp̄s ꝑteritū nō recte definiuit: Cū iā huic loco ſic rn̄det q· dixerit rō. Ratio.n.ſemp de ꝑterito eſt facto. definitio āt cū quæritur rōcinatio dr̄: & eſt ibi tantū meriti ratio. qđ meritum præteritū eſt. Atqꝫ ita rō nunq̄ niſi de ꝑterito ē. Cū enī dicis petit præmiū: neceſſe ē afferat meritū. Ita in eo ꝙ petit præmiū nulla ratio ē. Sed cū ais eū mereri tū ratio ē ex præterito ueniens. Ergo ait Cicero. Iuridicial' eſt in qua æq & r̄cti natura. aut ꝑmii: aut pœnæ rō quærit'. In eo ꝙ ait rō præteritū tp̄s includit. Iuridicial' a iure. Aeq.n. & recti rō non niſi iure cōſtat: deide negocial' ē inqt: in q̄ qd iuris ex ciuili more & æqtate ſit cōſiderat'. Negocial' q̄litas talis ē. Cum aliqd gn̄atim iure cautū ad ſpeciem deuocamus: utputa uiro forti ꝑmium det': uir fortis petit iīmici mortē. in eo qđ dicit uiro forti ꝑmium dat qdē uiro uiro forti ꝑmiū: ſed nō ēt deſignat illud forte qđ petit Ergo in negociali q̄litate ex æqtate ꝑcedentis iuris noua iura firmātur. i. ut liceat id qđ in cōtentione ucrſat': & ideo de futuro eſt. Quod ēt iuris periti faciūt q ſi forte id de quo agit' iure non cautū ē: p interꝑtatiōem ſtatuti iuris id ēt qđ i eodē iure noiatim nō continet' affirmat Hoc ē qđ ait. Cui diligētiæ ꝑeſſe apud nos iuriſcōſulti exiſtiman tur.

præmii: aut ratio pœnæ quæritur: Negocialis ē in qua qd iuris ex ciuili more & æqtate ſit ꝯſideratur Cui diligentiæ præeſſe apud nos iuriſcōſulti exiſtimātur. Ac iuridicialis qdē ipſa ī duas diſtribuitur partes: abſolutā & aſſumptiuā. Abſolutiua eſt q̄ ipſa in ſe continet iuris & iniuriæ quæſtionē. Aſſumptiua eſt quæ ipſa ex ſe nihil firmi dat ad r̄cuſationē: foris aūt aliqd defenſionis aſſumit. Eius partes ſunt. iiii. cōceſſio: remotio criminis: relatio criminis comparatio: Conceſſio eſt cū reus non id qđ factum ē defendit: ſed ut ignoſcatur ſibi poſtulat: Hæc in duas ptes diuiditur purgationē & deꝑcationē. Purgatio ē: cū factū cōceditur: culpa r̄mouetur. Hæc ptes hēt tres: Imprudētiā: caſū. neceſſi

Hoc quoqꝫ tempus futurū demonſtrat cū ait quid iuris ſit conſideretur. Conſideratio enim de incerto eſt: & quia iuris conſideratio ē de futuro eſt. Ac iuridicialis quidē ipſa & in duas diſtribuitur ptes: abſolutam & aſſumptiuā. Negocialis qualitas cōſtat nec aliquas ex ſe ptes fundit. Iuridicialis uero in duas partes fundit': in abſolutam qualitatem & aſſumptiuā. deinde hic quoqꝫ rerum compendium tenere debemus: qđ in abſoluta qualitate factum ipſum iuſtum aſſerimus. In aſſumptiua uero qualitate non factū iuſtum: ſed cauſā facti iuſtam fuiſſe contendimus. Itaqꝫ in abſoluta qualitate æqui & recti natura quæritur. In aſſumptiua uero præmii & pœne ratio quæritur. Quæ aſſumptiua quattuor locis diuidit'. Conceſſione remotione. criminis. relatione. criminis comparatione. Verum hic quattuor horum locorū Cicero ordinem conuertit. Nam a poſtremo quod hic poſuit retrorſum uerſus ordo ē: & enim uim ſingularū defenſionum cōſiderare debemus. Primo hæc eſt innocentis hominis: ut dicat non feci. Deinde feci: ſed non ſic uocatur. Tertio feci: & ſic uocatur: ſed iure feci. deinde hoc ipſum iure feci. Aut licuiſſe ſibi debebit oſtendere quæ ē qualitas abſoluta: aut ſi non licuit debet ſibi extrinſecus aſſumere aliquid quo hic probet quod iniuſte factū uidetur. Videamus nūc: quæ ſit de his quattuor aſſumptionibus fortior aſſumptio. Primo debet dicere feci: ſed profui & probare plus ſe profuiſſe quam obfuiſſe: quæ eſt qualitas compenſatiua. quam ideo Cicero cōparationem uocat: qđ comparetur: id quod in crimen uocatur ad id quo ſe reus ꝓfuiſſe dicit: quæ comparatio ſemper in eodē facto eſt. Vtputa quidam muros ciuitatis diſſipauit: hoſtes fugerunt: reus ſit læſæ reip. in eodem eſt comparatio. Nam quod muros deiecit uidetur læſiſſe remp. & quia muros deiecit hoſtes fugerunt: uidetur profuiſſe. r. p. Ergo hoc primū debet aſſumere: Feci: ſed profui. deinde debet dicere feci quidē: ſed ut hoc facerem ante prouocatus ſum: ideſt feci: ſed meruit: quæ eſt relatio criminis. Tertio debet dicere. Feci: ſed alter me ipulit: ut facerē quæ ē remotio criminis. Poſtremo ſi hæc cūcta đfecerint. i. ſi ut hæc faceret: nec ꝓfuit: nec iniuriā reddidit: neqꝫ ab alio compulſus eſt: quoniam nihil eſt quo ſe defendat debebit factum fateri ſed ueniam poſtulare: quæ eſt qualitas uenialis: quam cōceſſionem Cicero uocauit. Hunc ergo ordinē Cicero hoc loco conuertit quem in poſterioribus ſeruat. Itaqꝫ conceſſio duas ptes habet: purgationem: & deprecationem. In purgatione tria ſunt. Imprudentia: caſus: neceſſitas. ſi hæc nō fuerint deꝑcatio ē. Sed hæc aut apud iperatorē: aut apud populū: Itaqꝫ in purgatōe factū cōcedit': ſed facientis aius excuſatur. Hoc eſt quod ait cum factum conceditur: culpa remouetur: In deprecatione uero & factum & culpa conceditur: ſed tamen ueniadeprecatur. Hoc eſt quod ait.

tatẽ. Deꝑcatio ẽ:cũ & peccaſſe reus ↄſulto peccaſſe cõfitetur & tam̃ ut ignoſcatur poſtulat:qđ genus perraro poteſt accidere. Remotio criminis ẽ cũ id crimen quod ĩfertur ab ſe & a ſua culpa ui & poteſtate ĩ aliũ reus remoueŕ conatur. Id dupliciter fieri poterit; ſi aut cã aut factũ ĩ aliũ tranſfertur. Cã tranſfertur: cũ aliena dŕ ui & poteſtate factũ. Factum autem cum alius aut debuiſſe: aut potuiſſe facere dŕ. Relatio crimĩs ẽ quod ideo iure factũ dŕ quod aliquis ante iniuria laceſſerit. Cõparatio eſt cum aliud aliquod factũ alicuius rectũ aut utile contẽditur:quod ut fieret illud quod arguitur dŕ eſſe cõmiſſum. In quarta conſtitutione quã tràſlatiuam nominamus eius cõſtitutionis ẽ controuerſia:cũ aut quẽ:aut quantũ:quomodo: aut apud quos:aut quo iuŕ:aut quo tẽpoŕ agere oporteat q̃ritur aut oĩno de cõmutatiõe aliqđ:aut ĩfirmatõe actiõis agitur. Huius ↄſtitutiõĩs Hermagoras ĩuẽtor eẽ exiſtimatur:nõ quo nõ uſi ſĩt ea oratores ueteres ſæpe multi:ſed qa nõ aĩaduerterũt artis ſcriptores eã ſupiores:nec rettulerĩt ĩ numeꝶ ↄſtitutõnũ. Poſt ãt ab hoc ĩuentã multi reprehenderunt:

Deprecatio eſt:cũ & pecaſſe & conſulto peccaſſe reus ſe confitetur:& tñ ut ignoſcat́ poſtulat Hæc ergo deprecatio non niſi aut apud ĩpatorẽ:aut apud populũ ualet apud iudices uacat.. Remotio criminis eſt cũ id crimen quod infertur ab ſe & ab ſua culpa ui & poteſtate in aliũ reus rẽouere conat́. Remotionẽ criminis hanc eſſe dicit cũ reus id quod ei ĩtenditur ab ſe remouet & in aliũ tranſfert. Atq; id duobus modis facit ſi.in alium aut cãm aut factũ transferat:ſeu ut id faceret dicat aliũ coegiſſe. Veꝶ quod ait factũ poteſt hic quæſtio moueri. Nã cũ oĩs qualitas facti confeſſionẽ teneat:cur hic factũ nõ cõfitetur:ſed in aliũ tranſferre conat́. Deniq; nullus artiũ ſcriptor ĩ hac qualitate facti tranſlationẽ nominauit:ſed ideo qa nullus ĩtellcxit. Nã factũ ſic a ſe remouet:ſalua tamẽ cõfeſſione facti:ut in hoc themathe quod Ci.ĩ ſecũdo libro poſuit:Mancinus cũ numantinis fœdus fecit iniuſſu populi ac ſenatus pulſo eodem in exiliũ atq; hoſtibus dedito petit́ ad pœnã.ẽt ille q porcã tenuit cõtradicit. Nã hic & cãm & factũ ĩ aliũ remouet. Cãm ſic ut porcã tenerẽ mancinus ui ac poteſtate coegit. Deĩde factũ ſic: Fœdus non ego feci ſed mancinus:q aut debuit:aut potuit. Manet tam̃ facti prima illa cõfeſſio. ꝙ porcã tenuit nõ.n.poteſt negaŕ a ſe porcam fuiſſe tentã. Ergo remotio criminis duobus modis conſtat. Si aut cauſam in aliũ transferamus: aut factum. Relatio criminis ẽ cũ ideo iure factum dicat́ quod alius ãte ĩiuria laceſſerit. Relatio criminis talis ẽ:ſi ĩ eo ꝙ fecimus uicem nos redidiſſe dicamus:ut puta occidi.quia ille me uolebat occidere Hoc ego feci:ſed meruit. Cõparatio eſt cũ aliud aliquod alicuius factũ rectũ aut utile contẽdit́. qđ ut fieret illud quod arguitur dicitur eſſe commiſſum. Inter comparationem & conceſſionem hoc intereſt:ꝙ in cõparatione de eadem re comparatio eſt ut ſupra diximus.diſſipaſti muros. leſiſti rẽ.p. Contra ille:diſſipaui quidem muros:ſed hoſtes fugerunt. In eodem comparatio eſt:ut ſupra diximus diſſipaſti muros.ideſt ꝙ muri diſſipati eſſe dicuntur. Ideo ait: quod ut fieret illud quod arguitur dicitur eſſe commiſſum. Alioquin uerres qui multa ſigna & uaſa ex ſicilia ſuſtulit & utitur hac defenſione. ꝙ a bellis tutam ſiciliam reddiderit. Non potuit dicere ideo ſigna ſuſtuli ut defenderem prouinciam:neq; enim propterea tulit ſigna:ut prouincia eſſet defenſa. Itaque utitur ueniali ſtatu ideſt conceſſione per deprecationem. Ergo in comparatione id quod intenditur ideo a nobis factum dicere debemus ut ex eo ipſo bonum illud quod contigit fluxiſſe dicamus.

In quarta conſtitutione:quam tranſlationem nominamus. Et ſupra docuimus quid in ſe tranſlatio contineret:ſcilicet ut aut omnem actionem commutet: aut aliqua ex parte debiliter. Hoc eſt quod hic ait: aut omnino aliquid de commutatione: aut infirmatione actionis. Igitur huius conſtitutionis Hermagoras inuentor eſſe exiſtimatur. Inueniendi duo genera ſunt. Vnũ tale: cum in medium proferimus id quod erat: ſed latebat. Aliud quod quaſi non erat: ſed a nobis primis uidetur inuentum. Itaque de his Cicero leuiorem inuentionem dedit Hermagore ſcilicet ut id quod latuerat:in mediũ protuliſſe uideatur. Hoc eſt qđ ait. Nõ quo ñ uſi ſint ea ueteres oratores ſæpe multi:ſed quia animaduerterint artis ſcriptores eã ſuperiores:& nõ rettulerint in numeꝶ conſtitutionũ. Ideo autẽ tràſlationẽ multi ſcriptores ĩter cõſtitutiones referre noluerunt:ꝙ omnis cõſtitutio auctoritatẽ cõſtituat. Tràſlatio autẽ id uideatur agere:ne actio ſit.

Sed Hermagoras recte hanc inter conſtitutioneſ poſuit.nā hoc ipſum quod actionem commutat actio eſt.Itaq; multi inquit Hermagoram reprehenderunt:q̄ tranſlationem inter cōſtitutioneſ ret tulerit:ſed inuidia magis q̄ ex uero. Et cōſtitutiones quidem & earum partes expoſuimus.Poſtq̄ quid eſſent ſingulæ conſtitutiones:uel quid poſſet docuit:& earū partes:ideſt qualitates expoſuit promittit ſe his conſtitutionibus exēpla ſubdıturum.Sed tum cum cœperint argumenta tractari quæ argumenta dilucidiora futura eſſe ꝓmittit:ſi hiſdem argumentis in tēpore exempla ſuppōat Hoc eſt quod ait. nā argumentandi ratio dilucidior erit: cum & ad genuſ:& ad exemplū cauſæ ſtatim poterit accomodari. Genera cauſarum ſcimus tria eſſe: demonſtratiuū: deliberatiuum:iudiciale. Exempla uero cauſarum ſunt themata ſcilicet. Conſtitutione cauſæ reperta ſtatim placet conſiderare: utrū cauſa ſit ſimplex an cōiuncta. Quoniam in his duobus libris Cicero nihil niſi de inuentiōe tractat iccirco per ordinem:quæ ſint inuenienda demonſtrat. Poſtq̄ inquit conſtitutionē inueneris:conſiderare debebis cauſam:utrum ſimplex ſit an iuncta:ideſt utrum de una re agatur:an de pluribus conſtitutio ſic inuenitur. Occidiſti:non occidi aut iure occidi. Cauſa uero hæc ē: an occiderit:an iuſte occiderit. Ergo hæc cauſa ſimplex an iuncta ſit conſiderare debemus:Deinde iuncta:utrum ex pluribus quæſtionibus ē an ex aliqua cōparatione ex pluribus q̄ſtionibus cauſa iuncta ē ut in uerrinis accuſatur Verres:qđ multa furatus ſit:qđ ciues Romanos necarit:quod peculatum commiſerit.Itaq; quādo ex pluribus q̄ſtionibus cauſa iūcta eſt:ipſæ quæſtiones inter ſe diuerſæ ſunt.Ex cōparatione āt cauſa iuncta eſt: cum quid potiſſimū faciendum ſit cōſideratur:ut ī diuiſione agitur: utrū Cice.accuſet an Cecilius.Sed quia cōparandi duo modi ſunt:comparatiuus & ſuplatiuuſ:iccirco ait:Ex cōparatiōe in q̄ p cōtentionē utrū potius:an qd potiſſimū ſit q̄ritur. Verū his locıſ q̄ tractabimuſ ipſe ēt Cice. perſpicua exēpla ſupponit.

d Einde conſiderādū ē in rōne an in ſcripto ſit cōtrouerſia. Prio īqt ɔſtitutō iuēiēda ē.Secūdo utrū cā ſit ſimplex an iūcta. Tertio in rōne an īſcripto ſit cōtronerſia Scriptū non tantū leges accipiāus ſed & ſenatus conſultū & teſtamētū & uerba ſola & mlta huiuſmōi.Huius ſcriptōis gña ſt̄ qnq;: ut ipſe primū rebus:deinde nominibus indicauit.i.primū ſcriptū & uoluntas. Secundū leges contrariæ. Tertiū ambiguitas.Quartū collectio ſiue rōcinatio. Quintū definitio legalis:ut ē ī cecıniana

quos non tam imprudentia falli putamus:res.n. perſpicua eſt:quam inuidía atq; obtrectatiōe quadam īpediri.Et conſtitutiones quidē: & earum partes expoſuimus:exēpla autem cuiuſq; generis:tūc commodius expoſiturí uidemur: cum in unū qđ q; eorum argumentorū copíam dabimus: Nam argumentandi rō dilucidior erit:cum:& ad genus & ad exemplū cauſæ ſtatim poterit accommodari Conſtitutione cauſæ reperta ſtatī placet cōſiderarī utrum cauſa ſit ſimplex:an coniuncta:& ſi coniūcta erit:utrum ſit ex pluribus quæſtionibus iūcta an ex aliqua comparatiōe. Simplex ē quæ abſolutam in ſe continet quæſtionē unā hoc modo: Corinthis bellū iudicamus an nō. Cōiuncta ex pluribus quæſtiōibus:in qua plura quærūtur hoc modo:utrū Carthago diruatur:an carthaginenſibus reddatur:an eo colonia deducatur.Et ex comparatione in qua p contentionem utrū potius:aut qd potiſſimum ſit quæritur ad hunc modū. Vtrum exercitus in macedoniā contra Philippū mittatur q ſociis ſit auxilio:an teneatur ī Italia:ut quā maxīe ſint ɔtra Hānibalē copiæ. Cōtrouerſia ſcripti.

d Einde cōſiderādū ē ī rōe an ſcripto ſit cōtrouerſia.Nā ſcripti cōtrouerſia ē ea quæ ex ſcriptionis gn̄e naſcitur.Eius āt genera:quæ ſūt ſeparata a cōſtitutionibus qnq; ſunt. Nam cū uerba ipſa uidētur cū ſentētia ſcriptoris diſſidere:tū īter ſe duæ leges ac plures diſcrepare: tū id qđ ſcriptū ē duas aut plures res ſignificare uidetur:tum ex eo qđ ſcriptū ē:Aliud quoq; qđ non ſcriptū ē inuēiri:tū uis uerbi:quaſi in diffinitiua cōſtitutione: ī quo poſita ſit quære. Quare primū genus deſcripto & ſnīa.ſecundū ex cōtrariis legibus:tertiū ābiguū:q̄rtū rōcinatiuū:qntū diffinitiuū noīamus

Ratio eſt aũt:cum omnis oratio non ĩ ſcriptione : ſed in aliqua argumentatione conſiſtit. ideo
ait:cum omnis oratio non in ſcriptioe: ſed in aliqua argumentatione conſiſtit. Quoniam &
orationem ſcriptio : & oppoſitio orationẽ hẽt. Sed cũ auctoritate quippe ex ſcripto . ideſt ex te
ſtamento uel lege ueniẽtẽ. Ergo inquit ratio eſt cum res quæ ĩcontione uerſatur:non in auctori
tate legis:ſed in argumentatione uerſatur. Ac tum conſiderato genere cauſæ. Reperto inquit ge
nere materiæ & conſtitutione & cauſa:utrum ſimplex an iuncta ſit. & ipſa cauſa ſcripti an rationiſ
habeat controuerſiam . Deinde
uidendum eſt: quæ ſit quææſtio
quæ ratio:quæ iudicatio:quod fir
mamentum . Verum de his tria
præcipue ſunt in omni cauſæ ge
nere perquirenda. Firmamentum
uero perraro adhibetur. Et ſi quã
do adhibetur neceſſe eſt:aut ĩ the
mate ſit:aut in hiſtoria :alias lema
dicitur. Ideſt falſum argumentum.
ergo tria illa ſine ĩtermiſſione ubi
q; inſpicienda ſunt.i.quæſtio:ratõ
iudicatio. Quæſtio eſt:quæ naſcit
ex conſtitutione . ut eſt illud : iure
ne occiderit. Ratio eſt : quæ facit
controuerſiam:ut puta. occidi clo
diũ:propterea:quia ille me uoluit
occidere. Infirmatio rationiſ eſt:ẽt
ſi re clodius uoluit occidere. tu ta
men non iure occidiſti : Iudicatio
ẽ utrum cum clodius uoluerit oc
cidere. iuſte tamen a milone occi
ſus eſſe uideatur. ut Cicero de ore
ſte exemplum dedit . Firmamẽ
tum eſt firmiſſima argumentatio
defenſoris: & appotiſſima ad iudi
cationem. Firmamentum ſi ue
rum ſit ualde prodeſt:ſed ſoli de
fẽſori Accuſator enim pro firma
mento aſſertionem habet:ſed hoc
ut diximus raro in cauſam cadit .
Cuiuſmodi autem ſit firmamen
tum:ipſum Cicero docet:ut ſi ue
lit dicere. Oreſtes eiuſmodi ani
mum matris ſuæ fuiſſe in parentẽ
ſuum in ſeipſum ac ſorores in re
gnum & reliqua. Et cæteris q
dem inconſtitutionibus ad hunc
modum iudicationes reperiẽtur .
Quoniam omnis de facto iam
cõfeſſio eſt:iccirco in omnibuſ cõ
ſtitutionibus dicit iudicationem
de infirmatione rationis fieri præ
ter in cõiectura. In coniectura.n.
facti nulla confeſſio eſt.

Ratio eſt ãt cum omnis q̃ſtio nõ in ſcriptõne :ſed
ĩ aliqua argumentatione cõſiſtit:ac tũ cõſiderato
genere cãæ & cognita conſtitutione cũ:ſimplex ne
an coniũcta ſit intellexeris :& ſcripti : an rationis
hẽat controuerſiã uideris. Deinceps erit uidendũ:
quæ queſtio:q̃ ratio:q̃ iudicatio : quod firmamẽ
tum cauſæ ſit:quæ omnia a conſtitutione proficiſ
cantur oportet. Quæſtio eſt ea quæ exconflictiõe
conſtitutione cauſarum gignitur cõtrouerſia hoc
modo:non iure feciſti:iure feci. Cauſarum autem
hæc eſt conflictio: in qua conſtitutio cõſtat. Ex ea
igitur naſcitur controuerſia:quam q̃ſtionem dici
mus hoc modo iure ne fecerit. Ratio eſt q̃ cõtinet
cãm:quæ ſit ſublata ſit nihil in cã controuerſiæ re
linquitur hoc mõ:ut dicendi cã in facili & prouul
gato exẽplo conſiſtamus. Oreſtes ſi matricidii ac
cuſatur : niſi hoc dicat:iure feci . Illa.n.occidit pa
trẽ meũ:non hẽt defenſionẽ: Quare ſublata : oĩs
controuerſia quoq; ſublata ſit. Ergo eius cauſæ ra
tio ẽ: quod illa Agamẽnonem occiderit. Iudicatio
eſt quæ ex infirmatione & confirmatione rationis
naſcitur controuerſia. Nam ſit ea nobis expoſita
ratio:quam pauloante appoſuimus. Illa enim in
quit meũ occiderat patrem. At non inquit aduer
ſarius abs te filio matrẽ necari oportuit. Potuit. n
ſine tuo ſcelere illius factum puniri. Ex hac dedu
ctione rationis illa ſũma naſcitur controuerſia : q̃
iudicationẽ appellamus. Ea ẽ huiuſmodi. Rectũ
ne fuerit ab oreſte matrẽ occidi :cũ illa Oreſtis pa
trẽ occidiſſet. Firmamentũ & firmiſſima argumẽta
tio defenſoris:& aptiſſima ad iudicationẽ . Vt ſi
uelit Oreſtes diceř eiuſmodi animũ matris ſuæ in
parẽtẽ ſuũ ĩ ſe ipſũ ac ſorores ĩ regnũ & ĩ famã ge
neris & familiæ : ut ab ea pœnas liberi ſui potiſſi
mũ petere debuerint. & ĩ ceteris qdẽ cõſtitutioni
bus ad hũc modũ iudicatiões reperiũť. In cõiectu
rali ãt cõſtitutione:qa ratio nõ ẽ factum.n. nõ cõ
ceditur:ñ põt ex deductione rõnis naſci iudicatio.

Quare neceſſe eſt eandē quæſtionem eē & iudicationē:ut factum eſt:factū non eſt : factum ne ſit. Quot autem in cauſa cōſtitutiones aut earū ptes erunt:totidē neceſſe erit quæſtiones:ratiōes : iudicationes.firmamenta reperiri.His oībus in cauſa repertis:tū deniq; ſingulæ partes totius cauſæ cōſiderandæ ſunt.Nam non ut quodq; dicendū primum eſt:ita primū animaduertendum uidetur : ideo quod illa quæ prima dicuntur:ſi uehemēter uelis congruer̄ & cohærere cum cauſa ex eis ducas oportet:q̄ poſt dicēda ſūt. Quar̄ cū iudicatō & ea q̄ ad iudicationē oportet inuēiri argumēta diligēdi erūt artificio repta cura & cogitatōe ptractata:tūc deniq; ordinandæ ſunt cæteræ partes orōnis . Hæ partes ſex eſſe oīo nobis uidentur:exordiū : narratio:partitio:confirmatio:reprehenſio:concluſio. Nūc qm̄ exordium pnceps omnium eē debet:nos quoq; primū in ratione exordiendi præcepta dabimus.Exordiū eſt oratio aīum auditoris idonee cōparans ad reliquam dictionem:qđ eueniet ſi eum beniuolū:& attentū:& docilē confecerit. Quar̄ q bene exordiri cām uolet : eū neceſſe eſt genus ſuæ cāæ diligēter an̄ cognoſcer̄.Gn̄a cārū ſūt.qnq;:honeſtū:admirabile;hūile;anceps;obſcuꝝ. Hōeſtū cāæ gēus ē cui ſtatim ſine orōe nr̄a auditoris fauet

Quare in cōiectura eadem erit iudicatio:quæ quæſtio.Factū eſt.non eſt factum.Factum ne ſit? Quot autem in cauſa conſtitutiones:aut eaꝝ partes erunt qualitatis:ſcilicet partes. reliquæ enim cōſtitutiones partes non hēnt.Ergo quot in cā conſtitutiōes:uel partes erūt:tot neceſſe erit inueniri quæſtiones:rōnes:iudicationes:firmamenta. His oībus in cauſa repertis:tū deniq; ſingulæ partes totius cauſæ cōſiderandæ ſunt:Sub diuerſa ſignificantia Cicero partes poſuit.Aliæ ſunt.n.partes oratoris officii:aliæ partes q̄litatis:aliæ partes cauſæ:aliæ partes oratōis.Itaq; partes cauſæ ſūt ut ſuſcepto negocio per rerū ordinem eaquæ dicēda ſunt diligenter inſpicias.Quod cū pertractaueris: ideſt cū cauſæ partes inſpexeris: tū de modo tibi ordinandæ ſunt partes orationis.Non enī inquit:quia primū exordium ē; ſola tibi pmo erunt conſiderāda principia & ſcribenda . Sed conſiderato oī negocio:tunc appoſitæ ſumere exordium debemus.Hæ ptes eſſe ſex oio nobis uident̄. Multi enī quattuor eſſe dixerūt:ideſt exordiū:narratōnē:quæſtiones:epilogū. Cice.autē ſex eſſe dicit:ideſt exordium:narrationem:partitionem:confirmationē:reprehenſionem :concluſionē : epilogum.ſ. Et recte cōfirmationē & reprehenſionē.Hoc enim maximum eſt oratoris officiū : ut argumenta ſua primū afferat:deīde aduerſariorum diſſoluat . Quare iqt quoniam primū exordium eſt pricipio exordii præcepta trademus. Exordium eſt oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem . Optima definitio eſt:q̄ a genere incipit: deinde đſcendit ad ſpeciem . Poſtremo ita propria complectitur:ut excludat omnino id quod cū aliis poteſt eſſe commune:ut hic ſex partes oratiōis Cicero ponit . Orator porro duo agit:aut fidē facit:aut animos commouit. Quare in quattuor illis mediis partibus fides fit in narratiōe:in partitione;in cōfirmatione:in reprehenſiōe.In exordio uero uel epilogis aī cōmouent̄. Itaq; ut definiat exordiū a genere icipit.Exordiū eſt oratio:ois enim pars orō ē;deinde ſic deſcēdit ad ſpeciē:ita ut excludat q̄ttuor illas partes medias:qbus fides fit aium inqt auditoris idonee cumparans.Sed qa & in epilogis aī comparantur:ita propriū ɔplectitur:ut excludat ēt epilogos. Ad reliquam inqt dictionem.Ita ergo exordii plena definitio ē.Exordium eſt oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquā dictionem. Verū cum aliquid fieri uolumus:primum definire debemus quid ſit illud quod fieri uolumus:ut hic de exordio definiuit qd eſſet.exordium eſt inquit oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquā dictionem:deinde debemus definire qd ī de fiat:ut hic fecit:quod eueniet inquit:ſi eum beniuolum:attentū:docilem fecerit.Sed qa non bene aliqd facimus niſi pus ſciamus ubi faciēdū ſit:pus oñdit ubi faciēdū ſit.Poſtrēo quēadmodū faciendū ſit.ait ĝ tunc nos optie exordiri:ſi cārum genera cognoſcamus:hoc ē ubi faciendū ſit. Genera cauſaꝝ quinq; ſūt:honeſtū:admirabile:hūile:āceps:obſcuꝝ.Hic q̄ſtio naſcit̄:cū ſupra dixerit gñ̄a cārū tria eē:đmōſtratiuū:đliberatiuū iudiciale:cur hic rurſus gñ̄a cārū qnq; eē dixit.Veꝝ hec q̄ſtio occulta nimis rōne ac difficili diſputatiōe diſſoluit̄.Aiaduertere.n.debemuſ qd Cicero ſecutuſ ſit.Res mſtæ ſunt:quarū una ſubſtantia reliquæ accidūt.Itaq; cum ſubſtantiæ accident una quali

tas.pōt & alia accidere.Sed quæ non ſit in eodem generē:in quo ꝑma qualitas fuit:utputa ſi dicas. Foliorum genera duo ſunt:de mēbrana:& de charta.hic foliū ſubſtantia ē.acceſſit ei una qualitas membrana:& charta.Poteſt tamē eidem ſubſtātiæ.i.folio alia qualitas accedere:quæ nō ſit ī eodē genere in quo.prima qualitas.Si dicas:foliorum gn̄a ſunt tria.Eſt oblongū:eſt latum:ē quadratū. Quare ſi circa primam qualitatē numerus definitionis uariet̄ uitium ē.Sinautem in eadē ſubſtātia circa alias qualitates nūerus definitionis uariet̄:non eſt uitiū:ut hic ait:primū cauſarū gn̄a tria ſūt cā hic ſubſtantia ē.Accidit ei una q̄litas:ut ſit demonſtratiuū genus d̄liberatiuū:iudiciale.Deinde ait cārum genera qnq̧ ſūt:licet eadē ſit ſubſtantia:alia tn̄ ei q̄litas accidit. In iudiciali.n.ſiue alio genere cauſæ inuenit̄ & honeſtū cauſæ genus & admirabile:& hūile: & anceps: & obſcurū. Ergo duplici hoc mō poſſumus ītelligere. Aut ꝙ ſubſtātiæ multæ ſæpe accidunt q̄litates: aut ꝙ multæ q̄litates ſubſtantiales ſūt:id ē ꝙ eis q̄litatibus poſſunt aliæ accidere q̄litates:ut hic ſubſtātia eſt cā:accidit cauſæ ut ſit iudicialis.Itaq̧ iudicial̄ q̄litas eſt. Rurſus hæc ipſa q̄litas ſuſtantial̄ eſt.Nā accidit ei ut hēat in ſe aut honeſtum cauſæ gēuſ:aut admirabile:aut hūile:aut anceps:aut obſcurꝝ.Itē ī deliberatiuo gn̄e cauſæ: uel demōſtratiuo pōt hoc ipſū euenire. Quare nullus hic error ē generis cauſarū circa definitionē nūeri.Si qdē ſubſtātiæ nunc plures accidant qualitates:ut ſupra docuimus:nūc multæ ſunt q̄litates ſubſtantiales:id ē qbus poſſunt aliæ incidere q̄litates qđ ſimiliter ſupra docuimuſ.Ergo qnq̧ genera dixit eē cārum:honeſtū:admirabile:hūile:anceps:obſcurꝝ.& definit genera ip̄a.Honeſtū inquit cauſæ genus ē cui ſtati ſine or̄oe nr̄a fauet auditoris aīus.Definitio nūc ex rebus ipſis:nūc ex euentu rerū colligit̄.has itaq̧ definitiōes Ci.non ex rebus ipſis:ſed ex euētu rerū colligit.Sæpe.n.honeſtis uel nō honeſtis rumorū opinionibus abutimur.Et qa rūori facile credit̄.Peruenit āt rumor uſq̧ ad iudicē.Orator porro apđ iudicem agit neceſſario nō rei honeſtū ſeq debet:ſed opinionē q̄ ēt iudici nota ē.Ergo Ci.honeſtū cauſæ gēus nō ex rebus definiuit:ſed ex euētu rerū:q notus ē iudici.Honeſtū inqt cauſæ genus ē:cui ſtati ſine or̄one nr̄a fauet auditoris aīus.Ergo ſi & ſtati & ſine or̄oe nr̄a fauet:iudex opinionē ſeqt̄.id ē euentum rerꝝ. Admirabile:a quo ē alienus aīus eorꝝ q audituri ſunt.Et hæc definitio de aīs iudiciū ē. Admirabile ē inqt cauſæ gēus:cū is defendit̄ quē ob magnitudinē criminis defēdi nullus poſſe credebat.Itaq̧ hic iudices beniuoli faciēdi ſūt.Hūile ē:qđ negligit̄ ab auditore:& nō magnope attēdendū uidet̄.Hūile cauſæ genus ē ſi de re abiecta ſit cōtrouerſia.In hoc gn̄e attēti auditores faciēdi ſūt: hæc quoq̧ definitio de aīs iudiciū ſūpta ē.Anceps ī quo aut iudicatio dubia ē:aut cā & honeſtatis & turpitudinis ꝑticeps.Hæc definitio & ab ipſis rebus ſūpta ē. Verū anceps inqt cā duobus mōis ē.Si aut iudicatio dubia ſit:aut in honeſtiſſima materia:ut ī Oreſtis themate:qa non una rō ē.Iudicatio quoq̧ ſit dubia.Occidiſti:iure occidi.nā illa patrē meū occidit:ēt ſi patrē occidit:nō iure a filio mr̄ occiſa ē.Iudicatio an cū illa pr̄em occiderit:iuſte a filio occiſa uideat̄. Deīde pōt & hæc eſſe rō:iure occidi.nā ut id facerē Apollo rn̄dit.Infirmatio rōis ēt ſi Apollo id rn̄dit:nō iuſte a filio mr̄ occiſa ē.Iudicatio.An cū Apollo rn̄derit:iuſte mr̄ a filio uideat̄ occiſa.Ergo in hoc themate iudicatio dubia ē Deinde ſit anceps cauſæ gēus:ſi hēat ī ſe cām & hōeſtatis & turpitudinis.Si leōis filiuſ fortiter faciat & ꝑmiū petat:hōeſtū ē qđ fortiter fecit:turpe qđ filius leonis.In hoc quoq̧ gn̄e cāæ beniuolētiā ꝯpare đbemus.Obſcurꝝ:ī quo aut tardi auditores ſt̄:aut difficilioribus ad cog̊ſcēdum cā īplicata ē.Quod obſcurꝝ ē tribus mōis ſēp obſcurꝝ ē.Si aut is q enarrat:n̄ ītelligit:aut is cui narrat̄ tardior ē:aut ſi res ipſa ꝑplexa ē. Verꝝ hic duo poſuit.Supfluū.n.fuerat:cū đ oratore hic pfecto loq̄tur:ſi aliqd de eius īprudētia diceret.Hic itaq̧ iudices dociles facere đbemus.g̊ oñdit ꝑmū qd eſſet exordium.animorū inquit cōmotio:deinde oſtendit quid inde fiat:aut attentus:aut docilis:

aīus Admirabile quoq; ē a quo alienatus ē aīus eorum qui audituri ſunt. Humile quod negligēter ab auditore:& non magnope attendendū uidtur. Anceps in quo aut iudicatio dubia eſt aut cauſa & honeſtatis & turpitudinis particeps:ut & beniuolentiam pariat:& offenſionē. Obſcurꝝ in quo aut tardi auditores ſūt:aut difficilioribus ad cognoſcēdum:negociis cā implicita eſt. Quar̄ quoniam tā diuerſa ſunt genera cauſarum:exordiri quoq; diſpari rōe:in uno quoq; genere neceſſe eſt. Igitur exordium in duas ptes diuiditur:in principiū:& inſinuationem. Prīcipiū eſt oratio perſpicue et protinus perficiēs auditorē beniuolū:aut docilē:aut attentum. Inſinuatio eſt oratio quadā diſſimulatiōe & circuitione obſcure ſubiens auditoris aīum In admirabili gn̄e cauſæ:ſi nō oīo infenſi erūt auditores:principio beniuolentiam cōparare licebit.

aūt beniuolus: deinde ubi fiat: ideſt in generibus quinq; cauſarum. & oſtendit quae eſſent genera.
Nunc per quid faciendum: ideſt p principium & inſinuationem. Itaq; breuiter quid in hac lectio
ne cōtineatur explicabimus. Exordium inquit in duo diuiditur: in principium: & inſinuationem.
Horum duorū: hanc differentiam teneamus in principio aperte & ut ipſe ait: protinus iudices
nobis: aut attētos aut dociles: aut beniuolos comparamus. In inſinuatiōe uero occulte & qbuſdā
circuitionibus. Hoc quoq; compendium tenere debemus: quod i omnibus cauſæ generibus prin
cipio nobis utendum ē. In admira
ili uero nunc principio. Princi
pio: tunc ſi auditores non omni
no erunt aliēati: Inſinuatione: tūc
ſi uehementer erunt alienati. Be
niuolētia. iiii. ex locis comparatur
ab noſtra: ab aduerſariorum: ab iu
dicum perſona: ab ipſa cauſa. Be
niuolos inquit iudices a quattuor
locis facere dbemus uel poſſumus
A noſtra perſona ab aduerſario
rum a iudicum ab ipa cauſa. Rur
ſus a noſtra perſona quattuor ex
locis beniuolentiam iudicis poſſu
mus comparare. Si de nr̄is inquit
factis & officiis ſine arrogantia di
cemus. plena enī gloria in his duo
bus eſt in factis & officiis. Officiū
eſt quod ex legibus uel ex natura
neceſſe eſt nos implere. Factum ue
ro eſt quod ſupra q̄ debemus præ
ſtamus. Ergo ſi de noſtris factis &
officiis: ſed ſine arrogātia dicemus
Deinde ſi crimina inqt illata & ali
quas minus honeſtas ſuſpitiōes in
iectas diluemus: ideſt ſi ea quæ ad
deformationem perſonæ noſtræ
pter iudicialē quæſtionem fuerint
obiecta diluemuſ. Deide ſi aliquid
futurꝶ mali prædicemus: quo mo
do ipſe Cicero. Moneo: prædico:
añ denunciatio. Poſtremo a nr̄a p
ſona beniuolentiā cōparamus: Si i
qd pro nobiſ ſupplici utamur ōro
ne. Deinde ab aduerſariorū perſo
na tribus ex locis beniuolentiā iu
dicis cōparamus: ſi eos aut in odiū
aut in contemptionē: aut in inuidi
am deduxerimus. In odiū ſic: Si eo
rum turpia uel crudelia facta pro
feramus. In inuidiam ſic: ſi eorꝶ po
tentia: gratiam: pecuniam profera
mus. Et quoniam hæc interdum
non modo: non crimini: ſed etiam
decori ſunt. recte addidit. Horum
omnium uſum arrogantem. Mul
te enim res per ſe malæ ſūt. Multæ
cum mediæ ex euentu bonæ uel
malæ fiunt. Deinde in contemptō
nem ſic aduerſarios adducimus: ſi
eos contemnendos eſſe dicamus:
ꝙ aut negligentes ſint: aut ignaui.

Sin erunt uehementer abalienati cōfugere neceſſe
erit ad īſinuationē. Nā abaliēatis ſi perſpicue pax
& beniuolētia appetitur: non modo ea nō inueni
tur: ſed augetur atq; inflamatur odiū potius: In
humili autem genere cauſæ contēptionis tollēdæ:
neceſſe erit attentum efficere auditorē. Anceps ge
nus cauſæ: ſi dubiā iudicationem habebit: ab ipſa
iudicatione exordiēdum ē. Sin autem partem tur
pitudinis & partem honeſtatis habebit beniuo
lentiam captare oportebit: ut in genus honeſtum
cauſa trāſlata uideatur. Cum autem erit honeſtū
cauſæ genus: uel præteriri principium poterit: et
ſi commodum fuerit: aut a narratōne incipiemus
aut a lege: aut ab aliqua firmiſſima ratōne noſtræ
dictionis. Sin uti principio placebit: beniuolentiæ
partibus utēdum eſt: ut id quod eſt augeatur. In
obſcuro autem genere cauſæ per principium doci
les auditores efficere oportebit. Nunc quoniam
quas res exordio conficere oporteat dictum eſt: re
liquum eſt ut oſtendatur qbus quoq; rationibus
quæque res confici poſſint. Beniuolentia. iiii. ex
locis comparatur. Ab noſtra: ab aduerſariorum:
ab iudicium perſona: ab ipſa cauſa. Ab noſtra ſi đ
noſtris factis & officiis ſine arrogantia dixerimus:
ſi crimina illata & aliquas minus honeſtas ſuſpi
tiones iniectas diluemus. ſi quæ incommoda acci
derint: aut quæ inſtent difficultates proferemus.
ſi prece & obſecratiōe humili ac ſupplici utemur:
Ab aduerſariorum āt ſi eos: aut in odium: aut in ī
uidiam: aut in cōtemptōem adducemus. In odiū
adducentur: ſiquid eorum ſpurce: ſuperbe: crude
liter: malitioſe: proferetur. In inuidiā ſi uis eorum
potētia: diuitiæ: grā: cognatio: pecuniæ proferētur
atq; eorū uſus arrogās & intolerabilis: ut iis rebus
magis uideātur q̄ cauſæ ſuæ cōfidere: In contēptō
nem adducentur: ſi eorū inertia: negligentia: igna
uia: deſidioſū ſtudiū: & luxurioſū ociū pferetur.

Ab iudicum perſona uero duobus ex locis beniuolentiam comparamus: ſi eorum bene geſta ſine adulatione proferamus. Et ſi dicamus præſentis iudicii magnam eſſe expectationem. Poſtremo ab ipſo negocio duobus ex locis beniuolentiam comparamus. Si noſtrá cām laudādo extollamus aduerſarioꝝ uituperādo deprimamus. Attētos āt faciemus: ſi demonſtrabimus ea q̄ dicturi erimus magna noua. Nūc docet quemadmodū attētos iudices facere debeamus. Attētos īqt iudices faciemus: ſi nos magna ꝓmittamus dicturos eſſe ut ait Virgilius. Maius opus moueo. Deīde ſi noua nos dicturos eē dicāus. Iterdum ēt ſi magna īqt nō ſit res: tamē noua aīos auditorum facit attentos. Poſtremo ſi incredibilia. Neceſſario etenim attēte audiendū eſt: quod uix credi poſſe ꝓmitto. Deinde ſi hæc inqt magna noua incredibilia dicamus nūc ad omniſ pertinere: ut ſæpe Ci. ait de quo agatur non ſolū ad reum: ſed oīum fortunas dicit pertinerē. Nūc ad eos qui audiunt: ut Ci. ſæpe ait hoc ideo agi ut a iudicibus iudicia transſerātur. Nunc ad aliquos illuſtres: ſi dicamus rem iuſtā ad ſacerdotes: ad ſenatores: uel alioſ huiuſmodi pertinere. Nūc ad deos immortales: ut Ci. de domo ſua dicit Rem ad deos pertinerē: ne ipſi Ciceronē domo expuliſſe uideātur. Nunc ad ſummam reip. pertinerē. Ergo his oībus attentos iudices facimus.. Necnon inqt ēt tunc attentos iudices facimus: cum nos breuiter dicturos eē ꝓmittimuſ. Et ne mētiri nos iudices putēt: q̄ breuiter nos dicturos eē ꝓmittimus: Exponere īqt debemus iudicationē: aut iudicationes: ſi plures erūt. Deinde oñdit quo pacto dociles auditores facerē debeamuſ. Si iqt i p̄ncipiis ea q̄ ſunt nobis dicenda ponamus: ut nobis iudices ad cognoſcēdum negocium comparemus. Præterea inqt cū dociles iudices facimus ſimul attētos iudices facere debemus. Ita ipſe Ci. ī cluentiana facit dociles iudices cū ait. Aīaduerti iudices omnē accuſatoris orōnem in duas diuiſá eē ptes. Deinde facit attētos cū ait. Quaꝝ alteram initi & magnopere cōfidere uidebatr̄ inuidia iueterata iudicii luniani & reliqua. Tūc &. n. inquit iudex melius docilis fiet: ſi & attētus fuerit effectuſ. hæc de principiis nūc nobis de inſinuatione dicendū eſt. Inſinuatione igitur utēdū ē cū admirabile genus cāæ eſt. Diximus principioꝝ triplicē eē finē. ſ. ut aut beniuolos iudices: aut attētos: aut dociles faciamus: idē nobis & ī inſinuatione faciendū ē. Sed hoc intereſt quod ī principiis hoc apte facimus. In inſinuatione occulte. & quibuſdá circuitionibus: nec in alio cāæ genere niſi in admirabili: tūc cum aī iudicū erunt uehemēter offenſi. Ergo inqt inſinuatione tūc erit nobis utendū cum aī iudicū fuerint offenſi. Et oſtendit qbus rebus offenſos iudicum aīos poſſumus agnoſcere. Prius enim uulnus īſpiciendū ē ſic apponēda medicina. Tribus inqt uel maxime cauſis aī iudicum offēdunt. Verum cū ait maxime oñdit: & aliis cauſis offēdi iudices: ſed his plærumq; ſi aut in negocio ipſo ineſt aliqua turpitudo: ut res ipſa præter perſonas: aut iudicis: aut gentis pariat offenſionem: aut ſi iam aliquid iudicibus ab his q primum dixerunt perſuaſum uidetur. Et ideo is qui poſt dicturus eſt non libenter auditur. Aut ſi illi qui audituri ſunt: alios audiendo cœperint eē offēſi.

Ab auditorum perſona beniuolentia captabitur : ſi res ab hiſ fortiter ſapienter: māſuete geſtæ proferentur: ut neq; aſſentatio nimia ſignificetur : & ſi de his q̄ honeſta exiſtimatio: q̄taq; eorum iudicii & auctoritatis expectatio ſit oſtēdetur. A rebus ipſis ſi noſtram cām laudādo extollemus : aduerſariorum p contēptionem deprimemus. Attētos āt faciemus: ſi demōſtrabimus ea : q̄ dicturi erimus magna: noua incredibilia eſſe aut ad omnes : aut ad eos qui audient: aut ad aliquos illuſtres hoīes: aut ad dos immortales: aut ad ſummā reipublicæ pertinere: & ſi nos pollicebimur breui nr̄am cām demōſtraturos atq; exponemus iudicationē : aut iudicationes ſi plures erunt. Dociles auditores faciemus: ſi aperte & breuiter ſummā cauſæ exponemus hoc ē in quo conſiſtat controuerſia. Nam & cū docilē uelis facere ſimul & attentū facias oportet. Nā is maxime docilis ē : qui attentiſſime ē paratus audire. Nunc īſinuatōes quemadmodum tractari conueniat: d̄inceps dicendū uidetur: Inſinuatione igr̄ utendum: ē cum ammirabile genus cāæ ē: hoc ē ut ante diximus: cū aīus auditoris īfectus ē. Id autē tribus ex cauſis maxime fit: ſi aut ī eſt in ipſa cauſa quædam turpitudo: aut ſi ab his qui ante dixerunt: iā quiddam auditori pſuaſum

Quare cũ hæc animaduerteris ſingula hac dicẽdi arte ſanabis. Si cauſæ turpitudo cõtrahet of
fenſioné.Duobus modis cauſa contrahit turpitudine:aut enĩ res turpis eſt:aut pſona. Si inquit p
ſona turpis fuerit:aut alium hoĩem ſubiicies:qui amatur:aut rẽ pro perſona. Deinde ſi res turpis
fuerit:aut aliá rem:quæ honeſta eſt ſubiicies:aut re pro hoĩem.Si utrũq; turpe fuerit. & res & pſo
na:commodum erit cauſa ſuſcipere.Tamen ſiqd leuiter turpe fuerit poteſt ſuſcipi.deinde inqt de
bebis diſſimulare defenſionẽ.Poſtquá mitiores reddideris auditores paulatim ingredi in eandem
defenſionẽ:& dicere ea quæ aduer
ſariis diſpliceant tibi ẽt diſplicere.
Sed nihil horũ ad tuum negociũ p
tinere.Deinde inquit occulte & d
aduerſariis detrahere debebis. Po
ſtremo inqt de ſimili negocio ali
quorũ iudicũ afferri oportebit ex
emplũ.Animaduertere tamẽ debe
mus:ut & inſinuatiõe quattuor lo
cis præceperit beniuolentiá cõpa
rãdã:ideſt ab ipſa cauſa:a noſtra p
ſona:ab aduerſariorũ:a iudicum:a
cauſa dixit poſſe beniuolẽtiá cõpa
rari:ubi ait pro eo hoie:in quo of
fenditur aliũ hoiem qui diligit iter
poni oportet:& reliqua.Deĩde oñ
dit quemadmodũ a noſtra pſona
beniuolentiá cõparamus:cum ait.
Et diſſimulare te id defenſurũ: qd
exiſtimaris deféſurus. Deĩde ubi
iam mitior factus erit auditor ĩgre
di pedetẽtim in defenſioné:& dice
re ea quæ indignent aduerſarii: ti
bi quoq; indigna uideri.Ab aduer
ſariorum uero pſona:docet quemad
modũ beniuolentiá comparamus
cũ dicit.Et negare te qcquam d ad
uerſariis eẽ dicturũ:neq; hoc neq;
illud:ut neq; aperte lædas eos qui
diliguntur:& tamen id obſcure fa
ciẽs quoad poſſis ab alienes ab his
auditorum uolũtatem. Poſtremo
docet ut a iudicũ perſona beniuo
lentiam comparemus:cũ ait.Et ali
quorum iudicum ſimili de re: aut
auctoritatem proferre imitatione
dignam. Verum qp ait.Deinde ean
dem:aut ſimilem:aut maiorem:aut minorem agi rẽ in præſentia demõſtrare.Etenim ſemper poſt
exemplum facienda eſt comparatio.Comparatio porro:nunc a patri:nunc a maiori:nunc a mio
ri ſemper fiat neceſſe eſt.Oſtendit quod primum fuit.Si per cauſæ turpitudinem auditores offẽſi
extitiſſent quibus modis ab his poſſet beniuolentia comparari. Nunc inquit ſi oratio aduerſario
rum dictis finem fecerit.Et ideo iudices uidentur abalienati tribus modis beniuolentiam compa
ramus:ſi aut ab eo argumento quod ſibi firmiſſimum crediderant aduerſarii te dicturum eſſe pro
mittas:aut ſi ab eo dicto inſpicias qp aduerſarius nuper dixerit:aut ſi inqt cũ admiratione dubites:
cui potiſſimum reſpondeas q̃ſtioni:cum enĩ inqt te iudices uiderint paratũ ad reſpondendum exi
ſtimabunt ſibi non recte ab his q ante dixerunt:id quod crediderant fuiſſe preſuaſum. Poſtremo
docet quo pacto beniuolentiam nobis a iudicibus comparemus:ſi forte ipſi iudices defatigati fue
rint multos audiendo.Primo inquit oportebit polliceri breuius te q̃ fueris eſſe dicturum.Deinde
ſi ita habebit:negocium utile erit rebus nouis uel ridiculis riſum iudicibus:aut iocum mouere. At
q; id duplici modo:aut ex tempore: ſi forte clamor aut ſtrepitus fuerit exortus: aut cogitatis pa
ratiſq;:ut uel a fabula incipias uel ab apologo ad præſens negocium pertinentibus. Fabulæ ſunt.

uidetur:Aut ſi eo tẽpore locus dicendi datur:cum
iã illi quos audire oportet defeſſi ſũt audiẽdo.Nã
ex hac quoq; re non minus quã ex primis duabus
in oratore nõnunq̃ animus offenditur auditoris.
Si cauſæ turpitudo cõtrahet offenſioné:aut p eo
hoĩem in quo offẽditur alium hoĩem q diligitur ĩ
terponi oportet:aut p re in qua offenditur aliã rẽ
quæ probetur aut p re hoĩem.aut pro hoĩe rẽ:aut
ab eo quod oderit ad id qd aĩus auditoris diligit
traducatur:& diſſimulare id te defẽſurũ.qd exiſti
meris defẽſurus. Deĩde cũ iã mitior factus erit au
ditor ingredi pedetẽtim defenſioné: & dicere ea q̃
indignẽtur aduerſarii:tibi quoq; indigna uideri.
Deĩde cũ lenieris eũ qui audiet demonſtrarẽ nihil
eorũ ad te ptinere:& negare te qcq̃ de aduerſariis
eſſe dicturũ:neq; hoc:neq; illud:ut neq; aperte læ
das eos q diligũtur:& tamẽ id obſcure faciẽs quo
ad poſſis alienes ab eis auditorũ uoluntatẽ: & ali
quorũ iudiciũ ſimili de re: aut auctoritatẽ pferre
imitatione dignã. Deĩde eandẽ:aut conſimilem:
aut maiorem:aut minorem agi rem in præſentia
demonſtrare.Sin oratio aduerſariorum fidem ui
debitur auditoribus feciſſe:idq; ei qui intelligit q
bus rĩbus fides fiat:facile erit cognitu oportet:aut
d eo quod aduerſarii ſibi firmiſſimum putarunt:

quas fere uidemus extitiſſe ex phedris Medeis clytemneſtris aliiſ quæ ſimilibus. Apologi ſunt ex
rebus humilibus compoſitæ:quædam formæ ac ſpecies ad uiuendum:ut extat illa de mure & leo
ne.Ergo ſi inquit negocii dignitas patietur riſum:uel iocum mouere oportebit. Sin autem tale
negocium fuerit ut iocandum non ſit a re aliqua triſti & ſeuera commodum erit incipere. Nam
ut inqt cibi faſtigiũ nunc dulci re nũc:ſub amara releuatur.Ita inquit ſtudium audiendi apud iudi
ces nunc rebus ridiculis:nunc a ſuperioribus redintegratur.

& maxime hi qui audierĩt probarint primũ te di
cturũ polliceri:aut ab aduerſarii dicto exordiri &
ab eo potiſſimũ:quod ille nuperrime dixerit:aut
dubitatõe uti quid ꝑmũ dicas:aut cui potiſſimũ
loco r̃ſpondeas cũ admiratõe.Nã auditor cũ eum
quẽ aduerſarii parãt:perturbatũ oratione uideat
aĩo firmiſſimo ꝯtradicer̃ paratũ:plæꝝq; ſe potiuſ
temer̃ aſſẽſiſſe q̃ illum ſine cã confider̃ arbitratur
Si auditoris ſtudiũ d̃fatigatio abaliẽabit a cauſa
te breuiuſ q̃ paratus fueriſ eẽ dictuꝝ:commodũ ẽ
polliceri:non imitatuꝝ aduerſariũ. Sin ãt res da
bit non ĩutile ẽ:aut ab aliqua re noua & ridicula ĩ
cipere:aut ex tẽpore:q̃ nata ſit:quod genuſ ſtrepi
tũ ac clamationẽ dicimuſ:aut iã parata:q̃ uel apo
logũ: uel fabulã:uel aliq̃ contineat irriſionẽ: aut
ſi rei digĩtas adimet iocãdi ſacultatẽ aliqd triſte
nouũ horribile: non incõmodũ ẽ ſtatĩ iniicer̃.nã
ut ſacietaſ cibi & faſtidiũ:aut ſub amara aliqua re
releuatur:aut dulci mitigatur:ſic aĩuſ d̃feſſus au
diẽdo:aut admiratõe ĩtegratur:aut riſu nouatur.
Ac ſeparatim quidẽ:quæ de prĩcipio & ĩſinuatõe
dicẽda uidebãtur:hæc fer̃ ſunt.Nunc qddam bre
uiter cõiterq; de utroq; præcipiẽdum uidetur.Ex
ordiũ ſn̄ĩarum & grauitatis plurimũ d̃bet hr̃e:&
oĩa oĩo ea quæ pertinent ad dignitatẽ ĩ ſe contine
re:propterea quod id optĩe faciendũ ẽ: quod ora
torẽ auditori maxime commẽdat.Splẽdoris & fe
ſtiuitatis & concinĩtudĩs mĩmum: propterea qd᷑
ex his ſuſpicio quædã apparatõis atq; artificioſæ
diligentiæ naſcitur:quæ maxĩe orationi fidẽ ora
tori adimit dignitatem uel auctoritatẽ. Vitia ue
ro hæc ſũt certiſſima exordioꝝ quæ ſũmope uita
re oportebit:uulgar̃ ꝯmune:commutabile:ſepara
tũ:longũ:tranſlatum:ꝯtra præcepta.Vulgare ẽ ꝙ
in plures cãs poteſt accommodari:ut conuẽire ui

Ac ſeparatim quidem quæ de prin
cipio & inſinuatione dicẽda uide-
bãtur:hæc fere ſunt. Supra inquit
quid in principiis faciendum eſſet
quid in inſinuatione ſeparatim di
ſputauimus. Nunc inquit breui-
ter ĩ utrumq; præcepta dabimus.
Exordium ſentẽtiarum & gra-
uitatis plurimum debet habere:&
omino omnia quæ pertinent ad
dignitatem in ſe continere.Sentẽ-
tiarum inquit: non illarum quæ
generaliter dicuntur:ut eſt illud.
Obſequium amicos ueritas odi
um parit. Præceptum ẽ autem ne
quid in principiis generaliter dica
tur.Sed hic ſententias accipiamus.
ſenſus atq; inuentiones plurimas
Atq; eaſdem graues.Præterea in-
quit:ut commẽdati ſimus audito
ribus:in exordio omnia illa habe-
re debemus:q̃ nobis uel orationi
noſtræ pariant dignitatem. Splẽ
doris & feſtiuitatis & cõcinnitudi
nis minimum. In exordio inquit:
nihil ſpiendidum:nihil diligenter
accuratum habere:debemuſ:ne ip
ſa dicendi diligentia diffidẽtiá ne-
gocii demõſtremus. Docuit quid
in principiis:quid in inſinuatione
quid generaliter in utroq; obſer-
uare debemus.Quare poſtq̃ oſtẽ-
dit quid faciendum eſſet:præcipit
rurſus quid non faciendum ſit.
Vitia uero hæc ſũt certiſſima ex-
ordiorũ:q̃ ſũmopere uitari opor-
tebit.Vitia uero inqt hæc ſũt cer-
tiſſima exordioꝝ. Cũ ait certiſſi-
ma:oſtendit & ſupra ſe nõ nihil d̃
uitiis exordii dixiſſe.Ait.n.ſplẽdo
ris & feſtiuitatis & cõcinnitudinis
minimũ in exordio eſſe debebit.
Verum hæc maxima uitia exordi
orũ eẽ dicit:atq; hæc oĩno uitáda
eẽ ꝑcipit.Vulgare:cõmune:cõmu
tabile:longũ ſeparatũ trãſlatũ:cõ-
tra præcepta.Vulgare eſt quod in
plures poteſt cãſ accommodari ut
conuenire uideatur. Vulgare ẽ
quod in plures cãs põt accõmoda
ri.i.quod dr̃ generale prĩcipiũ:& qd̃ nõ unius:ſed oĩum põt eẽ cãꝝ:ſi ſic ĩcipias.Iouẽ ego optimũ
aut maximũ uellẽ ſi fieri poſſet iudices.Cõmune:qd̃ nihiloius ĩ hãc q̃ ĩ cõtrariã partẽ cãæ põt con

uenire. Commune eſt: quod nĭhilominus ın aliquã contrariam partem cauſæ poteſt conuenire. Inter uulgar̃ & commune hoc intereſt. Vulgare omniũ controuerſiarum eſt. Commune ın eandẽ cõtrouerſia utrıuſq; partis. Itaq; commune ſpecie includitur. Vulgare uero generale eſt. Quare commune erit quod tã a nobıs quã ab aduerſariis dici poteſt. Commutabile eſt: qđ ab aduerſario poteſt leuiter cõmutatum ex contraria ꝑte dici. Cõmutabile eſt ınqt qđ non quidẽ ab aduerſariis dici poſſit: ita ut a te probatũ eſt. Sed cõmutato uerbo uel addito poſſit in parte cõtratia cõmutari. Longũ ẽ quod pluribus uerbiſ aut ſententiis ultra quã ſatis eſt ꝓducitur. Meminimus in duobuſ eẽ orationẽ noſtrã: nunc in uerbis ſingulis: nũc in conjunctis. quæ ſentẽtiæ dicunt̃. Itaq; inquit longum eſt qđ nimis aut in uerbis. aut in ſentẽtiis inuolutũ eſt. Separatũ: qđ non ex ipſa cauſa ductũ eſt. Nec ſicut aliquod membrũ annexũ oratiõi. Separatũ eſt: qđ non eſt ꝓprii negocii: neq; eiuſ cauſæ qua deagitur: ut ſi homicida tibi accuſandus ſit. & tu ab adl'terii facinoribus exordium ſumas. Tranſlatum eſt qđ aliud conficit quã cauſæ genus poſtulat: ut ſiqs docilẽ faciat auditorẽ: cũ beniuolentiã cauſa deſideret. Trãſlatũ ẽ ĩqt: cũ ignorato gñe cauſæ: aut dociles ꝓ attentis: aut ꝓ attẽtos ꝓ beniuolis faciẽdos nobis iudices putamus. Cõtra præceptũ eſt qđ nihil eorũ efficit quorũ cã đ exordiis præcepta tradunt̃. Cõtra præceptũ eſt inqt quod iudicũ animos non cõparat ſibi interdũ etiã infeſtos facit. Quar̃ finitis exordii ꝑceptis: nunc nobis de narratione dicẽdum ẽ. Narratio eſt rerũ geſtarum aut ut geſtarum expoſitio: definit quid ſit narratio. In definitione uero: ut ſæpe iã diximus oĩa quæ ad rẽ aperiendã pertinent: colligi atq; includi debẽt. Quar̃ quoniam non tantũ illa narrant̃: quæ uere geſta ſunt: ſed ẽt illa quæ non geſta ſunt: ſed geri poterunt: Ideo ait narratio eſt rerum geſtarum aut ut geſtarũ expoſitio. Geſtarum rerum expoſitio eſt negociorum ciuilium & hiſtoriarum. Vt geſtarum rerum expoſitio ẽ commœdiarum fabularum & thematum: quæ in auditorio dicuntur. Ergo tria genera narratiõis eſſe dicit. Verum quod ſit in cauſæ expoſ tione: ut ẽ illud. C. quintus frater huius te .P. quinti fuit & huic ſimilia. Verũ quoniam narratio cauſæ non id ſolũ agit: ut res geſtas explicet: uerum ẽt multa futuris præſtruit quæſtionibus. Animaduertamus ut Cicero utrunq; complexus ſit. In quo ipſa cã inquit hoc ad rerum expoſitionem. Et omnis ratio controuerſiæ continetur. Hoc ad quæſtiões pertinet. Ergo unum narrationis genus eſt: in quo ipſa cauſa & omnis ratio controuerſiæ continetur. Aliud genus narrationis eſt quod extra cauſã eſt: ſed ad cauſam facit: ut eſt illud. Agonis ẽ quædam lilibitana liberta ueneris crycinæ. Hæc narratio extra cauſam eſt. Agitur. n. qui magis debeat accuſare: ſed tamen ad cauſam facit. Locus enim introducitur: in quo ſe Cecili. iniuriã a Verre paſſum eſſe cõmemorat: qua ſe læſum accuſare debere contendit. Verum hæc narratio extra cauſam quattuor modis fit: aut criminationis cauſa: aut ſimilitudinis: aut declinationis: aut amplificatiõis. Criminationis cauſa fit: ut dio quidam fuit haleſinus Paſellus mortuus eſt C. ſacerdote prætore. Similitudinis cauſa fit: ut eſt illud. Sic iſte multo ſceleratior & nequior: q̃ ille Adrianus: aliquando

deatur. Cõmune eſt quod nihilominus in hac q̃ ĩ contrariã partem cauſæ poteſt cõuenire. Cõmutabile eſt quod ab aduerſario põt leuiter mutatum ex cõtraria parte dici. Longũ ẽ quod pluribus uerbis: aut ſententiis ultra q̃ ſatis ẽ producitur. Separatum ẽ quod non ex ipſa cauſa ductum ẽ: nec ſicut aliquod membrũ annexum orationi. Tranſlatũ eſt quod aliud efficit quã genus ſuæ cauſæ poſtulat ut ſiqs docilem faciat auditorẽ: cum bẽiuolentiam cauſa đſiderat: aut ſi principio utatur: cũ inſinuatõne res poſtulat. Contra præcepta eſt: qđ nihil eorum efficit. quorũ cauſa de exordiis præcepta traduntur: hoc ẽ quod eũ q audit neq; beniuolũ: neq; attentũ: neq; docilẽ reddit: aut quod quo nihil profecto peius ẽ: ut contra ſit faciet. Ac de exordio quidẽ ſatis dictum ẽ. Narratio eſt rerũ geſtarum: aut ut geſtarum expoſitio. Narrationũ tria ſũt genera. Vnũ genus ẽ: in quo ipſa cauſa & oĩs ratio controuerſiæ continet̃. Aliud ĩ quo digreſſio aliqua extra cauſã aut criminationis: aut ſimilitudinis: aut delectationis nõ alienæ ab eo negocio đ quo agitur: aut amplificationis cauſa ĩterponitur Tertiũ genus ẽ remotũ a ciuilibus cauſis qđ delectatõis cã nõ inutili cũ exercitatiõe dicitur & ſcribi

etiam fœlicior fuit. Digreſſio & hæc uideri poteſt:ſed nõ ẽ:quia non ĩterponitur narratio : q̃ cãæ eſt deliberationis. Delectationis cã fuit non alienæ ab eo negocio quo de agitur:ut ſi prata: ſi nemora:ſi fontes riuoſqꝫ deſcribas:& hãc ipſam deſcriptionẽ ad cãm Applices. Amplificationis cã fit:ut eſt illud de. Eriphila:quæ uiſũ ornamentũ adamãuit. Amplificat crimẽ. Verris:quod cũ illa rem uiſam adamauerit. Verres:multa ẽt non uiſa concupierit. Ergo ſecũdũ genus narrationis hoc eſt:quæ digreſſio dr̃:quæ fit aut criminationis:aut ſimilitudinis:aut delectationis : aut amplificationis cã. Tertiũ genus narrãdi eſt quod extra oratorem ẽ:hoc ẽ: qđ ait remotũ a ciuilibus cauſis. Eſt ãt poetarũ uel hiſtoriographorum: dat tamẽ curſũ ẽt in hanc narrationem præcepta. Hæc inquit narratio remota a ciuilibus cauſis duo membra hẽt:nam aut pp negocia exponẽda ſumitur:quod ẽ comœdiographorum uel tragœdiographorum uel propter pſonaſ. Verſi dici uero in utroque uerſãtur. Nã Virgi. æneæ & mores & facta deſcribit. Ergo hæc narratio extra oratorem in duo diuiditur:in negocia & in perſonas. Veꝝ illa narratio :quæ in negociis eſt tres hẽt ptes:fabulã:hyſtoriã argumẽtum. Fabulã dicit eẽ q̃ nihil ueri nec uerisimile continet: & dat exemplũ cuiuſmodi eſt. Angues ingẽtes alites iuncti iugo. Veꝝ hic queſtio ẽ: cũ ĩ definitione generali narratõis dixerit narratio eſt rerũ geſtarum aut ut geſtaꝝ expoſitio:cur ĩ fabulæ definitiõe quæ utiqꝫ qm̃ & ipſa narratio eſt generi ſimilis eſſe debuit. Ait fabula eſt in qua nec uere nec uerisimiles res continẽtur. Deinde hyſtoria eſt ĩquit:quæ res ueras cõtinet:ſed a noſtra memoria remotas. & dat exẽplum:quod genus Appius indixit. Carthaginẽſibus bellum. Argumentũ eſt ficta res q̃ tamen fieri potuit. Argumentũ ẽ:quod qdem non eſt factu:ſed fieri potuiſſe creditur ut in Terentio. Adoleſcentis uita narrantur. nã is poſtquam exceſſit ex ephebis ſoſia. A negociis ergo narratio tres partes habet. Fabulam: hyſtoriam:argumentum. Fabula nihil ueri:nec uerisimile cõtinet hyſtoria geſta: præteritorum argumẽtum non uerum ſed uerisimile. Illa autem narratio q̃ uerſatur in perſonis exprimendis talis eſſe inquit debet:ut in narratione rerum uim perſonæ agẽtis:& animos oſtendat & dat exemplum de Terentio:ubi demeæ & mitionis ſenum perſona morum contrario ſecernitur. Venit ad me ſæpe clamitans quid agis mitio?cur perdis adoleſcentem nobis & reliqua. In his omnibus:& rigor:& auſteritas perſonæ obiurgantis oſtenditur. Verum ne noſ perturbet ꝙ & in illa narratione:quæ in negociis eſt:ſæpe etiam perſona deſcribitur:Nam deſcribitur Catelina deſcribitur. Sertorius & reliqui: Et illa rurſus narratione:quæ de perſonis eſt geſta etiam narrantur. Non inquam nos perturbent:quia mixta ſunt. Sed animaduertere debemus quid propter quid dicatur. Sæpe enim perſona deſcribitur ut negocium pateſcat. Sæpe geſta narrantur : ut apertius qualis ſit perſona uideantur. Sed ad præceptum narrationis illius reuertitur : quæ ipſam cauſam continet & totius controuerſiæ narrationem.

tur. Eius ptes ſũt duæ:quaꝝ altera in negociis : altera uero perſonis maxĩe uerſatur. Ea quæ in negocioꝝ expoſitione poſita eſt tres hẽt partes:fabulã:hyſtoriã:argumentũ. Fabula ẽ in qua nec ueræ nec uerisimiles res cõtinẽtur :cuiuſmodi ẽ angues ingẽtes:aliteſ iugo iuncti. Hyſtoria ẽ res geſta ab nr̃æ ætatis memoria remota:quod genus ẽ appiuſ indixit. Carthaginẽſibus bellũ. Argumẽtũ ẽ ficta res q̃ tamen fieri potuit:huiuſmõi apud Terẽtiũ eſt. Nã ſi poſtq̃ exceſſit ex ephebis. Soſia. Illa aũt narratio eſt quæ in perſõiſ uerſatur eiuſmõi ẽ ut in ea ſimul cũ rebus ipſis perſonaꝝ ſermões & aĩ poſſit perſpici hoc mõ. Venit ad me ſæpe clamãſ qđ agis Mitio cur perdis adoleſcentem nobis:cur amat:cur potat:cur his rebus ſũptũ ſuggeris. Veſtitu i nimio indulgeſ:nimiũ ineptus ẽ duruſ eſt p̃ter æquũ & bonũ. Hoc ĩ gener narrationis multa debet ineſſe feſtiuitas cõfecta ex reꝝ uarietate:animoꝝ diſſimilitudĩe:grauitate leuitate:ſpe:metu:ſuſpitiõe :deſiderio:diſſimulatione:errore:miſericordia: fortunæ cõmutatione : inſperato incomodo:ſubita lætitia:iucundo exitu rerũ. Veꝝ ex his hæc quæ poſtea de elocutõe præcipiẽtur ornamenta ſumuntur : Nunc de narratione, ea quæ cauſæ continet expoſitionem dicendum uidetur.

Oportet igitur eam tres habere res:ut breuis: ut aperta:ut probabilis ſit. Oportet igitur eam
tres habere uirtutes:ut breuis:ut aperta:ut probabilis ſit. Tres uirtutes ſũt narrationis:ut breuis ſit
narratio:ut aperta:ut probabilis. Verũ ut hæc tria ſemper oĩa ſint:nõ unum aliquod ex tribus. Ita
q̧ iſte uirtutes narrationis licet & aliis partibus orationis cõueniant:narrationis tamen ſũt ꝓpriæ
Aliarum autem partiũ orationis uirtutes narrationi conuenire non poſſũt. Quælibet reprehẽſio:
quælibet confirmatio:quælibet criminatio poteſt hr̃e hæc tria:ſed quaſi aliena. Ipſa ãt quæ habẽt

Oportet igitur eam tres habere partes:ut breuis:
ut aperta:ut probabilis ſit. Breuis erit ſi ũde neceſ
ſe eſt inde ſumatur initium:& nõ ab ultimo repe
tatur:& ſi cuius rei ſatis erit ſummam dixiſſe eius
partis nõ dicẽtur. Nam ſæpe ſatis ẽ qd factum ſit
dicere:nõ ut enarras quemadmodum factum ſit.
Et ſi non longius q̃ ſcitu opus eſt in enarrando ꝓ

narrationi non cõueniunt:ut indu
ctiones:ut ratiocinationes:& reliq̃
huiuſmodi:quæ fidei ſunt:nõ affe
ctus. Igitur tres iſtæ uirtutes narra
tioni oratoriæ conuenire poſſunt
& illi narrationi:quæ extra ciuiles
cãs ẽ. Namq̧ hyſtoria & breuis eẽ
debet in expoſitõne & aperta & ꝓ
babilis. Vt Saluſtius ſibi omnia in
Catelina tribuit:quam breuiſſime
potero paucis abſoluã. Cum aliis
hyſtoriographis ſingl'a tradidiſſet
ĩ libro primo hyſtoriarum dat Ca
toni breuitatẽ. Romani generiſ di
ſertiſſimus paucis abſoluit. Famno uero ueritatem. Sed anteq̃ dicamus ut breuis narratio fiat: ut
aperta:ut probabilis principio dicendum uidetur quid ſit narratio oratoria:quid agat:uel quo di
ſter a reliquis partibus orationis. Oratio quæ negocium explicat atq̧ inſinuat audienti narratio
dicitur:explicans quid geſtum ſit aut per uerũ:aut per ueriſimile. ideſt aut ꝑ id quod geſtum ẽ:aut
per id quod geri potuit:quæ oratio tametſi partibus narratiõe plenis inclinet in actoris commo-
dũ:non tamen ad pugnam continuo eaſdẽ partes ducit. Negocium enĩ iudici inſinuatur:non pars
negocii. Agitur enim ut cauſam iudex norit. Cauſa uero duarũ partium eſt: ſed ſubtilitas exponẽ
tis aliquid quod ſuæ parti proſit inſinuat. Nam iudex ſic ab uno audit:quaſi extra partem. Sed ue
re is optimus patronus eſt in narrado:qui ita narrat ut & aduerſarius ita narrare potuiſſe credatur
Verum talis oratio eſſe nõ poteſt cum crimina proponuntur. Quibus in propoſitionibus & ſi di
catur illud fuit:illud conſecutum ẽ. & cætera ſimilia tamen narratio non eſt quoniã hæc omnia ad
criminationem continuo ducuntur. Et non id agitur in hac oratione ut iudex ſciat cauſã. Sed ut
audiat crimen admiſſum. At in narratione:cum cauſa oĩs fuerit explicata:tunc crimen aut ab accu
ſatore proponitur poſt narrationẽ:quaſi intentio aut a defenſore:q̃ſi quæſtio ut purgetur. Sextus
roſcius occiſus ẽ. Accuſator dicit a filio. Tullius negat. hinc eſſe criminatio poteſt & defenſio. Inſi-
nuatur iudici per narrationẽ totum negociũ ubi quãdo quomodo ſextus Roſcius ſit occiſus. Hoc
dicat utraq̧ pars neceſſe eſt huic ſinguli ſubtiliter interiaciunt id ꝙ parti ſuæ prodeſſe poſſit: non
pugnæ modo:ſed adiuncta ueriſimilitudine:ut ita narret:quaſi & aduerſarius eodem modo nar-
rare poſſit. Explicito negocio:cauſaque cognita:incipit aduerſarius dicere ꝙ ſextum roſcium fili
us interemit. Et hæc criminatio. Si autem defenſor eſt proponit crimen quaſi quæſtionem.
Occidiſſe partem ſextus Roſcius arguitur & affert argumenta quibus hoc poſſit diſſoluere. Ita in
dictionibus aliis criminationes intelliguntur. uel propoſitiones criminum. cũ oratio exponendi
quodammodo implicatam ſecum habet intentionẽ:ut occidiſti aut tuliſti. At ubi narratio ẽ:poſt
narrationem dicuntur:ſed tamen in narratione ſignificantur iudici non aperte ab oratore dicunt.

Breuis erit ſi unde neceſſe eſt:inde initium ſumetur:& non ab ultimo repetetur. Breuis erit ſi
unde neceſſe eſt inde initium ſumet:non ab ultimo repetet. Dixit ſupra narrationem oratoriam
tres uirtutes habere debere: ut breuis ſit:ut aperta:ut probabilis. Nunc docet breuis narratio:quẽ
admodum eſſe poſſit:& breuis pro qualitate negocii. Breuis inquit erit: ſi initium ſumas a rebus
neceſſariis:non ab ultimo:utputa:ſi nobis bellum Troianum narrandum ſit:đbemus a raptu He
lenæ incipere:non a Læda:quæ Helenam genuit. Ergo præcepta dat in breuem narratiõem: quæ
in initio narrationis:quæ in fine:quæ in medio ſeruare debeamus. Atque hoc præceptum de ini-
tio narrationis eſt quod ait. Breuis erit:ſi unde neceſſe eſt inde initium ſumetur:non ab ultimo re
petetur. Et ſi cuius rei ſatis erit:ſummam dixiſſe:eius partes non dicentur:utputa cum ſufficiat di
cere occidit:& non dicamus:& uoluit:& potuit:& occidit. Cum harum partium ſumma ſi occidit
& hoc dixiſſe ſufficiat. Verum hoc præceptum de medio narrationis eſſe poteſt. Et ſi non lõgius
quam quod ſcitu opus eſt in narrando procedetur. Et ſi nõ longius:quam quod ſcitu opus eſt in
narratione proceditur:ideſt ſi narres quouſque narrandum eſt:non etiam illa narrentur:quæ iam

in tractatus cadūt:utputa quidā fortiter fecit:petit præmii nomine ærarii dimidium : cōtradicit.
Narrandum eſt quemadmodum fortiter fecerit:nō etiam quemadmodum ad ciuitatem regreſ
ſus ſit:& quemadmodū præmiū petierit:& quemadmodū ei cōtradictū ſit. Verum hoc præceptū
de fine narrationis eſt.Et ſi nullā i rem aliam tranſibitur.ſ.ut illa tātū narres: quæ ad cām pertinēt:
nō ēt aliqua quæ extra ſūt:& q̄ ad negociū minime pertinent. Et ſi ita dicetur: ut nōnūq̄:ex eo qđ
dictum ſit id quod nō ſit dictū intelligatur. Vt poſita ſecūda: quæ ſūt ſua prima declararent. Si di
cas inde cū reuerſuſ eſſem utiq;:cū
dicis r̄uerſuſ oſtēdiſti & ꝓfectū ne
ſcio quo & perueniſſe poſtremū
reuerſū .Et ſi non mō id qđ obeſt:
ueꝝ ēt id quod neq; obeſt:nec ad
iuuat præteribitur.Et.n qui breui
tati ſtuđt nō modo illa i narratiōe
præterire debet:quæ obfutura ſūt
uerū ēt illa quæ nihil profutura &
ſi ſemel unumquodq; dicetur.i.ut
nō modo illa prætereantur : quæ
aut obfutura ſūt aut nihil ꝓfutura
uerum etiam illa:quæ proſunt ut
ſemel dicāt nō biſ hiſ aut ampliuſ.
Et ſi non ab eo quo in proximo đ
ſitū erit deinceps icipietur. Præce
ptum oē duplex eſt.Nūc.n.oſten
dit quid faciendum ſit.nunc quid
nō faciendū.Ita hic Ci.i ſuperiori
bus oſtendit quid eſſet i narratiōe
faciēdum.nunc oſtēdit quid ſit nō
faciendū.Et ſi non ab eo inqt quo
i proximo deſitū erit deinceps in
cipietur.i.ne a re illa quam nuper
diximus ad aliā rem ſumamus ex
ordiū. Si dicas profectus urbe ſū:
& cū eſſem profectus ad uillā uēi:
& cū ueniſſem. Quare is q breui
ter narraturus ē iterar̄ nihil debet
Ac multos imitatio breuitatis de
cipit:ut cū ſe breues putēt eē lōgiſ
ſimi ſint. Sæpe inqt & ſi dictio in uerbis breuis ē:tamē longa efficitur:cum non neceſſariæ res in
narratione ponūtur. Quod ut nos non prætereat primo nobis dicēdum eſt:quemadmodū poſ
ſumus intelliger̄ ꝙ ubicūq; dicta ſint ſingula uerba ſignificāt res ſuas ſingulas ut ſedet:currit eo ue
nio.Item copulatio rationalis uerborum plurimoꝝ unam rem continet. Maxime autem ſi i nar
ratione ſit cū præmiſſa uerba tertia perſona cōcludit. Vt.M.Lepido cū omnibus copiis Italia pul
ſo ſegnior:neq; minus grauis & multiplex cura partes exercebat. Hæc tertia perſona unā rem fe
cit omnium ſuperiorum. Itaq; in oratione tot res erunt:quot erunt tertiæ perſōæ. Ergo i hac ora
tione. Acceſſi ad ædes:puerū euocaui. Reſpondit:quæſiui dominū. Domi negauit eſſe. Tertia p
ſona eſt reſpondit. Iam igitur una res eſt.fit autem altera cum ait. Domi negauit eſſe. Qua
re cum ſufficere domi negauit eſſe: abundabit rebus ſuperfluis : quia dixit ante reſpondit . Ita
ergo multos imitatio breuitatis decipit. Qui cum res breuiſſime dicant:tamen quia plures quam
oportet dicunt incipiunt breues non eſſe. Quamobrem inquit ſi breues eſſe uolumus : non
ſolum uerba non neceſſaria præterire debemus : ſed etiam res . Aperta autem narratio
poterit. eſſe. Dixit quemadmodum breuis narratio eſſe poſſit . Nunc quemadmodum
aperta eſſe poſſit exponit. Illud autem : perſpicere debemus ꝙ & in apertam narrationem illa
dat præcepta quæ & in breuem. Hic etiam quid in principio aptæ narrationis.qd in fine:quid in
medio facere debeāus oſtēdit. Nūc itaque totā complectit narrationē:cū ait . Aperta aūt narratio
poterit eſſe.ſi ut qcque primū geſtum erit:ita primū exponetur.ſ.ut non peruerſo narrandi ordi
ne fiat iudicibus in cognitione confuſio.& reꝝ ac tempoꝝ ordo ſeruabitur.ſ.ne id primum nar
res quod poſtea factum eſt. Quod ſi feceriſ:& in rerum:& in temporum ordine deliquiſti.

cedetur : &ſi nullam in rem aliam tranſcribitur :
et ſi ita dicetur : ut nonnunq̄ ex eo quod dictum
ſit id quod dictum non eſt intelligatur : & ſi non
modo id quod obeſt : uerum etiam id quod nec
obeſt : nec iuuat præteribitur . Et ſi ſemel unum
quodq; dicetur : & ſi non ab eo in quo proxime
deſitum erit inicipietur deinceps . Ac multos imi
tatio breuitatis decipit : ut cum ſe breues putant
eſſe longiſſimi ſint cnm dent operam : ut res mul
taſ breuiter dicāt:ñ ut oīo paucas res dicāt. & non
plures q̄ neceſſe ſit. Nā plæriſq; breuiter dicer̄ uiđ
tur:q ita dicunt. Acceſſi ad ædes:puerum uocaui.
Reſpondit quæſiui dominū:domi negauit eſſe .
Hæc tāetſi tot res breuius nō potuit dicere:tamen
quia ſatis fuerat dixiſſe dominū negauit eē domi.
Fit rerum multitudine lōgus. Quare hoc quoq; ī
genere uitāda eſt breuitatis imitatio: & nō minuſ
rerū non neceſſariaꝝ quam uerborum multitudi
ne ſupſedendum ē. Aperta autem narratio pote
rit eſſe ſi:ut quodq; primum geſtum erit:ita pri
mum exponetur:& reꝝ ac tpum ordo ſeruabitur.

Vt ita narrentur:ut geſtæ res erunt:aut ut potuiſſe geri uidebuntur.Hoc eſt quod ait ſupra in
definitione narrationis.Narratio ē rerum geſtarum:aut ut geſtarum expoſitio:ideſt uera & ueri-
ſimilis. Hic erit conſiderandum ne quid perturbate.Vt in præceptis breuis narrationis primū
oſtendit quid faciendum eſſet.deinde quid non faciendum:ita & hic oſtendit primo quid facien
dum eſſet:tum quid non faciendum.Conſiderandum inqt erit ne quid perturbate dicatur .i. ſi re
rum ac temporum in narratione ordo mutetur.Deinde inquit :nequid contorte .i. cum iterdum
non facilis tranſitus ac directus eſt
ſed obſcurus. Nequam in a-
liam rem tranſeatur ne omiſſis re-
bus da præſens negocium pertinē
tibus non narráda atq; aliena nar-
remus. Hoc præceptum ēt de bre
ui narratione dedit.Et ſi in nullam
rem tranſibitur:ne ab ultimo repe
tatur:ita ut ſupra de breui narratō
ne:ſi unde neceſſe eſt:inde initium
ſumetur:nec ab ultimo repetetur.
Verum hoc præceptum etiam hic
de initio narratiōis eſt:ne ad extre
mū prodeatur: ta ut ſupra de bre-
ui narratione.Et ſi nō longus:quá
quod ſcitu opus ē narrando proce
det.Verum hoc præceptum ēt hic
de fine narrationis eſt:ne ad extre
mū prodeatur:ne qd quod ad rem
ptineat ptereat. hoc uitiū mediæ
narrationis ē:ita ut principii uitiū ē:ſi ab ultimo repetat finis āt ſi ad extremū pdeat. Deide cōlcu
dit: Illa inqt oīa de breui narratiōe.pcepta etiá inapta nobis ſeruáda ſunt . Ná ut aperta nō poſſit
eē narratio: nō intelligit .i.apta nō ē lōgitudie magis quá obſcuritate.Ergo ut apta ſit narratio &
ut ītelligitur minime lōga:ideſt breuis eſſe de ebit.Præterea īquit:ut apertam habeamus narratō
nem uti inqt dilucido ac de proximo petito ſermōe debemus. Probabilis erit narratio:ſi i ea ui
debuntur ineſſe ea quæ ſolent apparere in ueritate.Secundum ordinē diuiſionis ſuæ:poſtq̄ de bre
ui & aperta narratiōe tractauit.Nunc incipit d narratione probabili diſputare:probabilis inquit
erit narratio:ſi in ea fuerint illa omnia quibus ſolet ueritas inueniri. Nam in his ſeptem omnis ad
fidem argumentatio continetur . Septem illa ſuperiora:quis:quid:cur:ubi:quando:quemadmo-
dum:quibus adminiculis omnes artium ſcriptores tractauerunt.& in præceptis ſuarum artium re
liquerunt. Verum Cice.rerum ac temporum perſonarumq; conſiderás naturam:addidit illis om
nibus octauam opinionem & recte.R es enim omnes non per ſe ſunt:nec ex natura ualēt:ſed opi
nione.Neq; enim cum dicimus tunicam:per ſe ipſam intelligimus tunicam eſſe qua ueſtimur.Sed
quia noſtra nobis opinione perſuaſum eſt cum audierimus tunicá intelligimus rem eſſe qua ueſti
mur.Et reliqua ſimiliter colligere poſſumus.Ergo Cice.omnia dicit.Hanc uero opinionem in tri
bus plenam eſſe dicit.Si id quod dicimus a noſtra natura non abhorreat:ideſt ab eorum natura p
quibus agimus.ſcilicet ne de pudicitia agat leno:de caſtitate meretrix:quod ſi fiat probabilis nar-
ratio non erit. Deinde ut id quod agimus a populi rumore non abhorreat:ſcilicet ne contra con
ſuetudinem audientium loquaris . Si apud R omanos narres contra iuſtitiam : & ſi apud ſcithas
mores barbaros reprehendas.Poſtremo ſi id quod agimus cum eorum quicunque audiunt iudi-
caturi opinione conſentiat.Itaq; narrationē probabilem eſſe dicit:ſi in ea ſint ſeptem:illa:qs:quid
cur:ubi:quando:quēadmodum:quibus adminiculis. Sed cū omnia hic poſuerit:unum nō poſuit
.i.modum quod eſt quemadmodū.Et recte modum inter præcepta probabilis narrationis nō po
ſuit.Non enim in modo fides fit:ſed magis auxeſis criminis.Et quoniá præcepta hæc & ad conie
cturam accomodanda erant:ubi factum negatur:merito modus eſſe non debuit: quia modus nō
excutitur:niſi cum factum conceditur.Cum autem in coniectura ubi factum negatur omnino eſſe
non poterit : multomagis alibi modus non erit . Si autem in reliquis ſtatibus fuerit:auxeſis facti
erit non probabilis narrationis expoſitio . Ergo hic uideamus ſeptem illa abſque ſolo modo .
Perſona : ſi perſonarum dignitates ſeruabuntur . Cauſa : ſi cauſæ factorum extabunt . Facul
tas : ſi fuiſſe facultates uidebuntur . Tempus : ſi tempus idoneum . Locus : ſi locus opportunns
Videamus & opinionem : quæ his omnibus quoque a Cicero addita eſt . Si res & ad eorum

ut ita narrentur:ut geſtæ res erūt : aut ut potuiſſe
geri uidebuntur. Hic erit conſiderandum:nequid
perturbate:neq; contorte dicatur:nequam in aliā
rem tranſeatur:ne ab ultimo r̄petatur:ne ad extre
mū procedatur:ne quid qđ ad rem pertineat præ
tereatur:& oīo quæ præcepta de breuitate ſūt:hoc
quoq; ī genere ſunt cōſeruāda : Nā ſæpe res parū
ē ītellecta longitudine magis q̄ obſcuritate narra
tiōis. Ac uerbis quoq; dilucidis utēdū eſt:quo de
gn̄e dicendum eſt in præceptis elocutionis . Pro
babilis erit narratio : ſi in ea uidebūtur ineſſe ea q̄
ſolēt appareꝛ ī ueritate:ſi pſonaꝝ dignitateſ ſerua
būtur:ſi cāæ factoꝝ extabūt:ſi fuiſſe facultates fa

qui agent naturam & ad uulgi morem:& ad eorum qui audiunt opinionem accommodabitut.
. Si perſonarum dignitates ſeruabuntur:non honores: ſed prout quæque digna ſit. Si tem
pus idoneum:ſi ſpatii ſatis. Duo ſunt tempora unum per ſpacium.ideſt ꝑ interuallus. Aliud per
opportunitatē. Spacium eſt:ut unus:alter:multi:dies:menſis:menſes:anni. Opportunitas eſt oc-
caſio ex hominum actibus facta:ut bellum:pax:ludi:ſeditio. Hoc ē ergo quod ait. Si tempus ido-
neum:ſi ſpatii ſatis. Iam cum ait:ſi tempus idoneum oſtendit tempus eſſe per opportunitatem.

ciūdi uidebūtur. Si tēpus idoneū:ſi ſpatii ſatis:ſi
locus opportūus ad eādē rē:qua de re narrabitur
fuiſſe oſtēdetur:ſi res & ad eoꝝ q agent naturā:&
ad uulgi rumorem:& ad eoꝝ qui audient opinio
nem accommodabitur. Ac ueri qdē ſimilis ex his
rationibus eſſe poterit. Illud autem præterea con
ſiderare oportebit. ne aut cum obſit narratio:aut
cum nihil proſit interponatur:tunc aut non loco
aut non quemadmodū cauſa poſtulat narretur.
Obeſt tum cum ipſius rei geſtæ expoſitio magnā
excipit offenſionem:quā argumentando & cauſā
agendo leniri oportebit. Quod cum acciderit mē
bratim oportebit partes rei geſtæ diſpargere ī cau
ſam:& ad unaquāque rem confeſtim rationē ac
comodare. ut uulneri præſto ſit medicamentum:
& odium ſtatim defenſio mitiget: Nihil prodeſt
narratio:tunc cū aut ab aduerſariis re expoſita no
ſtra nihil intereſt: iterum aut alio modo narrare
aut ab his qui audiunt ita tenetur negociū:ut no
ſtra nihil interſit eos alio pacto docer̄. Quod cum
acciderit omnino narratione ſuperſedendum eſt:
Non loco dr̄ cum non in ea parte orationis collo
catur in qua res poſtulet. quo de gener̄ agemuſ cū
de diſpoſitiōe dicemus:nam hoc ad diſpoſitionē
pertinet. Non quemadmodū cauſa poſtulat nar
ratur:cū aut id quod aduerſario prodeſt dilucide
& ornate exponitur:aut quod ipſum adiuuat ob
ſcur̄ dr̄ & negligenter. Quare ut hoc uitiū uitetur
omnia torquenda ſūt ad commodū ſuæ cauſæ cō
traria:quæ præteriri poterunt prætereundo: quæ
illius erunt leuiter attingendo ſua diligēter & eno
date narrando: Ac de narratione qdem ſatis dictū
uidetur deinceps ad partitionem tranſeamus.

Illud autem præterea conſiderar̄
oportebit. Supra docuit quæ in
narratione ſeruanda ſint:& quē-
admodum facienda. Nūc ī ipſam
narrationem quattuor præcepta
dat. Quæſtio eſt enim. An ubi-
qꝫ narrandum ſit. Deinde ſi narrā
dum: quo loco narrandum. Po
ſtremo ſi ita narretur quemadmo
dum cauſa poſtulet. Non ubiqꝫ
narrandum eſt inquit. Et enim
cum obeſt narratio prætereunda
eſt. Et cum nihil prodeſt præte-
reunda eſt. Deinde inquit uiden
dum eſt. quo loco narrandum ſit.
Sæpe enim poſt argumenta nar-
randum eſt:ut Cicero in milonia
na fecit. Poſtremo ſecundum
cauſæ genus narrandum eſt: ut
quod non eſt præterundum non
prætereas. Quod prætereundū
prætereas. Obeſt tunc cum ipſi-
uſ rei geſtæ expoſitio magnam ex
cipit offenſionem. Obeſt inquit
narratio:ſi cum aperis atque inſi-
nuas rei geſtæ qualitatem neceſſe
habes tibi auditorem reddere in-
fenſum Quod cum contingit nō
contexre inquit narrare debebis:
nec cauſam omnem iudicare: ſed
ſingulas cauſæ partes proponere:
& his ſtatim argumenta ſuppo-
nere: ut res dubia fidem pro agē-
tis accipiat uoluntate. Præterea
inquit cum nihil prodeſt narratō
præteriri debet. Nihil autem ꝓ-
deſt narratio tum cum ita ab ad-
uerſariis cauſa iudicibus expoſita
eſt: ut a nobis aliter narrandum
non ſit. Deniqꝫ iam ſupradiximus
non interdum opportuno loco
poni narrationem. Verum hoc
genus præcepti differt in id tem-
pus: quo de diſpoſitione dictu-
rus ē. Nō quēadmodū cā poſtulat
narrat̄. ꝑuaricatō duobus modis
fit. Si utilia noſtræ cauſæ cum obſcuritate dicamus:aut utilia aduerſariorum manifeſte atque apre
proferamus. Verum hæc tunc uitia ſunt:ſi cum id facimus nihil nobis prodeſt. Sæpe enim ꝓdeſt:
ut tali præuaricatione aliud quod uolumus optinere poſſumus. Nam ut obtineat dauus ne chre
mes det filiam pamphilo aperte narrat:id quod contra pāphilū poterat uideri illū pegrinā amar̄
& filium ex ea ſuſcepiſſe. Nunc ſecūdū ordinē poſitæ narratōis ad partitionis ꝑcepta ueniamus.

Recte habita in cauſa partitio illuſtrem & perſpicuam totam efficit orationem. Eius partes duæ ſunt quarum utraq; magnopere ad aperiendam cauſam: et ad conſtituendam pertinet controuerſiam. Vna pars eſt quæ quid cum aduerſariis conueniat & quid in controuerſia relinquatur oñdit: ex qua certum quoddam deſtinatur auditori in quo animum debeat habere occupatum. Altera eſt in qua rerum earum de quibus erimus dicturi breuiter expoſitio ponitur diſtributa ex qua conficitur: ut certas animo res teneat auditor:

Recte habita in cauſa partitio illuſtrem & perſpicuam totam efficit orationem. Anteq̃ de præceptis partitionis dicamus prius dicendũ uidetur quid intereſit inter partitionem & diuiſionem. Partitio eſt totius cauſæ per partes conſtitutio diuiſio eſt rerum ſub partitione iacentium. Verum hic hoc animaduertendũ eſt ut definitionem partitionis non ab eo quid faciat colligerit. Recte inquit habita in cauſa partitio illuſtrem & perſpicuam totam efficit orationem. Narrationis porro definitionẽ ab eo quid ſit ſcimus eẽ collectam. Narratio eſt rerum geſtarum aut ut geſtarum expoſitio. Dicit itaq; partitionem duas habere partes. Diſtributionem: & aliam quæ oſtẽdit quid aduerſarii conſiteantur: & quid in contentiõe uerſetur. Verum utrumq; harum partium duplex effectus eſt. Apit cauſam & controuerſiam cõſtituit aliud eſt enim quod aperit cauſam aliud quod conſtituit controuerſiam. Namq; aperitur cauſa ĩ narratione in qua etiam ſi intelligitur q̃ ſit cõtrouerſia non tamen ab oratore conſtituitur. Conſtituere eſt enim proponere & dicere quid in controuerſia ſit. Ergo in narratione aperitur cauſa: non conſtituitur controuerſia. At in partitione tametſi aperitur cauſa: tamen & ſed utrunque fiat. Nam aperit utiq; cauſam quia partitur q̃q̃ alio conſtituitur controuerſia: ut non modo aperit q̃ in narratione. Cum enim dicit dicturus ſum de illo aperta eſt cauſa partitione hoc eſt diſtributione. Item in alia partitione cum dicitur illud manifeſtum eſt non negatur: Illud negatur utique aperitur cauſa. ſed partitione ut diximus. In eo tamen & conſtituitur controuerſia cum quid in confeſſione ſit docetur quid in negatione. Alia autem partitio quæ diſtributio nũcupatur poteſt aperire tantum cauſam res enumerando. At cum uel uerba iunguntur uel oratio quæ dicat de his eſſe dicendum: tunc conſtituitur controuerſia. Quæſtor uerres fuit legatus: prætor urbanus: prætor ſciciliensis. Hoc ſolum dicere aperire cauſam eſt. ſed partitione per diſtributionem. At uero illud adiungere quare hæc erit quadripartita diſtributio totius accuſationis meæ hoc eſt conſtituere cõtrouerſiam. Itaque: ut diximus partitio ſpecies habet duas: unam quæ quid cum aduerſariis conueniat docet & quid in controuerſia ſit. Alteram quæ diſtributionem habet membrorũ in reliquam orationem. Illa ſuperior ſpecies cum propoſuerit quid conueniat ad ipſã ad ſe ĩclinat: ut pro ſe faciat id quod aduerſarius confitet̃. Poſtea uero ſubiungit id quod ſit in cõtrouerſia. Facit hoc cicero pro tullio. Dicam inquit uim factam. A. P. fabii familia. Aduerſarii nõ negãt. Hic propoſuit. Quod aduerſarii fateantur. Deinde ipſum pro ſe fecit dicendo damnũ datum eſſe. M. tullio Cõcedis uicini unam rem item adiunxit alteram partem in qua confeſſionem docet. Cum dicitur. Ni hominibus armatis non negas. uici alteram poſt quid in controuerſia ſit proponit cũ dicit. Dolo malo factũ negas. De hoc iudiciũ eſt. Sed quoniam non in omni negocio aduerſarius fatetur illa altera adhibẽdi partitio eſt: quæ diſtributio nuncupat̃ ubi totius cauſæ mẽbra ponunt̃. Verũ hæc mẽbra aut ea ſunt quæ uere in eodẽ negocio continẽtur, ut in uerrinis de quæſtura: de legatiõe: de p̃tura urbana: de prætura ſciciliensi. Quã quadripartitã diſtributionem totius accuſatiõis ſuæ Tullius eſſe dixit. Itẽ illa diſtributio de frumẽto quã fecit dicendo emptũ decumanũ æſtimatũ. Aut ſi partitio de ipſa cauſa nõ ſumitur ea membra põit orator quæ ipſe ingenio inuenit & ſibi ipſa dicẽda conſtituit: non ex negocii factis ad cauſã ſumptis ſed argumentatiõe oratoris in cã collocatis ut in diuinatione. Ergo ſic intelligo ſicut de pecuniis repetundis quæſtio ſit ſi nomen cuiuſpiam deferatur. Hæc duo in primis expectari oportere quæ maxime auctorem uelint hi qui eas iniurias paſſi ſint & quem minime uelint hi qui eas iniurias feciſſe arguantur. Item pro ſexto roſcio cum unum crimen ſit paricidii. Ac propterea unũ negocium partitur tamẽ tullius nõ cauſã ſed orõnem dicẽdo in crimen audaciã & in potentiã: Criminis cõfictionẽ. Accuſator erutius ſuſcepit. Audatiæ partes roſcii ſibi depopoſcerũt criſogonus autẽ potẽtia pugnat. Altera ẽ in qua rerũ earũ de qbus erimus dicturi breuiter expoſitio ponit̃. Partitionis duæ ptes ſunt. Vna quæ qd cum aduerſariis cõueniat indicat: & qd in controuerſia ſit demõſtrat. Altera q̃ dicitur diſtributio. Hæc eadem duplex. Nam aut ea membra continet: quæ in cauſa ſunt: aut ea quæ ĩgenio fingit orator.

Quibus dictis intelligat fore peroratum. Præcipit ut partitione completa nihil amplius dicamus præter concluſionem. Quæ partitio quid conueniat: aut quid non conueniat oſtēdit. In hac partitione id quod aduerſarius confitetur ad cauſæ noſtræ commodum nos docet inclinare debere. Et dat exemplum. Si dicat accuſator matrem occiſam ab oreſte filio conſtat. Iam cum ait matrem a filio conſtat occiſam. id quod aduerſarius confitetur ad ſe inclinat. Conſideratione enī ſanguinis non uidetur debuiſſe a filio matre occidi. Deinde ſi dicat horeſtes: uel eius defenſor cōſtat a clytemneſtra. Agamēnonē maritum occiſum confeſſionem aduerſarii ſine dubio ad ſe īclinat. Conſideratione enim iuris occidi maritus ab uxore nō debuit. Iam quid incontrouerſia ſit ex iudicatione colligitur: ideſt an recte oreſtes matrem occiderit. cum illa patrem occiderit oreſtis. Quare accuſatoris talis erit partitio. Interfectā materiam a filio cum aduerſariis mihi cōuenit cū illa occiderit agamēnonē. An a filio occidit debuerit. Quæſtio eſt: rei uero talis erit partitio. Interfectam a clytēneſtra agamēnonē conuenit an a filio clytemneſtra debuerit occidi. Quæſtio eſt. Quæ autem partitō rerum diſtributarum continet expoſitionem hæc habeř debet breuitatem abſolutionē paucitatē. In oī diſtributione ſiue. Quā habet orator ī membris negocii: ſiue q̄ ī mēbris: quæ ipſe format & fingit dicēda ſeruare debet hæc tria breuitatē: abſolutionem paucitatem. Breuitas in uerbis eſt. Abſolutio ī toto paucitas in generibus. Breuitas eſt: cum niſi neceſſarium nullū aſſumitur uerbū. Vt ſi ſic partiāur Dicemus de decumano frumēto. deinde de empto poſtremo de æſtimato. Nunc dicemus de decumano frumento. Deinde ubi maius eſt crimen de eo: quod ſolet publicis præciis comparari: Poſtremo ubi nihil auaritia uerris intactum reliquit: dicemus etiam de æſtimato frumento. Hæc itaque ſuperflua uerborum in breuitate partitionis uitare debemus: ut animus auditoris non uerbis: ſed rebus potius occupetur. Hæc in hoc genere iccirco eſt utilis ī hoc genere: ideſt indiſtributione breuitas utilis eſt ad animos auditorum non uerbis: ſed rebus potius occupandos

Abſolutio eſt per quam omnia quæ incidunt in cauſam genera de quibus dicendum eſt amplectimur. Abſolutionem tunc facimus ſi omnia quæ incidunt in cauſam partientes ponamus. Hæc quæ incidunt omnia nunc ſpeciebus confici poſſunt. Nunc generibus. Quoniam autem ſpecierum maior eſt multitudo: anguſtior generum uis & natura quippe cum genus multas in ſe ſpecies contineat qui facit partitionem de ſpeciebus omnibus cauſæ incidentibus abſolutionem quidem ſeruat. quod omnis ſpecies in partitione proponit: ſed peccat quod ſpecierum latior diſtributio eſt & in partitione amplius quam quattuor partes oīno eſſe non debent. Ergo ut abſolutio melius indiſtributione ſeruetur: ſpecies illæ ad genera reſeruandæ ſunt. Vt paucis generibus cum ſpecies omnis complexi fuerimus abſolutionem conficiamus ꝙ omnia & paucitatem quod genera quæ incidunt in cauſam indiſtributione collocamus ne aut utile aliquod genus prætereamus ut poſtea cauſæ qđ eſt uitioſius inferamus.

quibus dictis peroratū fore intelligat. Nūc utroꝗ generř partitionis queādmodū cōueniat uti breuiter dicendū uidetur. Quæ partitio: qd conueniat: aut quid nō cōueniat oſtendit. Sed debet illud ꝙ conuenit: inclinare ad ſuæ cāæ comodū hoc mō. Interfectā eē matrem a filio conuenit mihi cū aduerſariis. Item a Clitēneſtra interfectum Agamēnonē conuenit. nā hic uterꝗ & id poſuit quod cōueniebat: & tamen ſuæ cāæ cōſuluit cōmodo. Deinde quid controuerſiæ ſit ponendū ē in iudicatōnis expoſitione: quæ queādmodū inuēiretur ante dictum ē. Quæ aūt partitio reꝝ indiſtributaꝝ cōtinet expoſitionem: hæc hēre debet breuitatē: abſolutionē: paucitatem. Breuitas ē cū nihil neceſſarium nullū aſſumitur uerbū. hæc in hoc genere iccirco utilis ē quod ipſis rebus & ptibuſ cāæ nō uerbis: neꝗ extrāeis ornamtis aīus auditoris tenēduſ ē. Abſolutio ē per quam omnia quæ incidunt in cauſam genere de quibuſ dicendum eſt amplectimur. In qua partitiōe uidendū ē: ne aut aliquod genus utile relinquatur: aut ſero extra partitionē id quod uicioſiſſimum ac turpiſſimū ē inferatur.

Paucitas in partitione ſeruatur ſi genera ipſa rerum ponuntur. Tunc inquit pauca in partiti
one collocamus cum quid ſit gẽus quid ſit ſpecies. iam ſcimus. nec cũ generibus ſpecies ĩplicemus
Itaq; ſi ſtudere uolumus paucitati ẽt genera pauca in partitione collocare debemus. Nam genus ẽ
quod plures partes amplectitur: ut animal. Pars eſt quæ ſubeſt generi: ut equus. ON græci ſubſtan
tiæ & accidenti genus ponunt. Sed non bene. Pars enim oĩs generi ſuo ſimilis eſſe debet. Subſtãtia
porro res eſt quæ aliis rebus ſubeſt capax accidentiũ qualitatũ. Deĩde accidẽs eſt id quod in ſubſtã
tia cadit. Quare quoniam illud ſu
perius. ON utrũq; eſſe non poteſt
non recte ſubſtantiæ: & accidenti
gẽus factũ eſt. Ergo quoniam præ
cipimus: ut ſpecies generi ſemp ſi
milis eſſe debeat uidãmus ubi hic
Cicero quaſi uideatur erraſſe. Nõ
poſuit hominẽ reſpectu duplici ut
ad inferiora genus ſit ad ſuperiora
ſpecies. Huic animal præpoſuit. ut
ſpeciem faceret id quod homo cũ
id ipſum genus uellet oſtẽdere qđ
homo eſt ſubiecit huic ſpeciem ro
manum thebanum. Nonne uidet
eſſe uiciosũ ꝗ cũ homo ſubſtan
tia ſit: romanus autẽ aut thebanus
accidens? Et enim parũ recta ſubie
ctio eſt ſub eo qđ ſubſtantia ſit id
quod eſt accidens collocari. Nã re
ctum illud præceptum eſt ĩ facien
dis generibus & ſpeciebus & indi
uiduis: rem aut ſubſtantialẽ in om
nibus eſſe ſeruandam: aut accidẽta
lem: ut cũ in genere ſit ſuſtantia: &
in genere: & in ſpecie: & indiuiduo ſit. Animal nãq; ſubſtantia eſt. huic cum ſuppono ſpeciem ſub
ſtantia eſſe debet: ſuppono autem hominem: Item cum ſuppono homini Ciceronem ſubſtãtiam
pono. Sic factum eſt: ut in omnibus ſubſtantia ſeruaretur pari ratione. Si id quod eſt accidẽs fuerit
etiam ſpecies accidens debeo collocare. pariter: & indiuiduum ut genus ponam colorem. Accidit
enim color corpori huic cum ſuppono ſpeciem album: uel nigrum intelligo: & hoc quoq; accidẽſ
eſſe. Eritq; etiam ſimilis ratio cum ſub albo: pono hoc album quod eſt indiuiduum. Indiuiduum
eſt quod oculis digitoq; monſtratur Ergo: & album: & color accidentia cuncta ſunt corporis ſcili
cet. Quamobrem Romanus: & thebanus accidentia ſunt. Accidunt enim ſubſtãtiæ: cuilibet aut ho
mini: aut equo. Cicero uero hominem ponit: ideſt ſubſtantiam: & recte facit: huic genus dãdo ani
mal. Namq; animal ſubſtantia eſt. Non recte autem cum hominis ſpeciem ſupponeret thebanũ &
troianum ſupponit. Quoniam hæc ut diximus accidentia ſunt. Sed hoc fruſtra in quæſtionem ue
nit. licet enim id qđ accidẽs eſt poni in ſubſtantiã cum eo ipſo ſibi copulato cui ſuppõitur: utputa
homo: ut diximus animalis ſpecies eſt: hominis uero ſpecies eſt thebanus quod eſt accidẽs: Hic nõ
thebanum ſolũ audire debeo ſed hominem thebanum. ut ſimul cum thebano: & hominem audiẽ
do faciam id quod eſt accidens ſubſtãtiale. Quare cicero recte hominem animalis ſpeciem poſuit
& genus thebanum: aut troiam hominis: ſcilicet. Itaque inquit: ideo diligentius genera & ſpeci
es generum definire uolumus: ut intellectis aperte generibus quo breuior ſit partitio etiam gene
ra pauca in partitione eadem collocemus. Nam qui ita partitur: Oſtendam propter cupiditatem
& audatiam: & auaritiam aduerſariorum omnia incommoda ad rempu. perueniſſe. In partitione
quæ dicitur diſtributio tria ſemper dicit eſſe ſeruãda breuitatem; abſolutionem: paucitatem. Bre
uitas in uerbis eſt. Abſolutio ut omnia genera quæ in cauſam incidunt in partitione ponãus. Pau
citas ut ſola uerum genera quæ partium genera ſunt abſque partibus ſuis in partitione ponamus
& quæ genera partes aliorum generum eſſe non poſſũt. Nunc itaque de paucitate tractatus eſt.
Et dat exemplũ uicioſæ diſtributionis. i. in q̃ genus & pars eius ſimul poſita ſũt. Nã q ita inqt par
titur. Oñdam pp cupiditatẽ & audatiã aduerſariorũ is inqt errauit. Et. n. paucitatẽ ſeruare neſciuit
Si qdẽ nõ ſola rerũ gñia poſuit: ſed genus & ptẽ gñis. Cupiditas. n. genus ẽ: ps cupiditatis auaritia. g̊
ĩ ſupioribus qđ faciẽdũ eẽt oñdit nũc qd nõ faciẽdũ. Et hæc fere biptita ꝑceptoꝝ oĩum diſciplia ẽ.

Paucitas in partitionẽ ſeruatur ſi genera ipſarũ re
rum ponuntur. neq; permixte cũ partibus ĩplican
tur. Nam genus eſt qđ plures partes ãplectitur ut
aĩal. Pars eſt quæ ſubeſt generi ut equus: ſed eadẽ
res ſæpe alii genus: alii pars eſſe poteſt. Nã homo
pars aĩalis eſt: thebani aut troiani genus. Hec igĩ
diligentius inducitur deſcriptio: ut aperte ĩtellecta
generali partitione paucitas generũ in partitione
ſeruari poſſit. Nã qui ita partitur oſtendã pp cu
piditatẽ & audatiã & auaritiam aduerſariorũ oĩa
incõmoda ad rẽp. perueniſſe: is nõ intellexit ĩ par
titõne expoſito generĩ partẽ ſe generis admiſcuiſſe
Nã gẽus eſt oĩum nimirum libidinum cupiditas
Eius autem generis ſine dubio pars eſt auaritia.

Hoc igitur uitãdũ eſt:ne cũ gẽus poſueris eiuſ ſpẽm ſicuti aliquã diuerſam ac diſſimilẽ partem ponas in eadẽ partitione. Hoc igit' uidãtum eſt:ut ſciamus nunc illud præcipi quod faciendũ non ſit. ꝙ ſi quod in genus plures incident partes id cũ ĩ prima partitione cãæ erit ſimpliciter expoſitũ. Genera inquit ipſa rerũ ĩ partitione ponẽda ſũt. Sed ſi cui generi ptes ſuas fuerit neceſſe ſupponi. Poſtq̃ inqt partionẽ cœpimus exeq & ad id genus uenerimus tũc nos ptes eius cõuenit explicare. In partitione tam̃ ptes generi iungere nõ debemus. Intractabimus. Quæſtionũ debemus de generis partibus diſputare. Atque illud quoq₃ pertinet ad paucitatẽ. Quoniã de paucitate tractatus ẽ: atq₃ illud quoque pertinet ad paucitatẽ inquit:ne plura quam ſatis nos demonſtraturos eẽ dicamus hoc modo ĩquit. Oſtendam aduerſarios quod arguimus:& uoluiſſe:& potuiſſe:& feciſſe cum ĩ tertio cuncta ſint. Deinđ inqt cũ ſimplex qddã incontrouerſia ſit nos tamen diſtributione utamur. Ac ſũt alia quoq₃ p̃cepta partitionũ q̃ ad hũc uſũ oratoriũ nõ tantope ptineãt. Oñdit partitionũ mlťa cẽ alia p̃cepta:ſed tam̃ q̃ ad phyloſophiã:nõ q̃ ad rhetoricã pertineãt. Ad philoſophiã inqt đ q̃ hæc ip̃a p̃cepta trãſtulimus. Ideo ĩqt qa nihil hoꝝ ĩ reliqs artibus ĩuenimus. Oñdit hæc de partitione p̃cepta latinos nũq̃ habuiſſe ĩ artibus ſuis ſe p̃mũ trãſtuliſſe đ græcis. Atq₃ his đ partitõe p̃ceptis ĩ oĩ dictiõe me. opor. Ad extremũ hoc dat ĩ partitõe p̃ceptũ. ut qđ p̃mũ ĩ partitõe põimus id p̃mũ aggrediãur: & explicẽus. qđ ſecũdũ põimus ut ſecũdo aggrediãur loco qđ tertiũ tertio poſtremo finitiſ p ordinem ſuũ partibus dictionẽ oẽm extrẽis epilogis concludamus.

c Onfirmatio eſt p quã argumẽtãdo noſtræ cãæ fidẽ & auctoritatẽ & firmamentũ adiungit oratio. Definitio cõfirmatiõis nõ p id quod eſt:ſed p id quod facit. Et qđ ait nr̃æ cãæ cõmune præceptũ eſt tã defenſoris:q̃ accuſatoris:uterq₃.n.utroq₃ ſemper utitur .i & cõfirmatione:& rep̃henſiõe. Scire autem debemus exordium narrationẽ partitionem:& cõcluſionẽ in oĩbus cauſæ generibus uľ cõſtitutionibus generali diſcip̃lia eadẽ præcepta retineř. Cõfirmationẽ uero:& rep̃hẽſionẽ per ſingula cauſarum genera uel ſingulas conſtitutiones diuerſa & propria ſemper habere præcepta.

hoc igitur uitandũ ẽ:ne cuius genus poſueris eius ſecũ ſicuti aliquam diuiſã partem ac diſſimilem ponas in eadẽ partitõe. Quod ſi qdẽ ĩ genus plures incident partes id cũ ĩ prima cãæ partitiõe erit ſimpliciter expoſitũ diſtribuetur eo tẽpore cõmodiſſime:cũ ad ip̃m uen:ũ erit explicãdũ in cãæ didictione poſt partitionẽ. Atq; illud quoq; pertĩet ad paucitatẽ:ne aut plura quã ſatis ẽ demonſtraturos nos eẽ dicamus hoc mõ. Oñdã aduerſarios id qđ arguĩus & potuiſſe faceř &. uoluiſſe. & feciſſe. Nã feciſſe ſatis ẽ oſtẽdeř:aut cũ ĩ cã ptitio nulla ſit & cũ qddam ſimplex agatur:tam̃ utamur diſtributione:idq; praro poterit accideř. Ac ſũt: alia quoq; præcepta partitionũ q̃ ad hunc uſũ oratoriũ non tantopere ptineãt quæ uerſãtur ĩ philoſophia:ex qbus hæc ip̃a trãſtulimus quæ ɔuẽire uidebãtur:quoꝝ nihil ĩ cæteris artibus ĩueniebamus. Atq; his đ partitione p̃ceptis in oĩ dictione meminiſſe oportebit:ut & patria q̃q; pars ut expoſita ẽ ĩ partitione ſic ordĩe trãſigatur:& oĩbus explicatiſ peroratũ ſit hoc modo:ut neqd poſterius p̃ter cõcluſionẽ inferatur: Partitur ãt apud terẽtiũ breuiter & cõmode:ſenex in ãdria qu e cognoſceř libertũ uelit:eo pacto & uitã nati & ɔſiliũ meũ cognoſces:& quid faceř ĩ hac re te uelim. Itaq; quẽadmodũ in partitõe expoſuit:ita narrat. p̃mum nati uitã hoc mõ. Nã is poſtq̃ exceſſit ex ephebis ſoſia. liberiuſ uiuẽdi fuit poteſtas. Deĩde ſuũ cõſiliũ: & nũc id operã do. Deinđ qd ſoſiã uelit faceř. Id qđ extremũ poſuit ĩ partitõe poſtremũ dicit. nũc tuum ẽ officiũ. Quẽadmodũ ĩgř hic & ad p̃mã partẽ quã acceſſit & oĩbus abſolutis finẽ dicẽdi fecit: ſic nobis placet & ad ſingulaſ ptes acceděř: & omnibuſ abſolutis perorař: Nũc de cõfirmatõe deincepſ ita ut ordo ipſe poſtulat p̃cipiendũ uidetur:

De Confirmatõe.

c Onfirmatio ẽ p quã argumentando nr̃æ cãæ fidẽ & auctoritatẽ & firmam̃tũ adiũgit orõ.

Huius partis certa ſunt præcepta quæ in ſingula cauſarum genera diuidentur. Verum tamen non incõmodum uidetur quandã ſiluã atq; materiã uniuerſam ante permixtã & confuſã exponere oĩum argumẽtationũ. Poſt ãt tradere quẽadmodũ unumquoque cauſæ genus hinc oĩbus argumentandi rationibus tractatis confirmari oporteat. Omnes res argumentando confirmantur: aut ex eo quod perſonis: aut ex eo quod nogociis attributum eſt: Ac perſonis has tres attributas putamus nomen: naturam: uictum formam: habitum:

Nunc itaq; iuxta ordinẽ partium poſt ꝑtitionem tractat de cõfirmatione. Et quoniã ut ſupra diximus in ſingulis cãrum generibus uel conſtitutionibus diuerſa & propria habet ꝓcepta quia mora ẽ ut per ſingulas confirmationis ſpecies ꝓcepta dicãtur generaliter & confuſe præcipit. qbus de locis argumentandi ratiõibus tractis in omni cauſarũ genere uel in oĩbus ſimul conſtitutionibus confirmatio effici poſſit. Et hoc in p̃mo libro agitur: ideſt ut in oẽ genus formãq; cauſarum quædã communitas argumentationum uelut ſilua ponat̃. Secũdus autem liber hoc cõtinet ut ĩ ſingulis cauſarum generibus ac formis prop̃a & certa diuerſa & præcepta ſeparentur de p̃io libro cũctis argumentandi rationibus tractis. p quam argumentando. Hoc enim propriũ ẽ confirmationis: Alioqn & narratio fidem facit. ſed non argutnẽtãdo fidẽ & auctoritatem & firmamentũ. Fides eſt argumentũ quo crimẽ probamus. i. fidem crimini faciamus. Auctoritas ẽ argumentũ uerius atq; honeſtius & cui q̃ſi neceſſe habeat credi. Firmamẽtum ẽ creberrima argumentatio.

Omnes res argumentando cõfirmatur: aut ex eo quod perſõis: aut ex eo quod negociis ẽ attributum. Omnis res argumẽtando cõfirmatur: ſed quæ in eſt: q̃ cã dicitur: Cuius cauſæ iſta definitio eſt. lis cum certa perſona. Hæc quidẽ omnis res ex illis ſeptẽ locis argumenta contrahit. Quis. quid. cur. ubi. quando quẽadmodum. quibus adminiculis. Verum ex his duo prima oẽm uim argumentationis cõtinent qnq; reliqua ſecundo ſubiacẽt. Itaq; duo hæc prima quis: & qd apertioribus nominibus Ci. & ad opus uicinioribus nuncupat. i. perſonam & dictum factum ne quod negociũ eſt. Itaq; omnis res confirmatur: aut ex attributis perſonæ argumẽtis ſũptis: aut ex attributis negocio. Perſonis ãt attributa ſunt undecim: Nomen: Natura: Victus: Fortuna: Habitus: Affectio: Studium: Cõſilia: Facta: Caſuſ: Orationes. Itaq; ſi hæc omnia attributa pſonæ ſunt. q̃ ſit ipſa perſona uideamus. Nomen eſſe non põt: quia primum attributũ perſonæ eſt. Homo eſſe non põt: quia naturæ perſonæ attributũ ẽ & natura mortaliũ in duo diuidit̃: in hoĩes: & in feras. Quæ eſt g̃ perſona? Illa ſcilicet: quæ in ꝓnominibus finitis eſt ut ego. tu. ille. hic. hæc. hoc. Itaq; ex perſona nulla argumentatio põt ſumi. Cũ enĩ dixero hic quod argumentũ feci? Ex attributis autẽ perſonæ ſumit̃ oĩs argumentatio breuiter uel ſub diſtributa per q̃ ſe aperit: & qbus impletur ipſa pſona attributis ſuis igit̃ perſonarum oĩum uiſ probat̃. Nomen eſt qđ unicuiq; perſonæ tribuitur quo ſuo quæq; proprio & certo uocabulo appellat̃. Anteq̃ ad hoc nomen: qđ definiendum ẽ ueniamus prius de ſignificantia nominis dicamus Nomen hoc qđ ſonat nomen quattuor ſignificantias habet. Vna talis ẽ q̃ eſt in appellatiõe rerum oĩum. Verba ãt noſtra omnia rerũ nomĩa ſunt: ut ſalio. curro. Vtiq; his oĩbus nominibus res ſignificantur. Vnde multi illum ſapientiſſimũ ac beatiſſimum eſſe dixerũt qui rebus nomina impoſuit Certe ut ſciamus oẽs partes orationis. i. omne qđ loquimur nomina eſſe rerũ cũ de ſybillæ reſpõſis ageretur. In reſpõſis autem oĩs octo partes orõnis fuerint neceſſe ẽ: quid ait Virgilius? Foliiſq; notas & nomina mãdat. Ergo hæc una ſignificãtia nominis ẽ q̃ in omnium uerborũ appellatione ẽ. Alia nominis ſignificantia talis eſt qua unam partem orõnis edocto partibus orationis uidẽus eſſe ſignatã. ut nom̃ pronomẽ uerbum. tertia nominis proprii: ut hominis: ut deorum. Quarta autem hæc quadripartita eſt qua una quæq; perſona ſine alterius communione ſignatur. Et ut ſciãus unam de quattuor hanc eſſe ſignificationem nominis ſic propoſuit ut oſtenderet: quod nomen eſſet difiniturus. Nomen eſt inquit: quod unicuiq; perſonæ quo quæque ſuo proprio & certo uocabulo appellatur. Ergo ut proprium perſonæ. hoc nomen & certum ſit per quattuor tenditur prænomen: nomen: cognomen: agnomen: prænomen porro interdum una: interdum duabus: interdum tribus litteris continetur: ut. C. Gaius. GN. genus: ut ſex. ſextus. fuitque non nulla apud maiores noſtros prænominis ratio. Nam & quintum ideo dixerunt: quod quinto fortaſſis loco natus eſſet & lucium: ideo quod fortaſſe eſſe inicio lucis exortus. Verum quoniam hæc apud nos ratio nihil ualet. Argumentum de prænomine non quærimus. Cognomen porro maiorum eſt tractum ex familia uel ſanguine: ut tullius cornelius ex corneliis.

Nomen autem proprium perſonæ eſt:ut Ci.ut Scipio.Iam agnomē extrinſecus uenit euenit tri-
bus modis:aut ex aīo:aut ex corpore:aut ex fortuna.Ex animo ſicut ſuperbus:& pius ex corpoꝛ
ſicut craſſus:& pulcher.Ex fortuna ſicut africanus:& creticus.Quattuor his itaq; partibus perſōæ
propriū:& certū nomen includitur.Prænomine:nomine:cognomine:agnomine.Vt publius p̄-
nomen:nomē:Scipio:cornelius:cognomen:africanus. Agnomē. Argumentum autem ſi neceſſe
fuerit ī tribus:quæremus.In noīe:cognomine:agnomine.Itaq; definitionis iſtius hæc ē ꝓpoſitio.

affectionē:ſtudia:conſilia:facta caſus:orationes.
Nomē ē:quod unicuiq; perſonæ attribuitur:quo
ſuo quoq; proprio & certo uocabulo appellat.Ip
ſam naturam diffinire difficile ē. Partes autē eius
enumerare eas quarum indigemus ad hāc præcep
tionē facilius eſt.hæ autē diuino partim : partim
mortali in genere uerſātur.Mortaliū autem pars
in hominum: pars in beſtiarum genere numera
tur atq; hominum genus in ſexu conſideratur:ui
rile an muliebre ſit et in natione : patria: cogna
tione : ætate. Natione græcus an barbarus.

Nomen eſt cuiq; perſonæ deinde
hinc incipit definitio :quo quæq;
ſuo.i.uocabulo.Sed quod ſuum ē
poteſt eſſe commune cum fratri-
bus cū propinquis:ut tullius.Mul
ti enim itaq; tullii quia nomen ex
ſanguine eſt.Deinde addit ꝓprio
Rurſus & uocabulum proprium
poteſt eē cōmune:ut Ci. ꝓprium
uocabulū.Sed tam̄ multi poſſunt
eē cicerones.Itaq; addidit certū.ſ.
quod ex oībus quattuor conſtat.
quo uniuſcuiuſq; perſonæ uerū &
non niſi eius poſſit nomē ītelligi.
& recte certū nomen interdum.n.
ex libidine & quadam obtrectatō
ne nomen imponitur ut illud ī ſa-
luſtio.Tyrānūq; & cynnā appellā
tes.Itaq; huiuſmodi nom̄ certum
eſſe nō poteſt. Quotienſcūq; aūt ſpecialiter aliquid uolumus includere his tribus īcludimus ſuo
proprio certo ut tullius.Suis cum certis propriiſq; criminibus accuſabo.Naturā ipſam definiꝛ dif
ficile eſt.partes autem eius enumerare eas quaꝝ indigemus ad hāc præceptionē facilius eſt. Hæc
ē ratio ut difficilis : ſit naturæ definitio.& enim apud ſapientes contentio eſt quid prius deus an
natura.Si natura prior eſt ergo deus natus eſt:atqui deus naſci nō potuit. Rurſus ſi deus prior ē
nata eſt natura ꝙ ſi naſci potuit natura incipit nō eſſe natura. Itaque naturæ difficilis definitio
eſt.Difficilis definitio naturæ ſecundum platonem uel alios ſapientes inquit. Alioquin oſtendit
poſſe definiri deniq; ſapientes qdam ſic definire naturam.Natura ē ignis artifex quadā uia uadēs
in res ſenſibiles procreandas.Et.n.manifeſtum eſt oīa principe igne generari.Plato āt ſic dfiniuit.
Natura eſt dei uolūtas:& inter cæteras hæc magis probāda definitio.Nā ſi deus & natura ita ſūt:
ut ex his alterum prius nō ſit neceſſe ē autem ex primo naſci ꝙ ſecundum eſt.deīde ſi quod naſcit
nec deus eſt:nec natura recte naturam dei dixit eſſe uoluntatē.Deus enim ſemp uoluerit & uelit
neceſſe eſt.Itaq;:qm̄ naſci natura nō potuit ſed dei uoluntas eſt:ut deus naſci non potuit nec natu
ra.Illud aūt ſcire debemus naturā illud eſſe quod mūdū ultra mundū naturam nō eſſe ſed deum.
Volūtatē āt dei q̄ mundus eſt eādē eſſe naturā.Itaq; hic Ci. naturæ pricipalē definitionē dimiſit
dixit āt eſſe difficilē.Partes aūt eius enumerat: ſed quaꝝ inqt indigēus. Natura. Aīalis. Inanīalis.
Diuīa. Morralis. Hominū. Beſtiaꝝ. Animi.Corpis. Extrīſecus.Itaq; partē illā nature reliqt
q̄ in aīalia generat:Neq;.n.eius indiget q rhetoricā ſcribit illius āt naturæ ptes exeqt q̄ motu ſuo ī
rebus agit aliqd.i.q̄ uiuit.Et.n.ille q rhetoricā ſcribit p̄ceptis ſuiſ pſonā debet īcludere.Perſōa āt
hō.Huius itaq; naturæ īdigemus ī q̄ hō.Hæc igr̄ natura quæ motu ſuo ī rebus aliqd agit pricipa-
liter ī duo ſcidit ī diuinā naturā. & īmortalē. Ac diuīa qdē natura ad rhetoricā ñ ptinet: & iō hanc
omiſit ſciri tn̄ debet qa loco argum̄ti ſæpe reꝝ diuinaꝝ īducit diſputatio:ut illud ē q̄ res faciat ut
uigeamus q̄ ut occidāus Sed hoc ad rhetoricā ñ tn̄ ex rhetorica deſcēdit.Itaq; cōferet ſe ad morta
lē naturam.Rurſuſq; hanc in duo diuidit ī hoīes & in beſtias. Oē quod extra hoīem uiuit cū aīa
& corpoꝛ beſtias noīauit.Remoueāus itaq; & natura illā mortalē q̄ beſtiaꝝ ē.hācq; ſolū īſpiciāus
ī q̄ hoīes ſūt & de eadē natura circa certā pſonā īuēta dupliciter argum̄ta capiāus.Et.n.ea q̄ in hoīſ
ſūt natura nūc tātū nature ſūt nūc ita naturæ ut & īduſtriæ uel artis eē credāt.Tripliciter āt debēus
in hoīe inſpiceꝛ atq; explorare naturā q̄ ſit natura aī q̄ corporis q̄ extrinſecus.Veꝝ q̄ in hoīe extrī
ſecus ſt ea tātū natæ ſūt.q̄ āt ī hoīe aī uel corpis ſūt:ea & naturæ poſſūt eē & diſciplinæ.Itaq; p̄mū
uideāus q̄ natura in hoīe ſit.Extrinſecus ut ſexus. Sexus.n.tantū naturæ ē.nec ex diſciplina pōt
aliquādo cōrigere.ita & natio:& patria:& cognatio:& ætas tātū natæ ſūt. natio ē iqt ut ɔſideres
utrū græcus ſit an barbarus.Hoc ſcđm ipoꝝ græcoꝝ ſniā q abſq; ſe ēliquos barbaros appellabāt

Patria ē inquit ut conſideres athenienſis an lacedæmonius aquilenſis an mediolanenſis ſit: cōgnatio eſt inqt ut conſideres quibus maioribus oriūdus ſit: unde ſanguinem ducat: ſitq̃ hinc optimum. ut illud ē in uirgilio. Bellū ne inferre paratis laomedontiadæ. Sed & hoc argumentū quaſi ex nomine fieri uidetur qđ ait laomedontiadæ: cum hic ex natura colligenda nobis inſinuat argumenta. Hoc itaq̃ intereſt: quod in noie ex ſono ipſo nominis colligamus argumentū: ut ex uerre quod euertat prouinciā. In natura autem: non ex nois ſono: ſed ex eius actu uel moribus cuius nomen ē colligimus argumentū. & enim cū dicimus laomedontiadæ i ſono nominis nihil ē: in actu autē laomedontiſ perfidæ poſitū eſt argumentū. Aetatem āt inquit inſpicere debemus utrū puer ſit an grādior an ſenex: ut cuicunq̃ ætati crimen qđ agitur: aut conuenire: aut nō conuenire doceamus. Hæc de his quæ extrinſecus ſunt: quæ tātū naturæ ſunt. Nūc uenit ad ea quæ corporis & animi ſūt: & quæ tam naturæ quā diſciplinæ eſſe poſſint Et enī interdū per ſe multum ualet natura. Interdū tenuis: & infirma ē diſciplina enī uel uſū ſæpe mutat̃. Enumerat itaq̃: quæ iſta ſint ueluti cōmunia: ut cōſideremus: utrū aliquis ualēs an imbecillis ſit lōgus: an breuis formoſus: an deformis uelox: an tardus. Hæc oīa corporiſ ſūt quæ facile uidemus ſæpe hominibus: ex natura ſæpe ex arte cōtingere. Deinde inqt debemus inſpicere memor: an obliuioſus ſit. Comis. Officioſus. Prudēs. Patiens. an contra. Hæc rurſus oīa animi ſunt: quæ ſimiliter uidemus tam ex natura nobis quā ex arte prouenire. Verū cuncta iſta inqt: quæ animæ & corporis ſunt quāquā ſæpe ex diſciplina: uel arte contingāt: tamen qualia: uel q̃nta ſint non niſi in ſola natura cōſiderar̃ debemus. Ea aūt: quæ induſtria cōparantur in habitu rectius conſiderabimus. In uictu conſiderare oportet apud quos: & quo more: & cuius arbitratu ſit educatus. Victus hois eſt omne illud tp̄us a pueritia uſq̃ ad id quod agit: uel quo deagit̃. Itaq̃ conſiderare debemus: nō apud quos natus ſit: quod naturæ ē: ſed apud quos educatus ſit unde īcipit uictus Apud quos inqt. Intereſt enī inſpicer̃ illorū uitā apud quos educatus ſit. ex his enī uiuendi potuit capere diſciplinā. Sed quia homines īterdū non ut uolunt educāt aliqua neceſſitate cōpulſi quippe & ſeueriores ſæpe diſſolutius & diſſolutiores ſæpe ſeuerius educant. recte q̃rendum dicit nō ſolū apud quos educatus ſit ſed etiā quo more educatus ſit. Deīde inqt inſpicere debemus ad cuius arbitriū ſit educatus. i. patris patrui cognati an alīeioris. Animaduertamus itaq̃ ut uictus a primis annis uſq̃ ad ætates alias protendatur ut dixit p̄mo q̃rendum quemadmodū ſit educatus. Hoc quēadmodū in tria diuiſit. Apud quos: quo more: cuius arbitratu. Deinde educatus puer ſolet adiſcēdas litteras ſortiri. eaſdēq̃ liberales. Itaq̃ qui liberales litteras diſcit duplices habere debet magiſtros: q faciant uirū bonū: & q faciant ediſcēdi peritū: & his duobus plenū oratorem. Recte ergo etiā hoc q̃rendum quos habuit artiū liberalium magiſtros: quos uiuendi p̄ceptores. Itaq̃ non utrū habuerit magiſtros utrū uiuendi p̄ceptores: ſed quos habuit q̃rendum. Deinde ēt hic animaduertendus ordo eſt poſtq̃ litteras quis didicerit & certā uiuendi acceperit diſciplinā: tunc neceſſe eſt ut habere īcipiat amicos. Sed q̃rēdū eſt qualibus amicis utat̃. Amicus enī mihi eſſe non pōt niſi ſimilis mei. Deinde quo negocio q̄ſtu & artificio ſit occupatus quærendū. Neceſſe eſt. n. ut in uita nr̄a aliquid agamus quo nos occupemur & hic actus ī uita aliqd agentiū triplex ē. Nā aut negociū ē: ut mercatura: aut militia: aut agricītura & cætera. Aut q̄ſtus ē ut p̄co: ut paraſitus: ut fænicuſ aut ſilia. Aut artificiū ut artē. ſ. aliq̃ plene cognitā. Aut exerceas: aut tradas: ut orator: ut rhetor & alia huiuſmōi Alioqn ſcire aliqd p̄fecte & exercere nolle: habitus ē. Deīde aliqd nō plene ſcire neq̃ id qđcūq̃ exercere affectio eſt. Verū uniuſcuiuſq̃ rei & habitus & affectus ſi exerceat̃ & in actu ſit uictus ē. Animaduertēdū inqt etiā qūo rē

Patria athenienſis an lacedæmonius: Cognatione qbus maioribus: qbus cōſanguineis. Aetate puer an adoleſcens. Natu grandior an ſenex. Præterea commoda & incōmoda conſiderantur ab natura data animo aut corpori hoc modo: ualens an ībecillis: longus an breuis: formoſus an deformis: uelox an tardus ſit: acutus an hebetior: memor an obliuioſus: comis: officioſus: prudens patiens: an contra: & omnia quæ a natura dātur aīo & corpori in natura conſideranda ſunt. Nā quæ induſtriæ comparātur ad habitū pertinent đ quo poſterius dicendū ē. In uictu conſiderare oportet: apđ quos & quo more & cuius arbitratu ſit educatus: quos habuerit artiū liberalium magiſtros: quos uiuēdi præceptores: quibus amicis utatur: quo ī negocio quæſtu: artificio ſit occupatus: qūo rem familiarē adminiſtrat: qua conſuetudine domeſtica ſit:

miliarem adminiſtret qua conſuetudine domeſtica ſit. Ex rebus.n. priuatis & domeſticis quẽ⸗
dmodũ qs reip.uiuat facile poſſumus agnoſceř. In fortuna quæritur ſeruus ſit an liber. Hoc
uaſi naturæ magis eſſe uidet' ut ſeruus quis an liber ſit. Serui.n. ſæpe naſcuntur. Sed ut taceamus
t multi ſæpe ex fortuna ſerui ſint etiã illos qui naſcuntur ex fortuna ſeruos eſſe manifeſtum eſt.
t enim excaptiuts primũ ſerui facti ſunt. captiuitas bello in bello non niſi ĩcerta fortuna. Itaq;
ruum eſſe fortuna. Hoc etiam in fortuna conſiderandum pecunioſus ſit an tenuis: priuatus an

n fortuna quæritur ſeruus an liber: pecunioſus
n tenuis priuatus an cũ poteſtate. ſi cũ poteſtate
ure an: iniuria fœlix an clarus an cõtra: quales li
eros habeat: At ſi de non uiuo quæretur etiam
li morte ſit affectus erit conſiderandũ. Habitũ
utem appellamus animi aut corporis conſtantes
abſolutam aliqua in re perfectionẽ: aut uirtutiſ
ut artis alicuius perceptionẽ: aut quãuis ſcientiã
Et item corporis aliquam cõmoditatẽ nõ natura
latam: ſed ſtudio: & induſtria partam. Affectio ẽ
nimi: aut corporis ex tempore aliqua de cã com
nutatõ: ut lætitia cupiditas: metus: moleſtia mo
lus: debilitas: & alia q̃ in eodẽ genere reperiũtur.

cũ poteſtate. Sed qa nõ uno mõ
capimus poteſtatẽ recte addidit ſi
cũ poteſtate. iure an ĩiuria. Hoc ẽt
fortunæ ẽ: ut uideamus utrũ fœlix
clarus an contra ſit. Conſiderař ẽt
debemus nõ utrũ liberos hẽat qđ
naturæ eſt ſed quales liberos hẽat
ut eſt illud ĩ uirgilio. uade ait o fœ
lix nati pietate nõ nato fœlix: ſed
nati pietate. Itaque ĩ eo fortunã in
ſpexit. Quippe uade ait o fœlix ĩ⸗
quit. Facit.n. fortuna fœlicẽ quod
ſi ĩquit cuius uictus quærit' mortu
us erit nõ de morte: ſed de mortis
eius genere quærit'. Alioqn mors
naturæ eſt. Habitũ aũt hunc ap⸗
pellamus animi. Habitus inqt iſte
eſt alicuius rei ſiue in aĩo ſiue ĩ cor
pore a natura cœpta: ſed uſu cor⸗
roborata & plena perfectio. Scire
enim plene aliquid habitus eſt. iã
i id uolueris exercere uictus ẽ. Videamus itaq; habitũ qualẽ eẽ dicat. Aut uirtutis ĩquit hic habituſ
nimi. Virtus autẽ q̃druplex: Iuſtitia: tẽperãtia: fortitudo: prudentia. Sed tũc habitus ſi uirtutẽ ita
eneamus acceptã ut nũq̃ a ſemel comparata recedamus. Nã ſi frequenter ſua cuiq; reddamus &
liqñ rapiãus iã iuſtitiæ habitũ p intemperantiam nõ tenemus: ſimiliter & circa reliq̃ſ uirtutes. Ita
nim eſt habitus definitus. Habitũ appellamus animi aut corporis conſtantẽ & abſolutã aliqua ĩ
e perfectionẽ. Abſoluta ẽ ut plena ſit: conſtãs ut ſemp eadem ſit; neq; aliquãdo a ſe recedat. & tũc
uere habitus. Deinde aut artis inquit alicuius pceptionẽ: utputa ego rhetoricã plene qdem no⸗
ui: ſed exereeř nolo. Itaq; licet nõ exerceã in eo tam̃ q rhetoricã plene noui: habeo oratoris habi
um ita & in cæteris artibus plena perceptio habitus eſt aut q̃uis ſciẽtiam. Ars. Sciẽtia. Actus
Artis. Nõ artis. inter ſcientiam & artẽ hoc intereſt. Ars qdem duplex eſt. una i; ſcientia. alia in ac
u. Veꝝ ſciẽtia rurſus duplex eſt. Eſt ſciẽtia artis. Eſt nõ artis. Neq;.n. aurũ gẽmas probare artis eſt
ut ſcire quod milia hominũ in illo ſint populo quãto ſpacio hæc urbs ab illa diſtet. Hæc itaq; ſci
ntia ẽ. ſed non artis. Sed qm̃ & artis ẽ quælibet inqt ſciẽtia ſi plena ĩ nobis fuerit habitus nũcupat'
Sed huiuſq; de habitu animi. Deinde ĩquit & corporis aliqua cõmoditas ſtudio & ĩduſtria cõpa⸗
ata habitus dř ut ſi corpus paleſtra roboremus ſi uelocitatẽ nobis exercẽdi ſtudio comparemus
Veꝝ: & animi. & corporis habitũ Ci. ĩ bonis collocauit. Quippe hĩtum dixit eẽ uirtutem aut artiſ
ꝓceptionẽ deĩde aliqua corporis cõmoditatem. Ita & Ariſtoteles habitũ omnem ĩ bonis poſuit'.
um ſcđm definitionẽ poſſit: & in malis habitus eſſe. Nam ſi demus ſemp opam ut nihil intelliga
nus ſtudio ſtulti ſumus: erit hic habitus ĩduſtria cõparatus. Et rurſus ſi exercitiũ corporis deuitẽus
tudio ĩbecili ſumus. erit æque hic hĩtus curporis induſtria comparatus. Sed neſcio quomõ recte
itus malorum nõ eſt poſitus neq; a cicerone neq; ab Ariſtotele. Nam ſi hoc ipm nomẽ aſpiciãus
& eius ſonũ uideamus habitũ dictũ eſſe ab eo quod hẽre uoluerimus. Natura aũt noſtra talis ẽ: ut
ũq̃ mala uelimus. malorum ergo eſſe habitus nõ uidetur eſt tamen. Nã & catelina hĩtu malus fu
t. i. malitiã ĩduſtria ſibi cõparauit. Affectio ẽ aĩ: aut corporis ex tẽpoř aliq̃ de cã cõmutatio: ut læ
itia: cupiditas: mœtus: moleſtia: morbus: debilitas: & talia: q̃ gñe ĩ eodẽ repiunt'. Habitũ eẽ dixius
iue ĩ aĩo: ſiue ĩ corpore alicuius rei pfectionẽ. At cõtra ſiue aĩo: ſiue ĩ corpore alicuius rei ĩchoatio
ffectio eſt: quæ ſubito aliqua ratione naſcit'. mox receſſura: ut ſi qd nobis boni nuntiet': & læti eẽ
cipiamus ſi qd uideamus & id ipſum cõcupiſcamus: uel aliquid timere ĩcipiamus ſi moleſte fe
ſte oẽs animi ſũt affectiones. Deĩde corporis ſi ſubito ĩ morbũ ĩcidamus ſi aliqd ĩ nobis debilite
tur ſed ad tempus poſt autem ſanetur. Hæc itaq; erunt affectiones corporis & reliquæ ei ſimileſ.

Studium autem eſt animi aſſidua & uehemens. Studium eſt inquit ad aliquam rem aſſidua
uehemens animi cum magna uoluntate occupatio. Alioquin aſſidua & uehemens eſſe non pot
ſi in ipſo opere habuerit uoluntatem. Et dat res non quæ ſtudium ſint: ſed quarum ſtudium ſit:
philoſophiæ iqt: nõ philoſophia: aut poeticæ: aut geometricæ litterarꝝ non poetica: & geome
ca litteræ. Itaqꝫ ſi quid uehementer & cũ magna uoluntate uolumus ſtudiũ eſt. Deinde ſi id qđ u
lumus aliqua ex parte conſequimur affectio eſt. Sin autem quod plenum & perfectum ẽ tenem

Studium eſt autẽ animi aſſidua & uehemens a
reliq̃ rem applicatã magna cũ uolũtate occupat
ut philoſophiæ: poetriæ: geometriæ litterarũ. C
ſilium eſt aliqd faciendi: aut non faciendi uere
excogitata. Facta aũt caſus & oratiões tribus ex
poribus conſiderabuntur: qd fecerit: aut quid ſi
acciderit: aut quid dixerit: aut quid faciat: q̃d ip
accidat: quid dicat: aut qd facturus ſit: quid ip
cauſarũ ſit: qua ſit uſurus oroне: ac perſonis q
dem hæc uidentur attributa. Negociis ãt quæ ſi
attributa: partim ſũt continentia cũ ipſo negoc
partim in geſtione negocii conſiderantur: parti
adiuncta negocio: ptim geſtũ negociũ ſequũtu
Cõtinentia enim cũ ipſo negocio: ſunt ea quæ ſ
affixa eẽ uidẽtur ad rẽ: neqꝫ ab ea poſſũt ſepara

habitus eſt. Quod ſi hoc ipſũ ple
num: uel ſemiplenum agẽdo exer
cer̃ uoluerimus erit uictus. Ita unũ
qualitate diuerſa in multa attribu
ta conuertitur. Conſilium eſt ali
quid faciendi: aut non faciendi ue
re excogitata ratio. Quo ſemper
ſunt unde dubitamus: & unde con
ſilium eſt. Aut enĩ: ut faciamus ali
quid quærimus. Aut ut non facia
mus: Ita & leges quæ conſilio ſcri
buntur duo ſemper hæc continent
Aut fieri iubent: aut fieri prohibẽt
Sed quia cũ de re aliqua dubitãus
incerta quædam ratio in ancipiti
cogitatiõe uerſatur: Poſtquam id
ipſum ſtatueris erit cogitata ratio:
& ideo excogitata: quia fuerat iam
ante cogitata ratio. Quid conſiliũ
eſt. Facta autem & caſus & oratões
tribus ex temporibus conſiderabũ
tur. Ex his quoqꝫ non minima col
ligimus argumenta: ut de factis p
ſonæ argumenta capiamus de dictis de his quæ ei acciderunt: ut damnum: ut morbus: ut orbit
& reliqua ſimilia. Verum hæc per tria inquit tempora debemus inſpicere. Tunc enĩ de futuro a
gumentũ poſſumus facere ſi ita & ãte fuiſſe doceãus: utputa qa hoc fecit: hoc facit ẽt: & hoc fac
rus ẽ. Quia hoc paſſus eſt hoc patit̃ etiã paſſurus ẽ. Quia hoc dixit. hoc dicit: hoc ẽt dicturus ẽ. h
uſqꝫ autem attributa perſonæ. Ac perſonis quidem hæc uidetur attributa eẽ. Septem ſunt quide
ut diximus elemẽta unde omnis argumentatio capit̃ ad q̃cunqꝫ rem. Quis: qd. cur. quando. u
quemadmodũ. quibus adminiculis. Horum duo pria oĩa continent. Nihil autẽ aliud quæritur
ſi quis fecerit & quid factũ ſit atqꝫ hæc ipſa cicero: propriis & apertioribus: & ad rem uiciniorib
nominibus appellauit. Quis enim perſonã dixit quid negociũ uocauit: Ac perſonæ quidem q
in pronomine poſuimus quæ eſſent attributa iã dictum eſt. Nunc ante quã dicamus quæ negoc
attributa ſint quid ſit ipſũ negocium uideamus. Negociũ eſt factum de quo quæſtio eſt. Verũ h
factum nunc in facto eſt nũc in dicto nunc in cogitatu. Omne hoc itaqꝫ factũ de quo quæſtio eſt
gociũ appellatur Ac factorũ quidem genera tria ſunt. Eſt factum illud de quo quæſtio. Eſt fact
quod in negocio eſt quo illud factũ de quo quæſtio eſt probatur. Atqꝫ hoc factũ tribus tẽporib
conſideratur. Ante. In. Poſt Eſt & tertiũ genus facti quod extra negociũ eſt ex quo ad id factum
quo quæſtio eſt trahitur argumentũ. ut cluentii factũ eſt iudiciale de ueneno ꝙ occiderit oppia
cũ. Deinde extra hoc negociũ facta eius alia ad argumentũ quod proponit̃ trahuntur. ꝙ multo
te ueneno necarit. Hoc tertium factum in attributis perſonæ accepimus facta caſus & oration
Tria itaqꝫ genera factorũ ſunt factum de quo quæſtio eſt factum quo id factũ unde quæſtio e
batur. factum extra negociũ: ſed ad negocium: Itaqꝫ factum illud de quo quæſtio eſt negocium
pellatur. Huic negocio q̃ttuor principaliter attributa ſubiecit: unũ quod ĩ ipſo negocio eſt quæ
tinentia cum ipſo negocio appellauit. i. quibus illud factum de quo quæſtio ẽ probatur & quæ
ipſo negocio uident̃ nullo modo putaſſe ſeparari. ſecundũ attributũ eſt in quo illa quæ in geſt
negocii ſint neceſſe eſt uidere. Aliud eſt enĩ ipſum negocium. Aliud illa quæ in geſtione neg
cõtinentur utputa occidit negocium eſt. In ipſis aũt negocii geſtiõe illa ſunt. Illo tempore occi
in illo loco occidit. Fuit occaſio: ut occideret: & reliqua quæ in geſtiõe negocii continent̃. Te
attributũ ẽ qđ adiunctum negocio nominat̃. Hoc quoqꝫ neqꝫ negociũ neqꝫ in geſtiõe negocii.
extra negociũ eſt. Hoc ab oratore ſumit̃. cuius aſſũptione res illa de q̃ q̃ſtio eſt aut ſimilis: aut d

lis demonſtrabitur. Itaqꝫ omnia exempla tributa negocio ſũt. Sed q̃m extrinſecus ueniunt ad
ncta negociũ nominantur. Quaꝝ attributũ eſt negocio quod geſtũ negociũ conſequitur. Hoc
ioqꝫ extrinſecus eſt. nõ. n. in negocio uel in geſtione negocii cõtinetur. ſed an poſt negociũ cõti-
rit conſideratᷣ. utputa factũ milonis hæ res cõſecutæ ſũt: ut de eodẽ facto legẽ nouá ſenatuſ tulit
dẽ q̃ in appia uia facta eſſet cõtra. r. p. factá eſſe iudicauit. Hæc oĩa non ĩ negocio neqꝫ in geſtiõe
gocii ſũt. ſed geſtũ negociũ cõſequuntur. Et q̃m ſcimus quot attributa negocio ſũt: nũc ĩ ſingu-

x hiſ prima ẽ breuis cõplexio totiuſ negocii: quæ
imã continet facti hoc mõ Parentis occiſio . pa
iæ proditio: Deinde cã eiuſ ſummæ p̱ q̃ & q̃obrẽ
: cuius rei cã factum ſit q̃ritur: Deinde ante rẽ ge
am quæ facta ſũt continentur: uſque ad ipſũ ne
ocium. Deinde in ipſo gerendo q̃d actũ ſit. Dein
e quid poſtea factũ ſit. In geſtione aũt negocii q
ocus ſecunduſ erat: de hiſ quæ negociiſ attributa
unt quæritur: locuſ tempus: modus: occaſio: fa
ultateſ: Locuſ conſideratur in quo reſ geſta ſit ex
portunitate q̃ uideatur habuiſſe ad negociũ ad
niniſtrandũ. Ea autẽ oportunitas q̃ritur ex ma
nitudine: interuallo longinq̃tate: ꝓpinq̃tate ſoli
udine: celebritate: natura ipſius loci ex uicinitate

lis quæ nobis ſint ad argumentũ
ducenda uideamus. Ac prio illa
conſideremuſ q continẽtia cũ ipo
negocio appellantᷣ: ſine q̃bus ne-
gociũ: & quæ ſine negocio eſſe ſi
poſſunt. Hæc itaqꝫ quinque ſunt.
Sũma ipſius negocii. Summæ cã
& facti tria tẽpora. Ante. In. poſt.
quod factum inter genera factoꝝ
ſecundum eſſe memorauimuſ. ſũ
ma negocii talis eſt. ut parentis oc
ciſio. Patrem enim occidit negoci
um eſt. Negocii ſumma eſt ut pa-
rentis occiſio. In hoc de ipſis noĩ-
bus de pronũtiatione fiet argum̃-
tũ ſi cum quadá admiratione dica
mus occidiſſe patrem ſextus roſci
us dr̃. Deinde cá illa eſt. ut puta oc
cidi q̃a inimicus fuit. Aut cõtra q̃a
inimicus nõ fuit non occidit. Iam
poſt cã facta conſiderar̃ debemuſ:
q̃bus illud factũ de quo q̃ſtio ẽ aſ-
ſcramus. Hæc facta p̱ tria tẽpora.

ut ſæpe iam dictum ẽ diuiduntᷣ. ut conſideremus q̃d ante factũ ſit: q̃d in re ipſa factũ ſit. q̃d poſtea
factũ ſit. Vt milo q̃d ante fecit. In ſenatu fuit. domũ uenit. Calceos & ueſtimenta mutauit. ꝓfectuſ
eſt. Deinde q̃d fecit in re ipſa. Ad albanũ ꝑuenit ſimpetus in illũ fectus ẽ. Tũ ille reiecit penulá de
reda deſiluit. ſe defendit. Clodius occiſus eſt. Poſtea q̃d fecit profectus ẽ lauiniũ. Flamines creauit.
ꝓp inuidiam romá cito noluit reuerti. Ergo his factis factũ probatᷣ: aut defenditᷣ illud quod in q̃-
ſtione eſt. i. milo clodiũ occidit. Neceſſe eſt itaqꝫ hæc q̃nqꝫ in eodẽ negocio de quo quæſtio eſt cõ-
tineri. Fruſtra. n. aliquod factum obiicimus uno nec factũ ẽ. niſi eiuſ ſummá dicamus: niſi cãm eiuſ
dem facti doceamus: niſi q̃d ante q̃d in re q̃d poſtea factũ ſit demonſtremus. Recte ğ cõtinantia
cũ ipſo negocio noiata ſũt. Deinde cã eius ſũmæ p̱ quam & q̃obrẽ & cuius rei cã factũ ſit quæritᷣ.
Multæ quidẽ cáæ ſunt. Ná ut oĩa iſta naſcantᷣ quæ ĩ mũdo ſũt neceſſe eſt cá præcedat. Et hoc ipſũ
negociũ: de quo quæſtio eſt cá dr̃. Verum hæc cá hoĩs circa feſtũ duplex eſt: aut. n. ꝓp rem aliquá
iá ante aĩo prouiſam quodcunqꝫ faciamus: & erit cá quæ ratiocinacio dr̃: aut ſubito neceſſitate ali
qua præſentis tẽporis in factum aliquod præcipitamur: & erit cá quæ impulſio dr̃. Et quæcũqꝫ cá
ex confeſſione ueniá merecur ĩpulſio eſt. Haꝝ nunc utráqꝫ cãm Ci. hic tetigit p̱ quá quáobrẽ inq̃t
& cuius cá factum ſit quæritᷣ. Quáobrem raciocinatio eſt cuius cá impulſio ẽ. In geſtione negocii
hæc q̃nqꝫ requirenda ſũt. In geſtione negocii. Locus. Tẽpus. Occaſio. Modus. Facultas. In
geſtione aũt negocii: q locus ſecũdus erat: De ſeptẽ elementis perſona iam dicta eſt. Remanſer̃t
ſex: quæ negocio attributa ſũt. Quid: cur: q̃ñ: ubi: quemadmodũ: q̃bus adminiculis. Ex his rurſus
duo q̃d & cur. i. factũ illud triplex & facti cãm continentia cũ ipſo negocio eẽ monſtrauimuſ. Re
liqua quattuor ĩ geſtione negocii ſũt. Vbi: q̃ñ: quemadmodũ q̃bus adminiculis. Addidit Ci. q̃ntã
occaſionẽ de qua poſt dicemus. Quiqꝫ itaqꝫ res ſecũdo attributo ſubdidit locũ: tẽpus: occaſionem
modũ facultatẽ. Et recte hæc ĩ geſtione negocii eſſe dixit. Illa. n. ſuꝑiora q̃nqꝫ ſũma negocii. ſũmæ
cá q̃d ante factũ ſit: q̃d in re factũ ſit: q̃d poſtea factũ ſit negociũ. i. factũ illud de quo q̃ſtio eſt ꝓbát
Quod ſi negociũ ꝓbát ĩ geſtione negociũ nõ ſũt. Veꝝ ĩ geſtione negocii neceſſe ẽ. ut hoc rurſus
q̃nqꝫ ſint. locus: tempus: occaſio modus: facultas. et. n. cum dicimus. Milo ĩ ſẽatu: fuit domũ uẽit:
poſtea ꝓfectus ẽ: geſtio negocii ẽ q̃dẽ: ſed ĩ ipa negocii geſtione tẽpus oñdimus. i. milonẽ hora. ix.
ꝓfectũ. Deĩd cũ dicimus uẽit ad albanũ. Impetus ĩ illũ factus ẽ geſtio q̃dẽ negocii ẽ: ſed ĩ ipſa nego
cii geſtiõe & occaſiõe oñdimus ꝙ neceſſe habuit illac iter facer̃: & locũ. oñdimus ꝙ de loco ſuꝑio

re impetus in illum factus ſit:& facultates:quod clodius habuit armatos.Ergo geſtio negocii ſi
his quinqȝ eſſe non poteſt loco:tempore:occaſione: modo facultatibus. Quod ſi ſine his quin
negocii geſtio eē non poteſt:recte hoc ī geſtione negocıı conſiderare debemus. Locus conſide
ın quo res geſta ſit ex opportũitate quá uideatur habuiſſe ad negociũ adminiſtrãdum. Vt ſciam
quem locũ conſiderandum præcipiat q ſint alii loci uideamus. Ac prio ſecundum lucretii cæte
rumqȝ ſniam. Inane totum locus eſt:qđ inane patet rebus occupaturqȝ ab elementis. Ignı:aere:
terra. Ergo hæc elementa in loco
ſunt.i.ın inani. Sed rurſus ipſa ele-
menta loci ſunt:ut ignis ſyderibus
locus eſt:aer:auibus aqua natanti-
bus:terra gradientibus:uel his om
nibus quæ in eadẽ naſcuntur. Itaqȝ
& terra oīs locus eſt:& rurſus ī ter
ra locus eſt: q locus nobıs non ex
eo:quod locus ē conſiderandus ē:
ſed ex eo quod qualiſ ſit:aut ex op
portunitate eiuſ. Aliqd in eo:aut fi
eri potuiſſe. aut fieri non potuiſſe
doceamus. Hoc itaqȝ ſi præceptũ
ī loco q̄litatem eius atqȝ opportu-
nitatem nos inſpicere atqȝ eſtimarẽ
debere. Neceſſe eſt.n.nos ubicũqȝ
eſſe. Sed illud ubi ſumus quale ſit
conſiderandũ eſt. Atqȝ hæc oppor
tunitas loci per multa conſideran-
da ē. Nam & magnitudo locı īſpi-
cienda ē.utrum ibi tot milıa homi
num cœperit. Deinde interuallum
inſpiciendũ ē:ut in qntiana ſeptinginta milia biduo eſſe decurſa:& quoniá interualli duo gña ſi
longınquitate inqt & propinquitate deinde cõſiderandum ſe motus locus an celebris ſit. Deinc
natura ipſius loci uidenda tumuloſus decliuis planus:ſaxoſus:paluſtrıs:ſilueſtris:quæ ſit p̄terea
cinitas eius loci in qua natura ſit:ut iõ ibi aliqd fieri potuerit uel nõ potuerit ꝙ uicinia talis ſit u
oīs regio. Etiá hoc inqt in loco cõſiderarẽ debemus ſacer an ꝓphanus ſit:publicus an priuatus: ali
nus an ipſius de quo agitur. Quod ſi ipſius nõ erıt:ēt hoc uiuendum an aliq̃do ipſius fuerıt. Ex h
igitur tot opportunitatibus loci multa ad negociũ colligere poſſumus argumēta. Tempus āt ē i
quo nũc utimur. Quod tẽpus ſp fuerit neceſſe ē ſiue ante mundũ ſiue cũ mundo. Multi enim nat
mundũ:multi natũ non eē contẽdũt. Ergo hoc tp̄s generale:qa nec iniciũ nec finẽ hẽt eternitas eſ
Quá græı. appellant: Verũ quoniá hoc tp̄s definiri difficile ē:illud definit quo nũ
utimur. Tẽpus eſt inqt pars q̃dá eternitas Aut annum aut diurnũ:aut nocturnũ ſpaciũ ſignifican
Ex curſu eni ſiderũ certıs tẽporibus certũ nomen impoſitũ ē. Septẽ ſtellæ ſeptẽ circulis contra cæl
uoluunt quæ cum ſingulæ ad id ſignũ unde profectæ ſunt fuerit reuerſæ certũ tp̄s includũt. Quo
ſi oīs ſeptem ſimul ad ea ſigna unde ꝓfectæ ſunt reuertant nunc fit illud tp̄s qđ annus magnus d
& neceſſe eſt oia rurſus per ordinẽ ſuũ quæ ante nata ſunt renaſci. Ergo ſi ad exordiũ ſuum ſimu
oẽs ſtellæ reuertãtur annus magnus dicit. Singularũ autẽ curſus habet tp̄s ſuum. Sed oẽ tp̄s cert
uocabulis nõ tenet. Nam ſaturnı curſus hẽt tempus. ſed tp̄s ipſũ non hẽt nomẽ. Itẽ iouis martis u
neris atqȝ mercurii. Solis uero curſus cũ ſe expleuerit annus eſt. Iunæ cũ ſe expleuerıt menſis ē. Ia
uero & ſole ſupra terras poſito diẽ uocabimus. & ſole ſub terris poſito noctẽ. Horarũ aũt. xii. hæ
eſſe origo memorat. Quodá tp̄e trimegiſtus cũ eſſet in ægypto ſacrũ quoddá animal ſerapidi d
catũ cum in toto die duodecies uriná feciſſet pari ſemp interpoſito tp̄e per duodecim horas diei
dimenſũ eſſe cõiecıt. & ex inde hic orarũ numerus cuſtodit. Deinde alii dicunt ex quadratura cæ
q̃ ſecundũ muſicá rationẽ in duodecim ptes dicit eſſe diuiſa horas duodecī eſſe nominatas. Aqu
enī per totũ diẽ exceperunt tenuiſſima cauerna defluentẽ & hanc maiores nr̄ı ī duodecim ptes d
uiſerũt. Ex his partibus horis numerũ ımpoſuerunt. Sed iá tp̄s eſt ut ad rationẽ tẽporis ſuertamu
Quod tp̄s.i.hoc quo nunc utimur. ſpaciũ accipiamus. quod aut in multis ániſ ſit:aut in anno:aut
menſibus. aut in menſe:aut ın diebus uel die:aut in noctibus:uel nocte. aut in horis: uel hora: ue
momẽto. Verũ hoc tp̄s noſtrũ phī ın duo tẽpora diuiſerunt. in p̄teritum & futurũ. præſens aũt e
negauerũt. qđ in eo qđ p̄ſens dicimus ſiqd iá aliq̃ ex pte confectũ eſt p̄teritũ ſit ſi qd mox ꝑfici h

totius regiōis. Ex his etiam attributoībus: ſacer a
profanus: publicus an priuatus: alienus an ipſi
de quo agitur locus ſit: an fuerit. Tẽpus āt id qu
nunc utimur eſt: Nā ipſum quidem diffinirẽ di
cile eſt: pars quædam eternitatis cum alicuius a
mi menſura diurna ueſpertina nocturna ue ſpa
ex certa ſignificatione. In hoc & quæ præterieru
conſiderãtur & eorum ipſorum quæ pp uetuſta
abſoluerunt: ut incredibilia uideantur: & iā in
bularũ numerum reponantur: & quæ iā diu geſ
& a memoria noſtra remota: tamen faciant fide
uere tradita eſſe quod eorum monumenta certa
litteris exiſtant: & quæ nuper geſta ſint quæ ſci
pleriqȝ poſſint: & item quæ inſtent in præſentia

beat futurũ ſit. Ita uirgil. Tot iã uoluẽtibus ãnis. qđ enĩ uoluit ñ ſtat: qđ non ſtat p̃ſens non hẽtur.
Oratores aũt tẽpus noſtrũ ĩ tria tẽpora diuidunt: ĩ illud tẽpus uetus atq; abſoletum . & pantiquũ
Deinde in illud quod licet uetus ſit a noſtra memoria remotũ tam̃ in litteris cõtinet. Poſtremo
illđ quod nuper geſtũ eſt . & cuius đhis qui uiuũt plæriq; meminerunt. Præſẽs uero tẽpus ĩ duo
diuidũt in præſens: & magis præſẽs. Magis præſens tempus eſt. ut Nũc nũc in ſurgite remis. Hoc ẽ
quod ait: & itẽ q̃ iſtent in præſentia: & cũ maxime fiant: iſtans. n. tẽpus præſẽs eſt: ut ait iuno ad ui

& quæ maxime fiant: & q̃ ↄſequãtur. In qbus põt
cõſiderari qd ocius: & qd ſerius futuꝝ ſit: & item
in tẽpore cõmuniter pſpiciendo lõginquitas eius
ẽ conſideranda. Nã ſæpe oportet cõmetiri cũ tem
pore negocium: & uidere potuerit ne aut magni
tudo negocii: aut multitudo rerum ĩ eo tranſigi tẽ
pore. Cõſideratur autẽ tẽpus & anni: & menſis: &
diei & noctis: & uigiliæ: & horæ: & aliqua pte ali
cuius horũ. Occaſio aũt ẽ pars tẽporis habenſ ĩ ſe
alicuius rei idoneã faciendi aut non faciendi opor
tunitatẽ. Quare cũ tempore hoc differt. Nã gene
re qdem utrumq; idẽ eſſe intelligitur. Veꝝ ĩ tẽpo
re ſpacium quodã mõ declaratur quod ĩ ãnis aut
ĩ ãno: aut ĩ aliqua ãni parte ſpectatur. In occaſiõe
ad ſpaciũ temporis faciendi quædã oportunitas ĩ
telligitur adiuncta. Quaꝛ cũ genere idẽ ſit: fit alid
quod parte quadã & ſpecie ut diximuſ differat.
Hæc diſtribuitur in tria tẽpora uel genera: ĩ publi
cũ cõmune: ſingulare. Publicũ ẽ quod ciuitas uni
uerſa aliqua de cã frequẽtat: ut ludi dies feſti: bel
lũ. Cõmune quod accidit oĩbus eodem fere tẽpoꝛ
ut meſſis uindemia: calor: frigus. Singulare autẽ
ẽ quod aliqua de cã priuatim ſolet alicui accidere:
ut nuptiæ: ſacrificiũ: funus. cõuiuiũ ſõnus. Mo
dus autẽ ẽ in quo quẽadmodũ: & quo aĩo factũ

turnã. Cũ iã fata turnũ tenerẽt at-
q; iſtãtibus eripe fatis. Deniq; ſcia
mus illa p̃ſentia fata dixiſſe addi-
dit poſtea tempus ꝙ magis p̃ſens
eſſet ſi qd præſẽtius audes. p̃ſens ğ
tempus duo tẽpora hẽre dixerũt
p̃ſens: & magis præſẽs. futuꝝ autẽ
tẽpus ĩ duo diuiſeꝛt: ĩ ocius: & ſeri
us. i. in id quod mox futuꝝ eſt: &
ĩn id quod tardius futuꝝ eſt. Atq;
hæc tria tẽpora cũ partibus ſuis.
hic ĩ hoc attributo: quod de tẽpo
re ẽ cõtinent. Et itẽ cõmuniter ĩ tẽ
poꝛ pſpiciendo longinqtas eius ẽ
conſideranda. Tẽpus eẽ diximus
ſpaciũ: qđ ĩ ãnis: mẽſibus: diebus:
noctibus horiſq; uerſet. In hoc iqt
cõmuniter tẽpore lõginqtatẽ eiuſ
debemus ĩſpicere. In q̃ longinqta
te duo oportet attẽdere utrũ ĩ illo
ſpacio huius negocii magnitudo
potuerit impleri: & utrũ tot ſimul
res potuerint effici. Quod. n. ĩ re-
bus difficile ẽ: aut numero aut ma
gnitudine ſit neceſſe ẽ. Occaſio ãt
ẽ pars tẽporis habens ĩ ſe alicuius
rei idoneã faciẽdi aut nõ faciendi
oportunitatẽ. In illa menſura tẽm
poris: ex motu cæli facta ex acti-
bus noſtris uel ipſius mũdi quali-
tas proueniẽs occaſionẽ parit faci
ẽdi aliqd: uel nõ faciendi. In tẽpo
re. n. menſura ac ſpaciũ conſideraꝛ
In occaſione qualitas tẽporis ex q̃
oportunitas naſcitur faciendi ali-
quid uel non faciendi. Hoc itaq; ĩ
ter ſe diſtãt tẽpus: & occaſio: ge-
nere autem ſimilia ſunt. Veꝝ hæc occaſio: ut diximus ex actibus noſtris: uel ipſius mũdi parit no-
bis ad aliquid oportunitatẽ. Verũ hæc occaſio: uel oportunitas in tria genera diſtribuit. Publicũ
cõmune ſingulare. Occaſio. Publica. Cõmunis. Priuata. Publicũ eſt inqt quod ad totã pti-
net ciuitatem: ſi aut bellũ ſit: aut ludi: aut aliquis dies feſtus. In hac utiq; publica occaſione eſt op-
portunitas aliquid faciendi: uel non faciendi. Cõmune eſt inqt quod ex actibus mundi prouenit:
ut ſi meſſis ſit calor: ſi uindemia frigus. Singulare aũt eſt inqt quod unicuiq; poteſt prouenire p̃
uatim. Si nuptiæ ſint ſacrificiũ funus conuiuiũ ſomnus & recte ĩ priuata occaſione ſomnũ ẽt poſu
it. Non. n. ex neceſſitate tẽporis: ſed ex corporis atq; animi ratione dormitur. Interdũ. n. laſſi aut
mæſti p diẽ dormimus. Interdũ ſoliciti atq; occupati nocte uigilamus. Triplex itaq; occaſio. pu-
blica comunis priuata. Ex his occaſionibus multa poſſumus argumenta colligere. Modus aũt eſt
in quo quẽadmodũ & quo aĩo factũ fit quærit. Modũ Ci. diligenter in ſpexit atq; ita definiuit ut
nemo unq̃. Nãq; modũ in duobus inſpiciẽdũ docet in mõ facti & animo ĩ faciẽtis: ut ſi dicas clam
eſt quidem modus facti ꝙ quaſi res facti occulte geraꝛ. Veꝝ in eo eſt & animus faciẽtis inſidioſus
latens atq; inſtructus dolis. Ita in eo ꝙ clam dicimus & modus & animus ĩuenitur. Similiter oẽs

modi ex modo facti:& ex animo iſpiciendi ſunt. Verum in ipſo animo duo rurſus debemus inſpi
cere prudentiam:& iprudentiam:ideſt utrum aliquid conſilio an animi impulſu fecerit. In his eni
cauſa facti quæritur:quá duplicem eſſe ſupradiximus circa facientis uoluntaté. ratiocinatióem ſci
licet:& impulſionem.Ita ratiocinatio erit prudétia animi.Impulſio uero iprudétia. Verum hi erút
ex prudentia modi.clá palá.ui.perſuaſione.Hæc oia prudenter admiſſa ſunt:ideſt ut res fieret con
ſilium añ pceſſit.Imprudentia porro ad purgationem iungit:quæ pars ueniæ eſt.Cuius purgatio
nis partes treſ ſunt iſpicéidæ:in ſci
entia:caſus:neceſſitas.In his quoq
modis factú quidem manifeſtú eſt
ſed animus inuenit inuitus.Adiun
gitur ad iprudentiæ modos ét affe
ctio q̃ paulo ante pſonæ diximus
attributam.Quá affectionem eſſe
diximus animi aut corporis repéti
na de cauſa permutationem. Verú
hic quoniam i modo animus atté
dendus eſt animi ſolas circa affecti
oné poſuit cómutationes .i. mole
ſtiá:iracundiá:amoré:Itaq his affe
ctióibus ai iprudens i factú pellút.
& recte iprudés. qppe affectio é re
pentia ai cómutató.Ergo quod re
pentinum eſt proſpici non poteſt.Si proſpici non pót imprudentia eſt.

ſit quæritur.Eius partes ſunt prudentia & iprudé
tia.Prudétiæ autem ratio quæritur ex his quæ clá:
palam:ui.perſuaſione fecerit. Imprudentia auté
in purgationem confertur:Eius partes ſút inſcitia
caſus neceſſitas:& in effectionem animi.hoc é mo
leſtiam:iracundiam:amorem: & cætera quæ in ſi
mili genere uerſantur.Facultates autem ſunt:aut
quibus facilius fit:aut ſine quibus aliquid confici
non poteſt.Adiunctú át negocio id itelligitur:qd
maius:& qd minus:& qd ſimile erit ei negocio de

Facultates ſunt aut qui
bus facilius fit aut ſine quibus aliqd confici non poteſt. Facultates cicero duplici q̃litaté definiuit
duaſq illis potentias dedit.ut ſit primum genus facultatú illud ſine quo aliquid fieri non pót. Ali
ud quo aliquid facilius compleatur.& eni hæc duo prima pponamus fit:non fit.Iam ex eo qd fit
rurſus duo deſcédunt.Facile fit:difficile fit.Iam in duobus ponit facultas.in genere.i.in eo q fit:&
in ſpecie ideſt in quod facile fit.illud aút qd difficile fit ita poteſt argumétis torqueri ut illud uidea
tur eſſe q non fit.& iccirco in hoc non ſút poſitæ facultates.dupliciter igitur facultates eſſe tenea
mus.Primo illas ſine qbus aliquid fieri non poteſt.Deide illas quibus aliqd complet:ut ſi quis ue
lit rhetoricam diſcere prima erit ei ad diſcendú facultas ſine qua effici non poteſt.i.animus ingeni
um inſtrumenta artis ipſius & magiſter. Deinde erunt illæ facultates qbus facilius fit ſi ſit doctus
& beniuolus magiſter.Ita & ad morté facultas ſine qua fieri nó poteſt uenenú q̃ facilius fit uenenú
cum poculo.Si át in pane detur uenenú pars illa é quæ difficile fit quæ ita poteſt argumentis tor
queri:ut pars illa uideat eſſe quæ non fit quod qdem Cicero pro cluentio diſputauit cú negauit i
pane dari uenena potuiſſe.Hoc át ſcire & tenere debemus etiá tépus:& locú:& cætera præter mo
dum facultates eſſe poſſe ſi generaliter conſiderent non ex ſpecie ul ex opportunitatibus ſuis.Ne
ceſſe eſt enim & quodcunq tépus & quécunq locum fuiſſe cú aliquid factú eſt. Alioquin facultas
prima non erit faciendi niſi iſta ſint.Ita Cicero in roſciana.non potuit inqt occidere patrem roſci
us cum abſens fuit.Hic argumentú a loco fecit.Deinde ait.Age nunc uideamus reliquas facultateſ
Ergo iam & locus facultas é.Sed facultas ſi generaliter conſideretur.At ſi opportunitas eius fuerit
inſpecta tunc ex loco arguméta ſumentur. Adiunctum negocio át id intelligitur quod maius:
& quod minus:& qd ſimile erit.Attributa negocio duo iá tranſacta ſunt.Continétia cum ipſo ne
gocio:& illa quæ in geſtione negocii continent.Ac prima quidé cum attributis ſuis perſona tranſ
acta é:id eſt quis.Deinde quid & cur cótinentia cum negocio demonſtrauimus. Deinde quando
ubi quemadmodú:quibus adminiculis in geſtióe negocii poſita docuimus.Ita ſepté prima illa ele
menta in duobus negocio attributis uidemus incluſa.Nec iam ãplius uidetur relictum quod in a
liis duobus negocio attributis ad argumentú conſiderare debeamus idé in his quæ adiúcta nego
cio nominant:& in his quæ geſtum negociú conſequuntur. Verú in his eadem ſeptem quæ & i ſu
perioribus cóſiderare debemus.nec aliquod negociú ſine his ſepté elementis unquá poterit inuéi
ri:ut quiuis homo ſine liniamentis ſuis.Itaq cum in noſtro negocio ex omni circunſtantia argu
menta cœperimus:& fides in aliquo claudicarit ex alienis argumenta ſumenda ſunt:quæ cum aſ
ſumuntur:aut fidem faciunt:aut augent. Verum hæc cum aliena ſint:id eſt extra noſtram cau
ſam uidendum eſt qua noſtro negocio parte copulentur:quæ copulatio reſpectus dicitur:quem
reſpectum græci dicunt.& enim cum etiam iſta aliena a negocio ſeptem illa elementa
contineant:quæ in noſtro negocio continentur:nó poſſunt ſibi omnia conuenire.Sed quædam i
hoc conſiderare debemus in alieno negocio:q̃ per noſtrú negociú reſpiciát:ut præuiſo

& præcognito copulationis genere ad argumentum noſtri negocii facta collatione copulentur.
Verum huius reſpectus nouem modi ſũt. Scilicet ut ſit adiunctum negocio noſtro: & quod maiuſ
eſt: & quod minus: quod ſimile: quod æque magnum: quod diſperatum: quod cõtrarium: & ge-
nus: & pars: & euentus. Hæc itaque nouem omnia toni & puncti ſunt: id eſt ad aliquid. Itaq; quaſi
ſemper in binis ſunt: & recte. niſi enim ad aliquid nullus poteſt eſſe reſpectus. Itaq; cũ dicimus ma
ius: tunc intelligimus maius: ſi minus conſideremus. Rurſus tunc intelligimus minus ſi maius cõ

quo agitur: & quod æque magnum: & quod con
trarium: & quod diſperatum: & genus: & pars: &
euentus: maius & minus: & æque magnum ex ui
& numero: & ex figura negocii: ſicut ex ſtatura
corporis cõſideratur. Simile ãt ex ſpecie cõparabi
li: aut ex ɔferẽda atq; aſſimilãda natura iudicatur.

ſideremus. Ita & reliqua ex aliorũ
collatõe cognoſcimus. Verũ nunc
uideamus quemadmodũ hos reſ-
pectus negociorum conſiderarẽ de
bemus. ¶ Maius & minus: & æque
magnũ ex ui: & ex numero: & ex
figura negocii ſicut ex ſtatura cor
poris conſideratur. Hæc tria: id ẽ
maius. & minus: & æque magnũ
tribus modis conſiderare debe-
mus. vi. numero: figura; uis: quæ
ſingulis nominibus: uerbiſq; con
ſtat & perſona. Omnis enim res
& omne dictum factũue habet uim ſuam. etenim ſi dicas parricidium ſtatim quantũ hoc ſit: & ĩ
qua ui ſit animo exiſtimamus. Ita homicidium: adulterium & reliqua facile quid ſint: cum fuerit
audita cognoſcimus. Similiter & perſonæ hẽnt uim ſuam. Etenim cũ dixeris Ciceronẽ ſtatim ex
boni uiri conſideratione quæ in illo uis ſit agnoſimus. Deinde cum dixeris Catelinam ex con
ſideratione peſſimi hominis ſtatim quæ ĩ illo uis ſit agnoſimus. ¶ Numerus eſt cum minus ac maius
non ex ui: ſed ex rerum uel ex perſonarum numero demonſtramus. ¶ Figura eſt quæ in toto nego
cio cõſideratur. i. per omnia illa ſeptem elementa: ut conſideres quid factum ſit quis fecerit: ubi fe
cerit qñ fecerit: quẽadmodũ fecerit & reliq̃ q̃ inqt figura totius negocii ita eſt ut ĩ corporis ſtatura
in qua ſtatura oĩa liniamenta corporis continentur. Itaq; ut melius ĩtelligamus notũ proponãus
exemplũ: illud. ſ. quod Ci. negocio ſuo adiũxit. nã cũ Catelinã diceret occidendũ: ex adiũcto quid
maius uel minus eẽt argumẽta collegit: q; utiq; maius: & minus: & æque magnũ: ex ui: numero: fi-
gura: iãdudũ diximus approbandũ. Ita & Ci. an uero. P. Scipio pontifex maximus Tyberiũ grac-
chum mediocriter labefactãtẽ ſtatũ reip. priuatus interfecit. Catelinam orbem terræ cæde atq; ĩ-
cendiis uaſtare cupientẽ nos conſules perferemus? Hic ex ui rerũ ĩtelligimus minus eẽ ſtatũ reipu.
q̃ orbẽ terrarum. deinde ſimiliter ex ui intelligimus minus eẽ labefactare q̃ uaſtarẽ. Ita ex ui perſo-
narũ cũ gracchus & Catelina noiat᷑. Catelina magis timẽdus agnoſcit᷑. Præterea ex numero ĩtelligi
mus maius eẽ duos cõſules quam ſcipionem. Hic figuram non poſuit totius negocii: ideſt quem-
admodum occiderit Gracchum Scipio: ubi occiderit quando occiderit: unde occiderit. Verũ hæc
quia nihil proderant: prætermiſit: atq; uno uerbo cõcluſit: quod ait interfecit: cuius uerbi conſide
rata ui maius eſſe intelligimus interficere: quam ex urbe eiicere. Verum in aliis exemplis & ex fi-
gura debet comparatio fieri: ut maius aliquid minus ue demonſtres. Si dicas illud tunc factum ẽ
ubi factum eſt: ita factum eſt: propterea factum eſt: & reliqua quæ in elementis principalibus con
tinentur. ¶ Simile autem ex ſpecie comparabili: cum facimus argumentum ex adiuncto negocio
per ſimilitudinem: in ea ſimilitudine qualitas conſideranda eſt. Superiora enim maius: & minus:
& æque magnum ex quantitate cognoſcimus: nec putemus hoc eſſe par: q; ſimile: & enim par ex
menſura definita. & ex comparata utriuſq; quantitate cognoſcimus. Simile autem non in eo q̃tũ
ſit: ſed in eo quale ſit attendimus. Ita non ex menſura ſit ſimile: ſed ex uultu & ſuperna quadam fa
cie declaratur. Icon. Simile. Parabole. Paradigma. ¶ Simile itaq; duobus modis conſidera-
re debẽus in ſpecie formarum: & natura rerum: & ſcriptores qdẽ artiũ ſimile genus ponũt ſub ſi-
milia tria. Icon. i. imaginem parabolẽ. i. collationẽ. Paradigma. i. exẽplũ. ¶ Per imaginẽ ſimile fit:
cũ ex ſimili ſpecie uultus uultibus cõparamus: ut os hũeroſq; deo ſimils. per collationem ſimlie fa
cimus: cũ rerũ diuerſarũ cõferimus & copulãus: ñ ſpeciẽ: ſed naturã: ut qualis mugitus fugit cũ ſau
cius arã. Taurus. Aut pœnorũ q̃lis ĩ aruis. Saucius ille graui uenãtũ uulnerẽ pectus: tũ demũ mouet
arma leo hic. n. uir. ut ꝓbaret turnũ rẽbus oĩbus fractis: nõ deiectũ: ſed iratũ magis: qa uix credit᷑ ne
gocio ſuo: fidẽ fecit ex adiũcto negocio p ſimilitudinẽ: q̃ ſit ĩ pte naturæ. Sic iqt & leo magis iraſci
tur poſtq̃ fuerit uulneratus. p exẽplũ ãt tũc ſimile faciũs: ſi ĩ exẽplo ĩpo q̃litas oñdat᷑. Sæpe. n. exẽ-
plũ ĩ q̃titate uerſat᷑. i. ĩ ui uel nũero uel figura. Inuenit᷑ tam̃ & q̃litas ſine exẽplo: ut Ci. cũ circa bellũ
cauſarũ ſimiliũ cõparat naturas ait ut Helena inqt Troianus: ſic tu Antoni huius belli ſemẽ fuiſti.

Contrarium eſt quod poſitum in genere diuerſo
ab eodem:cui contrariũ eſſe dicitur plurimum di
ſtat:ut frigus calori:uitæ mors. Diſperatum autẽ
eſt id quod ab aliqua re per oppoſitionem negatõ
nis ſeparatur hoc modo:ſapere & non ſapere. Ge
nus eſt quod partes aliquas ãplectitur: ut cupidi
tas. Pars eſt quæ ſubeſt generi: ut amor auaritia.
Euẽtus exitus ẽ alicuius negocii ĩ quo q̃ri ſolet qd
ex quaq; re euenerit:eueniat:euentũm ſit. Quare
hoc ĩ genere ut cõmodius quid euenturum ſit an
te animo colligi poſſit:quid ex quaq; re ſoleat eue
nire conſiderandũ ẽ hoc modo ex arrogãtia odiũ
ex inſolentia arrogãtia. Quarta autem pars ex his
quæ negociis dicebamus eſſe attributa cõſecutio.

¶ Contrarium eſt quod poſitum in genere diuerſo ab eodẽ:cui contrarium eẽ dicitur: plurimũ
diſtat:ut frigus:calori:uitæ mors. Ariſtote. oppoſita genus poſuit contrariũ diſperatum ad aliqd
ſub oppoſitis. Contrariũ porro Ariſto. ſic definiuit. Sub eodẽ genere ſpecies multũ inter ſe diuer
ſæ hac rõne:ut omnia ad unũ illud genus referantur:quod ſupra oẽs res pricipales græci ponũt.i.
quod latini ens uocant.i. quod eſſe poſſit/Verũ contraria tribus modis inueniri poſſũt:cũ aut ſub
eodẽ genere ſpecies multum inter ſe diſtant:aut cum ſub ſingulis generibus diuerſis:ſpecies etiã di
uerſæ ſunt:aut cũ duo genera inter
ſe diuerſa ſunt. Itaq; hic Cice. in di
uerſis generibus poſita contraria
demonſtrauit frigus & calorẽ. His
ãt genus: q̃litas:ſed diuerſa. Deide
ſimiliter ſub diuerſis generibus ſpe
cies longe inter ſe diuerſas poſuit
.i. uitã & mortem. Vitæ aũt genus
bonũ:mortis malum. Itaq; contra
ria ſũt quæ ſe e regione ſpectãt: &
quæ ex diuerſo poſita plena ſunt.
Sub diſpato ãt Ariſtote. duas ſpẽs
poſuit:priuãtia & negãtia. Priuan
tia ſũt:ut cæcitas:infœlicitas: uiſio
& fœlicitas habitus ſũt:cæcitas & i
fœlicitas id agũt:ut pria id qđ ha
buerũt:non hẽant. Nunq̃ enim cæ
citas fiat neceſſe ẽ:niſi uiſio ãte tol
lat. Nec ẽ infœlicitas:niſi prius fœ
licitas excludat. Iccirco ergo hæc p̃
uantia noĩata ſunt:ꝙ primorũ pri
uationẽ ſecũda demonſtrẽt. Negã
tia porro ſunt q̃ negatione ſeparãtur:ut ſapit:non ſapit:ſedet nõ ſedet. Negatio hic illud agit ut p̃
mum neget:nõ tamen conſtituat ſecundũ. nã cum ait nõ ſedet:ſolum ſedere negat:non tamẽ cõſti
tuit:utrũ ſtet an ambulet:ſed ſufficit ei genere q ſedeat. Hic ãt Cicero indeſperato ſola negãtia po
ſuit .i. ſapere:non ſapere:eẽ tamen inter diſperata & priuantia noſſe debemus. ¶ Genus eſt quod
partes aliquas amplectit: ut cupiditas. Notũ eſt quid ſit genus. i. ſub quo multæ ſunt partes. Partes
ãt ſunt ea quæ ſub genere ſunt. Verũ cum de his facimus argumentũ ex adiunctis:negocio facimu
argumentũ. Quotiẽs autem de genere quæſtio eſt ex ſpecie faciendũ eſt argumentũ. Quotiens de
ſpecie quæſtio ẽ:ex genere faciendum eſt argumentũ:ut Cicero cum p̱ Roſcio ageret id ẽ ſpeciem
ſuſcepiſſet. Roſcius enim ad filiũ ſpecies eſt: Argumentũ fecit ex genere:cũ dixit tam feros mores
in filiũ cadere nõ potuiſſe. Filius enĩ genus. Roſcius ſpecies eſt. Ita & cũ de genere q̃ſtio ẽ:ex ſpecie
colligendũ eſt argumentum:ut ſi quæratur an oẽs matres amẽt filios ſuos:& tu ex ſpecie facias ar
gumentũ. Adeo oẽs matres non ament filios ſuos:ut Medea filios ſuos ẽt occiderit. Ita & in reliqs
// Euentus ẽ exitus alicuius negocii:in quo quæri ſolet quid ẽ quaq; re euenerit eueniet euenturũq;
ſit. Euẽtum illum accipiamus: q unicuiq; rei naturaliter ut uidet adiunctus qui rẽ ſuam: Poſtq̃ res
ipſa contigerit:neceſſe eſt conſequatur. & tunc uere de euẽtu facere poſſumus argumentũ ſi ipſe e
uentus certus ſit alioqn ſe euentum illum accipiamus qui ex caſu uenit:fieri inde non poteſt argu
mentum qđ adiunctum negocio eſſe poſſit. Facit itaq; de euentu argumentũ:ſi eum quẽ probaue
ris inſolentẽ futurum ſpondeas arrogantẽ. Ita inſolentiæ euentũ arrogantiã doces:quã rurſus arro
gantiã ad odiũ cauſã eſſe demonſtras. Quare hoc in genere ut cõmode quid eventurũ ſit:ante aĩo
concipi poſſit:qd quaq; ex re ſoleat euenire conſiderandũ eſt. Vt inquit ex euentu facile poſſimus
argumẽta colligere:p̃mo ipſi nobiſcũ ptractare & cõſiderare debẽus qs uniuſcuiuſq; rei eẽ ſoleat e
uentus. & ut ſciamus naturalẽ euentum nõ fortuitum nobis conſiderandũ deniq; ſoleat inqt eue
nire. Conſuetudo perpetua ẽ quod ppetuum eſt fortuitũ eſſe non poteſt. Ergo conſiderandus no
bis erit in rebus ſingulis certus & naturalis euentus. Quarta autem pars eſt ex his quas negocii
dicebamus eſſe attributas. Negocio quattuor eſſe diximus attributa. dictũ iam de tribus attributi
eſt. oſtendimus quæ eſſent continentia cum ipſo negocio in geſtione negocii adiuncta negocio
Nunc de his docendum ẽ quæ geſtum negociũ conſequunt:qđ quidem quartũ attributum uide
cum ea pte pugnare:q̃ in primo attributo ẽ poſt negociũ. Scimus. n. qnq; eẽ in prĩo attributo. Si
mã negocii cauſam ipſius ſummæ:& factum triplex:ante negocium:in negocio:poſt negocium

Hoc extremum factum quod eſt poſt negociū uidetur ſimile eſſe huic attributo: de quo nunc agimus: quod dr̄ conſecutio. nam utrūq; poſt negociū ē. Sed hoc diſtant ꝙ ſupra poſt negociū facta illius conſideranda ſunt de quo agitur. & q aliquid feciſſe memorat̄. hic aūt facta conſiderāda ſūt ſed extranea. Itaq; conſideranda ſūt quæ geſtū negociū conſequantur. Hæc ī duobus ſemp debemus attendere: in pſonis & ī natura geſti negocii. In pſonis ſic. Si aīaduertamus qd de geſto negocio hoīes fecerint: aut ſenſerint: aut iudicauerint: ut de facto Milonis: ut de lege Clodii ī natura ipſius negocii ſit. Si res illa facta ſit: cui neceſſe ſit euētū aliquem eē cōiunctū ut parricidiū furor neceſſe eſt conſequat̄. & rurſus parricidiā ueriſimile nō ſit dormiſſe. Hæc. n. geſtū negociū conſequūtur: quæ non in perſonis animaduerſa ſūt: ſed in natura geſti negocii. In his itaq; duobus & Ci. aīaduertenda dixit ea quæ geſtū negociū conſequūtur. Ac primo de pſonis. Prio īquit quod factū ē: quo id appellari conueniat. Vtiq; hoc cōſeqt̄. res. n. prima eſt dei nomē. Homo āt neceſſe ē rei nomen ponat. Ita Ci. de noīe conſtituendo diſputat in diuinatione: Non tam īqt hæc accuſatio q̄ defēſio ē exiſtimāda. Deinde inquit eius facti qui ſint principes & inuentores q deniq; auctoritatis eius & inuētionis cōprobatores atq; æmuli. Hæc quoq; poſt rem ſint neceſſe ē neq;. n. pōt inueniri niſi ꝙ latet. Eſt porro qđ latet animaduertēdū. Itaq; q fuerint illi qui primi illud fecerint unde nūc agit̄: q deīde factū probauerit: ac ſecuti ſit: ſi optimi ſūt: laudas factū: ſi peſſimi rep̄hendis: ut Ci. ī diuinatōe dicit ſemp hoīes nobiles accuſaſſe: & eos cū magno cōmodo reip. magnā ſemp gloriā cōſecutos. Deinde inqt: & q̄ de ea re: aut eius rei ſit lex: lex ēt cōſequit̄. lex. n. ſemp in re: qa res talis uiſa ē conſtituit̄. Verū qđ ait de ea re totū eſt. Quod ait eius rei pars eſt. Interdū. n. totum factū aliqua lege: aut damnat̄: aut abſoluit̄ īterdū pars facti. Deinde ꝙ ait: cūſuetudo: actio: iudiciū ſciētia artificiū. & hæc oīa geſtū negociū cōſequent̄. Nā & cōſuetudo rei iā ante geſtæ ē. & rurſuſ rē geſtā ſolet aliqua actio conſeq uel iudiciū: ut p̄iudiciū natū eē uideat̄. Deinde neceſſe ē ante aliqd fieri ut ex eo ſcientia conſequat̄ uel artificiū. Verꝝ hæc oīa & ī perſonarꝝ actibus prouidenda ſunt & in negocii ipſius natura iccirco ait. Deinde qd ex natura eius euenire uulgo ſoleat an īſolēter. Ait negocii ipſius animaduertendam eē naturā. i. q ſoleāt euentus factū iſtud cōſeq: ſed hic euentus ab illo euentu: quem in adiunctis negocio demonſtrāus: hoc diſtat. qđ ille uentus naturaliter certis rebus affixus ē: & rē ſuā quadā ui ac neceſſitate conſeqtur. Hic autem euentus interdum neceſſarius & naturalis ē: ut parricidium furor: neceſſe eſt conſequatur. Interdum uarius ut commutabilis: ut amor noceat neceſſe eſt: & ut non noceat neceſſe eſt. Sæpe enim malum euentum amor habet: ſæpe bonum. Denique ut oſtenderet Cicero euentum iſtum ex natura negocii: ita eſſe conſiderandum: ut ſcias & in contrarium poſſe conueniri. Deinde inquit quid ex natura eius euenire uulgo ſoleat: an inſolenter & raro uulgo: ideſt paſſim frequenter. Ergo firmius argumentum eſt: ſi de quo agimus euentus frequentius couſequatur ſi dicas amor magis nocet. Præterea hoc ſciamus intereſſe inter iſtum euentum & illum ſuperiorem: ꝙ hic totius negocii euentus ē: ille uero unicuiuſq; rei. Ait. n. ſupra quare hoc in genere ut commodius quid euēturum: ſit ante animo concipi poſſit: quid quaq; ex re ſoleat euēire conſiderandum eſt. Poſt ea homines id ſua auctoritate comprobare: an offendi in his conſueuerint. Et hic euentus qui naturam negocii conſequitur: qualis apud homines habeatur. i. bonus an malus attendendum ē. Ita & ſupra dixit attendendum q homines primū fecerint: q deinde comprobauerint: non enim ex eo quia aliquid conſequitur argumentū eſt: ſed quia aut bonū aut malū eſt ꝙ conſequit̄: ideſt

In hac hæ res quæruntur quæ geſtū negocium cōſequuntur. Primū quod factū eſt: quo id nomine appellari conueniat. Deinde huius facti q ſūt prīcipes & inuentores: qui deniq; auctoritatis eius & inuentionis comprobatores: atq; æmuli. Deinde & quæ ea de re: & aut eius rei ſit lex. cōſuetudo: actio: iudicium: ſcientia: artificiū. Deinde natura eius euenire uulgo ſoleat: an inſolenter & raro. Poſtea homines id ſua auctoritate cōprobare: an offendi in his conſueuerint: & cætera quæ factum aliquod ſimile confeſtim: aut interuallo ſolēt cōſequi. Deinde poſtremo attendendū ē: nū q̄ res ex his r̄bus: q̄ ſūt poſitæ ī partibus hōeſtatis: aut utilitatis cōſequātur: de qbus ī deliberatiuo cāæ gn̄e diſtinctius erit dicendū. Ac negociis quidem fere res hæ: quas commemorauimus ſunt attributæ.

non qa eſt ꝙ conſequitur:ſed quia tale eſt.Ita ſemper non ex re:ſed ex qualitate fit argumētum & cætera:quæ factum aliquod ſimiliter confeſtim:aut ex interuallo ſolent conſequi.Interdum enim uicinior:interdum tardior ē euentus:utputa ſi quem uoluero occidere uicinus eſt euētus:ut mox me oderit.Deinde ſi trado alicui diſciplinam tardior hic euentus.Primo enī fortaſſis offendit̃:de inde amat ac diligit:deinde poſtremo attendendum eſt.Dat poſtremum breue & commune præceptum:utrum aliqd honeſtum ſit an utile:in his eſt conſiderandū quæ geſtū negocium cōſequuntur. Verum quæ ſint partes honeſtatis atqꝫ utilitatis indeliberatiue ꝑceptis ſe demonſtraturū eſſe promittit. ¶ Oīs āt argumentatio: q̄ ex his locis quos ↄmemorauimus ſumet̃:aut ꝓbabilis: aut neceſſaria eſſe debebit. Ait ſupra cū de confirmatione loq̄retur.Huius inqt partis certa ſunt præcepta:quæ in ſingula cauſaꝝ genera diuidētur. Verum tamen non incōmodū uidet̃ quandā ſiluā atqꝫ materiā uniuerſā ante ꝑmixtam & confuſā exponer̃ oīum argumentationum. Tria nobis in confirmatione tradunt̃: materia:argumentum:argumentatio Materiam nobis iā tradidit.i.locuſ de qbus argumēta capereūs: quos locos diuiſit in attributa ꝑſonæ:& in attributa negocio. Attributa ꝑſonæ.xi.eſſe dixit:negocio q̄tuor. Atqꝫ horum hoīum partes enumerauit ac tradidit. Nunc itaqꝫ dicturus eſt de argumēto : nec nos confundat ꝙ pro argumento argumentationē ponit. Antiq genus ponebant argumentationē:ſub argumentatiōe uero argumentū & argumentationē. Itaqꝫ hoc uerbo cōmuniter utebantur ut pro argumēto recta argumentatio diceret̃. Verum anteq̄ dicamus quæ genera ſint argumentorū:dicamus prius quid cōſiderare & conferre debeamus ut argumēta faciamus. Secundū Ariſtotelem decē cathegoriæ ſunt:id ē decem res in qbus oīa quæ in mundo ſunt continent̃. Harum rerū una ſubſtantia ē:reliquæ nouem q̄litates:id eſt quæ ſubſtatiæ accidant. Itaqꝫ cū res nuda ē nihil aliud quā res ē. Tunc āt ex ea poſſumus facere argumentū:ſi eius q̄litates īſpiciamus. Itaqꝫ oīa uerba & noīa habent res ſuas:habent & q̄litates:q̄ qualitates cū ſibi conueniunt faciunt argumētū. Cum non conueniunt nō faciunt argumentū. Vtputa:ponamus occidit. Occidit res ē huius rei quæ ſit q̄litas attendamus.i.quædam aſperitas:quædā immanitas. Deinde ponamus inimicū. Rurſus inimicus res ē. Eius rei porro qualitas ſimpliciter aſpera atqꝫ crudelis. Itaqꝫ quoniam utraqꝫ ſibi hæc qualitas conuenit factū eſt argumentū. Ita duæ ſimiles qualitates cū fuerint copulatæ faciūt aliam: qualitatē.i.occidit:quia inimicus fuit:quæ qualitas eſt ut argumentū probabile eſſe uideat̃. Ita ſi dicas:occidit:quia gladio percuſſit:argumentū eſt:quia utriuſque rei qualitas ē ſimilis. Alioquin cū in eo quod occidit:iam nota ſit & res & qualitas rei. Deinde ponas uirgā:cuius res & qualitas nota eſt:quoniā ſimiles ſibi non ſunt iſtæ qualitates coniunctæ in unū non faciunt argumētū:ſi dicas percuſſit uirga & occidit. Semper itaqꝫ non res ſed q̄litates rerum debemus attendere:atqꝫ conferre ut argumēta faciamus. Argumentoꝝ porro genera duo ſūt:probabile & neceſſariū. Probabile eſt qđ ueriſimilitudine fidē facit. Vtputa qa inimicus fuit occidit. Verū de probabili poſt dicemus. Nūc āt de argumento neceſſario diſputauimus. Neceſſario demōſtrant̃ ea quæ aliter ac dicūt̃. nec fieri:nec probari poſſunt hoc modo. Si pepit cum uiro concubuit. Neceſſariū eſt inquit quod aliter ac dictum eſt:nec fieri:nec probari poteſt neceſſariū argumētum ad fidem cogit ac trahit. Probabile autem irrepit atqꝫ perſuadet. Neceſſarium porro tale eſt argumentum: ſi ea proferas: quorum talis ſit natura ut ſic fieri neceſſe ſit. Si dicas:ſi natus eſt morietur:ſi peperit cum uiro concubuit. Hæc neceſſe eſt ut ſe conſequantur. ꝙ ſi neceſſe habes credere:neceſſarium factū eſt argumentū. Illud tamen ſcire debemus argumentum neceſſarium penæ nō eſſe:ſolumque eē inter homīes probabile. Nempe nobis neceſſarium uidetur ex uero conſtare. nam ſi probabile ex ueriſimili:ex uero neceſſe eſt neceſſarium. Inter homines autem uerum latet:totumque ſuſpitionibus geritur: ergo neceſſarium non poteſt eſſe argumentum. Sed quantum inter homines poteſt neceſſarium quantum ſecundum opinionem humanam ualet: alioquin ſecundum chriſtophorum opinionem non eſt neceſſarium argumentum : ſi peperit cum uiro concubuit.

Omnis āt argumentatio quæ ex his locis quos cōmemorauimus ſumetur:aut probabilis:aut neceſſaria đbebit eſſe. Etenī ut breuiter deſcribamus:argumētatio uidetur eſſe inuentū ex aliquo genere rē aliquā:aut probabiliter oſtendēs:aut neceſſarie đmōſtrans. Neceſſarie demōſtrātur ea quæ aliter ac dicūtur: ac fieri:nec ꝓbari poſſunt hoc modo: Si peperit cū uiro cōcubuit. Hoc genus argumētādi qđ ī neceſſaria demōſtratōe uerſatur maxīe tractatur in dicendo:aut per complexionem:aut per enumerationem:aut per ſimplicem concluſionē.

Neq; hoc rurſus ſi natus eſt morietur.nam apud eos manifeſtũ ẽ ſine uiro natũ & non mortuum.
Ergo neceſſarium illud argumentũ eſt:quod iam opinione perſuaſum eſt. Atq; ut ſcias hoc neceſ-
ſarium nõ eẽ:oio neceſſarium oſtendit Ci.ẽt hoc hoĩbus perſuaderi:cũ ait neceſſariæ demonſtrãt
ea quæ aliter ac dicunt:nec fieri nec probari poſſunt.Ergo ſi probãtur iam non erunt neceſſaria.
Quicqd.n.probatur potuit & nõ credi.Itaq; neceſſariũ argumẽtũ teneamus illud quod facile po
pulo perſuadet orator. Hoc neceſſariũ tribus modis fieri docet:quos modos ĩ genere dictionis

Complexio ẽ in qua utrum conceſſeris reprehẽdi
ditur in hũc modũ.Si improbus ẽ:cur uteris?ſi p
bus cur accuſas?Enumeratio ẽ in qua pluribus re
bus expoſitis:& cæteris infirmatis:una reliqua ne
ceſſario ɔfirmatur hoc pacto. Neceſſe ẽ aut inimi
citiarum cã ab hoc eẽ occiſũ:aut metus:aut ſpei:
aut alicuius cã aĩci:aut ſi hoꝶ nihil ẽ ab hoc nõ eẽ
occiſum.Nam ſine cã maleficiũ ſuſceptũ non po
teſt eſſe:ſed neq; inimicitiæ fuerunt:nec metus ul
lus:nec ſpes alicuius cõmodis:neq; ad amicũ eius
aliquem mors eius pertinebat.Relĩquitur igiẽ ut
ab hoc non ſit occiſus.Simplex aũt cõcluſio ex ne
ceſſaria conſecutione cõficitur hoc mõ.Si uos me
iſtud eo tempore feciſſe dicitis:ego aũt eo ipſo tẽ
pore trans mare fui relinqtur ut id quod dicitis:
nõ mõ non fecerim:ſed ne potuerim qdẽ facerẽ.at
q; hoc oportebit diligenter uiderẽ ne quo pacto ge
nus hoc refelli poſſit:ut ne confirmatio modum
in ſe argumentandi ſolum habeat:aut quandam
ſimilitudinem neceſſariæ concluſionis: Verum
ipſa argumentatio ex neceſſaria ratiõe conſiſtat:

ponit:hic enim iam dictũ eſt ſupi
us ĩ materia locos poſuit:de qbus
conducta ad argumentationẽ dic
tio naſceretur.Fieri itaq; neceſſari
um argumentũ docet:aut per cõ-
plexionẽ:aut p enumerationem:
aut per ſimplicem concluſionẽ.
Complexio eſt in qua utrũ con-
ceſſeris rephẽditur cõplexio for-
ma dictionis eſt poſita in rationi-
bus neceſſariis. Verum cõplexio
duplici laterẽ cõſtat. Vnde qcquid
fuerit electũ: neceſſe eſt ut cõtrari
um ſit.In cõplexione itaq; duo ge
nera ſunt proponẽdi:nunc p ſim-
plex: nũc p neceſſarium.Simplex
hoc mõ .Si hoc eſt cur illud facis?
Si illud eſt cur hoc facis.Deinde p
neceſſarium ſic:Aut hoc cõcedas.
neceſſe eſt aut illud.Ita hic exẽplũ
cõplexionis cõſiderare debemus
factum p ſimplex.Si improbus ẽ:
inquit cur uteris?Si probus cur ac
cuſas?Ita & in Verrinis Cice. Aut
amicos inquit cõfitere ſiculos ne-
ceſſe ẽ:aut inimicos. Si amici ſũt
credamus teſtibus:ſi inimici ſũt:in
uiti pecunias cõtulerunt.Enume-
ratio eſt in qua pluribus rebus ex
poſitis & cæteris infirmatis:una
reliqua neceſſario confirmatur.

Enumeratio quoq; forma dictionis eſt poſita ĩ rationibus neceſſariis. Verũ in enumeratione mul
ta ponuntur.& excluſis multis unum q reliquũ eſt confirmatur:utputa ſi hoc non eſt:ſi illud:& il
lud non eſt reſtat igitur:ut iſtud ſit.Ita in Verrinis.Si neq; carbo attigit.neq; Silla uidit:neq; ĩ æra
rium relatum eſt.reſtat igitur ut tu Verres pocuniam ſuſtuleris Verum enumeratio duobus mo-
dis fit:cum aut multis rei rebus excluſis unam:quæ reliqua eſt confirmas:aut cum rei rebus exclu
ſis contrarium confirmas.Multis rei rebus excluſis.una quæ reliqua eſt confirmatur:ut ſupra ipẽ
Cice.contra Hermagoram.Nam aut nullum cauſæ genus eſt aut iudiciale ſolum:aut & iudiciale
& demonſtratiuum:& deliberatiuum.Hic multa enumerauit:ſed excluſis duabus rebus:reliquã
tertiam confirmauit.Nullum inquit cauſæ genus eſſe:non poteſt dicere qui artis præcepta dat:
unum eſſe non poteſt dicere:quia hoc & hoc.Relinquitur ergo inquit ut omnia tria genera cau-
ſarum ſint. Ergo hic multis rei rebus ſublatis poſtrema eſt confirmata.Deinde oĩbus rei rebus ex
cluſis contrarium ſic concluditur:ut hic ipſum exemplum poſitũ ẽ.Neceſſe eſt inqt aut inimicitia
rum cauſa ab hoc eſſe occiſum:aut metus:aut ſpei:aut alicuius amici gratia.At ſi horum nihil eſt
ab hoc nõ eſſe occiſum.Itaque hic res ẽ occiſio.Huius rei oẽs res ſuſtulit.i.cauſas occidẽdi.Poſtre-
mo conrrariarum concludit.ſit igitur horum nihil eſt non occidit. Simplex autem concluſio ex
neceſſaria conſecutione conficitur:& in hoc neceſſarium eſt argumentum:ſed in una re poſitum.
& ideo ſimplex concluſio nominatur:utputa ſi illo tempore quo uos me iſtud feciſſe dicitis:ego
tranſ mare fui:relinquitur ut id ego non fecerim:ſed nec potuerim facere. Hic itaque ſimplex
res eſt in ſuperioribus uero duplex.in complexione ſcilicet & enumeratiõe & complexiõe quidẽ
aperte duas res continet aut hoc eſt inquit:aut illud:ſi illud ẽ cur facis?ſi illud eſt:cur non facis?

Enumeratio ēt cum multas in ſe res habeat colocatas: duplex tamē eſt: :ea enī omnia quæ tollis q̃uis multa ſint: una tamen parte ponuntur. in altera id quod concludis ſiue aliquid de rebus ſit: ſiue contrarium rei: ut ſupra docuimus. Atq; hoc diligenter uidere oportebit. Præcepta dat ut neceſſaria argumenta non ſola dicendi ſpecie faciamus. i. ne complexio uel enumeratio in ſolo genere dicendi poſita eſſe uideatur: ſed ut rationes ipſæ & res neceſſariæ ſint. & hoc genere dicendi proferātur triplici. ſ. aut per complexionem: aut per enumerationem: aut p ſimplicem concluſionem.

Probabile autem ē id quod fere ſolet fieri: aut qđ in opinione eſt: aut quod habet ſi ad hoc quandam ſimilitudinem: ſiue id falſum eſt: ſiue uerum. Verum in eo genere: quod fere ſolet fieri probabile huiuſmodi eſt. Si mater eſt: diligit filium. Si auarus eſt: negligit iuſiurandum: In eo aūt qđ in opiniōe poſitū ē huiuſmodi ſūt probabilia. Impiis apud īferos pœnas eē præparatas. Eos q̃ philo

Dictū itaq; de neceſſario argumento & quale ſit: & quot modis dictiōiſ proferatur. nunc de probabili incipit diſputatio: qđ ut melius intelligamus propter uim expoſitionis hæc prius nobis etiam pictura cernatur. Argumentum. Neceſſariū Probabile. Cōplexio: enūmeratio: ſimplex concluſio. Per id qđ fere ſolet fieri. Per id qđ eſt in opinione. Per ea quæ habent ad hæc quandam ſimilitudinem. Per cōtrarium. Per paria. Per eas res q̃ ſub eadem ratione cadunt. Per uera. Per falſa. Vel p ueriſimilia. Probabile āt eſt id qđ fere ſolet fieri: aut qđ in opinione poſitū eſt: aut quod habet in ſe ad hæc quandam ſimilitudinem: ſiue id falſum eſt: ſiue uerū. Dictum ē de neceſſario argumento: & de eius modis tribus. ſ. nunc de probabili argumento dicamus: in ſolo uirtus oīs fidei continet. Vt ſupra enī diximus neceſſarium iter hoīes non eſt præſertim: cū etiam ipſum probet. Probabili itaq; ſolo omnis fides nititur: adeo ut græci officium & finē oratoris ſic definierint. id ē probabiliter ad fidem dicere. Probabile autemper ſeipſū non poteſt definiri neq; in præceptū quoddam exprimi. Sed probabile erit argumentū pro moribus patriæ ppl'i temporis. Neq; enim oībus unum atq; idē probabile ē. Aliud enim iuſtum romanis: aliud barbaris uidet. Itaq; ut probabilia argumenta faciamus: primū nobis patria inſpicienda eſt: in q̃ ſumus & eius patriæ inſpiciendi mores. deīde inſpiciēda eſt ciuitas quæ pars patriæ eſt. Oīs enim ciuitas habet propꝰos mores. Deinde inſpiciendū eſt tēpus. tempora enī ſæpe mutantur. Poſtremo etiā eius apud quē dicimus cognoſcenda natura ē: ut ſecundum mores eius probabilia argumēta faciamus. Itaq; hæc præcedūt anteq̃ probabilia argumēta proferāuſ. Verum ipſū probabile argumentū primo in tria diuidit: id eſt in id qđ facile fere ſolēt fieri: & in id qđ in opinione poſitū eſt; & in id quod habet ad hoc quandā ſimilitudinē. Deinde in. iiii. ſignum: credibile: iudicatū: cōparabile. Verum illa tria res ſūt: quibus probabile conficit argumentū. Illa autē. iiii. quæ ſequunt rerū harū trium effectus ſūt. Primo itaq; illa tria uideamus: in quæ ꝓbabile diuiditur argumentū per id qđ ſolet fieri probabile argumentū ſic fit ſi ea ad fidē colligas: quæ ī actus conſuetudine uerſant utputa ſi mater ē diligit filiū. Si auarus ē negligit iuſiurandū. Ita & Terētius; meretrices malas; auaros: lenones: triſtes: ſenes: edaces: paraſitos eſſe cōmemorauit. Hæc itaq; ad fidem dicta ſunt per id qđ fere ſolet fieri. Deinde per id quod in opinione poſitū eſt probabile argumentū ſic fit: ſi ad fidem non ea quæ in uſu ſunt agēdi: ſed ea quæ in opinione ſunt poſita colligāus. Si dicas inferos eſſe: & impiis apud inferos pœna. Si dicas omēs qui philoſophantur contra deos facere. Multi enim credent ꝙ philoſophi contra deos faciant. Etenim ſi deos aſſerunt: & me forte ſtultum eſſe dicunt. quoniam me talē deus eſſe uoluit: contra deos faciunt cum me reprehendunt. Deinde in. r. p. cum bella aut pax ex dei uoluntate contingant: ipſi aūt multa capiunt perſuadere: contra deos faciunt: ſi id non aſſerunt agendum ꝙ deorū uoluntate contingit. Ergo ut diximus ex his quæ in opinione ſunt poſita: probabile colligitur argumentū: ſi dicas inferos eſſe uel non eſſe deos eſſe uel nō eſſe: mundū natum mundū non eſſe natū. Iſtæ opiniones dicunt .n. græce opinio & opiniones nūcupant. Adeo māifeſtū eſt oīa quæ in mundo agunt argumentis probabilibus pſuaderi q̃ndo ēt philoſophorū ꝓfeſſionibus ex opiniōe nomē impoſitū eſt ut dogmata dicant. Tertiū illud ē ut doceamus quēadmodū probabile fiat argumentum ex eo qđ habet ad hæc quandā ſimilitudinem. i. per ſiſitudinē: utputa ſis q patriā prodit pœnā meret: ille q patriam defendit præmiū meretur. Verū hic ex altero alteri fides fit: & ſic quaſi fuerat nominandū. Sed Cice. non quēadmodum fieret argumentum: ſed unde fieret iudicauit: cum ait. Aut quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem ad hæc: id eſt ad ſuperiora: ad id quod fere ſolet fieri. & ad id quod fere in opinione poſitum eſt. Etenim hoc argumentū tertium: ubi ex altero alterum probamus: nunc tale poteſt eē ut ſoleat fieri nunc tale: ut in opinione poſitū eē uideat

ut ſoleat fieri:ſi is qui patriam prodit pœnam meretur:ille qui patriam defendit præmium mere
tur:ut in opinione ſit.Si impiis apud inferos tormenta præparata ſunt:innocentibus quies para⸗
ta eſt.Itaq; hoc quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem.i.ſimilitudo tribus modis probabile
efficit argumentum:aut p contraria:aut per paria:aut p eas res:quæ ſub eandem rationem cadũt.
Per contraria ſic.nam ſi iis qui imprudentes læſerunt ignoſci cõuenit iis qui neceſſario profuerũt
haberi gratia non oportet.Hic contraria ſunt:prodeſſe & nocere.Sed ipſa contraria non faciunt
argumentum : niſi habeant inter
aliquam ſimilitudinem. Hic itaq;
animorum ſimilitudo ẽ.nã ſi ille ĩ
prudenter obfuit : hic neceſſitate
profuit:neq; ille uoluit obeſſe :ne
q; hic uoluit ꝓdeſſe.ergo ſi igno⸗
ſcitur ei q nõ uoluntate: ſed ĩpru⸗
dentia læſit & illi gratia nõ haben
da eſt qui non uoluntate profuit:
ſed neceſſitate.Per paria ſic:cũ nõ
ex contrariis rebus:ſed ex ſimilli⸗
mis per naturam probabile colli⸗
gimus argumentũ : utputa nã ut
locus in mari ſine portu nauibus ĩ
tutus eſt:ſic animus qui ſine fide ẽ
amicis non poteſt eſſe portuoſus.
Ex his aũt q̃ ſub eandem rationẽ
cadunt probabile facimus argum̃
tum:cũ ea ſibi conferimus q̃ ad ali
quid ſũt:ut puta locare: conducerẽ
emere:uendere.Hæc uerba ad ſe ĩ
uicem ſpectant. Itaq; ex unius rei
ratione alterius rei rationẽ proba
re debemus:utputa neſcio ;: q p̃re
uendente emit filium inquam rẽ
dicitur feciſſe.Hic facis argumen⸗
tũ probabili.Nã ſi is q uendidit rem iniquã fecit:& hic q emit rẽ iniquã fecit.Deinde ꝙ Ci.poſu⸗
it exemplum apud rhodios portorium:res uilis utilis erat. Et Hermocreon uir ampliſſimus id
conduxit portorium.Defenditur quod rem turpem nõ fecerit .Facis.Itaq; argumentum per eas
res quæ ſub eandem rationẽ cadũt.Nam ſi rhodiis turpe non fuit locare:ne.Hermocreonti qdem
turpe eſt conducere. Siue autem inquit uera ſint : ſiue falſa ea unde facimus argumentum :
nihil ad nos dummodo ad fidem faciendam probabilia eſſe uideantur . Falſum eſt ſiue ue⸗
riſimile : ſi dicas non occidit Medea filios ? Quippe mater filios nunquam potuiſſet occi⸗
dere . Hic falſum eſt quod aſſeris : tamen feciſti argumentum probabile : per id quod fere
ſolet fieri : ut Medea filios non occidiſſe credatur . Aut ſi dicas quia multus in calceis pul
uis fuit ex itinere regreſſus eſt. Verum eſt autem argumentum probabile ſi dicas. Quo⸗
niam cicatrix eſt uulnus : fuerit neceſſe eſt . Nunc autem ut probabilis argumenti omnes
partes ſcire poſſumus : hæc quoque nobis animaduertenda eſt pictura . Per id quod fere
ſolet fieri . Signum . Credibile . Iudicatum . Religioſum . Probabile argumen⸗
tum. Per id quod in opinione poſitum eſt. Commune. Approbatum. Compara
bile. Per ea quæ habent ad . Hæc quandam ſimilitudinem . Imago . Collatio .
Exemplum . Omne autem : ut certas quaſdam in partes tribuamus probabile quod ſu⸗
mitur ad argumentationem : aut ſignum eſt : aut credibile : aut iudicatum : aut comparabi
le. Supra diximus probabile argumentum in tres partes diuidi : in id quod fere ſolet fieri : in
id quod in optime poſitum eſt : & in id quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem . Sed has
tres partes ipſas res eẽ diximus:de quibus probabile fit argumentũ.Verũ in his tribes rebus hæc
rurſus q̃ttuor collata ſũt.i.qđ ex illis rebus cõficit:aut ſignũ dr̃ aut credibile aut iudicatũ:aut cõpa
rabile.Atq; ut ſciãmus hæc quattuor illis tribus eẽ cõnexa:id qđ fere ſolet fieri nihil aliud hẽt i ſe
niſi:aut ſignũ:aut credibile.Deinde id quod in opinione poſitum eſt:nihil in ſe habet iudicatum.
Poſtremo id quod habet ad hæc quãdam ſimilitudinẽ:nihil aliud habet niſi cõparabile. Videa⸗
mus itaq; hæc quattuor in illis tribus eſſe.Nec hæc tm̃ ſibi copulata ſunt:ſed omnia quæ iu argu⸗
mento ſunt probabili.ẽt argumentis attributis pſonæ:& attributis negocio:conſtat eſſe cõnexa.

ſophiæ dent operam non arbitrari deos eſſe. Simi
litudo aũt in cõtrariis & in partibus:& ĩ hiſ rebus
quæ ſub eandẽ cadunt rationẽ maxime ſpectatur
in contrariis hoc mõ.Nã ſi his q imprudenter læ
ſerunt ignoſci conuẽit:his q neceſſario ꝓfuerunt
haberi gratia nõ oportet.ex pari ſic.Nã ut locus ĩ
mari ſine portu nauibus non poteſt eſſe tutus:ſic
aĩus amicis ſine fide ſtabilis eſſe nõ põt. In his re
bus q̃ ſub eandem rationẽ cadunt:hoc mõ proba
bile ẽ.Nã ſi rhodiis turpe nõ ẽ portoriũ locarẽ :nec
Hermocreonti qdem turpe ẽ cõducere.Hæc tũ ue
ra ſunt hoc pacto.Quoniã cicatrix ẽ:uulnuſ fuit.
Tũ ueriſimilia hoc mõ. Si multus erat in calceiſ
puluis ex itinere eum uenire oportebat : Omne
autem ut certas quaſdam in partes diſtribuamus
probabile quod ſumitur ad argumentationem.

aut ſignum ē:aut credibile:aut iudicatum:aut cõparabile. Signũ eſt quod ſub ſenſum aliquē cadit & quiddā ſignificat qđ ex ipſo profectũ uidetur: quod aut ante fuerit:aut ĩ ipſo negocio: aut poſt ſit ſecutum:& tamen indiget teſtimonii & grauioris confirmationis:ut cruor:fuga:pallor: puluis: & quæ his ſunt ſimilia. Credibile ē:quod ſine ullo teſte auditoris opiniõe cõfirmatur hoc modo. Nemo eſt qui nõ liberos ſuos incolumes & beatos eē cupiat. Iudicatum eſt res aſſenſione:aut auctoritate:aut iudicio alicuius:aut aliquorum coprobata Id tribus in generibus ſpectatur: religioſo: cõmuni: & approbato. Religioſum eſt quod iurati legibus iudicauerũt. Cõmune eſt quod omnes cõmuniter ꝓbarũt & ſecuti ſunt:huiuſmodi ē: ut maioribus natu aſſurgatur:ut ſupplicãtiũ miſereatur.

Nam quattuor negocio eē dicimus artributa continẽtia cum ipſo negocio & in geſtone negocii adiuncta negocio:quæ geſtũ negociũ conſequuntur. Itaq; incõtinentibus cũ ipſo negocio:& i geſtione negocii ſignum ē. In his quæ geſtum negocium cõſequunt̃ iudicatum eſt. In his autem quæ adiuncta ſunt negocio cõparabile eſt. In attributis uero perſonæ credibile eſt. Ita uidemus & locus argumentorum & res & exitus certis rationibus ſibi eſſe copulata. Nulla itaq; uideatur eſſe confuſio ꝙ probabile argumentum iādudum in tria diuiſimus nunc in quattuor:quia id qđ fere ſolet fieri duo in ſe cõtinet:ſignum & credibile. Quod in opiniõe poſitum eſt unũ habet in ſe: id ē iudicatum quod hẽt ad hæc quandā ſimilitudinem ſimiliter in ſe unum continet:id eſt comparabile. Itaq; ꝓbabile argumentum in quattuor partes nunc diuiditur. Nā aut ſignum ē:aut credibile:aut indicatum: aut comparabile. Signũ eſt quod ſub ſenſum aliquē cadit. Quiq; ſenſus ſunt in homine:uiſus:auditus:odoratio:ſapor:& tactus. Itaq; qcquid ſub hos ſenſus cadit:cum argumẽtũ fuerit atractum:ſignũ ē. Quod ſignũ per ſe non ad ſe ualet:ſed ex eo aliud proficiſcit̃.i.aliud aſſerit̃: utputa ſi agatur:an neſcio qs ex itinere uenerit:& aſſeras eũ ueniſſe. nam in calceis eius multus puluis eſt. Puluis hic ſignũ eſt: & ſignum quod ſub ſenſum oculorum cadit. Aut ſi dicas quia cruentus ē hoiem occidit. Deinde ſi dicas. Seditio facta eſt. nā tumultus auditus ē. Hic tumultus ſignũ eſt:ſed ſignum quod ſub auriũ ſenſum cadit. Ita & reliqua ſimilia. Verũ hoc argumenti genus i.ſignum non ſatis ad fidē ualet:ſed alterius ſit maioris argumenti indiget approbatione. Ita probabile quidem eſt argumentũ:ſed non ualidum ſemp quæ hoc argumento coniectura tractat̃. Et ideo aut aliud firmius argumentũ. aut teſtimonium requirit. Sed quod paulo ante dixi ſignum eſſe in eo quod fere ſolet fieri. Vtiq; cum dico ex itinere uenit. nam multus in çalceis puluis ē. & hominem occidit. nam cruentus eſt. Argumentũ facio ex his quæ fere ſolent fieri. nam qui ex itinere uenit ſolet fieri ut puluerulentus ſit. & qui hominē occidit ſolet fieri ut cruentus ſit. Ex ſigno uero in oïa tempora circa factum facere poſſumus argumentum:utputa:occidiſti hominem:quia cruentus es & hic cruor ſignum eſt. Occidiſti autem hoiem: tempus præteritum. Deinde occidis hominem. nam uulnus infigis:ſignum eſt. Occidis hominē: tp̄s præſens. Deinde occidere uis hominē. nam armatus incedis:hic armatus incedis:ſignũ eſt. Occidere uis hominē:tempus futurum. Ita ſignum ad omne tēpus argumentum eſt. Credibile eſt qđ ſine ullo teſte auditoris opinione firmatur hoc mõ. Credibile eſt inquit argumentũ:quod per ſeipſum fidem facit. Neq; ad probandũ deſiderat teſte. Sed facile cum prolatum fuerit apud opinionem & ſententiam iudicis perſuadetur. Hoc credibile in eo eſſe diximus qđ fere ſolet fieri: & rurſus in attributis pſonæ. Ita in exemplo quod ſubdidit Cicero utrumque & uideamus. Nemo ē inquit qui non liberos ſuos incolumes & beatos eſſe cupiat. utiq; & ſolet fieri ut nemo ſit qui non amet liberos ſuos:& attributum perſonæ eſt.i.fortunæ ꝙ liberi nominant̃. & ꝙ ait:nemo eſt. Iudicatũ ē res aſſenſione:aut auctoritate:aut iudicio alicuius:aut aliquorũ cõprobata. Iam & hinc in tria diuiſit iudicatũ. Nā aſſenſio in religione ē:auctoritas in cõi:iudiciũ in approbato. In tria enĩ iudicatum diuiſit:in religioſũ:in cõmnne:in approbatũ. Religioſum ē inqt:ſi qd de re aliq̃ iurati iudices iudicarũt:& iõ religioſũ:qa iurati iudicarũt:quod aſſentiri nos neceſſe ē. Aiaduertamus tam̃ ut iudiciũ geſtum ſemp negociũ cõſequat̃. Cõmune eſt qđ omnes uulgo probarunt. Cõmune ē i qt qđ ex more uulgi iuſti auctoritatē tenet:ut neceſſe ſit maioribus natu aſſurgi:ut ſuppliciũ miſereri. Hæc ut ſeq̃mur hẽmus uulgi auctoritatē. Deiđ hoc ẽt aiaduertãus ꝙ cõſuetudo quæcũq; rem ſemp aliquā conſequat̃. Inter id qđ fere ſolet fieri: & cõmune hoc itereſt. Id quod fere ſolet fieri ex quadā natura eſt. Cõmune iudicato ſtringit̃. Approbatũ ē qđ hoïes cũ dubiũ eẽt:q̃le hẽri oportet.

Approbatũ eſt inquit:quod cum dubiũ eſſet circa qualitatem bonam:malá ue ad unã partem
homines inclinauerũt:ut inquit cũ ſororẽ.Horatius occidiſſet & de facto eius populus eſſet incer
tus:tamen abſolutus ẽ.Deĩde ut tiberius Gracchus cẽſor inſciẽte collega quoſdam ĩ ſenatu mouiſ
ſet & de eius facto dubitaretur.Poſtea tam̃ eius factum populus approbauit.nam eum conſulem
fecit.Ita religioſũ:& commune:& approbatũ:quia ĩ iudicato ſũt:geſtũ ſẽper negociũ cõſequunt̃
Comparabile autem eſt quod in rebus diuerſis ſimilem aliquã orationem continet. Dictum.

Approbatum ẽ quod hoĩes cũ dubiũ eſſet : quale
haberi oporteret ſua coſtituerint auctoritate:uelu
ti.Gracchi patris factũ quem populus Roma. ob
id factũ quod ĩſciẽte collega ĩ cenſura nihil geſſit:
poſt cẽſurã fecit ↄſulẽ. Cõparabile autẽ ẽ quod in
diuerſis rebus ſimilem aliquam rationẽ cotinet.
Eius ſũt partes tres: imago:collatio:exẽplũ. Ima
go ẽ oratio demõſtrãſ corpoꝝ aut naturarũ ſimi
litudinẽ.Collatio ẽ oratio rem cũ re ex ſimilitudĩe
conferẽs.Exemplũ ẽ quod rẽ auctoritate:aut caſu
alicuius hoĩs aut negocii confirmat:aut infirmat
Hoꝝ exempla & deſcriptiones in præceptis elocu
tionis cognoſcẽtur. Ac fons qdẽ cõfirmationis ut
facultas tulit aptuſ ẽ:nec mĩus dilucidẽ q̃ rei natu
ra ferebat demõſtratus ẽ:Queẽadmodũ ãt oĩs con
ſtitutio:& parſ conſtitutioniſ:& oĩs cõtrouerſia:
ſiue ĩ ratione:ſiue ĩ ſcripto uerſetur tractari debe
at.& quæ ĩ quamq; argumentationẽ cõueniat: ſi
gillatim ĩ ſecũdo libro de uno quoq; genere dice
mus.In præſentia tm̃mõ numeros: & mõſ:& par
teſ argumentandi cõfuſe & permixte diſparſimuſ
& poſt diſcrete & electe in genus quodque cãæ q̃d
cuiq; cõueniat ex hac copia digerẽus: atq; inuẽiri
quidem oĩs ex his locis argumẽtatio poterit. Inuẽ
tam exornari.& certas ĩ partes diſtingui:& ſuauiſ
ſimũ ẽ & ſũme neceſſariũ:& ab artis ſcriptoribuſ
maxime neglectũ.Quare & de ea præceptione no
bis & ĩ hoc loco dicẽdũ uiſũ ẽ:ut ad ĩuẽtionẽ argu
mẽtãdi quoq; abſolutõ adiũgeretur:& magna cũ
cura & diligẽtia locus hic omĩs conſiderãduſ ẽ:

eſt iam de ſigno de credibili.de iu
dicato reſtat extremum ut de cõ
parabili dicat.Comparabile ẽ qđ
res inter ſe diuerſas: aliqua ratiõe
coniungit.Hæc comparatio.i.ſi
militudo partes habet tres.Imagi
nem quam græci
appellant. Collationẽ quã græci
appellãt.
Exemplum quod græci
appellant.Imago ẽ ora
tio circa res diuerſas aut corporũ
aut naturaꝝ comparans ſimilitu
dinem:ut os humeroſq; deo ſimi
lis:ut qualis mugitus fuit cũ Sauci
us aram Taurus. Collatio ẽ ora
tio:quæ res in ſe diuerſas ex ſimili
comparatione cõiungit:ut ẽ iſtud
Ac ueluti magno ĩ populo cũ ſæ
pe cohorta eſt ſeditio.Exemplum
eſt quo rem aliquam alicuius hoĩſ
aut negocii auctoritate:uel caſu:
aut dehortamur.Hortamur ſic:ut
Antenor potuit mediis elapſus a
chiuis.Illiricos penetrare ſinus.de
hortamur ſic.At non uiderũt mœ
nia Troæ neptuni fabricata mãu
conſydere in ignes: Hæc quidem
nos exempla grammaticalibus ar
tibus ſuppoſuimus.Ci.autẽ ſe exẽ
pla his: quæ ſunt in comparabili
ſup poſituꝝ eẽ ꝓmittit : cũ cœpit
de elocutione tractar̃.Nũc ãt de ĩ
uentiõe tractatus ẽ. Ac fons qdẽ
cõfirmationis:ut facultas tulit ap
tus ẽ.nec minus dilucide q̃ rei na
tura ferebat demõſtratus ẽ.Ea oĩa
q̃ ad cõfirmationẽ ꝑtinebãt đmõ
ſtrata ſũt:ita inq̃t ut rei ip̃ius natu
ra flagitabat:ſed hic cõfuſe oĩa ꝓ
lata ſigulatĩ ſe ãt circa ſingulas cãs
traditurꝝ eẽ p̃cepta ĩ ſcđo libro ꝓ
mittit. In præſentia tm̃mõ:nũeꝝ:& mõſ:& ptes.Numeꝝ accipimus attributa pſonæ undeci ne
gocio q̃ttuor.deinde gñã argumẽtoꝝ duo:neceſſariũ ꝓbabile.Modos autẽ accipiãus.i.in neceſſa
rio argumẽto.Cõplexionẽ:enumerationẽ ſimplicẽ concluſionẽ.Deinde ĩ ꝓbabili argum̃to id q̄
fere ſolet fieri qđ in opinione poſitũ eſt:qđ hẽt ad hæc quãdã ſimilitudinẽ.Partes autẽ accipiãus:
ſignũ:credibile iudicatũ cõparabile:& ea q̃ ſub his ſũt. Atq; inuẽiri qdẽ oĩs ex his locis argum̃ta
tio poterit. Poſſunt quidem omnia iam argumenta ex his locis quos præcepimus inueniri.Sed
hæc ipſa argumenta debemus ĩquit artificioſa dictione diſtinguer̃:qa & ſuaue & neceſſarium eſt.
Itaq; nũc pauca dedialetica ad rhetoricam tranſlaturus eſt. Habebitque locum de ſyllogiſmis:
ad quos capiendos & tenendos lectorem uehementer hortatur:ut ipſe ait.

Quod non rei ſolum magna eſt utilitas:ſed præcipiēdi quoq; ſumma difficultas. Diximus ita q; argumentū probabile ī quattuor diuidi:ſignum:credibile:iudicatum:cōparabile. Credibile eē diximus in attributis pſonæ. Signū eſſe diximus in duobus negocio attributis in continētibus cū ipſo negocio:& in geſtione negocii. Comparabile eē diximus in adiunctis negocio. Iudicatum uero in his quæ geſtū negocium conſecunt. Itaq; omne argumentū factum ex attributis perſonæ credibile dicetur. Deinde oē argumentum factum ex cōtinentibus cum ipſo negocio:& ex his quæ i geſtione negocii ſunt ſignum dicetur. Deinde oē argumentum factū ex his quæ negocio adiuncta ſunt comparabile dicetur. Poſtremo omne argumentum factum ex his quæ negocio adiūcta ſunt:& negocium conſequuntut:iudicatū dicet. Sed cum probabile fuerit. Alioqn in omnibus attributis tā perſonæ q̄ negocio. & neceſſarium eſſe poterit argumentū: cuius tres partes eſſe diximus:complexionem: enumerationem:ſimplicem concluſionē. Oīs igitur argumentatio p inductiōem tractanda ē:aut per ratiocinationē. De materia & argumento iam dictum ē. Nunc tertiū illud eſt ut dè argumentatiōe dicamus quæ pertinet ad elocutionē: & quā Cicero ex dialetica ſumptū in rhetoricā poſuit laxiorē. Argumētatio ē itaq; artificiū:non iueniēdi:ſed dicendi. Hæc duobus mōis ſit:aut p inductionem:aut p ratiocinationē. Ita & Ariſto. in argumētatione duo eē dixit

quod non ſolum rei magna utilitas ē:ſed præcipiendi quoq; ſumma difficultas. Omīs igitur argumentatio aut per inductionem tractāda ē:aut per ratiocinatiōem: Inductio eſt oratio quæ rebus nō dubiis captat aſſenſionē eius qui cum inſtituta ē: qbus aſſentiōibus facit:ut illi dubia quædam res propter ſimilitudinē earum rerum : qbus aſſenſit probetur:uelut apd̄ Socraticum Eſchinem demōſtrat Socrates cum Xenophontis uxore:& cū ipſo Xenophonte Aſpaſiam locutā:dic mihi inquit q̄ſo Xenophōtis uxor: ſi uicina tua melius habeat aurum:quā tu habes:illius ne an tuum melius? Illius inquit:qd̄ ſi ueſtem & cæterum ornamētum muliebre precii maioris habeat:quā tu habes:tuū ne an illius malis? Illius uero. Age ſi inqt illa uirū meliorem habeat: quam tu habes : uirum ne tuū an illius malis? Hic mulier erubuit. Aſpaſia cū ipſo Xenophonte ſermonē inſtituit. Quæſo inquit Xenophō:ſi uicinus tuus equum meliorē habeat quā tu habeas:tuū ne equū malis an illius? Illius inqt:qd̄ ſi fundum meliorē habeat:quā tu habes utrū talē fundum habere malis? Illū inqt meliorē ſcilicet:qd̄ ſi uxorē meliorē hēat:quā tu hēs: utrū illius malis? atq; hic Xenophō quoq; tacuit. poſt

Atq; Ariſto. breuiter ac ſtrictim oē exēplū inductionē eē dixit: qd̄ animus auditoris ab eo qd̄ non dubium ē ad credendū id quod dubiū eſt inducat: duo itaq; ſūt genera argumentandi:inductio & ratiocinatio. Verum inductōne philoſophi utunt. & hic nūc ad exemplū inductio philoſophica inducit: ad hoc ut intelligamus:qd ſit inductō uel quēadmodum fiat. Poſt aut p̄cipiet q̄lis inductio poſſit eē oratoris. Inductio ē oro q̄ rebus non dubiis captat aſſenſionē eius:qui cū inſtituta eſt. Generaliter hic inductionē definiuit:q̄ definitione oſtendit ubiq; nos inductione uti poſſe:& in phica:& in oratoria:& in q̄cunq; contentiōe uerborū ēt in fabulis. Nā ubiq; neceſſe ē perſuadere. & iō perſonā certā hic non poſuit:ſed hoc ait. Inductio ē oratio quæ rebus nō dubiis captat aſſenſiones eius:q cū inſtituta eſt. Eius inqt. i. ſiue ille philoſophus ſit: ſiue iudex:ſiue orator:ſiue amicus:ſiue inimicus. Inductio itaq; ſic facienda eſt: ut prio ꝓponamus illa q̄ extra negociū ſūt:ſed tamē q̄ ad negociū p ſimilitudinē ſpectāt:& talia i qt eē debēt:illa q̄ ꝓponimus:ut neceſſario his cū quo agis ita eē fateat atq; cōſentiat. Quod cū cōſenſerit:tūc paulatim ad id unde dubitabat deſcēdis:& his q̄ ſupra cōceſſa ſūt:ſiīe eē cōfirmās. Dat g̊ nūc exēplū phicum. Aſchines Socraticus fuit. i. diſciplus Socratis. Is mlta ſcripſit. Quodā ēt loco inducit Socratē referentem: Nā is erat mos diſcipulis:ut igenio propo repta ad magiſtros referrēt:& q̄ſi ab eis inuēta ponerēt. Induxit inquā Aeſchines Socratē referentē qd eēt:uel quēadmodū eēt locuta Aſpaſia cum uxore Xenophontis:uel cū ipſo Xenophōte. Nā Xenophon & eius uxor frequēter deſcordebāt. Perſuadet ergo Aſpaſia:ut in grām reuertantur. Aſpaſia autem peritiſſima fuit philoſophiæ. Hac itaq; inductione uſam induxit Aſpaſiā apud Aeſchinem Socrates. Interrogauit inquit Aſpaſia Xenophontis uxorem. Si inquit uicina tua aurum melius habeat:quā tu hēs

Tum inquit Xenophontis uxor inducta ſimilitudine ſuperiorũ : quoniam ſententiam mutare
non poterat: tacita erubuit. Poſtea inquit Aſpaſia conuertit ſe ad Xenophontẽ ipſum & ſimili
ter cũ illo inſtituit inductionẽ. Dic mihi inquit Xenophon ſi uicinus tuus equũ aut fundum meli
orem habear: q̃ tu habes tuũ ne mauis an illius? .i. niſi in gratiá regreſſi fueritis ſemꝑ & tibi uxor
lætiſſima & tibi uir optimus deerit. Hic itaqꝫ inductio hoc egit ut Xenophon & uxor eius ab his
quæ uelle ſe negare non poterant: ad id etiá quod dubiũ habebant per ſimilitudinẽ deducerẽtur.

Aſpaſia: Quoniam uterque enim ueſtrum inquit
id mihi ſolum non reſpondit: quod ego ſolũ audi
re malueram egomet dicam quid uterqꝫ cogitet.
Nã & mulier optimum uirũ mauis habere : & tu
Xenophon uxorẽ habere lætiſſimam maxime uis
Quare niſi hæc perfeceritis ut neqꝫ melior uir : ne
que fœmina lætior in terris ſit: profecto ſemper id
quod optimũ putabitis eſſe multo maxime requi
retis tu ut maritus ſis q̃ optĩæ mulieriſ: hæc quam
optimo uiro nupta ſit. Hoc cũ in rebus nõ dubiis
eẽt aſſenſũ: factũ eſt propter ſimilitudinẽ : ut etiã
illud quod dubiũ uidebat᷑: ſiquis ſeparatim quæ
reret id profecto propter rationẽ rogãdi cõcederẽt
hoc modo. Sermonis plurimũ uſus eſt Socrates :
propterea quod nihil ipſe afferre ad perſuadendũ
uolebat: ſed ex eo quod ille ſibi dederat ille qui cũ
diſputabat: aliquid cõficere malebat: quod ille ex
eo quod iam conceſſiſſet neceſſario approbare de
beret. Hoc ĩ genere præcipiendũ nobis uidetur pri
mũ ut illud qđ inducĩus per ſimilitudinẽ eiuſmo
di ſit. ut ſit neceſſe cõcedi. Nã ex quo poſtulabĩus
illud qđ dubiũ ſit cõcedi: dubiũ eẽ idipſum qđ in
ducimus non oportebit. Deiñ illud cuius cã cõfir
mãdi fiet inductio. uidendũ eſt ut ſimile his rebus
ſit quas res: quaſi nõ dubias ante dixĩus. Nam ali
qđ ante conceſſũ nobis nihil proderit: ſi ei diſſimi
le erit: id cauſa: cuius illud primũ concedi uolueri
mus. Deinde nõ intelligant quo ſpectẽt illæ prĩæ
inductiones: & ad quem ſint exitũ ꝓuenturæ. Nã
qui uidet ſi ei rei: quæ primo rogetur recte aſſenſe
rit: illã quoque rẽ quæ ſibi diſpliceat eſſe neceſſa
rie cõcedendã: plærũque aut nõ reſpondẽdo: aut
male reſpondẽdo: longius ꝓcedere rogationẽ nõ ſi
nit. Quare rõe rogatiõis ĩprudens ab eo qđ cõceſ
ſit ad id qđ nõ uult cõcedere deducẽdus eſt. Extre
mũ ãt aut taceatur oportet: aut cõcedatur : aut ne
getur. Si negabitur aut oſtendenda eſt ſimilitudo

Hoc mõ ſermões ꝑlimũ Socrates
uſus ẽ. Socrates inqt in diſputatõi
bus ſuis inductiõe freq̃nter utebat᷑
Propterea inqt qđ optimum duce
bat: ut ñ a ſe rebus ꝓlatis: ſed cõfeſ
ſiõibus ſuis aduerſarius uĩceretur.
Hoc in gnr̃e præcipiendũ nobis
uidet᷑: primũ ut illud qđ inducẽus
ꝑ ſimilitudinẽ eiuſmõi ſit ut ſit ne
ceſſe cõcedi. In ĩductõe iqt tria ſẽ
per ſpectare debẽus. Prĩo ut ſimili
tudines tales ꝓponamus ut eas ſit
neceſſe cõcedi. nã illud dubiũ eſſe
non debet ũde alteri fidẽ uolumuſ
facere. Deĩde inqt illud qđ confir
mamus ei rei: quã ꝓponimus: ſimi
le eſſe debet: ne nihil egerit propo
ſitio ſi illud diſſimile eſt: cuius cau
ſa propoſuius. Tertio ĩqt id age
re debẽus ut nẽo ĩtelligat quo ſpe
ctet ſilĩtudinis ꝓpoſitio. Nec cũ qſ
piã ĩtellexerit ſe ex cõfeſſiõe ꝓpoſi
tiõis: ẽt illi rei fidẽ facer̃ quã nega
uit: aut nõ rñdeat: aut male praue
que rñdeat. Si aũt neſciat quo ten
dat ſilĩtudĩs ꝓpoſitio : ſecurus cõfi
tet᷑. Qua cõfeſſione ẽt illud: qđ ne
gabat añ ita ut tu uis cõcedit eſſe.
Cũ aũt inqt hoc diligẽter in facien
da inductõe ſeruaueris ut & ꝓpoſi
tio ſilĩtudĩs cõcedat᷑. & illud ꝓpoſi
tõi ſilẽ ſit cuius cã ſilĩtudo ꝓpoſita
ẽ : & nẽo uideat quo ꝓpoſitio illa
cõtendat officio tuo ꝑ iſta diligen
ter ĩpleto. Rurſus debebis rñſio
nẽ cõtendẽtis attẽdere. Vnũ aũt de
tribus faciat neceſſe eſt. Nã aut ta
cebit: aut cõfitebitur: aut negabit.
Ad hæc ſingula dat p̃cepta: qd in
his ſingulis tu facere debeas. Et pri
mo a difficiliori ꝑte ĩcipit. Si inqt
negabit ita eſſe illud uñ contẽtio ẽ
atqꝫ illud qđ in propoſitis cõceſſiſ
que ſilĩtudinibus contĩetur: duo in
quit facere debemus. Aut illas res
quas ante conceſſit ſilẽs docere hu
ic rei eſſe: de qua contẽtio eſt : aut
ſi pernegabit alias inducere ſimili
tudines. Sinautem inquit confite
bitur habita argumentatio conclu
denda eſt. Deinde inquit ſi tacebit

duo facies:aut reſponſiõem de eo elicies:aut ſi reſpondere noluerit:quia genuſ confeſſionis eſt ta
citurnitas concludenda eſt argumentatio.Ita inquit hoc genus argumentandi tripartitum ſemper
eſt.Prima inquit pars cõſtat ex una ſimilitudine pluribus ue:ut in hoc ipſo exemplo confeſſionẽ
tacentium confirmat aſpaſia.Et tu inquit mulier uirũ optimũ uis habere.Et tu Xenophon uxorẽ
habere lætiſſimã maxime cupis .Deinde ex hac confeſſione quid conficiatur oſtendit.Quare in
quit niſi hoc pfeceritis neque uir melior:neque fœmina lætior in terris ſit dedit ſupra phiſicæ idu
ctionis exẽplũ:dat nuuc in rethori
ca:non quo inquit diuerſa præce
pta ſint:ſed ne quis forte præceptũ
in philoſophiam datũ in rethori
ca uidere nõ poſſit.Exemplũ autẽ
nunc ponit apud græcos peruaga
tum cuius exempli huiuſmodi the
ma eſt.Epaminũdas imperator cũ
ei ſucceſſum fuiſſet retinuit apud
ſe exercitum aliquot amplius die
bus q̃ ex lege oportebat .Illis ipſis
diebuſ Lacedæmõios fũdituſ euer
tit ac uicit. Accuſatur ꝙ contra le
gem exercitum retinuerit. Propo
nitur autẽ hic tacita exceptiõe lex
illa qui ſucceſſori ex lege exercitũ
ſtatim nõ tradiderit.pœnas ſoluat
In hoc themate poteſt quidẽ eſſe
compẽſatiuus ſtatus principalis ſe
ci ſed profui .Verum ſecunda con
flictio in ſcripto & uoluntate con
ſiſtit .Scripto utitur accuſator qui
dicit a uerbis legis recedi nõ opor
tere.Voluntate utitur Epaminun
das:qui dicit legem iubere quidẽ
exercitum tradi:ſed ſi nihil urgeat
Alioquin ſi reipublicæ cauſa pau
cis diebus retineatur nullá pœnam
ſubeſſe tetinenti. Itaque hic indu
ctionẽ poteſt facere accuſator ille
qui cõtra ſententiá legis ſcripta de
fendit.& ſimilitudinẽ nõ extra cau
ſam:ſed ex eadem cauſa facit. Si
inquit Epaminundas id quod ait
legis ſcriptorẽ ſenſiſſe:ad legẽ ſuis
uerbis addat idẽ damnandũ eſſe q
exercitũ nõ tradat præter eum qui
reip. cauſa retinuerit:hoc ſi addat
nuuquid pati poteſtis non opinor
Deinde ſi hoc.i.legi additũ uos ue
ſtra auctoritate ad populũ feratis
nunqd id populus patietur nõ pa
tietur.Ergo inqd quod addi ad le
gẽ p uerba nõ poteſt id tanquá ad
ditũ ſit:ſequi nõ debetis:ꝙ ſi ĩquit
ſententiam ſcriptoris neque. Epa
minũdæ:neque noſtris litteriſ uide
mus corrigi poſſe multo magis il
lud re ipſa & iudicio ueſtro muta
ri non poteſt:qđ ne uerbo quidem
mutari poteſt.Verũ hoc ſcire debe

harum rerum:quæ ante conceſſæ ſũt aut alia utẽ
dum inductione.Si concedetur concludẽda eſt ar
gumentatio.Si tacebitur:aut elicienda eſt reſpon
ſio:aut quoniam taciturnitas imitatur cõfeſſionẽ
pro eo:ac ſi conceſſum ſit concludere oportebit ar
gumẽtationem.Ita fit genus argumẽtandi tripar
titum.Prima pars ex ſimilitudine cõſtat una plu
ribuſue. Altera ex eo quod cõcedi uolumus cuius
cauſa ſimilitudines adhibitæ ſunt. Tertia ex con
cluſione:quæ aut confirmat cõceſſionẽ:aut quod
ex ea conficiatur oſtendit.Sed quia non ſatis uide
bitur alicui dilucide demonſtratum:niſi quod ex
cauſarum genere exemptũ ſubiecerimus: uidetur
huiuſmodi quoque utendum exemplo:non quo
præceptio differat:aut aliter hoc ĩ ſermone: atque
in dicendo ſit utendum:ſed ut horum uoluntati
ſatiſfaciat:q quod in loco uiderint alio in loco ni
ſi monſtratur:nequeunt cognoſcere:Ergo in hac
cauſa quæ apud græcos ẽ peruagata:cũ Epaminũ
das thebanorum imperator:quod ei q ſibi ex lege
ſucceſſerat prætor exercitũ nõ tradidit & cum pau
cos ipſe dies contra legẽ exercitũ tenuiſſet lacedæ
monios penitus deuicit. Poterit accauſator argu
mentatione uti per inductionẽ :cũ ſcriptũ legis cõ
tra ſentẽtiam defẽdat ad hunc modũ. Si iudices
id quod Epaminũdas ait:legis ſcriptorẽ ſenſiſſe a
ſcribat ad legẽ:& addat exceptionẽ hanc extra quã
reipublicæ cauſa exercitũ nõ tradiderit: patiemini
nõ opinor. Quod ſi uoſmetipſi quod a ueſtra re
ligiõe & ſapientia remotiſſimũ eſt:iſtius honoris
cauſa hanc eandẽ exceptionẽ in iuſſu populi ad le
gem aſcribi iubeatis populus thebanus id patie
tur ne fieri? pfecto nõ patietur.Quod ergo aſcribi
ad legẽ nefas eſt.id aſſequi quaſi aſcriptum ſit re
ctum uobis uideatur.Noui ueſtrã intelligentiam
non poteſt ita uideri iudices. Quod ſi neque litte
ris corrigi: neque ab illo neque a uobis ſcriptoris
uoluntas poteſt : uidete ne multo ĩdignius ſit id

mus in dyalogis ſermonē eſſe nō dictionē. Dictionem autē eſſe oratoris in ciuilibus cauſis: iccirco
ait. Aut aliter hoc in ſermone atque in dicēdo ſit utēdū. Sermo philoſophi. Dictio oratoris. Ora-
tio aūt poteſt & ad dyalogū cōuenire. ſi ſit paulo ſplēdidior elocutio, ꝓprium tamen oratoris eſt.
Deinde notare debemus oēs magiſtratus prætores appellatos: ut hic cū Epaminūdas thebanorū
imperator ꝙ ei qui ſibi ex rege prætor ſucceſſerat cū imperatori ſuccedere debeat imperator
r Aciotinatio ē oratio ex ipſa re ꝓbabile aliqd eliciēs: quod expoſitū & ꝑ ſe cognitū ſua ſe

re & iudicio ueſtro mutari; quod nec uerbo quidē
cōmutari poteſt. Ac de inductione quidem ſatis
dictum eſt in præſentia. Nunc deinceps ratiocina
tionis uim ac naturam conſideremus.

De ratiocinatione.

r Atiocinatio eſt oratio ex ipſa re probabile
aliquod eliciens: quod expoſitū & per ſe cognitū
ſua ſe ui et ratione cōfirmet. Hoc de genere qui di
ligētius conſiderandum putauerūt cū idem ī uſu
dicēdi ſequerētur paululū in præcipiēdi ratiōe diſ
ſenſerūt. Nam partim quīque eius partis eſſe di
xerūt: partī nō plus quā ī tres partes poſſe diſtri
bui putauerūt. Eorum cōtrouerſiam non in com
modū uidetur cū utrorumque ratione exponere
Nā & breuis eſt & non eiuſmodi ut alteri prorſuſ
nihil dicere putētur. Et locus hic nobis in dicendo
minime negligēdus uidetur. Qui putant in quin
que diſtribui partes oportere: aiūt primū conue
nire exponere ſūmā argumentationis hoc modo.
Melius accurantur quæ ſine conſilio adminiſtran
tur. Hanc primam partē numerāt eam deīceps ra
tionibus uariis & q̄ copioſiſſimis uerbis approba
ri putāt oportere hoc modo: Domus ea quæ ratio
ne regitur omnibus eſt conſtructior rebus & appa
ratior: quā ea quæ temere & nullo conſilio admi
niſtratur. Exercitus is cui præpoſitus eſt ſapiens &
callidus īperator omnibus partibus commodius
regitur: quā is qui ſtultitia & temeritate alicuius
regitur. Eadē nauigii ratō ē. Nā nauis optīe curſū

ui & ratione cōfirmet. Arguméta-
tionū due partes ſūt. Inductio & ra
tiocinatio. De inductione iam di-
ctum ē. nūc de ratiocinatōe tracta
tus eſt. i. de ſylogiſmis. Verū ut ad
genus ſpeciem referamus ſylogiſ-
mus nō argumēti nomē eſt: ſed ar-
gumentationis. Ita inductio nō in
ueniēdi modus eſt ſed forma dicē-
di. Quā obrē ſic definiuit ratōcina
tionē. i. ſyllogiſmū. Ratiocinatō ē
inqt oratio ex re ipſa ꝓbabile ali-
quid eliciens ꝙ expoſitū & ꝑ ſe co
gnitū ſua ſe ui & ratione cōfirmet
& in hac diffinitiōe multa cōia eē
poſſūt cū inducttione. nam ꝙ ait
oratio ex ipſa re ꝓbabile aliqd eli
ciēs tā ratiocinationis ē q̄ iductio
nis: hoc autē ꝓpriū ratiocinatiōis
quod ait quod expoſitū & ꝑ ſe co
gnitū ſua ſe ui & ratione cōfirmet
Inductio enim nō ꝑ ſe cognoſcit'
neque ſua ſe ui & ratione cōfirmat
ſed ut fidē faciat ꝓbāde rei ſimili-
tudines ante præcedūt. Recte ita-
que ratiocinatio definita eſt: ideſt
oratio quæ ex cōfeſſo argumētū
cōtinēs nō ſimilitudine: ſed per ſe
cognoſcit' & ſua ſe ui & ratione cō
firmat. Verū quod diximus ex cō-
feſſo argumētū cōtinēs. Niſi enim
qs cōfiteat'. quia inimicus fuit non
erit argumētū. Si inimicus fuit oc-
cidit. Sed ſi cōfiteatur inimicū ar-
gumentū ꝓbabile fit. Si igit' inimi-
cus fuit occidit. Hoc de genere qui
diligentius cōſiderādū putauerūt
Raciocinatio ē igit' oratio ꝑ ſe co
gnita: ac ſua ui & ratione confir-
mata ex re cōfeſſa ſūptū ad fidem
proferens argumentum. Verum
ut diximus hæc oratio eſt pertinens ad ſyllogiſmos. Syllogiſmorum autem multi quinque: multi
plurimas partes: multi inquit tres eſſe dixerunt: ſed utrorumque inquit rationes debemus in-
dicere: quia & breuis inſpectio eſt & oratori res neceſſaria. Opus quidem inqt utrorumque cōſi-
mile eſt nā alter uter & ꝓpoſitionē habet & approbationem ꝓpoſitionis: & rurſus aſſumptionē
& approbationē aſſūptionis & cōcluſionē. Verū inqt qui ſyllogiſmū in quinque partes diuidunt
hi ſingulas ꝑtes numerāt ut ꝓpoſitio una pars ſit: approbatio ꝓpoſitiōis altera: ita & ī aſſūptio
ne. i. approbatio aſſūptionis: ut quinta pars ſit cōcluſio. Illi autē q tres ꝑtes in ſyllogiſmis eſſe cō
dunt ꝓpoſitionē & approbationē ꝓpoſitiōis unā ꝑtē numerāt. Rurſus aſſūptionē & approba
tionē aſſūptionis: alterā ꝑtē numerāt tertiā uero concluſionem. Ita utrorumque opus ſimile ſed
in membris operis numerus diuerſus. Iam uero quinque partiti ſyllogiſmi ſiue tripartiti ī ipſis

conficit, ea quæ ſciẽtiſſimo gubernatore utitur. Cum
propoſitio ſit hoc pacto approbata:& duæ partes trã
ſierint ratiocinationis: tertia in parte aiunt quod oſtẽ
dere uelis id ex ui propoſitionis oportere aſſumerẽ hoc
pacto. Nihil autem omniũ rerum cõſilio melius quã
omnis mundus adminiſtratur. Huius aſſumptionis
quarto in loco aliã porro ĩducunt approbationẽ hoc
modo. Nã & ſignorũ ortus:& obitus definitũ quẽdã
ordinẽ ſeruãt:& annuæ cõmutationes nõ modo qua
dã neceſſitate ſemp eodẽ modo fiunt: uerũ ad utilita
tes rerũ quoq; oĩum ſunt acõmodatæ: & diurnæ noc
turnæq; uiciſſitudines nulla in re unquã mutatæ no
cuerunt qcquã. Quæ ſigno ſunt oĩa nõ mediocri quo
dã cõſilio naturã mundi adminiſtrari. Quinto loco i
ducunt cõplexionẽ eamq;: aut id infert ſolũ, quod ex
oĩbus partibus cogitur hoc modo: Cõſilio igitur mũ
dus adminiſtratur: aut unũ in locũ cũ conduxerit bre
uiter ꝓpoſitionẽ:& aſſũptionẽ adiungit: quod ex hi
cõficiatur ad hunc modũ. Quod ſi melius gerũtur ea
quæ cõſilio quã quæ ſine cõſilio adminiſtrantur. N
hil aũt rerũ oĩum melius adminiſtratur quã mũdus
Cõſilio igitur mũdus adminiſtratur. Quinquepart
tã igitur hoc pacto putant argumentatõnẽ. Qui aut
tripartitã eſſe dicunt: hi nõ aliter putant oportere tr
ctari argumẽtationẽ: ſed partitionẽ horũ reprehẽdũt
Negant. n. neq; a ꝓpoſitione: neq; ab aſſumptiõe a
probationes earũ ſeperari oportere: neq; ꝓpoſition
abſolutã neq; aſſumptionẽ ſibi perfectã uideri: quæ
ꝓbatione cõfirmata nõ ſit. Quare quas illi duas pt
numerant: propoſitionem:& approbationẽ ſibi un
partẽ uideri propoſitionem: quæ ſi approbata nõ ſ
propoſitio non ſit argumentatiõis. Item quæ ab ill
aſſumptio & aſſumptionis probatio dicitur: eande
ſibi aſſumptionẽ ſolam uideri. Ita fit ut eadẽ ratio
argumentatio tractata aliis tripartita, aliis quĩquep
tita uideatur. Quare euenit ut res non tam ad uſu
dicendi pertineat q̃ ad rationẽ præceptionis. Nobis
autem commodior illa partitio uidetur eſſe: quæ
quinque partes diſtributa eſt: quam omnes ab A
ſtotele & Theophraſto profecti maxime ſecuti ſur

libris exẽpla poterimuſ agno
ſcere. Verũ quædã præcepta
i his ptibus poſita ĩtelligãus.
Propoſitio inqt gñalis in ſuo
eſſe debet:& id quod aſſumẽ
dũ eſt in ſe neceſſario cõtinẽs
Approbatio. n. multis uerbis
& diuerſis rõnibus faciẽda ẽ.
Aſſumptio uero ex ui ꝓpoſi
tiõis capiẽda ẽ ut hic aſſũptio
ẽ. Nihil ãt melius cõſilio quã
oĩs mũdus adminiſtrat. Hæc
aſſũptio ex ui ꝓpoſitiõis aſſũ
pta eſt. Quæ eſt. n. ꝓpoſitio.
Melius accurãtur q̃ cõſilio re
gũt. q̃ quæ ſine cõſilio admi-
niſtrãt. Deĩde inqt etiam aſſũ
ptiõis apprbatio multis rõni
bus faciẽda ẽ. Extrema cõclu
ſio eſt quæ quatuor modis fit
quos modos alio in loco oſtẽ
demus: cũ de bipartito ſyllo-
giſmo cœperimus habere tra
ctatũ. Quinque ptitã igit hoc
pacto putãt eſſe argumẽtatio
nẽ. Qui inqt qnque partitam
eſſe dicũt argumẽtationẽ hoc
afferũt quod ſupra oſtẽdimuſ
ideſt ſeperari ꝓpoſitionẽ ab
approbatõe ſua:& rurſus aſ-
ſũptõem ab approbatõe ſua
Qui autẽ tripartitã eſſe dicũt
Illi inqt q tripartitã argumen
tatõem eẽ contẽdũt eodẽ mõ
qdẽ tractãt argumẽtationẽ.
Nã & ꝓpoſitões habẽt:& ap
probatões & rurſus aſſũptio
nẽ cũ approbationibus ſuis.
Sed hæc bina cõnectũt & red
dũt ſingula: ut ꝓpoſitõem cũ
approbatõe ſua ſimul iũgant
& rurſũ aſſũptiõem & appro
batiõem eius unũ efficiãt. Ne
gãt ãt recte: neq̃ ꝓpoſitiõem
neq̃ aſſũptiõem dici: niſi fue-
rit approbata: tũcque eẽ aiũt
ꝓpoſitõem argumẽtatiõis: ſi
approbata ſit. Sin aũt appro-
bata ñ ſit eẽ qdẽ ꝓpoſitiõem
ſed argumẽti nõ argumẽtatõ
nis. In q̃ argumẽtatiõe latior:
& expolitior elocutio ẽ. Ita
que q hoc cõtẽdũt negãt eſſe
amplius quã tripartitã argu-
mẽtatõem. Ab his cicero diſ-
ſentit & contra diſputat: probatque illorum ſetentiam qui dicunt quinque partitam argum
tationem. Itaque hoc. Cicero ſecundum artem teſtibus & argumetis probat. Teſtibus
Quam omnes inquit ab Ariſtotole & Theophraſto profecti maxime ſecuti ſi

Nam quēadmodū illud ſuperius genus argumētandi
ꝑ inductionē ſumitur maxīe Socrates & ſocratici ꝑtra
ctauerūt:ſi qđ hoc qđ ꝑ ratiocīationē expolitur ſūme
ē ab Ariſtotele atq; peripatheticis & Theophraſto fre
quētatū. Deinde a rhetoribus his q̄ elegantiſſimi atq;
artificioſiſſimi ꝓbati ſūt. Quare dū nobis illa magis
partitio ꝓbatur dicendū uidetur: ne temere ſecuti pu
temur:& breuiter dicendū:ne ī huiuſmodi rebus:diu
tius quā ratio præcipiēdi poſtulat cōmoremur. Si qua
dā in argumētatione ſatis ē uti ꝓpoſitione & nō opor
tet adiūgere approbationē ꝓpoſitioni:quadā aūt in ar
gumētatione īfirma ē ꝓpoſitio:niſi adiūcta ſit appro
batio ſepata ē quadā a ꝓpoſitiōe approbatio. Quo.n.
adiūgi & ſepari ab aliquo pōt:id nō pōt idē eſſe quod
ē id ad quod adiungitur:& a quo ſeparatur. Eſt autē q̄
dā argumetatio in qua ꝓpoſitio nō indiget approbati
one & quædā in qua nihil ualet ſine approbatione ut
oſtēdemus. Separata ē igitur a ꝓpoſitione approbatio
Oſtēdetur aūt id qđ polliciti ſumus hoc modo. Quæ
ꝓpoſitio in ſe q̄ddā cōtinet perſpicuū: & quod ſtare
īter oēs neceſſe ē hanc uelle & approbarī & affirmare ni
hil attinet. Ea eſt huiuſmodi. Si quo die romæ iſta cæ
des facta ē ego Athenis eo die fuiītereſſe in cædē nō po
tui:hoc quia ꝑſpicue uerū eſt nihil attinet approbari.
Quare aſſūmi ſtatim oportet hoc modo:fui aūt Athe
nis eodē die:hoc ſi nō cōſtat īdiget approbationis:qua
īducta cōplexio cōſequitur. Eſt igitur q̄dā ꝓpoſitio q̄
nō indiget approbatione:nā eſſe q̄dē quādam quæ in
diget:quid attinet dicere? quod cuius facile perſpicuū
eſt. Quod ſi ita ē ex hoc & ex eo qđ ꝓpoſueramus hoc
cōficitur ſeparatā eſſe quandā approbationē a ꝓpoſiti
one. Si aūt ita ē:falſū eſt nō eſſe pluſquā tripartitā ar
gumētationē. Simili modo licet alterā quoq; approba
tionē:ſi quadā in argumētatione ſatis ē uti aſſūptione
& nō oportet adiūgere approbationē aſſūptioni. Qua
dā aūt in argumētatione infirma ē aſſūptio: niſi adiū
cta ſit approbatio. Separatū quidā eſt extra aſſūptio
nē approbatio. Eſt aūt argumētatio q̄dā in qua aſſum
ptio nō indiget approbationis: q̄dā autē in qua nihil
ualet ſine approbatiōe:ut oſtēdemus. Sepata ē igitur
ab aſſūptōe approbatio:oſtēdemus aūt quod polliciti
ſumus hoc modo. Quæ ꝑſpicuā in oībus ueritatē con

Nā quēadmodū iuquit ſu
perius argumētationis genus
ideſt inductiōis. Socrates ma
xime & omnes ſocratici tra
ctauerunr. Ita hoc genus ar
gumētationis ideſt ratiocina
tio quinqueꝑtita ab ariſtote
le & theophraſto uel peri
patheticis frequentatum atq̄
tractatū eſt. ſed quia orator
rethoricam ſcribenſ importu
ne pœne philoſophoſ ad te
ſtimoniū uocat quia de diale
tica iſte tractatus eſt recte phi
loſophos ſibi adhibet quia
rhetoricam ſcribit. Adiungit
& multos oratores elegātiſſi
mos atque artificioſiſſimos
iudicatos qui uſi ſunt hac ar
gumentatione quinqueparti
ta. Deinde īquit a rhetoribus
his qui elegantiſſimi atque ar
tificioſiſſimi putati ſunt. Itaq̄
teſtibus probauit non errare
illos qui aſſerāt quinquepar
titam argumētationem. Sed
quia poterat dici ciceroni eti
am illi quos cōmemoras er
rauerunt oſtēdit ſe exemplū
non temere illorum ſecutum
probatque argumētis ſuis nō
errare eos: qui quinqueparti
tam argumētationem errare
autem eos qui tripartitam eē
cōtendant: Itaque hæc ē quæ
ſtio. utrum tripartita: an qua
dripartita: an quinquepartita
ſit argumētatio. Cicero mul
tis ſyllogiſmis ſuis nunc quin
quepartitis: nunc tripartitis
probat quinquepartitam eē
argumentationem: & primo
aſſerit propoſitionem & ap
probationem inter ſe eſſe di
uerſa: in qua aſſertiōe primo
argumenti: Deinde exempli
eſt ſyllogiſmus: de hinc ſimili
ratione aſſerit aſſumptionē
& approbationem eius inter
ſe eſſe diuerſas in qua rurſus
aſſertione primo argumenti
deinde exempli eſt ſyllogiſ
muſ. Itaque poſtquam proba
uit propoſitionem: & aſſum
ptionem ab approbationi
bus ſuis longe eſſe ſeparatas:
concludit commode parti

tos eſſe eos qui quinquepar/
titā dixerūt argumētatiōem
Quinque igitur parres ſunt
eius argumentationis quæ ꝑ
ratiociatōnē tractatᷣ .Illius au
tem argumentationis quæ ꝑ
inductionem tractatur tri/
partita eſt argumentatio .Ve
rum hoc in primis tenere de/
bemus. Argumentum nunc
uicinum eſſe quæſtioni nunc
a quæſtione longinquum ar/
gumentum enim prolatum
nunc ipſi quæſtioni prodeſt
nūc ei rei quæ uicina eſt quæ
ſtioni.Itaque argumentū nūc
uicinum eſt quæſtioni nunc
loco tertio:nunc quarto: nūc
quinto naſcitur. Ariſtotoles
autem dicit etiam loco deci/
mo poſſe fieri argumentum
Sed cum ſæpe argumentum
tam longe a quæſtiōe ſit hoc
tantum ſyllogiſmi ē.ut id qđ
longe a quæſtione eſt: eidem
quæſtioni dicendi ratiocina/
tione coniungat. Ac uicinum
argumentum tale eſt: Quoni
am hic inimicus fuit occidit
longe a q uæſtione argumen
tum tale eſt. Inimicus occidit
Hoc quia generale eſt primo
diſſerendum eſt uerum inimi
cus ſemper occidat. Quod
poſtquam aſſerueris non ſta/
tim probaſ hūc occidiſſe. Sed
ad hoc proficit:ut rurſus do/
ceaſ hūc inimicū fuiſſe. Quod
poſtquam aſſerueris hunc ini
micum fuiſſe tunc domū re
dis ad quæſtionem. Ergo hic
quia inimicus fuit occidit. de
inde longe petitum argumē
tum etiam illic licet animad
uertere:ubi. Cicero redarguit
hermagoram non recte ſub
qualitate poſuiſſe đliberatō
nem:& demonſtrationē:ubi
primum docet genera eē cau
ſarum. Quod ſi genera ſunt
cauſarum:partes generis cau
ſæ eſſe non poſſe: ut ſi partes
generis cauſæ eſſe non poſūt
multo magis partes partiū
eſſe non poſſe. Poſtremo re
dit ad quæſtionem:Male igi
tur deliberatio:& demōſtra

tinet aſſūptio nihil īdiget approbatōis:ea eſt eiuſmo
di.Si oportet uelle ſape dare opā philoſophiæ cōuēit
hæc ꝓpoſitio īdiget approbatiōis:nō enī ꝑſpicua eſt:
neque cōſtat inter omnes: ꝓpterea quod multi nihil
ꝓdeſſe philoſophiā:plæriq̄ etiā obeſſe arbitrantur aſ
ſūptio ꝑſpicua eſt:Etenim hoc oportet ante ſapere:
hoc autē quia ipſū ex re perſpicitur:& uerū eſſe intel
ligitur nihil attinet approbari. Quare ſtatim conclu
denda eſt argumētatio .Eſt ergo aſſūptio quædam
quæ nō īdiget approbatiōis. Nā quādā indigere ꝑ
ſpicuū eſt: Separata eſt igitur ab aſſūptiōe approba
tio.Falſū eſt igitur nō eſſe plus q̄ tripartitā argumē
tatiōem:itaque ex his illud iā ꝑſpicuū eſt eſſe quan
dā argumētationem:in qua neque ꝓpoſitio: neque
aſſūptio indiget approbatiōis. huiuſmodi eſt ut cer
tum quiddā & breue exēpli cauſa ponamus.Si ſum
mopere ſapiētia eſt petēda:ſūmopere ſtultitia uitan
da eſt .Sūmopere autē ſapiētia petēda eſt ſūmopere
igitur ſtultitia uitāda ē:hæc & aſſūptio:& ꝓpoſitio
perſpicua eſt. Quare neutra quoque indiget appro
batione. Ex hiſce omnibus illud perſpicuū eſt:tū ad
iūgi approbatiōe:tū nō adiūgi :ex quo cognoſcitur
neque in ꝓpoſitione:neque in aſſūptiōe cōtineri ap
probatiōem:ſed utranque ſuo loco poſitā uim ſuā
tanq̄ certam & propriam optinere. Quod ſi ita ē cō
mode partiti ſūt illi qui in quinque partes diſtribue
rūt argumētationem. Quīque ſūt igitur partes eius
argumentatiōis quæ ꝑ ratiocinationē tractatur. Pro
poſitio per quā breuiter locus hic exponitur:ex quo
omnis ius oportet emanet ratiocinatiōis .Approba
tio per quā id quod breuiter expoſitū eſt rationibus
approbatū probabilius & apertius fit. Aſſūptio per
quā id quod ex propoſitione ad oſtēdendum perti
net aſſumitur. Aſſūptionis approbatio :per quā id
quod aſſūptū ē rationibus firmatur: Complexio ꝑ
quam id quod cōficitur ex omni argumentatione
breuiter exponitur. Quæ plurimas habet argumen
tatio partes ea conſtat ex his quinque partibus. Se
cūda ē quadripartita. Tertia eſt tripartita. Deinde bi
partita:quod in controuerſia eſt .De unaquaque ꝑ
te poteſt alicui uideri poſſe conſiſtere. Eeorum gene
rum quæ dubia ſunt rationes aſſeremus . Horum

quæ cõſiſtũt exẽpla ponemus: Quinquepartita argu
mẽtatiõe huiuſmõi. Omnes leges iudices ad cõmodũ
reipu, referri oportet & eas ex utilitate cõmuni non ex
ſcriptione. quæ ĩ litteris eſt interpretari. Ea enim uir
tute & ſapiẽtia maiores noſtri fuerũt ut ĩ legibus ſcri
bẽdis nihil ſibi aliud niſi ſalutẽ & reipu. utilitatẽ pro
ponerẽt. Neq;. n. ipſi quod obeſſet ſcribere uolebant
& ſi ſcripſiſſẽt cũ eſſet ĩtellectũ repudiatũ iri legẽ ĩtel
ligebãt. Nemo. n. leges legũ cauſa ſaluas eẽ uult. ſed
reipu. quod ex legibus omnẽ rempu. optime putant
adminiſtrari. Quã ob rem igitur leges ſeruari oportet
ad eam cauſã ſcripta omnia interpretari cõuenit: hoc
eſt quoniã reipu. ſeruimus ex reipu. cõmodo atq̃ utili
tate interpretemur. Nam ut ex medecina nihil opor
tet putari ꝓficiſci niſi quod corporis ad utilitatẽ ſpe
ctet quoniã eius cauſa eſt inſtituta. ſic a legibus nihil
cõuenit arbitrari: niſi qđ reip. cõducat ꝓficiſci: qm̃ ei
us cã ſunt cõparatæ. Ergo in hoc quoq; iudicio deſini
te litteras legis ſcrutari & legẽ ut æquũ eſt ex utilitate
reip. conſiderate. Quid. n. magis utile fuit thebanis
quã lacædemonios opprimi? Quid magis Epaminũ
dã thebanorũ impator quã uictoriæ thebanorũ cõſu
lere decuit? Quid hunc tanta thebanorũ gloria tã cla
ro quã exornato tropheo carius atq; antiquius haberẽ
cõuenit? Scripto uidelicet legis omiſſo ſcriptoris ſen
tentiã cõſiderare debeat. Atq; hoc idẽ cõſideratũ ſatis
ẽ: nullã eſſe legẽ niſi reip. cã ſcriptã. Summam igitur
amentiã putabãt eſſe qđ ſcriptũ erat reip. cauſa ſalu
tis: id nõ ex reip. ſalute interpretari. Quod ſi leges oẽs
ad utilitatẽ eſt reip. referre cõuenit: hoc aũt reip. ꝓfu
it: ꝑfecto eodem nõ põt facto & cõibus fortunis con
ſuluiſſe: & legibus nõ obtẽperaſſe. Quattuor aũt par
tibus cõſtat argumẽtatio cũ aũt ꝓponimus: aut aſſu
mimus ſine approbatione. Id facere oportet: cũ aut ꝓ
poſitio ex ſe ĩtelligatur: aut aſſũptio pſpicua ẽ: & nul
lius approbationis indiget: ꝓpoſitionis approbatiõe
præterita quattuor ex ptibus argumentatio tractatur
ad hunc modũ. Iudiceſ q ex lege iurati iudicatis: legi
bus obtẽperare debetis. Obtẽperare aũt legibus nõ po
teſtis niſi qđ ſcriptũ eſt ĩ lege ſequamini. Quod enim
certius legis ſcriptor teſtimoniũ uolũtatis ſuæ relique
re potuit: q̃ qđ ipſe magna cũ cura atq; diligẽtia ſcri
pſit? Quod ſi litteræ nõ extarẽt magnopere eas reqre

tio ſub qualitate ponuntur.
Itaque argumentum nunc lõ
ge a quæſtione eſt. nũc uicinũ
eſt quæſtioni. Deinde debe
mus hoc animaduertere ar
gumentum quodcũque ſu
mimus utrum in genere ſit:
an in ſpecie. Si in genere ſine
dubitatione proponere de
bemuſ. Deĩde approbarẽ ean
dem propoſitionem: tertio
loco ſpeciẽ aſſumere. Quar
to loco aſſumptionem ſpe
ciei multis rationibus appro
bare: poſtremo concludere.
Huiuſ ſyllogiſmi ſubiiciamuſ
exemplum illud ipſum epa
minundæ. Omnes leges iudi
ces ad commodum reipu. re
ferre oportet & cæteta hæc
propoſitio eſt generalis ſine
ulla dubitatione. Deinde ap
probat eandem propoſitio
nem. Ea enim uirtute: & ſapiẽ
tia maiores noſtri fuerunt &
cætera. Tertio loco ſpecies aſ
ſumitur. Ergo in hoc quo
que iudicio deſinite litteras:
legem quoque interpretari
& cætera. Quarto loco ap
probat aſſũptionem. Conſi
derare quid magis utile fuit
thebanis q̃ lacedæmõios op
primi & cætera. Poſtremo
concludit. Quod ſi leges om
nes & cætera. Hoc autem ar
gumentum longe a quæſtio
ne petitum cognoſcimus fa
cile. Argumẽtum uero quod
in ſpecie eſt ſemper cum du
bitatione proponitur. Si hoc
ẽ illud igitur nõ eſt. Aut hoc
faciamuſ aut illud faciamus.
Verum cum in propoſitio
ne ſi eſt
dicitur cum in propoſitione
autem eſt.
dicitur argumentum igitur
quod in ſpecie eſt debet ſem
per cum dubitatione propo
ni: huius propoſitionis faciẽ
da eſt approbatio. Deinde aſ
ſumptio eiuſdẽ ſpeciei faciẽ
da eſt per eandem ſpeciem.
Sed per confirmatiõem. Cu
ius aſſumptionis facienda eſt

approbatio. Tũc erit poſtrẽma cõcluſio. Talis ĩ milõiana rõe ſyllogiſmis ẽ. Si inqt doceo cãs fuiſſe
clodio ut occiderẽt milonẽ ꝓbo iſidiatorem. Hác ꝓpoſitõem approbauit: & ſi boni ne magno qdẽ
emolumẽto ipellũt ad fraudẽ iprobi ſæpe paruo. Deĩde ipſã ſpeciẽ aſſumit p cõfirmatiõem. Ha
buit autẽ cauſas clodius: Hác rurſus aſſũptiõem multis rationibus approbat. Poſtremo concludit
Quare ſi habuit cauſas clodius ut occideret milonẽ cõſtat inſidiatorẽ fuiſſe. Ergo quotiẽs argumẽ
tum in genere fuerit ſpecies aſſumẽda eſt. Quotiens argumẽtum in ſpecie fuetit ipſa ſpecies aſſu-
menda eſt. ſed per confirmationẽ
Hoc autem tenere debemus in ꝓ-
poſitionẽ uim totius argumenta-
tionis cõſiſtere. Siue autẽ in gene
re: ſiue in ſpecie ſit ꝓpoſitio: ex ip-
ſa tamen ſemp generatur aſſũptõ
Docuit itaque quinquepartitam
argumentationẽ p exẽplũ epami-
nundæ. Deinde docuit quadripar
titá argumẽtatiõem duobus mo-
dis nũc propoſitionis approbatio
ne nũc aſſũptiõis approbatõe ſub
lata. Deinde docuit tripartitam ar
gumẽtationem. utráque approba
tione ſublata. Nũc quæſtio eſt an
ſit bipartita argumẽtatio. Si pepe-
rit uirgo nõ eſt peperit autẽ. Mul-
ti dicũt eſſe bipartitam argumẽta
tionem hac ratione. Si inquiũt ap
probatiões ſæpe quia manifeſtæ
ſũt ſubtrahunt cur non & conclu-
ſio cũ manifeſta eſt ſubtrahat ut ſi
bipartita argumẽtatio p propoſi-
tionem & aſſũptionem. Si peperit
uirgo non eſt. Peperit aũt. Cicero
hanc illorũ ſẽtentiam reprehẽdit.
Dicitq; ſemper argumẽtationem
concludendam eſſe: nec unquam
tamen utendũ: eſſe manifeſta con
cluſione. Tũc autẽ hoc fieri poſſe
ſi concluſionum genera cognoſca
mus. Sũt ãt quattuor. Quarũ con
cluſionũ una talis cum breuiter
facimus ꝓpoſitionis & aſſũptõis
& poſt adiũgimus id qđ ex oi ar-
gumẽtatiõe cõficit. Dat ãt ipſe exẽ
plũ. Quod ſi leges oẽs ad utilitatẽi
rei pu. referri coueĩt hic ãt ſaluti rei
p. ꝓfuit ꝓfecto nõ põt eodem pa
cto & ſaluti cõi cõſuluiſſe & legi-
bus nõ obtẽperaſſe. Secũda ãt con
cluſio talis ẽ ut argumẽtatio ex cõ
trario cõcludat & dat exẽplũ. Sum
ma igit amẽtia ẽ i eoꝝ fide ſpẽ ha-
bere quoꝝ pfidia totiẽs deceptus
ſis. Propoſitõ. n. huiuſ ſyllogiſmi
talis ẽ. Qui ſæpenũero nos p fidẽ
fefellerũt: eoꝝ orationi fidẽ habe
re nõ debemus. Hoc poſtq̃ ꝓbatũ
eſt ita cõcludi oportuit. Igit carthaginẽſibuſ fidẽ nõ habere debemus. Sed cõtrariũ potius in cõclu
ſione cõſtituit. Sũma igit amẽtia eſt i eorũ fide ſpẽ habere quorũ pfidia totiẽs deceptus ſis. Tertia
cõcluſio talis ẽ. ut id ſolũ qđ ex oi argumẽtatõe cõficit iſeramus: & dat exẽplũ urbẽ igit diruamus

mus ut ex his ſcriptoris uoluntaſ cognoſceretur.
Hæc tamẽ Epaminũdæ permitteremus: niſi extra
iudiciũ qd eſſet ut is nobiſ ſẽtẽtiã legis ĩterpretare
tur: ne dũ nũc iſtud ptiamur: cũ præſto lex ſit: nõ
ex eo qđ apertiſſime ſcriptũ eſt ſed ex eo quod ſuæ
cauſæ coueĩt ſcriptoris uolũtatẽ interptari. Quod
ſi uoſ legibus obtẽperare debetis: & id facere non
poteſtis: niſi quod ſcriptũ eſt ĩ lege ſequamini: qd
dubitatis qn iſtũ cõtra legẽ feciſſe iudicetis. Aſſũ
ptioniſ ãt approbatiõe pterrita ſic fiat argumẽtatõ
Qui ſæpenũero nos pfidiæ fefellerũt: eorũ oratio
ni fidẽ habere nõ debemus. Si qd. n. pfidia illorũ
detrimenti acceperimus nẽo erit præter noſmetip
ſos quẽ iure accuſare poſſumus. ac ꝑmo qdẽ deci
pi ĩcõmodũ eſt: iterũ ſtultũ: tertio turpe. Cartha
ginẽſes uero p ſepæ iã nos fefellerũt: Sũma igitur
amẽtia eſt ĩ eorũ fidẽ ſpẽ habere: quorũ perfidia to
tiẽs deceptus ſis. Vtraq; approbatiõe præterita tri
partita fit hoc pacto: aut metuamus carthaginẽſes
oportet: ſi ĩcolumes eos relinq̃rimus: aut eorũ ur
bẽ diruamus: at metuere qdem nõ oportet. Reſtat
igitur ut urbẽ diruamus ſũt aũt q putãt nõnũquã
poſſe cõplexiõe oportere ſuperſederi: cũ id perſpi
cuũ ſit quod cõficiatur ex ratiocinatõe. Quod ſi fi
at bipartitã quoq; fieri argumẽtatõem hoc modo
Si peperit uirgo nõ eſt peperit aũt hoc ſatis eſſe di
cũt ꝓponere & aſſumere: quoniã perſpicuum ſit
quod cõficiatur ex ratiocinatõe: Quod ſi fiat com
plexionis rẽ nõ indigere. Nobis aũt uidetur: & om
nis ratõcinatio cõcludenda eẽ & illud uitiũ qđ illiſ
diſplicet magnopere uitãdũ ne quod perſpicuum
ſit id in cõplexionẽ ĩferamus: Hoc ãt fieri poterit
ſi cõplexionũ genera ĩtelligẽtur. Nã aut ita cõple
ctimur: ut ĩ unũ cõducamus ꝓpoſitõem & aſſum
ptionẽ hoc modo. Quod ſi leges oẽs ad utilitatem

Quarta concluſio talis eſt:cũ non id quod conficitur in concluſione ponimus:ſed id ꝙ eam rẽ
æ conficitur conſequatur:& dat exemplum.Si peperit cũ uiro concubuit.Peperit autem . Hic
ficitur.Cum uiro igitur concubuit.Sed hoc in concluſione quia manifeſtum eſt non ponit .
d illud ponit quod manifeſtú illá concluſionẽ conſequitur.Igitur fecit inceſtũ . & eni ſi cũ uiro
ncubuit id conſequitur ut fecerit inceſtũ. Antiqui autẽ quemcunque hominũ coitũ ĩceſtũ appel
lant.Quare in longis argum̃tationibus.Dat præceptũ ut ſciamus qua concluſione unaquæq;
argum̃tatio cõcludenda ſit.Quoti
ens inquit longa fuerit argum̃tatõ
aut ꝓpter memoriã facẽ
in cõcluſiõe dẽmus.Aut ſi erunt in
mẽoria q̃ ſupradicta ſũt.Argum̃ta
tio nob̃ ex cõtrario ꝯcludẽda ẽ.Ve
rũ lõga argum̃tatio nõ ꝑtibus ſed
mẽſura ꝑtiũ conſtat. i.nõ qnq;ꝑti
ta aut q̃driptita argum̃tatio lõga ẽ
Sed in q̃cunq; argum̃tatione quo/
tiens latiores fuerit approbatiões:
tũc lõge erũt argum̃tationes.Ita &
qnq;ꝑtita argum̃tatio ex mõ ap/
probationũ breuis poterit ĩueniri.
Quare inqt q̃cunq; lõga argum̃ta
tio fuerit duobus mõis concluden
da eſt.Aut ꝑ conductionẽ.i.
aut ꝑ cõtrariũ.Quo
tiens aũt breuis fuerit argum̃tatio:
hoc ſolo qđ cõficit̃ cõcludenda eſt
In illis uero argum̃tationibuſ quæ
exitũ manifeſtũ habent.conſecutõ
nem ponere in concluſione debe/
mus.Sinautem ex unaquaq; parte
putabũt conſtare argum̃tationem
Reprehendit etiã illos qui ex una
parte dicunt fieri poſſe argumen/
tationem.Hi inquit errãt de nomi
nis ambiguitate. Nam argumenta
tio duas ſignificatiões habet & ar
gumenti:& argumentationis.
Quare cum dicunt ſi peperit cum
uiro cõcubuit:inuentũ proferunt.
nõ expolitionem ideſt argumentũ
proferunt: non argumentationẽ :
Sed talis argumentatio eſſe non
poteſt niſi eum expolita profertur
oratio:Eodem modo inquit & illi
errant qui dicunt aliquando ſub/
trahi poſſe nũc ꝓpoſitionem : nũc
aſſumptionem. Nam quoniã utra
q; harum monet auditorẽ : neutra
neceſſe eſt ſubtrahatur expolitiõi.
Itaque magnopere ſtudendum
eſt.quia inuentio cunctis oratori/
bus cõmunis eſt. Sed ipſi oratores
dicendi modo aut optimi ſunt aut
mediocres : aut ſunt infimi.

p.referri conuenit.Hoc autem reip.ꝓfuit : pro
to nõ põt eodẽ pacto & ſaluti cõi conſuluiſſe :
egibus nõ obtẽperaſſe:aut ita ut ex cõtrario ſen
ia cõficiatur hoc mõ. Summa igitur amẽtia eſt
eorũ fidem ſpem habere quorũ perfidia totiẽs
eptus ſis:aut ita ut id ſolũ qđ cõficitur ĩferatur
hunc modũ . Vrbẽ igitur diruãus:aut id quod
m rem quæ cõficitur ſequatur neceſſe eſt: ideſt
iuſmodi. Si peperit: cũ uiro cõcubuit : peperit
tem. cõficitur hoc mõ : cõcubuit igitur cũ uiro
c ſi nolis ĩferre & ĩferas qđ inde ſeqtur: :fecit igi
r inceſtũ & cõcluſeris argum̃tationẽ . & ꝑſpicuã
eris cõplexionẽ. Quare in longis argum̃tationi
s ex cõductiõibus:aut ex cõtrario cõplecti opor
.In breuibus id ſolũ qđ cõficitur expõere :ĩ his
quibus exitus perſpicuus eſt cõſecutõe uti. Si
i autem ex una parte putabunt cõſtare argumẽ
tionẽ poterũt dicere ſæpe ſatis hoc mõ argum̃ta
nẽ facere.Quoniã peperit:cũ uiro cõcubuit:nã
c nullius neq; approbatiõis: neq; cõplexiõis in
gẽt :ſed nob̃ ab ambĩguitate nois uidẽtur errare
am & argum̃tatio noĩe uno res duas ſignificat.
qđ & inuentũ aliquã in rẽ probabile : aut neceſ
riũ argum̃tatio uocatur:& eius inuenta artificio
expolitio.Quando igitur perferunt aliquid hu
ſmõi.Quoniã peperit:cũ uiro cõcubuit:inuen
proferunt:nõ expolitionẽ : Nos aũt de expoli
nis partibus loquĩur . Nihil igitur ad hãc rem
tio illa pertĩebit:atq; hac diſtĩctione alia quoq;
uidebũtur:officere huic partitiõi propulſabĩus:
qui aũt aſſumptionẽ aliqñ tolli poſſe putent :
t ꝓpoſitionẽ. Quæ ſi quid hẽt ꝓbabile aut ne
ſſariũ quoquomõ cõmoueat audire neceſſe ẽ ꝙ
ſolũ ſpectaret̃ id qđ ĩuentũ ẽ ac nihil hoc pacto

V ariare aũt orationẽ magnopere oportebit. propter faſtidia uaria inquit uti oratione debe
ut nunc per inductionem argumentationem argumẽtemur nunc per rõcinatõem . Deinde in
tio cinationibus nunc qnquepartitá núc quadriptitá nunc tripartitam faciamus argumẽtatione
Deinde ut non ſemper prima ſit propoſitio ſed aliquãdo aſſumptio. prima ſit. Hæc inquit ut n
lius iſpiciamus aut inſcribamus ipſi & nos exerceáus aut ſi id piger facere ea quæ ſupra poſita ſ
exempla uideam us & in ipſis hanc exerceamus uarietatẽ. illud autẽ præcipit ſylogtſmos oẽs

dialetica contineri hos paucos ide
deriuatos qui oratori conuenire
uidebantur: Denique iſti non ſyllo
giſmi ſed epicheremata dicuntur.
Reprehenſio eſt per quam argu
mentando aduerſariorum confir-
matio diluitur: aut infirmatur: aut
aleuiat᷑. Iam de quattuor partibuſ
orationis dictum eſt. De exordio:
de narratione: de partitione de cõ
paratione: de confirmatione: Núc
ſecundum ordinẽ de reprehenſiõe
tractandum eſt. Reprehenſio eſt
oratio quæ poſt noſttá confirmati
onem aduerfariorum confirmatõ
nem reprehẽdit. hæc duo agit. aut
oĩo tollit quod aduerſarius dixit:
aut infirmat ac leuius reddit. Verꝝ
ipſa reprehenſio ex illis locis argu
mentorum capitur ex quibus con
firmatio ideſt ex attributis perſõæ
& attributis negocio. Materia eĩm
argumentorum comunis eſt tam
confirmanti q̃ reprehẽdenti: & cũ
tria ſint data confirmationi. Mate
ria argumentum argumentatio.
Materia non reprehendimus. quæ
nuda atque comunis eſt. Sed argu
mentum: aut argumentum ratio-
nem reprehendimus. & quoniam
confirmationem uel reprehenſio-
nem comuniter hactenus præcep
ta tradidimus. debemus ſcire cer-
tos modos reprehenſionis. Sunt
autẽ quattuor principales modi.
Si aut ſumpta reprehendamus aut
concluſione: aut genus argumẽtati-
onis. At ſi hæc tria nullo mõ repre
hendi poterunt quod extremũ eſt
facere debemus. ut aliud contra ar
gumentũ firmũ: aut firmius profe
ramus. Sumpta ſunt quæcunque
nobis ad fidem ſumimus. Ad fidẽ
autem ſumimus argumentũ. Ergo
argumenta ſumpta ſunt: & quoni-
am argumẽtum non niſi ex confeſ-
ſo fit recte ea quæ ex confeſſis ar-
gumẽta ſumimus ſumpta dicuntur

tractaretur id qđ eẽt excogitatũ referret nequaq
ĩter ſũmos oratores & mediocres ĩtereſſe exiſtim
retur: uariare aũt orationem magnopeꝛ oporteb
Nam omnibus in rebus ſimilitudo eſt ſacietat
mater: id fieri poterit: ſi non ſimiliter ſemper ig
díamur in argumentationem. Nam primum o
nium generibus ipſís diſtinguere cõuenit: hoc e
tum inductione uti tum ratiocinatione. Deĩde i
ípſa argumentatione non ſemper a propoſitio
incipere: nec ſemper quinq; partibus uti: nec ead
rõne expolite partitiones: ſed tum ab aſſumptio
incipere licet: tum ab approbatiõe alterutra: tu
utraque: tum hoc: tum illo genere cõplexionis u
Id ut pſpiciamus aut ſcribamus aut ĩ quolibet ex
plo de his quæ propoſita ſũt hoc idem exerceãu
facile ſit factu. Ac de ptibus quidẽ argumẽtation
ſatis nobis dictum uidetur. Illud autem uolumu
probe intelligi nos tenere. aliiſq; rationibus trac
ri argumẽtatiões in philoſophia multis: & obſc
ris: de quibus certum eſt artificium conſtitutum
Verum illa nobis ab uſu oratorio uiſa ſũt aliena
Quæ ptinere autẽ ad dicendum putamus: ea nc
cõmodius quã cæteros attendiſſe nõ affirmamu
ſed perquiſitius & diligẽtius perſcripſiſſe pollic
mur. Nunc ut ſtatuĩus proficiſci ordĩe ad reliqu
pergemus. Reprehenſio eſt per quã argumentãd
aduerſariorũ cõfirmatio diluítur. aut ĩfirmatur
aut aleuiatur. Hæc fonte inuentionis eodẽ utetu
quo utitur cõfirmatio propterea quod quibus e
locis aliqua res ɔfimari poteſt iiſdẽ poteſt ex loc
infirmari Nihil. n. cõſiderandũ eũ in his oĩbus i
uentionibus niſi id quod pſonæ aut negociis att
butum eſt. Quare inuentionẽ: & argumẽtationu
expolitionem ex illis quæ ante præcepta ſunt: ha
quoq; in partem orõis tranſferri oportebit. Ver
tñ ut q̄dam præceptio detur huius quoq; p tĩ e
ponẽus mõs reprehẽſiõis quos q̃ obſeruabũt: fa
lius ea q̃ ɔtradicũtur diluere aut ĩfirmare poterũ

Sunt autem ſumpta ſemper quattuor probabilia tria neceſſaria. Probabile: &enĩ argumentũ in quattuor diuiditur. Credibile ſignum: Comparabile: iudicatum. Neceſſarium in tria diuiditur. Complexionem: Enumerationem: Simplicem concluſionem. Itaque quia ſeptem argumẽta ſeptem ſumpta ſunt: de quibus argumentis cum aduerſarius: quodcunque ſibi ad fidem ſumpſerit tu continuo certis modis poteris reprehendere: quos modos a Cicerone traditos in ſingula ſumpta reprehendenda diligenter debemus attendere atque retinere.

Omnis argumentatio reprehenditur: ſi aut ex his quæ ſumpta ſunt non conceditur aliquod unum pluraue: aut his conceſſis complexio cõfici ex his negatur: aut ſi genus ipſum argumentationis uitioſum oſtenditur: aut ſi contra firmam argumentationem alia æque firma: aut firmior ponitur. Ex his quæ ſumuntur aliquid non conceditur cũ aut id quod credibile dicunt negatur eſſe eiuſmõi aut quod comparabile putant: diſſimile oſtenditur: aut iudicatum aliam in partẽ traducitur: aut omnino iudicium improbatur: aut quod ſignum eſſe aduerſarii dixerunt: id eiuſmodi negatur eſſe: aut ſi complexio: aut una: aut ex utraque parte reprehenditur: aut ſi enumeratio falſa oſtenditur: aut ſi ſimplex concluſio mali aliquid cõtinere demonſtratur. Nã omne quod ſumitur ad argumẽtandũ ſiue probabili: ſiue pro neceſſario: neceſſe ẽ ſumatur ex his locis ut ante oſtendimus. Quod pro credibili ſumptum erit id infirmabitur ſi aut perſpicue falſum erit hoc modo. nemo eſt qui nõ pecuniam quam ſapientiam malit. qui ex contrario quoque credibile aliquid habebit hoc modo. Quis eſt qui non officii cupidior ſit quã pecuniæ aut erit omnĩo ĩcredibile ut ſi aliquem conſtet eſſe auarũ & dicat alicuius mediocris officii cã ſe maximam pecuniã neglexiſſe; aut ſi ꝙ ĩ qbuſdã rebus

Quod pro credibili ſumptũ erit id infirmabitur: ſi aut perſpicue falſum erit hoc modo. Nũerauit ſeptem eſſe ſumpta. Nunc docet unum quodque ſumptum quot modis reprehendi poſſit: & a probabili argumento incipit: in quo quattuor continentur. Credibile. Signum Cõparabile: Iudicatum. Itaque ĩquit ſi aliud ab aduerſario pro credibili argumento fuerit prolatum: quinque id modis poſſumus reprehẽdere. Si aut inquit quod ſolidum aut primum eſt argumentum ipſum falſum eſſe doceamus. Aut ſi ex contraria quoque parte credibile eſſe monſtremus. Aut ſi omnino erit incredibile. Aut ſi id quod paucorum eſt omnium eſſe dicatur. Aut ſi id quod raro cõtigit fieri omnino denegetur. Falſum eſt quod in re falſum eſt. & quod omnino aliter eſſe contendimus. ſicut ipſe ait Nemo eſt qui non pecuniam quam ſapientiam malit. Hoc itaque falſum eſt: ut etiam ſi unus fuerit inuentus. qui ſapientiam malit: Argumentum aduerſarii falſum eſſe dicatur. Ex contrario quoq; credibile erit ſi quid ab aduerſariis: pro credibili prolatum nihilominus credibile ſit ſi conuertatur. Vtputa quis eſt qui non officii cupidior quam pecũiæ ſit. hoc utiq; aduerſario pro credibili prolatum eſt. Quod conuerſum. Nihilomĩus incredibile eſt ſi dicas. Quis eſt qui non pecuniæ cupidior quam officii ſit. Ergo credibile reprehenditur quod ex contraria parte conuerſum nihilominus credibile poteſt uideri. Incredibile autem dicetur quod ab hominum opinione diſſentit. & hoc intererit inter falſum & incredibile: quod falſũ in ipſa re eſt incredibile uero in opinione. Itaque inquit incrediblie eſt: utputa ſi auarus dicatur mediocris officii cauſa maximam pecuniam contempſiſſe. Hoc itaque apud opinionem hominum credi non poteſt: quoniam enim auarus maximam pecuniam contemneret mediocris officii cauſa qui ob paruam pecuniam ſæpe officia magna contemnit. Inter falſum & incredibile hoc intereſt quod falſum eſt credibile eſſe poteſt & incredibile. deinde quod incredibile eſt uerum eſſe poteſt & falſum: Sed uerum duplex eſt: nunc id quod uere geſtum eſt nunc id quod uere geſtum eſſe quibuſdam rationibus approbatur. Itaque ſæpe quod uerum eſt: & quia falſum eſſe nõ poteſt: incredibile eſt. Verum enim quod Simon uolauit ſed tamen incredibile eſt: Deinde ſi dicas uno die duas cõtrouerſias perſcripſi cum non perſcripſeris in re quidem falſum ſed tamen qa fieri potuit credibile eſt. Rurſus credibile argumĩtum rꝑhendi põt ſi qđ paucoꝝ ẽ oĩum eẽ dicatᷣ utputa. Qui paupes ſũt his nõ officiũ magis q̃ pecũia cordi ẽ. Hoc qa gñalr dictũ ẽ rꝑhendi põt:

Nam poſſunt aliq paupes inueniri·quibus officiũ magis cordi ſit q̃ pecunia. Nec nos moueat ꝙ in argumento credibili quod quidem ex pſonis fieri dixius exemplũ de loco poſuerit. Credibile enim argumentũ. i. probabile maxíe quidẽ pſonarũ eſt. Sed fit etiam ex attributis negocio. i. ex loco tẽpore uel reliquis. Itaq; ſub hoc modo reprehẽſionis duo exempla poſuit. unum a perſona aliud a loco. Illud autem quod tertiũ uidetur exẽplo illi quod ſub extremo modo poſitum eſt cõgruum. non tertium eſt exemplum: ſed ſecundi concluſio. ut primũ exemplũ a perſonis ſit. Qui pauperes ſunt his ãtiquior officio pecunia eſt. Secundũ exemplum a loco ſit. Qui locus deſertus eſt in eo cædem factam eſſe oportet. In loco celebri homo occidi qui potuit. Itaq; hoc præceptum tenere dẽmus quod ex attributis pſonæ maxie credibile argumtum cõficit. Eſt tñ & i factis credibile. Signum autem non niſi ex factis confici. Scire tamẽ debemus ex attributis perſonæ fieri & neceſſariũ argumtum. Si dicas pedibus æger qnquaginta milia q̃ potuit ãbulare. Poſtremo credibile argumentum poteſt reprehendi. ſi id quod raro fit nunq̃ fieri poſſe dicatur. Vtputa nemo eſt qui puellã præteriens adamet. Hoc rurſus generaliter quia dictum eſt poteſt reprehendi. Nã

aut hominibus accidit: id hominibus dicatur uſu euenire hoc pacto. Qui pauperes ſunt his antiquior officio pecunia eſt. Qui locus diſertus eſt in eo cædem factam eſſe oportet. in loco celebri homo occidi qui potuit: aut ſi id quod raro fit fieri omnino negatur: ut Curius pro Fuluio: neq; nemo põt uno aſpectu: neq; præteriens in amorem incidere: quod aũt pro ſigno ſumetur: id ex iiſdẽ locis quibus confirmatur infirmabitur. Nam in ſigno primo uerũ eſſe oſtẽdi oportet: deĩde eiuſ eẽ rei ſignũ ꝓpriũ q̃ de re agitur: ut cruorẽ cædis. Deĩde factũ eẽ qđ nõ oportuerit aut non factũ qđ oportuerit.

frequenter & ſemel uiſa puella poteſt adamari. ut in eunucho adamat cherea. & in Virgil. ut uidi. ut: perii: ut me malus abſtulit error. His itaque quinque modis credibile poterit reprehẽdi. ſi aut perſpicue falſum eſſe oſtendatur aut conuerſum ex contraria parte nihilominus credibile ſit. aut ſi incredibile demonſtretur aut ſi quod paucorum eſt omnium eſſe dicatur. aut ſi quod raro fit id nunq̃ fieri poſſe dicatur. Quod autem pro ſigno ſumetur id ex hiſdem locis quibus confirmatur infirmabitur. Dixit quot modis credibile poſſit reprehendi. Nũc tranſit ad ſignum. Si inqt ab aduerſario aliquid pro ſigno feretur id hiſdem locis reprehendi poteſt quibus confirmantur. Verum quõiam definitione ſignum eſſe dixit quicquid in ſenſus cadit maxima ſigna ſunt: & quæ in controuerſiis frequentibus neceſſe eſt inueniri. Oculorum & aurium: Oculorum pallet puluerulentus eſt. cruentus eſt. Aurium uero hoc dixit hoc locutus eſt. Itaque prærer hæc ſigna quæ oculis digitoque monſtrantur. Omne factum ac dictum: ſignum eſt. Quæ facta: & dicta negocio attributa ſunt. ideſt continentia cum ipſo negocio. Quæ facta: & dicta tripliciter conſiderantur ante negocium in negocio. poſt negocium: Itaque cum ex his quæ negocio attributa ſunt argumenta ſumpſerimus ſignum eſt: ideſt ex his quæ continentia cum ipſo negocio ſunt: & quæ in geſtione negocii continentur. deinde: ſi ex his fecerimus argumentum. quæ perſonis attributa ſunt credibile erit. & hoc ideo argumentum dicetur. ut quaſi argumentum a perſonis fiat: ſignum a negociis. & ideo Cicero in ceciliana Argumentis agemus. ſignis: luce omni clarioribus crimia refellemus. Igitur ſi aduerſarius inquit aliquid pro ſigno protulerit: hiſdem ex locis reprehendere debemus. quibus confirmatur. & quoniam ignoratur quibus ex locis ſignum confirmari debeat idipſum docet. Confirmatur autem quattuor modis. Primo inquit ſignum manifeſtum ipſum eſſe debet. ideſt ut cum dixeris pallet: uere palleat. Deinde poſtq̃ conſtiterit eſſe ſignum conſtet rurſus eius rei eſſe ſignum de qua agitur: ut dicas occĩdit. nam cruentus eſt. Et quoniam diximus factum omne ſignum eſſe in facto autem & facta. & dicta ſunt. confirmamus ĩquit ſignum ſi aut id factum dicamus quod non oportuerit: aut id factum quod oportuerit. Sed quia interdũ per ignorantiam prouenit. ut aut id non faciamus quod oportet: aut id faciamus quod nõ oportet. Tunc autem grauius delictum eſt: ſi faciamus quæ non facienda ſunt. Quia in eo quod facíus faciendum: uel non faciendum: ineſt ſcientia delinquentis. Si enim quia: aut faciendum eſt: aut non faciendũ. iccirco poſtremũ illud addit ad cõfirmationẽ ſigni ut nõ modo aliqd fecerit ſc dẽt ſcierit faciendũ eſſe aut nõ eſſe faciendũ. Poſtrẽo inqt ſciſſe eũ de quo quæritur eius rei legẽ: & cõſuetudinẽ. Itaq; q̃ttuor modis ſignũ cõfirmamus. Primum ut uerum ſit. Deinde ut eius rei đ qua agĩus ſignũ ſit. Deĩde ut doceáus aut id factũ eſſe qđ nõ oportuerit aut id nõ factũ qđ oportuerit

Poſtremo etiam ſciſſe eum utrum fuerit faciendũ:uel non faciendum . Hæc quattuor confirman
do ſigno attributa ſunt:quoꝶ ſi aduerſarius quodlibet ad confirmandũ protulerit:tu id quinque
mõis reprehendis. Dicere.n.debebis inqt:aut nõ eſſe ſignũ.i.ſi dicatur homicidiũ fecit : nã pulue
rulentus eſt utiq; ad homicidiũ:puluis ſignũ eſſe non poteſt:aut paꝶ magno eſſe ſigno:&.n. non
modo ſignum proferendum eſt:ſed & plenũ ſignũ. Vnde illud in Teren. Iam ſcio magnũ ſignum
aut a ſe potuis q̃ ab aduerſariis ſtare:ſi dicatur ſcelus fecit:nam erubuit:cũ tu contra poſſis dicere .

Poſtremo ſciſſe eum de quo quæritur eius rei legẽ
& conſuetudinẽ. Nam hæ res ſũt ſigno attributæ
quas diligẽtius aperiemus cum ſeparatim de ipſa
coniecturali cõſtitutiõe dicemus . Ergo unũquod
que horũ reprehẽſione:aut nõ ſigno eſſe: aut paꝶ
magno eẽ:aut ab ſe potius quã ab aduerſariis ſtar̃
aut oĩno falſũ dici:aut ĩ aliã quoq; ſuſpitionẽ du
ci poſſe demõſtrabitur. Cũ aũt ꝓ cõparabili aliqd
inducetur quoniã:id ꝑ ſimilitudinẽ maxĩe tractat̃
in reprehẽdẽdo cõueniet ſimile id negar̃ eſſe quod
confertur ei qui cũ confertur. Id fieri poterit: ſi de
monſtrabitur diuerſũ eſſe genere:natura: ui : ma
gnitudine:tempore:loco:perſona: opinione: ac ſi
quo in numero illud quod per ſimilitudinẽ affere
tur : & quo in loco hoc genus cuius cauſa affere
tur hr̃i cõuenit oſtẽdetur. Deĩde qd res cũ re diffe
rat demõſtrabimus:ex quo docebimus alid̃ de eo
qd̃ ꝯpabitur & de eo q cũ cõpabitur exiſtĩari opor
ter̃:huius facultatis maxĩe ĩdigẽus:cũ ea ipſa argu

Imo ſcelus nõ potuit facere:quia e
rubuit. Aut oĩo falſo dici : ſi dicat̃
neſcio quis pallere cũ non palleat.
Aut in aliam quoq; ſuſpicionẽ du
ci poſſe demonſtrabitur:ſi dicatur
qa pallet occidit hõinem cũ ſit pal
lor:& ægritudĩs . Itaque ſi quid ad
cõfirmandũ ſignũ fuerit prolatũ
his quinq; modis reprehẽdi opor
tebit. Quod quidem ſe in ſecũdo
libro de cõiecturali cã ſignantius
tractatuꝶ eſſe promittẽt . Compa
bile argumentũ ex ſimilitudĩe con
ſiſtit quod ut reprehẽdas:id quod
aduerſarius ſimile eſſe uult. tu con
tra diſſimile debebis aſſerere . Diſ
ſimile aũt aliquid:aut ſimile ſit:oc
to rebus oſtenditur. Genere :natu
ra:ui: magnitudĩe:tempore:loco:
pſona:opinione. Veꝶ in his aniad
uertere dẽmus : qd aduerſariuſ cõ
paret ac ſimile eẽ pſuadeat. Quod
poſtq̃ perſpexerimus illud ipſum
nos diſſimile debemus oſtendere.
qđ aduerſarius ſimile eſſe conten
dit. Alioquin ſtultũ eſt:ut cũ aduer
ſarius res inter ſe eẽ dicat ſimiles ꝑ
naturã nos eas: aut magnitudĩe eẽ
dicãus diſſimiles:aut gñe:aut loco uel cæteris. Sed id qđ ſil'e ẽe dr̃ ĩ natura:nos cõtra iu eadẽ natu
ra diſſimile debemus oſtendere. Quod rurſus dicitur ſimile eſſe in perſona:nos in eadem perſõa
diſſimile eſſe doceamus. Octo itaque modis diſſimile aliquid neceſſe ẽ comprobari. Genere na
tura : ui . magnitudine : loco :perſona opinione. Generis triplicem ſignificationem ſcimus eſ
ſe. Eſt autẽ genus.i.ſanguis aut patria. Eſt genus ſub quo plures partes continentur . Eſt genus reꝶ
qualitas:Hic itaque genus duo illa ſignificat:ſub quo ſunt ſpecies : & illud quod qualitatem deſi
gnat. Genus illud ſub quo ſpecies ſunt:ita ad ſimilitudinem ducitur.ut in hoc exemplo. Si iis qui
imprudentes læſere ignoſci oportet his qui neceſſario profuere gratiam haberi non oportet . In
his enim ambobus unum genus eſt.uoluntas abſens cuius ſpecies ſunt .Imprudentia & neceſſitaſ
Itaque hæc ſpecie diuerſa genere ad ſimilitudinem referuntur. ideſt quia in utroque abſens uolũ
tas . Illud autem genus quod qualitatem ſignificat confertur cum utile:utili:honeſtum : honeſto
conferimus. Vtputa tam hoc utile q̃ illud tam honeſtum q̃ illud . Tertium illud genus:quod aut
ſanguinem oſtendit:aut patriam ad locum referri oportebit.natura autem confertur ita ut ĩ hoc
exemplo in quo populi natura cum maris comparatur . Vt mare inquit:quod ſua natura tranql
lum ſit uentorum ui agitari atque turbari ſic .r.pu .ſua ſponte placatam hominum ſedicioſo
rum uocibus. & uiolentiſſimis tempeſtatibus cocitari. Vim ſæpe eſſe dixius ſingulorum uerboꝶ
ſimplicem ſignificationem. Hoc eſt illud neſcio quid:quod intelligimus cum dictum fuerit ſacri
legium. Iam magnitudo erit ipſius uis exaggeratio: utputa ſacrilegium atrox . In loco illam quæ
iam abunde tractata eſt qualitatem loci inſpiciamus . Tempus itidem ſuis inſpectu ſemper parti
bus conferamus ut ſi opportunitaꝫ eſt opportunitatem. Si ſpacium:ſpacium conferamus. Perſo
na autem omnino manifeſta eſt. Opinio uero eſt iudiciũ populi. Hæc ita cõferetur ſi dicãus ſic đ
illa re iudicatũ ẽ:ſic đ hac iudicatũ:aut iudicãdũ ẽ: aut al'r đ illa re iudicatũ:al'r đ hac iudicatũ aut
iudicãdũ ẽ:ſi ꝓ nob̃ ꝯfirmet̃ ſi ꝯtra mutet̃ opio ac ſi quo ĩ nũero illđ qđ ꝑ ſil'itudinẽ affert̃ hoc õn

quaſi alius aliquis modus cõferẽdi eſt.ne forte qs credat ſed opinionis expoſitio. Quæ qdẽ unã
partem tenet ſolã ideſt illã cũ ab aduerſariis coniuncta diſſoluimus. In iudicatũ aliquid infer-
tur quoniam id ex his locis maxime firmatur.Et ad hoc nihilominus cõfirmãdum ipſe nobis in
dicat confirmationẽ.Nam quattuor modis dicit confirmãdũ nobis eſſe iudicãtũ quibus utique
ſublatis infirmari poſſe declarat.Hoc eſt laude eorũ qui iudicare ſimilitudine eius rei qua de agi
tur ad eam rẽ qua deiudicatũ eſt.& non modo non eſſe reꝑhenſum iudiciũ:ſed ab omnibus com
probatũ. & ſi difficilius & maius
eſſe doceamus illud iudicatum qđ
afferatur:q̃ id quod inſtet:Cũ enĩ
afferimus iudicatum ut id noſtræ
cauſæ ꝓſit neceſſe eſt primo a lau
de eorũ q iudicare id quod iudica
tum proferimus ordiamur.Per iu
dicantium enim auctoritatẽ iudi-
cati auctoritas confirmatur. De
ĩde ut id quod iudicatũ ꝓferimus
ſimile ei quo de agatur eſſe mon-
ſtremuſ.Tũ.n.uoſ iudicatũ adiuua
bit ſi huic ſimile demõſtretur.Ve-
rum hæc ſimilitudo octo illis ſimi
liter ꝑtibus faciẽda eſt hæc genere
natura:ui: magnitudine:loco:ꝑſo
na:tẽpore:opiniõe:& omnĩo hoc
iam tenere debemus q̃cunque ſi-
militudinẽ his nobis ꝑtibus eſſe fa
ciẽdam.Deinde tertio modo iudi
catũ cõfirmamus ſi oſtẽdamus ip-
ſũ iudicatum non eſſe reꝑhenſum
& non modo nõ reꝑhẽſum ſed eti
am ab omnibus approbatũ. ut hi
iudices de hoc negocio ſimilia ſpe
rare cogantur.Extremũ illud ſi dif
ficilius & maius iudicatũ quam id
quo de agitur eſſe doceamus.Nũ-
quam enim iudex ĩ mĩore nego-
cio facere dubitabit id quod iã iu-
dicatũ ĩ maiore ꝑſpexerit.His ita-
que locis iudicatũ cõfirmatur hiſ
dẽ conuerſis ĩfirmatur:ideſt ut iu-
dices uituperes ut negciorũ diſſi-
militudinẽ doceas ut reꝑhẽſũ iudi
ciũ illud demõſtres:& ut illud iudi
ciũ minus ac facile hoc uero difficile ac maius oſtẽdas.deinde doceas quæ uitia in aduerſario per-
ſcrutari atque inuenire debeamus:ideſt ne forte illud iudicatũ: quod affertur huic negocio nihil
proſit:& ne illud ꝓferatur iudiciũ ĩ quo iudices cõtraxiſſe cõſtet offẽſam. Tertio illud cõſiderãdũ
ne cum ꝓ nobis ſimilia ſint multa iudicia ab aduerſario unum aliquod diſſimile ꝓferatur. Statim
que frãgetur:quod quaſi ꝓbabile:pro ꝓbabili profertur.Nam id quod uere ꝓbabile ẽ nullo mo
do aut difficillime poterit infirmari.Hoc ẽ quod ait Cõtrariis locis:ſi res natura:aut ueriſimilis ꝑ
mittit infirmari oportebit.Quæ uero ſicuti neceſſaria ducẽtur. Tranſit a ꝓbabili ad neceſſariã ar
gumẽtũ:quod neceſſariũ arg. ſi neceſſariũ rebus ipſis fuerit nulla ratiõe poterit reꝑhẽdi: ſin autẽ
nõ rẽ:ſed modũ ac formã neceſſariæ argumẽtatiõis habuerit reꝑhẽdet:nouimus itaque tribus mo
dis fieri neceſſariã argumẽtatiõem:ꝑ cõplexiõem:ꝑ enumeratiõem:ꝑ ſimplicẽ cõcluſiõem. Com
plexio ẽ ĩ q̃ utrꝝ cõceſſeris id cõtra te future ẽ.Hæc ita ut diximus ſi oĩno neceſſaria ẽ nõ poterit r
ꝑhẽdi.Sin ãt ſolã formã neceſſariæ argumẽtatõis tenebit duobus modis reꝑhẽdet:aut ꝑ cõuerſio
nẽ:aut ꝑ alterius ꝑtis ĩfirmatõem.Quos modos facile poſſumus agnoſcer ſi ipſa neceſſariæ argu
mtatõis forma põat.Si ueret qd accuſes:q ꝓbus ẽ.Si nõ ueret:qd accuſes:q pui auditũ æſtiat.Hoc
ꝑ ɔuerſionẽ ſic reꝑhẽdimuſ:ut cãcellato ueluti ĩſpectu p̃mã ꝓpoſitionẽ ad ſecũdæ ꝓpoſitõiſ dimit
tamuſ euẽtũ.Deĩde ſecũdã ꝓpoſitõem ad p̃mæ ꝓpoſitõiſ ſubrigamus euẽtũ:Ita tñ ut euentibus

mẽtatio quæ ꝑ ĩductionẽ tractatur erit reprehen
denda.Si iudicatũ aliquod inferetur quoniam id
ex is locis maxime firmatur laude eorũ q iudicare
ſimilitudĩe eius rei qua de agitur:ad eã rẽ qua de
iudicatũ ẽ & cõmemorãdo nõ modo nõ eẽ reꝑhen
ſũ iudiciũ:ſed ab oĩbus approbatũ & demõſtran
do difficiliter:& maius fuiſſe ad iudicatũ quod af
feratur q̃ id quod ĩſtet cõtrariis locis:ſi res aut ue
ra:aut ueriſimilis ꝑmittat infirmari oportebit. at
que erit obſeuãdũ diligẽter ne nihil ad id quod a
gatur ꝑtineat id quod iudicatũ ẽ:& uidẽdũ eſt nũ
ea res ꝓferatur ĩ qua ſit offẽſũ:ut de ipſo q iudica
uerit iudiciũ fieri uideatur. Oportet autẽ anima
aduertere:ne cũ aliter ſint multa iudicata ſolitari
um aliquod:aut rarũ iudicatũ afferatur. Nã his
rebus auctoritas maxime poteſt infirmari. Atque
ea argumẽta qdẽ quæ quaſi ꝓbabilia ſumetur ad
hunc modũ temptari oportebit.Quæ uero ſicuti
neceſſaria dicẽtur ea ſi forte imitabũtur modo ne
ceſſariã argumẽtatiõem neque erũt eiuſmodi ſic
reprehẽdẽtur.Primũ complexio:quæ utrũ cõceſſe
ris tolli debet.ſi uera eſt nunquam reprehẽdetur
ſi in falſa duobus modis aut conuerſione aut alte
rius partis infirmatione.Cõuerſione hoc modos
Nam ſi ueretur quid eum accuſas qui eſt probus?

o adiuncta copuletur hoc modo. Si ueretur accuſes. Quia id non parui auditu æſtimat. De
non ueretur accuſes: quia non probus eſt. Ita conuerſionũ euentũ accuſandum eſſe aſſeruit
aduerſarius dixerat non accuſandũ. Accuſatio autem hic non publica eſt: ſed priuata obiur
nius uero partis huiuſmodi reprehenſio eſt: Cum ex propoſitis duobus unumquodque frá
Altero enim infirmato uacillat alterũ. Si ueretur accuſa. facile enim uerecundus ab errore fle
Enumeratio uitioſa ĩtelligitur: ſi aut præteritũ qddã dicemus ꝙ melius concedere aut ĩ-
firmare aliqd ãnumeratũ. Enu-
meratio pars neceſſariæ argumẽta
tionis eſt. Hæc cuiuſmodi ſit ſupra
diximus. Verum cũ ab aduerſario
proponetur duobus modis pote-
rit reprehendi. Si aut aliquid præ
termiſſũ eſſe in enumeratione do-
ceamus quo ꝑ nobis ſit aut ſi om-
nia quidem enumerata ſunt: ſed in
his aut contrariũ ponimus & falſũ
eſſe monſtremus aut cõfitemur ali
quid ita eſſe & oſtẽdemus eſſe pro
nobis. Primus itaque modus ubi
aliquid præteritũ demereamus qđ
prolatũ noſtræ cauſæ proficit: ut ẽ
illud de equo quẽ poſt aduerſarii e
numerationem ex hoſtibus captũ
eẽ memorauit: ideſt ex præda quæ
propria cuique non quæ confuſis
oĩbus fuerit communiter diſtribu-
ta. Alter eſt modus reprehẽſionis
in enumeratione in quo duo reſpi
cimus. Vtrũ aliquid contrariũ po-
ni poſſit. an aliquid cõfiteamur ex
his quæ aduerſariuſ enumerauit ꝓ
pterea ꝙ honeſtum ẽ. Cõtrarium
ponimus ſi cum aduerſarius æqu-
um neget hæreditate uẽiſſe noſ hæ
reditate ueniſſe doceamus. Cõfite
mur autẽ aliquid ꝙ honeſtũ ſit: ut
ſi aduerſarius dicat. aut inſidias fa-
cere uoluiſti: aut amico morem ge
ſiſti. aut cupiditate elatus es nos di
camus amico morẽ geſſiſſe quod
utique in confeſſione turpe nõ eſt
maxime ſi ea quibus cũ hoc poſi-
tũ eſt cõſideremus. Ita in reprehen
ſione enumeratiõis aut prætermiſ
ſũ aliquid oſtẽdimus. Quod tamẽ
illatũ ꝓ nobis ſit: aut ex omnibus
quæ poſita ſũt nũc aliqd ꝑ cõtrari
um refutamus: nũc quia ꝓ nobis ẽ
cõfitemur. Simplex ãt cõcluſio re
prehẽdit̉ ſi id qđ ſeqtur nõ uideat̉
neceſſario cũ eo quod ante ceſſit.
Hæc quoque ſi ex utroque quo cõ
ſtat. i. ſi expropoſito & adiũcto erit
neceſſaria rep̄hẽdi oĩno nõ poterit
Eſt aũt huiuſmodi. Si dies eſt lucet
ſi natus eſt morietur. Vtique hoc
ita neceſſarium eſt: ut frangi.

uerecundum animi poſſidet ĩgenium: quid
accuſes: qui id parui auditu exiſtimet hic ſi
reri dixeris ſiue non concedendum hoc putat
ges eſſe accuſandum. Quod conuerſione ſic
hendetur. Immo uero accuſandus eſt. Nã ſi
ur accuſeſ nõ. n. parui auditi exiſtimabit. Si ĩ
undũ animi ingeniũ poſſidet: tñ accuſes: nõ
ous ẽ. Alterius aũt partis ĩfirmatione hoc mo
eprehenditur. Verũ ſi ueretur accuſatione tua
eptus ab errato r̃cedet. Enumeratõ uitioſa ĩtel
ur: ſi aut præteritũ qddã dicemus qđ uelimus
dere: aut infirmum aliquid enumeratũ quod
contradici poſſit: aut cauſa non ſit quare non
eſtum poſſumus cõcedere præteritur qddam
iuſmodi enumerationibus. Quoniam habes
equũ aut emeris: oportet: aut hæreditate poſ
as: aut munere acceperis: aut domi tibi natus
aut ſi horũ nihil eſt ſurripueris neceſſe eſt. Sed
emiſti neque hæreditate uenit: neque domi ti
atus eſt: neque dono accepiſti: neceſſe eſt ergo
ripueris hoc cõmode reprehẽditur: ſi dici poſ
ex hoſtibus equus ẽ captus cuius prædæ ſectio
n uenerit. Quo illato infirmatur enumeratio
uoniam id ſit inductũ quod præteritũ ẽ in enu
ratione: altero autẽ modo reprẽditur: ſi aut con
aliquid dicetur hoc ẽ exẽpli cauſa: ut in eodem
ſemur poterit oſtẽdi hæreditate ueniſſe: aut ſi
remũ illud nõ erit turpe concedere ut ſi q cũ di
int aduerſarii: aut inſidias facere uoluiſti: aut a
co morẽ geſiſti: aut cupiditate elatus ex amico
orem geſſiſſe fateatur. Simplex autem cõcluſio
rehenditur ſi id quod ſequitur nõ uideatur ne
ſario cũ eo quod ante ſit cohærere. Nã hoc qdẽ
piritũ ducit uiuit. Si dies ẽ lucet: eiuſmoĩ eſt ut
priore neceſſario poſterius cohærere uideatur.
oc ãt ſi mater ẽ diligit filiũ: ſi aliquãdo peccauit
q̃ corrigetur: ſic cõueniet r̃prehẽdi ut demõſtre
nõ neceſſario cũ prior̃ poſterius cohærere: hoc

Tunc autē ſimplex concluſio poterit r̄eprehendi:ſi oſtenderis adiunctū non coherere pro
utputa ſi mater eſt diligit. Si ſemel peccauit nunq̃ corrigetur :utique hoc cū adiunctū con
neceſſario coherere non poſſe:neceſſariū eſſe non poterit. Eritque potius probabile. Ita ne
um per ſe conſtat. probabile multis aſſeritur argum̄tis. Hoc aūt ſi ſemel peccauit nunq̃ co
multis aſſerendū eſt argumētis. Quod uero multis aſſeritur argumētis neceſſariū non eſt ..
igitur huiuſmodi reprehenſa concluſio eſt ſi formā neceſſariā:rem uero probabilē cōtiner
ſtretur. Verū hæc cuncta præcepta
de dialetica traxit : quæ magna &
difficilis eſt : de qua ſi facultas fue
rit poſtea tractaturꝜ ſe eſſe promit
tit. Cum igitur ex his:quæ ſumun
tur aliq̄d conceditur ſic infirmabi
tur. Omnē argumentationē quat
tuor modis dixit poſſe reprehēdi.
Si aut ſūpta reprehēdamus:aut cō
cluſionē : aut ſi genus ipſum argu
mētationis uitioſū eſſe monſtrēus
aut ſi contra firmū argumentū ali
ud noſtrū æque firmū:atque firmi
us opponamus. Itaque iā ſumpto
rū dicta reprehenſio eſt. Sin aūt in
quit reprehendi ſumpta nō poterīt
tunc erit reprehendēda concluſio
concluſione. Itaque hoc animad
uertendum eſt principaliter:ne cū
in propoſitione ſit aliud : aut eſſe
poſſit aliud cōcludatur. Hoc itaqꝫ
uitium erit dicentis uitium porro:
aut apertū aut obſcurum. Atque
apertum in cōcluſione uitium erit
ſi res cum alia in propoſitione te
neatur : alia omnino res in conclu
ſione ponatur:utputa ſi agatur an
neſcio qui ad exercitū ſit profectuſ
& contra eum quis ſic uelit argum̄
tari. Si ueniſſes ad exercitum a tri
bunis militaribus uiſus eſſes. Non
es autem uiſus ab his:non es igitur
ad exercitū profectus : hic utique
apertum uitium eſt. nam propoſi
tio tenet :ſi ueniſſes ad exercitum.
Concluſio:non es igitur ad exerci
tum profectus:cum iuxta propoſi
tionem debuit concludi : non igit̄
ad exercitum ueniſti. Hoc itaque
apertum uitium. In obſcuro autē
duo nobis attendenda ſunt:ne aut
ambiguitate propoſitiōis:aut ob
liuione fallamur. Ambiguitas in
propoſitione talis eſt. Si indige
tis pecuniæ : pecuniam non habe
tis. Ná oīo qui pecuniā non ha
bet:indiget pecuniæ. Et ille qui ha
bet:ſed maiorem haber̄ deſiderat
īdiget pecuniæ. Indigere. n. uolūtatis ē. Hæc itaqꝫ ꝓpoſitio ābigua ē. Si īdigetis pecuniæ:pec
non habetis. Huius propoſitionis quamcunque aduerſario propoſitam concluſionem alt
rei interprætatiōe poteris reprehendere:ut ſi concluſione mendicos poſuerit. Tu dicas eo

genus & cætera neceſſaria : & oīo omnis arg
tio & eius r̄prehēſio maiorē q̃dā uī contīet:&
us patet q̃ hic exponitur:ſed eius artificii cog
huiuſmoī eſt:ut nō ad alicuius artis ꝑtem al
adiungi poſſit ſed ipſa ſeparatī longi tempor
magnæ atque arduæ cognitionis indigeat. Q
illa nobis alio tempore : atque ad aliud īſtitu
ſi facultas erit explicabuntur. Nunc his præc
nibus rhetorū ad uſum oratoriū nos contēt
ſe oportebit. Cum igitur ex his quæ ſumunt
quid non conceditur:ſic infirmabitur. Cum
his cōceſſis cōplexio ex his non cōficitur:hæc
conſideranda:nū aliud conficiatur : aliud dic
hoc modo:ſi cum aliquis dicat ſe ꝑfectum eſ
exercitū cōtra eū qs uelit hac argum̄tatiōe ut
ueniſſes ad exercitū a tribunis militaribus u
eſſes:nō es aūt uiſus ab his:nō es igitur profe
ad exercitū. Hic cum cōceſſeris propoſitionē
ſumptionē:cōplexio infirmāda eſt. Aliud. n.
ligitur illatū eſt. Ac nūc quidē quo facilius r
gnoſceretur ꝑſpicuo & grādi uitio præditū p
mus exemplū : ſed ſæpe poſitū obſcurius uit
pro uero probatur cū aūt parū memīeris qđ c
ſeris :aut ambiguū aliqđ pro certo cōceſſeris :
biguū ſi cōceſſeris ex ea ꝑte:quā ipſe ītellexeri
partē ſi aduerſarius ad aliā partē per cōplexio
uelit:accommodare demōſtrare oportebit:no
eo qđ tu cōceſſeris:ſed ex eo qđ ille ſūpſerit c
ci complexionē ad hūc modū. Si indigetis p
niæ:pecuniā non habetis: & ſi pecuniā non h
tis pauperes eſtis:Indigetis aūt pecunia. Mer
ræ enim:niſi ita eſſet:operā non daretis:paup
igitur eſtis. hoc ſi reprehenditur:cū dicebas ſi
getis pecuniæ:pecuniā non habetis. hoc ītellig

cuniæ indigeant nõ te mendicos intellexiſſe ſed eos qui cum haberent: maiorem tamen pecu/
m uellent. Deinde ſi ille huiuſmodi homines in concluſione poſuerit. Tu contra in propoſitõ
dicas te intellexiſſe mendicos. Ita aduerſarii concluſionem propoſitionis uiſa ambiguitate: ſub
tes. Deinde aliud obſcurum uitium eſt: cum obliuiſcimur quid in propoſitione ſit poſitum: &
ud in concluſione conficitur utputa ſi ad illum hæreditas ueniebat: ueriſimile eſt ab illo necatũ
uerisimilitudo poſita eſt.. Deinde hanc propoſitionem pluribus uerbis approbant: ſcilicet
ut memoria propoſitionis ex ani/
mis auferatur. Poſt aſſumunt ad il
lam autẽ hæreditas ueniebat. Po/
ſtremo inferunt concluſionem. Il/
le igitur occidit. Vtique ĩ hac con/
cluſiõe obliuio noſtra temptatur
Supra enim poſitum eſt uerisimi/
le eſt ab illo necatum. Hic poſt ap
brobatiõem longiſſimam propo
ſitionis non concluditur. Veriſimi
le eſt igitur ab illo necatum quod
probabile eſt. Sed ille igitur occi/
dit quod neceſſarium eſt: quodq;
approbabili propoſitione diſſen/
tit. Itaque diligenter debemus at/
tendere ut concluſionem aduerſa
rii aut ambiguitate propoſitionis
cõuertamus: aut quia meminimuſ
quid in propoſitione ſit poſitum
eandem concluſionem falſam eſſe
doceamus. Ipſũ autem genus argu
mentationis uitioſum his de cau/
ſis oſtendetur. Tertius reprehẽſio
nis modus eſt: cũ ipſum genus ar
gumentationis uitioſum eſſe mõ/
ſtratur. Verũ hoc tenere debemus
ꝙ ſũpta ſola nuda & generaliter
patientia modis ſuis reprehendũ
tur. Genus autem argumentatiõis
in cauſa & in ſpecie poſitum conſi
derare debemus: quod quidem ſũ
ptis ſuis & forma dictionis quan/
tum in ſe eſt integrum eſt. Sed cũ
ĩn cauſa poſitũ quid operetur: at/
tendimus: tunc in eo uitia poſſu/
mus inuenire. Itaque ipſum genus
argumentationis duobus modis
uitioſum eſt. Cum aut in ipſo uiti/
um erit: aut cum ad id quod inſti/
tuit nõ accõmodabitur. In ipſo ui
tium eſſe quattuordecim modis

propter ĩopiã in egeſtate eſtiſ: pecuniã nõ habe
:& iccirco cõcedẽbã. Cũ aũt hoc ſumebas: ĩdige
aũt pecũiæ: illud accipiebã. multis aũt pecuniæ
us habere ex quibus cõceſſionibus nõ cõficitur
oc. Pauperes igitur eſtis: cõficeretur ãt: ſi tibi pri
o quoq; hoc cõceſſiſſẽ: qui pecuniã maiorẽ uel
: habere: cum pecuniã nõ habere. Sæpe aũt obli
putãt quod cõceſſeris: & iccirco id quod nõ con
itur quaſi cõficiatur in cõcluſione infertut hoc
odo. Si ad illũ hæreditas ueniebat uerisimile eſt
illo hæreditate eſſe necatũ. Deinde hoc appro
nt plurimis uerbis: poſt aſſumũt ad illũ aũt hæ
ditas ueniebat deinde infertur. Ille igitur occidit
q; ex his quæ ſũpſerãt non cõficitur. Quare ob
ruare diligẽter oportet: & quid ſumatur: & quid
his cõficiatur. Ipſũ autẽ genus argumẽtationis
tioſũ his de cauſis oſtẽdetur ſi aut in ipſo uitiũ
it: aut ſi nõ ad id quod inſtituetur. accommoda
tur. Atq; in ipſo uitiũ erit: ſi oĩno totũ falſũ erit
cõmũe ſi uulgare: ſi leue: ſi remotũ: ſi mala diffi
tio: ſi cõtrouerſũ: ſi pſpicuũ: ſi nõ cõceſſum: ſi
rpe: ſi offẽſũ: ſi cõtrarium: ſi in cõſtãs: ſi aduer
i. Falſũ eſt ĩ quo pſpicue mẽdacium eſt hoc mo
. Nõ põt eẽ ſapiẽs q pecuniã negligit. Socrates
tẽ pecuniã neglexit: nõ igitur ſapiẽs fuit. Cõmu
e eſt quod nihilo magiſ ab aduerſariis q̃ a nobis
cit hoc modo. Iccirco iudices quia uerã cãm ha
bã breui peroraui. Vulgare eſt quod in aliã quo
ue rẽ nõ ꝓbabilẽ ſi nõ cõceſſũ ſit trãſferri poſſit
t hoc modo. Si uerã cauſã nõ haberet: ſi uobis iu
ces nõ commiſiſſet. Leue eſt quod aut poſt tem
us dicitur hoc modo: ſi ĩ mẽtẽ ueniſſet non cõ
uiſiſſet: aut pſpicue rẽ turpẽ leui tegere uult defẽ
one. Cũ te expectabãt oẽs florentiſſimo regno re
qui: nũc deſertũ ab omnibus ſũmo periculo ſo
s ut reſtituam paro. Remotum eſt quod ultra
uam ſatis eſt petitur huiuſmodi. Quod ſi non
. Scipio: Corneliam filiam Tyberio Graccho col/

poſſumus inuenire. Deinde
nõ accomodari ad id quod i
ſtituit duodecim modis poſ
ſumus depreheudere. Quæ
omnia Cicero partim quia a
perta ſunt ſolis propoſitio
nibus: parti quia obſcuriora
ſunt etiam exemplis propo
ſuit & explicauit. Nos eadẽ
perſequi immo repetere lon
gũ ac ſuperfluũ eſt. Quartus
modus erat reprehenſionis
per quem cõtra firmã aduer
ſarii argumentationẽ æque
firma aut firmior ponitur.
Quare reprehenſio pertenu
is eſt: & defectis omnibus ex
trema neceſſitate ponenda.
Nam & ſumpta uera eſſe cõ
cedimus: & concluſionẽ re
cte habitam fatemur & ipſũ
genus argumentationis uitiõ
ſũ non eſſe concedimus. Sed
cõtra firmã aduerſarii argu
mentationem nos quoniam
nihil poſſumus reprehẽdere
aliam argumẽtationẽ æque
firmam aut firmiorẽ propo
nimus. Verum hoc in delibe
ratiuo genere cauſæ uſu pro
uẽit: cum aut utile aliquid ad
uerſario concedimus: ſed nos
aut utilius aut honeſtius ali
quid demõſtramus: aut hone
ſtum aliquid aduerſario con
cedimus. Sed nos honeſti
us aliquid aut neceſſarium
eſſe monſtramus.

locaſſet atq; ex ea duos filios gracchos procreaſſet: tã
tæ ſeditiões natæ nõ eſſent. Quare hoc incommodũ
Scipioni aſcribendum uidetur. Huiuſmodi eſt illa
quoque conqueſtio. Vtinam ne in nemore pelio ſe
curibus cæſæ cecidiſſẽt ad terram trabes. Longius eni
repetita eſt q̃ res poſtulabat. Mala diffinitio eſt: cum
aut communia deſcribit hoc modo, Seditioſus eſt is
qui malus eſt aut inutilis ciuius eſt. nam hoc non ma
gis ſeditioſi q̃ calũniatoris: q̃ ambitioſi: q̃ alicuius im
probi hominis uim deſcribit: aut falſum quiddã di
cit hoc pacto. Sapientia eſt pecuniæ quærendæ intel
ligentia: aut aliquid non graue nec magnum cõtinẽs
ſic. Stultia eſt immenſæ gloriæ cupiditas. Eſt hæc qui
dem ſtultitia: ſed ex parte quadam nõ ex omni gene
re diffinita. Controuerſũ eſt in quo ad dubiũ demon
ſtrandum dubia cauſa affertur hoc modo. Eho tu di
quibus eſt poteſtas motus ſuperum atque inferũ pa
cem inter ſe conciliant conferũt concordiam. Perſpi
cuum eſt de quo non eſt controuerſia: ut ſi quis cum
Oreſtem accuſet: planum faciat ab eo matrem eſſe oc
ciſam. Non conceſſum eſt: cum id quod agitur in cõ
trouerſia eſt: ut ſi quiſ cum Vlyxem accuſes: ĩ hoc ma
xime commoretur: indignum eſſe ab homine igna
uiſſimo uirũ fortiſſimũ. Aiacem eſſe necatũ. Turpe
eſt quod aut eo loco in quo dicetur: aut homine qui
dicat. aut eo tempore quo dicitur: aut his qui audiũt
aut ea re de qua agitur indignũ propter inhoneſtum
uidetur. Offẽſum eſt quod eorum qui audiunt uo
luntatem lædit ut ſi quis apud equites Romanos cu
pidius iudicãdi. Scipiõis legem agrariam laudet. Cõ
trariũ eſt quod cõtra ea dicitur: quæ hi qui audiunt
fecerũt: ut ſiqs apud Alexandrũ macedonẽ dicẽs con
tra aliquẽ urbis expugnatorẽ diceret nihil eẽ crudeliu
quã urbes diruere: cũ ipſe alexãder thebas diruiſſet.
Incõſtãs eſt qđ ab eodẽ de eadẽ re diuerſe dicitur ut ſ
q̃ cũ dixerit: qui uirtutẽ habeat eũ nullius rei ad ben
uiuẽdũ ĩdigere: neget ãt poſtea ſine bona ualitudin
poſſe uiuere: aut ſe amico adeſſe propter beniuolẽti
ſperare tamẽ aliquid cõmodi ad ſe puẽturũ. Aduerſ
eſt qđ ipſi cauſæ aliqua ex pte officit. ut ſi quiſ hoſtiũ
uim & copias: & fœlicitatẽ augeat cũ ad pugnãdũ m
lites adhortetur. Si nõ ad id qđ ĩſtituitur accõmod
bitur aliqua pars argumentatõis horũ aliquo in uiti

reperietur. Si plura pollicitus pauciora demonſtrabit aut ſi cũ totũ debebit oſtẽdere de parte aliqua loquať hoc modo. Mulierũ genus auarũ ẽ. Nam Eriphila auro uiri uitã uendidit. Aut ſi non id quod accuſabitur defẽdet ut ſi quis cũ ambitus accuſabitur manu ſe fortẽ eſſe defẽdet. ut Amphion apud Euripidẽ. Item apud Pacuuiũq; uituperata muſica ſapiẽtiã laudat. Aut ſi res ex uitio hominis uituperabitur ut ſi quis doctrinã ex alicuius docti uitius reprehendat. Aut ſi qui cũ aliquẽ uolet laudare de fœlicitate eiuſ nõ de uirtute dicat. Aut ſi rẽ cũ re ita comprobabit: ut alterã ſe nõ putet laudare niſi alterã uituperarít. Aut ſi alterã ita laudet ut alterius nõ faciat mẽtõnẽ: ut ſi quis cũ aliqui deliberẽt bellũ geratur an nõ Pacẽ laudẽt omnio nõ illud bellũ inutile eſſe demõſtret. Aut ſi cũ de certa re quærať de cõi inſtituať oratio. Aut ſi ratio alicuius rei reddeť falſa hoc modo. Pecuniã habere bonũ eſt: propterea quod ea maxime uitã beatã efficiat. Aut ſi infirma: ut Plautus. Amicũ caſtigare obmeritã noxã: immane eſt facinus. Verũ in ętate utile & conducibile. Nã ego amicũ hodie meũ nõ caſtigabo ꝑ cõmerita noxa. Aut eadem hoc modo Maximũ malũ eſt auaritia. Multos enĩ magnis incõmodis affecit pecuniæ cupiditas. Aut parũ idonea hoc modo. Maximũ bonũ eſt amicitia. Plurimæ enĩ delectationes ſũt in amicitia. Quartus modus erat reprehẽſionis ꝑ quẽ cõtra firmã argumẽtationẽ æque firma aut firmior poniť. Hoc genus in deliberationibus maxime uerſabiť. cũ aliquid quod contradicatur æquũ eſſe cõcedimus. Sed id quod noſ defẽdimus neceſſariũ eſſe demõſtramus. Aut cũ id qđ illi defẽdant utile eſſe fateamur Quod noſ dicamus honeſtũ eſſe demõſtremus. Ac de reprehẽſiõe qdẽ hæc exiſtimaui nus eſſe dicẽda. Deĩcepſ nũc de cõcluſione dicemus Hermagoras autẽ digreſſiõnẽ: deinde poſtremam cõcluſionẽ ponit In hac autẽ digreſſione ille putat oportere quandã inferri oratiõem a cauſa atq; a iudicatiõe ipſa remotã: quæ aut ſui laudẽ: aut aduerſarii uituperatiõnẽ cõtineat: aut in aliã cauſã deducat: ex qua cõficiat aliquid cõfirmatiõis: aut reprehẽſionis nõ argumẽtãdo: ſed augẽdo ꝑ quãdã amplificatiõnẽ. Hãc ſi quis ptẽ putãt eſſe orationis ſequať licebit. Nã &

Verum nunc tranſit ad concluſionem: id eſt ſextam eãdẽ que extremã partẽ totiuſ orationis. Quo loco Hermagoras digreſſionem ſupponit: ideſt orationem in qua præter controuerſiam cauſæ aut laus noſtra: aut aduerſarii uituperatio contineať aut quæ ad aliam rem tranſitum faciat: non per argumentationẽ ſed per amplificationẽ. Hãc Tullius non partem orationis uult eſſe: ſed in omnibus orationis partibus inſertari ac ſubiici poſſe declarat ut certis locis poſt rem aliquam probatam: aut amplificationem aliquam ſubiicias: aut laudem: aut uituperationem Itaque non digreſſionem ſexto loco: ſed concluſionẽ. Tullius ponit. Concluſio eſt exitus & determinatio totius orationis. Concluſio eſt inqt finis ac terminus orationis ſed totius orationis nos epilogos accipiamus. Huius cõcluſiones partes ſunt tres enumeratio indignatio: conquæſtio. Verũ hoc diſtant: quod indignatio & conquæſtio tãtum animos mouẽt diuerſo tamen exitu: nunc uero iracundia contra aduerſarioſ cõmouentur: nũc miſericordia circa nos. Enumeratio uero & animos mouet & fidem facit. nam cum repetit quæ dicta ſunt fidem cum uero omnia coaceruat & colligit animos mouet. Hæc enumeratõ non ſemper uniformiter ea quæ dicta ſunt colligere debebit. Ne cum odioſum: tũ etiam quod maxime contrarium eſt fieri uideatur ex arte Itaque ſupra dictorum repetitio uitanda eſt. Variatur autem modis quattuor: ſi aut

eas res quas ante dixiſti breui
ter perſtringas & colligas:qđ
quidem factũ facile eſt:aut ſi
in memoriam audientium re
uoces quas partes in partitio
ne propoſueris & quibus ra/
tionibus unam quanque par
tem confirmaris.aut ſi inter/
roges iudices quid amplius
uelint cognoſcere cum hoc:
& hoc docuerimus:cum hoc
& hoc planũ fecerimus. Atq;
hæc nunc per noſtraꝝ argu/
mentationem repetitionem
uel confirmationem. Nunc
etiam aduerſiorum argume/
tationum reprehenſionem.
Deinde hæc ipſa enumera/
tionum genera non ſemper
a noſtra perſona facienda ſũt
ſed nunc a noſtra:nunc a ſup
poſita nũc a re. A noſtra per/
ſona:quemadmodum accipi
at orationem in promptu eſt
Suppoſitæ autẽ perſonæ ac/
comodatˀ oratio:ſi dicas nã ſi
legis ſcriptor aſſiſtat: & que/
rat a nobis: qđ dubiteris qđ
poſſetis dicere cũ uobis hoc
& hoc ſit demonſtratũ. Rei
etiam ſic accommodatur ora
tio:ſi aut lex:aut locus:aut ur
bs aut monumentum aliqđ
accipiat orationem per enu/
merationem ſic. Quod ſi le
ges loqui poſſent: nõne hæc
apud nos quærerentˀ. Quid
nam amplius deſideratiſ iudi
ces cum uobis hoc & hoc pla
num factum ſit. Verum etiã
in his enumerationibus:quæ
aut ſuppoſitæ perſonæ aut
rei dãtur. Ita ut in noſtra per/
ſona illa omnia enumeratio/
num genera uariãda ſunt ut
nunc ſiugulatim ſingula no/

augẽdi:& laudãdi:& uituperãdi præcepta a nobis p
tim data ſũt ptĩ ſuo loco dabuntˀ. Nobis aũt nõ pla
cuit hãc ptẽ in numero reponi:q de cauſa digredi ni
ſi p locũ cõmunẽ diſplicet. Quo de genete poſterius
eſt dicẽdũ. Laudes aũt & uituperatiões non ſeparatĩ
placet tractari ſed in ipſis argumẽtatioĩbus eſſe ĩpli
catas. Nũc de cõcluſione dicemus. Concluſio eſt exi
tus & determinatio totius orationis. hæc habet ptes
tres enumerationẽ: indignationem: cõqueſtionem:
Enumeratio eſt p quã res diſperſæ & diffuſæ dictæ
unũ in locũ coguntˀ:& reminiſcẽdi cauſa unũ ſub aſ
pectũ ſubiiciuntˀ:hoc ſi ſemp eodẽ modo tractabitˀ p
ſpicue ab oĩbus artificio quodã tractari ĩtelligitˀ. Sin
uarie & ſocietatẽ:& hãc ſuſpiciõem uitare poterunt
Quare tũ oportebit ita facere ut plæriq; faciũt ꝓpter
facilitatẽ ſingulatim unãquãq; rem attingere: & ita
oẽs trãſire breuiter argumẽtatiões:tũ aũt id qđ diffi
cilius eſt dicere:quas ptes expoſueris in ptitiõe: de q
bus te pollicituſ ſis dicturũ & reducere in memoriã:
quibus rationibus unãquãq; ptẽ cõfirmaris:tum ab
his q audiũt quærere quid ſit quod ſibi uelle debeãt
demõſtrari hoc modo. Illud docuimus. Hoc planũ
fecimus ita ſimul & in memoriã redibit auditor &
putabit nihil eſſe præterea quod debeat deſiderare at
que in his generibus ut ante dictũ eſt:tũ tuas argu
mẽtationes trãſire ſeparatĩ:tũ id quod artificioſius
eſt cũ tuis argumẽtatiões cõtrarias cõiũgere. & cũ tu
as dixeris argumãtatões:tũ cõtra eas qđ afferetˀ quẽ
admodũ dilueris oſtẽdere. Ita p breuẽ cõparatiõem
auditoris memoria & de cõfirmatõe & de rephẽſiõe
reĩtegrabitˀ. Atq; hoc aliis actiõis quoq; modis uaria
re oportebit. Nã ex tua pſona tum enumerare poſſis
ut quid & quo qcq; loco dixeris admoneas tũ uero p
ſonã aut rẽ aliquã indicere:& enumeratiõem ei totã
attribuere:Perſonã hoc modo. Nam ſi legis ſcriptor
exiſtat & quærat ſic id a uobis qđ dubitetis qđ poſca
tis dicẽdũ nobis cũ hoc & hoc ſit uobis demoſtratũ:
Atq; hoc itẽ ut ĩ noſtra pſona licebit alias ſigillatim
rrãſire oẽs argumẽtatões alias ad ptitiões ſingula ge
nera referre alias ab auditore qđ deſideret quærere ali
aſ hæc facere p cõparatõem ſuaꝝ:& cõtrariaꝝ argumẽ
tationũ. Res ãt ĩducetˀ ſi alicui rei huiuſmodi legi: lo

co ut urbi: munimēto attribuetᷣ oratio per enūeratio nē hoc pacto. Quod ſi leges loq̄ poſſēt nonne apud uos quærerentᷣ. Quidā amplius iudices deſideratis cū uobis hoc & hoc planū factū ſit. In hoc quoq; genere oībus eiſdē modis uti licebit. Cōe āt ꝑceptum hoc datᷣ ad enūeratōem: ut ex unaquaq; argumētatōe: qm̄ tota iteꝝ dici non pōt id eligatᷣ quod erit grauiſſimū: & unūquoq; q̄ breuiſſime trāſeatᷣ ut memoria nō oratō renouata uideatᷣ. Indignatio eſt oratō: per quā cōficitᷣ ut ī aliquē hominē magnū odiū: aut ī rē grauis offenſio cōcitetᷣ. In hoc genere illud ꝑmū ītelligi uollumuſ poſſe oībus ex locis: his quos īcōfirmāter ꝑceptōe poſſumus tractari īdignatoem. Nā ex his rebus quæ perſonis: aut negociis attributæ ſūt: quæ uis amplificatō nes naſci poſſūt: ſed tamē ea quæ ſeparatī de indignatōe præcipi poſſūt cōſideremus. Primus locus ſumit ab auctoritate cū memoramus quātæ curæ res ea fuerit diis īmortalibus aut eis quoꝝ auctoritas grauiſſīa debeat eſſe q̄ locuſ ſumitᷣ ex ſortibuſ oraculiſ uatibuſ oſtētis ꝓdigiis reſpōſis: ſimilibus rebus. Itē ex maioribus noſtris: regibus ciuitatibus: gētibus: hominibus ſapiētiſſimis: ſenatu populo: legū ſcriptoribus. Secūdus locus eſt per quē illa res ad quos pertineat cū amplificatōibus per īdignatōem oſtenditᷣ aut ad oēs: aut ad maiorē partē: quod atrociſſimū ē: aut ad ſuperiores quales ſūt hi quorū ex auctoritate īdignatō ſumitᷣ quod īdigniſſimū ē: eſt aut ad pares anīo fortuna corpore: quod iniq̄ſſimū ē: aut ad īferiores: quod ſuperbiſſimū eſt. Tertius locus ē: per quē quærimus q̄d nā ſit euēturū: ſi idē cæteri faciāt: & ſimul: oſtēdimus: ſi cōceſſū ſit multos æmulos eiuſdē audaciæ futuros ex quo q̄d mali ſit euētuꝝ demōſtrabimus. Quartuſ locus ē per quē demōſtramus multos alacres expectare q̄d ſtatuāt ut ex eo quod uni cōceſſū ſit ſibi quoq; tali de re q̄d liceat ītelligere poſſīt. Quintus locus ē per quē oſtēdimus cæteras perperā cōſtitutas ītellecta ueritate cōmutatas corrigi poſſe. Hāc eē rē quæ ſi ſemel ſit iudicata neq; alio iuditio cōmutari: neq; ulla poteſtate corrigi poſſe. Sextus locus ē per quē cōſulto: & de īduſtria factū oſtēditᷣ & illud adiūgitᷣ: uolūtario maleficio ueniā dari nō oportere: imprudētiæ cōcedi nōnūquā cōuenire Septimus locus eſt per quē indi

ſtra argumēta percurantur: nunc partitionis promiſſio ſuis rationibus exequanda ſit nunc interrogatio: an iudi dices facienda nūc & noſtrarum & aduerſariorum argumentationum copulāda collatio. Commune autē hoc erit in enumeratione præceptum: ut ex unaquaque argumentatione quoniam tota non poteſt recenſeri: unumquodque quod ualidum eſt deligatur ut memoria remouetur: non omnis repetatur oratio. Indignatio eſt oratio per quam conficitur: ut in aliquem hominem magnū odium aut in rem grauis offēſio concitetur. Indignatio & cōquæſtō tantummodo motuſ excitant ad iracundiam: uel odium indignatio ad irā ad miſericordiam conquæſtio. Quæ utraque hiſdem locis ſumi poterit: quibus argumētatio cuncta conſiſtit: ideſt ex attributis perſonæ: & attributis negocio ex his enim & fides comparatur & cumulus Verum indignatio propria ueluti accuſatoris eſt ut iram in reum ſuſcitet. Cōquæſtio autem uelut propria defenſoris eſt: ut ī reum ſuſcitet miſerationem. Sed cum indignatio uel cōquæſtio apud perſonas agentium proprietate præualeant. Vtrunque tamē ab utroque faciendum. Nā & accuſator iram in reum miſerationem uero pro ſe ſuſcitare dent: & rurſus defenſor miſerationem pro ſe: irā uero in accuſatorem ſuſcitare đbebit. Hoc ita faciendū quēadmodum etiam ab utroq; & proprie argumentationes confirmantur & aduerſariorum reprehenduntur. Verū cum indignationi & cōquæſtioni iā dederit generale atque commune præceptum quod ex attributis perſonæ uel negocio ſummi poſſunt Dat tamen ſingulis proprios locos indignationi quindeci

Cõqueſtioni ſedecim :nec nos
locorum ipſorum ordo moue
at quod in quoſdam numeros
ordinantur nulla etenim etiã
ipſo ordine rerum auxeſis eſt.
nullus gradus ad maius aut ad
minus. Sed iccirco locis ipſis
numerus datus eſt quia melius
& tenentur ſæpe præcepta nul
lamq; recipiunt confuſionem
ſi ad ad memoriã numeris col
locentur quanquam indigna-
tionis primum locum recte ſũ
pſerit qꝫ ex rebuſ omnibuſ a nu
minibus traxit exordium: Sed
ut diximus in hoc locorum nu
mero rerum ordinem nullo q̃
ramus ſed ex more manifeſtio
ris præcepti factum eſſe memi
nerimus iam ipſi loci diligẽter
inſpicientibus manifeſti ſunt:
ideſt res que præcipiuntur faci
le perſpici poſſunt. Illud tamẽ
præceptum tenere debemus ſi
ue in indignatione: ſiue in con-
queſtione nos locis omnibus
uti non oportere: ſed his quos
cauſa ſuggerat: neque his om-
nibus ſed quo ad iudicantium
animi moueantur quod ſi etiã
uno aliquo loco factum uide-
rimus orationem continuo fi-
nire debemus. Ita enim uel la-
chrymæ dum incipiunt ac recẽ
tes ſunt plurimum ualent. Cõ-
queſtio eſt oratio auditorum
miſericordiam captans. Dixi-
mus conqueſtionis opus hoc
eſſe ut animos iudicantium ad
miſericorrdiam moueat. Huic
aut dat proprios locos ſedecĩ
ĩn quibus ut diximus non erit
nobis rerum ordo quærẽdus

mur quod tetrũ crudele: nefariũ tyrannicũ factũ eſſe
dicemus per uim manum opulentam quæ res : ab le
gibus ab æquali iure remotiſſima ſit: Octauus locuſ
eſt per quẽ demõſtramus nõ uulgare: neq; factitatũ
eſſe neque ab audaciſſimis qdẽ hominibus id male fa
ctum de quo agit: atq; id a feris hominibus & a bar
baris gẽtibus & immanibus beſtiis eſſe remotũ. Hæc
erũt: quæ in parẽtes: liberos cõiuges: cõſãguineos: ſup
plices crudeliter facta dicunt: & deinceps ſi qua pfera
tur in maiores natu: in hoſpites: in uicinos: in amicoſ
in eos quibus cũ uitã egeris. in eos apud quos educa
tus ſis: in eos a quibus eruditus: in miſeros mortuos
in miſericordia dignos in homines claros nobiles: &
honore uſos: in eos qui neq; lædere aliũ : uel defẽder
ſe potuerũt ĩ pueros. ſenes: mulieres: quibus ex oĩbus
acriter excitata indignatio: ſũmũ in eũ q uiolarit ho
rũ aliquid odiũ cõmouere poterit. Nonus locus ẽ per
quẽ cũ aliis quæ cõſtãt eẽ peccata: hoc de quo quæſtõ
eſt cõparat: & ita per cõtẽtiõem quãto atrocius & in
dignius ſit id de quo agit oſtẽdit. Decimus locus eſt
per quẽ oĩa quæ ĩ negocio gerẽdo acta ſũt quæq; poſt
negociũ cõſecuta ſũt cũ uniuſcuiuſq; indignatiõe &
criminatione colligimus & res uerbis quã maxime an
te oculos eius apud quẽ dicit ponimus: ut id quod in
dignũ eſt perinde illi uideat indignũ: ac ſi ipſe inter
fuerit: ac preſẽs uiderit. Vndecimuſ locus eſt per quẽ
oſtẽdimus ab eo factũ in quo minime oportuerit: &
a quo ſi alius faceret proiberi cõueniret. Duodecimuſ
locus eſt per quẽ indignamur: quod nobis hoc pmũ
acciderit: nec alicui unquã uſu euenerit. Terciuſdeci
mus locus ẽ ſi cũ ĩiuria cõtumelia iũcta demõſtrat p
quẽ locũ in ſuperbiã & arrogãtiã odiũ incitat. Quar
tuſdecimus locus ẽ per quẽ petimuſ ab his qui audi
unt ut ad ſuas res noſtras iniuriaſ referãt ſi ad pueroſ
pertinebit de liberis ſuis cogitẽt ſi ad mulieres de uxo
ribus ſi ad ſenes de parẽtibus aut patribus. Quintuſ
decimns ẽ locus: per quẽ dicimus inimicis quoq; &
hoſtibus ea quæ nobis acciderint: indigna uideri ſole
re & indignatio quẽ his fere de locis grauiſſĩe ſumet.
Cõqueſtionis ãt huiuſmodi de rbus ptes petere opor
tebit. Cõqueſtõ eſt orõ auditorũ miſeriſcordiã captãſ
In hac pmũ animũ auditoris mitẽ & miſericordẽ cõſi

re oportet: quo facilius cõq̃ſtõe cõmoueri poſſit. Id ex
s locis cõibus efficeř oportebit: ꝑ quos uis fortunæ ĩ oẽs
hominũ ĩfirmitates oſtẽdit᷑ qua ratiõe habita grauiter
ſẽtẽtioſe maxime demittit᷑ animus hõinũ & ad miſeri
rdiã cõparat᷑ cũ in alieno malo ſuã infirmitatẽ cõſidera
t. Deinde primus locus eſt miſericordiæ ꝑ quẽ prius qui
s in bonis fuerint & nunc ꝑ quẽ quibus in malis ſit oſtẽ
t. Secũdus ꝗ in tempora diſtribuit᷑: ꝑ quẽ quibus in ma
fuerint: & ſint: & futuri ſint demonſtrat᷑. Tertius ꝑ quẽ
ũquoqꝫ deplorat᷑ incõmodũ ut ĩ morte filii pueritiæ: de
tatio: amor: ſpes: ſolatiũ: educatio & ſi qua ſimili in ge
re quolibet de incõmodo ꝑ cõqueſtionẽ dici poterunt.
uartus eſt ꝑ quẽ res turpes & humiles & illiberales ꝓfe
nt᷑ & indigne ætate genere: fortũa: p̃ſtino honore: bene
iis quas paſſi perpeſſuriue ſint. Quintus eſt ꝑ quẽ oĩa
te oculos ſingulatim incõmoda ponent᷑ ut uideat᷑ is qui
diet uidere. & re quoqꝫ ipſa quaſi adſit non uerbi ſolũ
miſericordiam ducatur: Sextus per quem præter ſpẽ ĩ
iſeriis demonſtratur eſſe: ut cũ aliquid expectaret: non
odo id non adeptum eſſe: ſed in miſerias ſummas inci
ſſe. Septimus per quem ad ipſoſ ꝗ audiũt ſimilẽ caſũ cõ
ertimus & petimus ut de ſuis liberis aut parentibus: aut
iquo ꝗ illis carus debeat eſſe nos cũ uideant: recordentur
ctauus ꝑ quem aliquid dicit᷑ eſſe factũ quod nõ oportue
t aut nõ factũ quod oportuerit hoc modo. Non affui nõ
di nõ poſtremã eius uocẽ audiui: non extremũ eius ſpiri
i excipi. Itẽ in manibus inimicorũ mortuus eſt: hoſtili ĩ
rra turpiter iacuit: ĩſepultus a feris diu uexatus cõmuni
uoqꝫ honore in morte caruit: Nonus ꝑ quẽ oratio ad mu
s & expertes res animi refert᷑ ut ſi equũ domũ: ueſtẽ ſer
onem alicuius accomodes: ꝗbus animus eorũ: ꝗ audiũt
aliquẽ dilexerũt uehemẽter cõmouet᷑. Decimus ꝑ quem
opia: infirmitas ſolitudo demõſtrat᷑: Vndecimus ꝑ quẽ
berorũ aut parẽtũ: aut ſui corporis ſepeliẽdi aut alicuius
i eiuſmodi cõmẽdatio fit. Duodecimus ꝑ quẽ diſiũctio
eplorat᷑ ab aliquo: cũ deducaris ab eo ꝗ cũ libẽtiſſime ui
eris ut a parẽte: ut a filio: ut a fratre: ut a familiari. Terti
ſdecimus ꝑ quẽ cũ indignatõe cõquerimur. quod ab his
ꝗbus nõ cõueniãt male tractemur: ꝓpinquis amicis: qui
us benefecerimus: quos auditores fore putaremus: at a ꝗ
us ĩdignum eſt: ut ſeruis libertis: clientibus: ſupplicibus
Quartuſdecimus: ꝗ ꝑ obſecratiõem ſumit᷑ in quo orãtur
odo illi ꝗ audiũt humili & ſupplici oratõe ut miſereant᷑

Sed quicunque locus ad miſericordiam efficiendam pro negocii qualitate ſumendus. Hoc autẽ ſcire debemus eſſe multos communes locos & indignationi & conqueſtioni: & recte. Neqꝫ enĩ iudex poteſt nobis prebere miſericordiam: niſi ira in aduerſariorum conſequãtur aut naſci poterit aduerſario niſi ĩ hoc ipſo nobis animum præbeat miſericordem.

Quintuſdecimus per quē non noſtras:ſed eorū q n
bis cari debēt eſſe fortunas cōqueri nos demōſtramu
Sextuſdecimus eſt p quē animū noſtrū in alios mi
ricordē eſſe oſtēdimus & tamē amplum: & excelſu
& incōmodorū patiētē eſſe & futurū ſi qd acciderit
monſtramus:nā ſæpe uirtus & magnificētia: in qu
grauitas & auctoritas eſt plus pficit ad miſericord
comouēdā quā humilitas & obſecratio. Cōmotis a
animis diutius in cōqueſtiōe morari nō oportebi
Quēadmodū enim dixit rhetor. Appollonius lach
ma nihil citius areſcit. Sed quoniā ſatis uidemur
omnibus ptibus oratiōis dixiſſe:& huius uolumin
magnitudo longius proceſſit:quæ ſequuntur deice
in ſecundo libro dicemus.

Explicit liber primus. Incipit Liber Secundus.

c ROTONIATAE quondā cū f
rerēt omnibus copiis:& in Italia
in primis beati numerarent: tēp
Iunonis quod religioſiſſime coleb
egregiiſ picturis locupletare uoluerūt. Itaq; Eracleo
Zeuſin q tū longe cæteriſ excelere pictoribus exiſt
bat magno precio adibuerūt cōductū. Is & cæteras
plures tabulas pīxit:quarū nōnulla pars uſq; noſt
ad memoriā propter fani religionē remanſit: & ex
lentem muliebris formæ pulchritudinē muta in
ſe mago cōtineret Helenæ ſe pīgere uelle ſimulach
dixit. Quod Crotonitatæ q eū in corpore muliebri
gendo plurimū aliis præſtare ſæpe accepiſſēt libēt
audiuerūt. putauerūt enim ſi quo ī genere plurim
poſſet. in eo magnopere elaboraſſet egregiū ſibi op
in fano illo relictū. neq; tamē eos illa opinio fefell
Nā Zeuſis ilico quæſiuit ab his quaſnā uirgines
moſas haberēt. Illi autē ſtatī hominē deduxerūt ī
læſtrā:atq; ei pueros oſtēderunt multos magna p
ditos dignitate. Etenim quodam tempore Crotor
tæ multum oībus corporis uiribus & dignitatibus
te ſteterūt: atq; honeſtiſſimas egymnico certamīe
ctorias domum cum laude maxima retulerunt. Cu
puerorum igitur formas & corpora magno hic op
miraretur. Horum inquiunt illi ſorores ſunt ap
nos uirgines. Qua re quaſ ſint illæ dignitate potes
his ſuſpicari. Præbete igit mihi inquit quæſo ex iſ

c Rotoniatæ quondā
cum florerent omni
bus copiis & ī Italia
cum in primis beati numerarē
tur templum Iunonis:quod re
ligioſiſſime colebant egregiis
picturis locupletare uoluerūt
Omnis præfacio quaſi ſimili
tudo eſt ante id quod dicturi
ſumus. Ita in ea ſemper ſimili
tudo captanda eſt quanquā ſæ
pe ad hoc deducitur:ut ſimili
tudo tollatur:unde ſiue futura
ſimilitudo eſt:ſiue nō in eo ad
quod præfacio præparat: ani
maduertēdū ſemper eſt utrum
etiā toto ſimilitudo præfatiōiſ
paretur an in partibus:an in p
te frequēter enim cūcta cōueni
unt frequenter diuerſis in præ
fatione poſitis cū ea re ad quā
præfatio ducitur quædā ī præ
fatiōe ſimilitudo cōfert hic ad
quod ducit præfatio: illud eſt
ex multis artiū ſcriptoribus e
lecta multa & ad unā quā ſcri
ſit artē quo pulchrior reddere
tur præcepta ex multis multa
collecta:huic igit rei præfatio
ſilla eſt Zeuſim pictorē nobilē
helenæ ſimulachrū pinxiſſe:
ſed cū cōductis & in unū uoca
tis quinque uirginibus qcquid
eēt pulcherrimū delegiſſe:hoc
ut pſpici licet in ſūma cōuenit
quia hic & ille multa de multiſ
Verū præfert Tullius opus ſu
um q magis multa ipſe ſi qdē
præteriti temporis ſcriptores
& præſētis ī iudicio habuit: &
nō unius ciuitatis nec unius lin
guæ. Quippe cū & græcos &
latinos. At uero Zeuſis ex una
ciuitate & ipſius tēporis eligē
di habuit facultatē. Crotonia
tæ quōdā cū florerēt:ſi ptibus
cōductis tota conueniuut pul
chra ſemp & præcipua præfa
tio eſſe dicet. Crotoniatæ ro
māi ſūt cū florrēt oībus copiiſ
romanis cōuenit. Itē conuenit
& in Italia cū in primis beati
numerarent. Iunonis uero tē
plū q locupletare egregiis pi
cturis uoluerūt. Sic & eloquē
tiæ uel facudiæ tēplū. Zeuſis
& Tullius cū multa. dicēdi ge

uirgĩbus formoſiſſimas : dũ pingo id qđ pollicitus ſũ :uob̄ ut mutũ ĩ ſimulachꝝ ex aĩali exẽplo ueritas transſferatur. Tũc crotoniatæ publico de cõſilio uirgines locũ in unũ cõduxerũt :& pictori quas uellet eligendi poteſtatẽ dederũt. Ille aũt quinq; uirgĩes delegit : quarum noĩa multi poetæ memoriæ tradiderũt qđ eius eſſent iudicio probatæ . qui pulchritudĩs habere ueriſſimũ indiciũ debuiſſet . Neq; eĩm putauit oĩa q̄ q̄reret ad uetuſtatẽ uno ĩ corpore ſe reperir̃ poſſe . Iõ qđ nihil ſimplici in gñe ex parte perfectũ naturã expoliuit. Itaq; tanq̄ cæteris nõ ſit hĩtura qđ largiatur:ſi uni cũcta cõceſſerit:aliud alii cõmodi aliquo adiuncto ĩcõmodo nũeratur. Quod qm̃ nobis uolũtatis accidit:ut artẽ dicẽdi perſcriberẽus nõ unum aliqđ ꝓpoſuimus exemplũ .cuius oẽs partes quocunq; eẽnt: in genere ſiue in iudiciali :ſiue in demõſtratiuo deliberatiuo exꝑmende nobis neceſſariæ uiderẽt. Sed oĩbus unũ in locũ coactis ſcriptoribus ꝙ qſq; cõmodiſſime præcipere uidebat̃ excerpſimus : & ex uariis ĩgeniis excellẽtiſſimã quæq; libauimus:ex his ,n , qui noĩe & memoria digni ſunt nec nihil optĩe : nec oĩa præclariſſime quibuſdã nobis dicere uidebat̃ . Quapropter ſtultitia uiſa eſt:aut a bene inuẽtis. alicuius recedere:ſi quo in uitio eius offenderemur. aut ad uitia quoq; eius accedere cuius aliquo bene præcepto duceremur . Quod ſi in cæteris quoq; ſtudiis a multis eligere hoĩes cõmodiſſimũ quodq; quã ſeſe uni alicui certo mallent. adiſcere:minus in arrogantiam offenderent non tantopere in uitiis perſeuerarẽt: aliquanto leuius ex inſcitia laborarent. Ac ſi par in nob̄ huius artis atque in illo picturæ ſciẽtia fuiſſet fortaſſe hoc magis in ſuo genere opus noſtrũ quã ille ĩ ſua pictura nobilis eniteret . Ex maiore eĩm copia nobis quam illi fuit exemplorum eligendi poteſtas . Ille una ex urbe & ex eo numero uirgĩum quæ tũ erant eligere potuit. Nobis omnium quæcunqne fuerunt ab ultimo principio huius præceptionis uſq; ad hoc tempus expoſitis copiis quodcũq; placeret eligendi poteſtas fuit . Ac ueteres quidem ſcriptores huius artis uſq; ab ꝑncipe illo atq; inuentore tyſia repetitos unũ ĩ locũ conduxit ariſtoteles & nominatĩ cuiuſq;

nera ſint ut inter picturas multas. Helena ita inter cæteras dictões eminet ſemp oratoria & ut Zeuſis in pinguendis fœmineis:uultibus ſummus ita in orationibus Tullius. Pinxit zeuſis multa quæ uſq; ad noſtram memoriam manent ſæcula poſteriora tenẽt quicquid pinxit oratio tulliana Zeuſis Helẽæ ſe ſimulacrum pingere uelle dixit : non eĩm in Helenam: ſed ſimulacrum fuerat traditurus: ita Tullius ſcribendo artes : non orationes non ipſam eloquentiam: ſed ſimulacrum eloquentiæ fuerat traditurus. Hoc conuenit & illa ſententia : quod ex animali exemplo mutum in ſimulacrum ueritas tranſferebatur . Mutum enim ſimulacrum eloquentiæ ars eius . Ipſa autem eloquentia quaſi animal:ita per partes poterit ei rei ad quam confertur præfatio conuẽire . relicto eo qđ poſtea præponitur: quod cũ Tullius ex oibus multa quæſierit : & omni tempore. Zeuſis ex una ciuitate & uno tempore comparauit . Ac ſi par i nobis finito ꝑfatiõiſ uno gñe

ſimilitudis.ſ. nunc prælatio-
nem quæ etiam ipſa in præfa
tione facienda eſt:incipit di-
cere exēplorū eligendi pote-
teſtas.Ideo hoc opus eſſe poſ
ſe melius: principe illo atque
inuentore tiſia. Corax:& tiſia
artes primi oratorias: apud
græcoſ ſcripſiſſe dicūtur ſicut
& ipſe: cuius inſtituta ſeque-
bantur fecerat: gloria Xeno-
cratis phī motus. Ariſtoteles
philoſophiam exercuit. Glo
ria Iſocratis motus rhetoricæ
præcepta conſcripſit. Artis ſi
bi curā aſſumebat. Voluit.n.
Ariſtoteles propter Iſocratē:
cum philoſophus eſſet etiam
præcepta dicendi tradere. Al
terum communi hoīum infi-
mitati: alterū ſingulari.nō in
telligere omnium poteſt eſſe
& eſt uitium commune. Sin
gulare uitium eſt ut cum non
intelligat in eo. quaſi intelli-
gat perſeueraret.

præcepta magna conquiſita cura perſpicue cōſcripſit
atq; enodate & diligēter expoſuit: ac tm̄ inuētoribus
ipſi: ſuauitate & breuitate dicēdi præſtitit ut nemo il
loꝝ præcepta ex ipſoꝝ libris cognoſcat:ſed oēs q qđ
illi præcipiāt uelint intelligeṙ ad hūc quaſi ad quēdā
multo cōmodiorē explicatorē reuertatˀ. Atq; hic qui
dē & ipſe ſeſe ipſū nobis:& eos qui āte ſe fuerāt ī me
dio poſuit:ut & cæteros & ſeipſū pſe cognoſceremuſ
Ab hoc aūt qui profecti ſūt quāquā in maximis phi
loſophiæ ptibus ope primū cōſumpſerūt:ſicut & ip
ſe:cuius inſtituta ſeqbantur fecerat: tamē per multa
nobis præcepta dicendi reliqrunt:atq; alii quoq; alio
ex fonte præceptores dicēdi emanauerūt:qui itē per-
multū ad dicendū ſiqd ars profecit opitulati ſunt nā
fuit tēpore eodē quo Ariſtoteles magnus:& nobilis
rhetor Iſocrates.cuius ipſius quā conſtat eſſe artē nō
inuenimus:Diſcipulorū autē atq; eoꝝ qui protinus
ab hac ſunt diſciplina profecti.multa de arte præcep
ta repimus Ex his duabus diuerſis ſicuti familiis:qua
rum altera cum uerſaretur in philoſophia: nōnullā
rhetoricæ quoq; artis ſibi curā aſſumebat. Altera ue
ro omni in dicendi erat ſtudio & præceptiōe occupa
ta unū qđdam ē conflatum genus a poſterioribus q
ab utriſq; ea quæ cōmodæ dici uidebantur in ſuas ar
tes cōtulerūt:quos ipſos ſimul atq; ſupiores nos no
bis omnes quod facultas tulit propoſuimus. Et ex
noſtro quoq; non nihil in cōe contulīus. Quod ſi ea
quæ in his libris exponuntur tantopere eligenda fue
runt quanto ſtudio electa ſunt: profecto neq; nos ne
q; alios induſtriæ noſtræ pœnitebit. Sinautem teme
re aliquid alicuius præteriſſe:aut nō ſatis eleganter ſe
cuti uidebimur: docti ab aliquo facile & libenter ſen
tentiam cōmutabimus: Non enī parū cognoſcere:
ſed ī parū cognito ſtulte & diu perſeueraſſe turpe eſt
propterea quod alterum communi hominū īfirmi
tati:alterum ſingulari uniuſcuiuſq; uitio attributū
eſt. Quare nos quidē ſine affirmatione ſimul quærē
tes dubitanter unūquodq; dicemus ne dum hoc par
uulum ſequimur. ut ſatis hoc commodo perſcripſiſ
ſe uideamur:illud amittamus quod maximum eſt:
ut ne cui rei temere: atque arroganter aſſenſerimus.

Verum hoc quidem nos: & in hoc tempore & in
omni uita ſtudioſe quoad facultas feret conſeqmur

Nunc autē ne lõgius orõ progreſſa uideatur : de
eliquis quæ præcipienda uident̃ eſſe dicemus; Igi
ur primus liber expoſito genere huius artis & offi
io :& fíne:& materia:& partibus :genera ɔtrouer
iarũ:& inuentões & iudicatões cõtinebat. Dein
le partes orationis & in eas oẽs oĩa p̃cepta. Quare
ũ in eo cæteris de rebus diſtĩctius dictũ ſit : diſper
e aũt de cõfirmatõe & reꝑhenſione:nũc certos cõ
irmandi & reprehẽdendi in ſingula cãrum gene
a locos tradendos arbitramur Et quia quo pa
to tractari cõueniret argum̃tationes in libro p̃mo
non indiligenter expoſitũ eſt,hic tantũ ipſa inuẽ
a unãquanque remexponet̃ ſimpliciter ſine ut ul
a exornatione.ut ex hoc inuẽta ipſa ex ſuperiore
utẽ expolitio inuẽtorũ petatur . Quare hæc quæ
nũc præcipiẽtur ad confirmationẽ omnis & repre
henſionis partes referre oportebit. Omnis demon
ſtratiua: & deliberatiua:& iudicialis cã:neceſſe eſt
n aliquo eorũ quæ ante expoſita ſunt cõſtitutõis
genere uno pluribuſq; uerſetur. Hoc quaquã ita ẽ
amẽ cũ cõiter q̄dam de omnibus præcipi poſſint
ſepatim quoq; aliæ ſũt cuiuſq; generis: diuerſæ p̃
ceptões. Alíud.n.laus aut uituperatio ; Aliud ſen
tentiæ dictio . Aliud accuſatio aut recuſatõ confi
tere debet. In iudiciis quid æquũ ſit quærítur ; In
demõſtratõibus q̄d honeſtũ. In deliberatíonibus
ut nos arbitramur quid honeſtũ ſit:& quid utile.
Nam cæteri utilitatis mõ finẽ in ſuadendo & ĩ diſ
ſuadẽdo exponi oportere arbitrati ſũt. Quorũ igi
tur generũ fines:& exítus diuerſi ſũt eorũ præcep
ta eadẽ eẽ nõ poſſunt. Neq; nũc hæc dicimus non
eaſdẽ incider̃ cõſtitutiones. Verũ tamẽ oratio quæ
dam ex ipſo fine & genere cauſæ naſcitur. quæ per
tineat ad alicuius uitæ demonſtrationẽ aut ad ſen
tẽtiæ dictionẽ. Quare nũc ĩ exponẽdis cõtroueſiis
in iudiciali genere cãꝶ & præceptoꝶ uerſabimur.
Ex quo plæraq; in cætera quoq; cãꝶ gñ̃a ſimili in
plicata controuerſia nulla cum difficultate tranſ
ferentur. poſt autem ſeparatim de reliquis dicẽus
Nunc ad coniecturalem conſtitutionẽ proficiſce
mur. cuius exemplum ſit hoc expoſitum. In ítine
re quidam proficiſcentem ad certũ quendam ma

Dedit.n.præceptũ quõ in oĩ cãꝶ
genere argum̃tandũ ſit. Ergo nunc
ad ſpẽs appllicata argum̃tatiõe di-
cturũ ſe pollicetur. Ita tamẽ ut non
de expolitõe argum̃tatõis q̄ in pri
mo pleĩſſime tractata eſt: ſed de ar
gum̃tis loquat̃: in uno quoq; gene
re cãꝶ.i.ĩ cõiectura ſine q̄litate trã
ſlatione & cæteris hic ĩcidentibus.
Et ponit q̄dem hoc eſſe contẽtus:
ut ſpãliter de cõſtitutionibus dice
ret in quocũq; gñe cãꝶ q̄ eſſent cõ
firmandi præcepta: q̄ reꝑhendẽdi
Veꝶ q̄m ipſa quoq; gñ̃a cauſaꝶ p
pter ſuos fines diuerſos diuerſa p̃-
cepta deſiderãt cũ iudicialis habe-
at æquitatẽ : demonſtratio hone-
ſtatẽ: deliberatio honeſtatẽ & utili
tatẽ cõfirmãdi & reprehẽdẽdi præ
cepta quæ ſunt in cõſtitutiones ſin
gulas diuiſit: in iudiciali gener̃ cau-
ſarũ in poſtrema libri parte de de-
liberatione & demõſtratõe propt̃
fines proprios aliquot tractaturus
Expoſito genere. Quod eloquen-
tia magna & ampla ꝑs eſt ciuil̃ cui
uſdam quæſtionis . Officium ei
us artis eſt dicere appoſite ad per-
ſuadendũ. Finis perſuadere dictio-
ne. Materia quod Non
autem omnia ut uoluit gorgias le-
ontinus: aut etiam
ut uoluit hermagoras: partibus. in
uentio: diſpoſitio: elocutio: memo
ria pronunciatio Genera contro
uerſiarum ideſt genera cauſarum.
Iudiciale deliberatiuum: demõſtra
tiuum: Inuentiones nam de quinq;
partibus orationis ſolam inuentio
nem tractat deinde partes oratio-
nis: exordium narrationem: repre
henſionem: concluſionem: quo pa
cto tractari conuenirent argnmen
tationes: ſyllogiſmũ & inductionẽ
hic tantum ipſa inuenta ideſt argu
menta ipſa non expolitionem aut
ſentẽtiæ dictionem. Cõſtitutõnes
oẽs in iudiciali gñe cãꝶ tractabũt̃.

Nunc ab coniecturali conſtitutione proficiſcamur: cuius exemplum ſit hoc expoſitum. Secun
dus liber confirmationē & reprehenſionem ipſis conſtitutionibus applicauit cū primus liber ge
neraliter omnem materiā oibus dederit. Ac prio de cōiectura proponit exemplū. nō ipſum exem
plū tractaturus: qm̄ in exēplo non omnia ineſſe poſſunt: quæ cadunt in coniecturā. Oia. n. exem
pla quæ in coniectura ueniunt uel uenire poſſunt præcipienda fuerant. In argumētis ergo de cōi
ctura erit præceptio: quia exinde in thema quodlibet cōiecturale q̄d neceſſariū fuerit facile pote
rit deuocari. hoc aūt fieri a tullio i
telligamus: etiā in oibus cōſtitutio
nibus: ut exemplū cuiuſlibet cōſti
tutionis det: non tamen ipſum tra
ctet exemplum: ꝓpoſito itaqꝫ exē
plo cōiecturali ſcd̄m præcepta pri
mi libri docet: quæ ſit intētio: quæ
depulſio: ex qbus duobus quæ ſit
cōſtitutio: deīde admonet ꝙ in cō
iectura non conceditur eademque
quæ quæſtio eſt ipſa indicatio. Oc
ciderit ne: in cōiectura. n. factū non
conceditur. unde nō poteſt ex de
ductōne rōnis & refutatione naſci
poſt quæſtionem primā alia quæ
ſtio quæ dicitur iudicatio. Subiun
git poſt admonitionē dare ſe præ
cepta huic conſtitutioni & argum̄
torum: locos omnes coniecturæ
conuenientes: ex quibus in quamli
bet coniecturam qui neceſſarii fue
runt deuocabuntur. Sunt igitur cō
iecturæ loci hi principales. A cauſa
a perſona: a facto: A cauſa eſt quā
obrē fiat aliquid. & quæ parit uo
luntatem. de cauſa enim loquitur
hominis non rei qua cauſa uolu
mus probare ꝙ uoluit facere is cui
intenditur factum. perſona autem
oīs ille ē q feciſſe dicitur: hoc eſt il
la ex omni uita per attributa per
ſonis ſūpta: approbatio ad id q̄d i
tenditur factum. At uero a facto ꝓ
bationes hēbūt facta illa oīa: quæ
ꝓbant factū ill̄d unde iudiciū eſt.
nā factū tria ſignificat. Eſt factū &
illud quod intenditur ipſum illud
quod dicitur occidiſti. Eſt factū ter
tium hoc ꝙ tribuit argumentū ad
factum illud unde iudicium eſt. ut
trāſiſti clamaſti: quibus ꝓbatur oc
cidiſti. hoc ergo ultimū eſt q̄d dixit a facto q̄d ipm̄ ꝓſpicietur in tribus illis: ante negociū: in nego
cio: poſt negociū ſimul cū ſentētiis per quæ ſe explicāt facta. loco: tpr̄e: mō: occaſione: facultate.
Ergo hæc tria ſunt quæ cōiecturæ ſuggerūt argum̄ta: cā: pſona: factū: Cā ipſa diuiditur ī duo. In im
pulſionē & rōcinatōem: īpulſio motū hēt repentinū nō uoluntariū: ut amor uinolētia & oīo oīa
huiuſmōi: q̄ ueniā merēt ſi cōfiteat id ipm̄ q̄d feciſſe arguit nā ſi negat argum̄ta ſūt a cā ut ſit. Feci
qa uinolentus fuiſti: feciſti qa amore feciſti: feciſti qa iracūdus es: qbus cāis ꝓbat facere potuiſſe q̄d
negat. Rōcinatio aūt cā ē: ēt ipſa uolūtatis: hæc rōne faciēdi fuiſſe oīdit uoluntatē aut nō faciēdi:
q̄ ſumit ex rōcinatōe uł boni uł mali: ſiue iā ꝑteriti boni: ſiue futuri piter mali uł ꝑteriti uł futuri:
q̄d nos dixīus malū uel bonū. i. ut glīæ cā: ut amiciciaꝝ ut inimiciciaꝝ ulciſcēdaꝝ & metus: & pe
cūiæ: his igr̄ ꝯmodis: ł icōmodis hos gradus dat prios ꝯmodi retinēdi utiqꝫ q̄d hēt & augēdi deind
adipiſcēdi id utiqꝫ ē q̄d nō hēbat. ꝯtra incōmodi reiiciēdi piter ꝺuitādi utiqꝫ q̄d futurū erat.

& ſecum aliquantum numorum ferrentem eſt co
mitatus: cum hoc ut fere ſit in uia ſermonem con
tulit: ex quo factum eſt ut illud iter familiarius fa
cere uellent. Quare cū in quandā tabernam diuer
tiſſent: ſimul cœnare & in eodem loco ſomnū ca
pere uoluerūt. Cœnati diſcubuerunt ibidem: cau
po autem. nam ita dicitur poſt inuentum cum in
alio maleficio deprehenſus eſſet: cum illud alterū
uidelicet qui nūmos haberet animaduertiſſet no
ctu poſtquā illos artius iā ut fit ex laſſitudine dor
mire ſenſit acceſſit & alterius eorum qui ſine nū
nis erat gladium prope appoſitū euagina eduxit.
& illum alterum occidit: nummos abſtulit: gladi
um cruentum in uaginā recondidit: ipſe ſeſe in le
ctum ſuum recepit. Ille autē cuius gladio occiſio
erat: facta multo ante lucē ſurrexit: comitē ſuum
īclamauit ſemel & ſæpius. Illum ſomno īpeditū
nō reſpōdere exiſtīauit: ipſe gladiū & cætera quæ
ſecū attulerat ſuſtulit: ſolus ꝓfectus eſt. Caupo nō
multo poſt clamat hoīem eſſe occiſū: & cū qbuſ
dā diuerſoribus illū q ante exierat cōſequit. in itie
re hoīem cōprehēdit: gladiū eius euagina educit:
repit cruētū: hō in urbē ab illis deducit ac reus fit.
In hac intētio eſt crimīs: occidiſti depulſio: nō oc
cidi: Ex quibus cōſtitutio eſt: idē q̄ſtio eſt eadē in
cōiecturali quæ iudicatio: occiderit ne. nūc expōe
mus locos: quorū ꝑs aliqua in oēm cōiecturalē ī
cidit cōtrouerſiā. Hæc āt & ī horū locoꝝ expoſiti
onē: & ī cæteroꝝ oportebit attēder̄ nō oēs ī oēm cām

ria hæc tribus ſuperioribus reſpondent commodis: incommoda illic retinendi: hic reiiciẽdi
augendi:hic minuendi:illic adipiſcendi:hic deuitandi quibus etiam illa accident ut aliqd cō
di ſumamus.uel ut maius commodum conſequamur:uel ut maius commodum uitemus:aut
im ut incommodum aliquod prætereamus. uel ut maius incommodnm adipiſcamur: uľ ut
ns incommodum deuitemus. Nam & ſuſcipi cōmodum paruum poteſt ut maius aliquod cō
dum conſeq̄mur.uel incommodo maius utetur:& rurſū commodū cōtemni poteſt:ut léo cō
tentus fuit ſine lucro meretricē da
re:ne ab æſchino uerberaretur : &
uelut in uerinis accipi poteſt malo
non habere q̄ rogare.Rurſus con
tempto commodo ſuſcipi maius
commodū poteſt: ut terentianum
illud in ſuaſione. Pecūiam in loco
negligere maximum interdum eſt
lucrum quæſtio uero eadem cōie
cturalis eſt: quæ & iudicatio:quia
ratio deeſt.non enim factum in cō
feſſione eſt:ideo eadem erit iudica
tio quæ quæſtio:& in horum loco
rum quæ coniecturalia ſunt & ī cæ
terorum.i.cæterarum conſtitutio
num conuenire.i.locos. Omīs igi
tur ex cā:ex perſona:ex facto ipſo
coniectura capiēda eſt. Omnis hic
locus a cā ſiue īpulſionis ſiue rōcia
tionis cōiecturæ maximū eſt fūda
mentū nō ꝙ cū cā ſit cōtinuo & fa
cius cōprobet:ſed qm̄ facinus nul
lū eſt ꝙ non ante cā ꝓceſſerit.Sup
pōit deīn locos qbuſ accuſator uti
tur.cū aſſerit īpulſiōe aliqd eſſe fa
ctū.Ex qbus primus eſt amplifica
tio eius rei quæ īpulſionē pariat:đ
īde approbatio:qđ ex ea fiat p exē
pla:ut amore ſe īterfecit.Tertio lo
co cōpationē facius:& declarata ī
pulſione:euentū eius cauſæ fuiſſe
concludimus:His tribus locis accu
ſator utitur in īpulſione.In ratioci
natione uero hi ſunt quos nuuc di
cam demonſtratiōe:quid petierit:
quid fugerit. Argumenti quanta
res ſit:quam appetierit aut fugerit
Præter hæc duo : uno etiam illud
accuſator conſiderare debebit: ne
forte iſta:quæ ſecutus ſit:aut fuge
rit: in opinione tantum habuerit
reus:neque conſecutus ſit commo
ditatem neque illum malum fuge
rit. Sed dicendum eſt ei ita fuiſſe
uiſum quia arguitur & ſit ſua opi
niōe đceptus. Opīo aūt dupľr đci
t.modo dū rē aľr putat atq̧ eſt eadē res.mō dū aľr euēit q̄ putauit. Res fallit ſi mala credit cū bo
a ſit:uľ cōtra uľ neutrū uľ utrūq̧.Ergo cū hoc intelligi poſſit ꝙ opīo fallit hoīes tū in re:tū ī euē
cū ī re reas uti hac cœpit ſorte đfenſiōe nō ſibi antiqorē fuiſſe pecuniā uita :aut frīs aut amici. Ac
ſator dēt uer arguītū ɔcedeř.ē.n.crdibile ſed ɔfirmař dēbit hoc ei q arguit nō ita uiſū fuiſſe. Et
oc approbař ex attributis pſonæ nō illū hūiſſe opionē ſed illā potius hūiſſe qđ taľ ē. ſ. pſonæ ē.

uenire. Nam ut omne nomen ex aliqbus non
mnibus litteris ſcribitur: ſic omnem in cauſā
omnis argumentorum copia: ſed eorū neceſ
o pars aliqua conueniet. Omnis igitur ex cau
x perſona:ex facto ipſo cōiectura capienda eſt.
uſa diſtribuitur in īpulſionem: & in rōcinatio
n. Impulſio eſt:quæ ſine cogitatioue per quan
n effectionem animi facere aliquid hortatur:
amor:iracundia:ægritudo:uinolentia:& omni
omnia: in quibus animus ita uidetur affectus
ſſe:ut rem perſpicere cum conſilio & cura non
tuerit:& id quod fecit:īpetu quodā animi poti
q̄ cogitatione fecerit. Ratiocinatio:eſt aūt dili
ns & cōſiderata faciendi aliquid: aut nō faciēdi
cogitatio. Ea dicitur interfuiſſe: tum cum aliqd
ciēdi certa de cā uitaſſe: aut ſecutus eſſe animus
detur:ut ſi amiciciæ cauſa qd factum dicitur: ſi
imici ulciſcendi:ſi metus:ſi gloriæ:ſi pecuniæ:ſi
nique ut omnia generatim amplectamur: alicu
ius retinendi:augendi: adipiſcendiue cōmodi:
t contra reiiciendi: dimīuendi: deuitandiue in
modi cauſa. Nam in horum genus alterutrum
a quoq̧ incident.in quibus aut incommodum
iqđ maioris uitandi incōmodi cauſa ſuſcipitur
t cōmodū aliqđ maioris adipiſcendi commodi
æteritur. Hic locus ſicut aliqđ fundamentū eſt
ius conſtitutionis. Nam nihil factum eſſe cuiq̄
obatur niſi aliqd quare factum ſit oſtenditur.
go accuſator cum aliquid īpulſione factum eſſe
cet. illum impetum & quandam cōmotionem
nimi affectionemq̧ uerbis & ſententiis amplifi
re debebit. & oſtendere q̄nta uis amoris ſit: quā
animi pturbatio:ex iracundia fiat aut ex aliqua

Sic argnmentabitur accuſator de eo cuius opinio falſa eſt in re. Cum autem euẽtus fallit quod
cidit exempli.modo cum aliquis miſſo tello alterum interiecit.ut in ſcolæ controuerſiis. Vt u
in cauſis forenſibus cum quis cum dicatur necaſſe cuius hæres non ſit ſed tamen ſperarit hære
accuſatoris eſt locus eſt cogitationem ſpectari debere non euentum. Et hæc de rõcinatione. In c
ſa autem omni ſiue in ĩpulſione: ſiue in rõcinatione laborandũ eſt fuiſſe illis poteſtatẽ aut facul
tem: aut uoluntatem. Poteſtas eſt qua poſſe oſtenditur: facultas eſt qua adiutores & cætera den
ſtrantur. Voluntas eſt qua uelle uł
uoluiſſe aliquid d̃claratur. Ita ali-
ud erit uoluntas aliud cauſa ſiue ĩ-
pulſio ſit ſiue rõcinatio. Illa.n.effi-
ciunt uoluntatem. Non aũt quod
afficitur hoc eſſe debet quod eſt il
lud quod efficit. Nam ſæpe & cau
ſæ ſunt. & deeſt uoluntas quæ pro
bari poteſt. uel fuiſſe: uel non fuiſ
ſe tametſi cauſa præceſſit. Hoc ex
pſonæ potius attributis confirma
bitur quibus talis doceatur. ut po
tuerit cauſis cõmoueri. Hæc igitur
accuſator dicet: & cũ uolet alioſ de
fendere quibus fuiſſe cauſa faciẽdi
declarabitur. Deĩde adiũget etiam
alios locos: quos defenſori tullius
dabit ad ſe purgandũ. Quibus lo
cis utetur ſicuti diximus accuſator
cum defendet alios. Sed hoc breui
faciet. Illorum.n.defenſione alteꝝ
alius uult accuſare non ipſos oſten
dere inocentes. ita in maiore eſſe
actu non poteſt quod alteri profi-
cit. Omnis gitur: ex cauſa: ex per
ſona: ex facto: ipſo coniectura ca-
pienda eſt. Quæ parit uoluntatẽ
uelle uł uoluiſſe ideſt cã qua quid
ortum ſit oſtendimus attributum
perſonæ. ideſt perſona attributa
autem negocio. ideſt quod ait fa
cto cauſa tribuitur in impulſionem & ratiocinationem. Ratio ſcilicet non ratiocinationem il
ut ſupra legimus ſyllogiſmi: ut amor: iracundia: ægritudo. Inter iracundiam & iram hoc inter
eſt: quod iracundia perpetua eſt: ira ad tempus ſuſcipitur. Atque hoc fit ut iracundia ſit impulſi
ira ratiocinatio. ut odio quis iratus: uel metu occidiſſe dicatur: quod eſt ratiocinationis. cæterum
iracundum eſſe quia ſemper eſt ad impulſionem dicimus quæ propter talem naturam admiſſum
facinus poſſit oſtendere. Aegritudinem uero morbum animi poſuit non corporalem. In qui
bus: aut commodi aliquid maioris adipiſcendi cauſa: aut maioris uitandi incommodi ſuſcipitur
ut aliquid commodi ſuſcipiatur propter duas res: uel ut maius aliquod commodum conſequa
mur. uel ut maius incommodum deuitemus. Hic locus eſt: ideſt cauſa niſi aliquid quare factum
ſit oſtenditur. Quæ ſit cauſa quæ parit uoluntatem ſiue per impulſionem: ſiue per ratiocinatio
nem. Ergo accuſator cum impulſione aliquid factum eſſe dicet. Locis infirmationis a cauſa pe
impulſionem primo datis reddit ad reprehenſionis modos. Qui ſimili impulſu aliquid comm
ſeruut & ſimilitudinem collatione. ut applices exemplum & doceas ſimile comparando: & ipſi
us animi affectionis explicatione. curandum eſt: ut ipſius affectionis hoc eſt rei ſit explicatio.
Vt non mirum uideatur ſi quod ad facinus tali perturbatione commotus acceſſerit: ideſt ut ueri
ſimile probet & per exemplum: & per explicationem animi affectionis. ut quod eius fieri poſſ
quantum in hac re fieri poteſt: quid in opinione eius quem arguet fuerit ut non ſolum quid co
ſecutus ſit. ueꝝ etiã quid ſperauerit. Si oſtendi poteſt ei uiſũ eſſe qui arguatur ut uolũtatẽ crietur
ẽt ſi effectus defuit ut ex eo cãm habuerit; qa tiuit: q ſpauit ẽt ſi nihil aut ɔmodi aut icõmoi accep

cauſa qua earum impulſum aliquem id feciſſe d
cet. Hoc & exemplorum cõmemoratiõe qui ſim
ĩpulſione aliquid cõmiſerunt: & ſimilitudinu
collatione: & ipſius animi affectionis explicatio
curandum eſt: ut mirum nõ uideatur: ſi q̃d ad
cinus tali perturbatione commotus animus acc
ſerit. Cum autem nõ impulſione uerum ratioc
tione aliquem commiſiſſe quid dicet: quid cõm
di ſit ſecutus: aut quid incommodi fugerit dem
ſtrabit. & id augebit q̃maxime poterit. ut quoa
fieri poſſit idonea quammaxime cauſa ad pecca
dum hortata uideatur. ſi gloriæ cauſa quantam
gloriam conſecuturum exiſtimarit. Item ſi don
nationis ſi pecuniæ: ſi amiciciæ: ſi inimiciciarum
& omnino quicquid erit quod cauſæ fuiſſe dicet
id ſummæ augere debebit: & hoc cum magnope
conſiderare oportebit: non quid in ueritate mod
uerũ ẽt uehemẽtius quid ĩ opĩone eius quẽ argu
fuerit. Nihil.n.refert nõ fuiſſe. aut nõ eẽ aliqd c
modi aut ĩcõmodi ſi oñdi põt ei uiſũ for q argua

Nam opinio dupliciter fallit hoĩes:cũ aut res alio mo
lo eſt quã putatur . Ac non is euentus eſt quem arbi
rati ſunt:res alio modo eſt tum cum:aut id quod bo
ıum eſt malum putant.aut contra quod malũ ẽ bo
ıum:aut quod nec malum ẽ:nec bonum malum aut
ıuod malum aut bonum ẽ.nec malũ nec bonũ · Hoc
ntelleccto:ſi quis negabit ullam eſſe pecuniã fratris
ıut amici uita:aut deniq; officio ſuo antiquiorẽ aut
ſuauiorem:non erit hoc accuſatori negandum:Nam
n eum culpa & ſummum odium tranſferetur:qui id
quod tam uere & pie dicetur negabit . Verum illud di
cendum erit illi non eſſe ita uiſum. Quod ſumi opor
tebit ex his quæ ad perſonam pertinent : de quo poſt
dicendũ ẽ.Euentus aũt tũ fallıt:cũ aliter quid accidit
atq; hi qui arguũtur arbitrati eſſe dicũtur:ut ſi qui di
catur alium occidiſſe ac uoluerit.qđ aut ſimilitudĩe :
aut ſuſpicione:aut demonſtratione falſa deceptus ſit
aut eũ necaſſe cuius teſtamento non ſit hæres qđ eius
teſtamento ſe hæredem arbitratus ſit. Non.n.ex euẽ
tu cogitationẽ ſpectari oportere : ſed qua cogitatione
animus & ſæpe ad maleficiũ profectus ſit:cõſiderare:
& quo animo quid quiſq; faciat:nõ quo caſu utatur
ad rem pertinere. Hoc autem loco:caput illud erit ac
cuſatori ſi demonſtrari poterit alii nemini cauſam fa
ciendi. Secundarium ſi tantã & tam idoneã nemini.
Sin fuiſſe aliis quoq; uidebitur cauſa faciendi aut po
teſtas aliis defuiſſe demõſtranda: aut facultas aut uo
luntas. Poteſtas ſi aut neſciſſe:aut nõ affuiſſe:aut cõ
ficere aliquid nõ potuiſſe dicetur. Facultas ſi ratio:ad
iutores:adiumẽta:& cætera quæ ad rem pertinebunt
defuiſſe alicui demonſtrabuntur . Voluntas ſi anĩus
a talibus factis uacuus & integer eſſe dicetur . Poſtre
mo rationes quas ad defenſionem reo dabimus : his
accuſator ad alios ex culpa eximendos abutetur. Ver℞
id breui faciendum eſt:& in unum multa ſunt cõdu
cenda ut ne alterius defendendi cauſa hunc accuſare:
ſed huius accuſandi cauſa defendere alium uideatur
atque accuſatori quidem hæc fere ſunt in cauſa faciẽ
da & conſideranda. Defenſor autem ex contrario pri
mum impulſionem:aut nullam fuiſſe dicet:aut ſi fu
iſſe concedet extẽuabit : & puulã q̃dã fuiſſe demõſtra
bit:aut non ex ea ſolere huiuſmõi facta naſci docebit.

Nam opinio dupliciter fallit
hoies . Opinio fallit ĩ re cum
opinio uera non eſt :& errat
ab eo quod in uero eſt . ut cũ
res mala ſit bona credatur:uł
cõtra euentus fallit opinionẽ
cum opinio quidem uera eſt
ſed eam interueniens caſus đ
cipit : ut cum res bona eſt &
bona creditur. ſed aliquo cãu
in malũ uertitur. Iam in cã ip
ſa hoc mõ poſſumus dicere .
i. ut dicamus. Iõ occidiſti quia
te hæredẽ fore putaſti . Licet
ille alium hæredem fecerit .
ita ſemper in opinione eſt &
euentus fallit & res. Cum aut
aliuſmodi eſt quam creditur
aut aliter creditur quam puta
tur habuiſſe prouenire. Aut
non is euentus eſt quem arbi
trati ſunt. cũ aut ipſa res qua
lis ſit ignoratur:aut cũ res cer
ta fuerit aliter eueniat quã pu
tatum eſt : aut id qđ bonũ eſt
malũ putant. & reliqua. Hoc
ĩtellecto qđ hoies impellant:
non ſola ratiociatione uera
rerum:uerum etiã falſa . Hoc
quod fefellit cum res . Illi ita
non eſſe uiſum ut quãuis ue
rum ſit quod dicatur ipſi : tñ
non fuerit iſta ſententia . Ex
his quæ ad perſonã pertient:
Attributa perſonæ quæ pro
bant perſonam . Vt ſi qui di
catur aliũ occidiſſe ac uolue
rit. Exemplum ad euentũ fal
ſum probandũ poſuerit non
ad probationem cauſæ per
cõiecturam :aut eum necaſſe
cuius teſtamento non ſit hæ
res. Exemplum in cauſa . Nõ
quo caſu utatur ad rem perti
nere idest euẽ
tus. Accidentia effectus caſus
poteſtas. Si aut neſciſſe aut
nõ affuiſſe & reliqua. Nõ fuit
neceſſe facere etiam ſi cã fuiſ
ſet. Et ſi fuiſſet cauſa uidendi
propter æs alienũ non tamẽ
neceſſitas ut deos patrios uẽ
deret . Defenſor autem
ex contrario primum ĩpulſio
nẽ aut nulã aut ſi fuiſſe ɔcedet
aut extenuabit . Dati ſũt loci

accuſatori quibus uti debeat
ad probationem cauſæ per ī/
pulſionem . Item alii dati ſūt
quibus uti debeat ad probati
nem cauſæ per ratiocinatio/
nem. Nunc ſupponit defenſo
ris locos infirmanda īpulſiōe
& infirmanda ratiocinatione

Infirmandæ īpulſionis loca
ſunt quattuor Megare. mine
re. negare eius effectū quæ in
tenditur īpulſionis ipſius na/
ture docere. Confirmare exē
plis & ſimilitudinum propo
ſitione. Ratiocinationis loci
ſunt quattuor. Quoniā ratio
cinatio eſt: aut in re aut in opi
nione. In re commodi uel in
commodi. Ioci eius erunt
negare commodum miuere.
Dicere aliis magis fuiſſe: aut
tantum & ſibi quantū & aliis
Aut incommodū maius quā
cōmodū. Pariter & de incō/
modis iſta dicentur quod di/
citur euitatū nullū fuiſſe incō
dum. non tantū fuiſſe incom/
modū aliis. magis fuiſſe incō
modum. aut aliis tantū quan
tum ſibi: aut maius commo/
dum quam incommodum.
Si accuſator dixerit. Si in rati
ocinatione opinio ponetur ī
firmitatis: loci ſunt quattuor
non tale eſſe uel cōmodum
ut poſſit aliquem fallere ma/
xime ſe nō potuiſſe quod fir/
mabitur perſona. Poſt hæc
omnia: defenſor uti poterit
oībus locis accuſatoris: ſi in
alios crimen tranſferre uolue
rit. Quemadmodū enim ac/
cuſator cum conuincat defen
dit alios: & utitur partibus ac
locis defenſoris: ita & defen/
ſor ut ſe purget accuſabit ali/
os. & in hoc utitur partibus
ac locis accuſatoris: aut ſi fuiſ
ſe concedet extenuabit quæ
auget accuſator. Ex perſona
autem coniectura capietur: ſi
hæ res quæ perſonis attribu/
tæ ſunt diligenter conſidera/
buntur. Explicitis præceptis
omnibus ad cauſam pertinē/
tibus: ſubiungūt prræcepta
perſonæ attributa: & quem

Quo erit in loco demonſtrandum quæ uis & natura
eius ſit affectionis quam īpulſus aliquis reus cōmiſiſ
ſe dicetur in quo & exempla & ſimilitudines erūt pro
ferendæ: & ipſa diligenter natura eius affectionis quā
leuiſſime quietiſſimā ad partem explicandā ut & res
ipſa a facto crudeli & turbulento: ad quiddā mitius
& tranquillius traducatur: & oratio tunc ad animum
eius qui audiet: & ad animi quēdam intimum ſenſū
accōmodetur. Rōciationis aūt ſuſpiciones īfirmabit
ſi aūt cōmodū nullū fuiſſe: aut paꝝ: aut aliis magis
fuiſſe: aut nihilo ſibi maius q̄ aliis: aut īcommodū ſi
bi maius: aut q cōmodū dicet: ut neq̄q̄ fuerit illius
cōmodi quod expetitū dicatur magnitudo: aut cū eo
incōmodo quod acciderit: aut cum illo piculo quod
ſubeatur comoaranda. Qui oēs loci ſimiliter incōmo
di quoque uitatione tractabūtur. Sin accuſator dixe
rit eum id eſſe ſecutum quod ei uiſum ſit cōmodum
aut id fugiſſe quod putarit eſſe incōmodū: q̄quā fue
rit in falſa opinione: demonſtrandū erit defenſori: ne
minem eſſe tantæ ſtultitiæ qui tali in re poſſit uerita
tem ignorare. Quod ſi illud concedatur: id non cōceſ
ſum iri: nec dubitaſſe quidem hunc quid eius iuris eſ
ſet. Sed id quod falſum fuerit: ſine ulla dubitatione
pro falſo: quod uerum pro uero probaſſe. Quod ſi
dubitauerit ſummæ fuiſſe amentiæ: dubia ſpe impul
ſum certum in periculum ſe committere. Quemad
modum autem accuſator cum ab aliis culpā dimoue
bit: defenſoris locis utetur. ſic his locis qui accuſatori
dati ſūt utetur reus cum alios ab ſe crimen uolet trāſ
ferre. Ex perſona autē coniectura capietur: ſi hæ res
quæ perſonis attributæ ſunt diligenter conſiderabun
tur. quas omnes in primo libro expoſuimus: nā & de
noīe nōnunquā aliquid ſuſpicionis naſcitur. Nomē
autē cū dicimus cognomēq; & agnomen intelligatur
opōtet. De hoīs. n. certo & ꝓprio uocabulo agitur ut
ſi dicamus iccirco aliquē calidū uocari: quod temera
rio & repentino conſilio ſit: aut ſi ea re uerba hoībus
græcos īperitis: quod Clodius: aut Cæcilius: aut Mu
tius uocarentur dediſſe. Et de natura licet aliquantu
lum ducere ſuſpicionis: omīa enim hæc uir: an mul
er huius an illius ciuitatis ſit: quibus maioribus: qui
bus cōſanguīeis: qua ætate: quo animo: quo corpore
quæ naturæ ſunt attributa: ad aliquam coniecturam

tione uitæ:quo more domeſtico uiuat. Et ex fortuna
ſæpe argumẽtatio naſcit̃ cũ ſeruus an liber pecũioſus
an pauper nobilis an ignobilis: fœlix an ĩfœlix priua
tus an cũ poteſtate ſit aut fuerit: aut futurus ſit conſi
derat̃ aut denique aliq̃d eorũ quærit̃ quæ fortunæ eſ
ſe attributa intelligunt̃. Habitus aũt quoniã ĩ aliqua
p̃fecta & cõſtãti animi aut corporis abſolutõe cõſiſtit
quo in genere eſt uirtus: ſciẽtia & quæ cõtraria ſũt res
ipſa poſita cauſa docebit & q̃d hic quoq; locus ſuſpi
cionis oſtẽdãt. Nã affectõis quidẽ ratio perſpicuã ſo
let poſſe generare cõiecturã: ut amor iracundia: mole
ſtia propterea quod & ipſorũ uiſ ĩtelligit̃ & quæ reſha
rũ aliquã re cõſequent̃: faciles cognitu ſũt. Studiũ ãt
quoniã eſt aſſidua & uehemẽs ad aliquã rẽ applicatã
cũ uolũtate occupatio: facile ex eo dicet̃ argumẽtatio
quã res ipſa deſiderabit in cauſa: Itẽ ex cõſilio ſumet
aliquid ſuſpiciõis. Nã cõſiliũ eſt aliquid faciẽdi non
faciẽdiue excogitata ratio. Iã facta caſus & orationeſ
quæ ſũt oĩa ut in cõfirmationis præceptis dictũ eſt
tria tẽpora diſtributa facile erit uidere: & quid afferãt
ad cõiecturã cõfirmãda ſuſpicionis ac perſonis quidẽ
res hæ ſũt attributæ ex quibus omnibus unũ in locũ
coactiſ accuſatoris erit improbatõe hominis uti. Nã
cauſa facti parũ firmitudinis habet niſi animus eius
qui inſimulat̃ in eã ſuſpiciõem adducet̃: ut a tali cul
pa nõ uideat̃ abhoruiſſe ut enim animũ alicuius im
probare nihil attinẽt cũ cauſa quare peccauerit nõ in
terceſſit ſi cauſã intercedere peccati leue ẽ ſi animus
nulli minus honeſtæ ratõi affinis oſtẽdit̃. Quare uitã
eius quẽ arguit ex ante factis accuſator improbare de
bebit: & oſtẽdere ſi quo impari ante pectõ cõuictuſ ſit
Si id nõ poterit ſi quã in ſimilẽ ante ſuſpiciõem uene
rit ac maxime ſi fieri poterit ſimili aliquo ĩ gener̃ eiuſ
modi cauſa aliqua cõmotũ peccaſſe: aut in æque ma
gna re aut in maiore: aut in minore: ut ſi quẽ pecunia
dicat inductũ feciſſe: poſſit demõſtrari aliqua re eius
aliquod factũ auarũ. Itẽ in omni cauſa naturã: aut ui
ctũ: aut ſtudiũ: ut fortunã: aut aliqua eorũ quæ per
ſonis attributa ſũt ad eã cãm qua cõmotũ peccaſſe di
cet poterit adiũger̃ atq; ex diſpari quoq; genere culpa
rũ ſi ex pari ſumẽdi facultas non erit improbare ani
mũ aduerſarii oportebit ut ſi auaritia inductũ arguaſ
feciſſe & auarũ eſſe eũ quem accuſes demonſtrare nõ

admodũ his uti poſſit accuſa-
tor quẽadmodũ etiam defẽſor
in cõiecturali cõſtitutione Et
hæc quidem p̃ſonæ attributa
in primo libro quanquam ſin-
gula expoſuerit & explicarit
hic tamen nunc breuiter repe-
tit quæ ipſa ſit & quid ſit i poſt
precepturus quemadmodum
his uti poſſit accuſator quem
admodum defenſor. Quo ĩ ge
nere eſt uirtus & ſciẽtia animi
quæ eſt ſtultitiæ cõtraria amor
iracundia Affectio enim facile
euentum ſuum declarat ſigno
que ipſa eſt eius rei quam ex ſe
parit. Et ipſorum uis quid ipſa
ſint non quid ex ſe giginãt: Et
quæ res harum aliquam rem
conſequant̃. Quid ex ſe gignãt
non quid ex ſe ipſe poſſint. Ac
perſonis quidem res hæ ſunt
attributæ ex quibus omnibus
unum in locum coactis accuſa
toris erit improbationem ho-
minis uti. Expoſitis breuiter at
tributis perſonæ quia ita res re
petita poſcebat dat accuſatori
ex his præceptum ut excutiat
uitam præteritam. Parum eſt
enim cauſam cõmẽdas ſe ſolã
ſi non quæ ab hac impelli poſ
ſet perſona conſentiat: Ergo ac
cuſatur ex uita præterita pro-
ferre debet ſimilia peccata ſi-
miles cauſas in rebus: uel in pa
ribus: uel minoribus uel maio
ribus uel ſi ſimiles proferre nõ
poterit diſpares proferat atq;
hæc nocentis uitæ ſunt. Si ĩno-
cens uita præterita eſt illius q̃
reus eſt locus cõmunis induci
tur uitam præteritam ſpectari
non oportere. Quod ea pote-
rit eſſe occulta aut fortaſſe ad
peccandum cum animis fuerit
defuerit cauſa: uel poteſtas: uel
occaſio. Deinde alius locus cõ
munis non ex uita præterita
preſentis iudicium ſed ex præ
ſenti iudicio uitam expectari
oportere. Sin autem uita alicu

ius ignorabitur prætereunduſ
ab accuſatore hic locus eſt
Dicendumque cur prætereat̃
quod ignoretur uita :ſtatimq́
ad alia argumenta properãdũ
quæ ſunt ex ipſo negocio in fa
ctis:dictiſq́ eius:qui reus ẽ col
locata. Defenſor autẽ primũ
ſi poterit debebit uitam eius q
inſimulabitur quam honeſtiſ-
ſimam demonſtrare. Qui defẽ
ſoris a perſona contrarii loci
ſunt .Nam primum laborare
debet ut honeſtam rei uitam d̄
monſtret: quæ declarabitur of
ficiis uel communibus & notiſ
uel maximis & raris aut cũ pe-
riculo:aut cum labore :præſti-
tis officii cauſa: non neceſſita-
tis:& preſtitis in parẽteſ:cogna
tos:amicos :rem publicã. Sed
iſta beneficiorũ cõmemoratio
parua eſt quia multorum uita-
exemplo eſt:naturã poſſe mu-
tari ut morum inſtituta perſe
uerarint declarandum eſt nihil
aliquando deliquiſſe nũquam
ab officio receſſiſſe. Fuiſſe &
cauſas & facultatem :nunquã
tamen uoluiſſe peccare. Atq́
in his oſtẽdendis occaſionibus
laborandum eſt earum rerum
copiam fuiſſe in faciendo:& fa
cere noluiſſe :quarum rerum
nunc crimen in iudicio eſt:ut ſi
auaritiæ cupiditatis. Deĩde lo-
cus communis inducendus eſt
quo indignum eſſe cum quæ-
ſtione declarandum eſt:ut qua
cauſa impelluntur:ad peccan-

poſſis aliis affinẽ eſſe uitiis doceas & ex ea re non eſſe
mirandũ qui in illa re turpis aut cupidus aut petulãs
fuerit:hac quoque in re eum deliquiſſe. Quantũ eni
de honeſtate & auctoritate eius qui arguit̃ detractũ ẽ
tantũ de facultate totius ẽ defẽſionis immunitũ . Si
nulli affinis uitio poterit reus ante admiſſio demon
ſtari locus inducet̃ ille ꝑ quẽ hortãdi iudices erũt ut
ueterẽ famã hominis nihil ad rẽ putẽt ꝑtinere. Na eũ
ante cællaſſe nũc manifeſto teneri. Quare nõ oporte
re hanc rẽ ex ſuperiori uita ſpectari ſed ſuperiorẽ uitã
ex hac re improbari:& aut poteſtatẽ ante peccãdi nõ
fuiſſe aut cauſã:aut ſi hoc dici nõ poterit dicẽdũ erit
illud ultimũ nõ eſſe mirũ:ſi nunc primũ deliquerit.
Nam neceſſe eſt eũ qui uelit peccare aliquãdo primũ
deliquere ſi uita ante acta ignorabit̃ hoc loco præte
rito & demonſtrato cur prætereat̃ argumẽtis accuſato
nẽ ſtatim cõfirmare oportebit .Defenſor aũt primũ
ſi poterit debebit uitã eius q̧ inſimulabit̃ q̄ honeſtiſſ
mam demõſtrare. Id faciet ſi oſtẽdet aliqua eius nota
& cõmunia officia quod genus in parẽtes: cognatos
amicos affines. neceſſarios:etiã quæ magis rara & ex
mia ſunt:ſi ab eo cũ magno aliquo labore:aut pericu
lo aut utraq; re cũ neceſſe nõ eſſet officii cauſa aut in
rẽpublicã:aut in parẽtes:aut in aliquos eorũ q̧ modo
expoſiti ſunt facta eſſe dicet. Deinde ſi nihil deliqui
ſe nulla cupiditate impeditũ ab officio receſſiſſe: q
eo cõfirmãtius erit ſi cum poteſtas aliquid impune fa
ciendi minus honeſte fuiſſe dicet̃: uoluntas eius faci
di demõſtrabit̃ abfuiſſe: Hoc autẽ ipſum genus eri
eo firmius. ſi eo ipſo in genere quo arguet̃ integer an
mi fuiſſe demõſtrabit̃ ut ſi cum auaritiæ cauſa feciſſ
arguat̃:minime omni in uita pecuniæ cupidus fuiſſ
doceat̃. Hæc illa magna cum grauitate ĩducet̃ ĩdigna
tõ iuncta cõquæſtioni ꝑ quã miſerum facinus eſſe &
ĩdignum demõſtrabit̃:cum animus ĩ uita fuerit oĩ
uitiis remotiſſimus eã cauſã putat̃ quæ homines au
daces in fraudẽ rapere ſoleat caſtiſſimum quoq; a
peccãdum potuiſſe ĩpellere:aut iniquũ eſſe & optĩ
cuiq; ꝑniciosiſſimum:non uitã honeſte actã tali in t
pore q̄plurimum ꝓdeſſe:ſed ſubita ex criminatio
quæ cõfingi facile poſſit:nõ ex ante facta uita quæ n
quæ ad tẽpus fingi neque ullo modo mutari poſſi
facere iudicium Sin autem in ante acta uita aliqu

urpitudines erũt ut ſalſo ueniſſe in eam exiſtimatio
ẽ. dicet᷑ aut ex aliquorũ inuidia: aut obtrectatõe. aut
alſa opiniõe: aut prudẽtie neceſſitudini: aut perſua
oni: adoloſentiæ aut alicui nõ malitioſe animi affe
ioni attribuet᷑ aut diſſimili genere uitiorũ ut anĩus
õ mõ ĩteger: ſed a tali culpa remotus eſſe uideat᷑. Ac
nullo modo uitæ turpitudo: aut infamia leniri po
erit oratõe negare oportebit de uita eius & moribus
ueri ſed de eo crimine quo de arguat᷑ quare ante fa
is omiſſis illud quod inſtet agi oportere. Et facto ãt
pſo ſuſpiciones ducent᷑ ſi totius adminiſtratio nego
i ex omnibus ꝑtibus pertẽperabit᷑: atq; hæ ſuſpicio
es partim ex negocio ſeparatĩ partĩ coĩter ex perſõis
tq; ex negocio ꝓficiſcent᷑. Ex negocio duci poterũt ſi
as res quæ negociis attributæ ſũt diligẽter cõſiderabi
nus. Ex iis igitur ĩ hac cõſtitutõe cõuenire uidẽtur ge
era eorũ oĩa partes generũ plæreq;. Videre igitur pri
nũ oportebit q̄ ſint cõtinẽtia cũ ipſo negocio: hoc ẽ
uæ ab re ſeparari nõ poſſũt: Quo ĩ loco ſatis diligẽ
er erit cõſiderãdũ q̄d ſit ante rẽ factũ ex quo ſpes ꝑfi
ẽdi nata: & faciẽdi facultas quæſita uideat᷑. Quid in
pſa re gerẽda q̄d poſtea cõſecutũ ſit. Deinde ipſius
ſt negocii geſtio ꝑtractãda. Nã hoc genus earũ rerũ
uæ negocio attributæ ſũt ſecũdo in loco nobis eſt ex
oſitũ: hoc ergo in genere ſpectabit᷑ locus: tẽpus occa
io facultas quorũ uniuſcuiuſq; uis diligẽter in cõfir
natõis præceptis explicata eſt. Quare ne aut hoc non
dmoniſſe: aut ne eadẽ iterũ dixiſſe uideamur breui
er demõſtrabimus quid quaq; ĩ ꝑte cõſiderare opor
eat. In loco igit᷑ oportunitas ĩ tẽpore lõginquitas ĩ oc
aſione cõmoditas ad faciẽdũ idonea. In facultate co
ia & poteſtas earũ rerũ propter quas aliquid faciliuſ
it: aut ſi ne quibus omnino cõfici nõ poteſt cõſiderã
la eſt. Deĩde uidẽdũ eſt quid adiũctũ ſit negocio hoc
ſt q̄d maius: quid minus: quid æque magnũ ſit: q̄d
imile Ex ꝗbuſ cõiectura quædã ducit᷑. ſi queãdmodũ
es maiores: minores æque magne ſimileſq; agi ſoleãt
diligẽter cõſiderabitur. Quo in genere euẽtus quoq;
uidẽdus erit: hoc eſt quid ex una quaq; re ſoleat eueni
e magnopere cõſiderãdũ eſt: ut metus lætitia: tituba
io. Quarta autem pars erat ex his quas negociis dice
bamus eſſe attributas conſecutio: In ea quæ geſtum

dum uiciis omnibus pleni hac
cuiuſ uita p̄terita purgata ſit ĩ
pulſus eſſe dicatur. Deinde ali
us locus communis uitam ho
neſte actum reo debeᷓ prodeſ
ſe ipſam eſſe certiſſimã teſtem
morum & uolũtatum. Crimi
nationem inimicorum ĩuidia
facile poſſe componi. Hæc ſi
honeſta uita eſt. At ſi inerunt
aliquæ turpitudines laboran
dum ẽ ut falſa eſſe dicamus ini
micorum criminatione collec
ta: uel eo uitio mentis admiſſa
quo facilius ueniam promere
mur. Negligentia neceſſitate a
doloſentia uł quolibet alio af
fectu animi non pernitioſo a
more uel aliquo huius generis
Poſtremo laborãdum ẽ ut tur
pitudines uite præteritæ uel in
diſſimili genere uiciorum eſſe
doceantur ut quoniam inno
centem probare nõ poſſumus
ab hoc tantum facinore quod
in iudicio eſt remotum eſſe do
ceamus. Sin uero uita turpiſ
ſima nullo genere defenſionis
ſupra poſito purganda locus
communis induci debet uitã
præteritam ſpectari non debe
re. Neque de moribus hoc cri
men quod intẽditur compro
bari. Ex facto autem ipſo ſuſpi
ciones ducentur ſi totius admi
niſtratio negocii ex omnibus
partibus pertẽtabitur. Reſtat
tertia pars probationis in con
iectura ex negocio. Huius par
tes quattuor ſunt: ut ĩ libro pri
mo expoſitũ eſt. Etenim attri
buta negocio quattuor ſunt:
continentia cum negocio i ge
ſtione negocii adiuncta nego
cio quæ geſtum negocium cõ
ſequũtur. Hæc breuiter hic re
petit: quoniam iam ĩ libro pri
mo tractata ſunt hac dicit ĩ cõ
iecturam omnia genera incide
re non omnes partes in conti
nentia negocii ante negocium
ĩ negocio poſt negocium. Fa
cta omnia in ſuſpicio nem uo
cemus. Itẽ in geſtione negocii
locũ: tẽpus occaſionẽ: faculta

tes. De modo conticeſcens quod rei manifeſtæ & in confeſſione habite modus ſemper eſt. Itē a
iuncta negocio: uel maiora uel minora: uel paria: uel ſimilia: maximeque euentus coniecturæ p
deſt. Quarta etiam pars quæ geſtum negocium conſequitur ad coniecturam tribuet argument
ubi quæritur lex cōſuetudo: actio uſus exercitatio: Atque hæc ſunt attributa negocio ex quibu
cum ducitur argumentum impletur argumentatio ex negocio. Inuenitur autem argumentati
præterea que communiter ſumatur ex attributis negocio & attributis perſonæ: ut atrributa pe
ſonæ nō mihi perſonam hoc ē ui-
tam præteritā hominis declararēt
ſed hoc facinus approbēt quod in
tenditur ſicut declarabūt quæ ſup
ponunt exēplo Suſpiciones ducē-
tur. ideſt cōiectura capietur ex ip-
ſis omnibus ptibus pertēptabitur
ut nō mixta ſint attributa pſonæ
ſed tantum ſola ſint facta ī ipſo ne
gocio: uel actione totius negocii ī-
pleta. Hoc enim in genere ſpecta-
bit locus tempus occaſio facultas
Modum in coniectura nō poſuit
quia in facinore confeſſio ſemp in
ſpicitur: Sunt autē aliæ aliquæ ſuſ-
piciones: quæ cōiter ex negociorꝫ
& perſonarū attributiōibus ſūmū
tur. Coniecturæ argumenta ſugge
runt cauſa perſona factum. Vtiqꝫ
ideo tria quia ſingula. Suis igit ra-
tionibus cauſa ſuis pſonā etiā ap-
probat: Eodem modo factū quod
cum ſingula ſuis rationibus p ſe in
coniectua fidē præſtent merito ad
pbatiōem cōiecturæ triplex mate
ria collocat. Monet tamē ratō duo
pſonā. ſ. atqꝫ factū ad unā fidē poſ
ſe cōſociari: ut ex utroqꝫ materiæ
genere negociorū ideſt factorū &
pſonarū fides cōiecture quæſtioni
bus afferat. Hoc ut facilius fiat ītel
lectuqꝫ capiatur meminiſſe debe-
mus attributa pſonis quæ utiqꝫ cū
ſunt ipſā uidētur approbare pſo-
nā quē cu pbauerint: iā cōiecturæ
locus eſt. A tali uiro id quod inten
dit facinus nō potuiſſe cōmitti. Er
go attributū pſonæ: facit pſonæ fidē: facto aut pdeſt approbata pſona. cū ita ſit nouū pcæptū d
dit poſſe quoqꝫ ex pſonæ attributis: & negociorꝫ pbari factū hoc eſt negociū. Iccirco tullius præ
ceptū dedit poſſe quoqꝫ ex attributis pſone & negociorū approbatiōes naſci ex utraqꝫ ſuſpiciō
cōes. Inter attributa pſonæ accipimus fortunā. naturā uictū ſtudia factā. caſus oratiōes cōſilia ha
bitū. Hæc utiqꝫ ſi attribura pſonæ accipimus ſicut ſupra diximus pſonā pbabūt. Verꝫ pſpiciēte r
tione & negociū pbare poterūt. In fortuna inquit ſpectat dignitas diuitiæ. cōdictio. Hæc licet pſ
næ attributa ſint tamē cū dico diues eſt affectat tyrānidē. Seruis potuit occidere cōſul non pdidi
patriā argumētū factis ac pſonæ attributis facio. Pari modo decōſilio. ſi quibus cōſiliis aliquād
uſus ſit dicā pſona eſt approbata ſi quo nūc uſus ſit cōſilio pſonæ attributo factū pbato. Ergo ſa
tis clarū eſt in cōſtitutiōe cōiecturali argumēta fieri poſſe cōiter & de pſōæ attributis: & negoci
rū ut factū pbet. Precipit præterea ī hac cōſtitutōe cōſiderādū pncipaliter qđ in quæſtiōe ē an fi
ri potuerit deinde an ab alio potuerit deinde an facultas fuerit. Inter poſſe & facultatē hoc inter
cū ſubſtātia efficiēdæ rei in ē aut deeſt de facultate tractat ut ſūt uires: miniſteria: pecūia. At ſi aut p
naturā res negat aut p locū aut per tēpus đ eo quærit an potuerit Si dicat tullius interfeciſſe rc

negocium cōfeſtim: aut ex interuallo cōſequūtu
In qua uidebimus & quæ conſuetudo ſit: & qu
lex quæ actio: & quod eius rei artificiū: aut uſus
aut exercitatio hominū aut approbatio: aut offe
ſio ex quibus elicitur nōnūq̄ aliquid ſuſpicionis
Sunt autē aliæ ſuſpiciōes quæ cōiter ex negocior
& ex perſonarum attributionibus ſumuntur: N
ex fortuna & ex natura: & ex uictu: ſtudio factis
ſu orationibus: conſilio & ex habitu animi aut co
poris pleraqꝫ pertinēt ad eaſdē res: quæ rē credibi
aut incredibilē facere poſſūt & cū facti ſuſpicion
iunguntur. Maxime enim quæri oportet in hac c
ſtitutōe primū potuerit ne aliquid fieri deinde
quo ab alio potuerit: Deinde facultas de qua ant
diximus: deinde utrū id facinus ſit quod pœnite
fuerit neceſſe: Itē quod ſpem cælandi non habere
Deinde neceſſitudo in qua nō neceſſe fuerit id au
fieri: aut ita fieri quæritur. Quorum pars ad con
lium pertinet quod perſonis attributum eſt: ut i
ea cauſa quam expoſuimus: ante rem erat quid i
itinere ſe tam familiariter applicuerit quod ſerm
nis cauſā quæſierit qui ſimul diuerterit: cœnar
In re nox ſomnus poſt rem quod ſolus exierit q
illum tam familiariter comitatum tam æquo an

mulum:quo d utique fieri non potuit per tempus nec haber et poſſe.Item loco fit:ſi ſed alicuius qui arguitur cædis ab eo loco ubi cædes facta eſt abſentia declaratur. Tertio quæritur utrum id fa cinus ſit:quod pœnitere fuerit neceſſe.Item quod ſpem celandi non haheret.deinde quæritur an neceſſe fuerit id fieri.In quibus omnibus ſpectatur ſemper conſilium.Quod ſi ĩ his conſilium cer nitur:& factum probatur conſilium autẽ attributum perſonæ eſt.Ergo attributo perſonæ factũ probatur huius rei docendæ cauſa ſupra poſitum thema tractando excutit hẽre argumenta ante rem:ꝙ in itinere ſe tam familiari ter applicauit:quod ſermonis cau ſam quæſierit ꝙ ſimul diuerterit: cœnarit.Item in re .Mox ſomnus. Poſt rem ꝙ ſolus exierit: quod il lud tam familiarẽ comitatũ æquo animo reliquerit ꝙ cruentum gla dium habuerit.Hæc ante rem ĩ re poſt rẽ attributa negocio ſũt quæ faciũt fidem negocio:Sed quoniã in his omnibus etiam cõſiliũ ſpe ctat̃ fiet ut cum cõſilium perſonæ ſit attributũ: & hæc omnia nego cio ſunt attributa: efficiat̃ negocii ex attributis perſonæ & negociis communiter approbatio .Querit̃ enim utrum diligenter ratio faciẽ di uideatur habita :& excogitata: ut non ueriſimile ſit quenquã tam temere ad maleficium acceſſiſſe : in qua re quærit̃ num alio modo commodius fieri potuerit:uel a for tuna.Frequenter enim ſi pecunia ſi adiutoris adiumẽta deſint uidet̃ facul:as faciendi defuiſſe:quod uti que impugnari non poteſt niſi p conſilium.ut alio modo fieri po tuerit.uel fieri a fortuna: Ergo ad expugnandas facultates quæ de ſunt:ſi ſubueniat ſæpe conſiliũ cũ dicitur aut alio modo fieri potuiſſe aut per fortunam conſilio quod perſonæ eſt attributum :res probatur.Ex hoc:& ex ſuperioribus illa concluſio eſt naſci poſſe communiter argumenta & ex p ſonæ attributis:&.ex negociorũ:Hanc igitur rationem ſi diligenter attendere uoluerimus:iſta at tributa inter ſe apte coniuncta & copulata cernẽus negociorũ & pſonarum.Subiungit non opor tere his omnibus præceptis ſubiici exempla ut doceat quemadmodum his uti accuſator debeat quemadmodũ defenſor ut in ſuperioribus docuit & dicit nõ neceſſariũ eſſe nõ facile.Non neceſ ſarium ita ꝙ ſi qui aliquid diligentiæ afferre uoluerit ad iſta præcepta:iſta omnia pro materiæ ge nere facile cognitiõem retinebit.Non enim præceptor oĩa tribuit ſed ex dictis ad ſimilitudinem nõ dicta intelligenda ſupponit.Non facile autẽ ideo dixit:ꝙ ĩfinitum ſit illis oĩbus præceptis exẽ pla ſupponere.quomodo ante rem dicat accuſator quomodo defẽſor quomodo in re :quomo do poſt rẽ.Item alia:quæ multa ſũt:huc accedit quo maior difficultas ſit :q̧ illa omnia per partiũ ideſt accuſatoris & defenſoris locos uerſa utilitate tractantur.Nec enim inutiliter conueniũt. Vn de illud melius eſt conſiderare cuncta ex propoſito themate negocii.& ſi item & aduerſarii ratio nem diligenter attendere & ſic ſuſpiciones atque argumenta colligere.Quare quid factũ ſit quo conſilio qua ſpe perficiẽdi:cur hoc modo factum cur ab hoc factum cur nullo adiutore:cur hoc cur nemo ſit:cur ſit cur hic ſit cur hoc ante factum ſit:cur hoc ante actum non ſit :cur hoc in ipſo negocio cur hoc poſt negocium:cur de induſtria factum aut rem ita ſit conſecutum an cõſtet ora tio uel cum re uel ipſa ſecum hoc huiuſnerei ſit ſignum an illius an & huius & illius & utriuſque potius quid factum ſit quod non oportuerit:aut non factum quod oportuerit.Hac adhibita intẽ tione cum coniecturam omne negocii corpus intrauerit tum facilius uidebitur eſſe præceptio ut locos omnium argumentorum ſe quodam modo offerentes uidere poſſimus.Ex qbus ut ſupra

mo reliquerit.quod cruentum gladium habuerit horum pars ad cõſilium pertinet.Queritur enim utrum uideatur diligenter ratio faciendi eſſe ha bita & excogitata:an ita temere:ut non ueriſimile ſit quenquam tam temere ad maleficium acceſſiſ ſe.In quo quæritur num quo alio modo commo dius potuerit fieri uel a fortuna adminiſtrari. Nã ſepæ ſi pecuniæ adiumenta :ſi adiutores deſint fa cultas fuiſſe faciendi non uidetur hoc modo.ſi di ligenter attendamus apta inter ſe eſſe ĩtelligimus hæc quæ negociis & illa quæ perſoĩs attributa ſũt hæc neque facile eſt:neque neceſſarium diſtingue re:ut nemo ĩ ſuperioribus partibus quo pacto qđ que accuſatorem & quomodo defenſorem tracta re oporteat.Non neceſſarium propterea quod cã poſita quid in quãque conueniat res ipſa docebit eos qui non omnia hæc ſe inuenturos putabunt. Sed & ea quæ præcepta ſunt comparatõis modo quandam animi in commune mediocrem intelli gentiam conferent.Non facile autem quod & ĩfi nitum eſt tot de rebus utranq; ĩ partem ſigilatim

diximus modo ex ſingulis attributis modo ex cōiunctis argumenta naſcentur. quæ aut ꝓbabilia
erant aut neceſſaria ad eas res quæ rem credibilem aut incredibilē facere poſſunt. Quæ rem īquit
non perſonam cuius .ſ. attributū eſt: ſed cum facti ſuſpicione iungunt̃. Et hic rei eius unde iudiciū
eſt non perſonæ cuius attributū eſt ut non id facinus ſit: quod pœnitere fuerit neceſſe. An notāda
noua locutio pœnitet me non illius rei ſed pœnitet me hanc rem. Tum ex ſingulis: tū ex cōiunctis
aut a cauſa: aut a pſona: aut a factis: aut ex cōiunctis argumēta certa naſcent̃ ut attributa pſonæ at
tributa facto uideant̃. Accedunt āt
ſæpe ad coniecturam quæſtōes te
ſtimonia rumores. quæ cōtra om
nia uterq; ſimili uia pceptorū tor-
quere ad ſuæ cauſæ cōmodū debe
bit. Præter hanc materiā qua con
iectura argumēta tribuūt: a cā a p-
ſona: a facto accedūt aliæ ꝓbatōes
ſoli cōiecturæ ſemp adiuncte tor-
menta teſtimonia rumores. Hæc
enim in aliis cōſtitutiōibus nō ua-
lēt quia nō adhibent̃ iſta niſi cum
res negat̃. quæ oīa iſta ad ptis cō-
moda retorquēda ſūt. Hoc ꝓbatō
nis genus græci
uocant ꝙ cū his orator utit̃ fidem
quidem facit ſed non oratōe. Hoc
tullio minime placet. Dicit enim
etiam hæc ꝓbationū genera indi-
gere arte & pari modo ut ex cauſa
& perſona & facto argumenta du
ci cū de tormentis teſtibus rumo-
ribus diſputatur ex illis ſcilicet at-
tributiōibus quæ aut negocio aut
perſonis uidentur eſſe ſubiunctæ.
Nanq; cū contra teſtes dicitur aut
pro teſtibus utiq; attributa perſo
næ cōtingenda ſunt per naturam
uictū & cætera: ut fides ſit data te-
ſti ut aut poſſit aut nō poſſit adhi
beri. Hoc & in tormentis. Nā eius
qui torquet̃ excucienda perſona
eſt. Ergo omnia argumentis ꝓban
da ſūt. Quorum argumentoꝝ ge-
nera duo ſūt: unum propriū: com
mune aliud. Proprium eſt quod
ipſius cauſæ & negocii eſt. Vt ſex-
tus roſcius. Cū cædes facta ē romæ
non fuit non ergo partē interfecit.
Commune eſt quod trāſferri in ſi
miles cauſas poteſt filius patrē in-
terfecit. Reclamat iſtiuſmodi ſuſ-
picionibus ipſa natura. Hoc argu-
menti genus quia tranſferri in ſimiles cauſas poteſt cōmunis locus dicit̃. Locorū autē cōium gene
ra duo ſūt. Vnum cū certæ rei certa eſt amplificatio aliud: cū rei dubiæ eſt diſputatio. Amplificatō
rei certæ eſt: ut in paricidam in ſacrilegiū. Dubiæ uero rei cōis locus eſt qui a græcis dr̃.
quæ hēt ptes duas. quæ iccirco locus cōis dicit̃ ꝙ ex materiæ genere non certū quid deſignat: ſed
habet tractatū ex generalitate cōi ut ſuſpicionibus credi oportere uel non oportere. Sed hanc the
ſim ciuilē moralē ue teneamus: nō illā quæ apud philoſophos naturalis eſt. Quilibet autē horum
locorum cū interponit̃: interponi aūt raro debet ornat oratiōem. Neq; interponēdus locus niſi
cū aliqd iā ꝓbatū eſt. Etenim ſi locus cōis generalia loquit̃ quaſi cauſā tenēs deſcēdit ad cauſā. Ius

de una quaq; re explicare: & alias aliter: hæc ī utrā
que partē cauſæ ſolēt cōuenire. Quare cōſiderare
hæc quæ expoſuimus oportebit. Facilius āt ad īuē
tionē animus incidet ſi geſti negocii & ſuam & ad
uerſarii narrationē ſæpe & diligenter pertractabit
& quod quæque pars ſuſpicionis habebit eliciens
cōſiderabit. Quare quo conſilio qua ſpe perficien
di quicque factū ſit: cur hoc mō potius q̄ illo: cur
ab hoc potius q̄ ab illo: cur nullo adiutore: aut cur
hoc cur: nemo ſit cōſcius: aut cur ſit: aut cur hoc
ſit cur hoc ante factum ſit cur: hoc anno factum
non ſit: cur hoc in ipſo negocio: cur hoc poſt nego
cium: aut factū de induſtria aut quid rē ipſā cōſe
cutū ſit. Conſtet ne oratio aut cū re aut ipſa ſecū
hoc huius ne rei ſit ſignū an illius: an huius & illi
us & utrius potius quid factū ſit: quod non opor
tuerit: aut nō factū quod oportuerit. Cū animus
hac intentiōe oēs totius negocii partes cōſiderabit
tum illi ipſi in mediū coſeruati loci ꝓcedent: de q
bus ante dictū eſt: & cum ex ſingulis: tum ex cōiū
ctis argumēta certa naſcētur. Quorum argumēto
rum pars probabili pars neceſſario in genere uerſa
bitur. Accedūt autē ad cōiecturam ſæpe quæſtio
nes: teſtimonia rumores: quæ cōtra oīa uterque ſi
mili uia præceptorū torquere ad ſuæ cauſæ cōmo
dum debebit. Nam & ex quæſtione ſuſpiciones ex
teſtimoniis & ex rumore aliquo pari ratione: ut ex
cauſa: & ex perſōa: & ex facto duci oportebit. Qua
re nobis & hi uidentur errare qui hoc genus ſuſpi
cionum artificii non putant īdigere: & hi qui alite

ıdicem tenet quia iure iuratus ſedēs audire deſiderat unde ſentētiā ꝓlaturus eſt. Ergo aut parte
auſæ ꝓbata iudici utēdū eſt aut in peroratione ideſt epilogis:ut aut renouet᷑:aut ſuſcitet᷑ adiutor
)mnis enim locus cōmunis locutiōum cūcta ornamēta deſiderat:quæ aut uerborū ſūt:aut ſentē
arū. Quæ dum apte ac neceſſario dicūtur oratorē ab oratore diſcernūt. Etenim cū loci cōmunes
auſarū ſūt cōmunes oratoribus ſimilitudine dictionis eſſe non poſſunt. Quæſtiones teſtimonia
umores cū auctoritas fidem facit cū tormēta ſūt. Hæc autē omnia quæ nō oratiōe argumentorū
fidē faciūt a græcis.

ıoc de genere ac de cōmuni cōiectura precipiendū
ꝑutant: Omnis enim iiſdem ex locis cōiectura ſu
nenda eſt. Nam & eius qui in quæſtione aliquid
lixerit: & eius qui in teſtimonio & ipſius rumoris
ıeritas ex iiſdē attributionibus reperietur. Omni
utem in cauſa pars argumentorū eſt adiuncta ei
auſæ ſolū quæ dicit᷑ ita & ab ipſa aducta: ut ab ea
n qua ē ſeparatim in omnes eiuſdem generis cau
as tranſferri non ſatis commode poſſit: Pars autē
ſt peruagatior: & aut in oēs eiuſdē generis aut in
ꝑlæraſqꝫ cauſas accōmodata. Hæc ergo argumēta
quæ tranſferri in multas cauſas poſſūt: locos com
munes nominamus: Nam locos cōmunes aut cer
æ rei quādam cōtinet amplificatōem ut ſi qs hoc
ıelit oſtēdere eū qui parētē neccarit maximo ſup
ꝑlicio eſſe dignū quo loco niſi porata & ꝓbata cā
nō eſt utēdū aut dubiæ quæ ex contrario quoque
ıabeāt ꝓbabiles ratōes argumētādi: ut ſuſpicioni
bus credi oportere: & cōtra ſuſpicionibus credi nō
oportere. Ac pars locorū cōmunium aut ꝑ īdigna
tionem: aut per cōquæſtiōem īducit᷑ de ꝗbus ē an
te dictū. pars per aliquam ꝓbabilē utraqꝫ ex parte
ratiōem. Diſtinguit᷑ aūt oratio atqꝫ illuſtrat᷑ maxi
me raro in ducēdis locis cōibus & aliquo loco: iam
certioribus illis auditoribus argumētis cōfirmatis
Nam & tū cōcedit᷑ cōmune ꝗdā dicere: cū diligen
ter aliquis proprius cauſæ locus tractatus eſt: & au
ditoris animus aut renouat᷑ ad ea quæ reſtant: aut
omnibus iam dictis exſuſcitat᷑: Omnia enim orna

nominant᷑ nō quidē recte uterqꝫ ſi
mili uia præceptorū & accuſator
& defēſor. Nam & ex quæſtiōe ſuſ
piciones & ex teſtimonio & ex ru
more aliquo pari ratiōe. Ideo fit
ut arte egeat huiuſmodi diſputa
tio. Quoniā & cōtra hæc & ꝓ his
ſæpe dicēdū eſt: ut ex cauſa & ex ꝑ
ſona & ex facto duci oportebit.
Quæ ex cōfeſſione argumētis ma
teriā tribuūt: ut ex facto inqt duci
oportebit. Ecce iam nō eſt
ideſt fides ſine arte.
Hoc cæterū arteficii nō putāt indi
gere cū appellant

Aliter hoc de genere ac de omni
cōiectura præcipiēdū putāt: ut di
cāt alias diuiſiōes eſſe ad ꝓbatio
nē cōiecturæ: nō quas ſupra dixi
mus. cauſā perſonā: factū. Nā cū &
eius q in quæſtiōe aliquid dixerit
& eius q ī teſtimonio & ipſius ru
moris cauſa. Vt ea quæ materiam
argumētis præbent: & cū illa quæ
quaſi hēre artē negant᷑ hiſdē attri
butiōibus tribuāt tractatū ꝓbatio
ex hiſdē attributiōibus tribuāt tra
ctatū ꝓbatō ex hiſdē attributioni
bus repietur quæ ſemel præcepta
ſūt de cōiectura. Omni āt in cauſa
pars argumētorū ē adiūcta ei cau
ſæ & locus cōmunis argumētū eſt
Argumētorū āt duo genera: unū
quod ipſius cauſæ propriū eſt ali
ud quod & ipſius & ſimiliū. Hoc
quod ſecūdū eſt: locus cōis appel
latur. Verum locoruū communiū
genera ſunt duo: ut & ipſe decla
rat in omnes eiuſdem generis cau

ſas tranſferri non ſatis commode poſſit. hoc argumentum eſt ſolum non argumentum per locū
communem. Quæ ex contrario duoque habeat ꝓbabiles rationes credendum non credendum.
Suſpicionibus credi non oportere: aut oportere ideſt theſis. Per conquæſtiōem quod eſt propri
um epilogorum de quibus ante dictum eſt in libro primo hoc eſt in epilogis ideſt in concluſione
Aliquam probabilem utraque ex parte orationem. Hæc eſt credendum non credendū
Certioribus illis auditoribus ſcilicet. nam tum ei concedi commune quiddam dicere. Non debet
enim locus communis induci cum adbuc nihil probatum eſt. Et animus auditoris renouatur ad
ea quæ reſtāt. Poſt probationem per locum communem. Aut omnibus iam dictis exſuſcitatur.
Quia & in epilogis ſunt loci ſæpe communes. Omia enim ornamēta locutiōis ideſt figure quæ
ſunt aut ſchemata dianoras aut ſchemata lexeos: aut ſchemata logii: ut quidam uolunt. Sic orato

rum quoque multorum cõmunes loci ſunt. Nam cum loci cõmunes ideo dicantur ꝙ in ſimile
cauſas conueniãt cũ ab oratoribus tamen dicantur diuerſitate dicendi uix poſſũt eſſe communes
Verborum: & ſententiarũ lexeos: & dianoras ſchemata. Atq; hoc ſit nobis dictũ cõmuniter đ om
ni genere cõmunium locorũ ut & genera duo dixerit cõmunium locorũ: ideſt certæ rei & incer
tæ & quẽadmodũ ſint dicẽda perceperit. Sed hoc generaliter in omnibus cõſtitutiõibus. Nũc a
tem in hanc conſtitutiõem ꝓprios cõiecturæ locos cõmunes dabit. Nunc exponemus in cõiectu
ralem conſtitutiõem qui loci com
munes incidere ſoleant. Locorũ
cõmuniũ genera dicta ſũt quẽad
modũ dicant̃ præceptũ eſt. Ita om
nia quæ de locis cõmunibuſ præci
pienda uidebantur expoſita etiã
ſũt. Nũc ſubiũgit certos cõiecturæ
locos qui in aliã cõſtitutõem non
cadũt. Sunt enim cõiecturæ tantũ
& in quãlibet cõiecturã dictã ſimi
litudinẽ tranſferent̃: Suſpiciõibus
credi oportere & nõ oportere. &
reliqui uel qui ſuppoſiti ſunt ul' q
eſſe poſſũt. Qui omnes ex tethico
genere orti in cõtrariũ argumenta
ſumũt. Et nõ tã loci cõmunes q̃ lo
corũ cõium loci ſũt. Sũt alii ꝓprii
in coniectura accuſatoris & ꝓprii
defenſoris. Atq; accuſatoris duo:
unus q attrocitatẽ facti cumulat: al
ter ꝑ quẽ negat maloꝝ miſereri o
portere. Defẽſoris ẽt ſilr̃ duo ſunt.
Vnus declaratio calũniæ accuſa
toꝝ alter cõquæſtio captãdæ mi
ſericordiæ diſtant ãt a tethicis hoc
mõ ꝙ illi habẽt ex utraq; ꝑte tra
ctatus. & ĩ cõtrariũ ſuggerũt argum̃
ta. hi unius tãtũmõ ꝑtis ſũt: & aut ĩ
dignatõem ſolã: aut ſolã expmũt
cõquæſtiõem. Ita duo gñª locorũ
cõium eẽ manifeſtũ ẽ. Vnũ qđ ex
duplici tractatu gñaliter cõſtat qđ
theticũ dr̃. Aliud qđ gñali qdẽ ſed
unius ꝑtis: aut ĩdignatõe ſola: aut
conq̃ſtõe tractat̃. Sciamus aũt hos
oẽs locos: ideſt iſta duo gñª ex hiſ
dẽ attributõibus tractari: ex qbus
argumẽtatões. i. ex attributis pſo
næ & attributis negocio illa tñ di
ſtãtia: & dicẽdi diuerſitate: ut argu
mẽtatiões ſubtillius tenuimus: acu
tius explicẽt̃. Loci uero cões graui
us ornatius uerbis & ſẽtẽtiis excel
lẽtibus. Nã ĩ argumẽtatiõibus ſola
q̃ritur ueritas. In locis artẽ cõibus q̃q̃ & ueritas aſſerat: tñ qđ eſt illoꝝ ꝓpriũ rei ꝓbatæ amplitudo
captãda ẽ. Vñ ſatis clarũ ẽ ẽt locos argumẽtationũ uim tenere. ita tñ ut ãplius aliqd ager̃ uideãt̃ ci
ꝑter fidẽ rei cumulũ uideãt̃ ĩpler̃: q ĩ cõtrarias ꝑtes deducent̃ thetici ſt. Credi oportere: & ñ oporte
re: & mlta talia. Certus ãt locus accuſatoris ꝑ quẽ auget facti attrocitatẽ. Supiores loci ĩ cõtrarias
ꝑtes deduci poſſũt. Iſti uero loci ꝓꝑi dant̃ aut accuſatori: aut đfẽſori ſuo. Cæteræ argum̃tatões au
a pſonæ: aut a negocii attributis: ut id qđ dr̃ uerũ eẽ uideat̃: qđ ẽ ꝓpriũ argumentatiõis ſumptũ. E
ſi hoc quoq; uideri oportet: ut & ĩ locis cõibus ueritas quærat̃: ſed orões mõ diſtẽt ab argum̃tatõe

mẽta elocutionis in quibus & ſuauitatiſ & grauit
tis plurimũ cõſiſtit: & oĩa quæ inuẽtõe uerborũ &
ſentẽtiarũ aliquid habẽt dignitatis in cõmunes lo
cos cõferunt̃. Quare nõ ut cauſarũ ſic oratorum
quoq; multorũ cões loci ſũt nã niſi ab his q̃ mu
ta in exercitatõe magnã ſibi & uerborũ & ſẽtẽtiaru
copiã cõparauerint tractari nõ poterunt ornate &
grauiter: quẽadmodũ deſiderat eorũ natura: atq
hoc ſit nobis dictũ cõmuniter de omni genere lo
corũ cõmuniũ: nũc exponemus in coniecturalem
cõſtitutõem qui loci communes incidere ſoleant
Suſpitiõibus credi oportere & non oportere. Rũ
ribus credi oportere & nõ oportere. Teſtibus cred
oportere & nõ oportere. Vitã ante factã ſpectari
portere nõ oportere. Eiuſdẽ eẽ q ĩ ullã rẽ peccaret
Et hocqđq; quoq; admiſiſſe dr̃ & nõ eiuſdẽ cãæ e
Maxime ſpectari cãm oportere & nõ oportere. A
que hi quidẽ & ſi q eiuſmodi ex proprio argume
to cõmũes loci naſcẽtur in cõtrarias partes deduci
tur. Certus aũt locus eſt accuſatoris per quẽ auge
facti attrocitatẽ: & alter per quẽ negat malorũ m
ſereri oportere: Defẽſoriſ per quẽ calũnia accuſato
rũ cũ indignatiõe oſtẽditur & per quẽ cũ conqu
ſtione miſericordia captatur. Hi & cæteri loci om
nes cõmunes ex iiſdem præceptis quibus cætere a
gumentatões: ſed ille tenuimus & accutius & ſub
tilius tractantur. Hi autem grauius & ornatius: &
cũ uerbis: tũ etiã ſententiis excellẽtibus. In illis en
finis eſt: ut id quod dicit̃ uerũ eſſe uideatur. In hi
tãetſi hoc quoq; uideri oportet. tamẽ finis eſt am
plitudo. Nunc ad aliã conſtitutiõem trãſeamus

Cum eſt nominis cōtrouerſia quando uis uocabuli diffinienda uerbis eſt conſtitutio definitiua: dicitur. Sequitur diffinitiua conſtitutio: quia coniectura præceptis ſuperioribus terminata eſt. Hæc definitiua quia tunc exoritur cum nominis cōtrouerſia eſt: & quia uis nominis definiēda uerbis eſt definitiua dicitur cōſtitutio. Huic ſuppōit exemplū. Cū reus ſit pater maieſtatis: qui filium prohibuit ſeditioſe concionantem. i. filiū tribunum plæbis. Et in hoc themate etiam alia conſtitutio: uel relatiua: uel compenſatiua: uel abſoluta. Nam licuit mihi pater ſum. Abſoluta eſt meruit Relatiua eſt: profui. Compēſatiua Verum hoc in themate: non quid ſit cōſiderari Tullius uoluit: ſed interim monuit id percipi: atq; hoc exēplū iō dedit: ut finē tātum cōſideremus. qa nū propter finem ſubiecit. exēplū. Præcipit aūt in oī hoc libro cōſideratione adhibēdā eſſe circa oēs cōſtitutiones & earū ptes & cōtrouerſias. i. legales q̄ſtiones. Præceptis oībus in oī cā in q̄libet materia oīa quæ iuenta fuerīt gñā q̄ſtionū poſſūt tractari ſūptis ſue ptis p̄ceptis. Vt& in thēate cōiectura fuerit eius diuiſionibus utamur/ uel aliarum ſi quæ inciderint conſtitutiones. Subiūgit igitur in definitione loco a parte accuſatoris. Sunt autem & iſta quattuor definito: approbatio definitionis deductio diffinitionis in ipſam certam ſpem de qua agitur. Diſtinctio definitionis aduerſæ partis q̄ cōſtat ex locis quattuor ſi demonſtretur falſa ſi turpis: ſi iutilis: ſi collatio utriuſq; ſexus definitiōis fiat. Falſa d̄monſtrabitur ex opinione hominum: ſi docebimus de eo unde quæritur: quemadmodum extimet populus: quemadmodum in conſuetudine locutionis utatur eo uerbo: q d̄ definimus. Turpis aut iutiliſ demōſtratur aduerſario & d̄finitio ex honeſtatis partibus & utilitatis: de quibus ī deliberatiuo genere: hoc eſt in poſtrema huius libri tractabit. Exprimemus igitur quæ incommoda futura ſint: ſi ita accipietur quod definitū eſt ab aduerſario. Collatio uero definitionum qui quartus in reprehenſiōe locus eſt: hoc auget ut noſtram definitionem oſtendat ueram: noneſtam utilem: quod aduerſarii oſtēdimus falſam turpem: inutilem. Afferremus p̄terea ad definitionis nr̄a ɔfirmationē res aut maiori aut

Cum eſt nomīs cōtrouerſia quoniā ius uocabuli definienda uerbis eſt cōſtitutio diffinitiua dicitur Eius generis exēplo nobis poſita ſit hæc cā. C. Flaminius is qui cōſul. reip. male geſſit bello punico ſecundo: cū tribunus plebis eſſet inuito ſenatu: & oīno contra uoluntatē omniū optiatū per ſeditionē ad populū legē agrariā ferebat. Hunc pater ſuus cōciliū plæbis habentē de tēplo eduxit. Accerſit maieſtatis. Intētio eſt: maieſtatē miuiſti: quod tribunū plæbis de tēplo eduxiſti. Depulſio ē nō nui nui maieſtatē. Quæſtio eſt: miuerit ne maieſtatē. Ratio: in filiū quā habebā poteſtatē ea uſus ſum. Rationis īfirmatio. At enim qui patria poteſtate. hoc eſt p̄uata quadā tribunitiā poteſtatē: hoc ē populi poteſtatē īfirmat. Minuit is maieſtatē. Iudicatio ē. Miuerit is maieſtatē: qui in tribunitiā poteſtatē patria poteſtate utat᷑. Ad hāc iudicationē argumētationes oēs afferri oportebit. At ne quis forte arbitretur nos nō intelligere: aliā quoq; incidere conſtitutionē in hāc cauſā eā nos partē ſolā ſumimus: in quā præcepta nobis danda ſunt. Omibus aūt ptibus hoc in libro explicatis quiuis omni ī cauſa ſi diligenter attendet: oēs uidebit cōſtitutōnes & earum partes & controuerſias: ſi quæ forte ī eas incident. nam de omnibus perſcribemus. Primus ergo accuſatoris locus eſt eius nominis: cuius de ui quæritur breuis & aperta ex opinione hominū diffinitio hoc modo. Maieſtatem minuere eſt de dignitate: aut amplitudine: aut poteſtate populi: aut horum quibus populus poteſtatem dedit aliquid derogare. Hoc ſic breuiter expoſitū pluribus uerbis ē & orōibus cōfirmandum: & ita ut deſcripſeris eſſe oſtēdendū: Poſtea ad id quod definieris

minori aut par i negocio ſimiles ut ad definitionem noſtram ſimilium cõpatione collecta oſten
damus quanto uerior:honeſtior:utilior ſit noſtra deſcriptio:hæc in ſimplici diffinitione. Sed ſi
duæ res pluresue definiendæ ſunt.iſta oĩa pro definiendaꝝ nũero duplicantur .Quæritur.n.ſæpe
fur ſit:an ſacrilegus qui uaſa ex priuato ſacra ſurripuit:uel de ſacro priuata:qm̃ a pte accuſatoris:
& quid ſit ſacrilegiũ & quid ſit furtũ definiendũ eſt in ſingulis definitiõibus illa ſupra poſita præ/
cepta cõplebit.definiet approbabit:deducet:infirmabit:quæ cum fecerit in definiendo ſacrilegio
faciet rurſus in definiẽdo furto mu
tata tantũ tertia pte præcepti. Ac/
cuſator.n.q ſacrilegiũ uult appro/
bare:negare uult furtũ.Ita d̄finitõe
ſacrilegii qd̄ pbarẽ nititur utetur il
lis ſupra poſitis præceptis. In defi/
nitõe uero furti quia furtũ negabit
utetur præceptis defenſori datis.i.
ut poſt definitõnem & eius appro
bationem ſeparationẽ ſpeciei faci/
at a diffinitione:fietque in hoc the
mate & in huiuſmodi cõplexione
ut definitionum uertat ſimiliter p̄
cepta etiam defenſor.Nam qm̃ fur
tũ probare uult ille qui ſe defendit
poſt d̄finitione & eius approbatio
nem deductionẽ faciet ad ſpecie.
Contra cũ ſacrilegiũ definierit qui
hoc admiſiſſe ſe non uult:illic faci/
et loco tertio ſepationẽ ſpẽi a defi
nitõe.Ergo his modis & pribus de
finitionẽ ſuã accuſator ĩplebit.Ha/
bebit aũt cõem locũ ex ipſa defini
tiua cõſtitutione ſumptũ in malici
am eius q nõ mõ rerũ ueꝝ etiã uer
borum poteſtatẽ ſibi arrogare co/
netur.ut & faciat q d̄ uelit.& quod
fecerit id quo uoluerit noĩe appel/
let.Exemplũ generis.i. finitiui. C.
Flaminius iſ qui cõſul .R.hiſtoriã
a poſt ſeq̃ntibus dedit. Iudicatio ẽ
ex rõne & refutatõe rõnis contro/
uerſia.Ad hãc iudicationẽ argumẽ
tatiões omẽs afferre oportebit:ad
hanc iudicationẽ. i. definitiuã: ne
aliam cũ feceris conſtitutionẽ: hic
aliam facias iudicationem: & non
cõueniat. Hæc præcepta quæ nũc
finitiui ſtatus ponimus: & earum
partes: propter qualitatem: quæ
partes plures habet & contro/
uerſias legales ſtatus dicit . Maie
ſtatem minuere: eſt definitio eſt rei de qua quæritur pluribus uerbis & rationibus confirmandu
Superior definitio eſt:hæc confirmatio definitionis.Poſtea ad id quod definieris:deductio diffi
tionis ad ſpeciem: hoc ex opinione hominum ſumetur: quomodo deſtruatur deſcriptio adue
ſæ partis ueram honeſtam:utilem demonſtrabimus. Cum tria dederit defenſori uitia definitio
ideſt falſam:turpem:inutilem. Tria dat accuſatori contra ornamenta definitionis idem ueram:h
neſtam:utilem. Vt etiam ex collatõe melior accuſatoris definitio probetur. Deinde ſimili ratio
cauſa tractanda:ut definias:approbes:deducas.ad ſpeciem. Infirmos definitionem aduerſæ p
tis:docendo falſam turpẽ:inutilem.Cõpes etiã quæ utilior eſt:uel reliqua aut a maiore aut a m
re: aut a pari.Sed in tot definitiõibus oĩa hæc quot res d̄finiẽdæ d̄fenſoris ſũt.Deiñ p̄mus ẽ loc

cõi loco confirmare: per quem ipſius facti atroci
tas aut indignitas:aut oĩo culpa cum indignatiõe
augeatur. Poſt erit infirmanda aduerſariorum
deſcriptio. Ea autem infirmabitur: ſi falſa de
monſtrabitur: hoc ex opinione hominum ſume
tur: cum quemadmodum & quibus in rebus ho
mines in conſuetudine ſcribendi aut ſermocinan
di eo uerbo uti ſoleant conſiderabitur: Item in
firmabitur ſi turpis aut inutilis eſſe eius deſcri
ptionis approbatio: & quæ incommoda conſecu
tura ſint eo conceſſo oſtendetur. Id autem ex ut
litatis & honeſtatis partibus ſumetur de quibus
deliberationis præceptis exponemus in definitiõe
noſtra aduerſariorum definitionẽ conferemus: &
noſtrã uerã:honeſtã utilem eſſe demõſtrabimus:
illorum cõtra. Quæremus aũt res: aut maiori: au
mĩori: aut pari in negocio ſimiles: ex quibus affi
metur noſtra deſcriptio. Tam ſi res plures erũt de
finiendæ: ut ſi quæratur fur ſit an ſacrilegus: qu
uaſa ex priuato ſacra ſurripuerit: erit utendũ plu
ribus definitionibus. Deinde ſimili rõne cã eſt tra
ctanda: ut ſi fur eſt de furto: ſi ſacrilegus de ſacrile
gio. Locus aũt cõiſ in eius malitiã qui non modo
rerum uerum etiam uerborum poteſtatem ſibi ar
rogare cõatur: ut faciat quod uelit: & id qd̄ feceri
quo uelit noĩe appellet. Deiñ d̄fẽſoris p̄mus locu

em nominis breui: & aperte ex opinione homi
ũm deſcriptio hoc modo: Maieſtatẽ minuere eſt
iquid de republica . cum poteſtatem non habe
s adminiſtrare . Deinde huius confirmatio ſimili
us & exẽplis & rõnibus poſtea ſui facti ab illa dif
nitione ſeparatio. Deinde locus cõis : per quẽ fa
i utilitas aut honeſtas adaugetur. Deinde ſequit̃
duerſariorũ diffinitionis reprehẽſio: quæ iiſdem
: locis oĩbus quos accuſatori præſcripſimus con
citur: & cætera poſt eãdẽ præter cõem locum ĩdu
ntur. Locus aũt cõis erit defenſoris is per quem
digIndignabitur ſui periculi cã accuſatorẽ nõ re ſolũ
ↄuertere: uerũ etiã uerba cõmutare conari. Nam
li quidem cõeſ loci : qui aut calũniæ accuſatorũ
moſtrandæ aut miſericordiæ captandæ: aut facti
digIndignandi: aut a miſericordia deterendi cã ſumũ
ur ex piculi magnitudĩe: nõ ex cauſæ gñe ducũt.
Quare non in omnẽ cãm: ſed in omne cauſæ gẽus
cidet: Eoꝝ mẽtionẽ in cõiecturali ↄſtitutõe fecĩus
nductõe ãt hoꝝ locoꝝ cũ cã poſtulabit utemur.

m nominis breuis & aperta & ex opinione hominũ deſcriptio hoc mõ . & huic dat quattuor
actionem definitiõis locos: Sed in quibuſdam ptibus in tertio loco diſcrepauit . Supra enim
n parte accuſatoris hæc quattuor ſunt: definitio approbatio ꝓpriæ definitionis deductio ĩ ſpe
ꝓpriæ definitionis: deſtructio đfinitionis: alienæ. At hic in pte defenſoris eſt. Siľr definitio ſi-
approbatio eius: & qđ mutat ſepatio definitionis a ſpecie de qua quæritur deſtructio definitio
s aduerſæ ptis defenſoris. Deinde prius locus eſt: & reliqua datis oĩbus locis accuſatori ad ſuam
definitionem defenſori quoq; ad
defenſionẽ eiuſdẽ ꝓprios locos tra
dit: ex qbus p̃mus ẽ đfinitio & ipa
breuis: deinde eius affirmatio. Ter
tio loco a definitione ſua ſepatio
eius ſpẽi: de qua q̃rit̃. Poſt quem
locũ locus cõis ĩſe t̃: p quẽ facti uti
litas: aut honeſtas auget̃. Quẽ qdẽ
locũ hẽt ẽt accuſator: ſed ex cõtra-
rio. Ille. n. indignitatẽ rei auget: hic
utilitatẽ. Quarto loco ſeqtur ad-
uerſarioꝝ đfinitõis reprehẽſio ea-
dem illa oĩa retinẽs q̃ definitionis
rep̃henſio ĩcludit. i. ut falſa: ut tur-
pis: ut inutilis doceat̃ fiatq; utriuſ-
q; definitionis ẽt a đfenſore ſiľr cõ
patio. Oĩa. n. defenſor facere pot̃it
ac dicere. quæ accuſator præter lo-
cũ cõem eiuſdem accuſatoris habe
bit autem defenſor locum com-
munem p quẽ indignabit̃ accuſato
rẽ ſui piculi cã nõ ſolũ res ↄuerteř
aduerteř. Veꝝ ẽt uerba mutare co-
nari. Hic ſiľr locus defenſoris ex ip
ſa diffinitiua cõſtitutõe ſuſceptus ẽ
Vnde proprius hic locus cõſtituti-
onis defenſoris. Nam eſſe quidem
poſſũt alii cões loci ex cauſa ex ne-
gocio nati: nõ ex cõſtitutione ut ĩ
alumniatorẽ ut conq̃ſtio miſericordiæ : ut ĩdignatio facti & cætera huiuſmõi q̃ ex periculi ma-
nitudine genita nõ cõſtitutionis definitiuæ: ut diximus ſed ex cõpoſitione circũſtantiæ noĩamuſ
rocreant̃. Sed hi cões loci nõ in omni cauſa ſunt: ſed in omne genus cauſæ incidunt: hoc eſt ĩ oẽs
onſtitutiones incidunt nõ in oẽs cãs quas unaq̃q; habere poterit cõſtitutio. Hac de his locis cõi
us periculi magnitudine procreatis in coniecturali conſtitutione fecimus mentionẽ : q qualeſq;
cut explicantes. Vtemur aũt his & eos ĩducemus in orationẽ cũ cauſæ ipſius neceſſitas flagitabit
imilibus exemplis & rationibus quæ ad defenſionẽ ſuã poterũt ptinere. Ac illa definitione ſepa
o: ut ſepet factũ ſuũ ab ea đfinitione: quã habuit aduerſarius: per quem facti utilitas aut hone-
as adauget̃. Quõ accuſator ad ſpeciẽ deſcendit: ut iungat definitionem ſuã cũ ſpecie ſic defenſor
eſcendit ad ſpeciẽ ut ſepet definitionẽ ſuã a ſpecie. i. a facto unde quæſtio eſt : & uterq; utet̃ loco
õi. Sed accuſator ut augeat factũ per indignationẽ reus utile eſſe doceat & honeſtũ . Oĩbus locis
uos accuſatori præſcripſimus ut hic curſus cõuertat in definitione aduerſarii præcepta ſuperiora
dicat eam falſam: turpem : inutilem. Comparet ex minore maiore pari : quæ habet . ſ. accuſa-
or. Nam & hic propriũ locũ cõem de fine hẽbit. Nã & extra finẽ quẽ poteſt cã ſuggere : habere
oteſt uterq; alium locũ cõem. Poſt eadem præter communem locum ideſt collatio ipſarum de
nitionum per minora maiora paria: nam illi quidem cõmunes loci qui in quacunq; pte eſſe poſ
unt cauſa ſuggente: ex periculi magnitudine non ex cauſæ genere dicuntur : ut non proprius ſit
ocus communis ex fine natus ſed ex negocii genere: cuius circũſtantiæ pro qualitate uel quanti-
ate periculi locos cões dabit non in omnem cauſam ſed ĩ omne cauſæ genus incidunt hi loci cõ-
munes qui ex cõpoſitione negociorum naſcuntur non in omnibus cauſis ſunt : quia non omnis
auſa ſimiliter componitur ſed cadunt in omnia genera cauſarum. ideſt in omnes conſtitutiones.
uia quælibet conſtitutio modo atroci negociorum compoſitione fingitur mõ ſimpľr cõponit̃.

Cum autem acttio tranſlationis aut cõmutatiõis ĩdigere uidetur. Tertia eſt conſtitutio :quæ
ſlatio eſt. quia ita Tullius ordinẽ dedit. Hæc cõmutationẽ iudicii cũ actõe tenet cũ perſona.lo
lex:crimẽ:pœna mutatur:uel cætera quæ ſimilia ſũt.His ſingulis ſupponere exẽpla : & infinitũ
ſupuacuũ eſt:uel quia multis modis efficitur.uel quia omnibus modis ad dicendũ una præcep
eſt: Oĩs autẽ tranſlatio apud antiquos tẽporibus tullianis in ipſa cãrum actione:aut nõ erat:aut
rior inueniebat: Prætores &eni quĩ ius dicebãt & iudices cãæ dabant: & cõtrouerſiæ uel agẽdi g
nus ĩſtituta actione formabãt. Ita
ſibi pſcribebat prætor qua accuſa
tor qua reus deberet actione uti in
præſcribendo quid fieret excipien
doq; qd nõ fieret. tranſlationis cõ
trouerſiã actiõibus auferebat. Erat
præterea inſtitutũ:ut a cã caderet :
is qui non quemadmodũ oporte-
bat egiſſet Ergo etiã ꝑpter hæc for
ma taliter. ad iudiciũ uẽiebat. Apd
ipm uero prætorem:cũ litis ipſius
forma cõponeret: illic ptes aut ex-
cipiebant aliqd:aut ſimplicẽ actio
nẽ accipiebant. Vnde in ipſo ut di-
xi iure hoc eſt apd prætorẽ de mõ
agendi cũ q̃reret tractaretur excep
tio atq; traſlatio . Cum aũt iã litis
forma eſſet accepta ĩ iuditio nulla
iã poterat eẽ trãſlatõ . Ergo ĩ iudi
ciis trãſlatõ rarius inuenit. Et ſi qñ
inuẽta fuerit:ipſa perſe parũ firmi
tudinis tenet . aſſumitq; uires alia
cõſtitutione firmari.hoc nãq; præ
ceptũ tullianũ ẽ trãſlationẽ ex alia
cõſtitutione firmari . Ad qd ꝓcep
tũ exemplũ ſubiũgit non ut tran
ſlationẽ doceat.ſed ut oſtendat trã
ſlationẽ alia cõſtitutõe firmari.

Cum aũt actio tranſlationis aut cõmutatiõis in
get uidet:qd nõ aut is agit:quẽ oportet:aut cũ
q eũ oportet:aut apud quos qua pœna:qua leg
quo crimĩe:quo tẽpore oportet cõſtitutio trãſla
ua appellat huius nob exẽpla per multa opus ſ
ſe ſingula trãſlationũ gña q̃rius ſed qa ratõ pc
toꝝ ſimilis eſt exẽploꝝ multitudĩe ſupſedendũ
Atq; in nr̃a qdem conſuetudĩe multis de cauſis
ut rarius incidant tranſlatiões . Nam & prætor
exceptionibus multæ excludunt actiones:& ita
ius ciuile hẽmus conſtitutũ ut a cauſa cadat iſ q
nõ quemadmodũ oportet & egerit. Quare in iu
plærũq; uerſantur. Ibi enim & exceptiones poſ
lant. & quodãmodo agendi poteſtas datur:& c
conceptio priuatorum iudiciorum conſtituitur
Quæ autem in ipſis iudiciis rarius incidunt: ei
modi ſunt:ut per ſe minus firmitudinis habea

Reus parricidiũ factus ꝓbatis aliis crimibus an dãnandus ſit qu
ſtio eſt. Vtitur tranſlatione reus cum dicit ſe non parriidii dãnandum eẽ qa nihii iñ probatũ
aliorũ criminũ quæ probata ſint affici oportere ſupplicio. Ac ne eo quidem ꝙ non inde iudiciu
conſtitutum ſit. Ita ſi neq; probatorum criminum pœna eſſe debet. quia non inde iudicium cõ
tutum eſt . Neque parricidii:quia nihil probatũ cõfrmat non eſſe damnandum . Verum tam
purgandis aliis crimibus per coniecturam opera danda eſt:ut reus non tantum tranſlationis ut
Ergo probatum illud eſt tranſlationem alia conſtitutione firmari . Subiungit uero exemplu
tranſlationis. Cum agit iniuriarum præciſa in annis eſt: & is qui præcidit exceptionem ſua
poſtulat. ut in hoc iudicio de maleficio non fiat præiudicium. In hoc genere conſtitutiõis præc
ta hæc ſunt quæ utrique parti dentur:ut explicẽt quid fieri ſoleat a quo:per quos:quomodo: q
tempore:quemadmodum agi:quemadmodum indicari:quemadmodum ſtatui: quod utique
partibus iuris agnoſcitur: de quibus partibus in qualitate tractaturus eſt : debet etiã tractari qu
in ſimilibus rebus fieri ſoleat . Aut enim in re cautum eſt id de quo quæritur aut ſolet fieri : aut
ſolet:aut ad id quod in iure ſolitum eſt id quod ſimile eſt applicatur. Deinde per coniecturam t
ctandum utrum malitia agatur aliud cum aliud ſimiliter:an ſtultitia:an neceſſitate . Locus aute
communis unus eſt contra tranſlationem fugere iudidium & pænam cum ſcilicet qui tranſlati
utatur. A tranſlatione unus locus cõmunis eſt perturbari omnia ſi non eo pacto agãtur quo op
tet. Hæ ſunt tres conſtitutiones quæ ſpecies non habent:coniectura:finis:tranſlatio . Tranſlati
nem autem intelligamus formam eſſe: ſtatus ſcilicet legalis. Præſcriptionem uero eandem app
lari poſſe & eandem exceptionem:ſed ab oratoribus in iure autem præſcriptionem dici : ipſu
propoſitum ius:exceptionem autem cum ius ipſum propoſitum aduerſus ſe actor alius excipit
terpoſita aliqua conditione. Sit nobis præſcriptio iniuriarum de cæde exceptio. niſi præiudi
facias. Singula tranſlationum genera quæramus ut exemplum:quemadmodum alia lege : que
admodum alio crimine. Et ad ſingula : Quibus tranſlatio uidetur impleri . Sed qu

Confirmantur autem aſſumpta alia aliqua conſti
tutione ut in quodã iudicio .cum uenefici cuiuſdã
nomen eſſet delatũ : & qa parricidii cã ſubſcripta
eſſet extra ordinẽ eẽt acceptũ cũ ĩ accuſatiõe alia q̃
dam crimĩa teſtibus & argumẽtis cõfirmarẽt: par
ricidiũ aũt ſolum mẽtio facta eẽt ut defenſor ĩ hoc
ipſo multũ oportet ut diu cõſiſtat: cũ de nece parẽ
tis nihil demõſtratũ ſit indignum facinus eſſe ea
pœna afficere: cũ qua pricidæ afficiũt: Id aũt ſi dã
naretur fieri neceſſe eẽt qm̃ & id cãæ ſubſriptũ : &
ea re nomen extra ordinẽ acceptum : Ea igitur pœ
na damnationẽ neceſſario cõſequat. Hic defenſor
pœnæ cõmutatione ex translatiuo gñe ĩducẽdo to
tã infirmauit accuſationẽ. Verum tamẽ cæteris
quoq; crimĩbus defendendis coniecturali conſtitu
tione tranſlationem cõfirmabit . Exemplum autẽ
tranſlationis in cauſa nobis poſitũ ſit huiuſmodi
Cum ad uim faciendam quidam armati uẽiſſent:
armati contra præſto fuerunt: & cuidam equiti ro
mano quidam ex armatis reſiſtens gladio manũ
præcidit: Agit is cui manus præciſa eſt iniuriarum
poſtulat is qui cum agitur a prætore exceptionem
extra quam ĩ reum capitis præiudicium fiat . Hic
is qui agit iudicium purũ poſtulat . Ille qui cum
agitur exceptionem addi ait oporter. Quæſtio eſt
excipiendum ſit an non? Ratio. Non enim opor
tet in recuperatorio iudicio eius meleficii de quo ĩ
ter ſiccarios quæritur præiudicium fieri ; Infirma
tio rationis eiuſmodi ſũt iniuriæ ut de his ĩdignũ
ſit non primo quoq; tempore iudicari. Iudicatio:
Atrocitas iniuriarũ ſatis ne cauſa fuit? quare cum
ille ea iudicetur de aliquo maiore maleficio de quo
maleficium comparatũ ſit præiudicetur, atq; exẽ
plum quidem hoc eſt. In omni autẽ cauſa ab utro
que quæri oportebit: a quo: & per quoſ: & quomo
do: & quo tempore aut agi: aut iudicari: aut quid
ſtatui de ea re conueniat: Id ex partibus iuris de q
ibus poſt dicendũ ẽ ſumi oportebit : & ratiocinari

ratio præceptorũ ſimilis eſt exem-
plorũ multitudie ſupſedendũ eſt:
Cum .n. præcepta in omni gener
tranſlationis eadem ſint ad diuerſi
tatẽ fruſtra exẽpla quærẽtur . Eadẽ
n. præceptorũ ratio in oĩbus trãſla
tionis ptibus & ubiqꝫ ſeruabitur.
Multis de cauſis fit: ut rarius ĩcidãt
trãſlatiões. Qm̃ per prætoris for
mulas actionibus ĩtegritas datur :
neqꝫ in iudiciis ulla poteſt eſſe præ
ſcriptio qui non quemadmodum
oportet egerit. apud prætorẽ. qua
re in iure plæꝝqꝫ uerſantur tranſla
tiones: Ibi .n. exceptiones poſtulãt
in cauſis autẽ aut raro aut nunq̃ p̃
uatoꝝ iudicioꝝ cã cõſtituit: ideo ñ
poteſt in iudiciis eſſe tranſlatõ ſed
eſt apud prætorẽ. Hic d̄fenſor pœ
næ commutationem . Quoniam
cũ dicit non hæc pœna afficiendus
eſt: ſed tali aliorum criminum pro
batorum . Cunqꝫ tali non oporte-
at quia eius crimen non probatũ ẽ
ita ne alia qdem pœna affici opor
tere dicit: quæ ſit aliorum criminũ
Vnde commutatiõe pœnæ uis ac-
cuſationis tota tollet. Cæteris quo
qꝫ criminibus defendendis quæ p̃
bata dicuntur conſtitutione conie
cturali tranſlationem confirmabit
ut infirmitatis etiam in criminibuſ
illis quæ probata dicuntur rei poſ
ſit releuare perſonam. Exemplũ
autem tranſlationis in cauſa poſi-
tum nobis huiuſmodi . Illud exem
plum quod ſupra datũ eſt ad hoc
datum eſt ut probaretur tranſlati-
onem alia cõſtitutione neceſſario
confirmari . Nunc dat exemplum
tranſlationis. Poſtulat is qui cũ agi
tur a prætore exceptionem ne pre
iudicium fiat in hac iniuriarum dã
natione futuri criminis quod d̄ ca
pite eſt. i. cædis indignum ſit : nõ p̃
mo quoqꝫ tempore iudicari : ut eti
am in iudicio iniuriarum indignũ
ſit: non etia de cæde iudicari . Id ex
partibus ĩiuris de quibus poſt dicẽ
dũ ẽ qualitate abſoluta . Cõtra eũ
qui tranſlationem inducit qui ac-
cuſatur iniuriarum. A tranſlatione
autem omnium fore perturbatio-
nem hoc eſt a parte ea: quæ utitur
tranſlationc Nam illa ſuperior cõ
tra trãnſlationem ẽ . Quo pacto
po orteat: hoc eſt ſi aut cũ eo agat
qui cum non oporteat .

Nũc gñalem cõſtitutionẽ & ptes eius cõſideremns. Gñalis hoc ẽ q̃litatis cõſtitutionis p̃cepta ſuppõit: cuius ſpẽs duas eẽ dixit: iudicialem & negocialẽ. Duas. n. deliberatiuã & demonſtratiuã in priori libro ſuſtulit. Ac nũc prius de negociali tractat: qm̃ ſimplex eſſe noſcit' Iuridicialis in ſpẽs eſt diſtributa: Hæc negocialis hẽt litẽ cũ q̃ſtio eſt qd eſſe debeat. Quod colligitur ex iure iã conſtituto: quũ id ſit habendũ und̄ cõtrouerſia eſt. Suppõit exemplũ quod ſcd̄i hæredes ſibi eã herdita tẽ uendicent. quæ uenerit pupillo: quã ſibi uendicant agnati: Facit itẽ tionem agnatorũ deinde depulſionẽ hæredũ ſcdoꝝ: Tunc quæſtionẽ quoꝝ ſit hæreditas. Affertur rõnũ a ſcd̄is hæredibus: qd' unius pecuniæ hæredes diuerſi eſſe nõ poſſũt Fit refutatio ſed nõ eſt una pecũia. Erit iudicatio an una pecunia ſit. Hic admonet poſſe in una & ſimplici conſtitutione inueniri plurimas rationes refutationeſq; rõnũ & itẽ iudicationes: ut in hac cã. Nã cũ rõ ſit ñ poſſe plĩmis d̄ cauſis unius pecuniæ hr̃des eſſe diuerſos: cũq; in ſupioribus refutatio facta ſit: nõ eſt una pecunia: Omiſſa hac refutatõe alia refutatio ſupponi põt Vti dicat' eẽ poſſe unius pecuniæ hæredes plures diuerſis de cauſis. Et a pte in ipſo Tullio poſitũ eſt: q̃ rationes. Dat autem huic cõſtitutõni: locos ad argumẽta cõiter utriq; pti uel oĩbus ptibus ſi plures exiſtent ut ius uñ cõſtet ꝯſiderẽt. Conſtat aũt ex tribus duci: natura: conſuetudĩe ſeq̃nter deiñ lege. Poſtrẽo naturã eius didit in ſex ptes q̃s ip̃e ptitus ẽ. & definiuit. Itẽ ꝯſuetudĩs certas ſpẽs a p̃toribus poſitas d̄reliqt. Res firmiſſimas ſubiecit pactũ par. Iudicatũ legittimi aũt iuris ſcientiã ediſcendis legibus reliqt. uis & nã & gẽus ip̃ius negocii q̃rit'. Quale ſit negociũ ĩ tribꝫ his q̃rt' ui nã: gñe: iuſtũ. an iniuſtũ utile: an ĩutile. Añ mortuus ẽ quã in ſuã tutelã ueniret: ut non poſſet facere teſtamentũ: qa mĩor eẽt. Cuius agnati. i. petitores. De qua is cuius agnati ſumus teſtatus non eſt. Ideſt pater pupilli uel pupillus ipſe.

quid in ſimilibus rebus fieri ſoleat: & uidere utrũ malitia qd aliud agat' & aliud ſimulet' an ſtultitia: an neceſſitudĩe: qa alio mõ agere nõ poſſit: an occaſione agẽdi ſic ſit iudiciũ: aut actio cõſtituta: an recte ſine ulla re cuiuſmõi res agatur. Locus aũt cõis cõtra eũ qut tranſlationẽ inducit: fugere iudiciũ ac pœnã: qa cãæ difficiat. A tranſlatione autẽ oĩum forte perturbationẽ ſi nõ ita res agãtur: ĩ iudiciũ ueniãt. quo pacto oporteat: hoc eſt ſi aut cũ eo agatur qui cũ nõ oporteat alia pœna: alio crĩe: alio tẽpore: atq; hãc rõnem ad pturbationẽ oĩum iudicioꝝ ptinere. Tres igitur hæ cõſtitutões quæ partes nũ habẽt ad hunc modũ tractabũtur. Nũc generalẽ conſtitutionẽ & ptes eius ꝯſideremus. Cũ facto & facti noĩe cõce ſſo: neq; ulla actionis illata cõtrouerſia uis & natura & genus ipſius negocii q̃ritur. conſtitutionẽ gñalem appellamus: Huius p̃mas eẽ duas ptes nobis uideri diximus negocialẽ: & iuridicialẽ. Negocialis eſt quæ in ip̃o negocio iuris ciuilis hẽt implicitã cõtrouerſiã: Ea ẽ huiuſmõi qdam pupillum hæredem fecit pupillus autẽ ante mortuus eſt quã in ſuam tutelam uẽret de hæreditate quæ uẽit pupillo. In ter eos qui patris pupilli ſunt hæredes ſecundi & agnatos pupilli controuerſia eſt poſſeſſio hæredũ ſecundoꝝ eſt. intententio eſt agnatoꝝ noſtra pecunia eſt. de qua is cuius agnati ſumus teſtatus nõ ẽ: Depulſio eſt ĩmo noſtra qui hæredes ſecundi teſtamento patris ſumus. Quæſtio eſt utrorũ ſit. Ratio eſt pater enim & ſibi & filio teſtamentũ ſcrpſit: dum is pupillus eſſet Quare quæ filii fuerunt teſtamẽto patris noſtra fiant neceſſe eſt. infirmatio rationis immo pater ſcripſit & ſecundũ hæredẽ nõ filio ſed ſibi iuſſit eſſe: Quare præter quã quod ipſius fuit teſtamẽto illius ueſtrum eſſe nõ poteſt. Iudicatio poſſitne quiſq̃ de filii pupilli re teſtari an hæredes ſecundi ipſius p̃riſfamilias nõ filii quoq; eius pupilli hæredes ſint. Atq; hoc non alienũ eſt qd' ad multa ptĩeat aut nuſq̃ aut uſq; q̃q; dicat' hic admõere

Sūt cauſæ q̄ plures hēnt rationes in ſimplici cōſti
tutōe qđ fit:cū id qđ factū ē aut qđ defendit plu
rimis de cauſis rectū aut ꝓbabile uideri pōt: ut in
hac ip̄a cā:Suppōitur ab hæredibus hæc rō: Vnus
n.pecunia plures diſſimilibus de cāis hæredes eſſe
nō poſſunt:nec nuq̄ factū ē:ut eiuſdē pecuniæ ali
us teſtamēto alius lege hæredes eſſent. Infirmatio
aūt hæc erit nō ē una pecūia ꝓpterea qđ altera pu
pilli iā erat:aduētitia:cuius hæres nō illo ī tēpore
ī teſtamēto qſquā ſcriptus erat.ſiquid pupillo acci
diſſet & de altera pr̄is etiā nūc mortui uolūtaſ plu
rimū ualebat q̄ iam mortuo pupillo ſui: hær̄dibꝫ
cōcedebat.Iudicatio ē una ne pecunia fuerit: Ac ſi
hac erunt uſi infirmatione poſſe plures eſſe unius
hæredes pecuniæ diſſimilibus de cauſis de eo ipſo
iudicatio naſcit̄ Poſſit ne eiuſdem pecuniæ plures
diſſimilibꝫ generibus hæredes eē: Ergo una ī cōſti
tutōe ītellectū eſt quō & rōnes & ſōnum īfirmati
ones & propterea iudicatōes plures fiant.Nūc hu
ius gn̄is uræcepta uideamus. Vtriſq; aut etiā omī
bus ſi plures ambigēt:uis ex qbus rebus cōſtet:eſt
cōſiderādū. Initium ergo eius ab natura ductum
uidet̄. Quædā āt ex utilitatis ratione aut pſpicua
nobis aut obſcura in conſuetudīe ueniſſe uident̄:
Poſt autem approbāta quædam autem a conſue
tudine:aut a uero utilia uiſa legibus rē firmata.

Ac naturæ quidem ius eſt quod nobis non opīo
ſed quædam innata uis afferat:ut religionem. pie
tatem gratiam:uindicationem:obſeruantiam:ue
ritatem. Religionem eam quæ in metu & cæri
monia deorum ſit appellant. Pietatem:quæ erga
patriam:aut parentes aut alios ſanguine iunctos:
officium ſeruare moneat. Gratiam quæ in mēo
ria & renumeratione officiorum & honoris & ami
ciciarum obſeruantiam teneat. Vindicationem
per quā & contumeliā defendendo aut ulciſcēdo:
ꝓpulſamus a nobis & a noſtris qui cari nobis eſſe
debēt:& per quā peccata punimus. Obſeruātiam

Ratio eſt ratio q̄ſtionis eoꝝ q poſ
ſeſſores ſūt.Pater.n.& ſibi & filioſ
teſtamentū ſcripſit q̄diu nō licebat
filio ſcribere teſtamentum:īfirma
tio rōnis a p̄te petitoris nō filio.Si
extrīſecus aliud aliūde filius hēret.
Sed ſibi iuſſit eē.i.rebus ſuis ſubſti
tuit.Iudicatio ex rōne & refutatōe
rōnis.Poſſit nē qſq̄ de filii pupilli
re teſtari:quā nō ip̄e hr̄et:& quā ñ
pupillus aliūde q̄ſiſſet.An heredes
ſcđm ip̄ius pr̄iſfamilias: non fillii
quoq; eius pupilli hær̄des ſint: qa
hæres cū dr̄ eius ē ſcđus:q hæredi
tatē remiſit.Vñ hæres eē nō pōt ni
ſi eius cui ſcđus hæres ē. Eius autē
hæreſ nō pōt eē cui ñ ē ſcđus.Iudi
catio una ne pecunia fuerit: Aut ſi
hac erūt uſi īfirmatōe Duas īfirma
tōes poſuit ex p̄te petitoꝝ.i.agna
toꝝ.ↄtra unā rōnē poſſeſſoꝝ hoc ē
hæredū ſcđoꝝ ꝗ dicerēt unius pe
cūiæ pl̄es.hæredes diſſil̄ibus de ca
uſis eē nō poſſe:erit una īfirmatio
nō eſt una pecunia. Itē aliā eē pn̄t
unius pecuniæ diſſil̄ibus de cāis di
uerſi hæredes diſſil̄ibus generibus
hæredes eē:ut aliis teſtamēto:aliuſ
lege alius agnatōe. nūc huius gn̄is
p̄cepta uiđamus. Exēplū đdit q̄li
tatiſ & negocial̄.Dedit & præcep
tū quō & rationes multæ eſſe poſ
ſent:Nunc ſubiūgit in hāc negocia
lē q̄litatē queādmodū & unde ar
argumēta ſociāda ſī.utriq;.i.petitio
ri & poſſeſſori:aut ēt oībus ſi pl̄es
ambigēt.Si pl̄es ↄtra unū poſſiden
tē petant.ut nō duæ partes ſint ſed
pl̄es.Initiū eius ergo ab natura du
ctū uidet̄ ut cōſtet ius natura uſu le
ge.Omniū aūt triū ſupponit p̄tes.
Quædā aūt ex utilitatis rōne: aut
pſpicua nob̄:aut obſcura. Interdū
n.ſeqmur cōſuetudinē. Hoc qa cō
ſuetudo:nō qa ſcimus utile eē qđ
ſeqmur. Poſt aūt ꝓbata q̄dam aut
a cōſuetudīe aut a uero. A cōſuetu
dine qm̄ cōſuetudo eſt: aut a uero
qm̄ rō eius pſpecta ē & utilitas uiſa
Vindicationem pro uindicta: pro
ultione ad hanc controuerſiam.
ideſt cauſa:genus iudiciale.

Conſuetudie autem ius eſſe putant.id quod uoluntate oīum ſine lege uetuſtas cōprobarit. Fin
partibus iuri naturali ſuppoſitis nunc conſuetudinis iuri partes ſubiicit. Voluntate oīum ſine le
uetuſtas cōprobarit ut prudentiū ratio auctoritate data conſuetudini:de conſuetudie in poſte
miſerit legem. Quædam ſunt iura ipſa iam certa propter uetuſtatē:utp uta maioribus aſſurgat
Ius eſt hoc:ſed conſuetudis. Multo maxima pars:quā prætores dicere conſuerūt. Non ex legu
præceptis & iuſſionis: ſed ex conſuetudine quæ proponatur a prætoribus ex bono & æquo. P
quod in omnes æquabile eſt ut q
proponit aliquid tale proponat:
ut quo iure aliū teneat:hoc ſe alli-
get. Iam iura legittima ex legibus
cognoſci oportebit. Hæc quæ di-
cta ſunt de cōſudtudie tractata ſūt
Nūc cū ſupeſt ius legittimū cogni
tionē eius ad eos tranſtulit:qui le-
gittima iura fecerūt. His ergo ex
partibus iuris qđ aut ex ipſa re: ut
ex ſimili aut maiore minoreue na-
ſci uidebitur. Diuiſo iure omni in
naturā conſuetudinē:leges dat p̄-
cepta:ut argumēta ſumāus:uł quæ
ex ipſa re ſumūtur:uel quæ ex ſimi
li aut maiore aut miore. Locos aūt
cōmūes daī ſe negat poſſe certos i
ſingulas cōſtitutōes. Eteni cū duo
gñā ſūt:quoꝶ alteꝶ rei dubiæ ap-
probationē ducēdæ gñalē tracta-
tū hēt:alteꝶ rei certæ cōtinet am-
plificationē neceſſario cāæ ipſiuſ fa
cultas ſuggerit:ſi quid amplificati
onis:aut idignationis cōquæſtiōiſ
q; neſci:Sed qm̄ in negociali q̄lita-
te iuris de iuī tractatus eſt:erūt lo-
ci cōeſ uł ab auctoritate iuriſpitoꝶ
uł cōtra eoꝶ auctoritatē Hæc đ ne
gociali. Subiūgit iuridicial. Quæ
ip̄a cū gēus ſit in duo diuiditī abſo
lutā:& abſūptiuā. Abſolute ſuppo
nit exēplū qđ tropheū aheneū con
tra morē poſt uictoriā graii de gra
is ſtatuerīt. Facit intentionē & đpul
ſionē:ſupponitq; rōnē poſtea:ſed
abſolutæ cōſtitutionis ut naſcat iu
dicatio. Iuſte fecius:qa æternū uir-
tutis noſtræ monumētum relinq̄re
uoluimus. Sin aūt dicat iō aheneū
qa meruiſtis:erit rō de relatiua q̄li
tate. Vñ itelligius in unā cām ɔſtiu
tionis icidere. poſſe pl̄imaſ p̄nct-
les: Veꝶ ēt abſoluta q̄litas eoſdem
hēbit locos argumētoꝶ

per quā ætate: aut ſapīa: aut honore: aut aliq
dignitate antecedētes ueneramur & colimus. Ve
tatē:per quā damus opam ne quid aliter quā co
firmauerimus fiat:aut factū aut futurū ſit. Ac n
turæ quidē iura minus:ipſa quærūtur ad hanc c
trouerſiā. Quod neq; in hoc ciuili iure uerſantu
& a uulgari ītelligētia rbmotiora ſūt. Ad ſimilit
dinē uero aliquā:aut ad rē amplificandā ſæpe ſu
inferenda. Cōſuetudinis autē ius eſſe putēt:id q
uoluntatē oīum ſine lege uetuſtas ɔprobarit. In e
autē q̄dam ſunt iura ipſa iam certa propter uet
ſtatē Quo in genere & alia ſunt multa & eoꝶ mu
to maxima pars:quā prætores edicere cōſueuēru
Quædā aūt genera iuris iā certa cōſudtudine fact
ſūt. Quod genus pactū par iudicatū: Pactū ē q
īter aliquos cōuenit: qđ iā ita iuſtū putat:ut iu
præſtare dicatur. Par qđ in omni æquabile ē. Iud
catū de quo iam ante ſentētia alicuius aut aliqu
rū cōſtitutū ē. Iā iura legitima ex legibus cognoſc
oportebit. His ergo ex ptibns iuris qcquid aut e
ipſa re:aut ex ſimili. aut ex maiore:aut ex minor
naſci uidebit quiſq; attendere atq; eligere perten
tando unā quāq; partē iuris dēbit: Locꝶ aūt cō
um qm̄ ut ante dictū ē duo ſūt genera:quorū alt
rū dubiæ rei:alterū certæ continet amplification
quid ipſa cā det:& quid augeri per cōem locū po
ſit:& oporteat cōſiderabit. Nā certi qui in oēſ inc
dant locis præſcribi nō poſſunt in pleriſq; fortaſſ
ab auctoritate iuriſcūſultoꝶ: & cōtra auctoritat
duci oportebit. Attēdendū ē aūt in hac & in oību
nū quos locos cōes p̄ter eos quos exponius ōnda

Quos negocialis ex partibus iuris naturæ an utilitatem ſuam conſue
tudinis legū. Sed i abſoluta ip̄a iura ꝑferius. ut factū defēdas uł lege uł ɔſuetudie:uł natura: i nego
ciali aūt hæc iura ꝑferūt. nt poſſit cōſtitui:quo iure eē dēat. id de quo negociū ē. Quia eius cōſtitu
tōis ad futurū ſpectat itentio:aut ex ip̄a re:aut ſili maiore mioreue naſci uidbit. Aut in iure poſita
ē hæc ſpēs. q̄ q̄rit litis:aut ex eo qđ i iuī ē ad hoc negociū:ſilitudo traducit dubiæ rei theſis. ſ. certa
ɔtiet āplificatōem locis cōibɔ iā ꝓbata argumētū facies. Illđ. n:adhuc i q̄ſtiōe ē qđ augeri p cōem
locū poſſit:& oporteat ɔſiderabit De re ꝓbata locū cōem p argumētū:nō theſis. Nā certi q i oēs ic
dāt loci đſcribi nō poſſūt. i ſingłas ɔſtitutōes certi loci ꝓpri dari nō poſſūt. Merito ergo & i nego
ciali. qm̄ tñ i negociali đ iuī tractat loci cōes hic eē pſit ɔtra auctoritatē iuriſpitoꝶ. Nūc iuridiciale

Nunc iuridiciale genus. Ipſa.n.eſt quæ diuiditur. Abſoluta eſt: quæ ipſa in ſe: nõ ut negocialis in negociali: q̃rit̃ qd ẽẽ debeat iuris in abſoluta qd eſt iuris. Nõ ut negocialis. negocialis.n.ñ hẽt ius certum ſed queritur de eo iure quod eſſe dẽat in negocio præſenti. Abſoluta eſt quæ ipſa ĩ ſe nõ ut negocialis. In negociali qualitate ius efficitur. Sententia iudicis in abſoluta quod poſitum ius & notum eſt ab oratore ſumitur. Implicite & abſcondite: quia adhuc incertum ẽ: & quæritur quod eſſe debeat. In hanc argumentationes ex hiſdẽ locis ſumendæ ſunt atq; in cãm negocialem de qua ante dictum eſt: ut ex partibus iuris naturæ conſuetudinis legũ argumenta ſumamus. Hoc tamẽ cũ & in negociali hæc ſint. Diſtat abſoluta ab negociali: quod illatus aſſumit: ut probet quemadmodũ nouum ius eſſe poſſit de quo q̃ritur. Abſoluta autem ipſa iura: ut ꝓbet factum. Aſſumptiua igitur tunc dr̃ cum ipſum ex ſe factum ꝓbari non poteſt. Aſſumptiue qualitatis præcepta tractaturus docet quid ipſa ſit. Et eius partes quattuor ſupponit. Ac primã cõpenſatõnem quam & comparationẽ appellat: huius exemplum ſubiicit. Imperatoris eius qui inſtrumenta & arma tradiderit: ut exercitum ab obſidione hoſtium liberaret. Hic qm̃ finitiuus ſtatus eſſe potuit: quid ſit lædere maieſtatem. Certi enim nominis reus ẽ. Huius cõſtitutionis idem finitiuæ tractatu omiſſo ipſam conſiderat compẽſationem. Ac præcepta hæc cõſtituit: ut ſi qd per coniecturam tractandum ſi prima pte tractet̃: uel hoc non obfuiſſe: uel hoc non futurum fuiſſe pp quod iſtud unde reus ſit dicatur eſſe commiſſum. Iſta coniecturalia ſunt. Item ſi definitio fuerit cum alio qui certi nominis reus eſt transferenda. Huc ſunt: omnia quæ ſunt definitionis moneto; nũc alteram nũc utranq; conſtitutionem: ideſt & finem & cõiuecturã ĩ prima pte tractari. & itẽ alias tractis.ſ. huc rationibus ſingularum: & confirmationis & infirmationis. Ipſius autem compenſationis p̃cepta hæc ſũt: ut cõparemus id quod admiſſũ ẽ: & pp quod admiſſũ ẽ ex partibns honeſtatis: utilitatis: neceſſitatis: ut neq; fuiſſe: aut honeſtũ: aut utile: aut neceſſarium: ubi & gradus tangi põt: nõ tam honeſtũ: non tã neceſſarium: quæ partes.i. utilis honeſti: neceſſarii. plenius ĩtelligentur ĩ præceptis deliberatiuæ. Sic facta ſeparatione & eius beneficii: quod præſtitiſſe ſe dicit: & eius maleficii quod admiſit. Actio poſtrema ducenda ẽ ad formã deliberatiuæ: ut ita agatur quaſi ſuadeat: aut diſſuadeat orator faciendũ: aut nõ faciendum: qm̃ accuſatoris pars eſt utiq; ut diſſuadeat. Defenſor uero hæc omĩa contraria actione cõuertit: cũ ille coniectura uſus fuerit: cõiecturaliter reſpondeat. Itẽ contra fidẽ aſſumat argumenta officii. Ipſius aũt cõpenſationis cõtrarias ptes tenebit: ut doceat utile honeſtũ: neceſſariũ fuiſſe: quod fecerit. Aut tantopere per gradum utile fuiſſe honeſtum: neceſſarium. Loci communes ab accuſatore erunt duo. In eum qui de turpi facinore confiteatur: & quærat ali

Nunc iuridiciale genus & partes eius conſiderẽuſ Iuridicialis ẽ in qua æqui & iniqui natura: & præmii aut pœnæ ratio quæritur. Huius partes ſunt duæ: quarum alteram abſolutã alteram aſſumptiuam noĩamus. Abſoluta ẽ quæ ipſa in ſe nõ ut negocialis implicite & abſcondite: ſed patẽtius & expeditius recti & non r̃cti quæſtioné continet. ea ẽ huiuſmodi. Cũ thebani lacedæmonios bello ſuperauiſſent: & fere mos eſſet grais: cũ inter ſe bellũ geſſiſſent. ut hi q uiciſſent tropheũ aliquod in finibus ſtatuerent. uictoriæ modo in præſentia declarande cã: nõ ut in ꝑpetuũ belli memoria maneret: æneũ ſtatuerunt tropheũ. Accuſantur apud Amphitrionaſ ideſt apud ꝯmune græciæ conciliũ Intentio ẽ: non oportuit. Depulſio eſt: oportuit. Quæſtio ẽ: oportuerit ne? Ratio ẽ: eam enĩ ex bello gloriã uirtute peperimus: ut eius æterna ĩſignia poſteris noſtris relinquere uellemus. Infirmatio ẽ. at tamen æternũ inimicitiarũ monumẽtũ graios de grais ſtatuer̃ ñ oportet. Iudicatio ẽ cũ ſũmæ uirtutis celebrandæ cã graii d' grais æternũ inimicitiarũ monumentum ſtatuerint. recte ne an contra fecerint. Hãc ideo rationẽ ſubiecimus: ut hoc cãæ genus ipſum de quo agimus cognoſceretur. Nã ſi eam ſuppoſuiſſemus qua fortaſſe uſi ſũt: non enim iuſte: neq; pie bellũ geſſiſtis ĩ relationem criminis delaberemur: de qua poſt loquemur. Vtrũ

quam defenſionem:& alter ip
ſius in utilitatis & turpitudinis
expreſſio cum indignatione.
A defenſore tres ſunt:nihil per
ſe turpe aut inhoneſtum puta-
ri:niſi animo facientis conſide
retur. Alter amplificatio bene-
ficii præſtiti. Tertius expoſi-
tio ipſius & periculi & beneficii
Ex quibus iudicatões duæ:ſci
licet iudicationes cõiecturaleſ
Aut hæc cõparatiua:cuius nũc
indigemus. Hæc iudicatio pro
pria ẽ ipſius compenſatiuæ cõ
ſtitutionis. Hoc cauſæ genus
cõpenſatiuum:ſcilicet oporte-
bit adhibere cæterarum quoq;
conſtitutionum rationem:atq;
præcepta:ſi tamen incidant cæ
teræ conſtitutiones. Iſtæ enim
conſtitutiones:quæ in aſſũpti-
ua ſunt qualitate poſſunt præ
cedentes omnes conſtitutiões
recipeř:ut hæc nunc quæ com
penſationis eſt:habet & finẽ &
coniecturam. Ideo quæcunq;
genera ſunt quæſtionum ſuis
conſtitutionibus tractanda ſũt
Ac maxime coniecturis facien
dis:ut per coniecturam: quæ q̃
ſi incidens eſt. compenſatio illa
tollatur:qua is qui accuſat ma
ieſtatis utitur dicẽs periturum
fuiſſe exercitum:niſi arma con
cederet. Hi qui accuſabuntur
comparabũt:ut periturum fuiſ
ſe exercitum negemus: quod
ſumit hic qui arma prodidit &
inſtrumenta. Aut ſi alia ratõne
Quoniam ſuperius duas ratio
nes & duaſ iudicationeſ poſuit
coniecturales:nõ futurum fuiſ
ſe ut periret exercitus: & non
hoc animo factum: iccirco hic
eandem rationem repetit: ut
coniecturam dicat in hanc con
ſtitutionem tractandam.

que autem cauſæ genus ĩ hanc cauſam ĩcidere perſp
cuum eſt. In hãc argumentationes ex iiſdem locis ſu
mendæ ſunt. Atq; in cauſam negocialem de qua ant
dictum eſt. Locos autem communes & ex cauſa ipſa
ſi quid inerit indignationis:aut conquæſtionis: & ex
iuris utilitate:& natura multos:& graues ſumere lic
bit & oportebit:ſi cauſæ dignitas uidebitur poſtular
Nũc aſſumptiuam partem iuridicialis conſideremus
Aſſumptiua igitur tunc dicitur: cum ipſum ex ſe fac
tum probari non poteſt:aliquo autem foris adiuncto
argumẽto defenditur. Eius partes ſunt quattuor: Co
paratio:Relatio criminis:Remotio criminis:Cõceſſio
Comparatio eſt cum aliquod factum:quod per ſe ip
ſum non ſit probandum:ex eo cuius id cauſa factum
eſt defẽditur: Ea eſt huiuſmodi. Quidam imperator
cum ab hoſtibus circum obſederetur:neq; effugeř ul
lo modo poſſet depactus eſt cũ hoſtibus: ut arma &
impedimenta relinqueret:milites educeret. Itaq; fecit
Armis & impedimentis amiſſis: præter ſpem milites
conſeruauit. Accuſatur maieſtatis. Incurrit huic defi
nitio: ſed nos hunc locum de quo agimus conſidere
mus. Intentio eſt. Non oportuit arma & impedimen
ta relinq̃re. Depulſio eſt:oportuit. Quæſtio eſt:opor
tuerit ne? Ratio eſt:milites enim omnes periſſent. In
firmatio eſt:aut coniecturalis non periſſent: aut alte
ra coniecturalis:non ideo feciſti: Ex quibus ſunt iudi
cationes:periſſent ne? & ideo ne fecerit: aut hæc com
paratiua. cuius nunc indigemus. At enim ſatius fuit
amittere milites quam arma & impedimenta cõcede
re hoſtibus: Ex qua iudicatio naſcitur:cũ omnes peri
turi milites eſſent:niſi ad hanc pactionem ueniſſent
utrum ſatius fuerit amittere milites:an ad hãc condi
tionem uenire? Hoc cauſæ genus ex his locis tractar
conueniet. Oportebit adhibere cæterarum quoq; con
ſtitutionem rationem atque præcepta: ac maxime co
iecturis faciendis infirmare illud quod cum eo quod
crimini dabitur hi qui accuſabuntur comparabunt.
Id fiet:ſi aut id q͛d dicent defenſores futurũ fuiſſe n
ſi id factũ eſſet:quo de facto iudiciũ eſt: futurꝫ fuiſſe
negabitur:aut ſi alia ratione: & aliam ob cauſam: a
dicet ſe reus fuiſſe demonſtrabitur eſſe factum. Eius
ei confirmatio: & item contraria de parte infirmatio

ex coniecturali conſtitutione ſũetur. Sin aũt certo no
mine maleficii uocabit̃ in iudicium: ſicut in hac cã:
nã maieſtatis accerſitur: definitione & præceptis defi
nitionis uti oportebit. Atq; hæc quidẽ plærũq; in hoc
genere accidit: ut cõiectura & difinitione utẽdum ſit.
Sin aliud quoq; aliquod genus ĩcidet: eius generis ꝑce
pta licebit hac pari ratiõe trãſferre. Nã accuſatori ma
xime ẽ elaborãdum: ut id ipſũ factum propter quod
ſibi reus cõcedi putat oportere: q̃ plurimis ĩfirmet ra
tionibus. Quod facile ẽ: ſi q̃ pluribus conſtitutioni
bus aggredietur id improbare. Ipſa ãt comparatio ſe
parata a cæteris generibus controuerſiarum: ſic ex ſua
ui conſiderabitur: ſi illud quod comparabitur: aut nõ
honeſtum: aut non utile: aut non neceſſarium fuiſſe:
aut non tantopere utile: aut nõ tãtopere honeſtũ: aut
non tantopere neceſſarium fuiſſe. Deinde oportet ac
cuſatorem illud quod ipſe arguat ab eo quod defẽſor
comparat ſeparare. Id autem faciet ſi demõſtrabitur
non ita fieri ſolere: neq; oporter̃: neq; eſſe rationẽ: qua
re hoc propter hoc fiat: ut propter ſalutẽ militum: ea
quæ ſalutis cauſa comparata ſunt: hoſtibus tradãtur
Poſtea comparare oportebit cum bñficio maleficium
& omnino id quod arguitur: cum eo quod factum ab
defenſor̃ laudabitur: aut faciendum fuiſſe demonſtra
bitur contender̃. Ex hoc extenuando malefici magni
tudinem ſimul adauger̃. Id fieri poterit: ſi demonſtra
bitur: honeſtius: utilis. magis neceſſarium fuiſſe illud
quod uitarit reus: quam illud quod fecerit. Honeſti
autem & utilis & neceſſarii ius & natura ĩ deliberatõis
præceptis cognoſcetur. Deinde oportebit ipſam illam
comparatiuam iudicationem exponer̃ tanquam cãm
deliberatiuam: & de ea ex deliberationis præceptis deĩ
ceps dicere. Sit enim hæc iudicatio: quam ante expo
ſuimus: cum omnes perituri milites eſſent ni ad hanc
pactionẽ ueniſſent: utrũ ſatius fuerit perir̃ milites: an
ad hanc pactõem uẽire. Hoc ex locis deliberatõis qua
ſi aliquam ĩcõſultatõem res ueniat tractari oportebit
Defẽſor autẽ qbus ĩn locis ab accuſatore aliæ cõſtitutõ
nes erunt inductæ: ĩ his ipſe quoq; ex iiſdẽ cõſtitutio
nibus defenſionẽ comparabit cæteros autẽ oẽs locoſq
ad ipſã cõparationem ꝑtinebũt ex contrario tractabit

Ex coniecturali conſtitutiõe
ſũetur. Quia partibus ſuis ip
ſa tractanda eſt. Sin autẽ cer
to nomine maleficii ut nunc
certo nomine reus eſt maieſta-
tis. Poteſt. n. ſine certo nomine
reus eẽ. & nõ ſtatim ad defini-
tionẽ aſtringit̃: cũ criminis no-
mẽ nullũ uidet̃ abiectũ. Sin aũt
certo noĩe maleficii uocabitur
ĩ iudicium. Iam hic ĩcipit inci-
dentis ad hoc thema alterius
ſtatus. i. finis quẽ ſtatũ finẽ &
ſupra poſuit dicendo. Quid ſit
maieſtatem minuere præcepta
tractare. Sin aliud quoq; aliqđ
genus quarumlibet conſtitu-
tionum: uel præcedentium: uł
ſequentium quam plurimis in
firmet rationibus: ut dicat non
futuꝝ fuiſſe: ut piret exercitus
Aut aliter non hoc aio feciſti:
ſed ut perderes feciſti. Deinde
opportet accuſatorẽ illud qđ
ipſe arguat ab eo quod defen
ſor comparet ſeparare. Poſt il-
la ſupiora ẽt hoc dicere opor
tebit accuſatorẽ cõtendere cõ-
parare. Et hoc extenuãdo ma-
leficii magnitudinẽ adaugere:
ut extenues qđ ꝑſtitiſſe ſe dicit
augeat ꝙ admiſit. Deĩde opor
tet illã ipſã cõparatiuã iudica-
tionẽ exponer̃ tanq̃ cãm deli-
beratiuã In oĩbus aſſũptiuis q̃
litatibus poſt oĩa argumẽta ex
cõſtitutione: q̃ ſũt propa locuſ
extremus ĩterponit̃: q̃ſi delibe-
ratiuæ cãæ: ĩ q̃ querit̃ qd faciẽ-
dũ ſit: ut ex hoc probet̃ qd faci
endũ fuerit: tanq̃ cãm delibera
tiuã: ut nõ iudicialis cã ſit: ſed
đliberatiua. & eodẽ gener̃ aga
tur: quaſi ſola ipſa eẽt: id eſt cã
deliberatiua ĩ aliquã cõſultatõ
nẽ: ut deliberatiua: nõ iudicia-
lis cã ſit: hoc ẽ. n. cõſulatio De-
fẽſor ãt qbus in locis ab accuſa
tore aliæ cõſtitutiões inducent̃
ſi accuſator cõiectura retorto
contra genere dicendi cõiectu-
ra defenſor utetur. Pari gene
re & finẽ pari: genere ẽt com-
parationem ex contrario trac
tabit: ut quod ille inutile: hic
utile: qđ ille ĩhoneſtũ hic hone
ſtũ dicat & cætera his ſimilia.

Loci communes erunt accuſatoris in eum qui cum de facto turpi aliquo aut inutili : aut utrū
que fateatur: quærat tamen aliquam defenſionem: & facti inutilitatem: aut turpitudinem cum in
dignatione proferre Relatio criminis eſt cum reus id quod arguitur confeſſus alterius ſe inductū
peccatum iure ſe feciſſe demonſtrat. Secundam ſpeciem aſſumptiuæ qualitatis relationem poſuit
Hanc definiunt per definitionem. Quæ conſtitutio nunc eſt cum alterius peccato ſe feciſſe reus di
cit quicquid admiſit. Huius exemplum ſubiecit Horatius : qui ſororem ſuam flentem interfecit.
Et ſubiungit præcepta : primū
ut ſiq̄ conſtitutio ante ipſam re
latiuam tractari poſſit excutiat
circa ipſum qui reus ē. Nō hoc
aīo feciſti. Hec utiq; ſic factū ē
& in comparatione. Deīde qm̄
relatio refert actus ad alterū ut
ſe defendat. dicit enī feci: ſed il-
le meruit. Neceſſaria ēt hic cæ
terum conſtitutionū rō̄ tracta-
bitur. Cū enī cœperimus dicer̄
ille non meruit. & cōiectura eē
poteſt: & finis. & q̄libet alia cō
ſtitutio. Ergo accuſator in defē
ſione eius ī quem reus trāſfert
crimen: tractabit alias conſtitu
tōes. Hoc pacto fit ut licet rela
tio ſit conſtitutio. In hāc tamē
adhibeamus alias cōſtitutiōes
duobus modis. Vel circa perſo
nam ipſius rei quo aīo fecerit:
uel circa perſonā illā in quam
reus trāſfert crimen. Poſt hæc
igitur tractanda eſt ipſa relatio
criminis quā in p̄ceptis ab eo-
dē ſubiectis cui uis facile ē reco
gnoſcere. Vſq; ad illā partē q̄
ſemp ſicut in ſupior̄ præcepto
traditum eſt propoſitionē hēt
quaſi deliberatiuā. Quæ ex uti
litatis hōeſtatiſq; partibus qd
agendū ē quaſi res in cōſulatio
ne ſit: declarat̄. Defenſor habe-
bit cūcta cōtraria. Sed ſi incidē
tes conſtitutiones aliæ fuerint:
oīa ex eaꝝ diuerſa parte tracta
bit. Itē per præcepta cōuerten
do modū ad ſuam partē argu-
mentando deducit eū locis cō
munibus: tā accuſatori: q̄ d̄fen
ſori datis: quos ipſe ſupponit.
Poſtea ſi q̄ facultas erit ante re
lationem criminis: & eius argu
menta cæteris cōſtitutionibus
accuſator & reū onerare debe-
bit: & illū defendere ī quē reus
tranſfert crimē. Namq; dici po
teſt: qd̄ feciſti: non hoc aīo feci
ſti? Quod ē alterius cōſtitutōis
deīde & ille quē meruiſſe dicis:
aut non meruit: aut non hoc

Loci communes erunt accuſatoris in eum : qui cum de facto turpi aliquo: aut inutili: aut utroq; fateatur: quærat tamen aliquam defenſionem & facti inutilitatem aut turpitudinem cum indignatione proferr̄. Defenſoris nullum factum inutile: neque turpe: neq; itē utile: neq; honeſtum putari oportere: niſi quo animo quo tempore: qua de cauſa factum ſit intelligat̄. Qui locus ita communis eſt: ut bene tractatus ī hac cauſa magno ad perſuadendum momento futurus ſit. Et alter locus per quem magna cum amplificatione beneficii magnitudo ex utilitate aut honeſtate: aut facti neceſſitate demonſtratur: Et tertius per quē res expreſſa uerbis ante oculos eorum qui audiunt ponitur: ut ipſi ſe quoq; idem facturos fuiſſe arbitrentur ſi ſibi illa res atque ea faciendi cauſa per idem tempus accidiſſet. Relatio criminis eſt: cum reus id quod arguitur cōfeſſus alterius ſe inductum peccato iure feciſſe demōſtrat. Ea eſt huiuſmodi. Horatius occiſis tribus curiatibus & duobus amiſſis fratribus: domum ſe uictor recepit. Is cum animaduerterit ſororem ſuam de fratrū morte non laborantem: ſponſi autem nomen appellātem identidem curiatis cum gemitu & lamentatione: indigne paſſus uirginem occdit: accuſatur. Intentio ē iniuria ſororem occidiſti. Depulſio eſt: Iure occidiſti. Quæſtio eſt: iure num occiderit? Relatio eſt. Illa enī hoſtium mortem lugebat: fratrum negligebat : me & populum romanum uiciſſe moleſte ferebat. Infirmatio eſt. Tamen a fratre indemnatam necari non oportuit: ex qua iudicatio fit. Cum oratia fratrum mortē negligeret: hoſtium lugeret. fratris: & populi Romāi uictoria non gauderet: oportuerit ne eam a fratre indēnatam necari. Hoc in genere cauſæ primum : ſi qd ex cæteris dabitur conſtitutiōibus ſumi oportebit: ſicut in comparatione præceptum ē: Poſtea ſi qua facultas erit per aliq̄ conſtitutionem illum in quē crimen trāſfertur defendere. Deinde leuius eē illud: quod in alterum peccatum reus tranſferat: quā qd̄ ipſe ſuſceperit

Poſtea tranſlationis partibus uti :& oſtendere a quo & per quos:& quomodo:& quo tempoř:aut agi: aut iudicari:aut ſtatui de ea re conuenerit :ac ſimul non opportuiſſe oſtēdere ante ſupplicium :quam iudiciū interponeř. Tum leges quoq; & iudicia demonſtrāda ſūt : per quæ potuerit id peccatum:quod ſponte ſua reus punitus ſit moribus : & iudicio uindicari. Deīde negare debebit :audiri oporteř id quod in criminibus conferatur: De quo is ipſe q̱ conferat iudicium fieri noluerit:& id quod iudicatum non ſit pro īfecto hēri oporteř. Poſtea impudētiam demonſtrař eorum qui eum nunc apud iudices accuſēt:quem ſine iudicibus ipſi condēnarint : & de eo iudicium faciant dˀ quo iā ipſi ſupplicium ſumpſerint . Poſta perturbationē iudicii futuram dicemus. & iudices longius quam poteſtatem habeatur progreſſuros:ſi ſimul & de reo. & de eo quem reus arguat iudicarint. Deinde hoc ſi conſtitutum ſit:ut peccata homines peccatis & iniurias iniuriis ulciſcantur:quantum īcommodorum cōſequatur. Ac ſi idem faceř ipſe qui nunc accuſat ualuiſſet: ne hoc quidem ipſo quicquam opus fuiſſet iudicio. Si uero cæteri quoq; idem faciant:omnino iudicium nullum futurum: Poſtea demonſtrabitur ne ſi iudicio quidē illa damnata eēt:ī quam id crimen ab reo conteratur:potuiſſe hunc ipſum de illa ſupplicium ſumeř. Quare eſſe indignum eum qui ne dˀ damnata quidem pœnas ſumeř potuiſſet:de ea ſupplicium ſūpſiſſe:quæ ne adducta quidem ſit ī iudicium. Deīde poſtulabit:ut legem qua lege fecerit proferat:Deinde quēadmodum ī comparatione præcipiebamus : ut illud quod comparabatur extenuaretur ab accuſatore quam maxime:ſit ī hoc generř oportebit illius culpā in quem crimē tranſferetur cum huius maleficio q̱ ſe iure feciſſe dicat comparař . Poſtea demonſtrandum ē non eſſe illud eiuſmodi:ut ob id occiſio fieri conuēiret. Extrema ē:ut in comparatione aſſumptio iudicationis:& de ea per amplificationem ex deliberationis præceptis dictō. Defenſor autem quæ per alias conſtitutiones inducentur:ex his locis qui traditi ſunt īfirmabit. Ipſam autem relationem cōprobabit : primū

pacto meruit. Quod utiq; aliarum eſt conſtitutionum. Ita anteq̄ ex præceptis relationis aliquid agamus conſtitutionibus reliquis & circa rei perſonam uti poſſumus:ut eum arguāus: & circa perſonam eius : in quē crimen tranſfertur:ut eum defendentes : reum accuſare poſſumus. Poſtea tranſlationis uti partibus præſcriptione. Non tibi enim licuit occidere . Deinde negare audiri oportere : ut dicamus hodie audiendus tu n̄ es. Siquidem & tu illam quam punitus es audire noluiſti. Et id ꝙ iudicatum non ſit pro infecto haberi oportere . Mentiris:quod dicis ſororem fleuiſſe quia non eſt inde iudicatum . Nunc apud iudices accuſent : quam ſine iudicibus ipſi cōdēnarint. Modo crimen ingens poſteaq̄ pœnas ſumpſiſti de ſorore. Ac ſi idem facere ipſe q̱ nunc accuſat:ualuiſſe :ne hoc q̱dem ipſo quicquam opus fuiſſe iudicio:ut & hic qui Oratiū accuſat potuiſſet ſine iudicio illam quaſi peccantem occideř . Si uero cæteri quoq; idem faciant : oīno iudicium nullū futurum. Foritici ſyllogiſmi ſecit formam qui in infinitum ſemꝑ de intecta rei definitōe porrigiť: ut granū: cumulus: aceruus Occidit Oratius. Occideret accuſator. Ita ſemper ſine iudicio erit pœna: potuiſſe hunc ipſū de illa ſumere ſuppliciū: quaſi de ſorore. Et de ea per amplificationem ex deliberationis ꝑ̄ceptis dictio:ut dicas iuſtum : honeſtum utile:uel cōtra. quæ omnia in deliberationis ꝑ̄ceptis tractantur:ut refelli:& in cōtrariam partem cōuerti poſſūt ut cum ſupra uerbi cauſa dictū ſit ab accuſatore :non debuiſſe a fratre interfici ſororem . Dicat hic magis a fratre debuiſſe ut ne ab ipſo quidem qui feciſſet in dubium uocaretur:ut negare non poſſet quod admiſiſſet:ꝙ hæc uictoriā rōanā lugeret. ex iudicioꝝ ꝑturbatiōe qm̄ n̄ erat occiſa iudicio:q̄ occiſa ē.

augendo eius in quem ferret crimen culpam & a
daciam:& q̄ maxime per īdignationē:ſi res ferr
iuncta cum quæſtione ante oculos ponendo. P
ſtea leuius demonſtrando reum punitum quar
ſit ille ꝑmeritus : & ſuum ſupplicium cum illiu
iniuria conferendo. Deinde oportebit eos locos
ita erunt ab accuſatore tractati ut refelli :& contr
riam in partem conuerti poſſint. Quo in gener
ſunt tres extremi contrariis rationibus iufirmare
Illa autem acerrima accuſatorum criminatio pe
quam perturbationem fore omnium indiciorun
demonſtrant : ſi de indemnato ſupplicii ſumēd
poteſtas data ſit leuabitur. Primum ſi eiuſmod
demonſtrabitur iniuria:ut non modo uiro bon
uerum etiam homini libero uideatur non fuiſſ
tolleranda. Deinde ita perſpicua : ut ne ab ipſo
dèm qui feciſſet in dubiū u caretur. Deinde eiu
modi : ut in ea is maxime debuerit animaduerte
qui animaduerterit:ut non tam rectum:non tan
fuerit honeſtum:in iudicium illam rem perueni
quam eo modo atq; ab eo uindicari quomodo:&
ab quo ſit uindicata. Poſtea ſic rem fuiſſe apertā
ut iudicium de ea re fieri nihil attinuerit. Atq; hi
demonſtrandum eſt ratiōibus & rebus ſimilibus
per multas ita atroces & perſpicuas res eſſe : ut d
his non modo non neceſſe ſit:ſed ne utile quiden
quin mox iudicium fiat expectare. Locus commu
nis accuſatoris in eum qui cum id quod arguitu
negare non poſſit : tamē aliquod ſibi ſpei comp
ret ex iudiciorum perturbatione. Atq; hic utilita
iudiciorum d̄monſtratio:& de eo conquæſtio qu
ſupplicium dederit indemnatus : in eius autem
ſumpſerit audaciam & crudelitatem indignatio
Ab defenſore in eius quem ultus ſit audaciam ſu
conquæſtione :rem non ex nomine ipſius negoci
ſed ex conſilio eius qui fecerit:& cauſa & tempor
cōſiderari oportere:quid mali futurum ſit:aut e
iniuria aut ex ſcelere alicuius:niſi tanta & tam pe
ſpicua audacia ab eo ad cuius famam:aut ad par
tes:aut ad liberos pertinuerit : ad aliquam rē qu
caram eſſe omnibus:aut neceſſe eſt, aut oportere
eſſe fuerit uindicata.

De Remotione.

Emotio criminis ẽ cum eius ĩtentio facti quod ab
aduerſario infertur ĩ alium: aut in aliud dimoue
ur. Id fit bipartito. Nam tum cauſa: tum res ipſa réo
ietur. Cauſæ remotionis. hoc nobis exẽplo ſit Rhodii
quoſdam legarunt Athenas. Legatis quæſtores ſump
um quem oportebat dari non dederunt: Legati pro
ecti non ſunt. Accuſantur. Intentio ẽ. Proficiſci opor
uit Depulſio ẽ: Non oportuit. Quæſtio ẽ. Oportue
it ne. Ratio eſt. Sumptus enim qui đ publico dari ſo
let: is ab quæſtore non ẽ datus. Infirmatio eſt. Vos ta
men id quod publice uobis datum erat negocii confi
cere oportebat. Iudicatio ẽ: cum is qui legati erat ſum
ptus qui de publico debebatur non daretur. oportue
rit ne eos conficere nihilominus legationem: Hoc in
genere primum ſicut ĩ cæteris: ſi quid aut ex coniectu
rali: aut ex alia conſtitutione ſumi poſſit: uideri opor
tebit. Deinde pleraq; ex comparatiõe & ex relatione cri
minis in hanc quoq; cauſam conuenire poterunt. Ac
cuſator autem illum cuius culpa id factum reus dicet
primum ſi poterit defẽdet. Sin minus poterit negabit
ad hoc iudicium illius: ſed huius quẽ ipſe accuſet cul
pam pertinere poſtea dicet ſuo quenq; officio conſule
re oportere: nec ſi ille peccaſſet hunc oportuiſſe peccar̃
deinde ſi ille deliquerit ſeparatim illum ſicut hunc ac
cuſari oportere. & non cum huius defẽſione coniungi
illius accuſationem. Defenſor autem cum & cætera ſi
qua ex aliis ĩcident conſtitutionibus ꝑtractarit. de ip̃a
remotione ſic argumentabitur. Primum cuius accide
rit culpa demonſtrabit Deĩde cum id aliena culpa ac
cidiſſet: oſtẽdet ſe aut non potuiſſe: aut non debuiſſe
id facere quod accuſator dicat oportuiſſe. Quod non
potuerit: ex utilitatis partibus ĩ quibus ẽ neceſſitudĩs
uis implicata demonſtrabit. Quod non debuerit: ex
honeſtate conſiderabitur. De utroq; diſtinctius in de
liberatiuo genere dicetur. Deinde omnia facta eſſe ab
reo quæ in ipſius fuerint poteſtate quod minus q̃ cõ
uenerit factum ſit culpa id alterius accidiſſe. Deinde ĩ
alterius culpa exponenda demonſtrandum eſt quan
tum uoluntatis & ſtudii fuerit ĩ ipſo & id ſignis cõfir
mandũ huiuſmõi: ex cætera diligẽtia: ex ãte factis: aut

Emotio criminis eſt cum
eius ĩtentio facti q̃ ab ad
uerſario infert̃ in aliũ: aut ĩ ali
ud demouet̃. Definitio. Hæc
tertia ſpẽs aſſũptiuæ qualita
tis remotio criminis dr̃. q̃ defi
nita eſt ſic. Cum intentio facti
remoueretur: uel ĩ aliũ: uel in
aliud: ipſa aũt remotio nunc
rei ẽ nũc cãæ. Sed ſi cã remoue
tur: uel in hominẽ remouetur
uel in rem. Sin ãt res remouet̃
tm̃ in hominẽ remouetur: uel
ab hoie cauſæ remotionem in
hominẽ docuit per exẽplũ de
legato rhodiorum cãæ remo
tionem in rẽ in eodẽ exemplo
oſtẽdit cũ dixit mortuo q̃ſtor̃
ſi legatus uiaticũ nõ accepiſſet
Ve℞ præcepta tradidit qbus
uteret̃ accuſator cũ argueret
eũ qui cãm facti in hoiem re
moueret. Et eſt primum: ut ac
cuſator eũ defendat ĩ quẽ cul
pa remouetur. Sed ſi hoc non
potuerit dicat hoc iudiciũ aliđ
eſſe illud aliud deĩde dicat uni
cuiq; ſuũ eẽ officiũ hũc nõ po
tuiſſe peccare. Illum rerũ eſſe
poſſe non debere tam̃ coniun
gi defenſionẽ huius cũ illius ac
cuſatione. Hæc in remotionis
ꝑtibus integrĩs complendiſ ac
cuſatoris ſũt. Defẽſoris ãt hæc
primũ ut q̃cunq; accuſator ex
aliis conſtitutionibus argumẽ
ta fecerit ſoluat. deide accuſet
eũ cuius cã peccaſſe dicit. De
inde doceat ſe aliter facer̃: nec
potuiſſe: nec debuiſſe: nõ po
tuiſſe: ex utilitatis partibuſ: nõ
debuiſſe ex honeſtatiſ: de utro
q; ãt in delibaratiuo gener̃ tra
ctabit: deinde dicat a ſe oĩa fcã
eſſe q̃ facere potuerit. Percur
ret oĩa uitæ ſuæ præteritæ: di
cta: facta cõſilia: ut probet ſuã
non fuiſſe culpã cũ hoc non ĩ
pleuerit. cũ uero cã nõ ĩ homi
nẽ: ſed ĩ rẽ remouet̃ oĩa eadẽ p̃
cepta accuſatoris & defẽſoris
erũt. Excepta uel accuſatõe ho
mis ĩ quẽ remotio fit: uel defẽ
ſione rei. Remotio cũ fit: đdit
exẽplũ de adoleſcẽte q porcã
tenuit. Remouet. n. a ſe factũ:
& dicit ñ fuiſſe ſuæ poteſtatis

facere uel non facere. Hic naſci
tur illud nouum : ut fiat remo
tio rei non ĩ hominem : ſed ab
homine : & exiſtat conſtitutio
ab accuſatoꝛ cum dicit. Quod
feciſti: non tu facere debuiſti.
Exemplum dedit de prætore
qui cum conſules deberent: po
pulum ad arma cõuocauit. hic
præcepta dat uti exprimamus
quid cuiuſque ſit poteſtatis: qd
officii ex utilitatis partibus &
hõeſtatis: & ut hoc probemus
exemplis. deinde adiungit lo
cos communes : ſiqui eſſe poſ
ſunt: aut indignationis: aut cõ
quæſtionis: ut uterque ſibi pro
ſuis partibus ſumat in alium :
aut in aliud demouetur: aut in
perſonam: aut in rem. de utro
que diſtinctius & de honeſto :
& de utili. Si non in hominem
certum: ſed ĩ rem aliquam: cau
ſa demouetur hucuſque ĩ per
ſonam: nunc in rẽ cauſa remo
uetur: Accuſatione alterius : &
culpæ d̄pulſione adempta: cæ
teris ſimiliter uti locis oporte
bit. In tua d̄pulſione. Reliqua
talia perſeuerant in rem: qua
lia fuerunt in perſonam. Ipſiuſ
autem rei fit r̄motõ: cum id qđ
datur crimini negat neqꝫ ad ſe
neqꝫ de officium ſuũ reus perti
nuiſſe. Nunc remotio rei. Nã
ſupra cauſæ docuit remotionẽ
& in hominẽ & in rem : ſed re
motio rei tantum ĩ hominem
fit: & fit duobus modis. Nam
nunc remotio fit rei ab eo qui
reus eſt: nunc r̄motio fit rei ab
eo qui accuſator eſt. quod erit
nouum ut ſtatus ab accuſatore
naſcatur. Atque in hoc genere
remotiuæ conſtitutionis ubi
tantum res nõ cauſa remouet.

dictis: atqꝫ hoc ipſi utile fuiſſe facere: inutile autẽ n
facere: & cum cætera uita fuiſſe hoc magis conſenta
um q̄ quod propter alterius culpam non fecerit. Si
non in hominum certum : ſed in rem aliquam cau
dimouebitur: ut in hac eadem re: ſi quæſtor mortu
eẽt & iccirco legatis pecunia non data eẽt: accuſatio
alterius & culpæ depulſione dempta cæteris ſimilit
uti locis oportebit: & ex conceſſionis partibus q̄ cõu
nient aſſumere: de quibus poſt uobis dicendũ erit. L
ci autẽ cõmunes idem utriqꝫ fere qui ſuperioribus a
ſumptiuis incident. Hi tamen certiſſime : accuſator
facti indignatio. Defenſoris cũ in alio culpa ſit: aut i
ipſo nõ ſit: ſupplicio ſe reum affici nõ oporter̄. Ipſiu
autem rei fit remotio: cũ id quod datur crimini nega
neqꝫ ad ſe neqꝫ ad officium ſuũ reus pertinuiſſe : ne
ſi qđ in eo ſit delictum ſibi attribui oportere. Id cauſa
genus huiuſmodi. In eo fœdere qđ factum eſt quõda
cum ſamnitibus: quidã adoleſcens nobilis porcam ſu
ſtinuit iuſſu imperatoris. Fœdere autẽ ab ſenatu ĩpro
bato & imperatore ſamnitibus dedito : ꝗdam in ſena
tu eũ quoqꝫ dicunt qui porcã tenuerit dedi oportere:
Intentio eſt: Dedi oportet. Depulſio ẽ. Non oportet.
Quæſtio ẽ. Oporteat ne. Ratio eſt. Non enĩ meũ fuit
officiũ nec mea poteſtas: cum & id ætatis & priuatus
eſſem & eſſet ſũma cum auctoritate & poteſtate ĩpera
tor ꝗ uideret ut ſatis hõeſtum fœdus feriret. Infirma
tio eſt. At enĩ quoniam particeps tu factus es ĩ turpiſ
ſimo fœdere ſummæ r̄ligionis deditæ cõuenit. Iudica
tio : Cum is ꝗ poteſtatis nihil habuerit iuſſu ĩperato
ris in fœdere & in tanta religione ĩterfuerit dedendus
ne ſit hoſtibus nec ne. Hoc genus cauſæ a ſupiore hoc
differt: qđ in illo concedit ſe reus facere oportuiſſe id
qđ fieri dicat accuſator oportuiſſe : ſed alicui rei aut
hoĩ cauſam attribuit quæ uoluntati ſuæ fuerit ĩpedi
mento ſine cõceſſionis partibus. Nam eorũ quædam
maior uis eſt qđ paulo poſt intelliget. In hoc autẽ nõ
accuſare alterum: nec culpã in alium transferr̄ debet :
ſed demõſtrare eam rẽ nihil ad ſe: neqꝫ ad poteſtatem
neqꝫ ad officiũ ſuum ꝑtinuiſſe aut pertinere : Atqꝫ in
hoc genere hoc accidit noui: qđ accuſator quoqꝫ ſæpe
ex remotione criminationẽ conficit: ut ſi ꝗs eum accu

ſet qui cum prætor eſſet in expeditōem ad arma populum uocarit cum conſules adeſſēt. Nam ut ſuperiorī exemplo reus ab ſuo officio ac poteſtate factum dimouebat: ſic in hoc ab eius officio ac poteſtate qui accuſator: ipſe accuſator factum remouendo hac ipſa ratōe confirmat accuſationem: In hac ab utroq; ex omībus utilitatis: partibus. exemplis: ſignis ratiocinando: qd cuiuſq; officii iuris: poteſtatis ſit q̄ri oportebit: & fuerit ne ei de quo agitur: id iuriſ officii poteſtatiſ attributum nec ne. Locos autem commūes ex ipſa re ſi quid indignationis ac conquæſtionis habebit: ſumi oportebit.

De conceſſione.

c Onceſſio ē per quam non factum ipſum īprobatur ab reo: ſed ut ignoſcatur id petitur. Cuius partes ſunt duæ: purgatio: & depræcatio. Purgatio ē per quam eius qui accuſatur non factum ipſum: ſed uoluntas defenditur. Ea habet partes tres. Imprudētiam Caſum: Neceſſitudinem. Imprudentia ē cum fuiſſe aliq̄d is qui arguitur negatur. Vt apud quoſdam lex erat: ne quis dianæ uitulum īmolaret. Nautæ q̄dam cum aduerſa tempeſtate ī alto iactarentur: uouerunt ſi eo portu quem conſpiciebant potiti eſſent: ei deo q̄ ibi eſſet ſe uitulum īmolaturos. Caſu erat ī eo portu phanum dianæ eius cui uitulum immolare non licebat. Imprudentes legis cum exiſſent uitulum īmolauerunt. Accuſantur. Itentio ē. Vitulum immolaſtis ei deo cui non licebat depulſio ē in conceſſione poſita Ratio ē neſciui non licere. Infirmatio ē. Tamen quoniam feciſti quod nō licebat ex lege ſupplicio dignus es. Iudicatio ē cum id fecerit quod non oportuerit: & id nō oporterē neſcierit: ſit ne ſupplicio dignus. Caſuſ autē infertur in conceſſionē cū demōſtrabitur aliqua uis fortunæ uoluntati obſtitiſſe: ut in hac: Cum lacedæmoniis lex eēt: ut hoſtias niſi ad ſacrificium quoddam redemptor præbuiſſet capitale eſſet: hoſtias iſ q̄ redemerat cum ſacrificii dies inſtaret ī urbem ex agro cœpit agere: tum ſubito magnis commotus tēpeſtatibus fluuius eurotas is q̄ pp lacedæmonē fuit: ita magnus & uehemens factus ē: ut eo traduci uictimæ nullo mō poſſēt. redemptor ſuæ uoluntatis oſtendendæ cauſa hoſtias cōſtituit oēs in littore: ut qui trāſ flumē

c Onceſſio eſt per quā nō factum ipſum probatur ab reo: ſed ut ignoſcat id petitur. Quarta ſpecies ē ī aſſūptiua qualitate cōceſſio. Hanc definit ita: cum non factum purgamus: ſed ut ignoſcatur petimus. Hanc partitur in duo: in purgationem: & deprecationem. Et purgationem definit: ita cum nō factum purgamus ſed uoluntatem. Id fieri dicit tripliciter. Si aut imprudenteſ faciamus: aut caſu: aut neceſſitate. Imprudentiæ dat exēplū de uitulo immolato. Item caſus de eo: qui hoſtias præſto n̄ habuit ad diem certum. Item neceſſitatis: de roſtrata naui ī portu ubi non licebat inuēta. Hæc tria exempla iccirco iuncta poſuit: quia eorum omnium ſimilis præceptio eſt. Nāq; ut & in ſuperioribus: ita & hic primum coniecturaliter agendum ab accuſatore. Vt id quod reus negat ſe uoluntate feciſſe: conſilio factum doceat ac uoluntate. Deinde ſubiungit finitiui ſtatus tractatum. Qui ut ſupra docuit quadruplex eſt: definito breuis. Aſtrictio definitionis. Et tertio loco ſi aſſerit deductio eſt definitionis ad ſpeciem: ſi uero non aſſerit: ſeparatio definitionis a ſpecie. Quarto loco: ſit deſtructio definitionis partis dauerſe. Verum hic omiſſa deſtructione d̄finitionis partis aduerſæ: reliqua tria complebuntur Vt breuiter definiat cauſum: imprudentiam: neceſſitatem. Deinde adiungat ad probatōnē definitionis p exempla.

Tertio loco ſeparet a definitio
ne quod reus fecit & id oſten
dat eſſe diſſimile. quod ſit eius
facinus:non ignorabile:nõ for
tuitum:non neceſſariũ demon
ſtrabit poſt hæc potuiſſe uitari
potuiſſe ꝓuideri. Et id doceat
quemadmodum. deinde adiũ
gat accuſator alteram definitõ
nem per quam nomĩa alia ſup
ponat imprudẽtiæ caſui neceſ
ſitati.Inertiam negligẽtiam fa
tuitatem. Poſt hæc illud adii
cit uti excutiamus ne forte ne
ceſſitas habuerit turpitudinem
Vt diſputari poſſit mori meli
us fuiſſe. ne tantam turpitudi
nem ſubiremus.Poſt hæc dicit
adiungendum eſſe tractatum
de iuris & æquitatis natura de
qua & in negociali q̃litate trac
tatum eſt. Et maxime in abſo
luta iuridiciali. quæ duæ quali
tates ſolis uidentur diſtare tem
poribus: nam rerum tractatu
eodem continentur. Poſt hæc

eſſent uidere poſſent: Cum omnes ſtudio eius ſubi
tam fluminis. magnitudinem ſcirent fuiſſe impedi
mento:tamen quidam capitis accerſierunt. Intentio
eſt. Hoſtiæ quas debuiſti ad ſacrificium præſto non
fuerunt.Depulſio eſt conceſſio.Ratio.Flumen enim
ſubito acreuit:& ea re traduci non potuerũt: Infirma
tio eſt.tamen quoniã quod lex iubet non factum eſt:
ſupplicio dignus es.Iudicatio eſt. Cum in ea re cõtra
legem redemptor aliquid fecerit qua in rei ſtudio eius
ſubita fluminis obſtiterit magnitudo: ſuppliciis di
gnus ne ſit.Neceſſitudo aũt infertur cum in quadam
reus id quod fecerit feciſſe defenditur hoc modo. Lex
eſt apud Rhodios.ut ſi qua roſtrata in portu nauis d̄
prehenſa ſit publicetur.Cum magna in alto tẽpeſtas
eſſet uis uentorum inuitis nautis Rhodiorum in por
tũ nauim coegit. Quæſtor nauim populi uocat. Na
uis dominus negat oportere publicari.Intẽtio eſt.Ro
ſtra nauis in portu dep̄hẽſa eſt depulſio ẽ cõceſſio.Ra
tio. Vi & neceſſario ſumus in portũ coacti.Infirmatõ
eſt.Nauim ex lege tamen populi eſſe oportet. Iudica
tio eſt.Cum roſtra tam nauim ĩ portu deprehenſam
lex publicarit.Cumq; hæc nauis inuitis nautis ui tem
peſtatis in portum coniecta ſit oporteat ne eam publi
cari.Horum trium generum iccirco in unũ locum cõ
tulimus exempla: quod ſimilis in ea præceptio argu
mentorum traditur. Nam in his omnibus primũ ſi
quid res ipſa dabit facultatis: coniecturam induci ab
accuſatore oportebit:ut id quod uolũtate factum ne
gabitur conſulto factum ſuſpicione aliqua demõſtre
tur.Deinde inducere diffinitionẽ ſuſpicionem neceſſi
tudinis:aut caſus:aut imprudentiæ.& exempla ad eã
diffinitionem adiungere: in quibus prudentia fuiſſe
uideatur:aut caſus:aut neceſſitudo:& ab his id quod
reus inferat ſeparare: & id oſtendere difficile:qd' leui
us:facilius:non ignorabile:nõ fortuitum:nõ neceſſa
rium fuerit.Poſtea demonſtrare potuiſſe utari:& hac
rõe prouidere potuiſſe:ſi hoc aut illud feciſſet:aut ne
ſic feciſſet præcaueri:& diffinitionibus oſtendere non
hanc ĩprudentiam:aut caſum:aut neceſſitudinẽ: ſed
ĩertiam:negligentiam:fatuitatem nominari oportere
Ac ſi quam neceſſitudo turpitudinẽ uidebitur habere
oportebit per locorum communium implicationem

redarguētem demonſtrar̄ quid uis perpeti mori đniq;
ſatius fuiſſe quam eiuſmodi neceſſitudini obtempera
re. Atq; tum ex his locis đ quibus in negociali parte di
ctum ē: iuris & æquitatis naturam oportebit quærer̄:
& quaſi in abſoluta iuridiciali per ſe in hoc ipſum re
bus omnibus ſeparatim conſiderar̄. Atq; hoc in loco
ſi facultas fuerit exemplis uti oportebit: quibus ī ſimi
li excuſatione non ſit ignotum: & contētione magis il
lis ignoſcēdum fuiſſe & ex deliberationis partibus tur
pe aut inutile eē concedi eam rē quæ ab aduerſario cō
miſſa ſit: & ꝑmagnum eſſe: & permagno futurum đ
trimēto: ſi ea res ab his qui poteſtatem habēt iudican
di neglecta ſit. Defēſor autem conuerſis omnibus his
partibus poterit uti. Maxime autem in uoluntate de
fēdēda commorabitur: & in ea re adaugēda quæ uolū
tati fuerit īpedimēto: & ſe pluſquam fecerit facer̄ non
potuiſſe: & ī omnibus rebus uoluntatē ſpectari opor
ter̄: & ſe conuici non poſſe quod non abſit a culpa: &
ex ſuo nomine communem hominum infirmitatem
poſſe damnari. Deinde nihil eē indignus quam eum
qui culpa careat ſupplicio non carere: Loci autem cō
munes hi ſunt accuſatoris in confeſſione: & quāta po
teſtas peccandi relinquatur: ſi ſemel inſtitutum ſit ut
non de facto: ſed de facti cauſa quæratur. Defenſoris
eſt conquæſtio calamitatis eius quæ non culpa: ſed in
maiori quadam acciderit: & de fortunæ poteſtate &
hominum īfirmitate. et uti ſuū animū nō euētum cō
ſiderēt. In quibus oībus conq̄ſtionē ſuarū erumnaꝝ:
& crudelitatis aduerſariorum indignationē ineē opor
tebit. Ac neminē mirari conueniet: ſi aut ī his: aut in
aliis exēpli ſcripti quoq; cōtrouerſiā adiūctā uidebit.
Quo de genere poſt erit nobis ſeparatim dicēdū. Pro
pterea quod quædam genera cāūum ſimpliciter & ex
ſua ui conſiderantur: Quædā aūt ſibi aliud quoq; ali
quod controuerſiæ genus aſſumūt: Quare omnibus
cognitis non erit difficile in unam quamque cauſam
transferre. quod ex eo quoque genere conueniet: ut
in his exemplis conceſſionis ineſt omnibus ſcripti cō
trouerſia ea quæ ex ſcripto & ſententia nominat̄. Sed
quia de conceſſione loquebamur in eam præcepta de
dimus. Alio autem loco de ſcripto & ſnīa dicēus. nūc

dicit adiungēda exēpla: ſi tn̄ fa
cltas dabit. In qbus doceāus ſi
mili de cā neſcio qbus ueniā n̄
eē cōceſſā: & adiūgāus illis fuiſ
ſe magis tribuēdā. Poſtrēo ex
ꝑtibus deliberatiōis: turpe & ī
utile doceāus eē cōcedi. et ma
gnū ꝑiculū futuꝝ cū tanta res
admiſſa ſit: ſi nō fuerit a iudici
bus uindicata. Cōtra hæc defē
ſor cōuerſione utet̄ hoꝝ. Ma
xime āt ut defēdat uoluntatē:
& augeat qd uolūtati fuit īpe
dimento: & doceat nihil āpli
us ſe potuiſſe facere q̄ fecit de
inde indicat locū cōmunē uo
luntatē expectari oportet̄. de
inde conq̄ſtionē cū culpa care
at: ſe affici ſupplicio cōmunē
hoīem eē infirmitatē. Loci ue
ro cōmunes accuſatoris hi ſūt
ī eū q confitet̄: & alteri peccan
di licentia tribuit̄: ſi nō de fcō
ſed de uoluntate quærat̄. Defē
ſoris conq̄ſtio ē de calamitate
ꝙ nō culpa ſua ſed ui maiore
peccarit. Alter locus đ fortūæ
poteſtate & īfirmitate hoīum
Tertius locus aīum nō euentū
cōſiderari. Poſt hæc exēpla at
q; tractatus admonet qđ in oī
bus exēplis ſupra poſitis leges
ſint. Vnđ neceſſario īcidūt tra
ctatus ēt legales: ſed hoc negat
eſſe mirandū qđ cārū gn̄a q̄dā
ſimppliciter explicant̄ q̄dā cō
iuncta ſūt. unde q oīa p̄cepta
cognouerit qcqd ꝑſpexerit in
exēplo trāſlatōe locoꝝ neceſ
ſaria perſequet̄. Nā cū hic & le
ges ſint neceſſario q̄ legū p̄ce
pta ſūt cōpler̄ debēus de qbus
poſt dicet̄. Nūc tm̄ ea præcep
ta poſuit q̄ cōceſſioni de q̄ tra
ctatus erat cōuēirent. Si qd reſ
ipſa dabit facultatis cōiecturā
induci ab accuſator̄ oportebit
ut dicat accuſator ꝑ cōiecturā
aut prudēter feciſſe aut nō ca
ſu feciſſe aut nō neceſſitate ſed
uolūtate feciſſe. Atq; tū ex his
locis iuris atq; æqtatis naturā
optebit q̄rer̄. Et qī ī abſoluta ꝑ
iuridiciali ſe hoc ipm̄ ab rbꝯ oī
bus ſeparatī cōſiderar̄: qm̄ cō
uenit negociali abſoluta quali
tas rractata rebus: & diſtat

tantummodo tēpore. quia ne
gocial᷑ de futuro iuſto agit. Ab
ſoluta de præterito. Si aut ī his
aut in aliis exēplis ſcripti quo-
q; controuerſiam adiunctā ui
debit. Hoc præcepto oſtendit
incidere ſemper legales poſſe
cōtrouerſias conſtitutionibus
principalibus: Nec aliquando
legales ſtatus poſſe exiſtere pri
cipales. Depræcatio eſt in
qua nō defenſio facti ſed igno
ſcendi poſtulatio continet᷑ hoc
genus uix ī iudicio probari po
teſt. Secunda pars conceſſiōis
depræcatio eſt. Hanc definiuit
ita cum non factū defendimus
ſed aperte ueniam poſtulamuſ
Hoc autem actionis genus nō
frequenter incurrit in iudiciis.
Sed in ſenatu aliquotiens & a
pud populum. Dat exemplū
uel quinti numitorii: uel Sy-
phacis. Vbi aperta nulla alia
conſtitutione uenia poſtula-
ta ſit. Subiungit præcepta: p̄
mo eiuſ qui ut ignoſcatur po
ſtulat: ut ſua beneficia cōme-
moret: ſi qua habuerit in uita
præterita: & ea doceat eē ma
iora quam eſſet factum unde
reuſ eſt. deinde maiorum ſuo
rum beneficia oſtendat. dein
de dicat ſe non odio neq; cru
delitate feciſſe quod fecerit:
ſed ſtultitia aut alicuius impl᷑
ſu: deinde polliceatur ſe alicu
bi profuturum: deinde oſten
dat ſe conſanguineū: magnis
ac principalibus uiris: ul᷑ ami
cum deinde amplitudinem
ſuam & uolūtatis & generis.
Et eorum uoluntatem oñdat
qui de ſe iudicent: & omnia q̄
perſonæ amplitudinē honeſ-

in alteram conceſſionis partē conſiderationē intend
mus. Deprecatio ē in qua nō defēſio facti: ſed ignoſc
di poſtulatio continet᷑. Hoc genus uix in iudicio ꝓb
ri poteſt: ideo quod cōceſſo peccato difficile ē ab eo q
peccatorū uindex eē debet ut ignoſcat īpetrare. Qua
pte eius generis cū cām non in eo ↄſtitueris uti licebit
ut ſi pro aliquo claro: aut forti uiro cuius in rempu
multa ſint beneficia dicere poſſis. cū uidearis. non ut
deprecatiōe: uti tamen ad hunc modum. Quod ſi iu
dices hic pro ſuis beneficis: pro ſuo ſtudio quod ī uos
ſemper habuit: tali uos tēpore multorū ſuorum recte
factorū cauſa uni delicto ut ignoſceretis poſtularet:
tā dignū ueſtra manſuetudine: quam uirtute eius eēt
o iudices a uobis hanc rē hoc poſtulāte impetrari. De
inde augeri beneficia licebit: & iudices per locum com
munem ad ignoſcendi uoluntatem deducere. Quare
hoc genus quāquam in iudiciis non uerſatur niſi qua
dā ex parte: tamen qa & pars ipſa inducenda nōnun
quā eſt: in ſenatu aut conſilio ſæpe oī in genere tractā
da: in id quoq; præcepta ponemus. Nā in ſenatu & in
cōſilio de ſiphace diu deliberatū eſt: & de Quīto Nu
mitorio pullo: apud. L. optimū: & eius cōſiliū diu du
ctum ē: & magis in hoc quidem ignoſcendi quam co
gnoſcendi poſtulatio ualuit. Nā ſemper animo bono
ſe in populum romanū fuiſſe non tam facile ꝓbabat
cum coniecturali conſtitutiōe uteretur: q̄ ut ꝓpter po
ſterius beneficiū ſibi ignoſceretur: ut deprecatiōis par
tes adiungeret: Oportebit igit᷑ eum qui ſibi ut ignoſca
tur poſtulabit: ſiqua ſua poterit bñficia cōmemorare
& ſi poterit ea oſtendere maiora eē q̄ hæc quæ delique
rit: ut ab eo plus boni q̄ mali profectū eſſe uideat᷑. De
inde maiorum ſuorū beneficia ſiqua extabūt proferī
Deinde oſtendetur non odio neq; crudelitate feciſſe
quod fecerit: ſed ſtultitia: aut īpulſu alicuius: aut ali
qua hōeſta: aut probabili cauſa. Poſtea polliceri & cō
firmare ſe: & hoc peccato edoctum: & beneficio eorū
qui ſibi ignouerint confirmatum: omni tēpore a tali
ratione abfuturum. Deinde ſpē oſtendere aliquo ſe ī
loco magno his qui ſibi conceſſerint uſui futurū. Po
ſtea ſi facultas erit: ſe aut cōſanguineum: aut etiam a
maioribus & primis amicum eſſe demōſtrabit: & am
plitudinem ſuæ uoluntatis & nobilitatē generis eorū

nq; demonſtrent. Sed hæc cum conquæſtione potius quam cum arrogantia. Poſt hæc ad
gere exempla debet:in quibus doceat:aut ſimili de cauſa ignotũ multis:aut maiora conceſſa
icta. Deinde doceat ſe in poteſtate item fuiſſe:& id ignouiſſe quamplurimis. Poſtremo ipſum
ccatum extenuare debebit.& comparare pp paruũ admiſſum ſe hominẽ tali honore excellen
upplicio affici nõ oportere quo afficiuntur cæteri qui maiora commitunt. Hæc confirmaŕ
cis cõmunibus qui ad captandam miſericordiam in primo libro uidetur expoſiti. Sed cõtra
hunc qui dicit primum maleficiũ augebit.deinde dicet nihil imprudenter factum:ſed crudeliter & inimice omnia ipſum immiſericordẽ immitem ſuperbum inimicum ſẽper fuiſſe. Amicum nunqam futurum: & ſi beneficia protulerit ille q ueniam petit is q contra dicit docere đbebit cauſa alia ñ beniuolẽtia præſtum. Aut aliud maius poſtea conſecutum.& hoc malo beneficia ſuperiora deleta. Aut leuiora beneficia maleficiis. Aut ut honor habitus eſt benefactis pro maleficio pœna ſummatur. deinde ut per locum communem dicat turpe eſſe & inutile ignoſci:deide optatum fuiſſe.ut reus aliquando fieret: & nunc non uindicari. Poſtremo cogitare debere quali animo circa eum fuerit:& quali odio. Loci communes eius erunt indignatõ maleficii & alter ut eorum miſereantur qui fortuna non malitia pec cauerunt. Nam & in ſenatu de ſyphace diu deliberatum eſt. Ita hic docet poſtulatam eſſe ueniam per deprecationem. Nam ſemper animo bono in pupulum fuiſſe non tam facile probabat:cum coniecturali conſtitutione uteretur. Ita excludebatur eius coniuectura qua factum negabatur quod erga populum romanum bono animo fuiſſet & relinquebatur ſola depræcatio. Quoniam ergo in generali cõſtitutione tam diu propter eius partiũ multitudinẽ cõmoramur. Oẽs q̃ttuor cõſtitutões cũ ſuis ſpeciebus expoſuit. Superat iã de controuerſiis legalibus diſputari. Sed qm̃ partitus q̃litatẽ ſpẽs ei duas dederat iuridicialẽ:& negocialẽ: ipſã q; rurſus iuridicialẽ diuidẽs ĩ abſolutã:& aſſũptiuã:ſpẽs ei duas dederat:iuridicialẽ ipſã ita definierat: ut ĩ ea æq & iniq natura:aut p̃mii: aut pœnæ rõ q̃reŕ:æq & iniq natura ĩ oĩbus expoſita ẽ ſupra tractatibus circa omnes ſpecies iuridicialis. uñ nũc neceſſario admõet đ pœnæ ac p̃mii ratione eſſe tractandũ.

i ſe ſaluum uelint:& dignitatem oſtendere: &
tera ea quæ perſonis ad honeſtatem & amplitu
nẽ ſunt attributa cum quæſtione ſine arrogan
in ſe eẽ demonſtrabit:ut honoŕ potius aliquo
iam ullo ſupplicio dignus eẽ uideatur. Deinde
teros proferŕ quibus maiora delicta cõceſſa ſũt
multum proficiet ſi ſe miſericordem ĩ poteſta
propenſum ad ignoſcendum fuiſſe oſtẽdet. At
ipſum illud peccatum erit extenuandum: ut
iamminimum obfuiſſe uideatur: & aut turpe:
it inutile demonſtrandum tali đ homine ſup
icium ſumeŕ. Deinde communibus locis miſeri
rdiam captare oportebit: ex his præceptis quæ
primo libro ſunt expoſita. Aduerſarius autem
alefacta augebit. nihil imprudẽter: ſed omnia
crudelitate & malitia facta dicet. Ipſum ĩmiſeri
rdẽ ſuperbum fuiſſe:& ſi poterit oſtẽdet ſemp
imicum fuiſſe:& amicũ fieri nulluo modo poſ
. Si beneficia proferet reus:aut aliqua đ cauſa fa
a non propter beniuolentiam đmonſtrabit:aut
ſtea odium acre eẽ ſuſceptum: aut illa omnia
aleficiis deleta:aut leuiora beneficia quam ma
ficia:aut cum beneficiis honor habitus ſit: pro
aleficio pœnam ſumi oporteŕ. Deniq; turpe eẽ
it inutile ignoſci. Deinđ de quo ut poteſtas eẽt
pe optarint ĩ eum poteſtatẽ non uti ſummam
ſtultitiam:& cogitaŕ oporteŕ quẽ animũ in eũ
q̃ optime abuerint. Locus ãt communis erit in
gnatio maleficii:& alter eorum miſereri oporte
q pp fortunam non pp malitiã in miſeris ſint:
uoniã igŕ ĩ generali cõſtitutione tã diu propter
us partium multitudinẽ commoramur ne forte
arietate & diſſimilitudine reꝝ deductus alicuius
us ĩ quẽdam errorẽ deferaŕ. Quid ẽt nobis ex eo
eneŕ reſtat & quare reſtat admonẽdum uidetur
iridicialem cauſam eẽ dicebamus in qua æqui &
iiq natura & præmii aut pœnæ ratio queriŕ. Eas

causas in quibus đ æquo & iniquo quæritur expo
mus. Reſtat nũc ut de præmio & đ pœna explicem
Sunt enim multæ cauſæ quæ ex præmii alicuius p
tione conſtant. Nam & apud iudices de præmio ſa
accuſatorum quæritur: & a ſenatu aut conſilio ali
præmium ſæpe petitur; Ac neminem conueniet a
trari nos cum aliquod exemplum ponamus quod
ſenatu agatur ab iudiciali genere exemplorum rec
re. Quicquid enim de homine probãdo aut impro
do dicitur: cum ad eam dictionem ſententiarum q
que ratio accomodetur: id & ſi per ſententiæ dictio
agitur & deliberatiuum ẽ. Sed quia de homine ſta
tur iudiciale eſt habendum: Omnino autem qui
genter omnium cauſarum uim & naturam cogno
rit: cum genere primo: tum etiam forma eas intelli
deſſidere. Cæteris autem partibus aptas ĩter ſe om
& aliam in aliam implicatã uidebit. Nũc de præm
conſideremus. L. Licinius Craſſus conſul quoſdã
teriore gallia nullo illuſtri: neq; certo duce: neq; eo
mine: neq; numero præditos: ut digni eſſent q hoſ
romani populi eſſe dicerentur: qui tamen cũ excur
nibus & latrociniis infeſtam prouinciam r̃dderent
ſectatus eſt: & confecit: romam rediit. Triumphu
ab ſenatu poſtulat. Hic & in depræcatõe nihil ad r
attinet: rationibus & infirmationibus rationum ſ
ponendis ad iudicationem peruenir̃: propterea qu
niſi alia quoq; incidet conſtitutio: aut pars cõſtitu
nis ſimplex erit iudicatio: & in quæſtione ipſa cõt
bitur. In deprecatione huiuſmodi oporteat ne pœ
affici. In hac huiuſmodi: Oporteat ne dari præmi
Nunc đ præmii quæſtionem appoſitos locos exp
mus: Ratio igitur præmii eſt quattuor in partes di
buta; In benificia: in hominem: in præmii genus: in
cultates. Beneficia ex ſua ui & ex tempore: ex ani
eius qui fecerit: ex caſu conſiderentur. Ex ſua ui q
runtur hoc modo. Magna an parua: facilia: an dif
cilia: ſingularia ſint: an uulgaria: uera an falſa qu
ex ratione honeſtent̃. Ex tempore autem: ſi tum c
indigeremus: cũ cæteri non poſſent aut nollẽt opit
ri: ſi tum cum ſpes deſeruiſſet opitulatus ſit. Ex ai
non ſui commodi cauſa: ſed eo cõſilio fecit omni
hoc cõficere poſſet. Ex caſu: ſi nõ fortuna: ſed ĩduſ

Quod multa exiſtũt gñа cauſa
rum ex præmii petitiõe ſiľr &
pœne. Nam cicero de p̃mio tã
tum loquitur. Nos tamẽ & ad
pœnæ actionem rõne tradita
præceptũ de præmio per ſiľitu
dinem transſferemus. Petunt̃ in
quit præmia & apud iudices:
& ĩ ſenatu: & in aliquo cõſilio
hic admonet ꝙ in ſenatu dixit
ne qs arbitret̃ de deliberatiuo
dicendi genere ſumptũ eſſe tra
ctatum: cum de iudiciali gener̃
dicendi oĩs tractatus haberet̃.
Hoc inqt neminẽ moueat qm̃
& apud ſenatũ licet ſententiæ
dictio ſit. Quod dicendi genuſ
deliberatiuæ conuenit tamẽ iu
diciale genus dicẽdi eſt extimã
dum cũ & in ſenatu licet de ꝓ
bando homine improbãdoq;
tractetur. Et oĩo inqt iſta tria
gña cauſaꝶ forma quadã & ꝓ
mo gñe diſtant. Altiore tamen
& pleniore ĩtellectu implicita
ſibi & connexa ſuis ꝑtibus cõti
nentur. Nã & apud iudices de
p̃mio ſæpe accuſator q̃ritur. ac
cuſatoribus lege p̃mia dabant̃
hoc ipſo qđ accuſabant: exem
plũ dat tullius. Nullo p̃mio ad
ductuſ ſũ: itẽ nõ enĩ ſpolia Caii
uerris cõcupiui: id non ſi ꝑ ſen
tẽtiæ dictionẽ agitur đliberati
uum ẽ. Deliberatiuũ enĩ ſic de
finierat ut diceret. Cũ res poſi
ta ĩ cõſulatiõe ciuili hẽt in ſe ſẽ
tentiæ dictionẽ. Ergo cũ agit̃ ĩ
ſenatu de hoĩe ꝓbando uel im
probãdo: nõ deliberatiua exin
de dicẽda ẽ: qa habet ſententiæ
dictionẽ: ſed iudiciaľ cã magis
qa de hoĩe probando ĩproban
doq; tractat̃. Nũc de p̃miis cõ
ſideremus. Hinc dare p̃cepta ĩ
cipit: q̃ ſeruanda ſunt: cũ p̃miũ
poſtulamus. Quod ſolũ ſupat
de ꝯſtitutiõe iuridiciali tractata
ut natura æq & recti: aut p̃mii
aut pœnæ rõ quærat̃. Dat exẽ
plũ in quo p̃miũ poſtulat̃. De
eo qui triumphũ petit. poſt qđ
exẽplũ admonet neq; hic neq;
in dep̃catione nos facta ĩtentõ
ne & depulſione: & nata quæ
ſtione aut rationem inquirere
aut depulſionem rationis ſed i
eſſe iudicationem quæ ſit quæſtio. In dep̃catione hoc mod

ctum uidebitur:aut ſi īduſtriæ fortuna obſtitiſſet.In
ominem autem:quibus rationibus uixerit:quid ſum
tus ī eam rem aut labores etiam ſumpſerit : & ſi qd ali
uando tale fecerit:num alieni labores : aut deoꝶ boni
tis præmium ſibi poſtulet:num aliquando ipſe talē
b cauſam aliquam præmio affici negarit oporteř : aut
um iā ſatis pro eo quod fecerit honos habitus ſit : aut
um neceſſe fuerit ei faceř id quod fecerit : aut num hu
uſmodi ſit factum ut niſi feciſſet ſupplicio dignus eſſet
on qa fecerit præmio : aut num ante tēpus præmium
etat & ſpem incertam ꝓ certo uendicet ꝑcio:aut num
quod ſupplicium uitet eo præmium poſtulet:ut de ſe
præiudicium factum eſſe uideatur.In præmii autem ge
nere:quid:& quantum: & quamobrem poſtuletur : &
quo:& quanto:queq; res præmio digna ſit:conſiderabi
tur. Deīde apud maiores quibus hominibus & quibus
de cauſis talis honos ſit habitus quæretur. Deinde his
honos nimium peruagetur. Atq; hic eius qui contra ali
quem premium poſtulantem dicet : locus erit commu
nis præmia uirtutis & officii ſancta & caſta eſſe oporteř:
neq; ea aut cum improbis communicari aut ī mediocri
bus hominibus peruulgari.Et alter minus homines uir
tutis cupidos fore uirtutis præmio peruulgato quæ enī
rara & ardua ſint ea:expiēdo pulchra & iucūda hoībus
uideri.Et tertius ſi exiſtant qui apud maiores noſtros
ob egregiam uirtutem tali honoř dignati ſunt :nōne de
ſua gloria cum pari præmio tales homines affici uideāt
deliberari putent : & eoꝶ dinumeratio:& cum eis quos
contradicant comparatio.Eius autem qui præmium pe
tet facti ſui amplificatio:& eorū q affecti ſunt præmio
cum ſuis factis contentio.Deinde cæteros a uirtutis ſtu
dio repulſum iri ſi ipſe præmio non ſit affectus.Faculta
tes autem conſiderantur :cum aliquod pecuniarum im
præmium poſtulatur:in quo utrum copia ne ſit agri &
uectigalium pecuniæ:an penuria conſideretur. Loci cō
munes facultates augere: non minuere oportere : & in
prudentem eē qui pro beneficio non gratiam : ueꝶ mer
cedem poſtulet contra autē de pecunia ratiocinari ſordi
dum eē cū de gratia referēda deliberetur:: & ſe præcium
non pro facto : ſed honorem ita : ut factitatum ſit ꝓ
beneficio poſtulet ac de conſtitutionibus quidem ſatis
dictum eſt. Nunc de his controuerſiis quæ in ſcripto

Oporteat ne affici pœna:
In præmii petitiōe opor-
teat ne dari præmium di
uidit ergo dicēda in præ-
mii petitione ī quattuor:
beneficia:in hominem : ī
præmii genus in faculta
tes : quibus ſingulis ptes
certas : ipſe ſupponit.Si-
mulq; docuit locos com-
munes quos tantum i his
partibus:ex quattuor ha
bemuſ in præmii genere:
& in facultatibus.Hæ enī
duæ partes affectus tenēt
& poſſunt audientes pu-
blicæ rationis præmium
& facultas plurimum cō-
mouere. Ac de conſtitu
tionibus quidem ſatis di-
ctum eſt. Nunc de his
controuerſiis:quæ in ſcri
pto uerſantur dicendum
uidetur. Conſtitutio-
nes rationales eſſe ſtatus :
& in primo docuimus:&
& ipſas eſſe principales.
Hoc quemadmodum cō
pleremus in dicendo ſu-
periore tractatu docuit.
Sed quia ſunt præter ea
genera controuerſiarum
quæ uerſantur in ſcripto
quæ incidunt conſtitutio
nibus: quæ ipſa quinque
ſunt: neceſſario etiam de
his dat præcepta. Sunt
autem controuerſiæ qn-
que:ambiguitas:ſcriptū :
& uoluntas leges contra-
riæ:ratiocinatio & defini
tio. Sripti autem cōtro-
uerſia eſt : cum in quocū-
que ſcripto naſcitur con-
trouerſia:aut in legibus :
teſtamētis:pactis:& dictis:
& cæteris q̄ ī ſcriptura ſt.

Ergo principalis eſt ambigui
tas.quia ita ordinē fecit. cuius
definitio adhibita eſt. cū quid
ſenſerit ſcriptor obſcurum eſt
ideo quia duas aut plures res
ſignificat. Huic exemplum de
dit ut hæres daret uaſa celata
uxori quæ uellet. Quoniam ut
diximus conſtitutiōes non ſūt
ſed incidentes ſunt controuer/
ſiæ.non conſtituit quæ ſit intē
tio quæ ꝺpulſio neque quæ ra
tio & refutatio rationis & quæ
iudicatio.ſed cōtinuo dat præ
cepta quæ ſunt parti utriqꝫ cō/
munia. Sunt aūt hæc. Primum
ut negemus ambiguum & do/
ceamus locutōis ipſius conſue
tudinē. deīde ut ſuperiora uer
ba & inferiora conſideremus
ex quibus colligamus quæ ſit
uera ſententia. Deinde excutia
mus perſonam eius qui ſcripſit
ut ex cæteris dictis eius factis
ſcriptis animo atqꝫ uita quid ſē
ſerit poſſe intelligi. Deinde ex
cutiamus omne ſcriptum ne ī
aliquo uerbo aut nos adiuuet:
aut īpugnet aduerſarium. Deī
de dicendum id quod aduerſa
rius intelligat minus cōmode
fieri q̃ quod nos intelligamus
huic præcepto exemplum dat
Meretrix coronā auream non
hēto. Si abuerit publica eſto.
Hic enim tractari pōt non be/
ne ſentire eum qui publicandā
dicit eſſe meretricē.quod pub
licæ meretricis nullus exitus:
nulla adminiſtratō:hoc eſt nul
lum quodāmodo uectigal. In
auro uero publicando magnā
eſſe utilitatem. Poſt hæc adiun
git utilitatem præcepti: ut iter
prætemur q̃to utilior res aut
honeſtior prætereat:ſi id intel
lectum fuerit quod aduerſari/
us inrerprætatur. Hoc autem a
pertius fiet:ſi id quod nos iter
prætamur doceamus eſſe hōe
ſtum:utile:neceſſariū. Sed quo
niam ſcripti controuerſia: ſicu
ti ſupra docuimus poteſt eſſe
& in teſtamento: & hoc exem/
plum dedit. poteſt autem eſſe
& in lege:adiecit præcepta:ſi ā
biguitas fuerit in lege. Vti quæ

uerſantur dicendum uidetur. In ſcripto uerſatur co
trouerſia: cum ex ſcriptionis ratione aliquid dub
naſcitur:id fit ex ambiguo:ex ſcripto:& ſententia:
contrariis legibus:ex ratiocinatione:ex diffinitiōe. E
ambiguo autem naſcitur controuerſia:cum quid ſe
ſerit ſcriptor obſcurum ē:quod ſcriptum duas plur
ue res ſignificat ad hunc modū. Paterfamilias cum
lium hæredē:faceret:uaſorum argenteorum centur
pondo uxori ſuæ ſic legauit: Hæres meus uxori me
uaſorum argenteorum pondo centū quæ uolet dato
Poſt mortē eius uaſa magnifica & præcioſe cæleta p
tit a filio mater:ille ſe quæ ipſe uolet debere dicit. P
mum ſi fieri poterit demonſtrandum eſt non eſſe an
bigue ſcriptum: propterea quod omnes in conſuet
dine ſermonis ſic uti ſolent eo uerbo uno pluribus u
in ea ſententia:in qua is qui dicet accipiendum eſſe d
monſtrabit. Deinde ex ſuperiore & inferiore ſcriptur
docendum:id quod quæratur fieri perſpicuum. Qu
re ſi ipſa ſeparatim ex ſe uerba conſiderentur: omni
aut plæriq; ambigua uiſum iri. Quæ autem ex omn
conſiderata ſcriptura perſpicua fiāt hæc ambigua no
oportere exiſtimari. Deinde qua in ſententia ſcripto
fuerit ex cæteris eius ſcriptis:dictis:& factis:animo:at
q; uita eius ſumi oportebit: & eam ipſam ſcripturam
in qua īerit illud ambiguum de quo quæritur:totam
omnibus ex partibus pertemptare:ſiquid aut ad id ap
poſitum ſit quod nos interpretemur: aut ei quod ad
uerſarius intelligat aduerſetur. Nam facile quid uer
ſimile ſit:eum uoluiſſe qui ſcripſerit:ex commūi ſcri
ptura & ex perſona ſcriptoris:atque his r̄bus quæ per
ſonis attributæ ſunt conſiderabitur. Deīde erit demō
ſtrandum ſiquid ex ipſa re dabitur facultatis id quod
aduerſarius intelligat: multo minus commode fieri
poſſe: q̃ id quod nos accipimus quod illius rei neq;
adminiſtratione exitus ullus extet:nos quod dicamus
facile & commode tranſigi poſſe:ut in hac lege. Nihil
enim prohibet fictā exempli loco ponere:quo facilius
res intelligatur. Meretrix coronā auream non habeto
ſi habuerit publica eſto: contra eum qui meretricem
publicari dicat ex lege oportere:poſſet dici neq; admi
niſtrationem ullam eſſe publicæ meretricis:neque exi
tum legis in meretrice publicāda. At in auro publicā/

ɛmus ne forte quod aduerſarii intelligant alia lage cautum ſit:deinde ut dicamus quēadmodū
ɛribi oportuiſſet:ſi id ſentiret quod aduerſarii dicunt ille q ſcripſit.Huius præcepti & argumēti
ɛ themate ſupra poſito ſūpſit exemplū:ut doceat ſcriptorem ſi hæredi cōſulere uellet:ut ea ua
a daret q̄ illi commodū erat dare:non aſcriberet quæ uellet.Hoc.n.ñ aſcripto q̄ hæres uellet ip/
ɛ daret .Nunc qa aſcripſit utriq; eoꝝ cautū uoluit:qa hoc nō aſcripto ɔſuluiſſet hæredi.Ergo cō/
ludit præceptū i huiuſmodi cauſis ita debere tractari.Si hoc mō ſcripſiſſet illo uerbo uſus eſſet:
hoc nō eēt.Iſto loco uerbū poſuiſ
ſet aut nō poſuiſſet.Deinde adiū/
git præceptū uti q̄ramuſ quo tem
pore ſcriptū ſit quod ſcriptū ē:qa
ex hoc intelligitur uoluntas ſcrip
toris.Deīde q̄ quaſi deliberatiuo
mō tractandū qd utilius qd hone
ſtius ſit. Eſſe autem locos cōmūes
urriq; parti:ſi quid p amplificatio
nam dici poſſit:quod illius rei ne
q; adminiſtratio qua aduerſarius
dicit.Nihil.n .prohibet fictā exē/
pli loco poneř. Fictam materiā.i.
th ethicam legē ſine certa perſona
deinde ſi in lege erit ex ambiguo
controuerſia nō in aliqua alia ſcri
ptura:alia i re lege cautū eē uideať
.i.quomodo tu intelligis.Per mľ/
tum autē proficiet illud demōſtra
re. Adiungit aliud præceptū eē
ɔſiderādū quēadmodū ſcribi poſ/
ſit ab eo q ſcripſit:ſi ſic ſēſiſſet quē
admodū dicit Aduerſarius. Ex
ſcripto & ſnīa controuerſia conſi/
ſtit Legales cōtrouerſiæ ſūt qn/
q; q̄ extra cōſtitutiones tractatus
ſuos hēnt.Ex his tullius primā tra
ctauit ābiguitatē.Scriptū & uolū/
tas nunc explicať. Scriptū aūt oē
acciper debēus qcqd ī legibus aut
in teſtamētis aut edictis:aut in oi/
bus ſcriptis intelligitur.Hoc defi/
niuit ita. Cū alter utiť urbis quæ
ſcripta ſūt.alter ſcriptoris ſnīam i
terpretatur.& ad id quod ſcriptū
ē animū ſcribentis adiungit.Idem
amen qui ſentēra utiť duplici mō
aſſēſit ſnīam ſcriptoris. Aut.n.ſep
dicit ſcripti eius unū eūdēq; ſenſū
eē.aut ad tēpus aut ex euentu acci
pi oportere id qđ ſentiť ille q ſcri
pſit.Dat exēplū quēadmodū unū
& idē ſemp ītelligať ī ſnīa ſcripto/
ris.Cū heres ſecūdus īſtitutus īter/
prætatur ſe heredē eē iuſtum ſiue
natus filius eſſet ut is heres eēt qui
natus fuerat ſiue natus nō fuiſſet:
ut alius nullus eēt q̄ ipſe q ſecun/
dus ē inſtitutus.Hanc ſententiam
unā memorat & ſemp eandē eē.
At uero cū ſnīa ſcriptoriſ ita expo

lo & ad mīſtrationem & exitum facilē eē:& īcom
modi nihil īeſſe. Ac diligēter hic quoq; attendere
oportebit:num illo probato quod aduerſarius in
telligat:utilior res:aut honeſtior:aut magis neceſ
ſaria a ſcriptore neglecta uideatur.Id fiet ſi id qđ
nos demonſtrabimus honeſtū : aut utile : aut ne
ceſſarium demōſtrabimus:& ſi id quod ab aduer
ſariis dicatur minime:eiuſmodi dicemus eē. Deī
de ſi ī lege erit ex ambiguo cōtrouerſia dař opam
oportebit ut de eo quod aduerſarius ītelligat:alia
in lege cautū eē doceať.Permultum proficiet illđ
demonſtrař quēadmodum ſcripſiſſet : ſi id quod
aduerſarius accipiebat fieri aut ītelligi uoluiſſet :
ut ī hac cauſa ī qua đ uaſis argēteis quæritur poſ
ſit mulier diceř nihil attinuiſſe aſcribi quæ uolet:
ſi hæredis permitteret uoluntati:eo.n.non aſcrip
to nihil ineē dubitatōis q̄n hæres quæ ipſe uellet
daret.Amītiam igitur fuiſſe cum hæredi uellet ca
ueř id aſcribeř:quo non aſcripto nihiloīus hæredi
caueretur.Quař hoc geneř magnopere talibus in
cauſis oportebit uti: ſi hoc modo ſcripſiſſet iſto
uerbo uſus nō eēt:non iſto loco uerbum iſtud col
locaſſet:Nam ex his ſcripti ſētētia maxime perſpi
citur.Deīde quo tempoř ſcriptum ſit quærēdum
ē ut quod eum uoluiſſe ī eiuſmodi tempoř ueriſi
mile ſit ītelligatur Poſt ex deliberatōnis partibus
quid utilius & quid honeſtius:& illi ad ſcribendū
& his ad comprobandum ſit demonſtrandum:&
ex his ſi qd amplificatōis dabitur cōmuībus utro
q; locis uti oportebit.Ex ſcripto & ſnīa cōtrouer
ſia conſiſtit:cū alter urbis ipſis q̄ ſcripta ſūt utiť:
alter ad id quod ſcriptorē ſēſiſſe dicet:omnē adiū
get dictōem:Scriptoris āt ſnīam ab eo qui ſētētia
ſe defendet:tū ſemper ad idē ſpectare.& idē uelle
demōſtrabiť tū aut ex facto:aut ex euentu aliquo
ad tēpus id qđ inſtituerit accōmodabitur. Sēper
ad idē ſpectare hoc mō.Paterfamilias cū liberorū

nitur ut ex facto:aut ex euẽtu ad tempus interprætáda ſit docet omnes ſub qualitate aſſumptiu
partis in hoc genere contineri.In qua compenſatio ẽ aut relatio criminis:aut remotio:aut conce
ſio.In his enĩ omnibus ſpeciebus aſſumptiuæ qualitatis neceſſario lex præcedit. quæ cũ ſcriptu
habeat habebit & ſententiá. quam his qui ea utitur dicit ad tempus accõmodari dat exemplũ
docet non ad idẽ ſpectare in his exemplis ſententiam ſcriptoris ſed ex tempore ſemper intellig
Poſt hæc ſubiungit præcepta quibus uti debet is qui ſcriptum defendit.& is qui ſcripto ſe tuetu
Sunt aũt hæc laudes ſcriptoris.Cõ
munis locus in quo docetur: nihil
a iudicibus ſpectari oportere niſi
ſcriptum & magis ſi legitimũ ſcri-
ptum ſit.Tertio loco debet ĩduce-
re factum ab aduerſario.Deĩde po
ſtea cõparare cum ſcripto id qđ fa
ctum eſt.Deinde dicere ꝙ iudex ĩ
legem iuratus ſit.Deinde interro-
gare quid ſit qđ ex aduerſa pte di
catur.Modis autem uariis inrerro
gare:modo iudicem:modo aduer
ſariũ:modo ipſum ſe cum admira
tõne iterrogare.Et ĩterrogare hæc
utrum ſcriptũ negetur eſſe ſic quẽ
admodum loqtur:& an ab aduer
ſario aliud factum ſit q̃ dicatur: an
contra dici nihil poſſit:deinde cõ-
cludere. Cũ ſcriptum ita ſit: & ab
aduerſario factum:& ita factũ non
negetur:ꝙ ſũma ſtultitia ſit contra
dicere. Deinde recitatio ſequit̃ ip
ſius ſcripti frequẽs:& comparatio
facti cũ ſcripto uario modo: nunc
ad teipſum ut redeas:nunc ad iudi
ces iſta tractes.Sed ad iudices cum
dicitur.oſtendendũ eſt quid ſequi
iudices debeant:ꝙ duabus de cau-
ſis ſit apud iudices dubitatio:ſi aut
obſcure ſcriptũ ſit:aut aduerſarius
aliqd neget.At hic utrumq; mani-
feſtũ eſſe. Vndé iudices parere legi
oportet:non interꝑtari legẽ.Poſt hæc ſubiungunt̃ ea quæ contra eũ dicunt̃:qui utitur ſententia.Et
qm̃ ſupra diximus:ſnĩa aut idẽ ſemp ſpectat:aut ad tp̃s accõmodatur.Si ad idẽ ſpectare dicit̃ ſnĩa:
ille q ſcripto nititur dicit nõ oportere nos.de uoluntate q̃rere:cũ ſcriptum extet:qđ iudiciũ eſt uo
lũtatis.Deinde incõmodum eẽ ſi hoc inſtituat̃ ut ab ſcripto recedat̃.Nã ſi nec ſcriptores reatũ cre
derent eſſe:& ſibi debebũt interꝑtari habere qđ ſcripſerint:& iudiciũ incertũ ſequent̃: ſi a ſcripto
recedere cœperint.deinde dicere magis uoluntatẽ eũ ſequi:qui ſcripta defendat q̃ eũ qui interꝑte
tur.Certius enĩ iudiciũ eſt uoluntatis ipſũ ſcriptũ.Hæc aduerſus eũ qui ſnĩam ſemp ad idẽ ſpectar
dicit. Sinautẽ ad tp̃s accõmodari ſententiá dicit aduerſarius.debet ille q ſcripto nitit̃ negare iuſtũ
eſſe.Vt cũ aliquis ſe cõtra legẽ feciſſe fateat̃:aſſerat cám:uel tẽporis:uel euentus:uel aliá ſimilẽ.De
ide debet dicere ſẽp accuſatoꝝ fuiſſe:ut cũ crimẽ ĩtẽderẽt:facti cám afferrẽt:Nunc reorũ eſſe:ut cũ
fecerit qđ nõ licebat:facti ſui afferát cám.Poſt hæc tres locos debet aſſerere q ꝓ ſcripto nitit̃. Sunt
aũt hi.Nulla in lege cám contra ſcriptũ accipi:ĩ hac lege ñ accipi:hanc cám minie accipi.Hæc uti de
bet aſſerere.Ac primũ illud ĩ nulla lege cám accipiendá eẽ:hẽbit hæc ꝑcepta.Quod ſcriptori neq;
ingeniũ defuit ad inueniẽda oĩa:neq; ſermo ad ꝓferenda:ſi aliqd excipiendũ putaret eẽ cõſuetudi
nẽ ſcriptoribus excipe.Hoc ꝓbabit ſi recitet leges:quæ hẽnt exceptionẽ.Erit autẽ uehementius: ſi
eius ipſius ſcriptoris aliá legẽ recitet:aut ĩ ipſa lege aliqđ caput ĩueniat:qđ excipiat.Deĩde q̃ſi p de
finitionẽ ĩducere:qm̃ nihil aliud ẽ cám accipe niſi legẽ tollere.Idq; fieri ſi cá accipiat̃ q̃ extra legẽ ẽ
.i.extra ſcriptũ.Deĩde oĩbus peccãdi licentiá dari:ſi cá ſemp accipiat̃:& iudicibus errorẽ mitti:cũ a
ſcripto receſſerint:& ſemp cás ſequãtur:q̃ ſcriptæ nõ ſint.Oẽs ciues qd agãt ignoraturos:ſi ex ſuo

haberet nihil.uxorem aũt haberet: in teſtament
ita ſcripſit.Si mihi gẽitus ſit filius unus plures u
his mihi heres eſto.Deinde quæ aſſolẽt. Poſtea
filius ante moritur q̃ in tutelã ſuam euenerit: t
mihi decebat ſecundus heres eſto. Filius natus n
eſt:abigunt agnati cum eo qui eſt ſecũdus hæres
ſi filius ante q̃ in tutelam ſuã uenerit mortuus ſi
In hoc genere non poteſt hoc dici ad tẽpus:aut a
euentum aliquem ſententiã ſcriptoris oportere a
commodari:propterea quod ea ſola eſſe đmõſtra
tur: qua fretus ille qui cõtra ſcriptum dicet ſuam
eſſe hæreditatem defendit.Illud aũt genus eorum
qui ſententiam inducunt:in quo non ſimplex uo
luntas ſcriptoris oſtenditur:quæ in oẽ tempus: &
ĩ oẽ factum idem ualeat:ſed ex quodam facto au
euentu ad tempus interpretãda dicitur. Ea ex par
tibus iuridicialis aſſumptiue ſuſtinetur. Nam tũ
inducitur comparatio:ut in eum qui cum lex ape
riri portas noctu uetaret:aperuit quodã ĩ bello &
auxilia quædam in oppidũ recepit:ne ab hoſtibus
cõprimerentur:ſi foris eſſent:qđ prope muros ca
ſtra hoſtes haberent: Tũ relatio criminis: ut in eo

conſilio qſq; agat:& cãm legi applicet.Poſtremo hos locos ĩducet:ꝙ oẽs actus reip.legibus exer-
ceãtur:ꝙ hi iudicent:ꝙ a negociis ſuis abſint:qđ iurent ĩ uerba certa:quod nullã excuſationẽ : aut
aliquã cãm recipiant.Qua cũ teneatur ad iudicãdũ abeẽ poſſit:niſi ſi eadẽ cã utat̃ q̃ ſit ĩ ipſis legi-
bus inſtituta.Quod ſi oẽs legibus tenent̃:iniquũ eẽ aduerſarios nõ teneri.Deĩde p argumentatio
nẽ illã q̃ inductio noĩatur explicare an pmittant iudices ad legẽ addi eam cãm q̃ ſe tuetur aduerſa
rius.Quod ſi ipſi nõ pmittant:aut ẽt ſi uelint ipſi addere:populus ſinat:ſi neq; ipſi neq; populus
pmittat addi cãm iniquũ eẽ:ut ho
die ita iudicent:quaſi iã cã legi ui-
deat̃ aſcripta indignũ eẽ deroga-
ri legi:aut abrogari legẽ:aut ex ali
qua pte mutari.Derogari eſt ĩ ui-
tuperationẽ uenir̃.Abrogari totã
penitus tollere. Tertiũ uero ẽ cũ
pars aliq̃ cõmutatur & uertit̃.deĩ-
de adiũger̃ populũ hodie nihil ſci
re.Iniquũ eẽ:ut ĩllo ĩuito & igna-
ro aliqd de legibus iudicet̃ eẽ cer-
tũ ferẽdæ legis tẽpus.Quod ſi ali-
quis hãc legẽ ferat ſcire ſe uelle:ut
ſi aliquid ſit captioſũ aduerſariũ:
ut cõtradicat.Eſſe turpia & ĩutilia
hæc q̃ aduerſarii dicũt. Nũc legẽ
qualiſcũq; ſit debere ſeruari.Poſt
populo ſi diſpliceat licẽtiã cõmo
dari:ut uel abroget:ul̃ corrigat le
gẽ.Deĩđ poſtremo loco cõcluđt
geminẽ permiſſuꝝ fuiſſe đ popu
lo ut aduerſarius hanc cãm adde-
ret legi ẽt ſi ſine alicuius periculo
hoc fieri poſſet:cũ ſẽp ad idẽ ſpec
tare:& idẽ uelle demonſtrat̃ ſemp
hoc eẽ ĩ hac lege qđ ſenſerit ſcrip-
tor:ut quod nos ſẽſiſſe ſcriptorẽ
dicimus.i.ad q̃ ſnĩam ſcripta uer-
ba accõmodamus: ipſa ſemp ſit:
neq; aliquo tẽpore mutet̃:ne exi-
ſtat aliqñ diuerſa. Interdũ iqt is q
ſe ſentẽtia defendit cõtra ſcriptũ:
ſic dicit hoc ſenſiſſe ſcriptorẽ:ut ñ
ſemp idem ſit:quod ſẽſiſſe dr̃: ſed
ꝓ tẽpore pro euẽtu:ſit alia atque
alia ſnĩa.& hiſ duobuſ p̃ceptiſ ſup
ponit exempla:ſemp ad idẽ ſpec-
tare hoc mõ unius ptis uel p̃cepti
& tractatus exemplũ:quã ſuã ĩ tu
telã uenerit inter annos q̃ttuorde
cim: qbus expletis poteſt facer̃ te-
ſtamentũ cũ eo q eſt hæres.Secun
dus.ſ.& tũc hæres ſi filius ãte q̃ in ſuã tutelã ueniat moriat̃:ĩ hoc gñe nõ põt hoc dici: ꝙ interp̃tat̃
ſcripti ſemp eandẽ ſnĩam nõ ad tẽpus accõmodari:q̃ fretus & ille q ſcriptũ dicit.i.ſecũdus:q ſecũ
dus de numero factus hæres ab agnatis ſcripto ab hæreditate ſũmouet̃:qa ſecũdus ſcriptus: cũ ſit
non nato filio ſcđus nõ ẽ:q̃ in oẽ factum idẽ ualeat:nõ quod ſupra:ſed hic pro tẽpore : ut qd fiat
lex ſenſerit.Cũ prope muros hoſtes caſtra hẽrent.ꝓbauit hucuſq; cõpenſatiuã ſubeẽ ĩterpretate
uoluntati cõtra ſcriptũ cũ uolũtas expectatur ex tẽpor̃ ſubiũgit & relatiuã ſubeẽ. Tũ remotio cri
minis:adiũgit nũc & remotionẽ crimĩs ſubeẽ interp̃tatæ uolũtati.Cõtra ſcriptũ:cũ uoluntas mu
tatur:ut ad tẽpus ſit.Supponit ẽt quartã ſpẽm aſſũptiuæ.i.cõceſſionẽ ei ſubeẽ.Tũ cõceſſio p pur
gationẽ:qa cõceſſio ĩ purgationẽ:& ĩ dep̃cationẽ diuiditur:ſed dep̃catio nõ ſubeſt.Purgationem

milite:qui cũ cõmunis lex omniũ hominem occi
dere uetare tribunus militem ſuũ:q uim ſibi ĩfer
re conaretur occidit:Tũ remotio criminis: ut ĩ eo
qui cũ lex quibus diebus in legationem ꝓficiſcere
tur præſtituerat:quia ſumptũ nõ dedit q̃ſtor : ꝓ
fectus nõ ẽ.Tum conceſſio p purgationem & per
ĩprudentiam facti:ut ẽ inutili immolatiõe & per
uim:ut in naui roſtrata:& per caſũ : ut in eurotæ
fluminis magnitudine.Quare aut ita ſnĩa indice
tur:ut unũ quoddã uoluiſſe ſcriptor demonſtret̃
aut ſic:ut in eiuſmodi re & tempore hoc uoluiſſe
doceat̃.Ergo is qui ſcriptũ defendet his locis plæ
rumq; omnibus maiore autem parte ſẽper pote
rit uti.Primũ ſcriptoris collaudatione & loco cõ
muni.nihil eos qui iudicent niſi id quod ſcriptũ
ſit ſpectare oportere:& hoc eo magis: ſi legittimũ
ſcriptum proferetur:id ẽ aut lex ipſa : aut ex lege
aliqd.Poſtea quod uehementiſſimum ẽ facti aut
intentionis aduerſariorum cũ ipſo ſcritpo contẽ
tione:quid ſcriptum ſit quid factũ:qd iuratus iu
dex.Quem locũ multis modis uariare oportebit
Tum ipſum ſecum admirantem qddam cõtradi
ci poſſit:tum ad iudicis officium ꝯuertẽtem & ab
eo quærentem quid præterea audire.aut expectar̃
debeat: tũ ipſum aduerſarium:quaſi intentantis
loco ꝓducendo :hoc ẽ interrogando utrum ſcrip
tũ eẽ neget:aut cõtra contendi neget:utrũ negare
auſus ſit ſe dicere deſiturum.Si neutrum neget :
& contra tamen dicat nihil eſſe quo hominẽ ĩpu

ſpeciebus ſuis ſubiicit. Quare aut ita ſententia inducetur. Redit ad cõcluſionẽ duorum præcepto
rum ſupra poſitorũ cum uoluntatem interprætamur contra ſcriptũ. Scriptum ergo is q defendit
Hinc incipiunt præcepta quibus uti debeat is qui ſe defendit ſcripto: qd factũ ſit ab eo uidelicet
ex legis uerbis arguit. Quid iuratus iudex: id ẽ in quam rem iuratus iudex ſedeat. Hoc eſt in lege
ſedeat iuratus. Siue utrum neget: id ẽ aut ſcriptũ eſſe legẽ: aut hoc ſe feciſſe. Contra aũt dicet: ſic u
prorſus aliud ſenſiſſe ſcriptor: & ſcripſiſſe aliud demonſtrabitur. Contra autẽ dicetur ab eo qui ſ

contra iuſtũ qui ſcripro nititur uo
luntate defendit. Sed huic nunc lo
cos dat: nõ quo ad eius partes iam
tranſierit: uerũ ut intelligamus cõ
tra quos locos eius q ſe uoluntate
defendit reſpondere poſſit. Aut a
cauſa aſſũptiua inferetur. Quoniã
cum ad tempus uolũtas ſcripti ac
cipienda oñditur neceſſario per aſ
ſumptiuæ qualitatis ſpeciem argu
menta ſumuntur. Si aliud ſenſiſſe
ſcriptor: aliud ſcripſiſſe dicat. Pri
ma pars: quas is utitur qui ſe uolũ
tate defendit: contra quam nunc p̃
cepta dat ſcriptori. In cauſam affe
ret is qui a ſententia ſtabit. Secũda
pars qua utitur is: qui uoluntate ſe
defendit: contra quam præcepta
nunc dat ſcriptori. Sin cauſam af
feret is qui a ſententia ſtabit: dictuſ
primus locus ab eo qui ſcripto ni
titur per partes ſuas: qui per præ
cepta ſequitur ſecundus locus: in
quo oſtenditur: ſi ĩ cæteris legibus
cauſa accipiatur: in hãc legem cau
ſam accipi non oportere. Hoc ut
probari poſſit demonſtrandum ẽ:
quia lex uł ſcriptum quodlibet ad
res maximas: utiliſſimas: honeſtiſ
ſimas: r̃ligioſiſſimas pertineat. Vn
de inutile: turpe: nephas eẽ doceat
legi tam diligenter ſcriptæ nõ ob
temperari. Deinde docendum qđ
oĩa cauta ĩ hac lege ſint: & proſpec
ta: & exſpecta: quæ excipienda: p
ſpicienda: cauenda: quæ eẽ uidebã
tur. Subiungit tertius locuſ: in quo
docetur hanc cauſam accipi non
oportere: in quo quoniam aduer
ſarius: qui contra ſcriptum dicet: a
liqua æquitate ſe tuetur. Laboran
dum eſt uti doceat: qui ſe ſcripto đ
fendit illud æquum nõ eſſe quod
aduerſarius dicit. Quo loco bene
tractato: ut doceat æquum non eẽ
efficiat: ut non oporteat conceder̃

dentiorem q̃ſquam ſe uiſurũ arbitret. In hoc it
cõmorari conueniet: quaſi nihil præterea dicendũ
ſit: & quaſi cõtradici nihil poſſit ſæpe id qđ ſcrip
tũ ẽ recitãdo ſæpe cũ ſcripto factũ aduerſarii cõpa
rando: atq; interdũ acriter ad iudicẽ ipſũ reuerten
do: Quo in loco iudici demõſtrandũ ẽ q̃d iuratu
ſit: q̃d ſeq debeat: duabus de cauſis iudicẽ dubita
ri oportere: ſi aut ſcriptũ ſit obſcure: aut neget al
qd aduerſarius: Cũ & ſcriptũ ſit aperte: & aduerſa
rius oĩa confiteat: tũ iudicẽ legi parere: non interp
tari legẽ oportere. Hoc loco cõfirmato: tũ diluere
ea quæ cõtradici poterãt oportebit. Cõtra ãt dicet
ſi aut prorſus aliud ſenſiſſe ſcriptor: & ſcripſiſſe a
liud demõſtrabit: ut in illa de teſtamento quã po
ſuimus cõtrouerſia: aut cã aſſumptiua inferet
Quãobrẽ ſcripto nõ potuerit: aut non oportueri
obtẽperari. Si aliud ſenſiſſe ſcriptor: aliud ſcripſi
ſe dicet: is q ſcripto utetur hoc dicet: non oportere
de eius uolũtate nos argumẽtari q ne id facere po
ſemus: iudiciũ: nobis r̃liquerit ſuæ uolũtatis: mu
ta incõmoda ſequi ſi inſtituat: ut a ſcripto receda
Nã & eos qui aliqd ſcribant: nõ exiſtimaturos id
qđ ſcripſerint ratũ futurũ: & eos qui iudicent cer
tũ qđ ſequant nihil habituros ſi ſemel a ſcripto re
cedere cõſueuerint. Quod ſi uolũtas ſcriptoris cõ
ſeruanda ſit: ſe & non aduerſarios a uolũtate eius
ſtare. Nã multo ꝓpius accedere ad ſcriptoris uolũ
tatem eũ qui ex ipſius eã litteris interprætet. q̃ illũ
qui ſnĩam ſcriptoris non ex ipſius ſcripto ſpecte
qđ ille ſuæ uolũtatis quaſi imaginẽ reliquerit: ſed
domeſticis ſuſpitõibus perſcrutet: Sin cauſã affer
ret is qui a ſnĩa ſtabit primũ erit cõtradicẽdũ: qua
abſurdũ ſit non negare cõtra legẽ feciſſe: ſed qua
fecerit cauſã aliq̃ inuenire. Deinde conuerſa eſſe
oĩa ante ſolitos eẽ accuſatores iudicibus perſuade
affinem eẽ alicuius culpæ eũ qui accuſaret: & cãm
ꝓferre: quæ eũ ad peccandũ impuliſſet: Nũc ipſũ
reum cauſã afferre: quare deliquerit: Deĩde hanc i

ducere partitionẽ: cuius in ſingulis partibus multæ
conueniunt argumentationes. Primum nulla ín le
ge ullam cauſam contra ſcriptum accipi conuenirẽ de
inde ſi in cæteris legibus conueniat hanc eẽ huiuſmõi
legem: ut in ea non oporteat. Poſtremo ſi in hac quo
que lege oporteat hanc quidem cauſam minime acci
pi oportere. Prima parſ his locis confirmabitẽ: ſcripto
ri neq; ingenium: neq; operam: neq; ullam facultaté
defuiſſe quominus poſſet aperte perſcriberẽ id quod
cogitaret. Non fuiſſe ei graue:: neq; difficile eam cãm
exciperẽ: quam aduerſarii ꝓferant ſi quicquam excipié
dum putaſſet: conſueuiſſe eos qui legẽ ſcribant excep
tionibus uti. Deinde oportet recitarẽ legeſ cum exceptõ
nibus ſcriptas: & maxime uiderẽ ſi qua in ea ipſa lege
ďqua agitur ſit exceptio: aliquo in capite: aut apud
eiuſdé ſcriptoré: quo magis probetẽ legis eum fuiſſe ex
cepturum: ſi quid excipiẽdum putaret: & oſtéderẽ cau
ſam accipere: nihil aliud eẽ niſi legé tollere: ideo quod
cum ſemel cauſa conſideretur: nihil attineat eam ex le
ge conſiderarẽ: quippe quæ ĩ lege ſcripta nõ ſit: Quod
ſi ſit inſtitutum: omnibus dari cauſam & poteſtatem
peccandi cum intellexerint uos ex ingenio eius qui cõ
tra legẽ fecerit: non ex lege in qua iurati ſitis rẽ iudica
re. Deinde & ip̃is iudicibus iudicandi & cæteriſ ciuibuſ
uiuendi rationes ꝑturbatum iri: ſi ſemel a legibus re
ceſſum ſit. Nam & iudices nec quid habituros ſequã
tur: ſi ab eo quod ſcriptum ſit recedant: neq; quo pac
to aliis improbare poſſint: quod contra legẽ iudicarĩt
& cæteros ciues quid agant ignoraturos: ſi ex ſuo qſq;
cõſilio & ex ea ratione quæ ĩ mentem aut libidinẽ ue
nerit. nõ ex cõmuni præſcriptio ciuitatis unãquãq; rẽ
adminiſtrabit. Poſtea quærerẽ a iudicibus ipſis quare ĩ
alienis detineantur negociis: cur reip. munerẽ impediã
tur: cum ſæpius ſuis rebus & cõmodis ſeruire poſſint
cur incerta uerba iurent: cur certo tépore conueniant:
certoq; diſcedant: cur nihil qſq; afferat cauſæ: quo mi
nus frequenter operam reip. det: niſi quæ cauſa ĩ lege
excepta ſit an ſe legibus obſtrictos in tantis moleſtiis
eẽ equum cẽſeãt: aduerſarios uero noſtros leges negli
gere cócedãt. Deĩde item ĩq̃rerẽ ab iudicibus ſi eius rei
cãæ pp q̃ ſe reus contra legẽ feciſſe dicat exceptõem ip
ſe ĩ lege aſcribat paſſuri ne ſit? Poſtea hoc qđ faciat ĩ
dignius & ĩpudentius eẽ quã ſi qd aſcribat. Agẽ por

aduerſario: nam ſuperiores lo
ci hoc agebant: quaſi non lice
ret id fieri: qđ aduerſarius uel
let. Hic autem locus: ut dixi in
quo docetur æquum non eſſe
quod aduerſarius dicit. d. mõ
ſtrabit eum non oportere au-
diri: cum iuſtum nõ uideatur
eſſe quod dicit. Deinde deſcẽ-
dendum erit ad aſſumptiuæ
qualitatis ſpecies ꝑ tractatus.
Ab eo qui ſcripto nititur uti: ꝑ
ea præcepta quæ ſupra dicta:
ſunt compenſationiſ: & relatõ
nis: remotionis: conceſſionis:
explicet locos partis ſuæ: qui
nititur contra eum: qui ſe uo-
luntate defendit ſupponendo
cauſam ex locis aſſumptiuæ q̃
litatis: deinde rationis afferen
dæ ſunt & cauſæ: quare aut in
lege: aut teſtamento ita ſcrip-
tum ſit: quod ſcriptum eſt: ut
ex hoc modo non ſcripta tan
tum defendere: uerum uolun
tates interpretari uideatur: ille
qui ſcripta defendit primum
nulla in lege ullam cauſam.
Præcepta partitionis qbus uti
debeat: is qui ſe ſcripto defen-
dit. Prima pars his fere locis
confirmabitur. In nulla lege
cauſam accipi oportere. De
inde item quærere hoc totum
per inductionem: ut ex eo qđ
conceditur id quod non con-
ceditur concludatur. Secũda

pars eſt:in qua eſt oſtendendum:ſi
in cæteris legibus oporteat in hac
non oportere. Secunda pars inci/
pit de partitione eius qui contra ſẽ
tentiam ſcriptum d̄fendit. Si quid
igitur ex hac ipſa quippiam accu/
ſator d̄roget:id eſt æquitate. Quo
niam ille qui ſe ſententia defendit
contra ſcriptum æquitatem debet
aſſerer̃. Neceſſario is qui ſe ſcripto
defendit debet rurſus detrahere æ
quitati. Contra ſcriptum autem q̧
dicet primum: ĩducet eum locum
per quem æquitas cauſæ demon/
ſtretur:nũc tractus eſt eius: qui uo
luntate ſe tuetur contra ſcriptum:
ꝗ ſupra tractatum eſt iſque indu/
cet primum locum æquitatis: ut o
ſtendat quæ & qualis illa ſit cã quã
adhibet p̧ interpretationem legis.

ro:quid ſi ipſi uelint iudices aſcribere:paſſurus ne
ſit populus? atq; hoc eſſe indignius: quã rem uer
bo & litteris mutare non poſſint. eã rem ipſa & iu
dicio maxime cõmutare. Deinde indignum eẽ de
lege aliquid derogari:aut legẽ abrogari:aut aliqua
ex parte cõmutari:cum populo cognoſcendi & p̧
bandi:aut improbandi fiat poteſtas nulla: hoc ip
ſis iudicibus inuidioſum futuꝝ:non hunc locum
eſſe: neq; hoc tempus legum corrigẽdarum apud
populum hoc & per populũ agi conuenire: quod
ſi nunc id agant uelle ſcire ſe q̧ lator ſit:& qui ſint
accepturi: ſe actiones uidere & diſſuadere uelle.
Quod ſi hoc cũ ſumme inutilia: tum multo ſint
turpiſſima:legẽ cuiuſcunq; modi ſit cõueniat in
præſentia conſeruari a iudicibus. Poſt ſi diſpliceat
a populo corrigi conuenire. Deinde ſi ſcriptũ non
extaret magnop̧e q̃reremus:neq; iſti niſi extra pe
riculũ quidem eſſet:crederemus. Nunc cũ ſcriptũ
ſit amentiam eſſe eius rei qui peccarit potius quã
legis ipſius uerba cognoſcer̃. His & huiuſmodi ra
tionibus oſtenditur cauſam extra ſcriptum accipi
non oportere. Secũda pars eſt in qua eſt oſtenden
dũ ſi in cæteris legibus oporteat in hac nõ oporter̃
Hoc demonſtrabit̃ ſi lex:aut ad res maximas: ho
neſtiſſimas:utiliſſimas: religioſiſſimas uidebitur
pertinere. Aut inutile:aut turpe: aut nephas eẽ ta
li in re non diligentiſſime legi obtemperare debere
aut ita lex diligenter p̧ſcripta demõſtrabit̃ ita cau
tum unaquaq; de re:& ita qd̄ oportuerit exceptũ:
ut minime conueniat quicq̃ in tam diligenti ſcri
ptura præteritum arbitrari. Tertius locus eſt: ei q̧
pro ſcripto dicet maxime neceſſarius:per quẽ oſtẽ
dat oportet:ſi conueniat cauſã contra ſcriptum ac
cipi:eam tamẽ minime oportere q̃ aduerſarius p̧
feratur:qui locus iccirco eſt huic neceſſarius: qd̄
ſemper is:qui contra ſcriptũ dicit:æquitatis aliud
afferat oportet. Nam ſumma ĩprudentia eſt eum
qui contra quã quod ſcriptum ſit aliquid probar̃
uelit:nõ æquitatis præſidio id facere conari. Si qḑ
igitur ex hac ipſa q̧ppiam accuſator d̄roget omni
bus partibus iuſtius & probabilius accuſare uide
atur. Nam ſuperior oratio hæc omnis faciebat uti
iudices etiam ſi nollent neceſſe eſſet:hoc autem ẽt

ɩeceſſe non eſſet:ut uellent cōtra iudicare. Id autem
ɩiet ſi quibus ex locis culpa demonſtrabitur eē in eo ꝙ
ɩut comparatione:aut remotione:aut relatione crīs:
ɩut conceſſionis partibus ſe defēdit:de quibus āte ut
ɩotuimus diligenter pſcripſimus:d'his locis quos res
ɩoſtulabit:ad cauſam aduerſariorum īprobandā trāſ
ɩeremus: aut cauſæ & rationes afferētur:quar̄ & quo
ɩonſilio ita ſit in lege:aut in teſtamēto ſcriptum:ut ſē
ɩentia quoq; & uoluntate ſcriptoris:& non ipſa ſolū
ɩcripturæ cauſa confirmatum eē uideat̄:ut aliis quoq;
ɩonſtitutionibus factum coarguet̄. Contra ſcriptū āt
ꝙ dicet primum eum īducet locum per quē æquitatis
ɩauſæ demonſtretur:aut oſtendet quo animo: quo
ɩonſilio:qua de cauſa fecerit:& quamcumq; cauſam
ɩſſumet:aſſūptionis partibus ſe defēdet: de qbus āte
ɩictum ē. Atq; hoc ī loco cum diutius cōmoratus ſui
ɩacti rationē & æquitatē cauſæ exornauerit:tum ex hiſ
ɩocis fere contra aduerſarios dicet cauſam oporter̄ acci
ɩi. demonſtrabit nullam eē legem quæ aliquam rē in
ɩtilē aut iniquam fieri uelit omnia ſupplicia quæ a le
ɩibus proficiſcantur culpæ ac malitiæ uindicande cau
ɩa cōſtituta eē. Scriptorē ipſum ſi exiſtat factum hoc
ɩbaturum:& idem ipſum ſi ei tales accidiſſet factum
ɩuiſſe:& ea re legis ſcriptorē:certo ex ordine iudices cer
ɩa ætate conſtituiſſe præditos:ut eēnt non ꝙ ſcriptum
ſuum recitarēt:qđ quiuis puer facer̄ poſſet: ſed q̄ co
ɩitatōem aſſequi poſſent:& uoluntatem interpræta
ɩi. Deīde illū ſcriptorem. ſi ſcripta ſua ſtultis homini
ɩus & barbaris iudicibus committeret: omnia ſūma
diligentia perſcrutaturum fuiſſe. Nunc uero quod ī
telligeret quales uiri iudicaturi eſſēt: iccirco eum quæ
perſpicua uideret eē non aſcripſiſſe neq;. n. uos ſcripti
ſui recitatores: ſed uoluntatis interprætes fore puta
uit. Poſtea quærere ab aduerſariis:quod ſi hoc feciſſē
quid ſi hæc accidiſſent? eorum aliquid ī quibus aut cā
ſit honeſtiſſima: aut neceſſitudo turpiſſima: tum
ne accuſaretis? Atqui hoc lex nuſquam excepit. Nō
omnia ergo ſcriptis:ſed quædam quæ perſpicua ſint
tacitis exceptionibus caueri. Deinde nullam rem

deinde aſſumptiuæ partis cu
iuſq; præcepta ſeruabit dicēs.
hoc quidem ſcriptum in lege
eſt. Sed ego feci ut prodeſſē:
uel reliqua quæ aſſumptiuæ
ſūt qualitatis:ut facta ipſa ſua
enumeret & exequatur. dein-
de tres illoſ compleat locoſ ex
aduerſa parte:quibus uſus eſt
is qui ſcripta defenderat. Hic
ex contrario doceat in omnes
leges accipi cauſas: & in hanc
legem accipi debere: & hanc
cauſam accipi debere. In om
nes leges accipi cauſas in hanc
non accipi iniquum aliqd con
ſtitui: ut omnia ſupplicia cul-
pæ: & malitiæ uindicādæ cau
ſa conſtituta ſint. Nunc ſe ni
hil malitioſe feciſſe:ipſum ſcri
ptorem ſi hodie præſens eſſet
factum ſuū probaturum: aut
ſi ipſe hoc ageret factum fuiſſe.

Hac de cauſa uiros bonos electos & dignitate & ætate ut nõ ſcripta legis recitarent ſed interpræ
rent ipſũ legis ſcriptorẽ:non barbaris hoibus ac ſtultis cõmiſiſſe ſcripta ſua. Nã ſi hoc crederet d
gẽter cunctas exeq̃rentur nunc q̃dam poſuiſſe:ex qbus ẽt non ſcripta cognoſci poſſunt p intell
tá uoluntatẽ. Poſtea dicendũ eſt qd fieri potuiſſet:in aut qd accidere potuiſſe quibus cauſa cũ c
locatur oſtendit recedẽdum fuiſſe a ſcriptis propter uel neceſſitatẽ:uel honeſtatem . Omnes leg
comprehendere oĩa non poſſe : quæ uelint exprimere:uel excipere ſed eſſe naturaliter in legib
cunctis tacitas exceptiones . deĩde
locum hunc debebit exeq:quia ne
q; ſermo hoium:neq; ſcriptum ali
quod plane ſe exprimat:aut eloq̃
tur uoluntatẽ: ſed ſemp expectari
ex ſcriptis reliqua quæ in uolunta
te intelligi poſſunt:deĩde utilitatis
& honeſtatis partes explicãdæ ſũt:
in qbus docebimus qd nos feceri
mus:& qd aduerſarii uelint: ut no
ſtrũ utile aduerſariorum inutile de
monſtretur. deinde locũ cõmunẽ
debemus inducere:nõ litteras nos
ſequi oportere:q̃ & tẽues & obſcu
ræ ſunt notæ uoluntatis:ſed ipſã il
lã uoluntatẽ:deinde inducere defi
nitionẽ:quid ſit lex:& ſic definire :
ut hoc potius uolũtas: quã ſcriptu
ra uideatur. Meritaq; iudices inſer
uiãt legi:qui uoluntatẽ legis inter
ptantur:iniquũ eẽ affici ſupplicio
eum qui non aperte contra legẽ fe
cerit:ſed ex aliqua rõe utilitatis rei
pu. his rõibus & rebus:tres illi loci
approbant:q ſunt contrarii ſupio
ribus tribus:uti doceãus & accipi
cãm in oibus legibus: & ĩ hãc legẽ
accipi & hãc cãm accipi. Prærerea
operã dare debẽus: ut ẽt ſcriptũ ip
ſũ:ſi quo pacto poſſumus cõuerta
mus:ut id uideat tenere uerbis:qd
nos interptamur . Faciamuſq; tale
aliqd:q̃le ſupra fecit : quo ſcripto
nitit:ut ad ſcriptũ applicet uolun
tatẽ. Sic hic q uolũtate nitit in ſcri
pto debet aliqd inuenire quod in
terptetur:qd conueniat uoluntati
id faciet ſi ambiguũ aliquid in ſcri
pto inuenerit:aut p collectionẽ ex
eo quod ſcriptũ eſt : id qd ſcriptũ
non eſt oſtenderit ſic fieri:ut cũ le
ue neſcio qd inuenerit:ĩ ſcripto ta
men: cũ æqtatẽ oſtẽderit in ſua cã
eẽ plurimũ pficiet:& ſubducet ad
uerſario argumẽtũ ſuũ :in quo ille
poſuit ſcripta tantũ iudices ſeq de
bere. Cũ & hic docer̃ cœpit in ſcri
pto eẽ aliqd:qd pſit ei uolũtati: q̃
interptat. Poſtremi loci ſũt cões q
ſumi potuer̃t ex ptibus aſſũptiuæ q̃litatis:qd ſupra dixĩus. Ver̃ erit ppus locus eius q ſcripta def
dit leges ex ſe ĩtelligi deber̃:nõ ex utilitate ĩterptantiũ. deĩde erit alter nihil legibꝫ carius eẽ deber

neq; legibus:neq; ſcriptura ulla:deinde neq; in ſ
mone q̃dem quotidiano atq; imperiis demeſtici
r̃cto poſſe adminiſtrari:ſi unuſquiſq; uelit uerb
expectare:& non ad uoluntatẽ eius q uerba hab
erit acceder̃. Deĩde ex utilitatis & honeſtatis par
bus oſtendere q̃ inutile:aut quã turpe ſit id quo
aduerſarii dicant fieri oportuiſſe aut oporter̃:& i
qd fecerimus:aut poſtulemus quã utile : aut qu
honeſtum ſit. Deinde leges nobis caras eẽ : non
pter litteras:quæ tenues & obſcur̃ notæ ſint uol
tatis:ſed pp earum rerum:quibus deſcriptũ ẽ u
litatem:& eorũ qui ſcripſerunt ſapientiã & dilig
tiam. Poſtea quid ſit lex deſcribere:ut ea uideat i
ſententiis:non in rebus cõſiſtere:& iudex is uidea
legi obtẽperare qui ſententiã eius nõ qui ſcriptu
ſequatur. Deĩde quã indignum ſit eodẽ affici ſu
plicio: eũ qui pp aliquod ſcelus & audaciã contr
leges fecerit:& eũ qui honeſta aut neceſſaria de c
non ab ſnĩa:ſed ab litteris receſſerit legis : atq; h
& huiuſmodi ratiõibus:& accipi cãm:& in hac a
cipi lege:& eam cauſã quã ipſe afferat accipi opo
tere demonſtrabit. Et quẽadmodũ ei dicebamus
qui a ſcripto diceret:hoc forte utiliſſimũ : ſi qui
de æquitate ea quæ cũ aduerſario ſtaret derogaſſ
ſic huic qui cõtra ſcriptũ dicet plurimũ proder
ex ipſa ſcriptura aliquid ad ſuã cauſam cõuerter
tũ ambiguum aliquid oſtendere. Deĩde ex illo a
biguo eã partem. quæ ſibi pſit defẽdere:aut uer
diffinitionẽ inducere:& illius uerbi uim quo urg
ri uideat ad ſuæ cauſæ cõmodum traducer̃: aut e
ſcripto:non ſcriptũ aliquod inducer̃ per ratiocin
tionem de qua poſterius dicemus. Quacũq; ãt ĩ
re quãuis leuiter pbabili ſcripto ipſo ſe defẽdit:e
cũ æqtate cã abundabit:neceſſario multũ pficiet
ideo qd ſi id quo nitit aduerſariorũ cã ſubduxer

At uero erunt alii loci coẽs eius qui ſe uoluntate defendit leges in conſilio ſcriptoris eſſe & utilita e communi deinde indignũ eſſe æquitatẽ litteris p̃mere & urgere cũ æquitas magis in uoluntate ernatur. Ex is locis quos treſ i ptitione ſupra poſuit & accipi cám & in hac lege accipi & hác cám ccipi. Repetit p anacephaleoſin i cõcluſione tres illos quos in ptitione poni locos dixit: & pro cripto & contra ſcriptũ: aut ex ſcripto nõ ſcriptũ aliquod inducere. i. ſyllogiſtice tractare. Cũ æq ate cã abundabit neceſſario multũ proficiet. Fit & hic concluſio: ut & is q ſe uoluntate defendit. operá det ut ipſũ ſcriptũ pro ſe faciet: uel ãbiguo aliquo rep̃henſo uerbo: uel cæteris ut nõ uoluntate tamen: ſed ẽt ſcripto niti uideať quemadmodũ illi ipſe ſupra qui ſe ſcripto defẽdit: ita p̓ceperat ut nõ ſola uerba amplecteret: ſed ẽt ſcriptoris oſtẽderet uoluntatẽ. Loci aũt cõmunes cæteris ex aſſũptõnis partibus in utraq; partẽ cõueniet. Vt aut remoueat: aut cõpẽſet: aut referat: aut cõcludat. Ex cõtrariis autẽ legibus controuerſia naſcitur: cum inter ſe duæ uideni leges: aut plures diſcrepare hoc mõ. De legalibus controuerſiiſ tertia eſt q̃ ex cõtrariis legibus cõſtat. Nam dicta eſt ambiguitas: dicta etiam controuerſia: quæ conſtat ex ſcripto: & uoluntate. Contrariæ uero leges nunc duæ ſunt: nunc plures: nunc una ſi duplex ẽ q̃q̃ & una ſimplex facere leges cõtrarias poteſt. At una duplex facit leges contrarias: cum una pars nititur legis parte altera rurſus alia legis parte dimicat & repugnat. Apud rhetores ẽ iſta cõtrouerſia. Rapta raptoris mortẽ aut indotatas nuptias optet: ut rapta una parte nitatur ac dicat mortẽ ſe opt are debere raptoris. Altera nuptias iducat: ac fiãt leges cõtrariæ ex duplici pte legis. Itẽ una lex cõtrarias leges facere poteſt hoc mõ. Cũ lex ẽ: ut uir fortis petat p̃miũ qd̃ uolet: & duo adoleſcẽtes filii fortiter fecerĩ: petit præmii noie unus: ut pater eius: q reus factus fuerat proditionis ante iudiciũ liberet. Alter petit: ut agať iudiciũ. Ita ex una lege diuerſa petentium uolũtate leges cõtrariæ eẽ dicenť.

-bẽm illã eius uim & acrimoniã lenierit ac deluerit Loci ãt cõmunes cæteri ex aſſũptionis partibus in utrãq; partẽ cõueniẽt. Præterea ãt eius q̃ a ſcripto licet leges ex ſe nõ ex eius qui cõtra cõmiſerit utilitate ſpectari oporteť & legibus ãtiquius hẽri nihil oporteť. cõtra ſcriptũ legis ĩ ↄſilio ſcriptoris & utilitate cõmuni: nõ ĩ uerbis cõſiſtere. Quã indignũ ſit æquitatẽ litteris urgeri: q̃ uolũtate eius qui ſcripſerit defẽdať. Ex cõtrariis ãt legibus cõtrouerſia naſciť: cũ ĩter ſe uidenť duæ leges: aut plures diſcrepare hoc mõ. Lex ẽ qui tyrãnũ occiderit olympicaꝝ præmia capito: & quã uolet ſibi rẽ a magiſtratu depoſcito: & magiſtratus ei cõcedito: Et altera lex eſt tyrãno occiſo qnq; eius ꝓximos cognatiõe magiſtratus necato. Alexãdrũ q apd̃ phereos ĩ Theſſaliã tyrãnidẽ occuparat: uxor ſua cui nom̃ Thebe fuit noctu cũ ſimul cubaret occidit. Hæc filium ſuum quem ex tyrãno hẽbat ſibi ĩ præmii loco depoſcit. Sunt qui ex lege puerum occidi dicant oportere: res in iudicio eſt. In hoc genere utrãq; in partem iidem loci eademq; præcepta conueniẽt: ideo quod utriq; ſuã legem confirmare & cõtrariã infirmare debebit. Primũ igiť leges oporť tebit cõtẽdere cõſiderãdo utra lex ad maiores hoc ẽ ad utiliores & honeſtiores ac magis neceſſarias res pertĩeat. Ex quo cõficiť ut ſi leges duæ aut plures erũt: aut quot quot erũt quæ cõſeruari nõ poſſũt: quia diſcrepẽt ĩter ſe maxime cõſeruãda puteť q̃ ad maximas rex pertineť uideať. Deĩde utra lex poſterius lata ſit: nã poſtrẽa quæq; grauiſſĩa ẽ Deĩde utra lex iubeat aliq̃d utra p̃mittat nã id q̃

Verbũ his omiſſis Tullius definit qd ſint leges cõtrariæ. Deĩde põit exẽplũ d̃ eo q tyrãnũ occiderit: ut præmium accipiat. deinde alteram legit ꝓponit ut tyráno occiſo qnq; ꝓximi facile interficiantur. Deinde reliqua præcepta dat coiter in utranq; partẽ. Etenim cũ ãbe partes lege nitátur que p̓cepta data fuerĩt uni parti ad alterá ptem: q̃ ẽt ipſa lege nitetur p̓cepta eadẽ transferuntur. Eritq; unicuiq; parti hoc principale: ut ſuã legẽ laudet aduerſarii uituperet reprehẽdat. Erit ergo tractatus talis: utra utilior lex ſit: utra honeſtior: utra magis neceſſaria: utra ad res plures pertinet tura ad maximas: utra lex poſterior ſit. Melior. n. quæ poſterior: utra lex iubeat: utra p̃mittat: utra uetet. Nam iubet deſertor capite puniatur. Permittit adulterium: cum adultera liceat occidere: deinde utra lex pœnam conſtituat: ei qui obtemperet: utra maiorem pœnam: deinde

utra lex iubeat:utra uetet:in eo enim quod iubetur & permittitur quaſi unũ genus ſit:contrariun
eſt in eo qđ uetatur. Verum in eo qđ imperatur & permittit̃ ſit diuerſitas quã ſupra poſuit:cũ illi
eſt neceſſitas:hic utendi uoluntas. At his duobus:contrariũ eſt quod uetatur:ut infamis ne milite
uti ĩpudicus:ne cõtionetur. Maior aũt eſt auctoritas legis:quæ uetat:quã illa quæ imperat. Omn
enĩ lex quæ uetat fortior propterea quia corrigit illam:quæ aut permittit:aut imperat. Et enim c
omnem hominem ad concionem uenire liceat:& ſit hæc lex quæ quaſi ꝑmittat:hæc quæ uetat:i
famis ne concinetur corrigit illam
legem:qua aut iubetur aliqd: aut
permittitur. Deinde conſiderãdũ
utra lex de parte cõſtituta ſit: utra
de omni uel re uł actu:utra lex ſpe
cialiter ſcripta ſit:utra generaliter.
Melior enim quæ de ſpecie ſcripta
eſt non cõmuniter. Et eſt cõmuni
ter:ut hominem occidere ne liceat
Specialiter uirum fortem occidet̃
ne liceat. & alia huiuſmodi. Deĩde
conſiderãdum ex qua lege ſtatim
fieri aliquid:aut nõ fieri neceſſe ſit
& ex qua ſit aliqua tarditas. Nam
eſt tarditas:ut in illa lege legatus ĩ
tra diem triceſimũ ꝓficiſcat̃. Hæc
omnia cum dicta fuerint operã da
re đbeat unaquæq; pars: quæ pro
lege ſua nititur uti doceat legem
ſuam & iuſtam eſſe & apertam. ad
uerſariorum autem uel iniuſtam:
uel obſcuram:uel ambiguam. Aut
ratiocinatione colliget quod ue/
lint adhibere aliq̃ definitionẽ ad
uerſarii:ut ĩtelligi poſſit qd in lege
ſit:in nr̃a aũt lege oĩa eẽ manifeſta.
Deĩde debemus adiungere uolun
tatẽ:ut aſcriptũ uoluntas quoq; in
terꝑtata cõſentiat. Dare ẽt operã:
ut aduerſariorũ lex cõtrariã habe
at uoluntatẽ. Et ſi fieri põt aduerſa
riorũ legis ita ẽ interꝑtãda ſnĩa: ut
pœnæ ẽt ipſa lex aduerſariorũ per
ſnĩæ interꝑtationẽ pro nobis facer̃
uideat̃:ut ambæ leges nr̃æ ſint par
tis. Vna nr̃a ꝑ ſcriptũ aduerſarioꝶ
per uoluntatẽ. Poſtremi ſunt Inci
cões q in legibus contrariis ſumi
poſſũt:& utilitate & hõeſtate legiſ
cuiuſcunq; ea maxĩe conſiderãda
putet̃:quæ ad maximas res ꝑtinet̃
uidet̃. Præceptũ hoc ẽ. Cõparãdas
leges eſſe utrũ inter ſe duæ uł tres
diſcrepẽt leges:& ſeruari non poſ
ſunt ambæ:qa diſcrepẽt:ea maxĩe
cõſeruet̃ q̃ ſit in cõparatiõe utilior
honeſtior:magis aũt neceſſaria. ex
ratiocinatiõe aũt naſcit̃ controuer
ſia cum ex eo qđ uſpiam eſt ad id
quod nuſquam ſcriptum eſt uenitur. Ratiocinatio ſyllogiſmus dicitur controuerſia legalis eſt
Habet tractatum cum eo quod ſcriptum eſt: id quod ſcriptum non eſt colligitur.

imperatur neceſſariũ eſt:illud quod permittit̃ u
luntariũ eſt. Deinde in utra lege: ſi non obtemp
tum ſit pœna afficiat̃:aut in utra maiori pœna ſt
tuatur. Nã maxime conſeruanda ẽ ea quæ dilige
tiſſima eſt & ſancta. Deĩde utra lex iubeat:utra u
tet. Nam ſæpe ea quæ uetat quaſi exceptõe quad
corrigere uidet̃ illam quæ iubet. Deinde utra lex
gñe omni:utra de parte aliqua utra cõmuniter i
plures:utra in aliquã rem certã ſcripta uideat̃. N
quæ in partem aliq̃: & quæ incertam aliquã re
ſcripta eſt promptius ad cauſam accedere uidetu
& ad iudiciũ magis pertinere. Deinde ex lege utrũ
ſtatim fieri neceſſe ſit:utrum inhabeat aliquã m
ram & ſuſtentationẽ:nam id quod ſtatim faciẽdu
ſit:perfici prius oportet:deinde operã dare ut ſu
lex ex ipſo ſcripto uideatur niti. Contraria ãt: au
per ambiguum:aut per ratiocinationẽ:aut per di
finitionẽ induci:& ſanctius:& firmius id uideatu
eſſe:qđ apertius deſcriptũ ſit. Deinde ſuæ legis a
ſcriptum ipſũ:ſententiã quoq; adiungere: Cõtr
riam legẽ:item ad illam ſententiã traducere: ut ſ
poteſt fieri ne diſcrepare quidẽ uideantur inter ſe
Poſtremo facere ſi cauſa dabit facultatẽ:ut noſtr
ratione utraq; lex conſeruari uideatur & aduerſ
riorum ratõne altera ſit neceſſario negligenda. L
cos aũt cõmunes:& quo ipſa cauſa det uider̃ opo
tebit. & ex utilitatis & honeſtatis ampliſſimis p
bus ſumere demonſtrantẽ per amplificationẽ a
utrã potius oporteat accedere legẽ. Ex rõcination
naſcit̃ cõtrouerſia cũ ex eo qđ uſpiam eſt ad id q
nuſq̃ ſcriptum eſt peruenit̃. Hoc pacto lex ſi furi
ſus ẽ agnatorũ. gentiliũq; in eo pecuniaq; eius p
teſtas eſto. Et lex paterfãilias uti ſup fãilia pecũi
q; ſua legaſſet:ita ius eſto. Et lex ſi pr̃fãilias ĩteſt
tus morit̃:fãilia pecũiaq; eius agnatoꝶ gentiliũq

cero ait:cum ex eo quod uſpiã ſit ad id qđ nuſquã ē ſcriptũ uenit: & hēt modos ſuos:qbus com
endat:uel ſimile cũ colligimus:uel cũ minus colligimus ex maiore:uel cũ conſeqns dat exēplũ.
d hæc in marcomãno exēpla ſũt poſita:dat exemplũ Ci.d: eo q damnatus parricidii ĩ carcere
tamentũ fecerit. Nulla qdē lex teſtamentũ facere prohibet eũ:q dãnatus ſit parricidii. Sed ſunt
æ leges q̃ multa facere ꝓhibēt:parricidii reũ & dãnatũ. Ex qbus colligit ēt hoc faciendi teſtamē
llũ nõ habuiſſe poteſtatē. Itē multæ leges ſũt teſtamētoꝝ faciēdoꝝ:ex quibus iterũ colligit hũc
faciendi teſtamenti poteſtatē non habuiſſe. Tractatus uero hēt & locos argumētoꝝ tales. Primũ ut ſcriptũ laudemus: & cõfirmēuſ deĩde cõferamus cũ eo facto quod colligimus aſcriptum. deinde ut ſimile eſſe doceamus. deinde ut ſi illđ æquum ſit: hoc quoq; eſſe æquũ iudicemus. deinde ut dicamus cũ de hoc ſcriptum ſit cur đ alio ſcriptum non ſit ꝙ quaſi manifeſtum fuerit ex eo quod ſcriptum eſt: ēt ꝙ ſcriptũ ñ ſit. & iccirco a ſcriptori legis prætermiſſum eſſe uideat. Deinde doceamus in multis legibus mlta præterit: ſed accipi:hæc ac ſi non ſint præterita: ex his.ſ.q̃ ſcripta ſunt: hæc dicit qui utitur collectione: Qui contra pugnat ante omnia laborare debet: ut ſimilitudinem tollat: & dicat aliud eſſe in eo quod ſcriptum eſt aliud in eo quod admiſſum eſt:ac propterea eſſe diſſimile & non debet accipi ex eo quod ſcriptum eſt: id quod nõ ſcriptum eſt:cum ſit mlta diſtantia diſſimilitudinis & ſimilitudinis:de quibus in primo libro expoſuit Cicero. Addere præterea etiam poterit iſ qui contra collectionem nititur uti & ipſe utatur aliqua collectione. Quod ſi & contigerit iiſdem argumentis utetur quæ ſupra dedimus:ei qui utitur collectione. Sin autem ñ poterit uti:hoc aget: ut oſtendat ſcriptũ ſolũ conſiderari oportet. Periclitari iura oĩa:ſi ſimilitudĩes accipiant:nihil.n.eē pœnæ: quod ñ alteri ſimile eē uideatur. Poſtremi loci ſunt cõmunes ab eo q utitur ratiocinatione extra ſcriptum p coniecturam id quod ſcriptum nõ eſt accipi oportere. Deinde neminē poſſe ſcriptura cõplecti uniuerſa. Illđ tantummodo bene ſcribere legem: qui quædam cõtingat ex quibus alia præterit ĩtelligi poſſit. Loci uero coēs cõtra eũ qui collectione nititur:iſti ſunt.

to. Quidã iudicatus ē parētē occidiſſe:ei ſtatĩ qđ
giendi poteſtas non eēt ligneæ ſoleæ in pedes ĩ
ictæ ſunt. Os autem obuolutum ē foliculo & ꝑ
gatum. Deinde in carcerem deductus: ut ibi eēt
ntiſper: dũ culeus in quem coniectus in proflu
tem deueheretur:compararetur. Interea quidã
us familiares in carcerē tabulas afferunt:& teſteſ
lducunt. Hæredes quos ipſe iubet ſcribũt: tabu
obſignãtur. De illo poſt ſupplicium ſumitur.
ter eos qui hæredes in tabulis ſcripti ſũt: & ĩter
gnatos de hæreditate cõtrouerſia ē. Hic certa lex
æ teſtamenti faciendi his qui in eo loco ſint ad
nat poteſtatem:nulla profertur. Ex cæteris legi
is quæ hunc ipſum ſupplicio huiuſmodi affici
nt:& quæ ad teſtamenti faciendi poteſtatem pti
et per ratiocinationem ueniendum ē ad huiuſ
odi rationem:ut quæratur:habuerit ne teſtam̃
faciendi poteſtatē. Locos ãt in hoc generĩ argum̃
ndi hos: & huiuſmodi quoſdam eē arbitrãur.
rimum eius ſcripti quod proferas laudatõem &
õfirmationem Deinde eius rei de qua quærit cũ
de quo cõſtet collationem huiuſmodi:ut id de
uo quærit:rei de qua cõſtet ſimile eſſe uideatur.
oſtea adminiſtrationem percõtatione: qui fieri
oſſit:ut qui hoc æquũ eſſe cõcedat: illud neget:
uod aut æquius:aut eodē in genere ſit. Deinde
circo de hac re nihil eē ſcriptum:quod cũ de illa
eſſet ſcriptũ: de hac re is qui ſcribebat neminē
ubitaturũ arbitratus ſit. Poſtea multis ĩ legibus
ulta præterita eē:q̃ iccirco præterita nemo arbi
etur:quod ex cæteris đ qbus ſcriptũ ſit ĩtelligi
oſſint. Deĩde æquitas rei demõſtrãda ē:ut in iu
diciali abſoluta. Cõtra ãt qui dicet ſimilitudinē
firmarĩ debebit:qđ faciet ſi demõſtrabit illđ ꝙ
õfert diuerſũ eē genere:natura:ui:magnitudine
co tēpore:perſõa:opinione:ſi quo ĩ nũero illud
uod per ſimilitudinē affert:& quo illud in loco
ius cã affertur:haberi cõueniat demonſtrabit.

Coniecturam non eſſe firmũ argumentum:ſed eſſe diuinationem.Deinde ſtulti eẽ ſcriptoris nc
omnia quæ cauenda ſunt in lege conſcribere.His q in eo loco ſint adimat poteſtatem : neq; pm
tat:ſed ut quaſi permiſſio eſſe uideat́ collectio fit ex aliis . Definitio ẽ cum in ſcripto uerbu
aliquod eſt poſitum:cuius de ui quæritur hoc modo.Subiungit poſtremã legalem controuerſi
quam definitionẽ nominauit:quæ nulla parte diſtat a conſtitutione rationali:niſi ꝙ uerbum in
ge poſitum:uel in ſcriptura aliqua cum definitur quod ſignificet quid ſit:tunc fit legalis definiti

Supponit exemplum đ his qui nauem ſuam dicunt:ꝙ unus incubuerit gladio:alter remum imperitus gubernandi tenuerit.Gubernator in ſcapham fugerit hic cum contẽdant:cuius nauis ſit: ex lege initiũ capiunt controuerſiæ . Quæritur tamen uerbũ quod in lege poſitũ eſt quid ſit nauis.deide quid ſit nauem deſerre : & quid ſit in nauem remanere.Hæc ſola diſcretio ẽ data inter definitionem legalẽ & conſtitutionem id eſt rationalem ſtatum. Præcepta autem dicendi eadẽ ſeruabimus:quæ ſupra ſunt poſita ut definiamus : & cætera quæ præcepit. Tunc expoſitis argumẽtationibus quæ in iudiciale cauſarum genus accommodantur. Finitis omnibus ꝓceptis quæ dari fuerant ad omnes conſtitutiones : & ad omnia genera controuerſiarũ quæ in legibus ſunt:dum taxat ĩ iudiciali genere cauſarum trãſit Tullius ad deliberatiuam cauſã:& ad demonſtratiuam.Non ꝙ alia præcepta eſſe poſſint deliberatiuæ & demonſtratiuæ q̃ fuerint ſupra in iudiciali genere dum taxat in cõſtitutionibus. Nam pari modo cõiecturæ finis:& cæteræ conſtitutiõeſ & omnia genera cõtrouerſiarum uerſantur in deliberatiuo & demõſtratiuo quemadmodũ in iudicialibus.Vnde non alio modo dicẽda ſunt in iudiciali:& alio in cæteris : ſed eadem dicẽdi ubiq; præcepta ſeruabũtur . Verum etiam quoniã ĩ libro primo docuit:& hic admonet fines ſuos certos habẽt genera iſta controuerſiarũ neceſſario pp

Deinde quid res cum re differat demonſtrabitu
ut non idẽ uideatur:de utraq; exiſtimari oporte
Ac ſi ipſe poterit quoq; rõcinationibus uti iiſde
qbus ante dictũ eſt utetur:ſi non poterit:negab
oporteŕ quicquã niſi quod ſcriptũ ſit conſidera
periclitari oĩa iura:ſi ſimilitudines accipiantur:
hil eſſe pene qđ nõ alteri ſimile uideaŕ multis d
ſimilibus rebus:& in unamquãq; rem tamen ſi
gulas eſſe leges . Omnia poſſe inter ſe uel ſimil
uel diſſimilia demõſtrari:loci cões a ratiocinati
oportere cõiectura ex eo qđ ſcriptũ ſit:ad qđ no
ſit ſcriptũ peruenire : & neminẽ poſſe omnes r
per ſcripturam amplecti:ſed eũ cõmodiſſime ſc
bere q̃ curet:ut quædam ex qbuſdam intelligan
Contra ratiocinationẽ huiuſmodi : coniecturã
uinationẽ eſſe:& ſtulti ſcriptoris eſſe nõ poſſe o
nibus de rebus cauere quibus uelit.Definitio ẽ c
in ſcripto uerborũ aliquod eſt expoſitũ cuius đ
quæritur:hoc modo lex eſt q in aduerſa tẽpeſta
nauim reliquerint oĩa amittunto:eorum nauis
onera ſunt qui in naui remãſerit . Duo quidã
iam in alto nauigarent:& eorũ alterius nauis:al
rius onus eſſet naufragũ quendam natantẽ & n
nus ad ſe tendẽtẽ aduerterunt:miſericordia cõn
ti nauim ad eum amplicuerunt: hominẽ ad ſe
ſtulerunt.Poſtea aliquãto ipſos quoq; tempeſt
cœpit iactaŕ uehemẽtius uſque adeo:ut domin
nauis:cũ idem gubernator eſſet in ſcaphã cõfu
ret:& inde funiculo qui a puppi relegatus ſcapl
annexã trahebat naui:quoad poſſet moderaret
Ille aũt cuius merces erant in gladiũ in naui ibi
incumberet.Hic ille naufragus ad gubernaculu
acceſſit:& naui quoad potuit eſt opitulatus.Se
tis ãt fluctibus:& tempeſtate iam commutata n
uis in portũ incolumis prouehitur.Ille aũt qui
gladiũ ĩcubuerat leuiter ſauciatus facile ẽ ex uul
re recreatus.Nauim cũ onere hoꝝ triũ ſuã quiſ

ſſe dicit. Hic omnes ſcripto ad cauſam accedunt
ex nominis ui naſcitur controuerſia; Nam & re
nquere naué: & remanere in naui. Denique na
is ipſa quid ſit definitionibus quæritur. Iiſdem
item ex locis omnibus: quibus conſtitutio defi
itam tractabitur. Nunc expoſitis his arguméta
onibus quæ in iudiciale cauſarum genus accom
odantur: deinceps in deliberatiuũ genus & de
onſtratiuum argumentandi locos: & præcepta
abimus nõ quo nõ ĩ aliqua cõſtitutione oĩs ſẽp
uſa uerſetur: ſed quia proprii tamen harum cã
m quidam loci ſunt non a conſtitutione ſepa
ti: ſed ad fines horum generum accommodati.
lã placet in iudiciali genere finem eſſe æquitaté:
oc é parté quandam honeſtatis. In deliberatiuo
item Ariſtoteli placet utilitatem: nobis auté &
õeſtaté & utilitatem. In demõſtratiuo honeſta
m. Quare in hoc quoq; genere cãæ quædam ar
umentationes cõmuniter ac ſimiliter tractabũt
uædam ſeparatius ad finem quo referri omnem
tionem oportet adiungentur atq; uniuſcuiuſq;
nſtitutionis exemplum ſupponere non graua
mur: niſi illud uideremus: quemadmodum res
oſcuræ dicendo fierent apertiores: ſic res apertas
oſcuriores fieri oratione. Nunc ad deliberationiſ
æcepta tendamus. Rerum expetẽdarum tria ge
ra ſunt: par autem numerus uitandarum ex cõ
aria parte. Nam eſt quidam quod ſua ui nos alĩ
at ad ſeſe non emolumento captans aliquo: ſed
hens ſua dignitate quod genus é: uirtus ſcien
a: ueritas. Eſt aliud: ãt non propter ſuam uim &
turam: ſed propter fructum atq; utilitatem pe
ndum: quod pecunia eſt. Eſt porro quiddam ex
rum partibus iunctum: quod & ſua ui & digni
te nos inductos ducit: & præ ſe gerit quãdã utili
tem: quo magis expetatur: ut amicitia: bona exi
matio. Atq; ex his horum contraria facile tacẽti
s nobis intelligẽtur. Sed ut expeditius ratio tra
tur: ea quæ perſcripſimus breui nominabũtur
ã in primo quidem genere: quæ ſũt honeſta ap
llabuntur. Quæ autem in ſecundo utilia: hæc

ſines. Alia quædam præcepta: & alia quædam argumenta tradenda ſunt: de quibus nunc tractabit Finem habet iudicialis cauſa æquitatem. Deliberatiua finem habet utilitatem: ut Ariſtoteli placet: ut Ciceroni utilitatem & honeſtaté Demonſtratiua finem habet honeſtatem. Ergo propter fines quaſi alia argumenta ſunt neceſſaria. Aliud enim cogit ĩ tractatu præter. conſtitutionem quamlibet: ille qui æquitatem cupit iudicibus perſuadere aliud ille qui oſtendere cupit utilitatem & honeſtatem aliud qui oſtendere uult honeſtatem. Vnde ipſius utilitatis & honeſtatis præcepta dãda ſunt: quæ & deliberatiuæ cauſæ uidentur & demonſtratiuæ propter fines proprios conuenire: & poterat quidẽ ſupponere exempla deliberatiuæ per ſingulas conſtitutiones: hoc ẽ ut doceret incidere in deliberatiua coniecturam finem & reliquas conſtitutiones. Item pari modo ĩ demonſtratiua: ſed quoniam res aperta eſt dicere præteriit: ne rẽ ſatis claram dum apertiorem per exempla uult reddere obſcuriorẽ exemplorum diuerſitate feciſſet. Rerum expetendarum tria genera ſunt. Par autem numerus uitandarum ex contraria parte. Deliberatiuæ & demonſtratiuæ cãæ fines dixit eſſe utile & honeſtum. Verum eſt quiddam honeſtum quod purum ſolum & per ſe honeſtũ eſt. Aliud uero honeſtum: quod habet mixtam utilitatem quod iccirco honeſtum dicitur: quia ſemper ĩ copulatis rebus nomen a meliori parte componitur ut demonſtratiuam cãm: cũ intelligamus hr̃e laudẽ & uitupationẽ

Quidam tamen hanc eãdem cãm
a parte meliore ſicut diximus lau-
datiuã eſſe dixerũt. Ergo cũ hone
ſtũ nunc p ſe ſolũ ſit: nunc ſit aliud
quod iunctum eſt ex utilitate: tam͂
ẽt hoc honeſti nomẽ nuncupatur.
Sunt igitur tria quæ expetuntur
honeſtũ pu℞: honeſtum cũ utili:
& ipſum utile purum ac ſeparatũ.
Sed his tribus expetendis: hoc eſt:
honeſto utili: & illo tertio qđ mix
tũ ẽ adiungũtur duo ad tractatum
neceſſaria neceſſitudo & affectio:
de quibus plenius poſtea diſputa-
bitur. Atq; honeſtũ ipſũ quod pp
ſe expetitur cũ duas partes ut dixi
mus diſtributum ſit prius tractat
de eo ipſo quod purum eſt nullo
utili ſociato quam diximus eẽ uir
tutẽ: hanc diuidit in partes quattu
or: prudentiam: iuſtitiam: fortitu-
nem: temperãtiam. Et definit pru-
dentiam eiq; tres ſpecieſ ſubiũgit:
memoriã: itelligentiã: prouidẽtiã:
q̄ ratione tempo℞ cõſtãt. Præteri
ti temporis eſt memoria. Præſẽtis
intelligẽtia. Futuri prouidẽtia: haſ
ſimiliter definit. Itẽ definit iuſtitiã
ſecundũ uirtutem eiq; ſubiicit par
tes ſimiliter tres naturalem: iuſtiti
am conſuetudinis iuſtitiam legiti-
mam iuſtitiã: eaſq; ſimiliter đfinit
& dat exempla. Subiungit terti-
am uirtutẽ: quã appellat fortitudi
nem hanc definit: & ei ſubiicit par
tes quattuor: magnificẽtiam: fidẽ-
tiam: patientiam: perſeuerantiam
Quas item definit ſicuti omnia.
Quarta poſtremo ſubiungit͛ uir-
tus: quæ temperantia dr̄. & dat ei
partes tres: continentiam clæmen
tiã: modeſtiam: quas partes đfinit
ita ut omnia ſuperiora: quibus ex
plicitis a parte docuit id ſolum ꝙ
propter ſe expetitur: & quid ſit: &
quale ſit uerum cum honeſtũ hoc
intelligamus eſſe quod propter ſe
expetitur: non pp aliquod emolu
mentum quod ipſum utiq; uirtus
ẽ: qm͂ incidebat quæſtio an uirtuſ
.i. honeſtũ pp ſe expeteretur. Epi-
curei enim dicũt uirtutẽ expeti ip
ſam pp uolũtatem huius quæſtio
nis: cũ clarior uidet͛ eẽ tractatus di
ſtulit: & negauit ad hoc iſtitutũ de
bere ſociari ubi tm͂ præcepta traduntur: non rerum diſputatio continet͛. Nã primo in genere q̄
honeſta appellantur: uirtus: ſcientia: ueritas quæ nullam ob utilitatem: ſed propter ſe expetun

autem tertia quia partem honeſtatis & utilitati
continent: & quia maior ẽ ius honeſtatis iunct
eſſe omnino ex duplici genere intelligentur ſed i
meliorem partem uocabuli conferantur: & hon
ſta nominentur. Ex his illud conficitur: ut appet
darum rerum partes ſint honeſtas: & utilitas uit
darum turpitudo & utilitas. His igitur duabus r
bus: res duæ grandes ſunt attributæ: neceſſitud
& affectio: quarum altera ex ui: altera ex re & pſ
nis conſideratur. De utraq; poſt apertius pſcrib
mus. Nunc honeſtatis rationes primum explic
mus: Quod autem totum: aut ex aliqua parte
pter ſe petitur honeſtum nominabimus. Quar
cũ eius duæ partes ſint: quarum altera ſimplex: a
tera iuncta ſit: ſimplicem prius conſideremus. E
igitur in eo genere omnis res una ui atq; uno no
amplexa uirtus. Nam uirtus ẽ animi habitus n
turæ modo atq; orationi conſentaneus. Quãobr
omnibus eius partibus cognitis erit tota uis ſir
plicis honeſtatis conſiderata. Habet igitur part
quattuor: prudentiam: iuſtitiam: fortitudinem
temperantiam. Prudẽtia ẽ rerum bonarum & m
larum & utraq; ſcientia. Partes eius: memoria i
telligentia. prudentia. Memoria ẽ per quam a
mus repetit illa quæ fuerunt. Intelligentia ẽ per
ea perſpicit quæ ſũt. Prouidentia per quam fut
rum aliquid uidetur antequam factum eſt. Iuſ
tia eſt habitus animi communi utilitate conſer
ta: ſuam cuiq; tribuens dignitatem: eius initium
ab natura profectum. Deinde quædam inconſi
tudine ex utilitatis ratione uenerunt. Poſtea reſ
ab natura profectas & ab conſuetudine probat
legum metus & religio ſanxit. Naturæ ius erit c
non opinio genuit: ſed quædam innata uis inſe
it: ut religionem: pietatem: gratiam: uinditione
obſeruantiam: ueritatem. Religio ẽ quæ ſuper
ris cuiuſdam naturæ quam diuinam uocant cu
cerimoniamq; affert. Pietas per quam ſangui
coniunctis patriæq; beniuolis officium & dilige
tribuitur cultus. Gratia in q̄ amicitia℞ & officio

erius memoria & remunerandi uoluntas conti
tur. Vindicatio eſt per quam uis aut iniuria &
nnino omne quod ob futurum eſt defendendo
t ulciſcendo propulſat. Obſeruantia ē ꝑ quam
mines aliqua dignitate antecedentes cultu quo
m & honore dignantur. Veritas ē per quam im
utata ea quæ ſunt: aut ante fuerunt: aut futura
nt dicuntur. Conſuetudine ius ē: quod aut leui
a natura tractum aliud & maius fecit uſus: ut
igionem: aut ſi quid eoꝝ quæ ante diximus ab
tura profectum: maius factum ꝑꝑ conſuetudi
m uidemus: aut quod in morem uetuſtas uul
approbatione perduxit: quod genus pactum ē
r iudicatum. Pactum ē quod inter aliquos con
nit. Par quod inter omnes æquabile ē: Iudicatū
quo alicuius: aut aliquorum iam ſententiis cō
tutum ē. Lege ius ē quod in eo ſcripto: quod po
ulo expoſitum ē: ut obſeruet continetur. Fortitu
o ē conſiderata periculorum ſuſceptio & laborū
erpeſſio. Eius partes magnificencia: fidentia pati
ntia: perſeuerantia ſunt. Magnificentia ē rerum
agnarum & excelſarum cum animi ampla qua
am & ſplendida propoſitione cogitatio atq; ad
iniſtratio. Fidentia ē: per quam magnis & hone
is in rebus multū ipſe animus in ſe fidutiæ cum
erta ſpe collocauit. Patientia ē honeſtatis: aut uti
tatis cauſa reum arduarum ac dificilium uolun
aria ac diuturna perpeſſio. Perſeuerantia ē ī ratio
e bene cōſiderata ſtabilis & perpetua permāſio.
Temperantia ē rationis in libidinem atq; in alios
on rectos impetus animi firma & moderata do
ninatio. Eius partes: continētia: clæmentia mode
tia: Continentia ē: per quam cupiditas cōſilii gu
ernatione r̄gitur. Clæmentia per quam animi te
nere in odium alicuius inuentionis concitati co
nitare retinentur. Modeſtia: per quam pudor
oneſtus claram & ſtabilem cōparat auctoritatē.
Atq; hæc omnia propter ſe ſolum: ut nihil adiun
gatur emolumenti petenda ſunt. Quod ut demō
tretur neq; ad hoc noſtrum inſtitutum pertinet:
& a breuitate præcipiendi remotū ē. Propter ſe āt

Veritas eſt per quam ea quæ ſunt:
aut fuerunt: aut futura ſunt: dicun
tur. Hucuſq; naturam & iuſtitiam
cunq; his quæ naturaliter iuſta ſūt
explicauit. Nunc ea docebit cum
partibus ſuis: quæ per conſuetudi
nem iuſta ſūt. Iuſtitiam enim tri
plicem eſſe uoluit: naturalem con
ſuetudinis: id eſt morum legum.
lege iuſtitia eſt quod in eo ſcripto
quod populo expoſitum eſt. Hu-
cuſq; iuſtitiam conſuetudinis di-
xit: nunc incipit legum. Fidentia: ē
per quam magnis & honeſtis re-
bus. In honeſtis actibus fidentia ē.
Cæterum in malis confidentia. nā
multum ipſe animus in ſe fidutiæ
certa cum ſpe collocauit: ut eſt il-
lud. Turnæ ſui merito: ſi qua eſt fi
dutia forti. Neq; ad hoc noſtrum
īſtitutum pertinet. Epicurei enim
& ipſam uirtutem dicunt propter
ſe non expeti: ſed propter uolup-
tatem: quæ ſecta. Epicureorum ē.
hoc utiq; reuincendum. Sed quia
longioris tractatus eſt & alterius
operis. Rhetorica enim nunc ex-
ponitur: ideo & hinc dicere præ-
termiſit Propter ſe autem uitan-
da ſunt. Docuit honeſtatem ſe-
quentem. Subiungit uitandā tur-
pitudinem. Sed turpitudo in his ē
quæ contraria ſunt uirtutibus. Fi-
dentia ut ſupra poſuit uirtus eſt
huic contraria eſt defidentia & au
datia uitanda pari modo īter uir-
tutes & contraria media inueniū-
tur: quæ licet uicina ſit uirtutibus
tamen uitanda ſunt: ut uitantur ip
ſa contraria. hæc autem quæ uicia
ſunt: ita ſunt: ut certum nomen te
neant: nunc ita ut uocabulum nō
habeant. Fidentiam diximus eſſe
uirtutem defidentiā uitium. At
id quod fidentiæ uitium eſt: hēt
nomē quod appellatur audacia.
Item religio uirtus eſt. Irreligioſi-
tas uitium. Atq; religioni uicina
uitium tamē eſt: & ſuperſtitio no-
minatur: quæ & ipſa ſit uitanda:
ſed hæc: ut dixi media uel uicina
habent nomina. Nā ſunt aliqua q̄

non habent:ut iuſtitia cum uirtus
ſit:iniuſtitia uitium punire hoſtes
etiam uictos uicinum iuſtitiæ tam̃
quia parcendum uictis eſt:uitium
eſt aliquando . cui rei uocabulum
nomẽ:ut aſperitas:aut crudelitas
ſuperſtitio audacia. Sunt igit̃ mul
ta quæ nos tum dignitate: tũ quo
q; fructu ſuo ducunt : docuit ea q̃
propter ſe expetenda ſunt:itemq;
dixit quæ propter ſe uidẽda :quæ
honeſta pura nominauit. Nũc do
cet illa quæ mixta ſunt : & habent
partem honeſtatis : partem uero
utilitatis : quæ tamen etiam ipſa
honeſtatis nomĩe appellauit. Sũt
autem gloria dignitas:amplitudo
amicitia. Hæc definiuit: in quo ſi-
mili modo amicitiam docet eſſe
honeſtatem quidem mentis : ſed
cum aliqua utilitate ſociatam. loq
tur enim d̃ amicitia ciuili:quæ uti
litate non caret. Deĩde partes eius
amicitiæ narrat & cauſas. Poſtre-
mo adiungit illud tertium:uti ſe-
paratam utilitatem ẽ ſuis partibuſ
doceat eſſe cum ipſa illa commo-
ditas honeſtate carens perſpicit̃
uel in re publica. uel in ſingulis ci-
uibus hæc autẽ in re puplica nunc
ad uires pertinet ciuitatis : nũc ad
ornamentum: quæ ipſa tamen in
utroq; conuenienter nominatur.
Sed uires nomine appellat inco-
lumitatis: At uero ornamentum
potentiam eſſe dicit ut ſint partes
utilitatis duæ incolumitas: & po-
tentia. Poſt hæc tractat quod græ
ci appellant.
latum quod fieri poſſit : aut non
poſſit. in quo etiam illud docet q;
his uicinum eſt. & quod facile fie-
ri poſſit. Prope enim fieri nõ poſ
ſe creditur quod cum magna difi
cultate conficitur. hæc ſunt de tri-
bus hoc eſt honeſto puro ſint uti-
litate deinde mixto cum utilitate
tertio de ſola utilitate. Vtilitas ãt
aut in noſtris rebus:aut ĩ corpore
poſita eſt . hucuſq; de honeſto cũ
utili nũc de ſola utilitate diſſerit̃.

uitanda ſunt:non ea modo quæ his contraria ſ
ut fortitudini ignauia; & iuſtitiæ iniuſtitia : ue
etiam illa quæ propinqua uidentur & finitima
abſunt autem longiſſime . Quod genus fident
contrarium ẽ diffidentia: & ea re uitium ẽ . Au
cia non contrarium:ſed appoſitũ ẽ ac propinqu
& tamen uitium ẽ. Sic unicuiq; uirtuti finitim
uitium reperietur:aut certo iam nomine appel
tum:ut audacia quæ fidentiæ:pertinacia quæ p
ſeuerantiæ finitima ẽ:ſuperſtitio quæ religioni
pinqua ẽ:aut ſine ullo certo nomine:quæ omn
item uti contraria rerum bonarum in rebus uita
dis reperiuntur. Ac de eo quidem genere honeſ
tis quod omni ex parte propter ſe petitur ſatis
ctum ẽ . Nunc de eo in quo utilitas quoq; adiu
gitur:quod tamen honeſtum uocamus dicend
uidetur. Sunt igitur multa quæ nos cum dignit
te:tum quoq; fructu ſuo ducunt:quo in genere
gloria:dignitas:amplitudo:amicitia. Gloria ẽ fr
q̄ns de aliquo fama cum laude. Dignitas alicuiu
honeſta & cultu:& honore:& uerecundia : dign
auctoritas. Amplitudo potẽtiæ : aut maieſtatis
aut aliquarum copiarũ magna abundantia: Ami
tia uoluntas erga aliquem bonarum rerum illiu
ipſius cauſa quem diligit cum eius pari uolũtate
Hic quia de ciuilibus cauſis loquimur:fructus a
amicitiam adiungimus:ut eorum quoq; cauſa p
tenda uideatur:ne forte qui nos de omni amiciti
dicere exiſtimantur reprehendere incipiant quan
quam ſunt qui propter utilitatem modo petẽd
putant amicitiam:ſunt qui propter ſe ſolum:ſũ
qui propter ſe & utilitatem:quorum quid ueriſſ
me conſtituatur alius locus erit conſiderandus
Nunc hoc ſic ad uſum oratorium relinquatur
utranq; propter rem amicitiam eſſe expetendam
Amicitiarum autem ratio quoniam:partim ſun
religionibus iunctæ:partim non ſunt:& quia pa
tim ueteres ſũt : partim nouæ:partim ab illorum
partim ab nr̃o beneficio profectæ:partim utiliore
partim mĩus utiles:ex cauſarum dignitatibus ex
tẽporũ oportunitatibus:ex officiis:ex religiõibuſ

retuſtatibus habetur. Vtilitas autem aut ĩ cor
re poſita ẽ:aut in extraneis rebus:quarum tam̃
um multo maxima parſ ad commodum corpo
reuertitur:ut in republica quædam ſunt : quæ
ſic dicam ad corpus pertinent ciuitatis : ut agri
rtus:pecunia claſſes: :nautæ:milites:ſocii : qui
s rebus incolumitatem ac libertatem retinent
itates. Alia ſi quæ iam quiddam magis amplũ
ninus neceſſarium conficiunt:ut urbis egregia
rnatio:atq; amplitudo : ut quædam excellens
cuniæ magnitudo: amicitiarum ac ſocietatum
ultitudo. Quibus rebus non illud ſolum confi
:ut ſaluæ:& ĩcolumes:uerum etiam ut amplæ
q; potentes ſint ciuitates. Quare utilitatis duæ
rtes uidentur eſſe:incolumitas:& potentia. In
lumitas eſt ſalutis tuta atq; integra conſeruatõ
tentia eſt ad ſua conſeruanda : & alterius obti
nda idonearum rerum facultas. Atq; in his oĩ
s quæ ãte dicta ſunt quid difficulter fieri & qd
ile fieri poſſit oportet conſiderare. Facile fieri
dicimus quod ſine magno aut ſine ullo labore
mptu moleſta quambreuiſſimo tempore confi
poteſt. Poſſe autem fieri :quod quamquam la
ris:ſumptus:moleſtiæ:longinquitatis indiget
q;:aut omnes:aut plurimas:aut maximas cau
s habet difficultatis : tamen his ſuſceptis diffi
ltatibus compleri atq; ad exitũ perduci poteſt.
uoniam ergo de honeſtate & de utilitate dixi
us:nunc reſtat ut de his rebus quas his attribu
s eſſe dicebamus neceſſitudine & affectiõe pſcri
mus. Puto igitur eſſe hãc neceſſitudinẽ cui nul
ui reſiſti poteſt:quæ neq; mutari:neq; leniri po
ſt. Atq; ut apertius hoc exemplis ſit:licet uim
i qualis & quanta ſit cognoſcamus. Vri poſſe
amma lineam materiam neceſſe ẽ:Corpus mor
le aliquo tempore interire neceſſe eſt:atq; ita ne
ſſe ut uis poſtulat ea quam mõ deſcribebamus
eceſſitudinis cui nulla uireſiſti poteſt : quæ neq;
utari neq; liniri poteſt. huiuſmõi neceſſitudies

Quoniam ergo de honeſtate & utilitate diximus. Reſtat ut de neceſſitudine uſq; perſcribimus.

Honeſtati & utilitati ſupra poſitæ atq; tractatæ duas res neceſſario dixerat attributas neceſſitudinem & affectionem. de his nunc præcepit. Ac neceſſitudinẽ docet eſſe illam quæ neq; mutari:neque ab exitu ſuo flecti poſſit. Affectionem uero quæ ex tempoꝛ: aut negociorum euentu. aut hominum adminiſtratione ſæpe mutatur ut res non tales ſint quales eſſe conſuerunt. Ac neceſſitudinem quæ prima eſt in duo diuidit. ut nũc neceſſitas ſit: quæ aliter exitus ſuos hẽre non poſſit:ſed ſua cogat effecta:ſine ulla exceptione dicit eẽ alteram neceſſitatem:ubi fieri aliter poſſit cum aliquid admittitur. Poſtremum cauſæ genus demonſtratiuum eſt quod adiungit:dat præcepta quibus laudes uituperationeſq; tractentur:ideſt quibus locis. Ac primum dicit eoſdem locos eſſe laudi & uituperationi quos in primo libro iudicialis cauſæ hoc eſt omnia attributa perſonæ. Partitur tamẽ breuiter laudes & uituperationes animi:uel corporis:& extrinſecus. Animi uirtutes artes ſcientiæ:uel contra uicia corporis totius:uel in partibus:ut pulchritudo:ualitudo:integritas:& cætera huiuſmodi. Extrinſecus ſunt patria:parentes:cognati:amici: magiſtratus:diuitiæ:& cætera huiuſmodi. Poſtremum præceptũ dat in laude & uituperatione nõ tam nos conſiderare debere:quid corporis ſit: quid extrinſecus ſit: quã qd ſit in animo. Omnia enim: uel laudanda:uel uituperanda: nõ rebus externis:non rebus corporis: ſed animo metiuntur. Sin aliquæ res inciderint difficiles:de impoſſibilitate dicit. quædam ſimplices:ut aliter omnino fieri non poſſint. Caſſilenſes ſe dederehan-

nibali: niſi uelint fame perire. Er-
go hic exceptio caſſilinũ uenire ĩ
hannibalis poteſtate. Hic aliter oĩ
no fieri non poteſt : tum adiũcto
ubi exceptio: niſi pp aliquam cau
ſam. Ita non eſt neceſſitas ĩ ciuili
quæſtione illa quæ ſine conditio-
ne ẽ partim autẽ ex his multa ſeſſe
res. i. neceſſitudines. nam oĩ tẽpoř
id pertinebit. i. exceptio ipſa. Ac
ſumma quidẽ neceſſitas uidetur
eſſe honeſtatis : duo ſunt quidem
honeſtum & utile. ſed utili cũ duo
ſubiaceant cõmoditas & incolu-
mitas quaſi tria effecta ſunt : uerũ
honeſtas præponenda. ſecũdo lo
co habenda incolumitas eſt. tertõ
cõmoditas: deĩde & quæq; res ſit
aut honeſtatis: aut incolumitatis
aut non eo cõſilio quo ariſtippus
ut ſociorũ cadauera tẽpeſtatibus
liberaret. laudes autem & uitupe-
rationes. Demonſtratiua q̃ ſu-
perat ſola tractat̃ p honeſtatẽ q̃ de
monſtratiua partes hẽt duas. lau-
dẽ & uituperationẽ. utrunq; tamẽ
ex attributis perſonæ tractat̃. Dũ
ſint. xi. attributa perſonis qbus ap
probatur cuiuſq; perſona nomen
hominis certis ſuis deſignans & ſã
guinẽ & hominem nominibus ex
plicat̃ cũ nullo ſociũ neq; nomine
neq; attributo. Natura ẽ attributũ
extra ipſum hominem. ut ĩ patria
gente ſanguine cæteriſq;. Hæc. n.
licet dent homini cõmodum : nõ
tamen proprium. In ipſo uero ho
mine ẽ natura circa corpus & ani-
mam quæ dat plurimas & animo
& corpori qualitates. Ergo natu
ra accidens res eſt : quæ apertiorẽ
hominem ad unumquodq; facit.
Itaq; non orator natura ẽ: ſed ora
torius ideſt qui orator eſſe poſſit.
Verũ has qualitates uel diligẽtia
comparat: facitq; perfectas & ha-
bitus noĩatur: aut in has caſu quo
dã ac repentino motu frequenter
incidimus & affectio dr̃. aut ĩ has
inclinamur ſtudio quodam quod
ipſum ſtudium per ſe nihil aliud ẽ
q̃ uoluntas applicata in aliquas q̃
litates. Ergo afficimur qualitati-
bus his modis : ortu & natali: &
ẽ natura. Afficimur repẽtinis caſi-
bus & affectio ẽ. Afficiur iduſtria

cum indicendi ratione incident recte neceſſitu
nes appellabuntur. Sin aliquæ res incident diff
les in illa ſuperiori poſſit ne fieri quæſtione con
derabimus. Atq; etiam hoc mihi uideor uidere:
quaſdam cum adiectione neceſſitudines : quaſ
ſimplices & abſolutes. Nam aliter dicere ſolem
neceſſe eſſe. Caſſilinenſes ſe dedere Hãnibali. A
ter autem neceſſe ẽ. Caſſilinum uenire in Hãni
lis poteſtatem. Illic in ſuperiore adiunctio ẽ hæ
niſi ſi malunt fame perire. Si enim id malunt: n
ẽ neceſſe: hoc inferius non item : propterea qu
ſiue uelint. Caſſilinenſes ſe dedere: ſiue famem
pẽti atq; ita perire: neceſſe ẽ Caſſilinum uenire
Hannibalis poteſtatem. Quid igitur hæc perfic
poteſt neceſſitudinis diſtributio prope dicã. Pl
rimum cum his locus neceſſitudinis uidebitur
currere. Nam cum ſimplex erit neceſſitudo nih
erit quod multa dicamus: cũ eam nulla ratione
nire poſſumus. Cum autem ita neceſſe erit: ut a
quid effugere aut adipiſci uelimus: tũ adiunctio
la quid hẽat utilitatis atq; honeſtatis erit conſi
randum. Nam ſi uelis attendere: ita tamen: ut i
quæras quod conueniat ad uſũ ciuitatis : reperi
nullam eẽ rem quam facere neceſſe ſit: niſi pp a
quam cauſam quam adiũctionem nominamus
Præter hæc autem inuenies multas eẽ res neceſſit
tis ad quas ſimilis adiunctio non accedit. Quo
genus ut homines mortales neceſſe eſt ĩterire ſir
adiunctione: ut cibo utant̃ non neceſſe ẽ: niſi cũ
la exceptione extra quã ſi nolint fame perire. Erg
ut dixi illud quod adiungitur ſemp cuiuſmodi ſ
erit conſiderandũ. Nam omni tempore id pert
bit ut aut ad honeſtatem hoc mõ exponẽda nec
ſitudo ſit: neceſſe ẽ ſi honeſte uolumus uiuer̃: au
ad incolumitatẽ hoc mõ neceſſe ẽ ſi incolumes u
lumus eẽ: aut ad commoditatem hoc modo : n
ceſſe eſt ſi ſine incommodo uolumus uiuere : a
ſumma quidem neceſſitudo uidetur eẽ honeſt
tiſ: huic proxima incolumitatis : tertia ac leuiſ
ma commoditatis quæ cum his nũquam poter
duabus cõtendere. Haſce ãt inter ſe ſæpe neceſſe
cõparari : ut quanq̃ præſtat honeſtas incolumit
ti: tamen utri potiſſimum conſulendũ ſit delibe

tur .Cuius rei certum quoddā perſcriptū uidetur in perpetuum dari poſſe. Nā qua ī re fieri poterit ut cū incolumitati conſuluerimus quod ſit in præſentia de honeſtate deliberatum: uirtute aliquādo induſtria recuperetur: cum incolumitatis ratio uidebitur habenda. Cum autem id non potuerit honeſtatis eſt. Ita in huiuſmodi quoq; re cum īcolumitati uidebimur conſulere uere poterimus dicerē nos honeſtatis rationem habere: quoniam ſine incolumitate eā nullo tempore poſſumus adipiſci. Qua in re uel concedere alteri uel ad conditionem alterius deſcendere: & in præſentia quieſcere: atq; aliud tempus expectare oportebit. Incōmoditatis uero ratione modo illud attendatur digna ne cauſa uideatur: ea quæ ad utilitatem pertinebit. Quare aut de magnificentia: aut de honeſtate qddam đrogetur. Atq; in hoc loco mihi caput: illud uidet' eſſe: ut quæramus quid ſit illud qđ ſi adipiſci aut effugere uelimus aliq̄ res nobis ſit neceſſaria: hoc eſt quæ ſit adiunctio: ut ꝓinde uti quæq; res erit laboremus: & grauiſſimam quāq; cauſam uehemētiſſime neceſſariam iudicemus. Affectio eſt quædam ex tēpore: aut ex negociorū euentu: aut adminiſtratione: aut hoīum ſtudio cōmutatio rerū: ut ñ tales q̄les āte habitæ ſint: aut plærūq; hēri ſoleāt

ac conſtantia & perſeueratione & habitus eſt. At uero ipſum ſtudiū quod eſſe definimus amplicatam in qualitatē aliquam animi uoluntatem hoc inq̄ ſtudium nunc affectio eſt. ſi pro tempore eſt. nunc ſi perſeuerauerit habitus ipſum ſtudiū non iam quaſi præceptio quædā ineſt rei eius cui nomē eſt ſtudiū ſi perſeuerauerit. Sed ut ſtudiū intelligā illud debeo conſiderare quod ipſo ſtudio petitur. ut litteratura aut geometria quod ſi præceptū ſit habitus ſtudio preceptus ē. Ergo natura accidēs qualitas ē ut animæ uel corpori uel extrinſecus & accidens ab ortu ac natali. Accidit autē mari uel fœmine. Nā marem eſſe aut fœminā non iam inter cōmoda cōputatur. Affectio ē accidēs qualitas: uel ſponte: uel ſtudio: mox deſitura. Nam ſi pmaneat: fit habitus dicta affectio qđ inficiat qualitate: & erit affectio incipiens habitus: uel uictus. non eni omnia ad exitū tendūt. Habitus eſt pceptō q̄litatū Nā hæc percepta phī dixerūt. hic q̄litates uel cōmoda ſūt: uel icōmoda. Quæ qm̄ tribus modis qualitates eueniunt: multa his commoda uel incōmoda cōmuniter eueniūt: Verum p exiſtentiam ea quæ eueniunt ſecernent'. Nam alia uis in eo cōmodo quod p naturā eſt: alia in eo qđ per affectionē: alia in eo qđ per habitum. habitus non pōt eſſe niſi hoc quod nō aliud eſt: atq; illđ quod habet'. Nam qđ ignis calet: putant aliq habitum eſſe qa perpetuum ſit: cū hoc ipſum ſit ignis ut caleat. Itaq; potius natura eſt. Habitū multi non niſi deo dant: & uerum ē. Ille enim habet omnia pcepta. At uero homo nunq̄ ita quid preceptum hēt: ut non in profectu quottidie ſit & hunc profectū. Adixerūt ideſt progreſſionē quam habitum dixerūt ergo pro exiſtimatione maioris pceptionis in hoīe habitū intelligimus: ut ſi affectiōe quadā aliquid qs agat: ut orator in foro non ꝓfectus: tamen ſi in eo ꝓgreſſio eſt aliqua habitus dicet': & certe pro cōmodo ſuo: uel habitū: uel affectionem faciet: non ex altero uero erit. In rebus.n. noia ſūt certa: quæ alterum ſignificent: ut iracūdus habitus ē: iratus affectionis. Et huius.
cū ſtudio & diligentia euenit habitus ē: cū naturaliter natura. Studiū eſt aūt: uel adipiſcendi aliqd: uel retinendi uolūtas: ideſt quod ul' adipiſci aliqd: uel retinere optamus: uel adepta retinemus. Victus ē: uel qđ ipſe homo agit: uel qđ circa ipſum agit': oīa q̄ hēt quæ natura habitus affectio ſtudiū. Nā oratorē eē qđ eſt habitus ē: & uictus ē: ſi ī ea exercitatōe ſit. Itaq; cicero q aſſidua ſtudia pſeuerāti diligētia ita rhetoricā pcepit: ut ea in eo ppetua eēt: hitū cōſecutus ē. Sed qa eius actū ſibi iſtituit ad uſū uitæ. i. in eadē re & ī habitu & ī uictu. Itaq; multū plærūq; de uirtute hītus detrahit ſi uictus abfuiſſe dicat'. Nā licet orator plenus ſit pceptiōe ipſius artis: tm̄ aliquantū argumēto detrahit: ſi neges in eadē exercitatiōe uixiſſe: ut ipſe cōtra Ceciliū: qa aufert uictū īfirmat habitū: cū dicit q̄do tu te tui periculū feciſti? plærūq; etiam ſi nihil agat ex habitu: hoc ipſū qđ nihil agit eſt illi uictus. i. uitæ modus. Nā ut ī uictu ē: qbus amicis utat'. ita ī uictu eſt: & ſi nō utat'. Et certe quia nihil hoꝝ đbet deeſſe pſonæ poteſt habitū hēre ex geometriæ pceptione in q̄ nihil agit & uictū de uſu rhetoricæ Victus aūt oīs ad q̄litatē tendit: ſed ea q̄litas: uel in affectiōe: uel in habitu erit: deīde uti orōne: uel aliquid rhetoricæ noſſe: quod ē affectionis: & ad loquendū: aut diſcēdū aptū eē: ꝙ eſt naturæ: aut

loqui:aut ſtudere:uel quod eſt ſtudii:& cætera huiuſmodi habet uictus. Verum in hoc cōſiderabi
tur uictus circa hæc omnia:ſi ita agat uitam:ut hoc exerceat. Non enim quia natura loqui: aut ſtu
dere poſſumus quod proprium naturæ eſt:iccirco & inde uiuimus. Sed ſi ſit ordinata: ſic uita no
ſtra ad oēm ſubſtantiam rei ſimiliaris quærendam:ut inde uiuamus.i.inde nobis omnia ſuggeran
tur ad uictum:merito uictus ex exercitatione dicitur. Item & ſi ſit habitus:& non in ipſo habitu a
gat uitam & uirtutem oratoriæ conſecutus ſit:erit habitus non uictus:eodē modo & affectio eſt:ſi
eſt pro tempore.i. prout res aliq̄
tulerit:ut locus fuerit non ꝑpetua
conſuetudine inde uiuendi. Eodē
modo & ſtudium eſt:ſi non ſtudiū
quolibet in exercitatione uitæ tu
lerit: unde uictus nominandus ſit
uerbotenus:ut cauſas agere: ut do
cere:eſt huius ſtudii:ſed qa ordina
ta uoluntas eſt ad uſum uitæ:meri
to dicit & uictus in ſingulis eni his
res quæq; in eo quod ſunt diſtribu
endæ ſunt ut item ſeruus circa hæc
quod in hac conditione eſt. fortūa
eſt ſi ſeruitute ſeruiat tota uita uic
tus ē ſic & cætera de fortuna. Facta
uero & caſus: & orationes:& cōſi
lia ut ſupuenientia accipimus erūt
ſuis nominibus. Nā uictus non eſt
ſine factis caſu orationibus cōſiliis
ſed ſic uenit fuit ut dicer̄ poſſet:ut
ei aliqd accideret:ut conſilio utere
tur. Et hæc oīa ſi ſic accipimus: ut
actiones non ordinatas neq; inſti
tutas toto uiuendi tempore erunt
ſuis nominibus. ſin autē in eo gene
re uiuendi poſita fuerint: in quo
oīa ſunt conſtituenda tibi conſtitu
endi ad uitam uniuerſā uictus noīabitur non ſuo quiq; noīe. Facta āt caſus orōnes cōcilia.cū ex fu
turo tempore argumentū dabunt:ex præteritis confirmabūt. Nam quia hoc illi accidit ideo hoc
illi accidet qa hoc fecit. hoc ideo facturus ē:quia hoc dixit. hoc ideo dicturus eſt qa hoc cōſiliatus
ē.ideo hoc cōſiliaturus ē. Negociū factum uel dictū eſt unde iudiciū eſt in iudiciū enim uel in deli
berationē uel in demonſtrationē non uenitur niſi ꝑp factum. Singula igitur quæq;: quæ homini
aut obiiciunt:aut de hoīe quærunt facta ſunt. Ipſa igit ſingula facta negociū ſunt. Sunt alia facta q̄
probationē tribuūt ipſi facto unđ q̄ritur ſub quolibet ſtatu ſūt tria facta q̄ extra ipſū factū & extra
facta q̄ uicina ſūt ad factū & probāt factū uitæ præteritæ:hæc pſonæ attributa dicunt. Ergo cū ne
gociū:factū:dictū ue ſit habeat attributa q̄ttuor continētia cū negocio inqt in geſtiōe negocii adiū
cta negocio quæ geſtū negociū cōſequūt. Ex his duo pria continētia cū negocio & in geſtiōe nego
cii totū tenent qcqd habere pōt. cauſa oīs.i.negociū oē p partes ſuas geſtū. duo alia ſūt ex qbus aſ
ſumūt primū ab oratore ea q̄ negocio adiuncta ſūt. Quartū aūt illud qđ eſt ꝯſecutō nō negocii ip
ſius geſtio ē:ſed aut extrinſecus ueniētia p hoīes habet ut p naturā gnāliter:ut poſt docebimus. Igi
tur pria de attributis continētia habet ptes quinq;. ſūmā negocii ſūmæ cām facta illa quæ ꝓbāt fa
ctū diuiſa ptria tēpora. Et oē ipſū qđ diximus negociū eē factum. ſ.continet ab his.a ſūma q̄ breuē
propoſitionē habet totū claudēs:ut patriæ inqt ꝓditio & cætera. habet & cām q̄ gemina eſt ipul
ſio & rōcinatio. Impulſio eſt p quā cuius cauſa factū ſit. Ratiocinatio ē p quā factum ſit demōſtra
tur. Sequitur per tria tēpora factorū enumeratio qd ante rem factū. quid i re. quid poſt rē ſit. Igit
q đlibet negociū đ ſtatibus iterim loco ſit exēpli Milo occidit:nō occidit occidit & nō occidit. Par
tes ſunt ſingulæ quæſtionis. Sed iā parentis occiſio hoīs:occiſio patriæ proditio ſūma eſt. ergo fac
tū ſolum negociū eſt propoſitio facti cum perſona eius qui arguitur uel quolibet alio modo iuidi
am cōparans:aut extenuans ſummam dicetur. Et hæc eſt q̄ Cato i libro ſuo appellat uires cauſaꝝ
hoc argumētū ſeqtur cauſā q̄ partiti ſumus q̄ utiq; aduerſus negātē factū dāda ē ut feciſſe doceat.
Quēadmodū aūt tractetur uel ab accuſatore:uel a reo in ſecūdo habemus. Quod ſi alius ſtatus fu
erit ꝑter coniecturā non cauſa erit:ſed rō de cuius tractatu in ſecūdo docuit. Poſt hæc ſequuntur

habendæ uideantur eſſe: ut ad hoſtes tranſire tur
pe uidetur eſſe:at non illo animo quo Vlixes tran
ſiit & pecuniam in mare deiicere inutile:at non eo
conſilio quo Ariſtippus fecit. Sunt igitur res quæ
dam ex tempore & ex conſilio:nō ex ſua natura cō
ſiderandæ:quibus in oībus quid tempora petant:
aut quid perſonis dignum ſit conſiderandū eſt:&
non quid fiat:ſed quo quidq; animo:quí cū:quo
tempore:q̄diu fiat attendendum eſt. His ex parti
bus ad ſententiam dicendam: loco ſumi oportere
arbitramur. Laudes autem & uituperationes ex
his locis ſumentur: qui loci perſonis ſunt attribu
ti: đ quibus ante dictum eſt. Sin diſtributius trac
tare quis uolet. partiatur in animum & corpus: &
extraneas res licebit. Animi laus: uirtus:cuius de
partibus paulo ante dictum eſt. Corporis ualitu
do: dignitas: uires: uelocitas. Extraneæ: honos
pecunia:affinitas: genus amici: patria: potentia
& cætera quæ ſimili eſſe in genere intelligentur.

Atq; in his id quod in omnia ualet oportebit:con
raria quoq; quæ & qualia ſint intelligant̃. Vider̃
utem in laudando & in uituperando oportebit:
on tam quæ in corpore: aut ĩ extraneis rebus ha
uerit is de quo agetur:quam quo pacto his r̃bus
ſus ſit. Nam fortunam quidem & laudare ſtulti
ia:& uituperar̃ ſuperbia eſt. Animi autem & laus
oneſta:& uituperatio uehemens eſt. Nunc qm̃
é in cauſæ genus argumentãdi rõ tradita ẽ: de in
étõe prĩa ac maxĩa pte rhetoricæ ſatis dictũ uidet̃

a ta omnia.ante.in.poſt.in quibus omnia illa quæ in geſtione negocii poſita ſunt ſi tamen ꝑſunt
ſſumuntur unicuiq; enim facto ineſt. Locus. Tempus. Modus. Occaſio. Facultas. In geſtione
egocii locus uel naturalis eſt uel qualitatiuus. Naturalis locus eſt.cum argumentum præſtat.non
rit illud argumentum a loco ſed a facultate qualitatiuus ãt locus præſtat argumẽtum ex oportu
itate:quæ oportunitas quibus rebus poſſit intelligi ipſe poſuit. Tempus qd eſſet dudum genera
iter docuit:pars quædam inquit eternitatis.hoc quoq; in tria tẽpora diuiſit:quæ ipſa tẽpora par
titus eſt. Nam præteritum: tribus
modis conſiderat̃. Præſens: & Fu-
turum: binis. Verum hæc omnia
magis ad cognitionem temporis
dixit quicquid eſſet inſinuar̃ cupie
bant:quam ut apta ſint in geſtiõe
negocii. Quid ergo aptũ huic par
ti erit. Nam huic attributum eſt tẽ
puſ:exiſtimatio eiuſdem temporiſ
& collatio cum geſtione: ut id qđ
factum dicis eo tempor̃ ex quo ar
gumentum ſumis fieri potuiſſe ui
deat̃. Itaq; ſic ait. Nam ſæpe opor-
tet commetiri cum tempore nego
cium. Occaſio autem:oportunitaſ
eſt quædam temporis ad aliquod
faciendum. Hæc oportunitas tri-
bus modis conſiderat. Modus aũt
eſt quo non ſolum factum indica-
ur:ſed quemadmodum factum qui modus & animum indicat ideſt uoluntatem diuidit: aut per
rudentiam:aut per imprudentiam:his quæritur clam:palam:ui: perſuaſione: imprudentia pur-
atur caſu:neceſſitudine & affectione animi. Facultates autem duplici modo argumentum præ-
tant. Nam eiuſmodi ſunt:ut per eas:aut facilius aliquid fiat:aut ſine his effici non poſſit. Adiuncta
egocio:ad factum quod in negocio ponitur:unde iudex laturus ſententiam eſt:ut probari quo-
uo modo poſſit per quamlibet conſtitutionem:ſumuntur de his rebus argumenta quæ res poſ-
unt in ipſum factũ affectione quadam contineri. Has res affecta nominamus uerũ affecta accipi
nus. Nunc de ipſo negocio.i.de omni cauſa rebuſq; in cauſa geſtis. Nunc ad res ĩ cauſa geſtas alia
uaſi quodãmodo extrinſecus:quæ conuenire uideantur: aut inde ut proueniat:aut ad illa coniũ
ta ſint hæc affecta quæ ſupradiximus negocio adiuncta:& conſequentia negocium dicuntur. Illa
rima continentia in geſtione. Sed de illis iam ſupradictum eſt. Adiuncta uero ea ſunt:quæ illis ip
is ſuprapoſitis ſingulis aliquo modo:uel extrinſecus coherent:ut ſummæ: ut cauſæ: cæteriſque.
Sed cum non in ipſa ſunt:ſed aliunde aſſumantur:conuenientia tamen erunt in collatione ſiue a-
liena ſint:non hinc nata cum erit:aut maius:aut minus:aut par. Itemq; ſimile contrarium diſpara
um. Si uero his adiuncta ita ſunt:ut extra tamen ſint:erunt:aut genus:aut pars:aut euentus. Nihil
enim horum non ex his ad hoc eſt:non tamen in cauſa poſitum. Et ſi poſitum eſt in cauſa: ideſt in
negocio:quæ hyppotheticen:ideſt quæſtio circa perſonam propriam:ueluti non poſitum. Ergo
genus ſit:licet cauſæ:tamen quia genus eſt:uelut extra cauſam eſt:cum perſona propria ineſt ĩ cau
ſa. Itẽ ſpecies. Iam uero euentus cum tria tempora teneat:poteſt eſſe ex cauſa: ideſt ex negocio de
quo loquor:qui probat quid eſt de negocio quod euenit rebus geſtis id quod ĩ negocio eſt. Quo
niam tamen & præteriti tẽporis euentus: & futuri temporis euentus aliquotiens ſumitur:& hic ui
deri extraneus poteſt a negocio ex negocio tamen oriens:unde probatum eſt adiuncta nunc om-
nimodis externa affecta. Tamen aliquo modo adiungi:ut certa quæ ſupradiximus. Nunc aliqua
ex ipſo uel in ipſo negocio:alio modo tamen ſe habentia quam geſti negocii:textus ipſe & ordo
conſiſtit circa perſonam certiſſimæ quæſtionis maius: & minus: & æque: magnum tum ex ui:
tum ex numero: & ex figura negocii conſiderantur. Vis in eo eſt: quo ipſa ſignificatione uerbo-
rum diuerſas res intelligimus. Itaque cum prolata uerba diſtant ſenſibus noſtris ſignificatione ea
quæ proferunt ui diſtant:ideſt potentia quadam qua quid quæque res poſſit intelligimus de nu-
mero perſpicuum eſt. Figura eſt textus & ordo negocii per circunſtantias ſuas. Simile autẽ ex ſpe
cie:aut ex cõparabili:aut ex conferenda:aut aſſimilanda natura iudicatur. Simile hoc eſt ſpecies
comparabilis & ſimulanda natura: & in illis octo. Genere. Natura. Vi. Magnitudine. Tem
pore. Loco. Perſona. Opinione. Sed ipſum ſimile quod per hæc ſuprapoſita efficitur illic

eſt in contrariis partibus & quæ ſub eandem rationem cadunt hoc diſtinctius poſitum eſt in diffe rentiis. De conſecutione in ſuperioribus duobus attributis negocio: negocium omne teneri dixi mus tertium quod eſt adiunctum negocio ueluti extra eſſe præcipimus: ſed naturaliter coherere extra ipſam hyppotheſim. aut ab oratore aſſumi quanq̃ & ea quæ extra ſunt naturaliter ab orato ſumantur. & de hoc præcepta iam dedimus. Quarta attributio quæ conſecutio nominatur. & ipſa ea tenet quæ extra ſunt. adhærentia tamen rebus negocii: quæ non ab oratore ex uoluntate ſumã tur: ſed quæ ipſis rebus negocii ra tionaliter acciderunt. Ac prope ea omnia quæ in quarta attributione in conſecutione ſunt id' uidētur eē quod euentus. Verum euentus ali ud eſt: aliud conſecutio uel res con ſecutionis. Et enim euentus conſi deratio eſt ex quadam natura re℞ qua quid perſpicitur: quid ex qua q; re euenerit: eueniat: euenturũ ſit In conſecutione autem non ex re bus quid euēiat tractat: orator ſed quid r̃bus eueniat ideſt quid rebus contingat. Deinde quod in euẽtu duo ſunt: ut arrogantia & odium ĩ hac conſecutione unum. Nam ip ſi facto conſecutio eſt: quod uel ra ro uel frequenter hæc autem om nia collocata ſunt in hac conſecu tione aut nomen contingit rebus uel imitator. inuentor. Lex de ipſa re conſuetudo. pactum ut frequen ter fiat: uel non frequenter utilitas uel honeſtas & cætera quæq;: ut di xi rebus accidunt non ex rebus ip ſis ſed ad res ipſas quadam geſtio ne proueniunt.

FINIS.

Quare quoniam & una pars ad exitum hunc ab ſuperiore libro perducta eſt: & hic liber non pa rum continet: litterarum: quæ reſtant in reliquis dicemus.

Marcii Tulii Ciceronis ora
toris clariſſimi rhetori
corum ueterum li
ber ultimus
fœliciter ex
plicit.

Olebant maiores in exponẽdis libris multa inquirere quæ nũc omittũtur. Titulus talis
eſt. M. Tullii Ciceronis Rhetoricæ nouæ ad Herẽniũ liber primus incipit. Noua ad dif
ferentiá ueteris quá in adoloſcẽtia ſcripſit de qua in oratore ait. Qui libri a nobis exci
derũt quáquá multi dicát ætate iam ꝓuectũ ſcripſiſſe ꝓpter eloquẽtiá maximá qua in
illa uſus eſt: neſciẽtes. Ciceroni ita in genitá fuiſſe eloquẽtiá: ut & in curiis uideatur orna
te dicere potuiſſe: quẽ qdẽ ait Lactátius in orandis cauſis regnaſſe uelut media regnat

e

TSi negociis familiaribus ĩpe
diti uix ſatis ociũ ſtudio ſuppe
ditare poſſimus: & idipſũ quod
datᷣ ocii libẽtius in philoſophia
cõſũere cõſueuimus: tua nos ta
mẽ Cai Herẽni uoluntas cõmo
uit: ut de ratiõe dicẽdi conſcriberemus: ne aut tua
auſa noluiſſe: aut nos fugiſſe laborẽ putares: &
o ſtudioſius hoc negociũ ſuſcepimuſ: quod te nõ
ine cauſa uelle cognoſcerᷣ rhetoricã ĩtelligebamus
Nõ. n. paꝝ fructus habet copia dicẽdi & cõmodi
as orationis: ſi recta intelligẽtia & diffinita animi

baſilicus harena. Vbi enim Cicero
orabat non oportebat ut alius qſ
quá loqueretᷣ. Herẽniũ legitᷣ fuiſſe
ſororiũ Ciceronis Terentiæ fratrẽ
Hic igitᷣ primus habet tria ſcilicet
titulũ de quo diximus ꝓemiũ &
tractatũ. Proemiũ habet tres effe
ctus neceſſarios ut apparet ĩ textu
Negociũ uero interdũ eſt opera la
borioſa: nũc uero occupatio. Fami
liaribus ĩ rebus amicorũ tractádis
quibus ipſe occupatiſſimus fuit ut
defẽdendo Milone pro Pompeio
pro Deiotaro rege quod ipſemet
in principio Pompeianæ teſtatus
eſt. Omne reliquum tẽpus in ami
corũ negociis tráſmutádũ putaui.
Impedit tribus rationibus uteban
tur maiores noſtri plurari pro ſin
gulari aut indignatione: ut moria
nur in ulti: hũilitate ut hic & ſtili ſublimatiõe ut Lucanus Iuſque datũ ſceleri canimus. Ociũ: nunc
apitur pro litterario ocio: quod tunc fit: cũ relictis omnibus rebus litteris operam damus: quæ
es eſt nobis pro ocio. Cicero tamen appellat ociũ litterarium. Idipſũ: ſubſtátiuum eſt. Ocii: quie
s & ceſſationis ab opere. Libentius in philoſophia morali: quæ per excellẽtiam moralis dicitur
cet & aliæ partes dicantur philoſophiæ eo quod reddant hominem bonum: cum aliæ ſolũ do
um: quam rem conſiderans. Socrates cum diu incubuiſſet illi parti philoſophiæ quæ facit homi
em doctum: diſceſſit ab ea & morali operam dedit quoniam melius ẽ eſſe bonum quam doctũ
: triplex eſt philoſophia moralis: quæ dicitur ethica. & diuiditur in monaſticam: iconomicam:
: politicam. Philoſophia logica: quæ diſtribuitur in dialecticam: & rhetoricam. Tertia eſt philo
phia naturalis: quæ phiſica dicitur: latine appellamus hiſtoriam naturalẽ: de qua Virg. Fœlix
ui potuit rerum cognoſcere cauſas ergo ſi quis dicat quomodo libentius. Cicero ĩ philoſophia
riberet: cum & rhetorica ſit pars philoſophiæ: dicendum eſt eum intellexiſſe de morali: quæ p
xcellentiam eſt hoc nomen conſecuta pauloante diximus: Voluntas: bene ait quæ dicitur appeti
us rei honeſtæ & honeſtum deſiderium oſtendat non poſſe reſiſtere petitioni ſuæ cum ſit hone
a. De ratione dicendi: diffinitio rhetoricæ. nam quod latine dici non poteſt: per periphraſim di
ere fuit neceſſe: dicere: ut ait Quintilianus ornate copioſe: & diſtincte dicere aliquid eſt. Vnde di
mus ex arce loquimur a natura. Conſcripſimus: con non uacat quia in ueteri ſolum de inuentõ
e ſcripſit: in hac uero de omnibus partibus. Noluiſſe: quod eſſet ſignum inuidiæ. Fugiſſe ut ui
eretur iners. Duæ cauſæ ſunt quæ impediunt ad ſcribendum: ut inſeruiat libenter amico & iner
am fugiat. Et eo ſtudioſius. Secunda pars huius proemii: in qua aperit fructum artis oratoriæ.
uſcipiemus ad ſoluendũ accepimus. Nam ſuſcipere eſt aliquod onus amplecti. Sine cauſa: quia
agnam eſſe utilitatem in arte dicendi ſcis: & eſt cauſa impellens. Copia dicendi: quod eſt pro
rium oratoris. Interrogatus enim. Zeno princeps ſtoicorũ quid intereſſet iter Rhetoricam: &
Dialeticam: quæ ſunt partes philoſophiæ. Reſpondit: tantum: quantum pugnus a manu exten
. Commoditas orationis: ad ſtilos: qui tres ſunt: ut Virgilius facit: in tribus ſuis operibus acco
modauit uerba rebus. Recta & diffinita. quæſtio quorundá eſt quam. Quintilianuſ ponit: hác
rtem non eſſe artem & his duabus rationibus nituntur prima id quod fuit ante artem non dici
ur eſſe ars ſed ante thiſiam & gorgiam qui fuerunt primi inuentores artis huius inuenti ſunt plu
es qui in cauſis exercuerunt penitus oratoris officium. ſ. uituperare: deliberare: accuſare uel defẽ
ere. Secunda eſt ꝙ etiam illiteratus ruſticus ante prætorem ueniẽs utetur omnibus partibus ora
onis: ac ſi eſſet orator: ſed eos confutat hac ratione quia neque ars primum: neque natura dedit

extremum. Præterea probant artem dicendi non eſſe utilem: quia multi orarunt cõtra bonos u
ros & impetrarũt ut occiderentur: quos frangit hac ratione. Quod ſi quid mali naſcitur ex arte
cendi non artis eſt: ſed eius qui orat. Quemadmodũ uidemus medecinam non eſſe uituperand
ex eo ꝙ multi medici uenena interdum poculis admiſceant: dicit ergo. Cicero ars dicendi hab
multam utilitatem. ſi recta intelligentia & diffinita animi moderatione gubernetur: abſoluẽs h
ultimam quæſtionem qui ars dicendi non ad modum utilis uideat. Recta. i. cognitione omn
ſcientiarũ: nam ad bonũ oratorẽ
pertinet ſcire ornate dicere de om
ni re ꝓpoſita quod ipſe in libris đ
claris oratoribus teſtatus ẽ. ac m̃a
quidem ſententia nemo acumula
tus orator & cætera: aut dicit recta
ad uirtutẽ ɔſũpta ex quo ceſſat ob
iectio ꝙ nõ ſit utilis ¶. Animi gu.
propterea dicit orator eſt uir bo⁄
nus & cætera: quoniã eloquẽtia ſi
ne ſapientia eſt tanq̃ gladius in ma
nu furioſi. Quaſ ob res: ac diceret
cũ ſit utilis & facit beniuolũ oſten
dens qualis ſit in eũ quãquã etiã
in principio omnes effectus exor
dii breuiter complexus eẽt græci
non dicũt illos priſcos: ut Socra⁄
tes: Ariſtotoles: Plato & alii præ⁄
ſtantes quos uniuerſi decãtãt. Vn
de illud uos exemplaria græca no
cturna uerſate manu uerſate diur⁄
na & id grais ingenium grais đdit
ore rotũdo muſa loqui & ipſe Ci
cero græcis diſciplinam: a noſtris
uirtutẽ eſſe captandã: ſed ait de q⁄
bus coætaniis ſuis q per arrogantiam & cupiditatẽ pecuniæ multa ſcripſerunt ad artẽ non per
nentia ut cũ ars difficilis ſit ipſi plus præmii mereri a diſcipulis uideãt. Ne parũ: imo multũ ſc
de multis ¶ Nos officium ſuũ ſine arrogãtia & a pſona aduerſarii ducũt eũ in odiũ herennii. ¶ A
rationẽ: ad regulas. ¶ Gloria loquit de inani gloria: quæ uitioſa eſt: nam fuit apud romanos m
xima laus cupiditate gloriæ accingi ad uirtutẽ quinimo dicebãt ſolã gloriã relictã hominibus
mercedẽ omnium laborũ: ut Cicero in Archia teſtatus ẽ. ¶ Induſtria: eſt labor circa res honeſta
unde appellamus ſæpe mercatores induſtrios nunq̃ aũt latrones: licet multa in inſidiis patiant
ĩcõmoda ¶ Voluntati: ac ſi diceret honeſtæ cupiditati. ¶ Nimiũ quaſi dicat ne ſubintrem illud u
cium arrogantiæ dicẽdo ſupflua de quo græcos accuſamus ſed ſubaudi ĩcipiemus ¶ Aſſiduita
frequẽti exercitatione ¶ Intelligas: hoc eſt præceptũ eius ¶ Rationẽ præceptiõis: doctrina &
ſa documenta artis præcipere eſt docere.

moderatiõe gubernet. Quas ob res illa quæ græ
ſcriptores. inanis arrogantiæ cauſa ſibi aſſũpſe
relinquimus. Nã illi ne parũ multa ſciſſe uidere
tur ea conquiſiuerũt quæ nihil ad ꝓpoſitũ attin
bãt: ut ars difficilior cognitu uideretur: Nos ãt
quæ putauimus ad ratiõem dicẽdi ptinere ſump
mus. Non. n. ſpe quæſtus aut gloria cõmoti ue
mus ad ſcribẽdũ quẽadmodum cæteri: ſed ut ĩd
ſtria noſtra tuæ morẽ geramus uolũtati. Nunc n
nimiũ lõga ſumatur oratio de re dicere ĩcipiemu
Sed ſi re illud unũ monuerimus artẽ ſine aſſidu
tate dicẽdi nõ multũ iuuare ut intelligas hãc p
ceptiõis ratiõem ad exercitationem accomodari
portere.

¶ De Oratoris Officio.

O RATORIS officiũ: ẽ de his rebus res ad uſ
ciuilem moribus & legibus cõſtitutæ ſunt c

O Ratoris officiũ: totus hic liber in quattuor uolumina diuiſus eſt: & male qdam in quinq; d
cũt facientes unũ librũ eam partẽ quarti: in qua cõfutat græcos qui dicebãt exempla ab al
& non ex ſe ipſis eſſe ſumenda. Primus igitur liber in prœmium diuidit & tractatũ: ſed ex
to prœmio tractatũ aggredit. Primo a diffinitione incipit nã ut ipſe in officis inquit omnis qu
de aliqua re fit inſtitutio debet a diffinitiõe ꝓficiſci ut intelligat id de quo diſputat: ad quã quic
explicãdam quattuor ſũt cõſiderãda: ars: artifex materia: cuius corporis mẽbrũ ſit & finis. Artifẽ
poteſt eſſe duplex: & qui dat artẽ: & qui exercet dicimus oratorẽ: unde Cicero utrũque cõplex
eſt officiũ: & rhetoris & oratoris. Plutarchus in orationibus. Ciceronẽ nõ oratorẽ: ſed rhetorẽ a
pellauit. Sophiſta medius eſt inter utrũque. nam & artẽ mediocriter intelligit & mediocriter d
cit ornate aliquãdo ſophiſta ſylogiſmorũ compoſitor eſt. Cato igit cẽſorinus uir bonus & ded
peritus & peritiſſime quidẽ. nã cũ is qui oraturus eſt maximã in dicẽdo peritiã habere oportea
in primis eũ cõuenit eſſe uirũ: & in omni certe uirtute ꝓbatũ. Vnde auguſtinus in omni grauita
ſermonis maius pondus habet uita dicẽtis: cuius rei nõ ĩmemor. Virgi. uolẽs bonũ diſcribere o
torẽ eloquẽtiã ei tribuit: & in primis auctoritatẽ in primo libro ſic. Tũ pietate grauẽ meritis ſi fo
re uirũ & cætera. Materia uero eſt laus uel uituperatio. utile uel inutile: iuſtũ uel iniuſtũ: hoc ẽ ſc

re ornate:copioſe diſtincte de omni re præpoſita dicere ſiue ĩ demõſtratiuo uel deliberatiuo:ſiue iudiciali genere ea uerſet᷑ materia. Et notandũ eſt quod Cice. in primo de ora. meminit multos eẽ qui dicũt oratorẽ oportere eſſe muſicũ & aſtrologũ:& in omni arte peritũ:ſi debet de quacũque re ſibi ꝓpoſita ornate & copioſe diſtincte dicere: quibus ipſe reſpondet aſtrologi eſſe officiũ ſuæ artis cognitiõem habere. Ad oratores uero nõ pertinet cuiuſlibet ſciẽtiæ cognitiõem habere ꝑfectã:ſed ſcire dũtaxat diſtribuere in oratione ſecũdũ præcepta artis dedi ea quæ de aliqua re ſit di-

aſſenſione auditorum:quod eius fieri poterit.
Tria ſũt genera cauſarũ quæ recipere debet orator. Demõſtratiuum : deliberatiuum :iudiciale.

cturus: quod ẽt gramaticus facit. Non enim ſibi cõuenit ĩ omni ſciẽtia peritiã habere:ſed ſatis ſibi eſſe arbitrat᷑ ſi in unaquaqꝫ ſciẽtiarum ſermonẽ cõgruũ aſſeuerauerit. Mẽbrũ aũt eſt & ſpecies iuris ciuilis: quod eſt diſtributũ ĩ politicã: hoc in rẽ utilitatẽ & rhetoricã. Finis uero eſt duplex:intrinſecus:& extrinſecus. Intrinſecus eſt ſemꝑ eſt in oratore & in ui argumẽtorũ: & in copia dicẽdi cõſiſtit. Extrinſecus eſt ĩ auditoribus q aut ꝑſuadenter:aut nõ ꝑſuadẽter:quæ res ꝑ ſagittariũ declarat᷑:tũc enim dr̃ ſagittarius habere finẽ intrinſecũ:cũ totis uiribus arcũ extẽdit & ſagittã in auẽ dirigit:quã ſi ꝑcuſſerit tũc dr̃ finẽ extrinſecũ habuiſſe. Oratoris officiũ hoc eſt diffinitũ quod reqrit᷑ in diffinitiõe ꝑfecta tangit aũt artificẽ. Officiũ uero capit᷑ ꝓ eo qđ qſqꝫ debet efficere. Poſſe dicere:ideſt habere facultatẽ tractãdi ornate:copioſe & diſtincte in omni genere cauſaꝶ:id eſt de honeſto: iuſto:& utili:& tãgit materiã. Vſũ ciuilẽ tangit cuius corpis ſit ſpecies:Rhetorica enĩ eſt pars uiris ciuilis ut diximus quoniã ad utilitatẽ ciuiũ uidet᷑ ꝑtinere. Moribus & legibus his duobus cõſtat unaquæqꝫ ciuitas quæ dr̃ multitudo ciuiũ uetuſtas approbauit. Lex uero eſt iuſſus populi & ſãctio redacta in ſcripta. Et ſciendũ ꝙ tribus modis diſtingunt᷑ hæc duo:quia mox uetus eſt & ſine ſcriptis & in uolũtate ciuiũ ꝑmiſſus. Lex uero põt eſſe noua & ſemꝑ eſt in ſcriptis. Præterea nõ in uolũtate eſt ſemꝑ cogit. Cũ aſſẽſione auditoꝶ tangit finẽ extrinſecũ. Quoad eius finẽ intrinſecũ & bene ait quãtũ eſt ſitũ in oratore quia intelligebat ſagittariũ nõ ſemꝑ auẽ ꝑcutere. nec medicũ ſanare ægrotantẽ. nec oratorẽ ꝑſuadere. Quoad eius una dict:o male eius quod ab eo more græco cũ alibi ſcribat in epiſtola ad apiũ pulchꝶ quo ad eius facere poteris.

Tria ſũt exponit quod ſuperius dixerat de his rebus ꝑeſſe dicere hoc eſt oſtẽdit quæ ſit materia oratiõis quæ licet ab aliqbus dicat᷑ qcquid ornate ractari poteſt:ut tractare aliqua de amicitia:de mortuo:tamẽ reducta eſt oĩs materia ad hæc tria quæ & ſub his generibus omnes ſpẽs cõtinent᷑. Vnde ſciẽdũ eſt ꝙ materia dialectici in hoc differt a mareria oratoris. nã materia dialectici tractat generaliter ut dicit Platonẽ uel Socratẽ generaliter occurrerẽtẽ:intelligit de quouis ſit appellatio. orator uero ſpãliter tractare debet nã ſi narraret qſpiã de Pompeio imperatore deligẽdo:& diceret oẽs impatores qbus eſſet ſcia rei militaris uictus & oĩa neceſſaria:& nõ tractaret ſpãliter in pompeio eſſe nõ cõueniret. Præterea eſt ſciẽdũ ꝙ materia oratoris uocat᷑ duplicet:generaliter & ſpãliter. Spãlis cauſa appellat᷑ græce ipotheſis & tũc ſic diffinit᷑. Cã eſt quæ habet cõtrouerſiã in dicẽdo poſita cũ certa ꝑſonarũ interpoſitõe ut ſi dicat cæſari reuertẽti ex galbis triũphus det᷑:& hæc morit᷑:Cicero ab inteſtato hereditas:Ciceroni filio det᷑:nam oĩa hic ſpãliter ſũt noĩata. Generalis appellat᷑ quæſtio græce theſis & ſic diffinitur: quæſtio eſt res quæ habet cõtrouerſiã in dicẽdo poſitã ſine certarũ interpoſitiõe ꝑſonarũ ut ſi dicas impatori uictori triũphus det᷑ & morit᷑ pater ab inteſtato hæreditas uiciniori det᷑. Et eſt notandũ ꝙ cauſa hæc ſpãlis deſcẽdit a materia generali nõ ꝙ ĩ ea ſe exerceat orator ſicut ĩ generali: ſed ꝙ ea exercemus ad cõfirmãdã ſpetialẽ materiã hoc modo ſi dicas cæſari reportãti uictoriã ex gallis triũphus det᷑:quoniã lex ꝙ impator uictoriã reportãs debet triũphũ hahere:& itẽ ſi morit᷑ Cicero ab inteſtato cicero filius petit hæreditatẽ. q. frater petit hæc eſt ſpãlis cauſa ad quã cõfirmãda eſt generalis hoc mõ moriẽte patre ab inteſtato hæreditas uiciniori det᷑ Cicero eſt filius uicinior:ergo ciceroni filio hæreditas det᷑ & ꝑ hoc eſt nomẽ oratori entimema hoc eſt ſyllogiſmus imperfectus ad ꝓbãdã minorẽ. i. cauſã ſpãlẽ ꝑ generalẽ. Tria ſũt nõ dicit quæſtionũ quia generalis quæſtio nõ tractat᷑ ab oratore:ſed ea utimur ſolũ ad cõfirmationẽ ſpetialis materiæ. Quod ſit tantũ tria Quintilianus affert hãc ratiõem quoniã qcquid dici põt ſub his tribus generibus cõtinet᷑ & uocãt᷑ hæc tria genera generaliſſima a Quintilião ſũt eſſẽtialia:quia ſine iis rhetorica eẽ nõ poteſt. Differũt autem tribus modis:loco:tẽpore: & fine:nam demõſtratiuũ in cãpo martio tractabat᷑ ubi eligebant᷑ magiſtratus:nã ibi neceſſaria erat laudatio uel uitupatio. Deliberatiuũ in ſenatu:iudiciale in foro. Tempore quia demũ tẽpus præſẽs denotat:nã natura laus eſt de præſẽti licet aliquando miſceamus tẽpus futurũ & ꝑteritũ ad maiorẽ confirmationem præſentis laudis ut Virgilius de Marcello Tu Marcellus eris Deliberatiuum de futuro:ut ſi eſſet cõtrouerſia utrum

Demõſtratiuū genus eſt quod attribuitur in alicu[-]
ius certæ perſonæ laudē uel uituperiū .Deliberati[-]
uū eſt quod poſitū in cõſultatõe habet in ſe pſua[-]
ſionē & diſſuaſiõem. Iudiciale eſt quod poſitū in
cõtrouerſia habet accuſatiõem in ſe aut petitõem
cū defēſione. Nūc quas res oratorem habere opor[-]
teat, docebimus. Deinde quomodo has cauſas tra[-]
ctari cõueniat oſtendemus. Oportet igitur ĩ orato[-]
re eſſe inuentiõem: diſpoſitiõem: elocutiõem : me[-]
moriam & pronuntiationem.

De Inuentione.

Inuentio eſt rerū uerarū aut ueriſimiliū ex[-]
cogitatio quæ cauſā probabilem reddāt. Diſpoſi[-]
tio eſt ordo & diſtributio rerū quæ demõſtret qd
qbuſque locis ſit collocādū. Elocutio eſt idoneorꝶ
uerborꝶ & ſñiarꝶ ad ĩuētõem accõmodatõ Mēoria

Carthago eſſet delēda. Iudiciale ē de præſēti fine quia demõſtratiui finis eſt honeſtas uel inhone[-]
ſtas. Deliberatiui utile uel inutile. Iudicialis æquū uel iniquū. Cõfunduntˀ tamē aliquādo ut dictū
eſt. Demõſtratiuum latini dicūt quod laudē uel uituperatiõem demonſtrat unde quidā laudati[-]
uum appellāt a meliori ſicut auguſtinus de ciuitate dei cū eſſet ſic ſcriptū đ ciuitate mūdi a græcis
aūt dicticon: quia dixis dr̄ demõſtratio unde dicticos aduerbiū uel epēticos. In laudē laus eſt id
quod tractatˀ: laudatio ipſe modus tractādi in genere demõſtratiuo ſicut uitupatio & uitupiū cer[-]
tæ pſonæ: ab eo ꝙ cauſa eſt certarꝶ
perſonarū interpoſitiõe. Delibe[-]
ratiuū græci uocant iuulction: qđ
eſt cõſulo. Cõſultatio: eſt tracta[-]
tio cõſiliorꝶ & quicqd ē ante libe[-]
ratõem. Iudiciale: dicūt diouicõ
quod eſt iuſtū. Controuerſia di[-]
ctione & cõtradictione. Accuſa[-]
tionē quo ad criminale & ad utrū[-]
que. Nūc quas declarata materia
oratoris accedit ad regulas: qbus
uti debet. Oratorem habere: iſta
quæ ſequuntˀ ſūt accidētia oratori
quoniā ſine ipſis nemo poteſt eſſe
orator: nā ſicut homo uiuēs ſine ſā[-]
guine & ſpū eſſe nõ poteſt: ita ora[-]
tor ſine his ptibus nullo modo eē
poteſt nam ꝓprie iſtæ quinꝗ ptes
ſūt eſſētialia oratoris. i. ſine qbus
orator eſſe nõ poteſt. Oratorem
i. illū dicit q exercet artē nõ āt rhe[-]
torē: nā ſine memoria rhetor eſſe
poteſt qa libros habet unde doce[-]
riˀ poteſt. Tractari deducere in a[-]
ctū. Has cauſas. ſ. illa tria genera
cauſarū quæ dixi. Oportet neceſſitatē iportat: Inuentio inuenire ea quæ pro re faciūt quæ fa[-]
cis firmare potes aduerſariorū cogitata deſtruere. Excogitatio: cogitare eſt quo adunare in men[-]
tē ad aliqd ingrēdū & mētē adhibere: excogitare uero adhibitione & ex illa coadunatõe mētis ali[-]
qd inuenire. Rerꝶ uerarꝶ: argumētorꝶ & materiarū uerarꝶ & i hoc cõuēitcū dialectico: qa nihil ꝓ[-]
bat niſi ueris rationibus. Aut uериſimiliū: in hoc differt quia orator debet facere orationem : aut
uериſimilē: aut ꝓbabilē: aut credibilē ut in animū auditorū cadere poſſit. Interdū poteſt uti mēda[-]
cio alicuius ſalutis cā: ut id ueriſimile uideatˀ: ut Cicero pro Milone inducit enim Clodiū dedita o[-]
pera ueniſſe ut interficeret Milonē: quod nõ uerū eſſe tradūt hiſtorici. Sed quia res ueriſimilis eē
uidebatˀ: licuit Cicerõi ꝑ ſalute Milonis uti mēdacio. Probabilē: quā uniuſquiſꝗ approbat. Diſ[-]
poſitio: duplex eſt naturalis & artificioſa. Naturalis ē quæ facta ſūt primo etiā primo dicantˀ qua[-]
ſecūdo etiā ſecūdo dicantˀ. Artificialts eſt quādo præuertitˀ ordo: ut poſt proemiū ponere cõfuta[-]
tiõem cū narratio eſſe deberet: ut o regina noua: exordiū nõ uos aut ferro. Confutatio: nõ ea ui[-]
animo: nec tāta ſuperbia uictis. Eſt ordo quātū ad collatiõem naturalē. Diſtributio: quātū ad arti[-]
ficialē. i. in diuerſis locis tributio: in quibus ponere debemus. Rerū materiæ. Quibuſꝗ locis
aut ꝑ naturalē aut ꝑ artificialē ordinē aliqui dixerūt iudiciū eſſe neceſſariū. Sed Quintilianus reſ[-]
pondet iſtis: dicēs eſſe ſupfluū: quoniā i iuentione cõcluditˀ iudiciū: quia inuētio ſine iudicio eē nõ
poteſt. Sit collocādū: id eſt debito loco ponēdū prout neceſſe fuerit. Elocutio: pars ē eloquen[-]
tiæ. eloquētia uero generalis ē: ſed elocutio aptatio quædā uerborū ꝓ materia circa ſētētiā & uer[-]
ba. nā ſi tractamus magna: altiloqs uocabulis utēdū ē. Si parua humilibus: qđ Virg. diligētiſſime
in ſuis opibus executus ē. In bucolicū humilibus ut cū uelit ſignificare noctē: ſic iquit: & iā ſum[-]
ꝓcul uillarū culmina fumāt. nā ſi fuiſſet materia altiloqua dixiſſet: Aureus occaſū iā ſol ſpectaba[-]
equoſꝗ ꝓnū iter urgebat facili tranſmittere curſu. In georgicis uero mediocribus: in æneidos al[-]
tilo quis : quam rē ſeruādā Horatius docet uerſibus exponi tragicis res comica nõ uult. Indigna[-]
tur itē priuatis ac ꝓpe ſocco dignis carminibus narrari cæna Thieſtæ. Accõmodatõ: adaptatio
Memoria: quæ uerſatˀ circa duo: ſcilicet circa res & uerba: utputa ſolū memoriter dicere: ſcilicet ar[-]
ma urrūꝗ cano: Circa res ſcire collocare rē utputa cõuenerit æneas pmo poſt incēſā troiā: & qđ

inter habuerit quod cõfecit æneas a troia uſq; ad Italiam: Verborũ ut recordari aliqua uerba ſim
pliciter. Perceptio cõprehẽſio. Firma animi eo ꝙ nobis memoria haberet. Diſpoſitõis quo ad
ipſũ ordinẽ. Multi dicũt inter officia oratoris memoriá annumerari nõ debere: cũ ea nobis a natu-
ra data ſit: nõ intelligẽtes oẽs artes a natura nobis datas: & deinde p artẽ ornari & expoliri. Pronũ
ciatio: idẽ ſignificat quod porro enũciatio aliter ſignificat leuẽ traditõem: ut cũ dicimus iudicem
pronũciaſſe ſẽtentiá. Moderatio uocis tá in ſermone qui dr̃ ſermo remiſſus: qua in cõtẽtiõe qui di-

eſt firma animi rerũ & uerborũ diſpoſitionis per
ceptio. Pronũciatio eſt uocis: uultus & geſtus mo
deratio cũ uenuſtate. Hæc omnia tribus rebus aſ
ſequi poterimus arte: imitatõe: & exercitatõe. Ars
eſt præceptio quæ dat certã uiã ratiõem quæ dicen
di. Imitatio eſt quia impellimur diligenti ratione
ut aliquorũ ſimiles inducẽdo eſſe ualeamus. Exer
citatio eſt aſſiduus uſus conſuetudo quæ dicendi.

cit ſermo acris: ut Virg. in quinto
illũ elabãtem teucri ac riſere natá-
tem. In cõtẽtiõe: ut i bucoli. Quid
domini faciẽt: audent cũ talia fures
Idẽ in ænei. date citi ferrũ: date tæl
la fũdite muros. Vultus ut ſi mæ
ſta ſit materia uultũ quoq; mœſtũ
cõtrahamus. Geſtus ad motũ men
broꝝ tá manuũ q̃ pedũ: hanc ꝑticu
lá nõ mõ mediocriter ꝑtinere ad
perſuaſionẽ indicauit. Demoſthe
nes ná ter interrogatus qd maius
eſſet in oratore. Reſpõdit ipocre-
ſim & ſane ita eſſe Hortẽſius ſignificauit: is enim propter optimam eius pronunciationem mul
tas obtinuit cauſas cum non maximam in dicendo uim haberet nam Cicero longe eum precellu-
it: & tamen pronunciatione ſua non mediocris orator habitus eſt. Tribus rebus: quia poſſent ui
deri difficiles in oratore illæ quinque partes eſſentiales proponit quádam facilitatem: per quam
ea omnia facillime comperemus .ſ. per artem: imitatiõem: & exercitationem. Hæc omnia has
quinque partes oratoris eſſentiales. Aſſequi facillime comparare & obtinere. Præceptio: do-
ctrina. Certam uiam: non ſine cauſa. nam in hoc ceſſat obiectio eorum qui dicunt non eſſe artẽ
eo ꝙ multi fuerunt ſine præceptis artis eloquentes: ut orpheus: amphion. nam ut ipſe Cicero ait:
in oratore hoc illis contingit bonitate naturæ: ſed nullam habent dicendi certitudinem. Alii ſunt
qui dicunt non eſſe artem. quia non habebant materiam propriam ſicut medecina: habet herbas
& reliquæ artes: ſed certe ignorant orationis materiam eſſe quicquid dici poteſt & ſermone expli
cari. Rationeque dicendi: adiunxit hoc ut ſeperaretur hoc diffinitum ab aliis oratoribus: nam
& reliquæ partes habent. Certam uiam: quo ad ipſa præcepta artis: quæ dant nobis certitudinẽ
Et rationem dicendi: quo ad exercitationem ut ſcire allegare cauſas quare ita fiat. nam poſſet ali-
quis ſcire præcepta artis & rationem dicendi nullam habere: aut dicit. Certam uiam .i. regulam
Rationemque ut ſcirẽ allegare rationem quare ſit. Imitatio eſt incluſit in hoc uerbo neceſſitatẽ
nam qui alium imitatur uidetur ueſtigiis alterius duci a quo ſi deſcendat nihil penitus conſequa-
tur. Diligenti ratione ac ſi diceret uſque ad minima uocabula debemus limitari: unde in limita-
tione tria ſunt conſideranda quos quidem & quantum imitemur quos ut idoneos uiros non illoſ
uetuſtiſſimos ut fuit Cato Cenſorinus quia adhuc non uenerat in illum ſucum eloquentiæ lacteũ
neque modernos: præterea ſi uolumus exerceri in proſa non ſequamur comicos nec poetas: ſed
Ciceronem illum qui & idoneus eſt & præceteris ornatiſſimus unde ait Quintilianus Cicero ut
mihi quidem uidetur & iocundus incipientibus quoque & apertus ſatis eſt qui non tantum pro
deſſe: ſed amari poteſt tum ut quiſque ſimilimus Ciceronis erit romani maximus auctor eloquii:
ſi aut uerſus aliquid amauerit uirgilium ſibi præponat de quo laus deſiit eſſe laus. Quæ ſane qd
ut imitari probabilia & omittere mala uocabula. nam ſunt conceſſa omnia quibus poetæ utũ-
tur ut cũ ait Vir. ſteteruntque comæ & alibi uitá dederitis in undis & iis ſimilibus non uti non po
terimus. Quantum uero imitemur pertinet ad figuras ut illud ſuſcipiam quod a natura nobis cõ
ceſſum queadmodum Horatius ait. Sumite materiam ueſtris qui ſcribitis æquam uiribus: & uer
ſate diu quid ferre recuſant quid ualeant humerii. Exercitatio ut uirus fecit: nam priuſquam pu-
blice aliquid ſcriberet ſcripſit moretum & multa alia ut promptitudinẽ compararet: Cicero quo
que multa conuertit in latinum ſcripſit & declamauit. Solebant etiam antiqui ſe execere in the-
matibus factis ut facere accuſationem: defenſionem deinde. Aliqui dicunt ꝙ maior eſt conſuetu-
do quam uſus quo ad ſe ipſos dum ſecum ſe exercent: conſuetudo quantum ad alios quando pu-
blice ſe exercent: ut orando in foro uel in ſenatu nil aliud eſt exercitatio niſi frequenter uti. Et eſt
notandum in his tribus uarium effectum contineri: nam ars eſt emendata natura ideo datur certi-
tudinem: qa cõſtat ex præceptis. Imitatio facit abilitatem & aptitudinẽ. Exercitatio uero ꝓmptitu
dinẽ i q̃ re diligẽter ſeruauit modũ & ordinẽ: ná ꝑmo artẽ capimuſ ꝺinꝺ imitamur: t̃tio exercemuſ

q Voniam igitur demõſtratũ eſt quas cau
ſas oratoré recipere oporteat:quaſq; res ha
bere cõueniat nũc quẽadmodũ ad oratiõem poſ
ſint oratoris officia accõmodari dicendũ uidet. In
uẽtio in ſex ptes orationis cõſumitur :i exordium
narratõem:diuiſioné: cõfirmatiõem: cõfutatõem
& cõcluſioné .Exordiũ eſt principiũ orationis per
quod animus auditoris aut iudicis ↄſtituit uel ap
patur ad audiẽdum. Narratio eſt rerũ geſtarũ aut
proinde ut geſtarũ expoſitio. Diuiſio eſt per quã
aperimus quid conueniat & qd ĩ controuerſia ſit
& p quã exponimus qbus de rebus ſumus dicturi

q Voniam:poſtea quá oſtẽdit quibus rebus poſſumus ornate exercere nos in dicẽdo & for
mauit bonũ oratoré format ipſá oratiõem quæ dicit inſtrumẽtũ oratoris ſicut militis te
la & haſtæ & aratoris uomer & alia unde dicit quoniá tranſgreſſio color in quo facit auditorem
cautũ qđ uulgo & ſeruari ſolet quotienſcũq; de una re ĩ aliá traſimus utpote poſtq̃ eius benignita
té laudauerim:nũc de fortitudine eius dicere incipiá. Quas cás demo. Deli. & Iu. Quas res in
uentio. diſ. elo. & cetæra. Officia benedixit officia iuẽtiõem & cetæra:quoniá eſſẽtialia ſũt:nec ſi
ne illis poteſt eſſe orator. Ad ora
tioné tanq̃ inſtrumẽtũ. Inuentio
conſumit ac ſi dicat ita diuidit ut
plus nõ reſtat. Multi tamé addunt
egreſſioné:ſed ea eſt pars cõfirma
tionis:ná ſemp poſita eſt ad cõfir
mádũ ut Ilioneus. Eſt locus heſpia
unde. Qu. ſic diffiniuit egreſſio
eſt diſpoſitio rei extra ré ad ré ta
men ptinés. Exordiũ tam aptũ q̃
occultũ:quod dr̃ a græcis ꝓlogus
uel ꝓœmiũ:ita a latinis eſt appel
latũ:quia ſit in re dicẽda tanq̃ cir
rus quidá & clauis in hoſtio p qđ
omnia interius patẽt. Principiũ
orationis:uelut radix đducens ra
mos. Animus auditoris ſignifi
cauit genus demõſtratiuũ & deli
beratiuũ. Iudicis tetigit iudiciale
Conſtituit ptinet ad exordiũ aptũ quo audito animus audditoris qeſcit. Preparat ꝓpter íſinua
tiõem p quá animus auditoris nõ intelligẽs qd uelit dicere præparat:ut ſi qſ orás ꝓ filio. Ci. ad iu
diciũ adducto dicat. Nemo é ueſtrũ iudices q ignoret q̃tos labores quantas animi moleſtias Cice
ronis pater paſſus ſit dũ ſtuderet patriá a manibus hoſtiũ liberare q̃re cũ nullũ ꝓ hac re præmium
a nobis pr̃ tulerit: nũc tẽpus eſt ut Ciceroni filio cõferamus. Sed multi quærũt nõ eſſe neceſſariũ
exordium hac ratione quia cum prædicator uel alius multitudini congregatæ aliquid declaratu
rus ſit. iam omnes parati & conſtituti ſunt ad audiẽdũ etiá ſi nõ faciat exordium. Reſpondent his
duabus rationibus ſecũdum Quintilia. primo quod ſi præpati ſũt ad audiẽdum :hoc per naturá
faciũt:quia non in omni re natura dat principiũ:ſed per exordiũ:fiunt attẽtiores. Præterea licet p
naturá ſint præparati tamẽ ignorát de qua re ſit dicturus:quod per exordiũ declarari ſolet :unde
dictum eſt exordiũ quaſi de materia ortũ. Narratio:hanc uocans alio uocabulo expoſitionem:
quæ habet duplicé effectũ cõtinet. n. & res ueras & uериſimiles: Geſtarũ in hoc oſtẽdit narratõem
eſſe de præterito ſemp & cõtinere res ueras. Ideo narratio ꝓpria eſt generis iudicialis: nam ipſe
Cicero ait:uera narratio eſt de his rebus de quibus iudiciũ futurũ ſit. Si aut in demõſtratiuo fiet:
aut in deliberatiuo incidẽs eſt non ꝓpria:eſt ne acta agamus quod uetamur ueteri ꝓuerbio:ut in
quit Cato maior:ná cum narratio de præterito ſemp ſit:nõ poteſt haberi de præſenti nec de futu
ro:quod ſi fiet ad cõfirmatiõem præſentis laudis ptinebit. Aut pro inde ut geſtarũ:hoc ad res fi
ctas:ad fabulas:ad inſonnia:& ad res uериſimiles pertinet. non. n. res ueras ſolũ cõtinet ſed etiá ue
riſimiles:ut ſi quis dicat:Cauete uobis romani ne huic cõcedatis qcquid a uobis petierit: quod ſi
feceritis nõ aliter uobis q̃ quod de ruſtico legimus. ná cum his a ſilũa lignũ impetraſſet ad manu
lorũ ſecuri. cõiiciẽdũ:poſt paucos dies magnam parté ſiluæ ſuccedit: & arboribus omne genus
una ruina trahit. Diuiſio hanc etiá partitionem Cice. alibi appellauit:q̃q̃ Quinti. dicat partitiõem
eſſe generalem per ſpecies factá:diuiſionem uero quæ in alias ſpecies diuidit generalé:ut ſi dixe
ro quoniá pollicitus ſũ uobis me dicturum de huius uiri parẽtibus de patria:de uirtute primũ co
gnoſcetis quis & quantus eius auus:quis pater poſtremo q̃ pudica generatio eius extiterit. ná pri
ma diuiſio generalis eſt ſecũda uero ſpális. Quid nobis qd incõrrouerſia:ideſt qd diſconueniat
hoc modo. Cogite o iudices hũc mihi pecunias reddere nõ. n. negat ſe mutuo eas a me accepiſſe
ſed dicit mihi inſtituiſſe ego uero id ſedulo nego. cõuenit. n. quoniá ambo fatent pecunias eſſe da
tas mutuo. ſolutio enim pecuniarũ diſconuenit. Per quã exponimus tãgit ſecũdã ſpecié diuiſiõis
quæ diuiſa é ĩ alias duas ſpẽs ĩ diſtributõem p qua oſtendimus de qbus rebus dicturi ſumus & in
expoſitõem quæ eſt cũ abſolute exponimus quæ ſumus dicturi:ut ſic quoniá expectetis ut hũc ſá
ctũ uirũ uobis commendé primo de patria:de parentibus:& demum uirtutes eius commendem

Confirmatio:hæc eſt corroboratio earũ rerũ quæ ſunt diuiſæ:ut ſic:qm̃ de pentibus:de pr̃ia: de oribus huius dicturus ſũ p̃mo ab auo icipiemus:qui qdem oĩum præſtantiſſimus fuit:nec in litris ſolũ:ſed ẽt in re militari:pater uero iuſtiſſimus:& rerũ hũanarũ peritiſſimus :mater uero pudiciſſima fuit. Argumẽtoꝝ.i.earã rerũ quæ ſũt facturæ fidem auditori. Aſſeueratione.i.cũ qna ſeueritate uerborũ. Cõfutatio:ab aliqbus refutatio dicitur. Diſſolutio:Ci.pro Archia dicis: Cirachæ quod Arcchias non eſt ciuis:adeſt Lucullus hõ iuſtiſſimus q dicit ſe affuiſſe cũ eracliẽſiſ

onfirmatio eſt nr̃oꝝ argumẽtoꝝ expoſitio cũ aſſeratiõe. Cõfutatio eſt cõtrarioꝝ locoꝝ diſſolutio õcluſio ẽ artificioſus termĩus orõnis. Nunc qm̃ na cũ oratoris officii:quo res cognitu facilior eſt pducit ſumus ut de orationis partibus loquemur : & eas inuentionis rationem accommodamus : de exordio primo dicendum uidetur.

ciuis crearetur:& hoc ſi reddidiſſes mihi pecũias nõ reſpõdiſſes te reddidiſſe.cũ Antonius te de ea re iter rogaſſet:multi tamẽ uolũt cõfutatiõnẽ ſub cõfirmatõe contineri : & ita connexã:ut ſepari nõ poſſit : & uolunt eſſe qnqꝫ tm̃ partes orõnis: ſed eos uehemẽter errare. Quinti. oſtẽdit propter uarios earum effectus:nã aliud ẽ ſua cõfirmare:& aliud aduerſarios ꝯfutare:ꝙ per ſilitudinẽ caſtroꝝ cõprobat. Quid.n. odeſſet ad uictoriam ſi in uallo munitiſſimo contineri niſi caſtra hoſtium diſſolueris:has quine partes Hieronymus in hoc dicto demonſtrauit in libro de uiris illu.Lactantius omnium ſuom temporũ uir eruditiſſimus Criſpum Conſtantini filium latinis litteris erudiuit : qui utinam n noſtra confirmaſſet:q̃facile aliena deſtruxit:in his autem duabus tota uis perſuadendi cõſiſtit ipſe Cicero poſt dicturus eſt tota ſpes uiuendi:ratione perſuadendi in confirmatione & confutione poſita eſt. Concluſionem perite artificioſum dixit:ut oſtendat non eſſe concluſionem ſi is diceret de his ſatis plura nõ dicam : ſatis ad cauſam:fit autem per enumeratiõnẽ cõmiſeratiom:& indignationem ſimul:aut ſaltem per unum horum triũ ad has.ſ.ptes orationis multi adiunt egreſſiuã quæ dicitur narratio itercurrens:quæ ſcd̃m Quin.dicitur alicuis rei extra cauſam cauſam tñ ptinẽs tractatio : ut ſi dicatur dicit iſte ꝙ Antonius pecunias mihi non reddidit & ut lem habentis nemo in hac urbe unq̃ iuſtior fuit:nemo magis ſeuerus:nemo magis continens initur.ſed his occurrit Quint.hoc modo ꝙ oĩa quæ incidunt in oratione principales orationis rtes non eſſe ſicut nec fractili partes ueſtis nõ ſunt:licet adornamentum poſiti ſunt. Præterea endum has omnes partes in oratione ſemper non eſſe neceſſarias nam in demonſtratiuo & deeratiuo genere non eſt ſemper neceſſaria narratio propter diſconueniẽtiam temporum. Alient ita ſimplices orationes ꝙ non eſſet neceſſaria diuiſio : ut ſi dicamus dicit iſte ꝙ non uerberat ſeruum ſuum:ſed aſpicite plagas o iudices:quibus totus affectus eſt. Confutatio uero & conmatio ſemper neceſſariæ ſunt:in qua re ita ſolet euenire orationi ſicut & domibus quarũ quæ uperum ſunt pauciorum indigeat rerum qui diuitũ ædes magnificæ:ſatis enim pauper habet : d ad magnificentiam habere conuenit & lectos & uaſa argentea:hæc aũt pticula licet in multis m exordio ſignificat cõueniat:tamen ĩ hoc differt ab illo quia in hac licet totos effundere effeus ut ait Quinti.in illo autẽ breuiter apimus quæ in oratione tractanda ſunt. Tria ſunt officia q̃ uare debet orator in omni oratione conficienda mouere uel flectere:uel ad iram uel miſericorã:uel ad amorem:uel indignationem:& ad cæteros animi motus:hoc eſt propriũ exordii & conuſionis:q̃q̃ in omni parte orationis ſemp auditoꝝ aĩos mouemus:& attentos nobis conſeruaus ad audiendum debet docere:& hoc faciunt cæteræ partes:ut narratio:confirmatio:confuta Debet prætera delectare auditorẽ per elegantiam ſententiarũ:per ornatũ uocabulorũ:per ſuitatem dicendi:per colores rhetoricos & hoc per totũ corpus oratiõis efficitur. ſed hæc tria ut guſtinus ait in libro de doctrina chriſtiana quod a libro de claris oratoribus uidetur traxiſſe : erſum habent effectũ:docere enim uel probare habent neceſſitatẽ quia cum orator uelit perſuere ut narret & probet per argumẽta quæ uel ad perſuadendũ ſunt accommodata flectere uł uere hẽt in ſe uictoriã quã auditis orationibus & cum ſubinducitur commotio animorũ per cluſionẽ facillime uictoria cõſequitur und̃ ait cum aſſẽſione auditoꝝ. Delectat̃ uero affert audiibus ſuauitatẽ. Nũc quia more ſuo facit trãſgreſſionẽ colorẽ per quẽ oſtẽdit quid dictum ſit breui qd ſequatur. Oratoris officiis:bene officia appellauit ea ſine qbus orator ẽẽ non põt ea pius eẽntialia eẽ dixius ab efficiẽdo aũt dicta ſũt ea oĩo efficer̃ d̃bet quo facillie cognitis.n. offi oratoriis & partibus eorum quibus conſtat oratio facilius earum tractatio cognoſcetur. Ad entionis:inuentio enim per omnes partes eſt diſtributa tanquã corporis ſanguis p oẽs partes c igitur partes orationis ad iuentionem accõmodantur cũ oĩa iuẽta p ſingulas ptes diſponũt.

Cauſa poſita:præpoſita nobis cauſa ad orandum quæ dicitur res habens controuerſiá in ſe c
certarũ perſonarũ interpoſitione. Quo facilius boni medici uſus ẽ officio in hac declaranda. S
lent.n.cũ ægrotanti medicinã daturi ſunt prius rõnem cõplexiõis hr̃e :ut cognita ægrotátis nat
ra facilius de q̃litate mediciæ declarare poſſint & eá ægrotátis naturæ accõmodar̃:eodẽ mõ Cic
tractaturus de ptibus orõnis:p̃mo exordiis præponit quandá cautela per quá ualeãus rõnem ex
ordiorũ ad diuerſitatẽ materiæ & ad genus cauſæ accõmodare. Gẽus cáæ hoc eſt q̃le genus ſit c

Cauſa poſita quõ cõmodius exordire poſſimus
genus cauſæ conſiderandum eſt.

De.iiii.generibus cauſarum.

GEnera cãrũ ſunt .iiii.honeſtũ :turpe : d
biũ:& hũile:Honeſtũ gẽus cáæ putat̃ c
ait id defendimus:qđ ab oíbus defende
dũ uidetur :aut id oppugnãus qđ ab oíbus opp
gnari uidetur debere:ut pro uiro forti contra pr
dam:Turpe gẽus cáæ ĩtelligit̃ cũ aut honeſta r
oppugnat̃ aut defendit̃ turpis. Dubiũ gẽus eſt c
hét in ſe cã honeſtatiſ & turpitudinis partem:H
mile genus eſt : cũ contẽpta res antefert̃. Cũ ha

gnoſcendũ & dupl'r ẽ cõſiderandũ
ſ.qđ & q̃le:cũ dicimus quale: gẽus
ĩtelligimus.iiii.genera cãrũ ſignifi-
camus : intelligit de tribus gñibus
cãrum q̃ uniuerſalia:gñalia:& eẽn-
tialia ſũt appellata. Cũ aũt q̃le ge-
nus q̃ttuor gñá cauſarũ ſignificãus.
quæ gñá ſpecialia accidẽtalia & q̃li
tatiua dicunt̃:& ſũt honeſtũ:turpe:
dubiũ: & hũile: ſcđm quorũ diuer-
ſitatẽ exordiorũ quoq; rõ diuerſa
ab oratore hẽnda eſt. Quidam tñ
addũt obſcurũ:ſed inſulſiſſime qui
dẽ:nam ut ait Quintil.obſcurũ ſub
dubio cõtinetur. Genus cauſæ: q̃
lis ſit cauſa:uel honeſta:uel inhõe-
ſta:turpis:uel dubia:uel humili.
Genus.n.cauſæ pro q̃le accipitur:
nec unq̃ dicius quale genus quattu
or hæc gñá quæ ſpecialia dicuntur cõtinentur ſub ſingulo genere eſſentiali:ita ꝙ una cauſa pot
rit in genere demonſtratiuo & honeſto:uel turpi :uel dubio : uel humili:exẽpli gr̃a de honeſto :
demonſtratiuo ſimul:ut ſi quis laudet Ciceronẽ:ꝙ p̃riam ab impetu Catilinæ defenderit:in tur
& demõſtratiuo ſi uituperet ſenectutẽ aut laudet uitia:& ſic de ſingulis:poterũt ẽt eadẽ oía ſub d
liberatiuo eſſe :ut ſi deliberetur deliberando Marcello uiro grauiſſimo in exilio cõſtituto:qm̃ P
peianus extiterit.In iudiciali & honeſto.ut ſi accuſatur Catilina q filiũ occidit ut Aureliam Ore
filiam uxorẽ hr̃et quæ nolebat priuignũ educare & defẽdere Ci.qm̃Catilinæ ſocios & cõiurato
morte damnauerit uel eodem mõ de reliqs cõſiderandũ eſt.Honeſtũ unũquoq; horũ quattuor g
nerum ſpecialium tribus modis conſiderandum ẽ:a re ipſa:a perſona auditoris:& a pſona dicẽti
Honeſtum.n.eſt genus a pſona dicentis:ſi quiſpiam religioſus paupertatem commendauerit:
luxuriam uituperauerit.A re ipſa honeſtum ſi quis uirtute præditum & litteratum uirum laude
& inertem & ignarum uituperet.A perſona autem auditoris honeſta erit materia ſi quid quod a
ditori placuerit:proferemus:ut ſi quis laudet apud Actheõ uenationem:& audaciam apud Ach
lem.poterit tñ honeſtum eſſe turpe reſpectu auditoris:ut laudare libertatẽ apđ Dionyſiũ & ap
Catilinam uituperare coniuratores:Turpe quoque genus eſt a perſona dicẽtis:ut ſi religioſus h
uituperat religionem & comprobat uitia.A re ipſa eſt turpe genus cauſæ:cũ defenditur res turp
a quocũq;:aut oppugnatur honeſta.A pſona auditoris:cũ uitupatur tyrãnus & laudatur libert
apud tyrannum:turpis.n.res ẽ a pſona auditoris q ſibi diſplicet. Eſt ẽt turpe a re ipſa:q̃ Ariſtopl
nes accuſauerit Socratẽ.Dubiũ eſt qđ ex una parte honeſtũ eſt:& ex altera turpe:ut eſt cum Aga
non exercitũ in aulidem duxit uentũ aduerſũ habebat conſulũt̃ dii . Reſpondent ſi filiá ſacrific
Iphigeniam ſe poſſe propitios uentos hr̃e:pro utilitate cõi filiá ad ſacrificiũ duxit:pro qua re ſe
Clytemneſtrá motá fuiſſe ad agitationem mortis:qua poſtea uirũ affecit. Item expulſo Tarq
& filiis:Filii Bruti regio more uiuere ſoliti curabant regem in urbem quod cum intellexiſſet B
tus ſecuri filios percuti iuſſit.hæc igitur duo honeſta ſunt:cum pro republica res caras perdere
luerint ſed turpe conſideratur proprios filios trucidare. Vilis res dupliciter conſideratur a pe
ſona audiente & a re ipſa. A re ipſa ſi quiſpiam accuſaret alium de ſuffurata gallina:A perſona
ditoris ſi uilem rem deferret ad principem.poteſt tamen eſſe honeſta ab audiente:ut ſi prætor
dita cauſa de re uili eam tractaret benigne.quoniam officium eſt prætoris etiam de re uiliſſima
dicare petentibus. Cum hæc ita ſint :iam declarata ſunt duo:quæ oratorem plurimum adiu
ad inſtrumentum conficiendum ſcilicet gñá cãrum gñaliſſima:& cuius complexiõis exiſtát: ſe
nũc ut applicẽus has diſtractõẽs matiæ ad exordiorũ rõnẽ & regl'as ad exercitatõnẽ accõmodẽ

a ſint conueniet exordioꝝ rõnem ad oĩe genus
āæ accõmodari. Exordioꝝ duo ſũt gña. Pricipi
m qđ græce appellatur procemiū:& iſinuatio:q̄
oodos noīatur. Prĩcipiū ē cū ſtatī auditoris ani
ū nobis idoneū reddimus ad audiēdū. Id ita ſu
ıt ut attētos:beniuolos:dociles. auditores habe
e poſſimus: Si genus cauſæ dubiū habēus a be
iuolentia ꝑncipiū cōſtituemus. ne q̄d turpitudi
is ꝑs illa nobis obeſſe poſſit: Si hūıle erit genus

ta ſint:hoc ē cū materiæ poſſint eſſe diuerſæ cōplexionis:quia alia ē honeſta:alia turpis alia hu-
ilis:alia dubia. Rationē exordioꝝ:regulas quæ tres ſūt.ſ.attētio:docilitas.& beniuolentia. Ac
mmodari:adaptari.æqualiter cōcinari tāq̄ medicus ſolet medicinā ad cōplexionē ægrotātis
d cāæ genus.i.ad q̄litatem:ac ſi diceret ad cōplexionē materiæ. Pricipiū:hoc appellant exordi
n aptū qđ græci proemiū dicūt melius q̄ latini:ut ait Quint.i libro exordioꝝ nā principiū ma-
s generale ē ad oia ꝑtinens dictū a præ & captio q̄ſi prima captio. Procemiū a pro & hymnos
hymni qui ſignificat uiā eo ꝙ ſit ꝑ
ambulū:q̄đdam ad cæteras orõniſ
ꝑtes exponēdas:uel a pro & himis
himi qđ latīe ſignificat præludiū:
hoc ē q̄dam ficta cytharizatio: &
tractatio cordaꝝ ante uerā & ſeriā
melodiā cantilenæ ex q̄ itelligit q̄-
lis cantilena ſit futura. Inſinuatio
dicta eſt ꝙ per ſinū quēdam & uiā
obliquam ad exordiū ueniamus
a græcis epodos noiatur: ut apud
Vir. ē de Turno Dauni miſerere ſe
nectæ:& illud recordarē dñe ꝑrum
nroꝝ Abraam & Iſaac:hæc autem
uocabula a Ci. inuenta ſunt: nam
nte ipſum quō latine diceremus non habebamus unđ adhuc uocabulum rhethoricæ iuētum nō
nomen niſi per periphraſim:nec miꝝ ſi addidit uocabula græca qm̄ ſuo tēpore ſolis græcis uo-
abulis utebantur. Principiū ē:hæc ē diffinitio exordii apti cuius finis eſt diſponere aīos ad audi
ndum dicendo. Statim ſignificat exordium breuitate gaudere & ambagibus eſſe uacuum: ne in
aput oratio creuiſſe uideatur. Id itaque ſumitur tribus effectibus auditoris animū diſpōimus ad
udiendum attentione:docilitate & beniuolentia quæ ad exordium perfectum ſūt accommoda
æ. Docilitas.n.a natura nobis eſt data& oibus īgenita cum omnes cupiant doceri ea quæ ab ip-
s ignorantur ut apud philoſophum oēs homines a natura ſcire deſiderant. Veꝝ qa hic appetituſ
iſcendi pōt eſſe breuis & frigidus:attētio neceſſaria uidetur q̄ facit ea q̄ cupit cū diligēt a & effe-
tu quodam attendere:dicta eſt aūt ab attendendo animo & ualde intendo:nam ſicut dicimus au
es arrectas ad audiendum:ita & animum attentum uocamus cum omni ſtudio relictis omnibus
ebus ei rei quam cupit doceri diligenter incumbit. Præterea quoniam auditori diſplicere poteſt
rator ſi incompte & inſulſe narrat q̄q̄ cuperet & eſſet attentus ideo beniuolētia neceſſaria ſequi
ur illas priores ſine his tribus effectibus oratio eſt nullius momenti & uelut quoddā cadauer exi
timant. ut ait Quintilianus:poterit unde bonum exordium conſtare & unoquoque ipſorum.
Si genus dubium habebimus applicat nunc exordiorum rationem ad generalia qualitatiua. A
beniuolentia ideſt a prona quadam & inclinata libentia audiendi:ſed cum pluribus modis capte
ur beniuolētia ad hoc genus dubium uidetur aptius accommodari. Si exponemus quales fue-
imus in rempub. uel in eos ipſoſ qui audiunt quale eſt hoc exemplum Catilina intentus coniura
ioni beniuolentiam iuuenum comparabat:eoſque largitionibus corrumpebat: is cum propter
diligentiam Ciceronis ex urbe diſceſſiſſet:& ad caſtra ſuorum ꝓfiſciſceretur filius quidam fuluis
omnibus bonis artibus deditiſſimus:ſed tamē hoc ſolo uicio correptus ꝙ catilinæ amicitia delecta
atur illū diſcedentē ꝓſecutus eſt pater eū ab itinerē retraxit: eumque uita priuauit: qui in iudiciū
uocatus hoc exordio ad purgationem crīs uti potuiſſet:ſi uobis unq̄ dubiū fuiſſet o iudices quan
tus amor q̄ta charitas habeatur ī patriā teſtimonio fuluii declaratur qui ut cōſeruaret patriam &
libertatem romanā proprio filio non peperit & eum ita occidit ut eum patriæ non Catilinæ ge-
nuiſſē uideatur. Accuſatur Thymoleon cuius Corinthius qui fratrē occiderat qui pricipatum ur
bis appetebat poterit orator hoc mō exordiri. Credo iudices uos nō latere q̄ta fuerit thymolētis
bñiuolētia ī pr̄iam q & amicitias & affinitates ꝓpriū fr̄em nullius æſtiauit ut cōem oibus liberta-
tē ab tyrānoꝝ ipetu uēdicaret. Si hūile genus.i.cū res cōtēpta añfertur incitabimus auditorē ad
audiendum aut per res nouas:aut quæ ad rempub. pertineant: hoc modo accuſabitur adole-
ſcens apud principem ꝙ flores de cancello furatus ſit:poterit accuſator hoc exordio uti noli hāc
rem contemnere magnifice princeps licet parua & humilis uideatur. nā ex parua ſcintilla ignis
ſolent permaxima incendia procreari & paruis uitiis ſolet ad maiora perueniri ex quibus ciuitas
omnibus corrumpitur ut Virgili. de apibus Admiranda tibi leuium ſpectacula rerum. Magnani
moſque duces totiuſque agmina gentis more & populos & prop. ia dicam.

Si turpe erit gēus cauſæ: īſinuacione utendum ē
qua poſterius dicēus : niſi qd nacti erimus . qu
aduerſarios criminando beniuolētiam capere p
ſumus. Si honeſtum cauſæ genus erit licebit re
uti uel non uti principio . Si uti principio uolē
aut id oportebit oſtendere : quare cauſa ſit ho
ſta: aut breuiter quibus de rebus ſimus dicturi
ponere ſi principio uti nolemuſ a lege uel a ſcr
tura: aut ab alico firmiſſimo nr̄æ cauſæ adiumē
principium capere oportebit. Quoniam igitur d
cilem beniuolum & attentum habere auditore
uolums quomodo quodque eorum confici poſ
apperiemus. dociles auditores habere poterimu

Si turpe cauſæ genus: ideſt ſi materia ſit talis ꝙ diſpliceat auditori oppugnando honeſta ue
fendendo turpia. Niſiquid nacti: hoc eſt niſi inuenerimus: facit autem exceptionem in qua
docet ſi materia talis fuerit ꝙ diſpliceat auditoribus tamen ſi inueniret commoditatem & occ
onem dicendi aliqua turpia de aduerſario per quæ poſſit facere animos auditorum ſibi bēiuc
tunc aperto exordio uti poterimus quod Scipioni aſiatico contingere potuiſſet. Erat Scipio
gnæ integritatis uir & maximæ expectationis apud romanos: is contra Antiochum fuit cum e
citu miſſus: qui cū poſt bellum cū
uictoria reuerſus eſſet unde aſiati-
cus eſt dictus in iudicium a quodā
Petilio uocatus fuit: & apud iudi-
ces accuſatus ꝙ pecuniam publicā
inutiliter conſumpſit. diſplicet res
ſenatoribus pecuniam publicā fru
ſtra dilapidari. Poterit igitur Sci-
pio in hoc genere licet turpis ma-
teria ſit hoc principio uti. Moleſtū
eſt mihi iudices meam uitam i du-
bio eſſe poſitam quam ſemper ſtu
dui ducere innocentem: ſed certe
longe mihi moleſtum fuit quod iſ
me accuſauerit qui eſt in omni ge-
nere uitiorum contaminatus & oī
bus artibus malis deditiſſimus. Si
ho neſtum. ſ. ſi uia placebit audito
ri. Licebit: conceſſū eſt. Quare
cauſa ſit honeſta: hoc fecit pro Ar-
chia poeta q eū lr̄is græcis iſtruxerat: & quibus tantum facultatis oratoriæ cōſecutus fuerat ut in
genere orare maximepoſſet. Accuſatus ergo archias præceptor ſnus a Graccho qni ciuis non
ut cōſequeretur ipſius Archiæ hæreditatē a Ci. defēſus ē: & huiuſmōi exordio uſus ē. Si apđ ma
res nr̄os eſt cōſeruatū o iudices ut præceptores pro parentibus hn̄ent: debeo q̃tū ē ſcitū in me hu
præſtantiſſimo uiro & itegerrio & opē & ſalutē afferre: & eo magis: qm̄ illius doctria & optis
ceptis ita iſtitutus ſū ut nōnullos aliqn̄ defēderi. nā ſi cætos adiuuāus a qbus nihil utilitatis ad ha
rē adipiſcendā cōſecuti ſumus q̃to magis ei attribuere debēus a quo id accepius: p q đ'ēt ignotis
deſſe poſſumus. Aut breuit' qbus đ rebus: hoc mō cū ergo i iudiciū ſit uocatus archias a Gracch
ꝙ nō ſit ciuis ego oñdā eū eē ciuē & id qdem per teſtes locupletiſſimos & fide digniſſimos: & a
ma uiꝛꝗ cano. Breuiter: aut dicit hoc faciendū. ſ. docēdo ſolū neceſſaria. neꝗ ꝯfirmatione futu
ſūt i exordio ꝓoccupēus has duas orōnes: i exordio huius artis Ci. cōplexus ē. Aſſignauit. n. cām
ſe honeſtā dicēdo ne aut tua cā nos noluiſſe aut fugiſſe laborē putares. & ēt illud qđ te nō ſine
hāc artē itelligere cognoſcebāus. ꝓterea dicit de qbus rebus ſit dicturus cū aut tua nos uolūtas
mouit ut de rōe dicendi cōſcriberemus. A lege ꝑncipiū hoc mō morit' Paulus æmilius ab iteſtat
filius eius Paulus & frater Pauli. petunt hær̄ditatem a lege. poterius ſic exordiri. Et diuiæ & hū
næ leges petūt o iudices ut filius moriēte p̄re hr̄ditatē hēat qm̄ filius ex ſanguie p̄ris cr̄atus ē & r
mo ſibi magis ꝓpiquus. nec dēt oriri dubitatio ꝙ dicat ſi utāus ꝑncipiū: ꝑncipiū ab lege fieri dē
nā primū illud ponitur pro exordio apto: hoc aūt ultimū pro omni initio poſitū eſt. Aut a ſcri
tura: differt. n. lex a ſcriptura. nā lex eſt ſanctio populi quæ iubet honeſta: & ꝓhibet inhoneſtā: ſe
eſt ſpālis. ſcriptura uero gyalis eſt: & eſt allegario alicuius ſcripti: ut eſt aliqua gn̄alis ſententia hc
mō: Quid eſt q đ pauli filius hæreditatē p̄ris nō aſſequat': oīa certe uincit amor : & nos cedamu
amori. Non igitur eſt credendū patrē potius filio propter amorē: q̃ fratri hæreditatē reliquer̄ nc
luiſſe. Item illud mihi uidetur iprimis ſeruari: q đ apud Ci. legimns honos alit: artes & omnes i
tenduntur ad ſtudia gloria. Cū igitur hic ciuis pro patria egregie pugnauerit: merito mihi præ
miandus uidetur. hoc quoque Cicero in Catone maiore uſus eſt uerſibus Ennii poetæ: quos ſūp
ſit in initium. Ab aliquo argumento: hoc modo: quid o iudices ꝙ magis ciuitas cōſeruet q̃ iuſti
cia: & æqtas: iuriſ quæ cū iubeat: ut mortuo p̄re filio potiuſq̃ fratri hær̄ditas dēatur: đbetis huic c
cedere æquitatem quæ quidem uinculum eſt ciuitatis. & præſertim cum ubi æquitas non ſeruatu
non eſt habitandū. Quoniam igitur trāſitio in aliā tranſit materiam. Docilem: beni. & at. mut
tus eſt ordo librariorū negligētia: nam eo ordine Cic. compoſuit: q uo eſt tractaturus quinimm
naturale eſt ut prio uelius doceri: poſtea cum omni diligētia & attentione audiāus. Inde is q orat
rurus eſt nobis fiat biūuolus: adeo & ab eo libētius q̃ a cæteris audiāus. Docile. ut cupiāt doceri

Si ſummam cauſæ breuiter hoc eſt ſine ulla copia dicendi reducamus in quandam ſummam ne-
ceſſariis uocabulis ea quæ in confirmatione & confutatione: diffuſione tractanda ſunt Mytridates
aſperrimis bellis Romanos agros urgebat: uenit Manilius in ſenatum ut proponat ei aliqua d̄ re-
bus gerendis. poterit hic exordio uti: boni ciuis officium eſt. P. C. ut ea quæ gerenda ſūt uobis pro
ponat: Cum igitur de bello mytridatico nobis dicendum ſit: ſequitur ut de imperatore deligendo
exponamus: qui mihi Pompeius eſſe uidtur. Tria enim hic ſumatim collecta ſunt: quæ introrſū

ſi ſummam cauſæ breuiter exponemus: & ſi atten
tos eos faciemus. Nam docilis eſt ille qui attente
uult audire. Attentos habebimus ſi pollicebimur:
nos de rebus magnis nouis inuſitatis uerba factu
ros: aut de his rebus quæ ad rempublicam pertine
ant: aut ad eos ipſos qui audiēt: aut ad eorum im
mortalium religionem: aut ad pietatem nos eē di
cturos. Et ſi rogabimus ut attente audiant: tali nu
mero exponemus res de qbus dicturi ſumus. Beni
uolos auditores facere quattuor mōis poſſumus a
nr̄a: ab aduerſario᷑ auditor̄: pſona: & a rebus ipis:

exordium efficerent: ſi nimis diffu
ſis uerbis exponētur: ut ſi hoc mō
diceretur: cū de bello mytridatico
dicendū ſit: quod quidē maximū ē
& omni genere hominum: & for-
tiſſimis militibus copioſiſſimum:
nam hæc omnia in confirmatione
dici debent. Qui attente uult au
dire: quia qui attentus eſt: neceſſe
eſt ut prius ſit docilis. Attentos ha
bebimus. i. uehementer dociles &
inclinatos toto animo ad audien-
dum: attentio enim ad animū arre
ctum pertinet: erectio uero ad au
res: unde a græcis dicitur
Si pollicebimur: pite uſus ē uer-
bo futuro: ut oſtendat in exordio
ponenda eſſe mera uocabula: quæ ſit guſtus tanq̄ guſtus quidam eorum quæ in aliis partibus co
pioſiſſime enumerantur. De rebus magnis non uſitatis: magnæ dicuntur res: quæ communem
formam excedunt in ſuo genere: ut hoc modo hodie de matrimonio nobis tractandum eſt: ſed
quæ ab aliis omiſſa ſunt: propter eius rei profunditatem dabo operam ut que ad illius intelligen
tiam pertineant ea uobis exprimantur. Nouum eſt: quod nunquam fuit: ut credo hodie aliqua
audietis: quæ nunquam ad ueſtras aures peruenerunt. Inuſitatum eſt: quod licet ſit factū: tamen
ſit raro: ut hoc eſt: quamq̄ ſciam uos non ignorare quæ ad bonum imperatorem pertineant: tamē
quia raro narrari ſolent: oſtendam quid ad eam rem neceſſarium mihi eſſe uideatur: ſic & Virgili.
fecit in geor. admiranda canam leuium ſpectacula rerum. Et notandum eſt: ut hæc uocabula artis
euitentur. Non enim dicendum eſt dicam uobis noua aut inuſitata: aut magna: quoniam artifici-
oſa uerba reddunt: oratorem ſuſpectum auditoribus ut non ad utilitatem communē & ad ipſam
ueritatem ſed potius ad oſtentationem artis omnia dici uideantur. Itaque ne putent arti confider̄
non ipſis uocabulis artis utemur: ſed per alia uerba ſententiam complectemur. Ad rempub. per
tineat: quoniam ſtatus noſter magno diſcrimine uerſatur propter crebros impetus Mytridatis:
hæc conſultatio erit per quē longe a noſtris finibus arceatis & patriam communem ab huiuſmo-
di periculis tutam poſſitis efficere. Aut ad eos ipſos qui audiunt: multi ſunt patres. c. ex noſtris
militibus qui conquirunt nullam prudentiam contra Mytridatem a uobis factam: quam quidem
rem ſi neglexeritis magnam ignominiam ſenatui romano afferret. Si autem cōtra cum aliquis im
perator diligeretur magnum fructum & magnum decus ex ea re popu. ro. conſequetur. Aut ad
deorum reli. Religio eſt uerus cultus dei cui contra eſt ſuſpitio hoc modo: miramini quirites no
ſtram remp. retrolabi. & quot diebus in peiorem partem corruere: negligentia eſt deorum quæ ſi
a romanis diligentius conſeruaretur: omnia proſpera eſſent nobis. Curate igitur ut boni ſacer-
dotes eligantur optimi uiri pro ſuis meritis præmientur: & mali dignis pœnis afficiantur. Et ſi ro
gabimus: ut ſupra diximus non aperte dictum eſt uos rogo ut quæ dicturus ſum audiatis: ſed uer
ba ex arte uitabimus: ut Virgilius. Mentes adhibete docebo: et etiam hoc ſi aures ueſtras mihi
pauliſper præſtabitis ad audiendum dicam ea quæ uobis ſalutem afferant. Item Cicero pro Ar
chia. quod ſi mihi a uobis concedique ſentiam: multa perficiam profecto ut hunc. a. lycinium
nō mō non ſegregandum cū ſit ciuis a nūero ciuiū: uerum etiam ſi non eſſet putetis aſciſcendum
fuiſſe. Et ſi numero ſcilicet per nomina numeralia: ut tria ſunt quæ mihi uidentur ad noſtrā rēp.
ptiere ut boni magr̄atus eligāt: Iuſti p̄mient: & iniq pœnis afficiant. Itē qm̄ d̄ bn̄ignitate ueri ſalua
toris tractatū ē: oñdā eius gr̄as p t̄rā: p mare: p aerē & d̄niq; p oēs cœli ptes eē diffuſā: Itē Vir. qd fa
ciat lætas ſegetes: quo ſydere t̄rā uerter̄ mœcēas: ulmiſq; adiūger̄ uites: cōueīat q̄ cura boū: qs cl̄tus
hn̄do ſit pecori: & q̄ta apibꝰ expiētia pcis. Bn̄iuolos audi: hoc ē p oēs p̄ceptōes & regl̄as qbꝰ bn̄i
uolētiā cōpamus ſeruar̄ debēus ut ſemper bn̄iuolos faciāus auditores: nō eos de qbus loqmur.

a noſtra pſona beniuolentiã contrahemus : ſi n
ſtrũ officiũ ſine arrogãtia laudabĩus : aut in rẽpu
quales fuerĩus : aut ĩ pentes : aut ĩ amicos : aut ĩ eo
ipos qui audiũt aliqd referemus : dũmõ hæc omĩ
ad eã ipſã rem de qua agitur ſint accomodata . It
ſi nr̃a incommoda proferemus : inopiam : ſolitud
nem : calamitatẽ. Et ſi rogabĩus ut nobis ſint aux
lio & ſi ſimul oñdemus ĩ aliis ſpẽ nos hr̃e noluiſſ

A perſona noſtra dupliciter intelligimus : aut a pſona ipſius oratoris : aut a perſona laudati uł
cuſati : uel deliberati pro quo oramus : ut ſi dicamus aut pſona Ciceronis aut Põpeii : pro quo ip
orat. Si ſine atro. poteſt eſſe duplex conſideratio : ut aut ſit regula generalis quæ poſtea diuid
tur in partes ſeq̃ntes. & idẽ hoc ſit conſeq̃ntibus : aut ps eſt quæ per ſe cõſideratur ut ſine aliq̃ iac
tia uerborum nr̃m officiũ laudamus. nã ut ipſe ait in Lelio : odioſum ſane genus hominũ officia e
probantiũ. Mortuo achille orta eſt odioſa contẽtio e darmis ipſius : qm̃ a Vulcano facta eẽ diceb
Aiax. n. qui patruelis : erat Achillis
iure ꝓpiq̃tatis ea ꝺpoſcebat : ſed qa
nullã rez peritiã hẽbat : temerarie
in hunc modũ orauit. Enquo pue
nimus nũq̃ putaui fore ut Aiax cũ
Vlyxe cõparet̃ &. n. ĩ tãta uos bñfi
cia cõtuli ſi qd ꝯſilio meoq̃d mini-
mũ ẽ uobis unq̃ ꝓfui : meritũ tribu
atis & ĩ primis honorẽ meũ reſtitu
atis. Atq; in rẽp. cæſari ex gallia
cũ uictoria reuertenti triũphus de
negabatur. & maxĩe a Catõe uticẽ
ſi. pro qua re in ſenatũ uenit : & hu
iuſmõi contionẽ ſenatoribus ha-
buit : iã aduenit tp̃s ut Cæſaris re-
cordemĩ q in gallia ueſtro imperio ſubiuganda multa incommoda paſſus eſt. & qui nullis pericu
nullis laboribus : & demum uitæ propriæ non pepercit : ut remp. ampliaret : & ſtatum omnium ue
ſtrum. dignitatemque totius populi conſeruaret. Aut in parentes : parentes appellamus non ſo
lum a quibus geniti ſumus : ſed etiam auos & proauos æneas cum magnis incommodis uenit ĩ It
liam : Anchiſen genitorem in Sicilia amiſit : multos in italia habuit aduerſãtes : qui ne fauorem ita
lorum ſimili compararet dignitati ſuæ derogabant : & ipſum impium aſſerebant ꝙ oſſa patris ſu
inſepulta reliquerit : qui dum ſtudet ei diuinos honores tribuere : & magnificis exequiis eum de-
corare : tot impenſas : tot labores paſſus eſt ut merito pietatis nomen conſecutus ſit : & ab omnibu
piiſſimus uocitetur. In amicos oraturus Cice. primo Pompeio imperatore deligendo in ſenatũ
acceſſit inſolitus : ſed quia eius audientiam mirari nonnulli potuiſſent : in hunc modum exorſus ẽ.
Nolite mirari. p. c. ſi antehac nunquam in ſenatum oraturus acceſſerim. ſciebam enim orationem
promptam & optime exercitatam in hoc loco uerſari : nihilque huc niſi perfectum ingenio & ela
boratum induſtria afferri oportere. Itaque in foro me prius exerceri uolui & ita me exercui ut nul
li amicorum unquam defuerim. In eos ipſos Flaccus accuſatur : quem Cicero defendens huiuſmo
di exordium habuit. Cõſidero ciues romani res pro conſeruanda republica a Flacco geſtas non
poſſum non admirari ꝙ ſit accuſatus : ſed plurimo afficior gaudio uos eſſe teſtes : quam promp-
tus quam diligens qnam curioſus in defendendis uobis omnibus dies nocteſque fiunt cum ſcele
ratiſſimus catilina urbem noſtram : & omnium libertatem occupare uoluiſſet. Dum hæc omĩa
limitat has regulas : & dicit hoc eſſe conſiderandum : ne cum uolumus oſtendere auditoribus qua
les ſumus in eos qui audiunt : non dicamus eamque ad rempublicam conuenirent. & ita de relq̃s
partibus. Si noſtra incommoda proferemus : Roſcius Amerinus habuit patrem ditiſſimum quẽ
Clodiani milites occiderunt : ut ipſius diuitias compararent filius patricidii accuſatur : quem cum
Cicero defendens : hunc in modum exordium facere potuit. Cum moleſtum ſit Roſcio quod ue
lut patricida uocatus ſit in iudicium multo certe moleſtius eſt qui pro eo cauſam hanc ſuſcipere
uoluerit : & qui ex tantis diuitiis ex tam fœlici ſtatu ad eam miſeriam peruenerit : ut unde ſibi uictũ
quæritet : nullo modo habere poſſit. Inopiam : inopes dicuntur qui nullum habent auxilium.
Solitudinem : ut eſſe ab omnibus deſtitutus ut eſt apud Terentium omnes me noti atque amici
deſeruerunt. Calamitatum & dicitur duobus : aut per deriuationem & tunc eſt cum per impetũ
nimborum uſq; ad radicem culmi concidunt aut per ethimologiã & tunc dicitur calamitas ut ſi
quis de alto gradu dignitatis & ex magnis fortunis ad paupertatem & uilem ſtatum perueniſſet.
Vt ſint auxilio. Roſcius profecto ſuam conſolatur mœſticiam : cum intelligat uos ea ſeueritate
eſſe : ut non permitatis aduerſariorum calumniam aduerſus æquitatem ulla in re potentiam ha-
bere. Itaque a uobis magnopere petit ut eũ ab ĩpetu inimicoꝝ ſuorũ ſeruetis incolumẽ. In aliis
ſpẽ cũ multi oratores ſe offerrẽt ad Roſcii defenſionẽ ſeueriſſimi iudices nihilomĩus uos ipſos ele
git : qbus ſuã uitã cõmitteret &. n. ſi iuuenẽ cõplectemĩ nihil ẽ ꝙ aduerſarioꝝ calũniã reformidet.

Aduerſariorum prima:aduerſarios uocamus illos qui nobiſcũ in lite uerſantur. Odiũ eſt incli
ata cupiditas nocendi & ira inueterata. Inuidia:quæ eſt dolor animi ex aliena fœlicitate proueni
ns:alias ſignificat odium:unde appellamus inuidioſos:Superbe:ſupbia eſt elatio animi quæ cu-
it paribus & ĩparibus dominari. Spurcæ:ſpurci dicuntur qui ĩmunde uiuunt & ſine puritate di
i per ethymologiã quaſi ſpuentes porci:ut ſi diceremus ira ita cũ ſorore ſicut cum uxore miſce
ur. Perfidioſe:perfidos dicimus qui promiſſis nullam fidem ſeruant:& qui proditores ſunt fi-

Ab aduerſariorũ perſona beniuolẽtia captabit̃: ſi
os in odiũ:in inuidiã:ĩ cõtẽptionem adducemus
n odiũ rapiemus:ſi quid eorũ ſpurce ſuperbe:pfi
dioſe:crudeliter: cõfidẽter: malitioſe flagitioſe fa
tũ proferemus. In inuidiã trahemus:ſi uim potẽ
iã:factiõem diuitias.in cõtinẽtiã nobilitatẽ: cliẽ
elas hoſpitiũ ſodalitatẽ: affinitates aduerſariorũ
eferemus:& his adiumentis magis quam ueritati
os cõfidere aperiemus. In cõtẽptõem adducemus
i inertiã:ignauiã deſidiã:luxuriã aduerſariorũ ꝓ
feremus. Ab auditorum perſona beniuolentia col
igetur:ſi res eorum fortiter:ſapienter manſuete.
magnifice iudicatas proferimus: & ſi quæ de his

dei. Crudeles:qui quaſi crudeles
qui cruorẽ hominum delectentur.
Confidentes: uocãtur qui ſpem
habent in uitiis. Fidentes:qui ſpẽ
bonã habent propter uirtutẽ & cõ
ſcientiam bonam. Malitioſi ſunt
qui per inſidias aliquod faciunt:&
qui in unum ſimulant & aliud faci
unt:ut ſiquis aliũ iuitet ad cœnã &
eum fallat. Flagitioſi:proprie di-
cũtur libidinoſi: & qui faciũt om-
nia:ut libidini inſeruiant: hæc oia
exẽplo ſpurii mallii qui per poten
tiam & diuitias ꝑncipatum ambie
bat. An laudemus an uituperemus
ſeueritatẽ ueſtrã iudices certe neſci
mus.i.ꝙ huic ſceleratiſſimo homi
aures uĩas adhibeatis q ĩ oi flagitii
gñe uſq; ab ĩfãtia ſẽp uolutatus qn
q; nullã hẽt curã de legibus modo

code noſtrorũ ciuiũ cõtinue uerſari poſſit. Vim:corporis. Potẽtiã:ut habere fauorẽ & adiumẽ
a ciuium. Factio:ſignificat nunc conſenſũ & conſpirationem multorum ad malum quandoq;
ſignificat nobilitatem & opulentiam:ut eſt apud Plautum. Incontinentias: nũc eſt elatio in ciuita
te per potentiam per quam ſeipſum non continet:non autem per effrenationẽ contra libidiem
ſignificat ſicuti alibi inuenitur nam tum odium pertinet. Nobilitatem:generis claritatem. Affi
nitates proprie ſunt affines qui per uxorem coniuncti ſunt: ſed tam pro agnatis q̃ pro cognatis
ponitur. Et his adiumentis pitiſſime dixit hoc Cice.i. nã aliter illæ res quas commemorauit ad
laudem & gloriam quam inuidiam inducendam pertinerent. Confidere autem datiuo melius q̃
ablatiuo coniungitur. Solent optimi ciues diuitias:nobilitates:uirtutes: omnes ad laudem & utili
tatem ciuium oſtendere:hæc autem ad uituperium ſuum conciuium ad incommoda totius popu
li & ad deſtructionem totius naturæ ciuitatis his omnibus rebus abutitur & ita abutitur: ut magis
incommodo noſtro q̃ utilitate eas res habere uideatur. Inertia:iners eſt qui nullam habet indu-
ſtriam ſine cõſilio & arte pœnitus ignorans. Ignaui autem:licet artem ſciant tamen frigiditate ãi
mi non exercent. Deſes uero qui nihil pœnitus agit dictus a ſedendo. Luxuria ẽ in omni re ſuper-
flua abundantia:ut apud Virgil. Luxuria ſegetum tenera depaſcit in herba. Non poſſum non ad
mirari ſeueriſſimi iudices ꝙ unius uiri teſtimonio aures ueſtras adhibeatis qui contra me uenit:
qui nullis artibus pœnitus incumbit in dies:noctesque ĩ ſomno inertia conſumit:nũc autem uigi-
lans & diligens factus ẽ ut inocẽtes & bonos uiros poſſit opp̃mer̃. Bẽiuolẽtia colliget̃.i. ſi dicerẽus
nos hr̃e iudicia rerũ p fortitudinẽ.ẽ.n.fortitudo rerũ magnarũ appetitõ & humiliũ cõtẽptio. Sapiẽ
ter tãgit prudentiã q̃ dr̃ ſcia cuiuſlibet rei & calliditas rerũ q̃ põt hr̃e delectũ bonorũ & malorũ:Sapia
uero ẽ hũanarũ rerũ diuiarũq; cognitio. Mãſuete: tãgit tẽpantiã q̃ ẽ nl̃la paſſiõe.nã moueri ↄtra offi
ciũ:neq; ira:neq; auaritia:aliqd ↄtra honeſtatẽ facer̃. Magifice uidri:hoc ẽ p iuſticiã factas q̃ magni
ficũ reddit habentẽ & per quã magnifice aliqd fieri exiſtiatur. Nam ut Ci. in li.officiorũ inqt cæ-
terarũ uirtutũ finis & effectus ẽ uarius & hũilis reſpectu iuſticiæ.fortitudo.n.facit terribilẽ. nã qui
magna petit & cõtemnit hũilia uidetur terribils. Prudẽtia facit ſuſpectũ p calliditatẽ & pitiã. Mãſu
etudo frigidũ efficit hoiem: qm̃ nõ uidet̃ unq̃ negociũ ad effectũ ducere cũ p tẽpãtiã aliqd differt
Quicqd aũt p iuſticiã fit:ſẽp magnifice & recte factũ exiſtimẽt qm̃ bonus nõ putat̃ ab oibus q iuſti
ciã exercet & colit:tali igit̃ utẽur exẽplo Roſcii quẽ pauloañ accuſatũ dixius a clodianis militibus
ut ẽ ab hæɼ̃ditate pr̃is d̃pelleret nulla iter tãtas moleſtias ſolicitudies roſcius efficit̃ iudiceſ cũ ꝓpe
itelligat uos eiuſmodi eẽ:ut nl̃as clodiáorũ militũ minas formidetis nl̃as ꝑces audiatis:neq; ullo
argẽti auriue põder̃ moueami qn ip̃m adoleſcẽtẽ ꝑſerti inocẽtẽ ab ĩpetu crud̃liũ hoĩnũ defẽdatis.

Exiſtimatio bono & optimo quidem ciuitas noſtra pendet iudicio:cum ſciamus tali īgenio u
eſſe præditos:ut nullius timeatis iniurias:nullius inimicitias nullum denique impetū īproboru
hominū:qui animū ueſtrū ab officio deterreant. Expectatio:cū hoc ita ſit iudices nulla incidit d
bitatio inter nr̄os ciues quin abſoluatis hunc præſtantē adoloſcentē:qui ab īprobis accuſatur ſ
lum ut eū de p̄nis bonis eiiciant. A rebus ipſis beniuolentia captabitur ab auditoribus p res q
de cauſa & materia ipſa dicemus. Ab aduerſarioꝝ: per contēptū duobus modis: hæc ultima r

extimatio: & quæ iudicii expectatio ſit aperiemus
A rebus ipſis beniuolū auditorē efficiemus: ſi n
ſtrā cām laudādo extollemus: & aduerſarioꝝ p c
tētiōem deprimemus. Deinceps de inſinuatōe ap
riendum eſt:

De Tribus Temporibus:

Ria ſūt tpa quæ diligēter ſūt cōſiderand
in quibus principio uti nō poſſumus. Aut cū tu
pem cām habemus: hoc eſt cū ipſa res aīum aud
toris a nobis alienat: aut cū aīuſ auditoris pſuaſu

dicta ſit: ut abſolute aut compati
ue: ſi abſolute ſimpl̄r intelligendū
eſt: tūc hæ duæ regulæ per ſe diſti
guendæ ſunt: & ī diuerſis materiis
conſiderādæ: ut eſſet laudare ieiu
niū & uitupare rē militarē: altera
ab altera ſepata: nā oīs cā: aut lau
datur: aut uitupatur neq; eſt ſemp
neceſſe ut laudata nr̄a cā rē aduer
ſariorū dep̄mamus. q̄d Cice. & fe
cit ī proemio artis: nā artē dicendi
tm̄modo laudauit cū dixit. neq;. n
in ſe parū fructus hēt copia dicēdi
& cōmoditas orōnis: & cætera: ne
q; n. fuit opus ut alias res uitupa
ret q̄d ſolet in gn̄e deliberatiuo tā
tūmō fieri: nam ibi neceſſariū eſt ut noſtrā cām extollamus: & aduerſarioꝝ dep̄mamus: ſiue com
patiue ītelligamus: tūc coniunctæ & per compationem faciendum eſt: ut laudata noſtra materi
uituperemus aduerſarios quemadmodum ꝙ dictum ē: in deliberatiuo fieri genere oportere: &
ita una ſola regula eſt coniuncta: & per contentionem legendum eſt: nam contendo ſignificat cō
paro: cotentiones comparationes uocantur. Vt ſæpe apud Plutarchum legimus: ut eſt in ho
exemplo. Quidam pater eſt qui conſulit familiarem ſuum utrum filium in litteris aut in re mili
tari inſtruat: poterit familiaris illi in hunc modum reſpondere non poſſum non admirari ꝙ eo d
ueneris: ut magnopere dubites: utrum potius uel litteris: uel rei militaris filium tuum deduces: cū
litteræ ſint quæ laudem: quæ rationem beneuiuendi hominibus afferant: & quæ immortalem
quenque efficere poſſunt. Res autem militaris: labores: incommoda: claſſes: & mortem homini
bus denique parare ſolet.

Ria ſunt tempora: ſuperius in duas partes exordium diuiſit: ſcilicet in principium & in
ſinuationem: finitis igitur principii regulis: nunc diuino quodam ordine inſinuationē
aggreditur: quæ ideo ſic appellata eſt ſed per ocultas uias & obliquos ſinus ducat orati
onem. Principio uti non poſſumus: ſequitur ergo ut inſinuatio ex neceſſitate ſemper fiat: cū ad
præcepta apta utamur exordio. Diligēter: cū magna attentione: quia ptinet ad ſcientiam orato
ris modo permutari: nec abuti his regulis: unde attentiorem faceret auditorem: cum dicat ea quæ
ad auditorem pertinent. Turpem cauſam: quia. poteſt eſſe turpis materia a ſe & reſpectu audi
toris: ut laudare continentiam apud libidinoſum: ideo perite ſubiecit: cum res ipſa animum audi
toris alienat hoc eſt cum materia non placet auditori ut oſtendat inſinuationem potiſſimum uti
debere oratorem cum talis materia ſit: ut eam auditor abhorreat: nam licet materia ſit turpis a ſe
ut eſt tyrannidē laudare: tamen diſpliceret auditori: ut Dionyſio non uidetur inſinuatiōe eſſe utē
dum: Perſuaſus inductus ad credendum unde dixit ſupra cum aſſenſione auditorum: ut Cæſaris
iudicis & ſenatus. Turpitudinem hoc eſt ſi talis erit materia: ꝙ auditor eam non libenter audi
at etiam ſi eſſet honeſta per ſe. His rationibus: ac ſi diceret in cauſa turpi ab eo quod offendit ad
id quod delectat confugiendum eſt. ſi perſona non placet auditori: rem ipſam quæ placet ſubici
amus. & econuerſo. Rem pro homine: Pyrrhus rex epyrrhotarū omnium ſuo tempore rei milita
ris peritiſſimus a tharcntinis in auxilium uocatus bis romanos exercitus profligauerat. habuit ſe
cum his temporibus in caſtris quendam medicum Nyciam ſiue Democarem litteratiſſimum ui
rum: & philoſophum maximum qui forte aliquibus affectus iniuriis a Pyrrho ſeſe cōtulit ad Ro
manos: & eis mortem Pyrrhi pollicitus eſt: ſi illi id gratum intelligerent. Romani autem uiribus
uictoriam quærentes non dolis iunctū illū Pyrrho remiſerunt. qua re ductus eſt ad ſuppliciū: ma
teria igitur hæc turpis ē reſpectu auditoris: uerum quia Pyrrhuſ doctiſſimus fuit & litterarū amā
tiſſimus: res ipſa uidetur honeſta. Itaque orator poterit hoc uti exordio. Cum nulla in proditoreſ
habenda ſit miſericordia o pyrrhe magnifice: non negabo Democarem omnium ſupplicio eſſe

idetur eſſe ab his q ante contradixerūt : aut cum efeſſus eſt eos audiēdo qui antedixerūt. Si cauſa ırpitudinē hēbit exordiri poterimus his ratoībus ominem non rē: rem non hominē ſpectari opoꝛ ɛre : non placere nobis ipſis quæ facta dicant̃ ab duerſariis: & eſſe indigna aut nefaria. Deinde cū ɛm diu auxerimus nihil ſimile a nobis factum eē ſtendemus: aut aliquorum iudiciū de ſimili cā :

ignissimum: uerū cum medicinæ peritiſſimus: philoſophus maximns ſit : omniqȝ bonorū artiū piētia eruditus curandum eſt a te o pyrrhe ne tanta ſcientia : tot bonæ artes multis ac maximis boribus comparatæ in breui hoc ſpacio depereant. Itaqȝ non hoī: ſed eius doctrinæ ignoſcendū detur. Hominem non rem. ſ. cum homo ipſe placet auditori: ſed res ipſa inuiſa. Accuſatus ē Scipio Aphrıcanus de pecunia male tractata: materia dıſplicet auditoribus iterū eſt honeſta perſona uia Scipionis nomē omnibus romāis gratiſſimū ſemper fuit. talı igitur exordıo utetur. Vita Scipionis huiuſmodi eſſe debet apud uos patres. c. ut eius uiri apud uos cōmemoratio ſit habitura: quia cū tantæ ſit auctoritatis ī noſtra rep. tantæ prudētiæ uiri : tot reip. beneficia contulerit danda opera eſt: ut plus poſſit apd' uos uera uirtus & ipſius Scipionis præſtantia quam accuſatorū & improborum obtrectatio. Itaqȝ homini ipſi honeſtiſſimo: potius quam obtrectatoribus fidem tribuatis. Notandum eſt Ciceronem hoc in loco: aut defeciſſe aut ignorantia & defectu liberariorum prætermiſſum fuiſſe: nā ipſe in arte ueteri & in multis aliis commemorat ad inſinuationē ꝑtinere ēt ponere rē pro re: & hoīem ꝓ hoīe. Rē ꝓ re: hoc modo. Piſiratus ciuis primarius athenarū filiam habuit ciuis amoř adoleſcens quidā mirum ī modum tenebatur: is oblata occaſione loci & temporis puellā obſculatus eſt: accuſatus adoleſcēs de pollutis ce monis poterit aliquis orator uti hoc exordio ıllum defendendo. Si conſiderare uolumus: nulla iniuria: nullus animus: nulla cupiditas nocendi fecit ut hic adoleſcens filiam tuā obſcularetur: uerū amor ipſe improbiſſimus & propenſiſſima in filiā tuam beniuolentia adoleſcentem hunc ad hoc facinus inſtigauit. Itaqȝ amori ıpſi non ıniuriæ hoc uiciū debetis adſcribere. Hominem pro homine: Turnus cum ænea in marchia pugnans ſuccubuit turpe: ſi qdem erat hoſtem ab hoſte ueniam impetrare idqȝ non ſibi ſed patri ſuo iam ætate confecto expoſtulat: qui audita filii morte illico in ſcribit: atqȝ ita inquıt Dauni miſerere ſenectæ fuit & tibi talıs genitor. Non placere nobis : ꝙ aperte per inſinuationē fıeri non poteſt occulte ſeruatur: nam cum aperte dicamus rem ipſam attētum facimus auditorem : qui prius turpem cauſam abhorrebat: quoniam ſeparat aliquid magnū aut nouum eſſe dicturum. Roſcius reſtabat perimendus: ſyllani milites eius diuitias cōpararent: quem cum iuſte ipſi interficere non poſſent ad iudicium falſo prouocarunt patricidii eū accuſantes: heu quid non mortalıa pectora cogis: auri ſacra fames: & item Salu. auarıtia fidem: probitatē: ceteraſqȝ bonas artes ſubuertit: & illud pars maxima rerum certarum feciſtıs opem pro certo cū animo uoluo iudices beneficia patris in filium nihil in rebus humanis ſceleſtius: nihıl horribilius: nihil deniqȝ deteſtabilius uidetur q̃ patrem occidere qui nos in lucem ꝑduxıt: qui aluit: qui nutriuit: & q nos in rep. collocauit quo quidem quanto & flagitioſius eo mıhi minus credendū uidet̃: quod cum non ſit credibile: nec aures ueſtras adhibere debetıs: nam & ıpſe patrē pietate fouebat et defendere eū potius quam occidere uoluiſſet. Aut aliquorum iudiciū de ſimilı cauſa: hıc locus dictus eſt comparatiuus. oſtendit enī inſinuationes per comparationes rerum fieri: quare uidetur orator hoc ſeruare debere: ut ſuam cauſam exponat: & per comparationem alıam applicet: per ꝙ auditor qui prius turpitudinem cauſæ abhorrebat maxime ſit attentus: nam ipſe facit turpem materiam oppugnari debere: ſuſpicatur oratorem alia ſpāli oratione cauſam ſuſcepiſſe. Itaqȝ aut no um per illam comparationem eſſe auditurum: ut ſı Cicero defendens milonem per comparationem afferat. Oratium quoqȝ Sororem occidiſſe & ſaluum & abſolutum fuiſſe hoc modo: quid ē iudices qui oratorem accuſare: aut eſſe admirari debeat ꝙ Milonem defendat: non Clodıum ciem romanum ſe occidiſſe confitentem: meminiſtis. Oratiū quoqȝ qui ſororem occiderat in ma urum ſui uiri amorem deplorantem in iudicium uocatum & ab eo crimıne liberatum & abſolutum fuiſſe. Aut de eadem: ſimilis uidetur cauſa cum id ſcelus cōmiſſum eſt: ſed eandem cauſam di ımus cum & idem ſcelus: & cum ob eandem cauſam commiſſum eſt: ut ſi duo eandem cauſa im ellente hominem committerent ut hic eſt: ſi quiſquam eſt qui dicat ligarium non eē defendendū .C. Cæſar abhorreret profecto ab humanitate tua: qui non recordantur te .M. Marcello Bruto & mihi oratori ueniam conceſſiſſe: & alios non nullos ī patriam abſte ꝑhumanitus eſſe ſuſceptos

aut de eadem:aut de minori : aut de maiori pr
remus . Deide ad noſtram cauſam pedetentim
cedemus:& ſimilitudinem cõferemus . Item ſi
gabimus nos de aduerſariis aut de aliqua re eo
dicturos: & tamen occultare dicemus interiecti
uerborum. Si perſuaſus auditor fuerit .i.ſi orat
aduerſariorum auditoribus fidem fecerit:neq; e
non facile ſcire poterimus: quoniam non ſum
neſcii quibus rebus fides fieri ſoleat. Ergo ſi fide
factam putabimus his nos rebus iſinuabimus
cauſam . Deo eo quod aduerſarii firmiſſimum
bi adiumentum putauerint primũ nos ductur
pollicebimur:aut ab aduerſarii dicto exordiemu
& ab eo maxime quod ille nuperrime dixerit:a

Aut de minore:ſi orator defendens Roſcium ſuſpitionibus & coniecturis ſolis accuſatũ d
maiores noſtros uoluiſſe p ſuſpitiones ſolas:& in re pecuniaria ſniam proferre. hoc modo acc
tus eſt Roſcius apud iudices & quidem falſo ꝙ patrem occideri:& per ſuſpitõnes & coniectu
ad iudicium adductus:ſed debetis recordari maiores noſtros:quorũ in omni re ſemper ualuit
toritas noluiſſe aduerſus quẽquam eſſe furti qui coniecturis accuſatus ſniam iudicis proferre.
igitur Roſcium falſo ſuſpitionibus:tamen accuſatum in re criminali damnabitis. Aut de mai
ad minus.ſ.ut ſi quis dicat Lucium
Antonium non eſſe damnandum
quod ſeruum ſuũ per factiõem ad
Pompeium fugientẽ occiđrit hoc
modo: nonnulli ſunt qui.L. Anto
nium accuſãt: quod ſeruum ſuum
ab itinere tractatum uſque ad necẽ
pulſauerit:ſed hi mihi non uident
recordari fuluium eius filium cati
linæ caſtra ſequentem occidiſſe &
addidiſſe ſe filium ſuum pñæ non
catilinæ:nõ proditoribuſ genuiſſe
Pedetentim. ſenſim paulatim. Et
ſimilitudinem conferimus:eſt iudi
cium aliorum per comparationẽ:
aſſimulabimus hoc & ratiocinabi
mus hoc modo.cũ igitur fuluius fi
lium non uerberauerit ſed occide-
rit pro prima:Sed Antoniuſ nõ oc
ciderit:ſed tm̃modo ſeruum pulſa
uerit nã ne debetis .L. Antoniũ ab
ſoluere ab hoc leui crimine cũ ille
in tanto: ac tam imani ſcelere fue-
rit abſolutus. Occulte dicemus.ſ.per occupationem colorem hoc modo ſi diceret Roſcius mo
ſtum eſt mihi o iudices hoc crimen:cum ego filius pius patricidii ſim accuſatus:ſed eo moleſtiu
quod a Groſogano ſceleratiſſimo ſeruo.& qui in cede hominum ſemp uerſatus ẽ huius crimin
fratrum accuſatus:cuius flagitia tacere inſtitui:qui periculoſum arbitror oĩa declarare:quæ de il
dici poſſunt:quia lingua non nũquam uocem dicentibus abſtulit. Occulte dicemus:hoc eſt quo
dixi.Perſuaſus fuerit:nihil aliud eſt eſſe perſuaſum quá dictis aduerſariorum fidem habere. Ita
more uirgiliano ſe ipſum expoſuit:ille enim ait Prodimur:atq; italis lõge diſiungimur oris.Fid
hæc apud oratores ponitur pro quadam firma opinione & credulitate:& a phis ſtoicis.non ut a
Cicero in officiis dicta eſt ꝙ fiat:dicta eſt tunc promiſorũ obſeruatio. Aduerſarii:dicuntur illi q
eadem cauſa contra nos uerſantur.Non facile:imo facile qs mediocriter eruditus ſcire poterit q
bus rebus ut per ueriſimilia teſtimonia hominũ inſtrumentorum oraculorũ & ſcripturarũ.Fide
puta:repetit illud idem:ſi perſuaſus auditor fuerit:ne ſit obſcurus : nam minus longa parenthe
uidebatur.Inſinuabimus:exordio oculto ueniemus ad cãm.Firmiſſimum adiumentum:hoc eſt
pollicebimur nos dicturos contra illud argumentũ:in quo aduerſarius putat ſuam ineſſe uictor
ex qua re attentio occulta innaſcitur auctoribuſq; apta fieri non poterat:quam rẽ Lucanus in pri
cipio ſeptimi libri egregie ſeruauit:hic dicit enim Ciceronẽ apud Pompeium oraſſe pro ꝓlio fa
endo:qui cum a ſtrenuitate & prõptitudine militum arguiſſet tãquam ualidiori argumẽto ait m
do ipſi ſua ſigna reuellent proſilientq; acies:& paulopoſt uibrat tela manus uix ſigna morantia
quam expectant propterea nec te tua claſſica linquant ferre ſenatus auet miles te magne ſequat
an Comes Pompeius omiſſis aliis argumentis q̃ plurima erant huic ipſi tanquã ualidiori in hu
modum reſpondit.Si placet hoc inqt cunctis:ſi milite magno duce tẽpus eget nil ultra fata mo
bor.Fecit hoc idem ulyxes contra Aiacem:cum de armis Achillis contenderent:hoc enim mod
Aiax orauit q patruelis fuit achillis a Peleo & thelamone fratribus.Si nulla ratio reliq̃ uoſ mou
iudices ut arma achillis mihi adiudicetis:ſaltem propinquitate & nobilitate moueamini:qa ach
lis patruelis ſum:quid enim dignius eſt quam ea quæ achillis erãt patrueli ſuo adiudicari. Vlyxe
autem tali argumento contra Aiacem uſus eſt:non ego eſſe dignum o iudices :ut quæ affinis ſu
propinquitati adiudicari debere.Sed ſi ita faciendum eſt:cur potius Peleo patri aut filio Pyrrh
non aſcribuntur. Nuperrime dixerit:hoc dicit:qua in fine & in principio ualidiora conſtituũ

anquam machinæ in acie robuſtiores milites:nam ut diſtributione dicturus eſt:ſi in reſpondēdo
rgumenta uilia ponerentur auditor non eſſet attentus.Præterea quoniam ea quæ in fine memo
atur firmius ab auditoribus in memoria conſeruantur:neceſſe eſt in ultimo loco ualida argumē
a ſint poſita.tali igitur exemplo uti poterimus ex parte Aiacis:nulla eſt res o iudices : quæ magis
nimum militis moueat ad pericula ſubeunda quā premiorum expectatio quare ſi hæc arma mi-
i tribuitis pro mercede meorū laborum mirū immodum militū animos aīabitis ad labores quo

ubitatione utemur quid potiſſimum dicamus :
ut cui loco primum reſpondeamus cū admiratio
e.Si defeſſi erunt audiendo : ab aliqua re quæ ri
um mouere poſſit exordiemur ab apologo :a fa
ula ueriſimili:imitatione:deprauatione: inuerſi
ne:ābiguo:ſuſpiciōe.irriſiōe:ſtulticia: exupatōe

modo honos alit artes incendūtur
ꝗ ad ſtudia gloria . Ex parte uero
ulyxis hoc modo quoniam ab aia
ce dictum ē ex optatiōe premioꝝ
animos militum magnopere ad la
bores incitari quoniam honos alit
artes oſtendam uobis quæ ſint me
rita quibus aīos militum incenda-
tis ut per ea intelligatis hæc arma
mihi potius quam aiaci eſſe tribuē
da.Dubitatione utemur cū admi.
cum conſidero quāta ex his armis
ecutura ſit glīa uictoriaꝗ i hac re de honore de auctoritate certet non poſſū nō admirari ꝙ aiax
am infirmiter tam pueriliter tā nugatore rationes ſuas adduxerat tanq̄ perplexe argumenta oīa
ermiſcuerit ut cui potiſſimum ſuorum argumentorū tanquam robuſtiori reſpondeam penitus
gnorem.Si defeſſi erunt tanq̄ propter longitudinem orationis:q̄ propter dicendi turpitudinem
Riſus eſt abilitas quædam uultus ad ſignificationē lætitiæ.Apologus eſt ſermo confictus ad mor
alitatem & uitæ humanæ inſtructionem:ut ſunt Eſopi figmenta:nam cum aues omnes ut regem
ligerent in unum conueniſſent & pauo ornatior proceſſiſſet decreuerunt eum cunctæ tanquam
ulchriorem eligere.ſed cum interrogatus eſſet ut ſnīam proferret ſuam quoniam rauce locutus
uerat ab conſpectu auium abiectus eſt & aquilam:quæ illius æmula fuerat ſibi diligerunt:poterit
rgo hoc apologo uti hoc modo uidetis oēs iudices hunc aduerſarium meum tanto nitoř corpo
is & ornatu ueſtium in conſpectum ueſtrum proceſſiſſe tanquā in hac cauſa ſe principem eē.Sed
uoniam rauce locutus eſt tanquā pauo ab conſpectu ueſtro abiicietur.Fabula:eſt quæ ſtat tota in
ando hoc ē quæ poteſt eſſe uera & non uera ut ſunt comediæ tragediæ ut ſi modo dicat. Video
pud Terentium gnatonis officium eſſe introducat Traſonem & Thaidem: & faciat ut eius opa
liquando uti poſſit ſimul cū phedria.eodem modo neceſſariū eſt o iudices: ut beniuolentia no-
tra ut aures ueſtras clauſit ut amplius audire uobis moleſtum uideatur. Veriſimili imi.ut ſi quis
lterius geſtus imitetur.Depraua.deprauati dicunt libri in quibus permutata ſunt uocabula & te
tum oīno corruptū habent:ut eſt apud Suetoniū Claudius Tiberius Liberius Nero igit uteret
quis dicat Claudius Biberius Mero.Item unus contenderat cū plinio:qui cum uocaretur herbo
us a familia uerboſum eū magnum Plinius eſſe dicit.Inuerſione:hoc fit duobus modis in ſermōe
& in ſententiis:in ſermone hoc modo non eſt mirū:ſi hic aduerſarius meus recreauit uos: quoniā
abet bonas aures ad dicendum:& bonos oculos ad audiendum.In ſententiis uero ſic q dicet nō
M.T.ſe uidiſſe:ſed tracō Malium:& cū uellet.M.uarronis ſententias dicere Varri Maronis teſen
tas dixit.Ambiguum:hic puer tibi boues mortui curſitent ducendus eſt.i. pulſandus eſt . Itē duo
dinuicem contendebāt Monoculus.ſ.& Claudus qui cum ſe irriderent Claudus dicebat mono-
ulo.Vellem equidem ꝑ tua hoc pacto ambigue loquebant:nam in me beniuolentia ut alter eſt
oculus & alterum hēres eodem modo:& eacus cū uellet penitus ſignificare ſe cecos eſſe & claudos
uehementer cupure:& item hic inductus eſt ueſte pellibus papagalliū & de pellibus uulpium itel
igat q̄ gallos rapere & comedere conſueuerūt.Abiectione.ſ.litterarū ut non dixit optime ſed opi
ne & nō poculis bibit.ſed oculis.Suſpitionē:quidā litem in foro faciebant: cuius pr̄ rex appella-
batur:aduerſarius aūt inqt:non eſt mirum ſi hic elatis oculis orauit:quoniā habet pr̄em hoiem tri
um lr̄arum cū ſuſpectum eſſet:an regē:an furē dixiſſet.Item hic ſibi arrogat:quoniā habet pr̄em q
nunquam niſi feſtis diebus in terram ſpuit.Item ille filius eſt unius qui nunquā niſi cubito naſum
nungit cum macellatorem eū eſſe intelligat.Irriſione:non eſt mirū ſi uos attentos fecit: & ipſum
r̄is impeditum qui ſemp ciceroni fabio ſtudet & boetio.i.ciceres amat fabas & boues.Stultitia.ſ.
aduerſariorum.ſ.ut hic non eſt eligendus imperator:quoniam uiſus eſt in foro cum corona ueſci
carum & in templo ſalſitias habere pater pr̄atus noſter:& cum caudis uulpium per forum diſcur
rere:& ſciendum eſt ꝙ ſtultitia refertur ad aduerſarios nō ad oratores.nam ſtultitias facit cum au
ctoritatem retinere debeat. Exuperatione:ſcilicet ueritatis græce hyperbole:ut non eſt mirū

collatione abiectione: litterarum mutatione . pr
terea expectatione: ſimilitudīe: nouitate: hiſtori
uerſu: aut ab alicuius īterpellatione: aut arriſion
Si promiſerimus aliter ac parati fuerimus nos eſ
dicturos: nos non eodem modo ut cæteri ſolean
uerba facturos: quid alii ſoleant quid nos factu
ſumus breuiter exponemus. Inter inſinuationem
& principium hoc intereſt: quia principium eiu
modi debet eſſe: ut ſtatim apertis rationibus qbu
præſcripſimus aut beniuolum: aut attentum: au
docilem faciamus auditorem. at īſinuatio eiuſm
di debet eſſe: ut occulte per diſſimulationem eac
illa omnia conficiamus: ut ad eandem commod
tatem in dicendi opere uenire poſſimus. Verū h
tres utilitates tametſi in tota orōe ſunt cōparāda

ſi uos oēs perſuaſit: quoniam tanta eloquentia prædirus eſt ut etiam arbores & ſaxa ad ſe trahe
ſoleat: cum eum aliquando lapidatum fuiſſe & fuſtibus uerberatum intelligat. Collectione ut a
ueniens hodie bonum oē cœpi quo ſpero uos ſententiā pro me prolaturos: concurrerunt eni m
hi obuiam fornarius meus piſcatores: fartores: Lanii. Litterarū mu. ut hic dat operam non ut
gat: ſed ut lingat. Item non eſt mirū ſi hic me in cauſa ſuperat: quoniā non ſolum eſt legum lat
ſed etiam legum latro dico. Expectatione: oculos paulus moratos ſuſtulit ad proceres: nam cu
hoc dicunt paululū carent & cum
quodā interuallo reſpondēt: ut ēt
apud Ouid. in. xii. expectatoq; re
ſoluit ora ſono. Similitudine: nō
eſt mirū ſi cū temeritate locus ē ad
uerſarius meus: quoniam putat ſe
hic in conſpectu ueſtro eſſe tanq̄ ſi
mius inter anſeres: nouitate debe
tis aures mihi præſtare: quoniā au
diui aſinum cū tibicine ſilentium
nobis imponentem. Hiſtoria ut d
pectore gallia orator quidā fuit in
curuus & Catonis aduerſarius qui
cum octauiano ſæpenumero dixiſ
ſet ut eum corrigeret ſi peccaret: re
ſpondit ei ſe non poſſe eum corri
gere quoniā gallus eſſet: ſed emen
dare poſſet. Verſu orans cōtra gal
lum hoc modo incipit fert hyemē
nautis ſpumoſa p æquora delphi.
Interpellatione: interpellare eſt di
centem uel facientem īpedire ut ſi
quis loquentiſ aliquid more faciat
uel numgeret naſum. Arriſione: ar
rident illi qui riſum ad aliquem conuertunt pro aliqua re: quaſi ad aliquid ridet. Si promiſerimu
multa domi argumenta & rationes ampliſſimas excogitaueram. Sed cum uideam uos admod
defatigatos dabo operam ut q̄ breuiſſime potero rationes meas abſoluam non eodē modo uid
reliquos nullam rationem habere auditorū temporum nec dignitatis ueſtræ q dum orationes o
dunt potius aures ueſtras defatigant & obtundunt: ego uero res ſuperfluaſ abſcindam & neceſſa
as ſolum ſoluam: principium tale debet eſſe: perite poſt regulas. Principii & inſinuatiōis oſtend
breuiter in qbus conueniant & in qbus diſconuenientiā habent: ſtatim ſine ulla circuitione qd c
tra inſinuationē fit ubi omnino occulte dicunt. Apertis rationibus: contra inſinuationem: per diſ
mulationem fiunt aut beniuolum: aut attentum: aut docilem. In hoc conueniunt quoniam inſin
atione diem hæc eadem eſſe facienda: ſed in illo ſtatim: & apertis rationibus. In hac autem occul
& per diſſimulationem ut apud uirgi. Dauni miſerere ſenecte fuit & tibi alis anchiſes genitor. n
enim decuiſſet & hoſtem inimicum capitalem pro ſe ipſo æneæ ſupplicare & cuius uitæ inſidia
ſemp tetenderat. Notandum autem q hos tres effectus coniunxit per coniunctionem diſiunctiu
.ſ. aut oſtendat non omnes neceſſarios eſſe: quoniam ex ſola exordium perfecte conſtar poteſt u
apud uirgil. in georgi. Protinus aerii melis cæleſta dona exequar: & in primo æne. at nunc horre
tia Arma uirumq; cano: ex duobus tantum ut paulopoſt. Nunc te quando: docilis & attentus au
ditor efficitur. Commoditatem. i. ad effectum docilitatis & attentionis & bēiuolentiæ: ex quibu
orator commoditatem cauſæ conſequit: ut ſi qs oraret pro filio cicerōis qui ſceleribus deditus a
ineunte ætate fuit hoc modo. Quāquam o iudices filius omni ſupplicio ob eius ingentia uicia d
gniſſimus uideatur: tamen ciceroni patri conſulendū eſt: qui doloribus conficeretur & magis qu
niam ipſe nullos dolores nulla pericula euitauit ut noſtram remp. ab hoſtium manibus incolum
liberaret. Verum eſſe tres: ponit quandam conditionem exordiorum: quæ licet propria ſit exo
dii tamen toti orationi conuenire poteſt. Vnde ſciendum eſt q hæc conuenientia & conditio pr
pria communiter appellatur quoniam ita ſibi conuenit: quod etiam aliis poteſt accommodari
Sed alio modo proprium dicimus quod ita uni conuenit quod nulli alii rei conuenire poteſt. Pe
petuo: non uſque ad finem cauſæ: ſed a principio orationis: nam perpetuum dicimus: quod ſit
ne intermiſſione ut ad mea perpetuum deducite tempora carmen. Vt ſe perpetuo: ut in oration

Ciceronis ſæpenumero ſeruatum uidemus quale illud uidete & reliqua: quoniam ad cauſam per
net & item pro Archia poeta: & quoniam tam diligenter attenditis utar beneficio ueſtro. præte
ea in diuiſionibus hæc ſolent plurimum ſeruari hoc modo & quoniam multas ad optimũ impe
atorem neceſſaria ſunt per Pompeiũ conſideranda eſſe quattuor potiſſimũ cognoſcetis. Nunc
e quando: auditores ut diximus attentos facit & dociles in qua re imitari uidetur bonos agrico-
as qui priuſq̃ ſemina terris commendent herbas malas: & ſentes extirpant ne bona ſemina a ma-

hoc eſt ut auditores ſeſe perpetuo nobis attentos: dociles: beniuolos præbeant: tamen hoc per exordium cauſæ maxime comparandum eſt. Nunc nequando uitioſo exordio utamur: quæ uitia uitãda ſunt docebo. In exordienda cauſa ſeruandum eſt: ut lenis ſit ſermo: ut uſitata uerborum cõſuetudo ut non apparata uideatur eſſe oratio.

De Vitioſo Exordio.

VItioſum exordium eſt q̄d in plures cauſas poteſt accõmodari: quod uulgare dicitur. Itẽ uicioſum ẽ quo nihilominus aduerſarius poteſt uti quod cõmune appellatur. Itẽ illud quo aduerſarius ex contrario poterit uti. Item uicioſum eſt: q̄d

lis radicibus ſuffocent: nec poſſint
fructus meliores producer̃. In ex
ordienda cauſa lenis tam ad ſentẽ
tias quam ad uocabula ut auditor
non laboret: nam exordium eſt tã
quam clauis in hoſtio per apud qc
qd intus latet demonſtratur: ſed ſi
obſcure dicatur nihil de his quæ ſe
cuntur intelligi poteſt. quale ſi di-
ceret deum altitonantem q olym
pi & terræ tecta quatit deprecatus
ſum ut quæ ad rempu. pertincant
dicere poſſim leuiter ergo diceret
hoc modo deum ĩmortalem .p.c.
deprecatus ſum ut de his quæ ad
remp. pertineãt dicere poſſim. Vi
ſitata uerboꝝ: bene frequentatiuo
uſus eſt: ut oſtendat nõ ſolum quæ
in uſu ſunt: ſed quæ in frequenti &
in attrita dicendi conſuetudine hẽ
rent in exordio & ubiq; poni d̄be
re hoc modo. Cum de repu. dictu
rus ſum non debeo timere quẽadmodum fit ut hoſtes pulſant muros contra aũt eſſet: ſi diceretur
cum de monocratia ducturus ſum: non debeo ita horrere: quẽadmodum cum perduelles pulſant
muros. Item ſuſq; deq; fero rabulam aduerſarii mei ſputati loco uti ſermone. fugienda eni huiuſ-
modi ſunt obſcura uocabula. Octauianus nãq; ſcribens ad quoſdam ſuos nepotes cõmune facit
eos ut ita fugiãt nouitates uocabulorum ſicut nautæ ſcopulos. Apparata orõ: pertinet eni ad pue
rilem dicendi modum: ut lenociniis in ſermone quod confici ſolet ex coloribus uerborum ſimili
ter cadentibus: nudus in ignota Palinure iacebis harena. & item ſi dicetur mihi ſperare libet quia
dignitas ueſtra mihi iubet: aĩ magnitudo mei & æquitatis ueſtræ prõptitudo ciuitatis huius ãpli-
tudo mihi uictoriam pollicetur. Apparatus enim dicitur nimis diligens apparatio & puerilis ẽ &
orator grauitatem quandam ſeruare debet.

VIcioſum exordium: hoc capitulum diuiditur in tot partes quot ſunt genera uiciorum. Ad plu
res cauſas: ſiue furti: ſiue homicidii: ſiue cuiuſuis criminis: quale eſt illud ſpes mihi magna alla
ta ẽ me uictoriam eſſe conſecuturũ. Audio enim ueſtram in audiendo diligentiã: in proferendo iu
ſtitiam: in iudicando acumen. Itaq; nõ dubito qn uictoria mihi futura ſit. Vel ſi tua iuſtiſſime præ
tor in dagando ſubtilitas: in iudicando æqtas hic me ad tribunal uenire perſuaſit: nec enim uicio-
ſa ſunt quoniam exordium ut ait Quintilianus debet pertinere ſolum ad eam ipſã cauſam de qua
ſumus dicturi: cũ autem dicitur differenter ad omnia poteſt pertinere: & quo omnes uti poſſũt bo
no: aut ſpetiali exemplo: uſus eſſet ſi hunc ĩmodum exordium dixiſſet ſpero me reportaturum ui
ctoriam iudices qui ĩtelligo uos odio habere coniuratores quali uſus eſt in oratione Archiæ q· ſi
mihi concedit tribuiq; a uobis ſentiam: perficiam ꝑfecto ut hunc. a. licinium non modo nõ ſegre
gandum cũ ſit ciuis a numero ciuium: ſed ẽt ſi non eſſet putetis ad ſciſcendũ fuiſſe. Nihilominus:
Domitius miles Põpeii partibus ſtudioſiſſimus & Tiberius gracchus præturam a Pompeio po
ſcebant ambo: igitur pro ſuis erga Pompeium beneficiis hoc modo exordiri potuerunt. Credo
pompeii cum magnis periculis laborauerim honori & dignitati tuæ ſemper te mihi in petitione
præturæ futurũ. Vel ſic tua pompeii hũanitas: benefactorumq; tuorum remuneratio hortata eſt
me ut præturam abſte peterẽ præſertim cum tot pericula pro te ſubire nõ dubitarim. Nihilomiuſ
duæ negatiões ſunt q̃ ſignificant multomagis ſil̃r tantũdem. Cõmune poteſt appellari: poreſt pti
nere tam aduerſario quam actori. ſ. accuſatori: communem ecum dicimus rem q̃ ſit participata cũ
aliquo & ad plures & ad pauciores põt pertinere. Ex cõtrario: leuiter commutatis: illud ꝑcedens

uicioſum eſt:quia aduerſarius eodē penitus poteſt uti hoc aūt poteſt uti:ſed eo ſolo commuta in quo cauſa uidet̃ differre:quod ideo Quinti.uocat exordiū cōmutabile hoc modo. Erant du ciues cæſaris amiciſſimi:quorum alter.ſ.Curio cum eſſet tribunus cæſarē adiuuerat & ī bello & pace. Alter uero.ſ.Appius tantū in bello adiutor fuerat. Cum ueniſſet ergo cæſar Romam fini bellis & uterq; præturam petetet uicio exordio uti potuiſſet hoc pacto: Si appius dixiſſet cū n lus labor fuerit mihi grauis nullū periculum a me fuerit euitatum. C.cæſar in bello gerendo ut gnitati tuæ inſeruirem peto abſte ut mihi in hac p̄turæ petitione faueas: nam hoc eodē modo utetur curio hoc ſolo mutato in quo differt cauſa.ſ. ꝙ ipſe in utroq; bello & in pace ſibi fauorem præſtiterit. Nimis apparatis: ut in lenociniis uerborū qualia ſūt ſimiliter cadentia & ſimiliter deſinentia:qui colores a cicerone ēt impoſiti ſunt: nō quod laudandi ſunt:ſed quod aliquando euitari non poſſunt niſi magna ad habita diligentia. Viciosa enim ideo ſunt: quia offendunt artes auditorum imo maxima ſuſpitio ē:ne orator utatur illis lenociniis uerborum & nō ueritate & grauitate cauſæ quæ magis ad oratorē uidetur pertinere:cūm in p̄ſuaſiōe plus poſſit auctoritas d centis quā eloquentia:nā lenocinia uerba pueriles colores magis ſūt quā oratores grauiſſimi. Ap parata enī dicuntur q̄ dedita opera facta ſūt cum ſupflua exornatione:unde etiā mulieres fucatas & artificioſe ornatas apparatas uocamus:qa uerum colorē non habent:ſed ſupfluum & fictū: n & is qui huiuſmodi ornamentis uerborū utitur magis ſuperfluo ornamento uidet̃ delectari q̄ ueritatis confidere. Longū nimium:de hoc Oratius ait ne mea caput crēuiſſe uidet̃ quia cæteræ orationis partes non correſpondent:nā exordium debet cū cæteris partibus cōformari. Aut non ex ipſa cauſa qđ uocat Quintilianus extremū:quia non extractū eſt ex uiſceribus cauſæ. Accuſat̃ Clodius adulterii qui uicioſe ſe hoc exēplo tueretur. Sed ſi qua res eſt in qua poſſim gloriari ē maxia amicitia ueſtra qua ego ſemp uſus ſum.nam ex tali amicitia magna laus ſeq ſolet:Itaq; a uobis peto ut huic crimini ueniā tribuatis ad cām enim p̄tinuiſſet hoc modo: Si quid feci in uita o iudices laudabile ſi quicq̄ mihi nunquam gratū fuit maxime pudicitia delectatus ſum:dediq; ſemp operam:ut recte uiuerem:& ne ullo crimine accuſari unq̄ poſſem. Neq; beni.neq; docilem:huius genus exordii appellatur tranſlatum qđ obſcurum eſſet:niſi alibi clarius tractaret: dicit enim Quintilianus tria eſſe genera uicioſa.ſ.extraneum uel ſeparatū:quale illud eſt qđ non ex ipſa cauſa tractum eſt:Secundū quod appellat̃ tranſlatum:quod fit q̄do facimus docilē cum debeamus facere attentum & ſic de aliis. Sed quod ſuperius in reguliſ exordiorū tractatum eſt:quale eſt hic ut cū Vir. dixerit de apibus Admiranda tibi leuium ſpectacula rerū:Magnanimiq; duces totumq; ex agmine gentis:ſi dixiſſet non dicemus apes & apum uiliſſima cura & itē is qui gallinam perdidit de gallina tantum dicat hoc modo:cū ſit mihi ſublata gallina o iudices debetis mihi ius meū tribuere:dicam igitur de gallina:recte enim dixiſſet hoc pacto nolite cōſiderare gallinam iudices: quæ mihi ſublata eſt. Sed conſiderate:quantus tumultus:quanta diſcordia:quantus furor: quantus ſanguis ſecuturus ſit ſi huiuſmodi furoribus licentiam permittatis. Tertium eſt quod fit penitus contra regulas ut ſi faceremus maliuolos pro beniuolos:ut ſi dicetur putatis nos eſſe principes ciuitatis qđ mihi eſt:rei uobiſcum & iſtud ueni ad uos iudices is ſuperbos crudeles & iuſtitiæ peruerſores. Deinceps:facit attentum auditorem:modus apud Ciceronem frequentiſſimus. Si quidem finitis exordii regulis quibus uti debemus & uiciis & aſſignatis quæ ſunt infanda:ſecundam ōronis partē hoc eſt narrationem aggreditur:in qua quidem re eſt notandum ꝙ eodem ordine partibus orationis uti debemus quo etiam a Cicerone tractatur.

nimium apparatis uerbis compoſitum eſt: aut nimium longum eſt: & quod non ex ipſa cauſa n tum uidetur: quod ſeparatum uocatur in quo e am tranſlatum concluditur: ut proprie cohærea cum narratione: & quod neq; beniuolum: nequ docilem: neq; attentum facit auditorem. De exo dio ſatis dictum eſt. Deinceps ad narrationem tr ſeamus.

De Tribus Narrationum Generibus:

Narrationū genera tria ſunt. Vnū eſt cū expo nimus rem geſtā: & unūquodq; trahimus ac

Narrationem plurari numero uſus eſt quia plura eſſe dicit genera apud oratores hoc uocabulum ponitur pro ſpecie. Cum exponimus rem:bene dicit rem geſtam:quoniam narratō uera de preterito eſt ideo iudicialis eſt propria quamquam & iudiciali improprie accuſemus de futuris:ut ſi domus uicini caſura eſſet ſuper mee: tunc poſſet illud deferri ad iudices: tanquam ſi eſſet factum:ſed ſi in aliis generibus contingat incidens eſt:& fit ad confirmationem:& tanquam

de præterito ſit:nam in demonſtratione non poteſt cadere:quoniã uera laus & ſermo cũ honore
reꝝ geſtarũ : deliberatio autem de futuro ſemper ẽ:& uocatur hoc genus proprie oratorium & or
dine naturali ſemper tractat. Vincendi cauſa ſeparauit hic oratorium a poetico. nã hoc uincendi
cauſa fit & illud delectandi quale exemplum eſt Clodii & Milonis.nam ut Milo uictoriam cõſeq̃
retur probat Cice.eum inermem:& in curru cum ſeruis Simphonianis ad uillam proficiſcentem
cum Clodius armatus in inſidiis fuiſſet. Quod incurrit nonnũquam: ergo incidens eſt : nec iudi-
cialis generis propriũ:nã & ĩcurrit
& non ſemp tamen:quæ duo ſunt
non eſt de principalibus partibus
orationis:hoc autem narrationis
genus m̃ltis uocabulis a latinis ap
pellatum eſt. Vocant enim incurrẽ
tem egreſſionem & degreſſionem
a græcis eugaſis qđ
eſt egredior nominata eſt quæ a
quintiliano hunc in modum diffi-
nitur . Eugaſis eſt rei extra rem ad
cauſam tamẽ pertinens tractatio .
Aut fidei:ut eſt apud archiam . Fi-
des enim eſt firma opinio quæ fie
ret hoc modo. Si Cicero uolens dᷓ
fendere Milõem adducat teſtẽ fide
dignũ : & ut ita auditores poſſint
credere eius laudes perſeq̃tur: hoc
pacto ut credatis iudices hũc teſtẽ
optimum eſſe uir eſt iuſtitiæ aman
tiſſimus.nullam habet opiniõem
uirtuti deditiſſimus.dedit eni ope
ram:ut cum ſumma integritate inter ciues uiueret:nec eſt ullus noſtrorum ciuium in omni uirtute
præſtantior. Aut criminationis:contra ſi adiiceretur teſtis iniquus ex parte clodiana hoc pacto di
gredi poſſet nolite adhibere fidem huius teſtimonio qui cum clodio ſemper cum ſumma turpitu
dine dixit homo ſanguinolentus & qui pro praua pecũia turpiſſimum facinus aggrederetur. Aut
tranſitionis hoc genere utuntur perſæpe poetæ:& ab Ouidio maxime celebratum.nam in conne
ctendis fabulis hac narrationem facit intercurrentem:qualis eſt ea Inachus unus abeſt immoq; re
conditus antro fletibus euges aquas natamq; miſerrimus ideo luget:ut amiſſam.uolens enim con
iungere præcedentem fabulam cum ſequenti ea narratione uſus eſt. Aut apparationis:maxime ex
ornationis quod fecit Virgilius in apparatu Didonis erga troianos:& in tempeſtate quam æneaſ
in Italiam ueniens paſſus eſt:breuibus enim uerbis ea res dici poterat ſine ieiuna eſſet oratio:& ut
auditores delectaret diffuſe narrauit:& apparatione uerborum uſus eſt. Aut laudationis:ut apud
pompeianam leguntur enim plura de geſtis pompei quæ ad laudationem dicta ſunt. facit id Vir.
in primo:interrogati enim troiani qui eſſent:& quem regem haberent:ſed ut maior eſſet laus tro
ianorum ita inquit. Rex erat æneas nobis quo iuſtior alter:nec pietate fuit:nec bello maior & ar-
mis:quem ſi fata uirum ſeruant:ſi ueſcitur aura etherea:neq; adhuc mortalibus occupat umbris.
¶ Tertium eſt a ciuili cauſa remotum:ac ſi diceret quod poeticum eſt:& ab officio oratorio pe-
nitus remotum quod ad ciuiles cauſas exercetur. In hoc genere ſunt ficta & ueriſimilia ut argumẽ
ta in comediis aut uera & ueriſimilia hiſtoriæ. In quo tamen:ut in declamationibus quæ uocãtur
a græcis melete:& a latinis themata facta ſicut ſolet fieri diſcipulis per magiſtros. quantum autem
exercitatio neceſſaria ſit Cicero:& uerbis & opere declarauit:non enim prius ad ſcribẽdum acceſ
ſit quam in declamationibus tranſferendo & in omni genere exercitationis ſe diligenter exercuiſ
ſet facit idem Virgili. in moreto & ĩ aliis pluribus uerſibus fecit idem homerus:& demum omneſ
qui aliquam in dicendo facultatem ſunt conſecuti. Vnum in negociis:ideſt in rebus quæ ſunt ex-
tra hominem ut ſunt geſta æneæ. Altero in expõne nego. ut deſcribere iratum ſimonem pamphi
lum amantem. Fabula eſt:pauloante poſuit apologum & fabulam:Similiter oſtendens fabulam
continere res ueriſimiles & apologum non ueriſimiles:ſed ſciendum hunc locum non diſcrepare
ſuperiori:quoniam duplex eſt fabula. ueriſimilis:& non ueriſimilis. Veriſimilis eſt fabula quam
Terentius ponit de pamphilo:nam & ipſe inquit atque in eo diſputant contaminari non decere
fabulas . Non ueriſimilis eſt quæ in tragediis ſcribitur de Cerere & triptolemo ; ut ſi diceret dico

utilitatem noſtram uincendi cauſa quod pertinet
ad eas cauſas:de quibus iudicium futurum eſt. Al
terum genus narrationis eſt qđ intercurrit nonnũ
quam:aut fidei:aut criminationis:aut trãſitionis
aut alicuius apparationis uel laudationis cauſa .
Tertium genus eſt id qđ a cauſa ciuili remotum ẽ
in quo tamen exerceri cõuenit quo commodiuſ il
las ſuperiores narrationes in cauſis tractare poſſi
mus. Eius narrationis duo genera ſunt unum qđ
in negociis: alter quod in perſonis poſitum ẽ tres
habet ptes:fabulam:hiſtoria:argumentũ. Fabula
eſt:quæ neq; ueras neq; ueriſimiles continet res :

ut hæ quæ a tragœdis traditæ ſunt. Hiſtoria res ge
ſta ſed ab ætatis noſtræ memoria remota. Argum̄
tum eſt ficta res: quæ tamen fieri potuit: uelut ar
gumenta comœdiarum. Illud genus narrationis
quod in perſonis poſitū eſt debet & habere ſermo
nis feſtiuitatem: aīorum diſſimilitudinem: graui
tatem: lenitatem: ſpem: metum: ſuſpitionem: de
ſiderium diſſimulationem: miſericordiam: rerum
uarietates fortunæ commutationem: inſperatum
incommodum: ſubitam læticiam: incundū exitū
rerum. Verum hæc in exercendo tranſigent: Illud
uero quod ad ueritatem pertiet quomodo tracta

uobis iudices ꝙ omnia in medium ſunt conferenda. Imitanda ē Ceres q̄ triptolemum ſacerdotē
ſuum miſit in curru per aera a ſerpentibus uectum ut artem ſeminandi mortalibus daret: ꝙ licet
ueriſimile non ſit: tamen habet immortalitatis partem. nam per hoc arandi modus ſignificatur:
arantes enim ſerpentes quoſdam uidentur facere in terra. Præterea eſt ſerpentum ueſtigia delere
cum cauda. Quæ i tragœdiis: aliqua in tragœdiis falſa ſunt quale eſt illud modo dictum: & item il
lud ꝙ ſcribit herculem ad inferos deſcendiſſe: & tricipitem ad ſuperos extraxiſſe: uerum & multa
in illis uera ſūt: ſicut illud qoud at
reus a fratre thieſte capitali odio
diſcedēs filios comedit ab eodem
fratre ſibi ī cœna poſitos. ¶ Hiſto
ria eſt res geſta: Seruius & alii uo
lunt hiſtoriam & ānales in hoc dif
ferre: quod hiſtoria ſit earum rerū
quas uel uidimus uel uidere potui
mus ab hiſtorco græco: quod eſt
uidere. Annales uero de iis quas
non uidimus uel uidere potuimus
Vnde liuius conſtat ex annalibus
& hiſtoriis. Verum uidtur Cicero
hic alter ſenſiſſe d̄ hiſtoria: & alibi
Virgilius de hiſtoria. Et uacet āna
les noſtrorum audire laborū: quā
quam dicat Seruius hoc poſſe licē
ter confudi: & annaleſ eo loco pro
hiſtoriis cē poſitos: Præceptor me
us neutrum dicit accuſandum eſſe
ſed uarias eſſe opiniones. tale igi
tur de hiſtoria exemplum poteſt eſſe. benefecerunt maiores noſtri qui uoluerunt ciuitates filiis
locupletari: qa eos damnarent: qui ætatem ſuam celebem uſqꝫ ad ſenectutem perducerent. Argu
mentum eſt res ficta: quale eſt hoc obedite patribus ueſtris o filii ſi laudari uultis. nam apud Terē
tium magna reprehenſione dignum ab omnibus putatum eſſe uidemus qui inuito patre latenter
nuptias parabat. ¶ Argumentum quandoqꝫ ſignificat rationem ueriorem ſuper alias & de hoc po
ſtea in hoc libro dicetur: ſignificat etiam quamcūqꝫ materiam: ut eſt cum dicimus: argumentū ſcri
bendi nobis non eſſe relictum. eſt præterea oratio rei dubiæ faciens fidem. ¶ Illud genuſ: hæc eſt ſe
cunda pars tertii generis quod remotū eſt a cauſa ciuili. ¶ In perſonis: ideſt in trectabili more qu
rumlibet perſonarum: ut deſcribere auarum ebrium. Sermonis feſti: ut illud terētii anime mi ph
dria: & item de milone contra fratrē licet interdum iuuenes ſcortari fores effringere: uirginem er
pere. ¶ Animorū diſſi. ut ē in eadem ſcena: in qua oſtenditur demeā auſterum: & mitionem hum
niſſimum eſſe: & leni ingenio natum. ¶ Grauitatem: ut ſermo de pamphilo: poſtq̄ exceſſit ephebis
facile omnes perferre ac pati cum quibus una erat: eorum obſequi ſtudiis aduerſus nemini nun
quam preponens ſe aliis. ¶ Spem: ut idem Pamphilus ubi īquit mihi immortalitas parata ē: ſi hui
gaudio: nulla ægritudo interceſſerit: gaudio a critone glicerium cē ciuem & chremetis filiam. ¶ M
tu: cum dicit de carino: hoccine eſt credibile tanta uecordia cuiquam innata: ut ſiet: ut malis gaud
at. Item de Dauo cum pamphilo querebatur ut uindictam inferret: atque hoc cōfiteor merito m
hi contigiſſe: quoniam ita ineris ſum: tam nullius conſilii: & de Cremete: de quo ait Thais opus
patrono: quem defenſorem paro attole palium. ¶ Suſpitionem: Simo explorans filii uitam p
ma luce exurgebat: & uenientes ſeruos īterrogabat: quis heri chriſidem habuiſſet. ¶ Deſideriū c
piditas rei abſentis: ut de menedemo qui filii Cliniæ aduentum deſiderabat: ut æneas inquit. ¶
paſſi grauiora dabit deus his quoqꝫ finem. ¶ Diſſimulationē: hic ponitur generaliter pro omni
mulatione: ut Simo ſimulat nuptias futuras: cum inquit iſtec intro afferte: abite. Soſia adeſdū pa
cis te uolo. ¶ Miſercordiam: ut apud Virgil. de amiſſis ſociis inquit: nunc amici caſum gemit & cru
lia ſecum fata lycei. ¶ Varietatem uenit crito ad hæreditatem. Chriſidis conſequendam: qui aduē
ſuo cuncta uariauit. Inſperatum incommodum ut de ænea qui in Italia quietatem ſperabat & p
ſus eſt bella. ¶ Commutationem fortunæ: ut ſi qs forte conſuetus eſſet uictoriam de hoſtibus: & m
tatione fortūæ profligaretur. Lætitiam ſubitam: ut æneas quem quæritis adſum troius æneas. ¶
cundū exitū rerum: hoc in oībus comediis ſeruatur earum propriū infœlicem ſtatum reducer
¶ Verum exercendo: tacite quæſtiōi occurrit: nam poſſet q̄ri has partes lentius intrar̄ ad cognit
nem ſine oppoſitione exemplorum: illud quod ad ueritatem pertinet diffinitio orōnis orator

ſemper res ueras continet:poeticum enim fictum eſt:ſed ſi quæratur ſi poſt exordium ſequa
mper narratio reſpondendum eſt. Conſideranda ſunt genera oratoria:quia indemonſtrati-
deliberatiuo narrationem nõ poſſe fieri propter diſconuenientiam temporum niſi ad pro-
nem & confirmationem id fiat in iudiciali regulariter ſemper ſequctur exordium : niſi forte
mouendus animus auditoris iam perſuaſus per ſuſpitionem aliquam:ut eſt apud uirgi. O re
nouam uſq; partas uertere perdas. Volens.n. Diomedes declarare profectionem troianorũ

onueniat aperiemus. Tres res conuenit habere
rationem:ut breuis:ut dilucida:ut ueriſimilis
quæ quoniam fieri oportere ſcimus : quemad
odum faciamus cognoſcendum eſt.

¶ De Breui narratione.

Em breuiter narrare poterimus : ſi inde inci
emus narrare unde neceſſe erit :& ſi non ab ulti
o initio repetere uolemus:& ſi ſummatim non
articulatim narrabimus:& ſi non ad extremum
d uſq; eo quo opus erit perſequemur: & ſi tran
ionibus nullis utemur : & ſi non deerrabimus
eo quod cœperimus exponere: & ſi exitus rerũ
ponemus : ut ante quoq; quæ facta ſint ſciri
oſſint tametſi nos reticuerimus. Quod genus ẽ:
dicam me ex prouincia rediſſe profectum quo
ue in prouinciam intelligatur. & omnino

in italiam prius remouit ſuſpitio-
nem per confirmationem:deinde
narrauit. Sciendum eſt præterea
ſecundum quintilianum : quattu-
or modis non eſſe opus narratio-
ne.ſ.quando eſt iniecta ſuſpitõ:ut
dictum eſt de Ilioneo:aut ĩ re bre-
ui:aut quando res eſt cognita &
uulgata:aut in reſponſione. Tres
res conuenit enim propter uarioſ
effectus narrationis: nam breuis
eſſe debet propter memoriam di
lucida propter intelligentiam: ue
riſimilis propter crudelitatem: ut
& auditor perſuadet: qui quidem
effectus non ſeſe aliter habere ui-
dentur:cum oratione q̃ ſicut ſe ha
bet ſanguis cum corpore:diffuſus
enim eſt per omnia membra: ita
& quælibet pars orationis breui-
tatem diluciditatem & ueriſimili-
tudinem habere debet:præterea:
ita neceſſarii ſunt:& inuicem con-
iecti ꝙ quemadmodum uidemuſ
ſanguinem habere uarias cõditio
nes hic quia eſt rubeus:callidus:&
liquidus: & ita quilibet locus &
punctus orationis eoſdem coniũ-
ctus ſeruare uidetur & notandum

quod breue aliquid non per uerba conſideratur:ſed ad neceſſitatem:nã breuis res appellatur illa
in qua ſunt neceſſaria & ommittuntur ſuperflua:unde totus Virg. breuis eſſe dr̃:licet pluribus car
minibus ſcriptus ſit. Fieri oportet ſcimus:facit attentum auditorem eo ꝙ omnibus neceſſaria ſũt
& prodeſſe uidentur:non ſolum in orationibus:ſed ẽt in quotidiana loquẽdi conſuetudine. Vn-
de neceſſe erit:hoc pertinet ad principium propinquũ:ꝙ proprium ẽ huius narrationis hoc mõ.
Rus proficiſcenti miloni eũ uxore in curru uecta:& cũ ſeruis ſymphoniacis ſequentibus occur-
rit Clo. armatus. Et ſi non ab ultimo initio:tangit principiũ remotum ꝙ apud omneſ ſcriptoreſ
recte loquentes uitioſum eſt:de hoc Horatius ita inquit. Nec bellum troianum gemino exor-
ditur ab ouo:falſum ſiquidem fuiſſet:ſi diceret Clodius ciuis præſtantiſſimus in urbe romana: is
uxorẽ duxit fortiſſimam & nuptias magnificas fecit:ex ea autem ſuſcepit filiũ nomine clodium:
qui cum capitali odio a milone diſſideret ei inſidias tetendit. quem tandem rus ſine armis profici
ſcentem gladio confodit. ¶ Ab ultimo initio a principio remoto. nam quælibet res dicitur habe-
re duo initia propinqua: & remota: & ſimulatum:ſcilicet dicendo res in ſumma redactas & perti-
net ad mediam narrationem. ¶ Non particulariter:quod uitioſum eſt ut narrare ſingulos ſeruos
quomõ eſſent armati. Et ſi non ad extremum:tangit finem remotum qui uitioſiſſimus eſt quale:
hoc occiſo clodio fecit Milo eum diſtrahi:& ſub paleis ſepelliuit ſine ullo honore ſepulturæ. Sed
uſque eo tangit finem propinquum qui neceſſarius eſt hoc modo purgabant ad inuicem Clo-
dius & Milo qui cum ſe tueretur clodium occidit. Et ſi tranſitionibus nullis: quales ſunt hæ occi
ſus eſt. Clo. ante fundum gracchorum:quem uxor illius pro dote dederat. Et non deerrabimus
hoc idem ſignificat:quod præcedens ſed dictũ eſt per ephexegeſin ad maiorẽ declarationẽ. Et
ſi exitus: rerum uitioſum enim eſſet dicere pamphilũ glicerium grauidam feciſſe: & ex ea fili-
um ſuſcepiſſe cum ex ipſo exitu: hoc ſit ex ipſo partu intelligatur eam prius fuiſſe grauidam.

Non modo obē:ut ſi dicatur milo ēt paratus uenerat:& cū occurrerunt ſibi clodius nihil d
ſed expectauit ꝙ poſſet eum gladio attingere & ita eū occidit. Sed etiam id quod neq3 adiu
hoc modo erat Clodius in equo appulo & albo & habebat caudam uictam egregie deceno
paretur quod genus quale ē hoc ac ſi diceret uerbi gratia. Ne ſæpius:& idē dicamus milo ine
uehebatur ī curru:qui cū ueniſſet ad eum locū ubi Clodius latebat deſtendit de curru:ſed qa
inermis ut dixi:non potuit ſe defendere. Deinceps dicatur:hæc pertinet ad ſniās:nam repe

non modo id quod obeſt ſed & id quod neq3
eſt neq3 adiuuat ſatius eſt præterire:& ne bis
ſæpius idem dicamus. Cauendum eſt etiam n
quod ſemel ſupra diximus deinceps dicamus h
modo. Athenis megarum ueſperi aduenit ſim
ubi aduenit megarum inſidias fecit uirgini:inſ
as poſtq̄ fecit uim in loco attulit.

De Dilucida Narratione.

REm dilucide narrabimus ſi ut q̄cquid prim
geſtum erit ita primum exponemus:& reꝝ a
temporum ordinem conſeruabimus:ut geſtæ r
erunt:aut potuiſſe geri uidebuntur. Hic erit co
ſideradū neqd perturbate:neqd cōtorte:neqd āb
gue:neqd noue dicamus:neq3 in aliā rem tranſe
mus:ne ab ultimo repetamus ne longe pſequāu

finem orationis præteritæ p colo
rem gradationem honeſtū eſt:qa
fit per uerba. Megara:ciuitas ē de
qua fuit euclides. Veſperi:dictuſ
pro ablatiuo poſitus:ſed eſt notā
dum ī narratione ſecundū Quin
tilianum:quod nimis longa ſit de
uidenda eſt per tres partes, ſ. per
ea quæ facta ſunt oſtendam uobiſ
quomodo Clodius armauit ſe: d̄
inde inſidias quomō fecerit poſt
ea quemadmodum a milone oc
ciſus eſt.

REm dilucide:ita primum ex
ponemus ac ſi diceret ſi nar
rabimus ordine naturali : quod ē
proprium oratorū. Artificialis au
tem poeticuſ eſt:quē ſeruauit egre
gie Virgi. facit: enim initium ab
abitu æneæ de Sicilia : deinde ap
pulſum tēpeſtatibus ad littus car
thaginis :& ita apud didon ē reſu
mit principiū narrando ei exitum
urbis troiæ cū ordo fuiſſet primo
dicere uerſionē troiæ : deinde ad
uentū ſuū in ſiciliā:poſtremo ī ita
liā. Aeq3 ſeruabimus aliqui dicūt
hoc eē idē cū ſuperiori p ephexegeſin:aliq dicunt dilucidā eſſe orōnem ei iungemus noīa ordina
lia:& ſignificantia tēpus:cū re ipſa & cū negocio hoc modo dicā primū ut ſe armauit. Clo. ſecūdo
qūo fecerit iſidias miloni:poſtrēo qūo a milōe occiſus fuit. Neqd pturbate:pturbate qdā dicū
cū iracūdia & furore nimio:qa intus aius īpedit:ne ordo ī narratione ſeruet̄:ſed cōfuſionē uidet̄ fa
cere quod certæ hic nō uidet̄ eē : qm̄ orator debet eē uir bonus qnīo intelligēdum ē perturbate q̄
tum ad locationē uerboꝝ:quia qn̄ nimiū turbata ē:facit obſcuritatē hoc mō cū dicat Ci. ſi qd ē in
me ingenii iudices:ꝙ ſentio quā ſit exiguū obſcurū eēt:ſi diceremus ſi qd ē in me exiguū:ꝙ ſētio q̄
ſit ingenii. Neq3 noue:ſecūdū ſnīam Octauiani:q ſcribemus ad quoſdā ſuos nepotes iuſſit noui
tates uocabulorū nō ſecus euitandas eē:q̄ ſolent ſcopulos a nauigātibus:quale eēt ſi uelemus dice
re decre. ſenatus nullo mō curo & diceremus dephe & geruſia ſuſq3 deq3 fero qa dephe ſignificat
decretū geruſia ſenatū ſuſq3 deq3 fero negligo. Neqt cōtorte. & īmoderatis metaphoris hoc mō
addidiſti mihi rebus tuiſ quaſdā muſcā ad legendū:muſcā pro ſtimulo intelligens:q̄ ſolent mor
dere canes:ſi quidē contorta dicūtur ea q̄ uident̄ p uim dū taxat remoꝝ cōfecta ſicut & contra lē
nos. Et ſuauis:in qua uidemus uocabula fluere quaſi quodā melle dr̄ uenire ī elaboratis:qa audi
tor uel legens nihil uidet ī intelligendo elaborare:præterea ſicut cū prudentia facta eſt uocat̄ ora
tio:cana:ſi cū grauitate dr̄ ueniſſe cum ſenectute. Ambigue:ambiguū ē quod poteſt ad plures ſē
tentias trahi quale eſt hic:aio re eacide. Romanos uincer̄ poſſe:& itē hoc:ſi uultis diligēter aſpice
re o iudices patet Clodiū inuaſiſſe Milonē. Dilucidū autē eēt ſi diceret p iudicatiuū hoc mō ſi dili
genter conſideratis iudices manifeſtū ē quēadmodū Clodius īuaſit milonē. In aliā trāſeamus rem
hæc ſūt regulæ breuitatis ſuperius datæ:ſiquidē ēt ptinet ad dilucīditatē ab īcepto nō digredi ꝙ
ſi tranſitio fiat in rem nō neceſſariam efficit cōfuſionē. Ab ultimo repēt:pertinet hoc ad princi
piū remotū:ꝙ eſt uitioſū. a propinquo. n. incipiendū ē ut ſupra diximus:& eſt propinquū illud a
quo tota cā d̄pendet. Vltimo:autē dixit pro p̄ncipio nec d̄bemus mirari:quia cuiuſlibet rei duo
ſunt : ultima ſiue extrema. ſ. principium & finis. Longe proſequa. pertinet hoc ad finē remotum.

Nequid ꝙ ad rempu. hoc eſt ne ea quæ neceſſaria ſunt præomittamus: ſed hoc non ſolũ in nar-
ıtione: ſed in tota oratione ſeruatur hoc pacto: Milo iermis in rheda cũ uxore & ſeruis ſimpho-
iacis: & cum ueſte telari ad uillã proficiſcebatur: cum non paulo ab urbe diſceſſiſſet Clodius oc-
ırrit armatus de ſeruis armatis conſpicatus: quem Milo cũ ſe defenderet gladio interemit: obſcu
: autem dixiſſet hoc modo milo proficiſcebatur rus: cui Clodius occurrit in itinere & ita inuicẽ ĩ
etum fecerunt. Breuior eo dilu. oĩs enĩ ſuperfluitas dicendi audientibus affert obſcuritatẽ: nec

equid quod ad rem pertineat prætereamus: & ſi
erſequemur ea quæ de breuitate præcepta ſunt:
Jã quo breuior eo dilucidior & cognitu facilior
arratio fiet.

De Veriſimili narratione.

u Eriſimilis narratio erit ſi ut mos
pinio ut natura poſtulat dicemus: ſi ſpacia tem
orũ: perſonarum dignitates: conſiliorum ratio
es: locorum opportunitates conſtabant: ne refel
poſſit: aut tẽporis paꝝ fuiſſe: aut cãm nullã: aut

debet noſ mouere: quod ait. Ora.
Breuis eſſe laboro obſcurus: fio:
quia uidetur carpere eos poetas
qui breuitatem ſecũtur: quoniam
duplex eſt breuitas. Vna in q̃ om-
mittũtur res neceſſariæ & ea quæ
ad rem pertineant: & de hac loq̃-
batur Ora. alia ẽ breuitas laudata
in qua nihil requiſitum ommitti-
tur: & hæc eſt quæ narrationem
efficit clariorem.

u Eriſimilis narratio: credibi-
lis probabiliſ: & cui adhibe
tur fides: hoc. n. modo apđ
philoſophos & oratores exponi-
tur: aliter autem apud dialeticos
ſignificat. nã ipſi uocant uериſimi-
liã: ꝙ neceſſario conſequitur: hæc
autem tertia pars plus momenti

ent & in narratione q̃ cæteræ duæ ad perſuadendũ. n ĩ ex hac tota cã pendet: quæ ſi moueatur
ẽs res & argumenta fruſtra ſũt poſita in qua quod ueriſimilitudine conficienda cõſiderandæ ſũt
uædã circunſtantiæ negociis ipſis accedẽtes: quæ in hoc uerſu poſitæ ſũt. Quis: quid: ubi quibus
ıxiliis: cur: quomõ: quando. Quale genus eſt Clodius prima luce ciuitatẽ exiuit armatus ſeruis
onſtipatus in agro Mæcenatis inſidias miloni tetẽdit eo conſilio: ut eũ occideret metuens ne ſi-
in peticione tribunatus impedimẽto foret. poteſt tamẽ narratiõe ẽ ueriſimiles eſſe ſi omnes nõ
nt: ut apud Vir. de Pigma. Impius ante aras & cætera. Vt mos: mos ẽ conſuetudo longa cũ oi-
n cõſenſu approbata ut hic eſt Scipio uxorẽ duxit: nuptias fecit: ut ex ea filios haberet: contra
orẽ autẽ diceretur hoc mõ: Papa mortuus ẽ teſtamẽtum fecit & nepotes filios ĩ papatu heredes
liquit. Vt optimo: quæ eſt de aliquo hoie æſtimatio ut Cæſar magni aĩ uis ex urbe diſceſſit: cũ
ompeio ſocero ſuo cõflixit: ut ſe toti italiæ principẽ faceret: Cõtra autem diceret Cæſar ĩpera-
r maximus arma depoſuit & religionẽ ingreſſus ẽ: aut epiſcopus cyprius uir magnæ religionis
licto epiſcopatu ad militiam profectus eſt. Vt natura: ẽ autem natura uis quædã ingenita illi de
ıo loquimur hoc mõ Clamant diſcipuli oẽs hodie non eſſe legendum quoniam hic dies feſtus
: & ab omnibus celebratur: pueros enim omnes ab laboribus libenter uacare manifeſtum ẽ: con
a autem eſſet: puer hic nullis laboribus fatigatus nullis ſpectaculis delectatur a ſenis latere nunq̃
greditur: nec a ſuo ſtudio ceſſare uiſus ẽ. Sed eſt notandum quod ſi aliqd narraretur contra mo
s opiniones & naturam dici uideatur cõfugiendum ẽ ad prolepſim & quandam præoccupatio
: & ita loquendũ eſſe de ea re incredibili ut nõ ex oppinione: ſed ex admiratione dictum eẽ po-
ıs uideat: quã rẽ egregie ſeruauit Beatus hieronymus q ita inquit: leænã pro hoie dimicaſſe & q̃
hoc eſſet. Quis crederet puerum decẽ annoꝝ tantopere bonis artibus delectari ut a ſtudio earũ
: qꝫ dies: neqꝫ noctes demoueri poſſit: ego quoqꝫ uehemẽter admiror. Spatia temporꝝ: tangit
cunſtantiam: quæ dicitur qñ: ut uuæ maturæ in mẽſe ſeptembri collecte ſunt. Perſonaꝝ digni
tes. i. cõuenientias & decorũ cuiuſqꝫ pſone: & ẽ circunſtantia quis ut iuuenis guloſus ĩſidias fecit
rgini: & ex taberna meritoria exire uiſus ẽ: & auarus quidã futuꝝ fecit in urbe maximũ. Conſi
rũ rationes tangit cur cæſar cũ Pompeio bellũ geſſit imperiũ urbis cõpararet: & Clodius Milo
inſidias tendebat ut eũ opprimeret: metuẽs ſi uiſiſſet: ne in tribunatu cõſequendo ſibi ĩpedimen
foret. Locorũ oportunitas: tangit ubi Clodius poſt quãdã ſepem delituit ut faciliuſ incautum
ilonẽ aggrederetur. Refelli poſſit: quia ſi circũſtantiæ prædictæ ſunt nõ eſſent ueriſimiles faci-
argumẽta ab aduerſariis diſſoluerent. ſ. dicẽdo. Tẽporis parũ: ut ſi diceret uuas in tẽpore maii ma
tas non inueniri: qñ pauloante uites eẽnt putare. Cãm nullam: hoc ẽ contra illud cõſilioꝝ ra-
ones ut ſi diceretur clodiũ nullam cauſã habuiſſe: qua propter miloni debuiſſet inſidias facere.

locum idoneum non fuiſſe:aut homines ipſos f
cere:aut pati non potuiſſe.Si uera res erit nihil
minus hæc omnia narrando conſeruāda ſūt. N
ſæpe ueritas niſi hæc ſeruata ſint fidem facere n
poteſt.Sin erunt facta eo magis conſeruanda eēt
De his rebus caute confligendum eſt quibus in r
bus tabulæ aut alicuius firma auctoritas uidebit
terfuiſſe.Adhuc quæ dicta ſūt arbitror mihi co
ſtare cum cæteris artis ſcriptoribus:niſi quia de i
ſinuationibus noua excogitauimus :quod eā no
ſoli præter cæteros in tria tempora diuiſimus : u
plane certam uiam & perſpicuam rationem exo
diorū haberemuſ.Nunc quod reliquum ē:quor
am de rerum inuentione diſputandum ē : in qu
ſingulare conſumitur oratoris officium:dabimu
operā : ut nihiloīus īduſtriæ q̄ rei utilitas poſtul
bit quæſiſſe uideamur:ſi prius pauca de cauſaur
diuiſione dixerimus.

De Diuiſione Cauſarum:

Locum idoneum:hæc omnia ſunt ex parte aduerſarii:ut hic qūo Clodius potuit latere poſt ſe
peculam qm̄ milo per latos campos & uacuos ſemper iter habuiſſet. Aut hoies ipſos facer̄ : ho
modo iuuenis quidam armatus p ſiluam proficiſcebatur:quem ſanex icuruus tremēs & ſolo ba
cillo ueſtigia ſuſtentans ſua:audaciſſime aggreſſus ē:nā hoc quidem ſenex facere:neq; inuenis :p
ti ullo mō potuiſſet. Nihilomagis multo magis. Hæc omnia ſeruanda ſunt.ſ.quæ de circūſta
tiis dicta ſūt . Fidem nō poteſt facere.quale fuit de leæna ſuperius dictum:fides autē ſignificat f
mā opinionē:& item illud ouidii
de thyſbe:audacē faciebat amor :
nam ueriſimile non erat puellam
uirginē tempore noctis oberrare:
niſi amor maximus ipuliſſet. De
his r̄bus caute:quia ſi tabulæ & au
ctoritas alicuius iterfuerit plus ua
let quam cæteræ res:quod ſerua-
uit Ci.pro Archia. nā cum Grac-
chus negaret ipſum eſſe ciuē hera
cliæ:quoniam ipſe græcus eēt : &
heraclia eēt ciuitas in italia ſiqdē
relictus erat hæres & eam hæredi
tatem habere non poterat niſi ci-
uis fuiſſet. Cic . hoc mō a teſtibus
probauit adē Lucullus ſūma reli-
gione & fide præditus qui ſe non
opinari ſed ſcire:nō audiuiſſe ſed
uidiſſe:nō iterfuiſſe:ſed egiſſe cau
ſā dicit. Adſūt heracliēſes ciues no
biliſſimi hoīes huius iudicii cauſa
cū mādatis:& publico teſtimonio
uenerūt q hūc aſcriptū heracliēſē
dicūt. Confligēdum:autē contē
dēdum:& ē uerbum militare : nā
ita oratores in foro contēdere ſo-
lent:ſicut in caſtris iperatores. Ad
huc quæ dicta ſunt tractata narra-
tione cum ſuis reguliſ & omnibuſ
requiſitis ſubiicit quandā conue-
nientiam : & diſconuenientiam
cum cæteris ſcriptoribus græ-
cis. Adhuc:hucuſq;:alias ſignificat rurſus. Conſtare:conuenire & cum maxima moderatione l
quitur:non enim arroganter dicit ſi melius feciſſet q̄ cæteri:ſed dicit ſe cum aliis ferme cum om
bus cōuenire.Si quidem cū illi materiam turpem hēnt generaliter dicebant ab eo quod diſplic
ad id quod placet confugiendum ē.Ci.autem hoc non diſconuenit neq; negat hoc fieri nō opo
tere:ſed diſconuenit in modo procedendi & tractandi regulas inſinuationes . nam quod illi u
regula complexi ſunt ipſe in tres partes diuiſit:& unaquāq; diligentiſſime perſecutus eſt.Cū cæ
ris artis ſcrip.ſ.græcis ut fuit Socrates Ariſtoteles:Plato ſocrates & præceſſores alii.nam ante C
ceronem nemo unquam ſcripſerat latine de arte dicendi. Niſi quia:hæc eſt diſconuenientia.
Noua excogitamus:agitando inuenimus:noua autem:quoniam ad medium tractandi & proc
dendi quia illi breuiter ego copioſius de inſinuatione tractaui. Plane certam:qua non fallem
Exordiorum pluraliter dixit propter duo genera:ſcilicet aperta & inſinuata. Nunc quod re
quum:ideſt quod reſtat.ſ.de reliquis partibus orationis. De rerum inuētione:iſte de confirma
tione & confutatione:& notandum quod eas ſolas appellat res.q.certa argumenta : quoniam
eis conſtat tota uictoria & eſſentialis totus finis orationis ſiquidem eſt effectus erarum & prob
tio ut ſuperius dictum eſt:unde ipſe paulopoſt dicturus eſt tota res uincendi ratioq; perſuaden
conſtat in confirmatione & confutatione. Diſputandum:diſputata dicimus diligenter & acu
tractata & in quibuſ neceſſaria tātummodo collocata et abſciſſa ſuperflua ſunt. Conſumitu
comprehenditur totum. Nihilominus induſtriæ:hoc dicit tantopere laborabo quo ad uidel
mihi q; poſſis proficere in eloquentia :in qua re facit & beniuolum & attentum.

Iuiſio cauſarum petite addidit cauſaꝝ:ut ſepararet diuiſionē oratoriam:quæ in cauſis uer
ſatur a diuiſionibus dialecticorum quæ totū in ſpēs:& etiam a diuiſione colore: de qua in
attuor li.dicturus ē. Diuiſio cārum:quæ ſeparat conueniens ab inconuenieti auditis iudices
nc petere pecuniā:ego uero fateor me accepiſſe:ſed dico me reddidiſſe quod ille negat: & tūc
diffinitur:diuiſio ē nrarum & aduerſarii propoſitionū cū quodam ordie collata expoſitio. Fru
ıs autem eius eſt quod animus auditoris alienat & memoriam cōfirmat peroptime:ſed paruā

Auſarum diuiſio in duas partes diſtribu
ta eſt. Primum perorata narratione debe
ıus aperire quid nobis cōueniat cum aduerſariis
quid in controuerſiis relinquatur:ſi ea quæ no
s utilia erunt conuenient hoc modo. Interfectā
ſe matrem ab Horeſte conuenit mihi cum ad
erſariis : iure fecerit & licuerit ne facere ideſt in
ꝯtrouerſia. Item e contrario Agamennonem eſ
: clytemneſtra occiſum confitentur. cum id ita
t me ulciſci parentem negant oportuiſſe. De
ıde cum hoc fecerimus diſtributione uti debe
ıuſ. Ea diuiditur ī duas partes enumeratione: &

uim hēt ad probationē. Perora
ta narra.i finita:nā & peroratio ſi
gnificat aliquando concluſionem
& ī hoc latenter demonſtrat diui
ſionem tertium locū obtinere in
oratione. Cōueniat cum aduer.
Agamēnō relicta domi uxore cly
temneſtra ad troiā profectus erat:
ea cū forte Oreſtes filius abeſſet
cum ægiſto cognato Agamēnōis
concubuit quo admiſſo de morte
uiri cogitarē cœpit:cum igitur do
mum reddiiſſet occiſus eſt regna
uit itaq; aliquot annos adulter cū
clytemneſtra:ſed oreſtes cum per
ueniſſet ad ætatem adultā matrē
adulteram occidit:accuſatur & ad
iudiciū productus eſt:poterit igit
accuſator narrantis his rebus præ
d ctis deligere id quod nō poteſt
negare accuſatur modo id utile ſi
ı uideatur hoc mō ex parte accuſatoris nō negat Oreſtes o iudices ſe matrē occidiſſe ſuam: ſed
ıcit id ſibi licuiſſe: ego uero dico eū male feciſſe qm̄ cōtra pietatem eſt matrem ſuam occidere ſi
uid eſt hoc cōuenit cum utroq; ne poteſt negare eſſe factum. Præterea utile eſt accuſatori quoni
m offendit is pietatem q matrem occidit. Cōtra autem dixiſſet oreſtes a clytemneſtra occiſū eſſe
rem ſeque illum eſſe ulctum quare dicit benefeciſſe ego uero nego eſſe factum. nam hoc noce
et accuſarori quoniam hoc utile ē accuſato Oreſtes cum pietas ſit patrem ulciſci. Item ex cōtra
io:ex parte Oreſtes hoc mō non negat aduerſarii a Clytemneſtra patrem meū occiſū fuiſſe: ſed
icunt me patrē meum ulciſci nō debuiſſe. Ego uero dico me iuſte feciſſe qui pietatem erga patrē
ruauerim delegit quoq; Oreſtes rem quā aduerſarius nō poteſt negare & ſibi affert utilitatē cō
a autem dixiſſet dicunt aduerſarii me matrem occidiſſe:ego uero nego id eē factum a me uerū
ico me eam occidiſſe:ut patrem meū ab ea occiſum ulciſcerer:hoc enim tametſi cōueniat cū ad
erſariis tamen nō affert oreſti utilitatem quoniam cōtra pietatem eſt firmare ſe matrē occidiſſe.
Iure fecerit:ſecundum leges ſcriptas licuerit.ſ.ius diuinum. Agamēnonē:bene elegit uocabulū
uod auditores ſemper gratum habuerant:& uenerabilē ſiquidē plus pietatis hēt quam ſi dixiſ
et regē ſicut apud troianos gratum erat Priami nomē magis quam regis:& ita loquitur ac ſi dice
et Clytemneſtra occidit eū qui fuit nobis ſemper gratiſſimus & uenerabilis. A clytemneſtra:ac
i diceret quæ eſt tam ſceletara & tam horribilis ſiquidem & in hoc indixit plus odii quam ſi di
iſſet reginam. Diſtributione uti: hæc eſt ſecunda pars diuiſionis: in qua quidem dicendo.
Vti poſſemus: oſtendit quod hæc ſecunda pars ſemper poſtponitur quando præcedit ſepa
atio conuenientis ab inconuenienti hoc eſt quando demonſtrauimus quid conueniat:& diſcō
ueniat nobis cum aduerſariis neceſſarium eſt ut ſequatur hæc ſecunda pars: per quam oſtenda
nus uerum eſſe id quod diſconuenit:& ut probemus id quod negatur ab aduerſariis hoc modo.
Dico iudices a clytemneſtra prēm meum eſſe occiſum:quod etiam aduerſarii confitentur: quare
um ego patrem meū ultus ſim dicunt me male feciſſe:ego autē tribus rationibus oſtēdam uobis
ne iuſte feciſſe:& item hoc non negat aduerſarius meus ſe pecunias a me mutuo accepiſſe:ſed di
it ſe mihi reddidiſſe:ego uero tribus rationibus oſtēdam eas non accepiſſet:ſed ſi nō procedit il
a pars:quæ ſeparat conuēiens ab inconuenieti poſſumus uti ſimpliciter hac diſtributione hoc
nodo ſi ad hanc huius hominis conditionē explicandum oſtēdam uobis genus nobilitatē hono
res magiſtratus:ī enumeratione.ſ.oſtēdendo p noīa numeralia: de quot rebus ſumus dicturi ut p
mo dicam de ſnīa rei militaris: Secundo de fortuna: Tertio de auctoritate: poſtremo de uirtute.

expoſitionem. Enumeratione utemur cum dic
mus numero quot de rebus dicturi ſumus eā plu
quam trium partium numero contineri nō opo
tet. nam & periculoſum eſt : ne quando plus m
nuſue ut dicamus: & ſuſpitionem affert audito
meditationis & artificii : quæ res fidem abroga
orationi. Expoſitio eſt cum reſ quibus de rebus d
cturi ſumus breuiter exponimus. Nunc ad confi
mationem tranſeamus

De Confirmatione & confutatione.

Expoſitionem. ſ. dicendo quare res ſint de quibus ſumus dicturi: quale eſt oſtendam uobis h
poſſe fieri: iure: conſuetudine: æquitate. Trium nūero dat hic q̄dam doctrinam: dictū aſſignat r
tiones huius præceptionis quæ quidem Ci. non ſūt: nec ſumpæ ſūt ex medio foro & ab exercita
tione: ſed ab angulis ſcholarū & ab impitia magiſtrorū qui ſibi in legendo contingebant pp qu
exercitationē ita etiam ī foro cæteris euenire. Minuſue dicam hæ ſunt rationes: quas: efferebāt .
ma erat ꝙ pluſq̄ tres res pollicebimur utputa ſi diceremus nos quattuor uel quinq; rationibu
cām nřam eſſe probaturos īcurre
bat hæc īcomoda: ne forte per ra-
tiones aduerſarii uel dū ipſe ora-
ret aliquod argumentum ueniret
ī mentem ꝙ plus uirium hrēt quā
ea quæ eſſent excogitata & qm̄ eſ
ſemus polliciti dicere ſolū quattu
or uel quinq; nō poſſemus uti ea
ratione extemperantia. Secūda ra
tio erat ꝙ dicebat periocoſū eſſe
ſi polliceremur plura: poſtea pro
pter memoriam obliuiſceremur
& pauciora diceremus quam ī di-
uiſione eſſemus polliciti. Tertia
ratio eſt quod ille multæ oratio-
nes excogitatæ faciūt ſuſpectum
oratorem: ne meditatus ſit domi
aliqua mēdacia: & ita ea dica ma
gis per fallacias & oſtentationem
artis quam ad ueritatem: ſed certum ſtultum eſt auctoritate harum ratiuncularum non tranſir
numerum trinarium primo contra primam rationem: quia licitum eſt cuiquam oranti addere: ſ
quidem in mentem uenerit cum licentia auditorem hoc modo non deliberabam iudices niſi tre
rationes afferre. Verum licentia uřa quoniam uos attentos uideo alteram rationem uobis oſten-
dam: quæ mihi interdicendum occurrit: dicit enim Quin. licere cuiquam addere quicquid uelit:
ſi aliter non poteſt comparari uictoria & quoq; pro honeſtis rationibus eſſe uincendum. Præte-
rea contra ſecundam rationem ſunt ferme omnes Ciceronis orationes: nam pro imperio Pom-
peii orans quattuor dicit eſſe in bono oratore neceſſaria & rhetorica ait ſex eſſe oratoris officia.
Præterea inuentionem in ſex partes eē diuiſam: nec unquam orans metuit: ne multitudini rerum
dicendarum ſuccumbere. Quippe uir bonus & dicēdi peritus: cui eſt memoria neceſſaria: ſine ea
orator nemo profectus eſſe poteſt. Contra ultimam rationem mittitur eadem diffinitio oratio-
nis: nam ſi orator eſt uir bonus ſuſpitionem mendacii: aut cuiuſquam fallaciæ auditoribus moue
re non debet: quinimo inquit Plutarchus parum prudens is exiſtimatur qui accedit ad orandū:
niſi prius domi ea quæ dicenda ſūt excogitauerit: quod per auctoritatem demoſthenis compro-
batum eſt: ter enim rogatuſ ut in ſenatu athenienſium ſententiam diceret ſuam ter reſpondit nō
enim præmeditatus ſum. Prius dicamus: ſi quid interdicendum uenerit in mentem uel ex dictis
aduerſariorum aliquid dicendum occurat. Minuſue: propter paruam memoriam. Suſpitio
nem medicationis: quæ fallaciam aliquam uel mendacia uidetur afferre. Artificii: quia ſi-
gnum eſt orationis. Abrogat: remouet. Exponemus: hoc uocabulo declarauit quare ap-
pellatur expoſitio. Sumus dicturi: hoc participio futuro oſtendit in diuiſione dicendum eſſe
breuiter: quia diffuſius tractantur inconfirmatione futura. Breuiter autem dixit: tam ad uoca-
bula: quam ad ſententias. Ad uocabula quando dicimus ſine aliquo circuitu uerborum: ſed
meris uocabulis utimur ut dicturum ſum de uirtutibus pompeii & de laudibus & de nobilitate
uicioſum autem eſſet dicere loco nobilitatis dicturus ſum de huius uiri de antiqua procreatiōe.
Per tot dicta uiros antiqua ab origine gentis. Ad ſententias: in ſententias dicimus breuiter
ſi ſuperflua omittamus hoc modo: quomodo potui committere furtum quia ea die in orbe nō
fuit. ſuperfluum autem fuiſſet dicere eum non potuiſſe furari. Vicioſum enim eſt per plura di-
cere quod per pauciora confici poteſt. Præterea ſpecies cum genere ponēde non ſūt ut eſt dicam
de uirtute & de induſtria: neq; cum toto partes commiſcere debemus. Abſolute: perfectead ſen-
tentias tantum pertinet: hoc mō dicā de hoc uiro ꝙ neq; uoluit: neq; ſciuit: neq; tūc in urbe fuit.
Vicioſū autem fuiſſet & non abſolute dictum ſi tacuiſſet eū in urbe nō fuiſſe: quod magis neceſſa
rium eſt: nam cū hoc ad cauſā ptinent dicere eū non: ſciuiſſe nec uoluiſſe: ſed hoc ultimum magis.

Fortaſſe uincendi: quātum ad genus iudiciale. Ratio perſua. ad reliqua duo genera ſi quid ēt duæ
partes totā uim orationis ī ſe habent: nec ad alias referūtur cum ab iis reliquæ oēs dependeāt: nā
cū tres effectus ſint ī tota oratione q diuerſarum partium proprii ſūt qa exordiūt & concluſio mo
uēt narratio & confirmatio & cōfutatio doceant & oēs ſimul delectēt: uidēt hæ duæ ptes ſolæ hoſ
tres effectus ſeruar̄: & totū oratoriū munus ī ſe cōtinere: exquo q bn̄ his duabus utit̄ partibus his
uidet̄ uictoriā reportare facile poſſe. Adiumēta expoſuerius q̄tum ad cōfirmationē: diſſoluerimus

t Ota ſpes uincendí ratioque perſuadendi
poſita eſt in confirmatione & cōfutatōe.
Nam cū adiumēta noſtra expoſuerimus
cōtrariaq; diſoluerīus abſolute nimiꝶ munuſ ora
torium confecerimus. Vtrunq; igitur facere pote
rimus ſi cōſtitutionem cauſæ cognouerimus.

De Cauſarum Conſtitutionibus.

c Auſarum conſtitutiones alii quattuor fece
runt. noſter doctor Hermeſtes tres putauit
eē. non ut de illorum quicq̄ detraheret īuentione:
ſed ut oſtenderet id quod oportuiſſet ſimpliciter
& ſingulari modo docer̄: illos diſtribuiſſe duplici
ter & bipartito.

De Conſtitutione.

c Onſtitutio ē prima deprecatio deféſoris cū
accuſatoris inſimulatione coniūcta. Conſti
tutiones itaq; ut ante diximus tres ſunt: cō
iecturalis: legittima: Iuridicialis: Coniecturalis
eſt cum de facto cōtrouerſia eſt: hoc modo.

ad confirmationē: ſunt. n. hæ con-
trouerſiæ tāquam q̄dam caſtra in
qbus parum prodeſt ad uictoriā
proprias uires eſſe cōfirmatas: &
ī omni ratione munitaſ: niſi aduer
ſariorum uallū conſternamus ad
terram: unde etiam ſæpenumero
militaria uocabula ponimus ad
oratorium officium: ut pauloāte
de his rebus caute confligendū ē.
Munus oratorium: officium illius
qui profitetur artem dicendi: quē
uocamus oratorē. rhetor. n. aliud
ē & aliud Sophiſta ut ab initio at-
tingimus. Abſolute perfecte ut ni
hil de neceſſariis prætermiſſū ſit.
Conſtitutionem cāæ cognoueri-
mus. i. cōſertationē accuſantis &
defendētis dicētis & reſpōdentis.
Cauſæ aūt: dicit quæ eſt cōtrouer
ſia ī dicendo poſita cum certaꝝ p
ſonarum īterpoſitiōe & ſpecialis
eſt quam græci uocant hipoteſim
ad drām quæſtionis quæ eſt pro-
pria dialecticorum: & ē generalis
quam nūquam tractāt oratores:
ſed dat cognitionē oratoribus ut
ſciant tractare ſpecialē. Vnde ſciē-
dum eſt eſſe tria genera cōſtitutō
num ſiue controuerſiarum: unde
in quo negatur factum: ſed quæritur de iure an īiuria ſit factum: & hoc uocatur materiale uel qua
litatiuum. Quia cōtrouerſia eſt qualitatis iuſtitiæ ul̄ iniuſtitiæ: uel iuridiciale. Tertium ē de quo ē
controuerſia diffinitionis uocabuli: ut ſiquis accuſatus de latrocinio dicat non eſſe latrocinium
ſed defendiſſe & hoc uocatur legittimum: quod in plures ſpecies diuiditur quia diuiſione de
cepti ſunt ii qui dicunt non tres tantum: ſed plures partes conſtitutionis. Detraheret: quia
Hermeſtes non negat dictas partes plures eſſe qua tres ſi legittima quæ eſt ultima pars diuida
tur per ſuas ſpecies. Dupliciter diſtri. quod eſt uitioſum ſub legitima enim continentur quædā
aliæ partes quas ipſæ per ſe ponebant: ſed ut ante diximus uitioſum eſt ponere ſpecies cum
genere & partes cum toto: quale eſſet illud dicam de uirtute & de induſtria dupliciter. Contra
ſimpliciter bipartito contra ſingulari numero. Conſtitutio eſt prima: ſi quidem omnis cō-
ſtitutio capiti uocabulum a reſponſione defenſoris: quia ſi negat factum uocatur coniectu-
ralis: ſi concedit & dicat iuſte feciſſe appellatur iuriſdicialis. Si de neutro fiat contentō: ſed
de uocabuli diffinitione tantum contenditur fit legitima & propter hoc dicit prima depræ
catio: quia licet in eadem cauſa interdum ſuboriantur duæ conſtitutiones diuerſæ tamen
capit nomen a prima reſponſione accuſati: hoc modo occidiſti clodium o milo: occidi
& iuſte feci: hæc eſt conſtitutio iuridicialis: licet ſoboriatur coniecturalis ſi reſpondeat al-
ter hoc modo: iniuſte feciſti quia ipſe non uolebat interficere te: immo uolebat: hæc enim
eſt coniecturalis. Deprecatio depulſio remotio criminis quantum ad defenſorem. Inſi-
mulatione: accuſatione quantum ad accuſantem. Conſtitutiones tres ſunt: eas græci uocant
ſtaſes: ponit autem diffinitiones: deinde autem more boni medici ſubiicet exempla & ap-
plicabit ea ad diuerſitatem earum; deinde unamquamque per ſuas regulas explicabit.

Aiax in ſilua poſtquā reſciuit q̄ feciſſet p̱ inſan
gladio incubuit. Vlyxes interuenit. occiſū conſ
cat᷑:corpore telū cruentū educit. Taucet interue
ubi occiſū fratrem & inimicū fratris cū gladio cr
entato uidet capitis arceſſit. Hic qm̄ coniectura u
rum quæritur de facto erit controuerſia : & ex e
conſtitutio cauſæ coniecturalis nominatur. Le
tima cōſtitutio ē : cū ex ſcripto aut ex ſcriptis a
quid controuetſiæ naſcitur: Ea diuidit᷑ in part
ſex:ſcriptū & ſnīam: cōtrarias leges:ambiguum
diffinitionem:trāſlationē ratiocinationē. Ex ſcri
to & ſnīa naſcitur : controuerſia cū uidet᷑ ſcript
ris uoluntas cū ſcripto ipſo diſſentire hoc modo
Si lex ſit quæ iubeat eos qui pp tēpeſtatē nauin
relinquerint oīa perdere eoꝝ nauim cæteraqꝫ eē.
nauis conſeruata ſit qui remanſerunt in naui m
gnitudine tempeſtatis omnes perterriti nauim r
linquerunt:& ī ſcaphā conſcenderūt præter un
ægrotum. Is propter morbum exire & fugere no
potuit. Caſu & fortuitu nauis ī portū īcolumiſ
lata ē. Illā ægrotus poſſidet. Nauī petit ille cuiu

Aiax poſtquā hyſtoria ē nota:de qua Sophocles tragediā fecit : ſed tamen non præter rē e
eā ſummatim attingere. Mortuo achille Aiax & Vlyxes arma depoſcebant pro qua re cū ad iu
ces aduentū eſſet hita ab utroqꝫ orōne diſertiori adiudicata ſūt : deſperatus aūt aiax agitante e
ſania i uicinā ſiluā profectus ē & armēta quæd ꝗ pulſabat prho iudices & ulyxes a qbus iniuſte t
ctatus ē : quam rē cū reſciuiſſet dolor̄ cōmotus ſe in eadē ſilua īteremit a caſu:ulyxes interuenit
eius mortē cōmiſeratus eduxit gladiū. Teucer fr̄ .iacis metuens ne p̱ dolorē ſe occide: et ſubſe
tum ē frēm & eodē momēto quo
ulyxes gladiū i manu tenebat teu
cer ſuperuenit:naſcitur igitur cō
ſtitutio cōiecturalis qm̄ uly xes ne
gat factū. Reſcire:ē rē per inſani
am audire incubuit ſe ſupiecit ca
pulo ī terrā fixo. Capitis accerſit:
ad iudiciū eū uocat ubi de capite
agit᷑. Ex eo conſtitutio poſſet fieri
quæſtio quam ipſe i rhetorica fa
cit .ſ. utrū coniecturalis ſit præſen
tis tpis uel futuri:ponit.n. triplicē
eē & tā i præſenti & præterito &
futuro tpe poſſe uerſari: qñqꝫ ne
gatur factū præſēs tēpus hoc mō.
Scipio nūc cū carthaginēſibus pu
gnat:nā multi dies elapſi ſūt poſt
q̄ a nobis cū exercitu diſceſſis. Ali
quis.n. poſſet dicere illū nōdum
pugnare qm̄ a tēpeſtatibus remo
ratus eſſet qñ negatur p̄teritū tem
pus hoc mō occidiſti aiacē ulyxeſ:
nā offendi & gladiū ſanguinolētū
in manu tenētē:& dicit ille:nō oc
cidi: ſed caſū illū miſeratus gladiū
eduxi e uulner̄:de futuro hoc mō.
Si mitto filiū i egyptū diſcet : qm̄
illic uigent optima ſtudia : negat
aliquis imo non diſcet:nā uiri illi
laſciui ſunt & ſceleribus oibus de
lectantur. Præterea ē notandū ꝙ
licet hæ tres conſtitutiones uideli
cet cōiecturalis:iuridicialis & legitima uideantur tm̄modo eē propria generis iuridicialis pp ex
plum poſitū tamē poſſūt uerſari in oī genere cārum:ī demonſtratiuo hic n.eēt hūc in magiſtrat
& bonus uir. Legitima cōſtitutio:quæ in legibus & i legēdis rebus uerſatur. In ſcripto:ex ipſ
textu uerborum. Et ex ſcriptis:ex ſententiis:quæ ſecuntur ex textu:ac ſi diceret legitima conſtit
tio ſit qñ naſcitur cōtrouerſia ex re ſcripta quia unus conſiderāt ſnīam alter uerba tm̄modo: qu
le eſt hoc. Miſſi ſunt conſultores ad appolinem per romanos quærere quis romanorum eēt pro
ximo anno regnaturus:reſponſum eſt eū principem fore:qui prior mr̄em ſuā oſcularetur. Mul
uerba ītelligentes ad genitricem oſculādam ſeſe celeriter rapuere:contra quidem ſnīam ītelligē
ſe collabi ſimulauit & terram cōem omnium mr̄em oſculatus ē. Sex partes:quæ oēs appellantu
legitimæ. Ambiguum:qñ textus uidetur habere plures ſnīas hoc modo:tu dicis ꝙ feci tibi ini
riam īmo fer caſtigationem:uideamus ergo quid ſit iniuria & quid caſtigatio. Tranſlationē.cita
ſacerdos quidam ad iudices:is ire ad eos negat:quoniam clerici ciuilibus legibus non obligantu
quinimo ad epiſcopum eundum eē. Voluntas ſcripto.i.ſnīa latoriſſegū uel cuiuſdā ſcribentis. S
lex ſit:romani quodā tempore inopia laborabant ex qua multi ſæpenumero dequoquebāt me
catores multi facti ſunt:& cum tempeſtate deprehendebantur nauim relinquebant : & ita multa
naues periebant gubernatoribus uacuæ prouiſū eſt a quodam per legem quæ in hunc modun
dictitabat quo in textu ipſo apparet. Scapha:nauicula breuis quæ ſequitur nauem onerariam:u
ei ſubminiſtret. Caſu & fortuito : hoc fortuito caſu per endiad m ſicut apud Virgilium. Pate
ris libabat & auro:aut caſu quantum ad homines:fortuitu quantum ad fortunam & ad eos ipſo

Conſtitutio legitima eſt.ſ.tam ex toto quã ex ſuis partibus.Ex contrariis legibus:more ſuo pri-
no diffinit ſecũdo ſubiicit exemplũ:tertio applicat ad cãm.ex contrariis autem dixit de his quæ
ut ita contrariæ ſunt:ꝙ non poſſunt ſimul ſtare:aut ita diſſimiles quod una exuperat alteram &
naior eſt. Lex iubet:hoc modo quicũqꝫ tpe obſidionis non conſcendit muros armatus ut patriã
ieatur capite puniatur:& ita nemo carnes comedat tempore uetito permittit.poſſent etiam pe-
grini uenire in nrãm ciuitatem ad habitandum ut tuta magis ab iniuria hoſtium cõſeruetur:hoc

uerat:Hæc conſtitutio legitima ẽ ex ſcripto & ſẽ
entia.Ex contrariis legibus controuerſia conſtat:
um alia lex iubet aut permittit:alia uetat quidpi
m fieri hoc modo:lex uetat eum qui de pecuniis
epetundis damnatus ſit in concione orationẽ ha
ber̃. Altera lex iubet augurem indemortui locum
qui petat in concione nominar̃. Augur quidam
damnatus de pecuniis repetundis indemortui lo
cum q petat nominauit.petitur ab eo mulcta:Cõ
ſtitutio hæc ẽ legitima ex cõtrariis legibus.Ex am
biguo controuerſia naſcitur: cum res in unam ſẽ
tentiam ſcripta duas:aut plures ſententias ſignifi
cat hoc modo.Paterfamilias cum filium hæredẽ
teſtamẽto faceret uaſa argentea uxori legauit. Tul
lius hæredes meus Terentiã uxori meæ.xxx.pon
do uaſorum argenteoꝝ dato quæ uolet.Poſt mor
tem eius uaſa præcioſa & cælata magnifice illa pe
tit.Tullius ſe quæ ipſe uolet in.xxx.pondo ei de
bere dicit:Cõſtitutio legitima ex ambiguo.Ex dif
finitione conſtat cauſa:cum in cõtrouerſia ẽ quo
nomine factum appellatur:ea ẽ huiuſmodi. Cũ

.n.dr̃ permittere qm̃ relinquitur i
arbitrio habitatores. Repe.pecu.
damnatur r̃petundarum pecunia-
rũ eos uocamus qui donis præ-
cio largitionibus:uel alio mõ cor
rupti ſententiam aliquam uel de-
cretum aliquod contractus tuler̃t
Orationem habere:contionẽ po-
ſuit nunc hic pro loco uel multitu
dine ad augendũ tantummõ con-
gregata:nulla ſiquidem multitu-
do concio dicitur:niſi ad audien-
dum citata ſit alias pro oratione
ipſa poni ſolet. Altera lex.ſ.quæ
huic præcedenti contraria eſt & ẽ
lex ſanctio populi. Locũ nomia
re:hoc eſt ſi aliquis mortuus eſſet
ante quam fuiſſet magiſtratũ cõſe
cutus & unus alter eligendus eẽt.
Lex erat quæ iubebat augurẽ deli
gere quem uellet & eum nomina
re publice gracchũ de calamo ut
ſuccedat inde mortuo.Inde mor-
tui enim uocantur q in magiſtra-
tu nõdum finito moriebãtur. Vir
quidam inaugur:nomĩauit quod
contra primam legẽ. Multa:uo-
cabulũ oſcum eſt ſine .c.ſcriptũ &
ſignificat penam pecuniariã. Cõ-
ſtitutio eſt legitima: q̃tum ad totũ
Ex contrariis legibus: quãtum ad
partes uocans græci.τημοςαρ.Ex
ambiguo:ambiguum enim eſt quod amphi & circum agitur:neqꝫ ad certam ſententiam dirigitur
contingit eni ſæpenumero oratori tractare de rebus ambiguis. Paterfamilias:hoc exemplum ui
detur compoſitum ex græco & latino.nam illi dicunt ηφαμηνατ φα ηλίασ & ſignificat illum qui
habet poteſtatem tam ſupra perſonas:quam ſupra diuitias:unde & Terentius inquit Vix mihi de
cemdierum familia eſt. Hæredem: quem appellant iuriſconſulti legatarium: cum legata relin
quuntur: nam & legata dicimus hæreditatem & dicitur hæres: quoniam fit hærus in teſtamen-
to & eſt ultima diſpoſitio hominis: teſtamentum cauſa mortis facta de quo iuriſconſulti dicunt:
uoluntas hominis eſt deambulatoria uſque ad mortem: quia poſſunt multa facere teſtamenta
ſed ultimum ualet:quod tamen cauſa mortis eſt factum. Vxori:hæc terentia: cum eſſet pulſus.
Cice. in exilium a Clodio male rem familiarem gubernabat:unde cum eſſet reuerſus eam repu-
diauit:& ut inquit Aulus gellius nupſit ſalutio inimicũ Ciceronis. Pondo: indeclinabile eſt &
ſignificat libram. Quæ uolet: hic tangit ambiguum quoniam ſublatus ẽ nominatiuus. Poſt
mortem:bene poſt mortem: quia hæres non adit hæreditatem niſi mortuo teſtatore: nam li-
cet aliquis teſtamentum fecerit: tamen non aditur hæreditas: quia ut diximus poteſt mutari
& uoluntas hominis eſt deambulatoria uſque ad mortem. Cælata: ſignis: impreſſa: græci
emulate: eo quod in eis imprimantur imagines nos ab eis uocamus emblamato. Sic Virgilius
Cretera ſignis impreſſum magnifice cum magnis impenſis. Conſtitutio a toto ex ambiguo ap
te eius diffinitionis legitimæ. Ex diffinitione:definitio.n. eſt oratio quæ declarat per eſſentia-
lia quo nomine factum appelletur.hoc eſt cum controuerſia eſt:quo uocabulo res ſit exponẽda.

Lucius ſaturnius legem frumentariam de ſemiſſi bus & trientibus laturus eſſet. Quintus Cepio q p id temporis quæſtor urbanuſ erat docuit ſena tum ærarium pati non poſſe largitionem tantan Senatus d̄creuit ſi eam legem ad populum fera aduerſus rēpublicam uideri eum facer̄. Saturnius fer̄ cœpit: collegæ īterceder̄: ille nihilominus ceſte lam detulit. Cepio ut illum contra ſenatuſcōſu tum intercedentibus collegis aduerſus rempubli cam uidit ferr̄: cum uiris bonis impetum fecit. po tes diſturbat: ciſtas deiecit. impedimento ē quo ſe cius feratur lex. accerſitur Cepio maieſtatis. Cōſti tutio ē legitima ex diffinitione: uocabulum enim diffinitur ipſum: eum quæritut quid ſit minuere maieſtatem. Ex tranſlatione controuerſia naſci tur: cum aut tempus differendum: aut accuſa torem mutandum: aut iudices mutandos re us dicit: Hac parte conſtitutionis græci in iu diciis: nos in iure ciuili plærumque utimur.

¶Lucius. Saturnius tribunus: plebis laturus ut p̄mo nunciaret & promulgaret ut a conſulibus & a populo toto confirmaretur. Lex enim eſt ſanctio cū conſenſu totius populi approbata. Frume tariam legē laturus: cum eſſet magna caritudo Romæ nolebat per hanc legem diuidere frumē publica in ritū: ut fauorem populi compararet. De ſemiſſibus & trientibus romani diuidebant oē totum in. xii. partes quarum ſingula dicebatur uncia & tot inuocabant as aſſis: quod quidem diuiſum in duas partes faciebat duos ſemeſſes. ſi in tres dicebatur triens: unde nunc ait de ſemiſſi bus. i. de medio quod uocatus ſemis. ¶Trientibus de quarta parte aſſis: q conſtat ex. xii. unciis. Quæſtor urbanus: præfectus ærarii ad dr̄am quæſtoris: qui dr̄ ſocius imperatoris in exercitu aliter. n. quæſtor dr̄ iudex qui præeſt iudiciis exercendis & maleficiis puniēdis. Largitione tantā: largitio ut plurimum eſt uitioſa: & ad malam ptē magis dicta: unde largitionibus corruptos iudices dicimus: nā ad bonum dicimus munificentiam li beralitatem. ¶Ferre cœpit: inuito ſenatu. Collegæ eius: intercedere & cæteri prohibebant: una cū ſēatu. Detulit citellam: oībus inuitis qui rempu. amabant i pupitū in q̄ leges conditæ erāt: quas domi decertauerat: bonis optimatibus pontes ſcalas diſiecit. Secius: ut lex aliter promulgaretur & eſt compatiuum a ſecus quod habet primā breuē & compatiuum ſecius lōgā habet. Maieſtatis: accuſatur crimine maieſtatis læſæ. eſt autem maieſtas amplitudo & magnificētia i qua totius ciuitatis cōſiſtit. Minuere maieſtate: Cepio. n. dicebat maieſtatem cōſtare ex utilitate reip. Saturnius uero dicit ꝙ conſiſtit magiſtratibus: qui quotiens īpediuntur facere officium ſuum: dr̄ maieſtas offendi. Ex trāſlatione: hoc ē ex tranſmutatōe: uel loci uel tēporis uel iudicis hoc appellatur etiam mutatiua: quia in ea non negatur factum: ſed mutatur in aliam rem: aut tempus differendū: ut ſiquis a quo modiū frumenti peteretur: ſe tempore autumni non debere ſed maii. Accuſationem: ſi dominus accuſaretur a liberto & ſeruo iam manumiſſo: aut p̄onus a cliente: aut pr̄ a filio cauent. n. leges ut quis iſtorū prædictos accuſare. Aut iudices: ut ſi ſacerdos ad ius prætoriū uocatus fuerit dicat ſe iure prætoris non obligari ſed epiſcopi. Reus dicat: ille cuius res geratur in controuerſia ſiue nocēs ſit ſiue innocēs: & item ſi miles accuſatus ad prætorem dicat ſe nō prætori: ſed cenſori militū obligatum eſſe. Alias tamen tranſlationis rationis poſuit. Ci. in rhetorica ueteri: utputa de pœna uelut ſiquis in carcerem correctus oſtendat ſe carcere nō eſſe dignum: ſed pœna tantum pecuniaria: q̄s quidem partes duabus rationibus in hoc libro uidetur prætermiſiſſe: aut quia hæ partes quæ poſitæ ſūt multas alias cōprehendere poſſunt ut ſi dicimus iudicē mutandum intelligatur locus etiam eſſet & pœnam eſſe mutandum: aut quia in hoc libro intendit. Cicero diffinire tranſlationem per modum exempli: ſed extra nō omnia requirit: quæ ſuo eo cōprehendi poſſunt. Parte conſti. poſita diffinitione aſſignat quādam dr̄am iuris tractandi īter græcos & romanos. ut appareat hanc tranſlationē aliter a græcis & aliter a latinis tractari ſolere: illi. n. nullum ordinem hn̄tes reipu. gubernādæ & tractandi iuris confuſam quandam rationē nullā de accuſatoribus prouidentiam hēbant: & ita inconſiderare accuſabant: unde ferme ſub eodem iudice res criminales & pecuniales tractabant: unde ēt hac tranſlatione tā in iudiciis quā i iure ciuili ī differenter accuſabant: romani uero aliter & aliter i iure tractando ab illis ſe hn̄tes: & propter magnā diligentiam accuſatorum a prætoribus habitam fieri tranſlatio non poterat i re iudiciali.

Hac parte:bene appellat partem qm̃ ſub toto legitima continet. Græci in iudiciis:in rebus criminalibus. In iure ciuili:in rebus pecuniariis:& in quibus agitur de ciue:ut ſiquis hæreditatē fratris peteret & alter dicat eam non ad fratrem:ſed ad filium tantummō pertinere. Iuris ciuilis ſciā : ſi quidē omnes rationes:quibus poſſumus recte ius noſtrum tractare in legibus poſitæ ſūt:unde nō eſt dubium iudiciale genus ſine pericia legū commode exerceri poſſe. In iudiciis tamē:exceptio eſt:accidit tamen aliquando ut ēt latini in eo criminali tranſitione uti poſſint:exemplum poſitum eſt in textu ſiquis peculatus accu. de crimine .ſ. peculatus pecularei dicuntur:qui rempu.furantur : ut ſiquis res ſacras ſurriperet :ærariū fraudaret. Vaſa argen.ut cruces ſacraſ:caliceſ:& huiuſmodi res.quæ ad totam rēpu.pertinent. Priuato de aliqua officina:qui locus priuatus eſt:priuus.a.uum.ſignificat ꝓprium:unde & priuilia de priuata res i ſolius homis poteſtate poſita eſt.loco priuato ex hoc pēdet tranſlatio poſſet dicere cū diffinitione ab accuſatore ꝙ peculiatus ſit in rebus ſublatis de loco publico:accuſatus poterit facere tranſlationem hoc modo.ſ.ꝙ furtum cōmiſerit non peculatum : qm̃ non de loco publico:ſed priuato ut de officina priuati ſuſtulerit. Secum furti agi:controuerſiam agere de furto non de peculatu:agi enim dicitur de qua agitur.i.litigatur in foro:unde actiones & actores uocantur. Erat autem maior pœna ſiquis peculatum quam ſi furtum commiſerit: quoniam tenebatur fur modo in duplo pecuniam reddere:ſed peculatores capite puniebantur. Nec debet nos mouere ꝙ hic dixerit diffinitione opus eſſe eo quod putemus inter eam & tranſlationem nihil intereſſe. Verum diuerſam:magnam inter ſe habent:nam ī definitione uocabulum deffinimuſ : ut crimen penitus euitemus.hoc modo feciſti iniuriam filio pater:imo potius caſtigaui:& nihil ē cōtra ius:in tranſlatione autem duæ diffinitiones ſunt:quarum una maior eſt ut ambas diffiniui : ut maiore crimine euitato minus incurramus. Furtum autem eſt interceptio rei alienæ inuito domino facta. Hæc partitio legitimæ:quia ſupra dictum eſt tranſlationem ſemper a græcis in re criminali:a latinis uero raro fieri:nunc ponit rationes:quia in priuata actione prætoriæ exceptiones fiunt:hoc eſt priuata ratio:qua prætores qui erant auctores ius dicendi:ſuſpendendi:liberandi:puniendi :& dimittendi:ut cunq; libitū eſſet dabant aliquas regulas quas ſeruarent accuſatores in criminalibus rebus : quibus ſeruatis non erat opus tranſlatione:utpua dicebant ꝙ genus perſonarum poſſet accuſare & non accuſare:ut liberi non ſerui nec liberi:pater non filius :patronus non cliens. Præterea docebat quo tempore & quo loco eſſet accuſandum:quibus rebus ita inſtituti adeo conſideratis omnibus rationibus ad accuſationem deſcendebant:quia accuſatus deferre crim̃ non poterat:& hæ rationes exceptione prætoriæ appellantur:nam exceptio dicitur cauſæ d̄clinatio:& ratio per quam aliquis crimen euitat. Actiōe priuata:in qua igr̃ cōtrouerſia ciuis ad ciuē perſonæ ad perſoná.ná in proditionibus i patriá in latrociniis:in adulteriis:ī homicidiis:q̄ publicæ actōes ſūt exceptiōes prætoriæ nō cadūt. Prætoriæ exceptiōes:regule datæ a ꝑtoribus de ratōne accuſandi. Prætores.n.ſūt a quibus iura exercentur & ſuſpēdūt. Vnde ius ciuile prætorius ſiue honoratū appellāt:ciuile dr̃ ꝑ excellentiá. A cá cadit aſſignat ſecūdá rationē:quæ ē quod illi q iiuſte accuſabant & petebant expenſæ totius puniebant:ideo ita īſtructi accuſabát ꝙ tráſlatiōe opus non erat a cá.n.dr̃ cadere qui litem prodit & ſoluit expenſas. Et ī publicis q̄ſtionibus:ois cá criminalis uerſatur:aut ī priuatis actionibus:& prætoriæ exceptōes adhibitæ ſunt:aut ē de publicis q̄ſtionibus: & in his leges ꝓtulerūt:ut ſi placet accuſator diligenter indagaret:ſi accuſator poſſet accuſare aut nō accuſare:quod in uerrinis demonſtratū ē inquiſitū eſt.n.de Cice.utrum eſſet dignus uel nō q accuſaret. C.uerrē :quo facto:ſi dignus erat accuſator reus nō poterat mutar̃ accuſatoreſ. Si comodū ē:ſi placet ut apud Terentium.dabitur argentū cū erit comodū.i.dilapidare utile non erat. Sequebatur.n ſi accuſator legitime conſtitutus eſſet tráſlationē fieri nō poſſe ab aduerſario.

In hac parte nos iuris ciuilis ſcientia iuuabit. In iudiciis tamen nonnihil utimur:ut hoc modo. Si quis peculatus accuſatur:quod uaſa argentea publica de loco priuato dicatur ſuſtuliſſe:poſſit dicere cum diffinitione ſit uſus:quid ſit furtum : q̄d peculatus ſecum furti agi non peculatus oporter̃. Hæc partitio legitimæ conſtitutionibus his d̄ cauſis raro uenit in iudicium:quod ī priuata actione prætoriæ ſunt exceptiones : & cā cadit is q & non quēadmodū oportet egerit: & in publicis q̄ſtionibus cauetur legibus ut ante ſi reo cōmodū ſi iudiciū d̄ accuſatore fiat utrū illi liceat accuſar̃ necne.

Ex ratiocinatione:quam græci uocant ſylogiſmos uel ſylogiſtichi:nã ſylogiſome ſignificat ra
tionem.Cum res:caſus negociũ hoc ẽ ſine lege peculariter facta ut caueret eam rem qualis eſſet ſi
cut filius a patre hæreditatem cõſequitur iure propinquitatis ita ut ipſe nulla ratione ĩpediẽte cu
libitum fuerit relinquere poſſit. Venit in iudiciũ:ut feratur ſententia de ea & a iudicibus. Tracta
retur:aucupatur.Similitudo:latenter aſſumit ueriſimilitudinem quandam ab aliis legibus quæ l
cet non ſit latæ conſulto:ut eam rem cauerent aliquo modo:tamen audenter ad eam rem conue
nire.Furioſus exiſtat:Maleolus q
dam quoniam habebat matrem ſi
bi aduerſantem in adminiſtratiõe
uel potius ĩ dilapidatione diuitia
rum eam occidit:accuſatur defen
ſores habet quoſdã hæreditarios
uiros:aduerſatur ei frater occidat
tandem ductus in carcerem teſta
mentũ facit:fratrem hæreditate p̃
uat:d̃fenſores aũt reliquit hæred̃ſ
Eo mortuo in iudicium ueniũt &
diſputatur utrum potuerit iure te
ſtamentũ facere:nõ propriis legi
bus:ſed aliunde per quãdã ſimili
tudinem captis. Furioſus exiſtat:
hæc lex facit pro fratre maleoli &
ſumpta eſt ex ſimilitudine.nã Ma
leolus cũ fratrẽ occidit re uera fu
rioſus non erat:licet ita uideatur.
Agnatorum:affiniũ ex parte pa
tris. Gẽtiliũ:familia. Lex q̃ pa
rentem:hæc ẽt lex pro fratre Ma
leoli facit cõtra maleolum:quam
ſumit ex ſimilitudie probãdo qđ
Maleolus occidendo matrem fue
rit furioſus. In profluentem:qa
matrem occidiſſet:quod nõ feciſ
ſet:niſi p ĩſaniam. Inteſtatuſ:hæc
itidem pro fratre Maleoli ẽ. Fa
milia quantum ad pſonas ut ſecũ
dum mãcipia. Pecũiæ:qcqd poſ
ſidetur.P̃ſa.hoc facit pro hæredi
tariiſ ſit qualem teſtator ordinaue
rit.Iudicatus eſt:hic fuit tp̃e marii
Folliculo:pelle nõ ſciſſa & allu
ſit ad aqleũ q fiebat ex pelle non
ſciſſa ĩ medũ ſachi:ĩ quo ſymia &
ſ rpens includebant ad maius ſup
pliciũ rei incluſi hoc genus tormẽ
ti Ci. graphice deſcribit ĩ oratiõe p roſcio.Soleæ:cyppi.Ipſo præſẽte:ac ſi diceñt cũ cõſẽſu & ſua
uoluntate reqritur.n.p̃ſentia teſtatoris.Teſtes affuer̃t::qa ſine teſtibus nõ ualeret.Ex teſtamẽto:iu
re teſtam̃ti & nõ ab inteſtato:qa ſi teſtamentũ nõ eſſet factũ iure hæreditates ad eos nõ deuẽiebat.
Qui huiuſmodi tranſiturus in rẽ nouã Ci.uti trãſitionẽ ſup ſolet:q & a nobis diligẽter ſeruãdũ eẽ
inditio eẽ põt.Iuridicialis cõſtitutio hãc græci uocãt dichilogiã:aliter & a latinis q̃litatis cõſtitu
tio uel gñalis:qm̃ apud oratores genus ſignificat q̃litatẽ propriũ & huius cõſtitutõis eſt de q̃litate
rei ĩdagare:ut cũ cõfiteat milo a ſe clodiũ eẽ occiſũ:dicit tam̃ ſe iuſte feciſſe:dicũt aduerſarii ciuẽ nõ
iuſte occidi poſſe.Itaq; de q̃litate iuris cõſtitutio efficit:hãc alibi Ci.appellat cõſtitutionẽ d̃ p̃mio
& pœna nõ ſatis comode:qđ cũ ẽt reliq̃ de p̃miis & pœnis ſint:ſed hũc errorẽ fecit p̃ceptorꝝ ſuorꝝ
ĩperitia:qbus cũ artẽ nũquã exercuerint ſæpenumero ĩ multis errare cõtingebat ſiquidẽ de urina
peritus medicus melius quam imperitus iudicare poteſt.Itaq; Cice.ſecutus uoluntatem eorum er
rore non caruit Conuenit:ideſt quando proceditur factum & in hoc differt a coniecturali.

Ex ratiocinatione controuerſia conſtat:cum res ſi
ne propria lege uenit ĩ iudicium: quæ tamen ab
aliis legibus ſimilitudinem quãdam aucupat̃. Ea
ẽ huiuſmodi lex. Si furioſus exiſtet agnatorum
gentiliumq; ĩ eo pecuniaq; eius poteſtas eſto &
lex:Qui parẽtem necaſſe iudicatus erit:ut hiſ ob
uolutus & obligatus curio deuehatur ĩ fluentẽ: &
lex paterfamilias uti ſuper familia pecuniaue ſua
legauerit:ita ius eſto.Et lex:Si paterfamilias inte
ſtatus moritur familia pecuniaq; eiuſ agnatorum
gentiliumq; eſto. Maleolus iudicatus eſt matrẽ
necaſſe.eo damnato ſtatim folliculo lupino os ob
uolutum ẽ:& ſoleæ ligneæ pedibus ĩductæ ſunt:ĩ
carcerem ductuſ eſt. Qui defendebant eũ tabulas
in carcerẽ aſſerunt:teſtamentum ipſo præſente cõ
ſcribunt:teſtes recte affuerunt:de illo ſupplicium
ſumitur.Hi qui hæredes erant teſtamento hære
ditatem adeunt.Frater minor Maleoli q eum op
pugnauerat ĩ eius periculo ſuam uocat hæredita
tem lege agnationis hic certa lex ĩ rem nulla affer
tur:& tamen multæ afferuntur:e quibus ratiocĩa
tio naſcitur quare potuerit aut non potuerit iure
teſtamentum facere: Conſtitutio legitima ex ra
tiocinatõe.Cuiuſmodi partes eſſent legitimæ cõ
ſtitutionis oſtendimus nunc de iuridiciali conſti
tutõe dicamus.

De Iuridiciali Conſtitutione.

i Vridicialis conſtitutõ ẽ cum factum cõuenit:

Si iure an iniuria: bene ergo cum de qualitate quærit generalis uel qualitatiua poteſt appellari.
Abſoluta perfecte cui nihil deeſt. Aſſumptiua: adiunctiua quæ ad ſe abſolutiua: cum per ſe non
ualeat. Vt aliquid: quáuis nihil aliud aſſũmit: & in hoc differt aſſumptiua cum per ſe nõ ualeat.
Foris: nunc autem de loco. Quale hoc exemplũ eẽ: accuſat filius patrem ꝙ ab eo iniuriam paſſus
eſt: concedit hoc factum fuiſſe: ſed id ſibi per paternam auctoritatem licere dicit & ſine repræhen
ſione poſſe filium ſuum pulſare cũ libuerit. Mimmis: mimos appellamus ludios uel ludiões: aut

ſed iure an iniuria factum ſit quæritur. Eiuscon
ſtitutionis partes duæ ſunt: quarum una ab ſo
luta: altera aſſumptiua nominatur. Abſoluta eſt
cum id ipſum quod factum ẽ: ut aliud nihil foris
aſſumatur recte factum eſſe dicemus. ea eſt huiuſ
modi minus quidam nominatum Actiũ poetã
cõpellauit in cœnaculo: in eo Actius iniuriaꝝ agit
hic nihil aliud defendit niſi licere eum nominare
cuius nomine ſcripta dẽtur agenda. Aſſumptiua
pars eſt. cũ per ſe defenſio infirma ẽ: ſed aſſũpta
ex contraria re comprobatur. Aſſumptiuæ partes
ſunt quattuor: conceſſio remotio criminis: trãſla
tio criminis: cõparatio. Conceſſio ẽ cum reus po
ſtulat ſibi ignoſci. ea diuiditur in purgationẽ &
deprecationem. Purgatio ẽ cum conſulto negat ſe
reus feciſſe. Ea diuiditur in fortunam: impruden
tiam: neceſſitatẽ. Fortunam: ut Cepio apud tribu
nũ plæbis đ aĩſſiõe exercitus. Imprudẽtiã: ut ille q̃
de eo ſeruo ꝗ dñm occiderat: ſuppliciũ ſũpſit: cui

hiſtriones dicimus auctores come
diarum a uerbo græco a mimõio
quod ſignificat imitor. Actium
poetam: proprio nomine appel
lauit: quod quidem apud maioreſ
iniuria fuit: ſi id a minoribus erga
maiores ſeruaretur. nã uirgi. apud
eolum fecit nomine dignitatis ap
pellare iuuenem cũ minoris eſſet
dignitatis cõtra uero paulopoſt
iuno eolum dicit. Licere dicere:
adaptat exemplũ reſponſio autẽ
minimi fuit a ſe ipſo aſſũpta hoc
modo quod putabat ſibi licere ap
pellare actium eo nomine quo ẽt
uſus eſt dum comediã quãdam ip
ſius pronunciaret: ĩ qua ſcriptum
erat Incipit comedia Actii poetæ
Romani ſermonis. Agenda: ꝓ
nuncianda: ſicut apparet ĩ comœ
diis. Acta ludis megalenſibus: un
de & pronũciatio qua ẽ pars offi
ciorũ oratoris a multis actõ nomi
nata ẽ. Aſſũptiua ẽ: bene appellat
partem: qm̃ iuridicialis cõſtitutio
bipartita ẽ. Aſſumptiua. n. ẽ dicta:
ꝙ aliunde ſibi uendicet defenſio
nẽ: qa ꝑ ſe ẽ inualida. Fxtranea: ex
tra rerũ poſita conceſſio ſupra di
cta eſt: cõſtitutio ẽ prima deꝑcatõ
nem poſſe fieri: qm̃ cõcedimus factum: ſed
defenſionis. apparet ergo in hac re nullam conſtitutionem poſſe fieri: qm̃ cõcedimus factum: ſed
dicendum ẽ ꝙ ĩ cõiecturali conſtitutione fit controuerſia tantummõ de facto. In aliis autem non
de facto: ſed de defẽſione & ratione facti: quæ ducitur in controuerſiã poſt conceſſionem ideo pri
ma conceſſio ꝑ ſe conſtitutio nõ eſt: ſed reſpectu defenſionis: q̃ ducit in controuerſia poſt cõceſſio
nem. Inoſci: in hac parte naſcitur conſtitutio ꝑꝑ defenſionem nõ ex conceſſione. Ponit. n. alius
ueniã traductionis ſuæ: quia ꝑ fortunã impeditus eſt: ex hac quidẽ impeditione fortunæ naſcitur
controuerſia inter dicentẽ & contradicentẽ: cũ aliter dicat ſe eſſe impeditũ: aliter dicat ſe impediri
nõ potuiſſe. Imprudentiã: imprudentia ponitur pro eo ꝙ dicat aliqs ſe nõ ſciuiſſe. Fortunã & ne
ceſſitatẽ: fortuna eſt caſus inopinatus ꝑ quẽ impedit uoluntas faciendi: utputa aliqs reuertens ĩ pa
triam ĩpeditur a fluuiis. neceſſitas uero ẽ q̃ cogit nolentem: utputa fluuius cogit eũ tardare: q ĩ pa
triam proficiſcitur: has tamen duas partes Cice. in rhetorica ueteri alio ordine ponit. nã pro for
tuna ponit neceſſitatem: & e conuerſo: quod certe non eſt mirandum: quoniam diuerſis rationi
buſ habitis de utraqꝫ facile ambæ in alteram commutari poſſunt. nam cum dicimus incremẽta flu
uiorum impediſſe iter noſtrum incæptum: eadem ratione poſſumus dicere nos per eadem incre
menta coactos ut tardaremus. Qui de eo ſeruo: quidam ciuis ſeruum habuit: quem quoniam
ſeruiebat ei liberaliter in ægrotatione ſua liberum fecit priuſquam ab eo morbo abſolueretur fa
ctus igitur ciuis eſt propter uim & magnitudinem libertatis: quæ eſt ꝓpria romanoꝝ: & in dan
do: & in remouendo. omnes enim ſerui libertati donati illico ciuitatem acquirebant. timens igi
tur ille ne ſi uixiſſet dominus ſuus. Lucius forte redigeretur in ſeruitutẽ: quia teſtamẽta poſſũt reſci
di: eũ interfecit. Reuerſus autem frater Lentulus illius occiſi q ruſticabat: audita morte fratris ſta
tim ſeruum illum priuauit uita ut ſeruum ſuum: quod conceſſũ erat: nõ ciuem occidere putans.

frater eēt antequam tabulas teſtamēti apuerit: cũ is ſeruus teſtamento manumiſſus eſſet. Neceſſitudinē: ut ille qui ad diem commeatus non uēit: quod eum aquæ interclusiſſēt: Deprecatio ē cum & peccaſſe & conſulto res feciſſe confitetur & tam̄ poſtulat: ut ſui miſereatur. Hoc in iudicio non poteſt fer̄ uſu uenire: niſi quando pro eo dicimus cuius multa recte facta eſſe conſtant: hoc modo: In loco communi per amplificationem iniicemuſ quod ſi hoc feciſſe: tamen ei pro priſtinis beneficiis ignoſci conueniret. Verum nihil poſtulat ignoſci: ergo in iudicium non uenit: ſed aut

Frater eſſet: hoc eſt: quia ſeruus occiderat dominũ ſuum: cuius domini ipſe erat frater. Tabula[s] teſtamenti apperuerit: ergo clauſæ erant tabulæ: quod pertinet ad ſolēnitatem: quæ fiebat in teſtamentis antiquis: ſiquidem uocabantur teſtamenta in ſcriptis tantum quoniam in eo includeba[n]tur uoluntas teſtatoribus ſine teſtibus. Sed eo facto accerſebantur teſtes q̄ confirmabant: & ſubſcri[]bebant ſe uidiſſe teſtamentum. Itaqꝫ claudebatur ſigillabatur: hoc autem genus teſtamenti ab noſtra ætate abſoleuit. Ea.n. quibus noſtri utuntur: uocantur nuncupatiua: quoniam uocati teſtes cõfirmant coram teſtatore uoluntatem ipſius teſtatoris. Manumiſſus eſſet: ergo ciuis pp rationē ſupradictã: itaqꝫ occidi nõ poterat. Fortunam ut Cepio: Cepio exercitum in quadã ualle collocauerat: qui pp pluuiam ſubitam & ingētem magna pars exercitus amiſſa ē: accuſatur apud tribunos plæbis qui totius populi curã gererēt hoc autē exēplũ fortunæ rationē diuerſa etiam poſſet eſſe neceſſitudinis: quoniam coactus ea neceſſitate ab ea ualle pp pluuia exir̄ nõ poterat. Ad diē cõmeats: lacedæmone ſiue i ſparta fiebat quoddã ſolemne ſacrificiũ: ad quod cũ mľti boues neceſſarii erant: negociũ emendorum bonũ mercatori cuidam cõmittitur: & dies reuerſiõis conſtitutus eſt: is propter incremẽta fluuiorum impeditus cum ad dictum diem uenir̄ non potuiſſet accuſatus eſt & ab eo multa poſcebantut ꝙ per eam tarditatem iram deorum aduerſus populum & incommoda multa ſubſecuti ſunt. Commeatus: ac ſi diceret profectionis in patriam. Deprecatio: uehemens præcatio: ſupplicatio. Et peccaſſe confitetur: in hoc apparet quid eſt per conſtitutiones coniectu. Conſulto: i hoc differt a purgatione: in illa enim concedimus tantummodo factum ipſum: in hac autem & factum & conſilium ipſius facti: hoc modo accuſatus Brutus ꝙ põpeianas partes ſicutus ſit: & Cæſari aduerſatus: reſpondet ſe & peccaſſe: & dedita opera: & ſponte & libenti animo id feciſſe: in hac uero parte licet uideatur nullam conſtitutionem eſſe: quoniam omnia conceduntur: tamen poſſet inde oriri controuerſia ſi diceret ꝙ conſulto perſecutus ſit Cæſarem: ut uinceret fecit: ut libertatem defenſaret. Hoc in iudicium: hæc pars nunquam tractatur coram iudicibus hac potiſſimum cauſa: quoniam iudices iura adminiſtrantes apu d romanos aſtringebantur iureiurando affirmare ſe confirmaturos omnes leges & inſtituta populi romani: iuſtitiamque ipſas ſeruaturos omni ratione permiſſa: ideo non ſecundum auctoritatem ſuam abſoluere poterant: ſed ſecundum argumenta & rationes allegatas ab ipſis littigatoribus dignis penis unumquemque afficiebant. Vſu uenire: contingere. Cuius multa qualia eſſent cõſeruaſſe rem pu. ductaſſe exercitus: uictorias multas contra hoſtes reportaſſe. In loco communi: in ſententia generali tanquam loco alicuius prouerbii accuſetur mallius furti: qui capitolium a gallis ſenonibus liberauit: aut Cato maior de male ſumpta pecunia ꝙ carthaginem fecit tributariam poſſemus hunc in modum uti loco comuni non eſt alicuius iudicif. aut magiſtratus capere pernicem huius ciuis: qui ſit: tanta nobilitate præditus totiens uictoriam ab hoſtibus reportauit: quēqꝫ ingentia rei pu. beneficia contuliſſe negare ullo mõ poſſemus. Per amplificationē: mouēdo uel exponendo hoc mõ: nõ recordamini iudices quot pericula pro re publica ſubiuerit: quãtũ ſanguinē effunderit. Priſtinis beneficiis. q̄q̄ Brutus pompeianas pꝛes ſecutus fuerit & cõtra uolũtatē tuã pugnauerit Cæſar magnifice: tamē quia tã utilis ciuis rei pu. fuit: & tãtus amator patriæ ſēper extitit dignus tibi uideri debet: cui hæc uenia cõcedat̄. Nihil poſtulat: cũ ſciat ſe grauiter peccaſſe cõtra īperiũ tuũ nõ audet: ueniã abs te petere: uerũ ueſtræ partes uident̄ iudices ultro ei ueniam tribuere: nec finem: ut tantus ciuis & tã præſtans depereat. Quod ãt dicit ſe nõ petere ueniam uidetur non uelle petere rem iniuſtã a iuſtis: quia iurati iudices ſunt. Nõ conuenit: reſumit id in quo non poteſt uerſari hoc genus conſtitutionis & ſubiici apud quos magiſtratus tractari poſſit.

ı ſenatum:aut ante īperatorem & ī conſilium ta
s cauſa poteſt uenire. Ex tranſlatione criminiſ cā
ɔnſtat cum feciſſe nos non negamus:ſed aliorū
eccatis coactos feciſſe dicimus:ut Oreſtes cum ſe
efendit in matrem confert crimen: Ex remotiōe
riminis cauſa conſtat:cum a nobis non crimen:
ed culpam ipſam amouemus: & uel in hominē
ranſferimus:uel in rem quāpiam conferimuſ. In
ominē trāſfert:ut ſi accuſetur is qui Publiū Sul
itium ſe fatetur occidiſſe: & id iuſſu conſulum
efendat. & eos dicat non modo imperaſſe:ſed ra
ionem quoq; oſtendiſſe:quare id facer liceret. In
em confertur:ut ſiquis ex teſtamento quod fac
e iuſſus ſit ex plæbiſcito uteretur. Ex comparatōe
ā cōſtat:cū dicius neceſſe fuiſſe alterutrū facere:
& id quod fecerimus ſatius fuiſſe facere. Ea huiuſ
nodi. Caius Pompeius cum a gallis obſideretur
ieque effugere ullo modo poſſet uenit cum hoſti
um ducibus in collocutionem: ita diſceſſit ut

In ſenatum:qui poteſt & concedere & ſuſpendere:& reſcindere leges:ut libuerit ſine auctorita-
& confirmatione cuius nulla lex fieri poteſt. Solebant enim qui legem daturi erant primo eam
ſenatum referre:ut confirmaretur:unde hoc dicebatur:uelitis iubetiſq;:quaſi ſine ipſiſ hæc fieri
on poſſit. In imperatorem:in quo eſt auctoritas totius populi ſignificat autē imperator hoc in
co ductorem exercitus. nā cū Ci. cripſit hāc artem iuuenis admodū erat:neq; Cæſar occupaue-
t rem pu. a quo poſtea imperatores uocati ſunt oēs cæſares. Ex tranſlatione:uocat ēt ſtatus cō-
pēſatiuus uel relatio crimis. Alio
rū peccati:bene ideo uocat relatio
criminis:quia fit referēdo par pa-
ri in ſimili crimine īpunito. Cō-
ferens crimen:accuſatus. n. Creſteſ
ꝙ matrem occidit:confitetur: ſed
tranſferendum crimen in matrem
dicit ſe bene feciſſe:qm̄ ea patrem
occiderat ſuum: & nōdum pūita
fuerat. Remotione criminis: cri
men hic ponitur pro re accuſata:
utputa ſiquis non negat hominē
occidiſſe uel furatū eē. Si culpā
ipſam ī hoc autē differt a ſuperioꝛ
quod in tranſlatione tāquam mo
ti magnitudine crim̄s aliorū ulci
ſcimur eos īpunitos:& cadit in uo
lentē:par pari referendo ut in for-
te ferre mortē pro morte ab aliis
nō punita. In hac āt excuſatio cul-
pæ p obedientiam perſonæ maio
ris imperantis. & poſſet eandē in
nolentē:utputa ſi conſules in quo
rū poteſtate ē tota ciuitas tāquam
in regibus imperaſſent lictoribus
ut quēcūq; interficerent. non lice
ret āt:ſi a punito imperaretur illđ
fieri ab aliquo mortaliū ſine pœ-
næ punitione. Vel in hominem
puta in ſenatū conſules īperatoreſ
qui imperaſſent littoribus: ut au-
ferrent malū hominē de ciuitate
ſeditioſum tollerent. In rem q̄-
piam:res appellatur qcquid eſt præterq̄ homo ut leges a plæbiſcita ſunt q̄ prohibēt multa fieri in
ciuitate. P. Sulpitium: fuit hic ſeditionibus deditus:quem conſules a littoribus interfici uoluerunt
Ratione quoq; duas rationes habet defenſionis:uidelicet obedientiā littoris ad conſules: quibus
parere neceſſe eſt:& ipaſm iuſtitiā quæ uidetur concedere:ut ſeditioſus hō poſſit licenter occidi
quocūq;. In rem ſi ex teſtamento:quidam moriens reliquit hæredem amicum ſuum ea lege nō
prius adeat hæreditatem quam ipſo ſtatuerit columnam in medio templo:& ſtatuam ipſius ſup
impoſuerit. Ex plæbiſcito utetur. quod prohibet in loco publico quicquam: quale tēplū eſt &
forum ædificari poſſe. Plæbiſcita autē a tribunis fiebant hoc mō. Conuocato. n. populo & ſena-
tu his uerbis utebantur:decreuimus ut nihil ædificet in publico. Sic uos uelitis: ſic iubeatis. Ex
compa atione & ſi diceret ex duobus extremis cōparatis:utrum fuerit melius. Comparatio āt
poteſt eſſe triplex:per magis:per minus:& per æque. Alterutrum face e: uel arma uel equos
traducere hoſtibus autem cum toto exercitu fame perire. Satius fuiſſe nihil eſt comparatio:qa
dicit hanc alteram eſſe uel fuiſſe conditionem præſtantiorem. Cum a gallis hic pugnabat ī liga-
ria: quæ dicitur gallia Ciſalpina:uel Lombardia quæ eſt citra Ianuam:& illic deductus in anguſtī
as circumſedebatur ab hoſtibus. Obſidebatur:ita claudebatur undiq;:quod omnes aditus erāt
ſibi occluſi hoſtes:dicuntur:unde dicantur hoſtes qui ſe uolunt adæquare. cum aduerſario ab ho
ſtendo dicti uel oſtando. Ita diſceſſit modus breuiandæ orationis. prætermiſſit enim ea per ſe
quentia intelligi poſſunt. Tacet enim quæ in utrumque ducem de conuentione dicta ſunt.

Impedimenta:uaſa & reliqua neceſſaria militibus ad uſum cotidiáum:quæ alio uocabulo dic
ſarcinæ. Accerſitus.ſ.crimen poſſet autem oriri alia per eiuſdem conſtitutionis quæ eſt ex diff
tione:quia poſſet populus ſe non defendiſſe:ſed conſeruaſſe maieſtatem. Conſtitutiones: qu
tum ad genus & tres ſunt ut dictum eſt. Quæ partes:ad ſpecies. Oſtendiſſe:cum magna mode
tione loquitur. Nunc quomodo:tranſitio ad res nouas coniungendae aptiſſima hoc modo h
ctenus tractatæ ſunt omnes conſtitutiones & controuerſiæ ſecundum diffinitiones & ſuas part
ſolum per deguſtationem quan
dam & cognitionem:nunc autem
tractandum eſt quomodo orator
peritus debet procedere ad exerci
tationem harum conſtitutionū:ꝑ
cognitione cuius ſciendum eſt ꝙ i
omni controuerſia cōcurrunt qn
que partes:uidelicet accuſatio: de
fenſio:ratio defenſionis : ratio ac
cuſatoris:quæ uocatur firmamen
tum :uel ratio contra orationem :
& iudicatio quæ conficitur ex iu
dicatione & collectione: ratione
utriuſque aduerſarii ex eo ordine
conſiderande ſunt quomodo po
ſuimus:quod exemplo magis de
clarari poteſt a perito lectore.
Qua uia tractari ideſt ad exercita
tionem reduci. Ambobus:ab ac
cuſatore & defenſore. Deſtinari
præponi conſtitui animo conſula
ri:ad finem dirigi. Ratio confe
ratur : hoc melius declarat quod
dixit in cauſa deſtinari ac ſi diceret
ſi prius oſtendero aliquem finem
ambo litigantes debeant dirigere
argumenta ſua. Conſtitutione
reperta neceſſarium quidem ē pri
us cognitionem habere conſtitu
tionis : quia diuerſæ cauſæ diuer
ſas requirunt rationes:nam & me
dicus ignorato morbo ægrotātis
rationes medendi applicare non
poterit. Statim ratio quæ ren
da : ſcilicet a defenſore:conceſſio
crimine quærenda ratio eſt : quare iuſte uel iniuſte factum ſit. Ratio quæ cauſam fa
cit : quia in ea defenſio continetur : ſine qua defenſione accuſatus quamprimum ponitu
ideo ex ratione controuerſia conſtat. Continet defenſionem : ac ſi diceret ſupra ea func
ta eſt controuerſia : quæ fit defendendo. Docendi cauſa : uerbi gratia. Conſiſtamus : ſc
licet ſuperius iam incoata: & ab omnibus oratoribus diuulgata. Quidem eſſet : quia cau
eſt quædam dictio & contradictio uel accuſatio : uel depulſio criminis. Patrem meum occ
derat. Ratio hæc ſupmta eſt a pietate. & eſt lex defenſoris ea ratio eſt : ſcilicet quam pro
me commemoraui. Inuenta ratione : ſcilicet ex parte defenſoris. Firmamentum : ſcilic
ab accuſatore : ut rationem defenſoris quæ præceſſerat deſtruat & infirmet : ſuam autem cōf
met : unde uocatum eſt firmamentum ratio accuſatoris : quia per eam confirmatur aduer
ſub eodem uocabulo. igitur infirmatio & confirmatio diuerſis reſpectibus continetur. ab ali
etiam dicitur contra rationem non abs te occidi oportuit ratio contra rationem. nam licet ip
digna eſſet morte:tamen ipſa abs te non oportuit occidi. Indemnatá:duæ rationes ſūt. & ꝙ a
ipſo nō debuit occidi:& ꝙ a nemine occidi debet:niſi ꝑus iudice cōdēnatus ſit. Pēdere:ſoluer

impedimenta relinqueret:exercitum educeret ſa
us eſſe dixit amitter̄ impedimenta quam exetcit
exercitum eduxit:impedimenta reliquit :accerſ
maieſtatis. Quæ conſtitutiones & quæ cōſtitut
num partes ſint ſatis uideor oſtendiſſe: Nūc qu
modo eas & qua uia tractari cōueniat demonſt
dum ē:ſi prius aperiemuſ quid oporteat ab amb
buſ in cauſa deſtinari quo ratio omnis totius
tionis conferatur. Conſtitutione igitur reperta ſ
tim quærenda ratio ē. Ratio ē quæ cauſam facit
continet defenſionem hoc modo:ut docendi cā
hac potiſſimum conſiſtamus Oreſtes cum fat
ſe occidiſſe matrem:niſi attulerit facti rationem
uertit defenſionem:ergo affert eam quæ niſi int
cederet niſi cauſa quidem eſſet. Illa enim inquit
partem meum occiderat. Ergo ut oſtendi rati
ea ē quæ continet defenſionem ſine qua nec pa
ua quidem dubitatio poteſt remorari dānation
Inuenta ratione firmamentū quærendū ē:idē q
accuſationem continet & quod affertur contra
rationē defenſioni:de qua ante dictum eſt. Id co

Ratione defenſoris:ponit ex parte iudicis quid ſeruandum ſit. Crimonenon: participium eſt a uerbo paſſiuo græco:& ſignificat iudicatum. Appellat:zeugma eſt ab inferiori. Ea cōſtituetur ex comparatione rationum accuſatoris & aduerſarii. Rectum ne fuerit:in hoc pendet iudicatio utrum ne recte an iniuſte factum ſit. Totius orationis.ſ.tam accuſatoris:quam defenſoris: In oībus conſti.ponit regulam generalem ad legitimā & iuridicialē conſtitutionē. Præterquā in coniectu.facit exceptionē. Subeſt ratio:ac ſi diceret deficiente cā deficit effectus.nā ubi conceſſio nō eſt:rō criminis eſſe non poteſt: neqꝫ firmamentū: qđ eſt correlatiuū rationis. Quare ex intentione & īficiatione:hoc eſt ex accuſatōne & negatione:non aūt ex rōe & firmamento:ſicut in reliqs ſupradictis. Occiderit ne: ac ſi diceret utrum Si plui eſ generaliter:hoc pertiet ad oēs conſtitutiones. Iudicatiōes quoqꝫ:ut in hac cauſa ſeruus māumiſſus:ut ſupra dictum ē in contētione quadā dominum occidit ſuum: a uilla reuerſus frater occidit eū:accuſatur cum autem ſe dicit occidiſſe & recte feciſſe:qa fratrē uindicauit:propter hoc non tamē romanum ciuem per legē portiam īdemnatum occidi non oportuiſſe & ipſe reſpondit hoc ꝑ ignorantiā eē factum:neceſſaria quoqꝫ erit altera iudicatio:utrū per ignorantiā quoqꝫ tantum ſceluſ poſſit excuſari. Itē quoqꝫ hoc inutile nō erit: ut intelligamus hanc artē ad exercitationem accōmodari oportere. Accuſatus Milo cū dicat ſe occidiſſe Clodiū iuſte: quoniam licet ſe ab hoſte defendere. Oritur iudicatio utrū recte ſit factum. Interea cū dicat ſe occidiſſe inimicū oritur alia iudicatio. Operam breuiter:per neceſſariam tantū:de qua breuitate Horatius ait:qcquid præceperiſ eſto breuis. In altero ſecundo. Deinceps:per ordinē. Nequa fatigatio:tangit ipſe rationē: quarē ſcriptores diuidant ſcripta ſua in uolumina:hoc eſt uolūtas ſcriptoris:qui more uiatoris frequenti intermiſſione leuatur:huiuſqꝫ rei fructus memoria eſt:ut ſiquis allegarē uelit facilius ꝑ numerū librorū meminiſſe poteſt. Singłos:Ci.n.qnterniōes mittebat:quos ipſe breui ſpatio tpis lectitabat:quā Tullius conſcriberet. Magnitudini:difficultati:quoniam ante eū nemo latine ſcripſerat. Occupa.ſicut ſupra ait in proemio: Matura:cum diligētia feſtinabius:nā q rē ex nimia ꝑcipitat maturatiōe maturare nō dr̄.

ſtituetur hoc modo:Cum uſus fuerit Oreſtes rōe hoc pacto iure occidi:illa.n.patrem meum occiderat:utetur firmamento accuſator hoc modo. Sed non abs te occidi:neqꝫ indemnatā pœnas pendere oportuit. Ex ratione defenſionis & ex firmamēto accuſatiōis iudicii quæſtio naſcatur:oportet: quā nos iudicationem:græci crinomenon appellant. Ea conſtituetur ex coniunctione firmamēti: & rationis defenſione hoc modo. Cum dicat Oreſtes ſe patris ulciſcendi cauſa matrem occidiſſe: rectū ne fuerit a filio ſine iudicio. Clytemneſtrā occidi. Ergo hac ratione iudicationē reperire cōuenit. Reperta iudicatione omnem rationem:totius orationis eo conferri oportebit. In omnibus conſtitutionibus & partibus conſtitutionum hac uia iudicationes reperientur:præterquā in coniecturali conſtitutione. Nā in ea nec ratio quare fecerit quærit̄: feciſſe enim negatur:nec firmamentū exquiritur: quoniam non ſubeſt ratio quare ex intentione & ex inficiatione iudicatio cōſtituitur hoc modo: Intentio:occidiſti Aiacem. Inficiatio:non occidi. Iudicatio occiderit ne. Rō oīs utriuſqꝫ oratōis:ut ante dictū eſt:ad hanc iudicationē conferenda eſt: Si plures erunt conſtitutiōes. aut partes conſtitutionū:iudicationes quoqꝫ plures erunt in una cā:ſed & omnes ſimili racione r̄perient̄. Sedulo dedimus operam:ut breuiter:& dilucide quibus de rebus dicendū fuit diceremus. Nunc quoniā huius uolūinis magnitudo ſatis creuit cōmodius eſt ī altero libro de cæteris rebus deinceps exponere: nequa ꝓpter multitudinem litterarum poſſit aīum tuum defatigatio retardare. Sed ſi quo:tardius hæc quā ſtudes abſoluentur:cū rerū magnitudini: tū nr̄is quoqꝫ occupationibus aſſignare debemus: Verū tamen maturabimus:& quod de negotio diminutum fuerit exæquabimus induſtria:ut ꝓ tuo ī nos officio & noſtro in te ſtudio munus hoc accumulatiſſime tuæ largiamur uoluntati.

i N PRIOri libro habita deguſtatione:nunc exequitur exercitationem earum &ꝰin mo
dum proemii repetit oĩa:quæ facilius dicta ſunt:ut facilius in memoria conſeruentur:q̃
ſi omnia in uno aſpectu redacta:ſed primo aperit cauſam ſui conſilii quod eſt prius trac
tare difficiliora:ut reliqua leuiora fiant. Recipere:ex neceſſitate quidem:& profeſſione oratorıſ
eſt:ſicut medici curare membra.
c Auſa:uero ut diximus ab initio ẽ:quæ habet in ſe controuerſiam uel habere poteſt cum cer
tarũ rerum interpoſitione. Offi
cii:inuentiõe diſpo.elocu.& cæte
ra. Elaborare:aũt maxime ꝑpter
inuentionem:quæ difficillima eſt.
Conſeq:arte imi.exer. Verum
quia:agit cauſã cõſilii ſui. Primũ
abſoluemus:ſyllogiſmus eſt ın for
ma inuentio prima eſt:nam fecit ĩ
uentionem primã. Inuẽta enim &
diſpoſita ornamus & pronuncia
mus. Abſoluta:quia ın ſuperiore
libro tractatæ ſunt tres partes pri
mæ orationis.In hoc autem de cõ
firmatione & confutatione. Con
cluſio uerum ĩ tertium librum trãſ
feretur. Dicendum fuit:hoc gerũ
dium dicit neceſſitatem .nam alte
ra alteriuſ auxilio indiget ad uicto
riam conſequendã: unde quidam
unã partem eſſe uoluerũt & male
propter uarios effectus: quoniam
multi ſunt qui bene confirmãt:ſed
aliena non deſtruunt: & econtra:
quod de Lanctantio Hieronymus
inquit:utinam tam bene noſtra cõ
firmaſſet:quã facile aliẽa deſtruxit
Conſtitutionum:quæ ſũt ſedes cõ
firmationis & confutatiõis.Opor
tet:quia ſine reprehenſione accuſa
ti conſtitutio non habet locum.nã
ſi negatur coniecturalis eſt.Si con
ceditur iuridicialis eſt: hoc modo
occidi & iuſte feci.nam licet me de
fendere.legitima uero eſſet ſi dice
ret:non occidı:ſed defenſio. Iudı
cationem quæri:tanquam in ſagit
ta dirigatur ad ſignum. Omnis
ratio:tam accuſatoris:quã defenſo
ris & tetigit rationem & firmamẽ
tum: ac ſi diceret totius orationis
complexiõi cauſæ. Conſti.acco.
quia dixit in una cauſa plures con
ſtitutiones poſſe exoriri. Ratio
poſſet:quia alia inuentio argumẽ
torum debet eſſe in re conceſſa: a
lia ın re negata. Sequi & euitare
uel bonas uꝉ malas:quia aliquæ ra
tioneſ ſunt quæ faciunt pro accuſa
tore: & aliquæ pro accuſato con
tra rationes accuſatoris:ut milo ſe
occidiſſe Clodium ut ſe defenderet:& accuſator dicat propter odiũ occidiſſe iã diu inueteratum.

i N PRIMO Libro Herẽni breuiter expo
ſuimus quas cauſas recipeř oratorẽ opor
teret: & in quibus officiis artis elaborare
cõueniret:& ea officia qua rõne facillime
cõſequi poſſet. Verũ quia neq; de omnibus rebus
ſimul dici poterat:& de maximis ř̃bus primum di
cendum fuit:quo cætera tibi faciliora cognitu uiđ
rentur. Ita nobis placitũ eſt:ut ea quæ difficillima
eſſent potiſſimum conſideremus.

De Tribus Generibus Cauſarum.

c Auſarũ tria ſunt genera:demonſtratiuum:de
liberatiuum:iudiciale:modo difficillimum ẽ
iudiciale:ergo id primum abſoluemus. Hoc & in
priore libro.egimus:cum de oratoris officiis quin
q; tractaremus quorũ inuentio & prima & difficil
lima eſt.Ea quoq; nobis erit hoc ĩ libro propemo
dum:abſoluta: ſed paruam partẽ eius in tertium
uolumen trãſferemus. De ſex partibus orationis
primum ſcribere incipiemus. In primo libro locu
ti ſumus de exordio:narratiõe:diuiſione: nec plu
ribus uerbis q̃ neceſſe fuit.nec minus dilucide q̃ te
uelle exiſtimabamus deinde coniunctim de confir
matione & confutatione dicẽdum fuit. Quare ge
nera conſtitutionum & earum partes aperuimus.
ex quo ſimul oſtendebatur quomodo conſtitutio
nẽ & partes conſtitutionis cã poſita reperiri opor
tere.Deinđ docuimus iudicationẽ quemadmodũ
quæri conueniret:qua inuenta curandum: ut oĩs
ratio totius orationis ad eandem conferatur. Po
ſtea admonuimus cauſas eſſe quamplures:in qui
bus plures cõſtitutiones ac ꝑtes conſtitutionũ ac
cõmodarentur: Reliquũ uidebatur eſſe ut oſtẽde
remus quæ ratio poſſet inuentiones ad unãquãq;
conſtitutionem ut partem cõſtitutionis accõmo
dare. Et item quas argumentationes: quas græci

Epychiremata: Quinti. i quinto diſtinguit ſylogiſmum ab epychirematibus hoc modo quod ſylogiſmus eſt argumentum tum ubi traditur res uera: & pertinet ad dialecticum qui cogit et no entem per uim argumentorum conſentire. Epychiremata ſunt qui habēt uel uera uel ueriſimilia: & pertinent ad oratores q non in aliaqua ſed quoad poſſunt perſuadeant. Vitari: quia alia pro faciunt: alia pro defenſore: ideo dixit quales argumentationes: utrunq; .ſ. ſequi & euitare. Cōclu . pluratiue dixit propter. iiii. partes concluſionis. ſ. enunciationē: commiſerationem: amplificationē: & difficillimā. per hoc enī uidetur difficilior: quia negat factum. Prima: q̄tum ad diuiſiōem ſuperius factam. Interiectas: con ēdēs accuſator & aduerſarius de morte clodii orit controuerſia ꝙ milo ꝑ ueterem inimicitiā occiderat Clodiū. probat per ſuſpitionem ꝙ eū occiderit dū ſe defenderet hoc modo: non ꝑꝑ odium ad uillam proficiſcebatur inermis cum uxore: qđ cum perſenſiſſet Clodius obuiam miloni uenit armatus: & ea quidē uia qua ſciebat milonem eſſe uēturum: cum per alias q̄ plures in urbē proficiſci poterat: præterea cū ſeruorum armatorum copia: cum antea duobus tātum: & inermibus contentus eſſet. Nihil actum: ut ſe & ſeruos armauit in æquum cō ſcēdit. Nihil dictum: dixerat paulo ante ſe inimicum habere: qui in conſequenda prætura impedimēto erat. Ventum: cum multæ eſſent uiæ per uiā milonis contendit. Factum: hoc uocabulo complexus ē omnes partes prædictas: nā facere generale eſt ad omnes actiones humanas: ageř autem diximus non principaliter unūquemq; actum conſideremus. Simplicem & dilucidam: profecturus in urbē Clodius intelligenſ ea loca inſidioſa & a latronibus frequentata ſe & ſeruoſ ſuoſ armari iuſſit: quo tutuſ i urbem proficiſcereť. Ratio: regula. Quid ualeat: ad quā rem efficax ſit.

[E]pychiremata appellant ſequi quas uitari oporteat: quorum utrumq; pertinet ad cōfirmationē & confutationem deinde ad extremū docebimus huiuſmodi concluſionibus orōnem uti oporteat: qui locus erat extremus de ſex partibus orationis: primum ergo quæremus quemadmodum quāq; cauſam tractari conueniat. & nimirum coniecturalem: quæ prima quæq; difficillima ē potiſſimū conſideremus.

De Coniecturali.

[I]N cauſa cōiecturali narratio accuſatoris ſuſpitiones interiectas & diſperſas habere debet: ut nihil actum: nihil dictum: nuſquā uētum aut habitum: nihil deniq; factum ſine cauſa puteť. Defenſoris narratio ſimplicem et dilucidam expoſitionem debet habere cum attenuatione ſuſpitionis. Huius conſtitutionis ratio in ſex partes ē diſtributa: probabile: collationem: ſignum: argumētum: conſecutionem: approbationem. Horum unumquodq; quid ualeat aperiemus.

De Probabili argumentatione.

[P]Robabile eſt per quod probatur reo expediſſe peccař: & a ſimili turpitudīe hoīem nunquā fuiſſe. Id diuiditur in cauſam & in uitā. Cauſa ea quæ inducit ad maleficium commodorum ſpe: aut incōmodum euitatione. Ita cū quæritur

P Robabile uocabulo rhetorico ſignificat argumentum quod per excellentiam quandam ui maximam habet ad perſuadendum. Expediſſe: utile fuiſſe: alias neceſſe eſſe. Peccare: ut occidere hominem. A ſimili turpitudine: ut ſemper in cede bonorum oblectatus eſt. Cauſa eſt quæ induxit: atq; duplex eſt: cauſa impulſiua: ſcilicet & ratiocinatiua. impulſiua eſt quæ de repente: uel per iracundiam: uel per aliā motionem aī hominem ad maleficium induxit. Ratiocinatio: eſt quæ cum cogitatione utilitatis incitat ad ſcelus: ut ſi quis hoīem occidat: ut eius dignitatem uel diuitias conſequať. Commodoꝝ ut Clodius milonem aggrediebať: ut præturā haberet i manu: quā non poterat eo uiuēte: q cō tu obtinebat. In cō. euitatione: hoc ēt numeraťin parte cōmodorū .ſ. euitatio picli. curabat. Clodius tollere Milonē de medio qui erat ſibi magnum frenum ad præturam ingrediendam pro conſulatū ꝙ ſi conſul non fuiſſet ꝓtor illico factus eēt. Num honorē: exemplificat cōmodū:

nunq̄d commodū maleficio appetierit: nū hon
rem: nō pecuniā: nū dn̄ationē: nū aliq̄ cupiditat
amoris: aut huiuſmodi libidinis uoluerit explere
Aut nū quid incommodum uitarit: inimicitias:
famiam: dolorem: ſuppliciū. Hic accuſator in ſp
commodi cupiditatem oſtēdet aduerſarii: in ui
tione incommodi formidinem augebit. Defenſo
autem negabit cauſam fuiſſe ſi potuerit: aut eā u
hementer txtenuabit. Deinde iniquum eſſe dic
omnes: ad quos aliquid emolumenti ex aliqua
peruenerit in ſuſpitionem maleficii deuocari. D
inde uita hoīs ex ante factis ſpectabitur. In quo
mum cōſiderabit accuſator: num ante quid ſim
le fecerit. Si id non reperiet: quæret num quand
uenerit ſimilem ſuſpitionem: & in eo debebit e
occupatus: ut ad eam cauſā peccati quā paulo a
te expoſuerit: uita homīs poſſit accomodari h
modo. Si dicet pecuniæ cauſa feciſſe: oſtendet e
ſemper auarū feciſſe: ſi honoris ambitioſum: i
poterit animi uitium cum cauſa peccati conglu
nare. Si non poterit par animi uitium cum ca
ſa reperire: reperiat diſper. Si non poterit a
rum demonſtrare: demonſtret corruptorem u

Amoris: ut uxorem ſuam haberet. Inimicitias: plus eſt quā hoſtilitas: quia odium priuatum: u
nemo eſt potentior in urbe: quia poſſet ſibi obſiſtere inſaniam ille erat qui appellabat eum tyra
num crudelem. Dolore expectabant: ut eum aliqua parte priuaret corporis: ſupplicium non tim
bat occidi ab aliqua: niſi ab iſto. Cupiditatē: cum dicimus aliquid eſſe factum ſemper adiunger
debemus aliqđ uicium ſibi finitimum: ut hoc modo: non eſt mirum ſi hic furatus ē: quia nemo u
quam fuit cupidior: neq; auarior. In euitatione periculi: nō eſt mirum ſi per inſidias occidit hu
quoniam oīum timidiſſimus eſt: nec eo uiuente quieſcere poterat præ formidine qua continue premebatur. Defenſor negabit: non poterā ego exercere præturā ſine conſulatu ſuo tantā habeo ptātem & fauorē in urbe a præſtantibus ciuibus ꝙ cōſulatū eius nō timebā t.

Extinuabit: parū mihi obeſſe poterat eius conſulatus: quoniā ego potius aliquo pacto īpedirē potuiſſem: præterca non eſt tanta præturæ: uel dignitas: uel fructus ꝙ propter eā conſequendam de cede tāti ciuis cogitaſſē. In quo eſſe dicit magna qdem iniquitas ē. omnes q̄bus ī conſulatu obeſſe poterat huius criminis accuſari & oēs pauperes & egentes furti reos accuſare: uel indicare: ac per eā ſuſpitionem in iudicium deuocari. Emolumētum ſignificat fructū & utilitatem

Vita hoīs: exequitur hic ſecundā partē probabilis. Vita aūt capitur pro ipſis moribus & modo uiuēdi ex quo quidem aīus cuiuſmodi ſit iudicari plærūq; poteſt. Antefactis: quoniā præteriti ratio ſcire futura facit: & q ſemel ē malus ſemp præſumitur eē malus: ut ſi dicatur non eſt mirandum ſi mihi uoluit inferre mortem: quoniam uſque ab ineunte adoleſcentia in huiuſmōi flagitiis delectatus eſt. Quando ſimile fecerit: paruum tempus eſt quod alium ciuē occidi: & ut uos
ſcire poteſtis: ipſe romanos multos aggreſſus eſt: ex quo apparet: quod me ſi potuiſſet libētiſſi
occidiſſet. Suſpitionem ſimilem: fama non ſolet temere oriri. etenim cum quidam interfectus
& auctor mortis ignoraretur: ipſe in hanc ſuſpitionem habitus eſt. credebantq; omnes ſe illum
cidiſſe. Occupatus cum magna attentione & diligentia exponere debebit: & augere ſuſpiti
coniungendo ſi mores poteſt cum cauſa hoc modo quis dubitabit eum honoris cauſa mort
eius appetiſſe: etenim nemo unquam ambitioſior fuit: quoniam ut ipſe aliquam dignitatem c
parare poſſet: omnia ſcelere commiſiſſet & quia uidebat ipſum primarium. uoluit eum toll
de medio ut ipſe emergeret. Animi uitium: quod eſt ambitio auaritia. Cum cauſa: quæ eſt ho
pecuniæ. Auarum de. corruptum: exponit quid ſit illud quod ait: reperiet & diſpar: hoc eſt: ſi
poterit oſtendere uitiū uitæ conuenire cum cauſa: ut oſtendere furem eſſe auarum. nam hæc c
conueniunt: tunc poterit eum oſtēdere prodigum propter quod furatus ſit. nam prodigalitas
traria eſt auaritiæ hoc modo. occidit certe eum uirum ut eius hæreditatem adiret. nam prodi
liſſimus eſt: & ut ad aliud aliquod maleficium corrumpere poſſet iudices omni ratiōe conatu
cunias ſibi comparare. nec modum ullum habens profundendi modo uoluntatem ſuam in
ribus exequatur. Corrūpti enim dicuntur qui data pecunia uoluntatem ſuam obtinent.

Perfidum:hic eſt qui ut pecuniam habere poſſit nullam fidem & promiſſionē: non ipſi patri
ſeruaret.Itaqꝫ facillime propter magnam hæreditatem eius conſequendam illum debet occidiſſe
Contra perſonam:guloſus iſte ſemper fuit ſua dilapidator:alieni cupidus:uoluptatibus omnibus
deditus:libidinoſus:patrimonium hæreditateſqꝫ multas conſumpſit:pro qbus rebus quoduis fa
cinus aggrederet᷑. Tam nequiter:arguit a ſimili:cum ipſe tā īprobus in ſupradictis uoluptatibus
comparandus fuerit & tā ſtudioſus:quid mirandum eſt ſi ut in eis diuitiis perſeuerare poſſet:mor
tē hominis deſideraret. Non fa
mam ſpectari: mľtos fefellit fama
& ego quoqꝫ multos uidi homies
habitos bonos & tamē fallaces mi
rum in modum extitiſſe. Occultaſ
ſe:nemo eſt ſubtilior in tegēda ui
ta magnus eſt ſimľator & hypocri
ta & de uirtute locutus clunes agi
tat:oſtendā enim eum uobis mul
tis ſceleribus eſſe præditū. Inte
gram:uſqꝫ ab ineunte ætate uſque
ad eūdem hoc modo:uos ſcitis iu
dices:qua fama:qua laude īter uoſ
ſemper uixi:ut intelligatis me ſine
turpitudine & macula eſſe:qua iſti
me propter inuidiā inſimulāt. Ad
imprudentiam:ſiquid forte ſupio
ri ætate propter imprudentiā ege
ri:ignoſcendū eſt mihi:quoniā ne
ſciebam quo modo ī ea ætate uiue
retur & adoleſcentiæ mores non
noueram qui fructus furabar non
amplius id facerem cū in ea ætate
de fama tantum:nunc aūt de capi
te agatur. Stulti adole.conſidera
te quantas uireſ adoleſcentia habe
at in ſe:temeritas enim florentis æ
tatis eſt ſed prudentia ſenectutiſ:at
nūc alia ætas alios mores poſtulat
Vim:cogebāt me certe ſocii mei
hoc delicto per uim extrahebant:
itaqꝫ neceſſe erat eorum uoluntati
parere ꝑ noſtra amicitia conſeruanda. Perſuaſionem:nunq̄ deſinebāt me orarē & obſecrarē:ut eis
aliq̄do obſequerer:atqꝫ difficile erat eorum obſiſtere petitiōi. Extra id crimen ſūt: Quarē iudices
q̄ in adoleſcentiam ꝑ imprudentiā:per uim ætatis cogentē: per amicorum impulſionē facta ſunt
huic ætati meæ iam grandi aſſignare debetis.aliud eſt.n.hortos furari adoleſcentia:aliud in ætate
prouecta uirū occidere. Impedietur:ut ſi ſæpe furatus eēt:deinde pulſatum dimiſiſſet:aut in ali
quo flagitio deprehēſus eſſet. Infamia:ut ſi oēs ciues & uicini & propinqui iā uno ore de eo ma
ledicerent & flagitioſum ꝑdicarent. Operam.i.laborabit oratione ſua afferēdo rationes in cōtra
rium. Diſſipatos:audiui quoqꝫ & ego iudices multos calūniatores de me iniqua dixiſſe uerū nō
debet uos latere id mihi per inuidiā & odiū maximum fieri ſolere:quia re ipſa nocere non poſſūt
ore uipeo detractiones de me falſas diſſeminant:q ſemp ſtudui cū ſūma integritate ætatē ducere.
Loco cōi:ſententia gnāli loco cuiuſdā prouerbii hoc modo ue illi iudices circa quē per infamiā
dicit:quoniā uidemus ſæpe multos bonos & īnocentes uiros ꝑ calumnias & infamiā ſuſpectoſ ha
beri & demū multis affici pœnis.ſiquidē fama magnū ē malū tā ficti ueriqꝫ tenax.qua propter nō
uidetur famæ quicq̄ credi oportere. Extrema defenſiōe:ac ſi diceret debili:nā extrema ſolēt peſ
ſima eſſe & infirma. Cenſores:dicunt aduerſarii:me in ſuperiori ætate flagitioſum fuiſſe:cōceda
tur certe in adoleſcentia:aliq̄do peccauerim.at nunc de uita præterita non agitur:ut a cenſoribus
condemnetur:ſed de preſentibus moribus cauſa tractatur.quos aduerſarii me falſo inſimulant: q
bus non condemnatio pecuniarum:ſed uitæ meæ depoſcitur.

perfidum:ſí quoquo modo poterit deniqꝫ aliquo
aut quāplurimis uitiis contaminare perſonam: d̄
inde qui fecerit illud tam neq̄ter eūdem: hoc tam
perperam feciſſe non mirandum. Si uehementer
caſtus & integer exiſtimabitur: aduerſarius dicet
facta non famam ſpectari oportere:illum ante oc
cultaſſe ſua flagitia: ſe planum facturū ab eo ma
leficium non abeſſe. Defenſor primū demonſtra
bit uitam integrā ſi poterit:id ſi non poterit recur
ret ad imprudentiam:ſtultitiam:adoleſcentiam:
uim:perſuaſionem: quibus de rebus uituperatio
eorū quæ extra id crimen erunt nō debeat aſſigna
ri. Si uehementer hominis turpitudīe impedietur
& infamia: prius dabit operam ut falſos rumores
diſſipatos eſſe dicat de innocēte: & utetur loco cō
muni:rumoribus crederi non oporterē. Si nihil eo
rum fieri poterit utat᷑ extrema defenſione:& dicat
nō ſe de moribus apud cenſores:ſed d̄ criminibus
aduerſariorum apud iudices dicere.

De Collatione.

COLLATIO ē cum accuſator id qd̄ aduer
ſarioꝝ feciſſe criminat᷑ alii nemini niſi reo

c Ollatio: hæc pericula ſemper ſit per uocabula comparatiua:qa per eam intenditur demon
ſtrare illud crimen ad aliud magis pertinere & ultius fuiſſe:aut commodius fieri potuiſſe.

Bonum fuiſſe: poſuit Clodius inſidias miloni. nam nullus erat magiſtratus in urbe: cui conſ latus milonis gratiſſimus non fuiſſet: & qui magnum ex eo fructum non expectaret niſi ipſe: cu mores potius quam uita expedire uidebatur ad præturam comparandam. Perficere potuiſſe melius quam Clodius hoc facere poterat: cũ mi o penes eius uillam & prædium iter habuiſſe Aliis rationibus: ad uillam proficiſcentem occidere uoluit: quoniam in urbe non poterat. Aeq commode: quem ſæpius nocte proficiſcentem opprimere potuiſſet. nam id poſſe a ſe melius fic in loco deſerto arbitratus eſt. Cupiditatem: licet poſt eius uillam ſilua quædam eſſet mltis denſata arboribus: in qua eum occultius occidiſſet: tamen ſũmum ĩdicium eius uiri interficiẽdi ulterius progredi nullo modo ſubſtinuit. Id quoq; fuiſſe bonũ: dicunt aduerſarii: hoc mihi ſoli fuiſſe utile non enim mlti ſunt in urbe inimici eius: qui libẽtius eum mortuum quã incolumẽ aſpexiſſent: & equidem magna ciuium pars cum ſũmo odio exercebunt. Alios facere potuiſſe: nõnulli ſunt inimici eius in urbe: qui longe commodius & cũ maiori oportunitate loci eius mortem perfeciſſent.

bonum fuiſſe demõſtrat: aut alium neminem p tuiſſe perficere niſi aduerſarium: aut eum ipſun aliis rationibus facere non potuiſſe: aut non æqu cõmode potuiſſe: aut eum fugiſſe alias ratõnes c modiores propter cupiditatem. In hoc loco defe ſor ut demõſtret oportet: aut aliis quoq; bonun fuiſſe: aut alios quoq; id quod ipſe inſimuletur f cere potuiſſe.

De ſigno.

Signum eſt per quod oſtenditur idonea perfi endi facultas eſſe quæſita. Id diuiditur in pte ſex: locum: tempus: ſpacium: occaſionem: ſpen perficiendi: ſpem cælandi. Locus quæritur celebri an deſertus: ſemp deſertus: an tũ cum id factũ ſit fuerit ĩ eo loco ſolitudo. Sacer an ꝓphanus: pub cus: an priuatus fuerit: cuiuſmodi loci attingan nũquid ẽ paſſus: pſpectus: & exauditus eẽ poſſit

Ponit primo diffinitionem: d inde diuiſionem ipſius igitur ſignum eſt quædam aptitudo rerũ ad probandum: quaſi negocii expreſſio ſic appellatum per excellẽtiam quia inhæret ipſi facto tãquã ſigillum. Vnde eſt ſciendum quod aliq̃ ſunt accidentia tributa ab oratoribus appellata: quorum aliqua cõueniunt ipſi perſonæ: ut mores: uita: ut ſi diceret auarum uel pauperem furatum fuiſſe: aut iuuenem uiciaſſe uirginem: aliqua con ueniunt ipſi negocio & facto: ut tempus & locus: & ſimilia: de quibus nunc hic agitur: ut ſi dicere mus furtum in noctis tempore eſſe factum: aut in loco deſcerto. Quæſita: nunc capitur faculta pro abilitate rei faciendæ: aliter pro copia rerum & diuitiis: quandoq; pro doctrina & ſcientia c iuſlibet rei. Capax: ad rem faciendam quæritur diſputando tam ab accuſatore quam a defenſore An deſertus: quærendum eſt an locus ſemper ſit frequentatus tantum: ut ſi diceretur: furatus e in foro: in meridie: cum omnes opifices res uenales exponunt: quod non eſt uereſimile: deſertu tantum ille locus ut furatus eſt in pomeriis unum equum paſcentem. Solitudo tangit tertium ge nus loci quod eſt medium inter celebre & deſertum: quia aliqua ſunt: quæ interdum celebrantu & interdum uacua ſunt: ut ſi diceremus: eſt in quadam uia publica ueſtẽ: cum omneſ iuerãt ad pra dendum. An prophanus: non enim ueriſimile eſſet dicere aliquem occidiſſe: aut furatum eſſe i templo: cum miſſa celebraretur. Contra probabilius eſſet in loco non ſacro. Phana autem dic ta ſunt aut α οτουφαρн: ideſt ab apparatione ſimulacrũ & deorum: qui ibi apparare ſolebant: a uoce deorum reſpondentium miraculis: quæ uox dicit' φονοσ: unde locus non ſacer prophãu appellatur: ut forum: uia & quicquid extra ecleſiam eſt. An priuatus: quia ueriſimilis eſt: au cædem aut furtum: & reliqua delicta commiſſa eſſe in domo & poſſeſſione propria: quæ in for aut in templo: ut ſi dicatur: ſpoliauit: uel pulſauit in domo propria patrem ſuum aut ſeruum: a quemuis alium qui in eum locum proueniſſet: quoniam ibi nullus tunc aderat. Cuiuſmodi l ci attingant: facilius certe peccat' in loco uicino ſolitudini ut ĩ domo q̃ ſit apud pomeriia & in u la ſiluæ intima. Profectus ẽ: paſſus dicit': aut occiſus: aut pulſatus: ut ſi accuſator dicat ita lõge locu ille a frequentia hoĩum remotus erat: ꝙ nec uideri: nec audiri qdem uox eius clamãtiſ ullo mod poterat: aliquid ponunt paſſũ pro ipſo ueſtigio: qa ſæpe p ueſtigia aliquid eſſe factũ deprehend ſed hic non nidet' ſic poni qa ſequeret' ꝙ auditus eſſe poſſit & alibi poſtea de ueſtigio dicturus eſt

¶ Horum quid reo:hæ regulæ generales datæ ſunt:nec cui accommodari debent dictum eſt:de
e excuſat ſe Cicero quoniam ita facile cognoſcere poteſt quæ ſint pro accuſatore & econtra pro
lefenſore. Quis enim tam ignarus qui neſciat furem in foro:tẽpore quo oẽs opifices uendunt fu
ari non potuiſſe. Initia inuentionis.i.argumentorum inueniendorũ ab arte:ac ſi diceret ab ipſo
præceptore. Exercitatio comparabit.i.deductio in actum ſiquidẽ in omni facultate docenda:nã
mnia quæ dici poſſunt exempla ponenda ſunt:ſed ea tantum quæ ipſius rei cognitionem præ-
ſtare poſſunt:reliqua per uſum cõparantur. ¶ Tempus ita quæritur: tempus hic accipitur pro q̃litate: alias ſignificat commoditatem ut ueni in tempoꝛ quod omniũ optimum eſt. Statius unde magnumq; tempore regem aſpicit: ſignificat ẽt alia quædam dicitur autem græce ἑτερία .i.commoditas temporis ¶ Quæritur aũt:dicit quia quæ nõ ſunt pro accuſatore faciunt pro defenſore:ideo diligenter quærendũ eſt:quæ utriq; accommodari poſſunt. ¶ Parte anni:quia ſũt quattuor partes anni:æſtas: hyems: autũnus:& uer:& quælibet harum partiã habẽt tres partes: ut ſi dicamus primum uer:medium & extremũ: in quibus ſane partibus aliquid cõmodius fieri poteſt: ut ſi diceret q dam ingreſſus eſt domum uicini cum omnes abeſſent rure. Tempore æſtatis:metentur frumenta: aut non potuiſſe furari extra do-

Horum quid reo:quid accuſatori conueniat pſcri
ere nõ grauemur:niſi facile quiuis cã poſita poſ
et iudicare. Initia enim inuentionis ab arte debẽt
roficiſci:cætera facile cõparabit exercitatio ¶Tem
oris ita quæritur:qua parte ãni:qua hora:noctu
n interdiu:qua die.quota noctis hora factũ eẽ di
atur:& cuiuſmodi temporibus. Spacium ita con
derabitur:ſatis ne longum fuerit ad eã rem tran
gendam:ſcierit ne ſatis ad id perficiẽdum ſpacii
turum. Nam parui rfert ſatis ſpacii fuiſſe ad id
erficiendum:ſi id ante ſciri: & ratione prouideri
õ potuerit ¶ Occaſio q̃ritur idoneane fuerit ad rẽ
oriendã:an alia melior: q̃ aut pterita ſit:aut nõ
pectata. Spes pficiẽdi hæc q̃ fuerit ſpectabit hoc
ĩõ.ſiq̃ ſupradicta ſt ſigna cõcurrerĩt. ſi pterea ex

os exire non poſſunt. Quare:quia melius fit furtum in hora prandii:aut cum miſſa celebratur
t cum in meridie dormitur. ¶ Quo die:qua melius fit die feſto:q̃ operario. ¶ Quota hora:nam
ima hora commode nemo poſſet occidi:quoniam adhuc non dormitur & uno clamore edito
nnes uicini confluerent. ¶ Cuiuſmodi tẽporibus:qualitas ſereno an nubiloſo:uel luna lucente.
Spatium conſiderabitur:ſuperius tẽpus pro qualitate. ¶ Reus ſcierit:hæc duo neceſſario cor-
mpuntur.uidelicet & ꝙ tempus longum fuerit & ꝙ ita lõgum fuiſſet:ꝙ reus ſciuerit hoc modo
ſtq̃ diuulgatum eſt milonem rus profecturum eſſe aliquandam ſolẽnitatem proficiendam tan
m temporis ſciuit clodius futurum fuiſſe anteq̃ proficiſceretur ꝙ poterat conuocare ſeruos ab
be & ab aliis locis & eos armare. Contra uero milo neq; ſciuit Clodium in urbem per eandem
m uenturum:nec ſi ſciuiſſet tempus preparare potuiſſet. ¶ Occaſio:differt cauſa ab occaſione
ſa eſt ex qua aliquid fit:ut ex pluuis creſcant aquæ & uiæ fiunt cenoſæ. Occaſio oportunitas q̃
ſcitur per actus humanos non ĩpedientes puta dormire:prandere & ſimilia faciunt furantibus
caſionem. ¶ Idonea:ne inquiritur per argumenta utrum fuerit idonea uel non idonea ac ſi dicat
nſideratur ab utroque litigante.ab uno formando:ab altero negando aliquid per humilitatem
e factum:ut ſi hoc modo diceret teucer:ſignum eſt iudices ꝙ ulyxes uolebat occiderẽ aiacem fra
m meum:quoniam conſiderauit qui locus erat ab omnibus deſertus & omnes intra tẽtoria prã
bant. Contra Vlyxes inquit:quomodo enim hoc potuit per humilitatem eſſet ꝙ quando occi-
frater tuus totus exercitus uigilabat in armis:& omnes uiderunt eum exire caſtra. ¶ An alia me
r:dicitq;. Ergo uolui occidere:ſi ea uoluntas fuiſſet nonne potuiſſe commodius inter hoſtes pu
antes ubi ignoti ſumus. Vel ſic:Si uoluiſſem occidere Clodium non potuiſſem cõmodius pau
nte cum ad inuicem litigaremus & fere omnes ad auxilium meum corruiſſent ¶ An expectata
ta fuit cupiditas occidendi ꝙ non potuit expectare locum cõmodiorem: Vel ſic: cognoſcebat
od nunc ſi non occidebatur poſtea non potuiſſet:quia non cum tam paucis ſeruis rus profectu
erat contra:ſi uoluiſſem occidere non expectaſſem potius eius reuerſionem. ¶ Spes perficiẽ-
ſcilicet bona uel mala. Signa concurrent.ideſt ſi uidebitur habuiſſe cõmoditatẽ loci & tẽporis:
ortet enĩ ſi ſpes debet eẽ ueriſimilis qđ præcedat uia mala & cãæ puta inimicitiæ odiũ & cõſue
lo furãdi auaritia & cõmoditas loci & tp̃is & aliaꝝ rerũ q̃ faciũt ſpẽ rei pficiẽdæ cõſeq potuiſſe

❡ Altera prope probabilitas:ut ſi orator excuſans milonem quod non dedita opera tetēdit in
dias dicat hoc modo Clodius erat robuſtus & iuuenis:Milo aūt debilis & iam ætate confectus. I
opia:Clodius ditiſſimus eſt & prodigus pecuniarū:quibus ipſe poterat ad quodcunq; facinus u
ros impellere:milo uero anguſta re familiari eſt:& fere oia in re p.utilitate conſūpſit.Stultitia: c
contra eſt conſilium quod dicit̄ ratio acuta ad aliquid perficiendū:clodius eſt homo callidiſſimu
plurimum aſtutiis ad fallendum aptiſſimus.Millo uero uir ſimplicitate quadam naturæ præditu
eſt.Clodius in re militari peritiſſi-
mus fuit:arma ſciebat exercere:eq
tare:hoſtem circumuenire. Appa
ratio:Clodius armatos ſeruos ha-
bebat.Milo autem inermis cū uxo
re in rheda & ſeruos paucos cytha
ras exercentes habebat. Scire pote
rit iudex:auditis his rationibus ab
utroq; litigante facile cognoſcere
poterit in utroq; fuerat uoluntas
pugnandi uel non pugnādi:ſignis
ipſis declarantibus. ❡ Spes cælādi
hac pte nemo aliqd facinus aggre
dererur:nam oderunt peccare bo
ni uirtutis amore: oderūt peccare
mali formidine pœnæ. Conſciis:
Clodius maleficium cū homibus
obligatis & ſociis fidelibus:cū qui
bus uſq; ab adoleſcētia ipſe educa
tus eſt. Contra milo:oēs ignotos
ſeruos habebat:quos nunquam e-
merat:plurimum enī poteſt ſocie-
tas:nā ſolēt dicere non iperatores
ſe neſcire quibus conf.dāt. ❡ Arbi
tris:accuſatoribus omnes uicini q
circum habitabant amici ſui ſūt &
fāiliares:euſq; cōiunctiſſimi. ❡ Ad
iutoribus illis:qui intulerūt malū
ad maleficium:ſicut ipſe Clodius. Seruis:Clodius ad malef.cium uenit cū ſeruis ſuis obnoxiis
tenentur ei obtemperare:Milo autem libertos tantum qui negare imperium potuiſſent.

altera parte uires:pecunia:conſilium:ſcientia : a
paratio uidbitur fuiſſe.ex altera parte imbecillita
inopia:ſtultitia:imprudentia.inapparatio dem
ſtrabitur fuiſſe. Quare ſcire potuerit:utrum dif
dendum an confidendū fuerit. ❡ Spes cælandi qu
fuerit:quæritur ex conſciis:arbitris:adiutoribus
beris:aut ſeruis:aut utriuſq;.

❡ De argumento.

Argumentum eſt per quod res coarguitur c
tioribus argumentis & magis firma ſuſpitō
Id diuiditur i tempora tria:præteritum.iſtans: q
ſequens. In præterito tempore oportet conſider
ubi fuerit:ubi uiſus ſit:quo cum uiſus ſit : nūq
apparuerit:num quem conuenerit : num qd di
rit:num quem abuerit de conſciis:de auditorib
de adiumentis:num qd in loco preter conſuetu
nem fecerit aut alieno tempore. In inſtanti tem
re querit̄ nū uiſus ſit cū faciebat : nū qd ſtrepit

Argumentum eſt:p hoc uerborum uenatus eſt propriā ſignificationem argumenti : quia p
argumenta & ſigna arguimus:q; per excellentiam appellatur argumentum:quia ē proba
quædam in coniecturalibus multum adhærens ad rem & propinquitas ad negocium accedere
❡ Firma ſuſpi.illa enim pars ſuperior:quæ probat per mores & uitam debilior eſt : ut cum d
aliquem in ſuſpitionem furti deueniſſe quoniam pauper erat:aut quia ei utile erat ſatis infi m
tio eſt:quia multi ponunt eſſe circunuicini:quibus eadē res utilitatem attuliſſet:ſed hæc certior
& magis ad ipſum negocium accedens.Suſpitione:crudelitatis. In præterito uiſus ſit:in prici
ſiluæ occiſus eſt:quo in loco ambulare præcedēti uia uiſus eſt.In ſilua:cū ipſe ferrariam eo die
ſet. ❡ Vbi uſus ſit:uiſus eſt iuxta eam ſiluam per unum miliare cogitabundus. Quo ſit uiſus: u
eſt loqui cum quodam alio inimico milonis.Numquam apparuerit:uiſus eſt ingredi officiana
interrogaſſe officinarium:ſi haberet loricam & thoracem perfectam:quem conuenit allocutu
auditus eſt cum diceret cuidam uis cras uenire mecum:& grandem mercedem feres a me. De
ſciis:appellauit me & dixit habeo inimicum quendam ſi uis me adiuuar̄ liberabo me a magn
culo & ſolicitudine. ❡ De adiutoribus:quantum ad perſonas ut habuit decē robuſtos milites ſ
qui ſemper comittantur illum. Adiumentis:quantum ad res inanimatas:ut habere nauem ul c
bam:ut poſt cedem factam ipſe ultra mare traiiceret: Præter conſue.nūquam uiſus eſt in ea
ubi cogitans & expectans ſedebat. Alio tempore:cum deberet ſtare in agro ſuo ad laborandu
uiſus eſt in taberna meritoria uel in officiana armas ac uens.Inſtanti tempore:in ipſo facto uid
ſum currentem:& impetum facientem. ❡ Strepitus:audiui ſtrepitum equorum currentem.
mor : audiui uocem clamantis opem & gemitum lamentantis. ❡ Crepitus auditus:audiui ar
collidentia:& cumcurſum haſtarum & fractarum:crepitus enim rerum eſt inanimatarum coll

clamor:crepitus exauditus ſit:aut deniq; num q̄d aliquo ſenſus preceptum ſit:aſpectu:auditu: tactu odore:guſtatu. Nam quiuis horum ſenſus poteſt conflare ſuſpicionem. In conſequenti tēpore ſpectabitur:nūquid re tranſacta r̄lictum ſit quod indicet aut factum eſſe maleficiū:aut a quo factū ſit. Factum eſſe hoc modo. Si tumore aut liuore d̄ coloratum eſt corpus mortui ſignificat eum ueneno necatum. A quo factum ſit hoc modo: ſi telū: ſi ueſtimentum: ſiquid eiuſmodi relictum ſit:aut ueſtigium repertum fuerit: ſi cruor in ueſtimētis: ſi in eo loco uiſus aut comprehenſus fuerit trāſacto negocio: quo in loco res geſta dicitur.

¶ De Conſecutione.

CONSECVTIO eſt cum quæritur quæ ſigna nocentis & innocentis cōſequi ſoleāt. Accuſator dicet ſi poterit aduerſarium cum ad eum uentum ſit erubuiſſe: expalluiſſe: titubaſſe: inconſtanter locutum eſſe: concidiſſe pollicitum eſſe aliquid: quæ ſigna conſcientiæ ſunt. Si reus nihil horum fecerit accuſator dicet eum uſq; adeo

¶ Tractu:cum tetigi eum ſenſi arma & loricam ſub eius ueſte latentem. Odori cauſa: ingreſſus um cubiculu n cōmedendo. ¶ Guſtu:cum eni guſtauit amarum eſſe dixit hu i quanta ineſt amari udo. ¶ Conflare:fabricare tam adiumenta harū coniecturarum tanquā faber conflat per ſpiritū ſolliculorum. ¶ In conſequenti tēpore:per illud quod factū eſt in tranſacta iam re & eſt cōtiguum ipſi facto poſt mortem auſus eſt contigua ut ſi poſt quatuor dies aliqs interrogaſſet de cede facta & rubuiſſet & ſciendum ꝙ per hāc partem declaratur & factum ipſum & auctor ipſius facti. Relictum ſit:puta tu ſcis uel neſcis:uł arma aliq̄ uel ueſtigia. Præceptor meus ait ſe audiſſe quendā militē uxorem occidiſſe & in traiectione fluminis calceum reliquiſſe qui inuentus cum auctor cedis ignoraretur delatus ad cordonem eſt & interrogatus ſi meminiſſet forte cui illum calceum uēdidiſſet: & ita declaratū fuit uirum occidiſſe uxorē ſuā. ¶ Tumorem:pp uenenum inducens & inflans. Liuorem:liuoř eſt palliditas ex uariis coloribus facta. ¶ Veſtigium rei:uel ſanguinis ſparſi:uel melius pedum ſignū uel manus:nā huius rei peritus Cacus uacas quas herculi furatus fuerat p caudam in ſpeluncam traxit:ne ueſtigia declararent.

c Onſtitutō hæc ut diximus differt a ſequenti ꝙ illud coniuratum eſt cum ipſo facto:ut ſi enſis inuentus ſit cruentatum: hæc autē ſit quādo aliqua ſigna a natura ueniunt i hominem poſt negociū factum ut rubor palliditas. Vnde ſciendum ꝙ ſunt aliqua accidētia uel attributa quæ inhærēt ipſi facto ut tempus locus aliq̄ perſona ut hæc ſigna naturalia ¶ Nocentis:ad accuſatorem. Innocentis: ad defenſorem. ¶ Conſequi ſoleāt:hoc uocabulo uidetur iuenire ethymologiam conſecutionis. ¶ Si potitur: quia orator eſt uir bonus: nec debet mentiri ulla in re. Erubuiſſe:quod eſt ſignum uerecundiæ:quia dicitur timor ignominiæ. Expalluiſſe:propter timorem ſanguinis fugit ad præcordia. Titubaſſe: inconſtantem fuiſſe in ſermone:ut ſi interrogaret teucer Vlyxem quando ueniſti huc modo:non ego te uidi iamdudū ego bene etiam fui ante:ſed non audebam confirmare propter timorem per has rationes natura liter homini inſitas:iudices noluntq; ut aliquis procurator cauſam dicat pro abſente:quoniam mł ta per teſtes non probantur:quoniam corrumpuntur quæ uiderent per ipſa ſigna naturalia. ¶ Cō cidiſſe:propter anxietatem timoris periculi debilitas inuaſit membra. ¶ Conſtare:ut ſi aliquis di cat quando ſcripſiſti litteras heri: quoniam ſciuiſti hodie. ergo ſequeretur quod & hodie litteræ ſcriptæ ſunt. ¶ Pollicitum eſſe:cum primum iui ad eum palluit:& interrogauit me ſi tacerem: & ſe non proderem pecuniam grandem mihi daret. ¶ Conſciētiæ:aliqua ſunt uocabula quæ a grā maticis appellantur meſſa:ſicuti uenenum quod græce dicitur φαρμακαν fama & conſcientia: e rum tanta eſt conſuetudo ut in malo utamur quod adiungatur epitheton ſignificat malum ut hic poſuit enim conſcientia pro mente maculata: & recordatione commiſſi ſceleris: quæ græce dici tur ſiniliſis. Virgilius autem: & mens ſibi conſcia recti. ¶ Præmeditatum fuiſſe:ſolent homines in ſceleribus exercitati iudices ſubita occaſione non moueri:neque rubere:neque pallere:quia noli te putare. eum innocentem:quia conſtans ſit et intrepidus:quia eſt ſignum potius nimiæ conſue

tudinis peccandi:quam puritatis & longa exercitatio & agitatio mentis in malo : facit rem nim
ſubitam uideri.nam ut aiunt prouiſa minus lædere ſolent. Non conſcientia:uidentur nobis h
res non timidæ:non fama:non dignitas. Sed de ipſa agitur uita. Innocentia: equidem ſcio m
rem habere non iuſtiſſimis uiris diligenter inueſtigaturis qui peccauit : itaque nihil metuo inno
centiæ meæ.

præmeditatum fuiſſe quid ſibi eſſet uſui futur
ut confidentiſſime reſiſtens reſponderet : quæ ſ
gna ſunt confidentiæ non ĩnocentiæ. Defenſor ſ
pertimuerit magnitudine periculi non cõſcienti
peccati ſe commotũ eſſe dicet. Si non pertimueri
fretum innocentia negabit ſe eſſe cõmotum.

De Approbatione.

a Pprobatio eſt qua utimur ad extremũ confi
mata ſuſpitõne. Ea habet locos proprios atq
communes. Proprii ſunt hi quibus niſi accuſato
poteſt uti:& hi quibus niſi defenſor uti nemo po
teſt. Communes ſunt qui alia cauſa ab reo:alia ab
accuſatore tractantur. In cauſa coniecturali pro
prius locus accuſatoris eſt:cum dicit malorum mi
ſereri non oportere : & cum auget peccati atrocita
tem. Defenſoris proprius locus eſt cum misericor
diam captat : & cum accuſatorem callumniari cri
minatur. Communes loci ſunt cum accuſatoris :
tũ defenſoris a teſtibus cõtra teſtes: A q̃ſtionibus
contra q̃ſtiones. ab argumentis cõtra argumenta
& a rumoribus contra rumores. A teſtibus dicẽus
ſecundum auctoritatem & uitam teſtium & con

a Pprobatio:hæc pars tractatur.nam probato crimine per ſigna & coniecturas prædictas no
ſubiicimus rõnes ꝑ locos ad
aggrauationem peccati. Confir
mata ſuſpi.per ſigna coniecturalia
Quibuſ niſi accuſator uti poteſt
ut ueſtrum eſt malorum non miſe
reri:quia una miſericordia poteſt
facere audaciã ex qua ciuitates cor
rumpuntur. Niſi defenſor:ut ue
ſtrum eſt depellere calumniatores
Alia in cauſa ab reo: communes
loci uocantur ſententiæ generales
tanquam quædam prouerbia:qui
bus in una cauſa utitur accuſator :
& in alia poteſt uti defenſor : hoc
modo credendum eſt teſtibus.im
mo non eſt credendum: quoniam
corrumpi poſſunt:& maledici ſũt
Cicero in oratõne pro Flacco hoc
fecit.aliquando enim dicit teſtibuſ
credendum:aliquãdo negat. & ita
credendum eſt amæ: immo non ẽ
credendum.nam mala teſtis eſt fa
ma:cum ſit ueri fictique tenax. A
trocitatem:nihil eſt peius in ciuita
te quam crimen imunitum dimit
ter̃:quam nimia miſericordia om
nia corrumpit. Defenſoris pri
us : ueſtrum eſt innocentibus miſe
ricordiam habere & repudiare cal
lumniatores:quoniam nullum eſt
maius peccatum quam promitte
re callumniam innocentes conta
minare. Communes loci ſunt:
diuidit qbus rationibus poſſumuſ
arguere a locis comunibus & po
nit quattuor rationes tractandi lo
cos commũes quæ cum per ſe ſint
non artificiali docebit amare eas per rationes artificiales. A quæſtionibus:quæſtiones proprie
accipiuntur pro iis quæ dicuntur per uim tormentorum & quæ a teſtibus audiunt eo qui torque
tur quæ alibi appellant tormenta. A teſtibus dicemus:docet quomodo armandi ſunt teſtes li
cet pro ſe ad probationem ualeant:unde eſt notandum ꝙ quædam ſunt argumenta & probatio
nes cogitatæ artificioſe quæ græce dicuntur entegna:hæc ſunt quæ tractantur ex arte oratoris: ut
armare ipſum teſtem a cauſa uel a uita & aliis rationibus artis hoc modo. Credẽdum eſt huic teſti
qui quidem tanta uixit auctoritate apud omnes:ut etiam ſoli uerbo fides haberi ſoleat. Quædã
ſunt artificialia excogitata & dicuntur athechna:hæc ſunt quæ afferuntur ab ipſo cliente ad orato
rem:ut diceret cliens ipſi defenſori habeo teſtes hos duos qui aſſerunt cum ipſe accepit a me pe
cuniam mutuo:ergo hi teſtes & omnia quæ dicuntur ab ipſo cliente quæ uocata ſunt in excogita
ta argumenta armanda ſunt orandaque ab ipſo oratore per argumẽta artificialia:teſtes enim per
ſe in artificialia ſunt argumenta:uita autem ipſorum & cauſa criminis ſunt artificialia. Aucto
ritatem:adeſt lucullus uir ſumma auctoritate & religione & fide:qui ait ſe non opinari : ſed ſcire :
non audiuiſſe: ſed uidiſſe:non interfuiſſe ſed uidiſſe & egiſſe dicit. Et uita teſtium:adeſt xeno

rates uir magna fide & uirtute prædictus:qui cum tanta integritate & laude ſuos inter ciues ſemp
ixerit:ut ſibi ēt ſolo uerbo maxima fides adhibeant. Cōſtan.teſti.perſeuerando in tota cauſa in
odem propoſito:ut ſi dicat ſe uidiſſe in equo cū factis ſit ciuis. Vitæ turpitudinē:ex parte defen
oris non habenda eſt fides huic teſti o iudices:quoniam tam perfidus & tam aſſuetus crudelitat i
pro paruo præcio hominem occideret.conſueuit enim cauſa lucri adire aliquos litigantes eoſ
interrogare:ſi teſtimonium mutuum quærunt ſe illis ſatiſfacere poſſe: teſtimoniorū inconſtan

tantiam teſtimoniorum. Cōtra teſtes uitæ turpi
udinem:teſtimoniorum incōſtantiam: ſi aut nō
eri potuiſſe dicemus:aut non factum eſſe quod
icant:aut ſcire illos non potuiſſe.aut cupide dice
e & argumentari.hæc ad improbationem & pro
ationem teſtium pertinebunt. A quæſtiōibuſ di
emus:cum demonſtrabimus maiores noſtros ue
i inueniendi cauſa tormentis:& cruciatu uoluiſſe
uæri:& ſummo dolore homines cogi:ut quicqd
ciant dicant. Et præterea confirmatior hæc erit di
putatio:ſiquæ dicta erunt: argumentando iiſdē
iis quibus omnis coniectura tractatur trahemus
d ueriſimilem ſuſpitionem: idemq; hoc in teſti
noniis facere oportebit. Contra quæſtiones hoc
nodo dicemus:primū maiores uoluiſſe certis ī re
us interponi q̄ſtiones:cum quæ uere dicerent ſci
i:quæ falſo in quæſtione pronunciarentur refelli
oſſent hoc modo. Quo in loco quid poſitum ſit

tiam:uidete iudices ſi hoc creden/
dum ſit quod dicūt hi teſtes aliter
enim dicit in curia i klendis maiis
pecunias reddidiſſe & i foro aliter
& in klendiſ auguſti. Si autem fieri
nō poteſt:docet quomodo cauſa
ſua armāda eſt .i. ſi non poſſumus
dicere contra uirtutem teſtiū. Di
cemus non factum eſſe: tu dicis ꝙ
erant tres & ipſe ſolus quomodo
iſtud factum ꝙ unus uellet aggre/
di:tres præterea ea die ipſæ romæ
non erat.armantur enim cauſæ cō
tra teſtes & cum teſtibus per locū
tempus:diem:horam:& ſimilia.
Nō potuiſſeſ:aderas ne tu cū res
geſta eſt non ſed arbitror:quomo
do igitur ſcire potuiſti. Dicere &
argu.quia ſciebat ipſe Clodium eſ
ſe inimicum Miloniſ:nunc arbitra
tur ab eo eſſe occiſum uolens face
re rem gratam Clodio quē ipſe a/
mabat ſtudioſiſſime hæc ad ipro/
bationem reſumit breuiter dicta d
teſtibuſ & pertinet hoc ad defenſo
ris. Approbationem:quantum
ad accuſatorem. Argumentatio
nem:ad utrumque poteſt pertine/
re propter argumenta utriuſque quibus armantur teſtes. A quæſtiōibus dicamus:ſcaurus noctu
omitantibus ſeruis ibat ad uxorem Titii:ipſe fugit & ſerui ducti ad ſupplicium.inquiritur ab eis
eritas per torturam:in qua re primo orator debet oſtendere torturam eſſe inuentam ut uerā quæ
atur. Tormentis:quantum ad ipſam torturam. Cruciatus:plus eſt:& pertinet ad lacerationē
nembrorum & applicationem laminarum. Voluiſſe quæri:credendum eſt o iudices torturæ & q̄
tionibus:quoniam noſtri maiores hoc genus tormenti inquirendæ ueritatis excogitauerunt: ut
qui propter ueritatem pœna uera non auderent profiteri:per cruciatum cogantur.nam multi ſūt
erui qui dominum ſuum non accuſarent:niſi per torturam cogerentur. Summo dolore cogi:
ene ergo hoc genus ueri inquirendi per torturam appellat non uoluntarium:quia ꝑ uim cogun
ur. Cum illud quod eſt de teſtibus dictum uoluntarium ſit.nam ipſi aut ſponte ueniunt ante aut
ogati. Et propterea probatior:docet quomodo quæſtio ipſa armanda ſit:quod pertinet ad ar
em oratoris. Argumentando:ita rei ueritas eſt.nec dubium illum a Clodio prius aggreſſum eē
Milonem:Scitis enim Clodiū milonis inimicum ſemper fuiſſe: nec tribunatum eſſe qui poterat.
propteter non uidebat ſibi ſatis tutum eſſe:ſi milo uiuus fuiſſet. Idemq; hoc:eodem modo cum
a teſtibus arguitur per coniecturas teſtes armandi ſunt. Contra quæſtiones ex parte defenſoris.
Niſi certis rationibus:puta niſi inueniſſet enſem ī corpore fixum:& cuius enſis ille fuiſſet:explo
ratum haberent. Quam falſa pronun.hac de cauſa uidebant in rationibus īcertis uti tortura poſ
ſūt cognoſci:ſi ita ſunt ſicut dixit per aliqua ſigna cōiecturæ.& illa quæ ſūt dicta falſo poſſūt con/
futari:quod depoſitum eſt:ideo in ſigno incerto non erant neceſſariæ quæſtiones.nam poteſt re
us a tortura depoſitus confutare quæ falſo dixerit.ſi incerta ſint ſigna coniecturarum ſi autem ue
rum dixerit in tortura:hoc ipſum poteſt ſciri per ſigna coniecturæ: ea quæ dixerit uera in tortura
& poſſunt confutari quæ dixit falſo:quoniam eſt depoſitum. Quo in loco:per has rationes
cognoſcitur ueritas ſine quæſturis:& falſitas confutatur:ut ſi ſcaurus qui reprehenſus non erat di/

& ſiquid eēt ſimile quod uideri:aut aliquo ſigno ſimili percipi poſſit.deinde dolori credi non opor tere:quod alius alio ſit recentior in dolorē:quod in genioſior ad comminiſcēdum:quod deniq; ſæpe ſcire aut ſuſpicari poſſit:quid queſitor uelit audi quod cum dixerit ītelligat ſibi finem doloris futu rum: Hæc diſputatio cōprobabitur: ſi refellemus quæ in quæſtioībus dicta erunt probabili argumē tatione.idq; partibus coniecturæ:quas ante expo ſuimus facere oportebit. Ab argumētis & ſignis & cæteris locis quibus augetur ſuſpitio dicerē hoc mo do conuenit. Cum multa concurrant argumenta & ſigna quæ inter ſe conſentiant rem perſpicuam nō ſuſpitioſam uideri oportet. Item plus oporte re ſignis & argumētis credi quam teſtibus:hæc.n. eo modo exponi quo modo re uera ſunt geſta: te ſtes corrumpi poſſe uel præcio:uel gr̄a:uel metu: uel ſimulate. Contra argumēta & ſigna & cæteras ſuſpitōes dicemus hoc modo. ſi demōſtrabimus nullam rem eſſe quā non ſuſpitioībus quiuis poſ ſit criminari.deinde unāquanq; ſuſpitionem exte nuabimus:& dabimus operā:ut oſtēdamus nihi lo magis in nos eam quam in alium quempima cōuenire:indignum facinius eſſe ſine teſtibus con iecturā & ſuſpitionem firmamenti ſatis habere.

ceret:quo in loco me aſpexi: aut teucer dixerit Vlyxi:audite corpus fratris contemplate. Quid poſitum ſit:inueni gladium tuum in corpore fratris infixum. Siquid infixum ſimile:ut uidi calceum:ueſtimentum uel contra:ſi accuſatus dixiſſet in tortura ſe occidiſſe:& præterea negaret & diceret:ubi uidiſti me:& quid inueniſti. Aut ſimili ſigno:ſi ſanguis in manibus:uel in ueſte conſpectus fuiſſe. Recentior:pro eo quod ſequitur id quod præcedit.nam ponit receptiorem pro delicato:cum tamen ex recentia ſequatur lautitia tractum a carne.nam quanto magis recent eſt:tanto magis dolet. Ingenioſior:non ē credendum quæſtionibus:quoniā multi aſtuti ſunt:qui ſe ad uoluntatem torquētis accomodant: & falſa confitentur: cum intelligant ea falſa iudici placere. Refellemus: ut ſi in quæſtione propter dolorē confeſſi eſſemus non uera poterimus:deinde refellere ea per ſigna coniectureæ ut dicere ubi eum uiderit q̄ hora:quibus auxiliis. Ab argumentis & ſignis: quæ habent tria tempora præteritum:præſens & futurum:quia diſtributa ſunt in ea quæ ſunt ante rem in re & poſt rem & hæc ſunt athegna. Dicere oportebit: ſcilicet conducendo q bus auget ſuſpitio: ut ſi aliquid dixiſſet ſuſpicioſum ſi appuiſſet armatus ante rem ſi promiſiſſet aliquid contradictoribus. Non ſuſpicioſum: uideri quoniā ſigna afferunt certitudinem rei & ſuſpicio eſt incerta hoc modo:quia iudices cum Clodius ſemper oderit Milonem & magnam cauſam eius mortis haberet propter aſſecuta cōmoda & periculi euitatiōes. præterea cum ſit uiſus armatus cum ſeruis: dixiſſetq; ante ſe poſt paucos dies a magno periculo euaſum dubitatis Clodium debita opera aggreſſum eſſe milonem. Signis:ut occaſioni temporis loci ſpacii. Argumētis:aut ubi & cum quo uiſus quod dixit. Teſtes corrūpi:credēdū eſt argumētis o iudices & nō teſtibus:qm̄ teſtes m̄ltis rōibus corrūpi poſſūt. Signa āt ita ut geſta ſunt oīa declarant. Præcio uel ſimultate:qa ut aliquis offēderet inimicum ſuū teſtificarunt contra eum. ſignificat enim ſimultas ipſum odium. Et cæteras ſuſpi. quæ ſunt in conſtitutione coniecturali. Non ſuſpitionibus:indignum ego arbitror o iudices ſignis credi potius q̄ teſtibus:quoniam nemo eſt tam integer:tam uir ſanctus qui non per coniecturas criminari poſſit cum & utilitates:& occaſiones & commoda:& cætera ſigna ſibi æque & aliis euenire poſſent. Attenuabimus:dicunt aduerſarii ueniſſe Clodium armatum cum ſeruis: nonne ſcitis ea loca ſemper fuiſſe ſuſpecta & a latronibus frequentia:& per quæ ſine magno cōmitatu ſatis tuto tranſire non potuiſſe.præterea dicunt eum uiſum fuiſſe ante fundū ſuum:non nego iudices:ſed ipſi non conſiderant eum nuper a uilla exiuiſſe:nec ultra adhuc proceſſiſſe cū illi ſuperauerunt. Conuenire cum Saturnius quoq; ibidem armatus uiſus ſit:poterit igitur & ipſe in hanc ſuſpitionem denotari:& item dicit teucer q̄ ego occidi aiacem ob utilitatem:igitur etiam menelaus & alii uicini:ad quos eadē utilitas & occaſiones ueniebāt occidere potuiſſent. Sine teſtibus. ac ſi diceret ſine illis qui dicant ſe uidiſſe: aut affuiſſe. Firmamenti: crudelitatis & fidei.

A rumoribus dicemus: ſi negabimus temere famam naſci ſoler̃ quin ſubſit aliquid: etiam ſi dicemus cauſam non fuiſſe quare quiſpiam confingeret & cõminiſceretur. Et præterea ſi cæteri falſi ſoleant eſſe argumentabimur hunc eſſe uerum. Cõtra rumores dicemus primum ſi docebimus multos eẽ falſos rumores: & exemplis utemur: de quibus falſa fama fuerit: & aut inimicos noſtros aut homines natura maliuolos & maledicos cõfinxiſſe dicemus: & aliquam aut fictam fabulam in aduerſarios afferemus quã dicamus omnibus in ore eſſe: aut uerum rumorem proferemus qui illis aliqd turpitudinis afferat: neq; tamen ei rumori nos fidem habere dicemus ideo quod quis homo poſſit quemuis turpem de quolibet rumorem proferre: & confictam fabulam diſſipare. Verumtamen ſi rumor uehementer probabilis eſſe uidebitur: argumentando famæ fidem poterimus abrogare quod & difficilima tractatu eſt conſtitutio conie

A rumoribus: dicemus quamq̃ fama græce dicatur & latine: rumor tamẽ a latinis ſic diſtinguitur & maxime a Quin. ꝙ fama ſit uox diuulgata ſine certo auctore rumor uero cum certo auctore certitudine eſt & rumor ſupra argumenta in artificiale & athegna: quia affertur ad oratorem p clientem: uel per populum. Si negabimns: armat nunc famam per entegna. Quin ſubſit aliqd: quin ſit aliqua certitudo & cauſa: quia ſit nocens. Qua commiſceretur: non temere nata ẽ fama huius ſceleris: nam qua ratione debuiſſent hoc fingere quod ſi factum eſſent codem modo & Menelaum & alios quoq; duces criminari potuiſſent. Hunc eſſe uerũ famæ ſit tam falſa: quam uera narrare: tamen non eſt de hoc dubitãdum: quoniam ſupra cadauere cũ telo ſtricto ab aliquibuſ non ſuſpectus eſt. Contra rumores: dicẽus ꝙ fingatur ꝙ accuſator arguiſſet ſic a rumore non dubitandum eſt Aiacem occiſum eſſe ab Vlyxe. nã ſi iniquitatis diligẽter per omnem exercitum intelligetis eam rem in ore omnium uerſari. Eſſe falſos: quoniam iudices orta eſt fama alicuius quam potea conſtat non eẽ uerum: atque famæ hoc eſt proprium: ut ferme nunq̃ ueræ ſint. Exemplis utemur: ſatis proceres nup uulgatum fuiſſe Priamũ uelle reddere helenam: & bellis finem imponere: quod tamen uerum non ẽ exempla quidem pluſ afferunt certitudinis: & incerta ab incertis melius confirmantur. Inimicos confixiſſe famam falſã: & hoc poteſtis iudicare: quod ab inimico meo cõficta ẽ. creditis enim inimicum meum peſſimum recte de me dicere uoluiſſe. Aut natura maliuoloſ: credendum eſt famæ iudices: quoniam ita homini ingenitum ẽ ſuis ciuibus inuidere & maledicere ut omnia fere confingant: & ueritas ſupponatur. Aut maleficoſ: creditis huic famæ cũ nata ſit ab uno:
qui nunquam uere proferre didicit: & qui ut aliquod ſcelus admitteret omnia mentitus eſt. Con
fictam fabulam: In aduerſarios dicendum eſt o menelae ꝙ miſiſti nuncium ad Priamum ad pa
cem conſiciendam: & ꝙ contentus es helenam accipere: & belli finem facere. Rem non eſſe ue
ram: nullus ignorat: & ſimulando cum aduerſariis plurimum adiuuat noſtram cauſam: unde eſt
dicendum pares cum paribus facillime congregantur. Aut uerum rumorem proferemus. quis eſt
qui poſſit euitare calumnias maliuolorum: dicitur ſiquidem publice de te o diomedes cum fru
menta in exercitum duxiſti: pecuniam omnem defraudaſſe: quod certe non credo: cum intelligã
fere nunquam uera dici ſolere. Quis unus: pro quiſque ponitur: quis enim generale eſt: unus
uero ſpeciale: ſicut apud Terentium: plærique omnes: pro quicunque probabilis uidebitur hoc
modo ſi diceret in exercitu: non eſt mirum ſi occidit aiacem: quoniam credendum eſt eius in
ſidiis diomedem quam falſo periiſſe. Abrogare: fama profecto incerta eſt: & tam facti praui
que tenax. cum enim eſt illud credibile: ſi interfeciſſem quantas inimicitias a tanta familia mihi
conflaſſem: fugiendum quidem eſſet de exercitu: & cum quanto periculo: cum habuiſſem to
tum exercitum mihi inimicum: & cum quanto incommodo: cum ab ipſo ingratum in quo con
ſtitutus eram: dicendum fuiſſet & cum quanta turpitudine: cum eum occidiſſem: qui toto exerci
tu noſtro magnum ſplendorem ſuis rebus geſtis attuliſſet. Quod difficillima: concludendi

repetit cauſas: quia prius tractauerat de coniecturali. Tractatu: ſcilicet dicendo in exercitationem & praticam. Sæpe tractanda eſt: quoniam in quæſtione iuridiciali & legitima: quæ ueræ ſunt cum negaret factum: ſæpe naſcitur coniecturalis hoc modo: occidiſti Clodium: occidi & recte feci: quoniam licet cui ſe ab inimico ſuo defendere: hæc conſtitutio eſt iuridicialis: ſed ſubiicitur hoc modo occidiſti illum: dedita opera: quoniam eum oderas: tunc naſcitur coniecturalis: ac propterea diligenter: & prius tractatui: ſi in aliis conſtitutionibus ſubtrahatur diligenter ſciamus tractare nec ab ea impediamur. Titubatione dubitatione. Offenſiõe impedimẽto. Nunc ad legitimæ: ordinem tractandi ſeruat ſemper cum attentione: nam ſecundum diuiſionem conſtitutionum, primo declarauit dictionem & contra dictionem coniecturalis conſtitutionis: nunc autem ſequitur legitimã eo modo tractãdi qui etiam ſuperior fuit: uidelicet tam ex parte accuſatotis: quam ex parte defẽſoriſ. Voluntas a ſcripto uidetur: ſicut đ quodam monaco fama eſt uulgata: is quidem cum mulierem formoſam cõſpexiſſet ac per eam ad libidinem prouocatus eẽt illico gladium efflagitauit: ut oculos ſibi educeret quod intelligens uir prudens & doctus expoſitum eſt ſibi non de corporis oculis. ſed de uanis cogitationibus intelligendum eſſe. His locis: argumentis: reſumatur autem thema ſuperius propoſitum conficientem in mercaturam. Romani ſæpe tempeſtatibus agitati: ac perterriti naues relinquebant & peribant & inde inopia propter æs alienum multi dequoquebant: cui rei prouiſum eſt per legem hanc. nauis ſit remanentis in naui ſi nauis ſeruetur incolumis. Secundum narrationem: finita narratione: quæ poteſt eſſe talis orta tempeſtate iudices per maxima adeo ꝙ: ut Virgilius inquit præſentemque uiris intentãt oĩa mortem: omnes qui poterant in ſcapham conſcenderunt: ut uitæ ſuæ conſulerent: nullam ſane curam de naui retinentes quod cum uiderem cœpi ego fugam de naui deſſuadere: ac proteſtari ſi nauim relinquerẽt eam ſeruatam meam fore: itaq; diuina credo uoluntate incolumis in portu delata eſt: ut is qui in ea re manſit fructum aliquem cõſequatur. Scripto lauda. plurimum lauda. plurimum laudibus accumulandi ſunt iudices maiores noſtri: qui legem hanc nobis ſaluberrimam condiderunt non uerborum ambagimus: ſed eis tantũmodo poſitis uerbis quæ ſibi ad intelligentiam neceſſaria putauerunt: ne legentes faſtidio afficerentur. Scripti recitatione: hoc eſt tanq̃ una moneť cum ſyllogiſmo cum maior præcedat: ſcilicet laus ſcriptoris hoc modo laudi ſunt certe ſcriptores: quomodo enim comodius dicere potuerint nauis ſit remanẽtis in naui. Percunctatione: peto a te gubernator non ſciebas hanc legem eſſe: ꝙ nauis eſſet remanentis & non fugientis: & ille reſpondet utiq; ſciebam. tunc ægrotus inquit: cur igitur audes poſcere: aut mecum in cauſa litigare. Aut teſtamento: quia teſtamentum eſt ſignum extremæ uoluntatis: non ſciebas ꝙ hæreditaſ non debet peruenire niſi ꝑcepta in teſtamẽto conſeruentur aut ſic q̃dam laborans morbo comitiali teſtamentũ fecit in hunc modũ hæres meus eſto quicũq; uicinior erit: diſcedũt filii ne in eundem incidãt morbum relinq̃tur ei ſeruus adminiſtrans filii mortuo patre redeunt & hæreditatẽ adeunt: ſeruos eos & iudicium uocat & negat abeuntibus filiis hæreditatẽ deberi: & eos ſic interrogat non ſciebas ꝙ teſtamentũ erat tale ꝙ uiciniori dabatur hæreditas: ſeruuſ enĩ tantum uerba ſequebať filii uero ſententiam: aut ſtipulatiõe. i. in contractu facto per interrogationẽ firma tam ſubſequente reſpoſiõe: ut ſiquis dicat uis ſcribere mihi liuiũ & ille reſpondet uolo decẽ aureos tantũ: item ille uolo & es contentus ſolum acccipere pecunias pro ſingulis quinternionibus. Volo hæc ſiquidem interrogatio ſubſequente reſpõſione accuſať ſtipulatio. Aut alio ſcripto: ſicut de Deucaliõe & pyrrha qui accepto reſponſo ab oraculo themis pro iactu oſſium matris poſſe reuocare genus humanũ. Deucalion ſñiam intellexit & lapides poſt terga iactauit. pyrrha uero: tantũmodo uerba ſequebatur. Ad eandem rem pertinebit: ac ſi dicat in omni re ſcripta in qua naſcatur talis controuerſia.

cturalis: & in ueris cauſis ſepiſſime tractanda eſt: eo diligentius omnes eius partes ꝑſcrutati ſumus ut ne paruula quidem titubatione: aut offenſiõe impediretur: ſi ad hanc præceptiõis aſſiduitatem exercitatiõis accõmodaſſemus. Nunc ad legitime conſtitutionis partes tranſeamus.

De Scripto & Voce.

Cum uoluntas ſcriptoris cum ſcripto diſſideť uidebiť ſi a ſcripto dicemus his locis utemur ſecũdum narrationem. primum ſcriptoris collaudatione. deinde ſcripti recitatione utemur: deinde percunctatione: ſcirent ne aduerſarii id ſcriptum fuiſſe in lege: aut in teſtamento: aut ĩ ſtipulatiõe aut ĩ quolibet alio ſcripto q̃đ ad rẽ ꝑtineat. Deinđ

Collatione:lex eſt nauis remanentis in naui & perdant eam qui deſerunt eam ego remanſi tu
uero receſiſti:quid agitur contendis de hac naui præſertim cum tumet profitearis te deceſſiſſe ex
naui:ut te a periculo eximeres. Quid iudices ſequi:ueſtrũ eſt iudices uerba ſequi & non ſenten
tiam falſo & cogitatam:& non adhibere fidẽ uerbis huius. Sententiam excogitata:ſi ſecundũ le
gem ſit remanentis in ea naui:nonne perdidiſti:& quomodo audes excogitare hoc quod dicis de
hoc textu lucidiſſimo:quem certe corrũpis ſi hoc modo intelligatur:nullo modo poterant inhæ

collatione quid ſcriptum ſit: quid aduerſarii ſe fe
ciſſe dicant quid iudices ſequi conueniat: utrũ id
quod diligenter perſcriptum ſit:an id quod acute
ſit excogitatum. Deĩde ea ſententia quæ ab aduer
ſariis excogitata ſit:& ſcripto attributa contemne
tur & infirmabit᷑. Deinde quæretur quid eí obfue
rit ſi id uoluiſſet perſcribere: an non potuerit per
ſcribi. Deinde a nobis ſentẽtia reperietur. & cauſa
proferetur quare id ſcriptor ſcripſerit q̇d ſcripſit:
& demõſtrabitur ſcriptum illud eſſe dilucide: bre
uiter:commode perfecte certa cum ratiõe. deinde
exempla proferentur:quæ res cum ab aduerſariis
ſententia redderet᷑:& uoluntas afferetur:a ſcripto
potius iudicatæ ſint. Deinde oſtendetur quam pe
riculoſum ſit a ſcripto recedere. Locus communis
eſt contra eum qui cũ fateatur ſe cõtra id quod le
gibus ſanctium eſt:aut teſtamẽto perſcriptum ſit
feciſſe:taman facti quærat defenſionem. A ſenten
tia ſic dicemus. Primum laudabimus ſcriptoris cõ
moditatem atq; breuitatem quod tantũ ſcripſerit
quod neceſſe fuerit illud quod ſine ſcripto intelli
gi potuerit non neceſſario ſcribendum putarit.
deinde dicemus calumniatoris eſſe officium uer
ba & litteras ſequi: negligere uolũtatẽ. Deinde id

rere fugientes niſi adimerẽt ſpem
nauis fugientis. quare fugienda eſt
hæc ſententia cũ a ſcripto penitus
diſcedat. Quid obfuerit:cum fu
erit diligentiſſimus ſcriptor: quid
nocebit ei addere pauca uerba: ut
eẽt dilucidior hoc modo & nauis
ſit remanentis in ea ad tutelam illi
us. Aut unde non potuerit: quid
impediebat eum adiungere nauẽ
eius eſſe qui remanſit ut tueretur
eam:quinimmo ſcriptor itellexit
cuiuſlibet remanentis in naui hac
cauſa: quoniã cogitabat ſcriptor
quod nullo alio modo poterat fa
cere ne fugeret. & ut aliquid rema
neret putauit eam legem ſibi ſcri
bi. uel ſic:tu dicis ꝙ hæc lex condi
ta fuit ut opes ſeruarentur iõ addi
dit remanentis in naui ut ſeruaret᷑
nauis cum nõ propter nauem: ſed
propter uiros facta ſit dilucide ſi
ne aliqua perplexione: quæ facit
rem obſcuram. Breuiter:quantũ
ad neceſſaria. Commode:ad uti
litatem:quia aliter non poterat fa
cere ut remanerent in naui:ne peri
clitarentur niſi adimere ſpem na
uis. Perfecte: nihil deficiendo
Cum ratione certa:ſcilicet ut ho
mines ſa uarentur: non nauis: ne
que opes quæ in illis ſunt. Exem
pla profitentur: nuper cum cauſa
ageretur ante prætorem de ſimili
aſſcripto:& non a ſententia iudica
tum eſt. Quæ periculoſũ ſit:ſci
tis iudices leges eẽ latas ut per eas
homines gubernẽtur:quæ niſi ob
ſeruentur:multa mala futura ſunt:quod ſi diceret legibus addere pro arbitrio noſtro uolumẽ ma
ximum ď lege una tantum creſceretur:quam orbẽ iudices cauetote dum ſequimini ſententiam ne
uobis eueniat:quod etiam Anchiſæ troiano contigit:is quidem accepto oraculo ab Apolline anti
quam exquirite matrem ſecutus eſt gloſas:& profectus in Certam a peſte maxima uexatus ẽ. Lo
cus communis:nulla eſt tanta reprehenſio aut t nta pœna:quam non mereatur is qui non præſu
mit leges gloſare & ſuo arbitrio interꝓtari. & cum uideatur ſe feciſſe contra ſcriptũ:legem tamen
ꝑ cõmutationem ſententiæ conat᷑ ſe excuſare. Cõmoditatem & breuitatẽ:laudãdus eſt lator hu
ius legis iudices q nobis legẽ hanc tulit cũ ingenti aptitudie & breuitate:qa cũ ſcripſiſſet eã uerbis
tantũmodo neceſſariis addere noluit plura ne lex aliqd ſupfluum hẽret in ſe. Illud qď ſ ne ſcripto:
putauit ſup rfluũ addere pro defenſiõe nauis:quonıã ſub ipſis præſentibus uocabulis neceſſario
continẽt᷑. Calumniatoris eẽ of. conſiderate iudices non ꝑtinere ad uirũ bonũ:ſed calumniatoris
officiũ eſſe ſyllabas & uocabula ſeq: & ſniam effugere. ſit eni ægrotus legẽ hoc pacto intelligi opor
tere uirũ calũniator & falſo hoc cõminiſcit᷑:ut nauẽ conſeqt᷑. Calũniari ãt ẽ ſciẽter & falſo accuſare.

quod ſcriptum ſit aut non poſſe fieri: aut nõ lege:
aut non more: non natura: nõ bono & æquo poſ
ſe fieri. quæ omnia ſcriptorem uoluiſſe quam rec
tiſſime fieri nemo dubitet: at ea quæ a nobis facta
ſunt utiliſſime facta. Deinde contrariam dicemus
ſententiam: aut nullam eſſe aut ſtultam: aut iniu
ſtam: aut non poſſe fieri: aut non conſtare: cum ĩ
ferioribus & ſuperioribus ſententiis: aut cum iure
communi: aut cum aliis legebibus communibus:
aut cum rebus iudicatis diſſentire. Deinde exem
plorum a uoluntate: & contra ſcriptum iudicato
rum enumeratiõe. Deinde legum & ſtipulationũ
breuiter exceptarum: in quibus intelligit̃ ſcripto
ris uoluntas & expoſitio. Locus communis cõtra
eum qui ſcriptum recitet: & uoluntatem ſcripto
ris non interpretetur.

De Contrariis Legibus.

Quod ſcriptum eſt non poſſe fieri. ſ. niſi ſub audietur hoc modo aliquod impoſſibile eſt nauẽ
eſſe remanentis in naui: quoniã anchoræ funes remi catuli: qui & ipſi in naui erant poſſidere eam
non poſſunt. Aut non lege: ſed quæ eſt in ſcriptis ad differentiam moris qui eſt ſine ſcriptis: le
ges enim prohibent iudices extraneum quemquam aut aduenam: & qui ante ciuis nõ fuerit quic
quam romanum poſſidere: uel ſic omnes leges prohibent ſeruos teſtamentum adire poſſe. Nõ
more: nunquam auditum eſt ꝙ præmia dentur non laborantibus. eſt autem mos conſuetudo lon
gi temporis ab omnibus approba
ta: nam natura certe nõ patitur ea
omnia: quæ in naui ſunt nauẽ poſ
ſidere: quoniam res inanimatæ
non poſſident. Non æquo & bo
no: legem ex æquo & bono: ac ſi
diceret ſecundum officium bono
rum hoc modo quæ utilitatem cõ
munem uidetur eos afficere præ
miis qui non laborarint: nam po
tuiſſet & ipſe a naui. Item contra
dignitatem communem uidetur
matronam iam ætate grandem in
ius deuocari. Quæ omia: legitur
duplex textus. Rectiſſime fieri:
ideſt dicemus latronem legis recte
ita condidiſſe legem: ut nihil in ea
cõtineretur: quod eſſet. aut impoſ
ſibile: aut contra legem: aut contra
morem & æquum. Vel noluiſſe
fieri: hoc eſt noluit facere legem:
quæ eſſet ſecundum legem morẽ
& poſſibilis. Iuſtiſſime facta: quiſ
eſt qui dicat nos malefeciſſe e naui
ob nimiam tempeſtatem diſceſſiſ
ſe: & enim placet magis poplo ro
mano centum homines qui in ea
naui erant ſaluos effugiſſe: q̃ neq; naues: neq; opes. Aut nullã eſſe: non cauſa uenit ad facere leges
quæ ad belluas: & ad res inanimatas pariter cum hoibus pertinent. Aut ſtultum: quid ſtultius
quam uelle ãchoras: & canes ob id quod in naui remanſerint nauim poſſidere: aut iniuſtã contra
oẽm iuſtitiam fit ſi præmia dantur non laborantibus. Non poſſe fieri: contra naturã eſt & omni
no impoſſibile ꝙ canis poſſideat. A teſtibus: aut non conſtare cõ ſuperioribus. ſubaudiatur hoc
quod ſcriptum eſſet in rubrica legis. quia uidebamus multas naues periſſe propter fugientes gu
bernatores uolumus ꝙ nauis ſit remanentis in naui: ſequitur ergo ꝙ propter hanc rubricam hæc
lex pertineat ad nauis defenſoris: & non ad oẽs remanentes in naui cũ non conuenit ſuperior. ſ. ru
brica cũ inferiori hoc eſt cum propoſito noſtro. ſ. legeſ poſitæ. Cum lege cõmuni: ut præmia nõ
dentur occiſis. Aut cum aliis legibus: oẽs leges iubent ꝙ benefacientibus benefiat: uel ſic legeſ ue
tant: ut externis: & qui ciuis non ſit nauim poſſideat: niſi eam ſua diligentia ex tempeſtate recepe
rit. Cum rebus iudicatis: uidete ſi nunq̃ uidiſtis ꝙ præmium daretur non laborantibus. Deide
exemplorũ uoluntate: nuper cum lis eſſet inter iſtos de mercatura ſententia pro intellectu uerbo
rũ lata eſt: uel ſic lex erat ꝙ nullus externus auderet arma ſuſcipere in tumultum populi. euenit ꝙ
ingredientibus ciuibus hoſtibus ciuitatem qdam aduena tutatus eſt urbem accuſatus & abſolutus
eſt: ergo ſic quemadmodum externus ille liberatus propter ſententiã legis: in q̃ cõtinebatur neceſ
ſitas liberatus eſt: ita uos ſententiam potuiſtis ſequi debeatis. Breuiter exceptarũ: lex eſt ꝙ nemo
poſſideat nauem niſi prius fuerit ciuis: ſic oẽ promiſſum firmũ eſto: a ſententia tamẽ excipitur pue
ri promiſſio quæ non habet rata. exceptæ. n. leges dicuntur: quandoq; aliquid ſpeciale licenter ex
cipitur a generalitate. Aut ſtipulationũ: bonæ ſtipulationes ſunt quæ in ſcriptis ſunt & a uiris fa
ctæ ſunt. Exceptæ aũt dicuntur ſi ſniam intelligimus in puero non ualere: uel ſi ſcriptæ non exiſtãt
a quibus poterimus dicere hoc mõ. Queãdmodũ uidẽus iudices in legibus & ſtipulatiõibus exce
ptis ſniam ſeq & non uerba ita ĩtelligendũ eſt hãc legẽ p ſniam potiuſq̃ per uerba exponi debere.
Locus cõmunis: Conſiderate q̃tũ periculũ futurum ſit in rebus publicis ſi leges exponerent ſecũ
dũ uerba. qd. n. eẽt opus tot doctoribus: tot iudicibꝫ ad ĩterp̃tãdas leges ſi ſnia ñ ꝯſiderãda fuerit.

Vm duæ leges:tranſit ad ſecundam partem legitime conſtitutionis diſcrepant:diſſonãt hæc
autem diſcrepantia dr̃ a græcis:ut in themate ſuperius facto.nam una lex dicit.Nemo poſſit
minare locum idemortui niſi per augurem:ut ſi dicat ſic augur mortuus eſt Lentulus i conſula
eniat Fabius & ei ſuccedat donec finiatur annus.Altera lex huic contraria in hunc modum : ne
dãnatus repetundarum poſſit orationem inconcionem habere. An abrogatio:abrogata eſt
quæ eſt penitus ſublata hoc modo.Lex erat apud antiquos romanos talis:ſi debitor moriatur
antequam ſoluat æs alienũ & iace
at iſepultus:& liceat creditoribus
illius corpus dimembrare:& unuſ
quiſq; partem pro quantitate pe
cuniaꝝ accipere:ut eius affines exi
gant ipſum:hæc lex ſublata eſt pe
nitus propter crudelitatem. & qa
ciuitas ſæpe malo odore mortui i
ficiebatur condita eſt hæc lex: om
ne corpus infra biduũ ſepeliatur :
neq; quiſq̃ ſepeliatur in ciuitate :
hoc apparet in epiſtola Seruii ſul
pitii de morte. M.Marcelli. An
derogatio:derogata ẽ lex ex par
te ſublata ex pte pmiſſa hoc mõ
conſenſus uiri & fœmine faciat le
gitimum matrimonium. Itẽ alia
niſi conſenſuſ patris interueniat le
gitimum matrimonium non ſit.
hæ autem leges derogatæ ſũt : qa
pars conceſſa eſt pars ſublata per
hanc legem nouã ſi in iuſſu patris
matrimoniũ fit legitimum ſit:ſed
dote priuet. Vt altera iubeat:hoc
mõ ciues romani in bachanalibus
patẽ. Altera uetat:romanæ mu
lieres uſũ uini non habeant . nã ut
Valerius uſũ uini romanis mulieribus nõ concedebant. Altera coget:chriſtiani oẽs ieiunẽt in
agesima & in uigiliis pceptis. Altera pmittat ſexagenarius ſi nolit ſãctio nõ ieiunet. Infirma.n.
dat rationẽ i tractando:plus ualet pmiſſione q̊ melius ẽ augur nõ noiat & pp legẽ ſanctietatẽ
pmittenti:ſanctio.n.eſt firmatio p pœnã ſanguinis:unde ſacroſancta dicũt officia & magiſtra
cõfirmati p ſanguinẽ ut tribunatus cũ licebat ipune occidere quos uellet. Cui lege abrogatũ
paruã uim hẽt ad uictoriã lex q̃ ſancita fuerat ſi poſtea abrogatũ ſit p alterius legis emẽdationẽ
uta:parua ratio eſſet ad defenſorẽ ſi augur dicat ſibi licere locũ indemortui noiare:qm̃ augur
t:qa alia lex ẽ quod reus repetundaꝝ nõ poteſt hẽre orõnẽ in cõciõe.idq; poſteriori lege eſſe
lectũ cõtinuat cũ ſupiori hoc mõ:parua ẽ defenſio illius q dicit ſecutũ eẽ legẽ ſancitã & poſtea
ogatã.Noſtræ legis expoſitõe imerito certe accuſatus ſũ iudices cũ noſtra lex ſit ꝙ nemo poſſit
emortui locũ nominare:niſi augur fuerit. Collaudatione benefecerũt maiores noſtri qđ hoc
nus nemini dederũt niſi auguribus nemo pfecto maioris dignitatis ẽ:nemoq; pſtantior. Re
tõe:lex.n.mea iudices ẽ aptiſſima augur in demortui locũ noiet & nõ alter . Cõtrariæ leges
licit augur hoc officiũ idemortui nemi niſi ad ſe ptinere ueꝝ dico eũ ñ eſſe augurẽ:qm̃ & ſcele
is & accuſatus repetũdaꝝ augur eẽ poteſt & de magiſtratu deſcẽdiſſe putãdus ẽ. Trahemus ad
træ cãæ cõmodũ:lex tua parũ ualet:qm̃ ẽ arrogata p noſtrã q̃ dicit quod indemnatus orõnem
oncionem habere non poteſt cui magis parendum cenſeo qm̃ poſterius eſt facta. Itẽ lex tua
uã uim hẽt.qm̃ eſt derogata p noſtram q̃ dicit iniuſſu patris legitimũ ſit matrimoniũ:ſed dote
etur tu igr̃ dotem habeas:huic.n.legi parendum eſt qa ſi aliter fieret paucæ puellæ locarẽtur.
nemus rationẽ iuris.ſ.a natura:cõſuetudine:more:pacto:iure:æquo & bono:q̃ oĩa ratões iuris
hoc mõ:profecto ſi uniuerſas leges iudices euoluatis:nullas rationes poſſe fieri per leges ut in
nnatus in concionem orationem habeat apparet igitur has conſtitutionum cauſas eſſe neceſſa
:quia altera adiuuat alteram.Supra n.dixit proæmio ſecũdi libri coniecturalem ſæpe incide
n aliis duabus hic uero iuridicialis adiuuat legitimam.

Vm duæ leges diſcrepant inter ſe uidendum
eſt primum num quæ abrogatio aut deroga
ſit.Deinde utrum leges ita diſſentiant : ut alte
iubeat:altera uetet:an ita ut altera cogat:altera
mittat.Infirma enim erit eius defenſio qui ne
bit ſe feciſſe quod cogeretur:cum altera lex per
tteret:plus enim ualet ſanctio permiſſione. Itẽ
defenſio tenuis eſt cum oſtenditur id factum
e quod ea lex ſanctiat:cui legi abrogatum uel đ
gatum ſit:id quod poſteriori lege ſancitum ſit
e neglectum. Cum hæc erunt conſiderata ſtatĩ
ſtræ legis expoſitione : recitatione:collaudatio
utemur. Deinde contrariæ legis enodabimus
luntatem : & eam trahemus ad noſtræ cauſæ
nmodum . Deinde de iuridiciali abſoluta ſu
emus rationem iuris : & quæremus partem
ris . utrum cum ea faciat de qua parte poſtea
ſeremus.

I ambiguum: docet non ſolum quomodo ducatur in exercitationem per argumenta: dī
ce andiuolun eo ꝙ lectorem non ducat certo curſu intelligendi ſicut arma uerūq; cano :
circūagit perdubias & uarias ſententias ut puta ad memoriam diffinitione ſuperius factas. Plu
ſententias trahi poteſt. ſ. tā ab accuſatore q̄ a defenſore. argumenta. n. quæ ſecūtur coīa ſunt tā
cuſatori quam defenſori notatur: autē hæc ambiguitas ſicut apud dialeticos tā in ſolo uocabul
in ratione totius contionis ambiguitas quæ in ſolo uocabulo continetur ſicut compræhendit
as res: quæ diuerſimode diffiniuntur & uocato equiuocato alio uocabulo græce σηνονηορ. hoc modo mulier hæc clara eſt ꝙ radium ſubſtinet: radius autē ꝙ teſtoris eſt & ſolis: uel alterius rei ſplendor ex aliqua re mādas. Ambiguitas uero: quæ in tota oratiōe uerſatur dicit latine ambiguum græce α ϑηϑολογιϖ ſic conſtat clodiū inuaſiſſe milonē: dubiū. n. eſt ut ꝓ or inſidias tetenderit. Sit ne ambiguum quærendum ē ab utroq; litigantium dirigenda ſūt omnia argumenta ad hæc ut appareat ueritas: quia ſunt aliqua quæ uideat ambigua: quæ ſi bene excutiantur ambigua non ſunt: ut ſi dixero cōſtat. Ciceronem ſcripſiſſe rhetoricā nouā hoc. n. licet conueniatur cū ſuperiore conuenire tam̄ nō ē ambiguum: quia ſententia cōtraria locum non habet ſi quidem remota ambiguitate per rationes tollitur omnis controuerſa
inde quando ſcriptum ſit: quia conſideratio temporis remouet ambiguitatem ſicut hic eſt a
Vir. Iam redit & uirgo redeunt ſaturnia. regna aliqui enim de chriſto dictum uolunt: quem c
de ſalonino pollionis filio dictum conſtat propter temporis ueriſſimilitudinem. nam Virgili
it tempore Octauiani & pollioni non autem chriſti ꝙ de eo prophetizare potuit nō ſit ueriſ
le & pollio fuit ductor exercitus contra germanos: quos cum uiciſſet & conſulatum adeptus e
conſtat ei filium eo anno natum & īmediate poſt ortum riſiſſe quod omen fuit infœlicitatis: n
inter ipſa primordia defunctis eſt. Item cum hoc teſtamentum conditum eſt rixæ inter Cicer
& uxorem ingentes erant: filii autem amiciſſimus fuit. nam tunc ſcripſit ad eum de officiis: in
dixerat habes iam unum librum marce fili: quod erat iam beniuolentiæ ſignum. Aduerſarii
pretantur: pertinet ad utrunq; & hoc ex parte filii ſic maluit filium eſſe hæredem quam uxo
cui certe nihil reliquiſſet niſi putaſſet hoc effugiſſe ſignum pui amoris: quod cum ita ſit credit
noluerit me hæredem eſſe & alius poſſideret ſiquidem hoc eſſet non hæredem: ſed pauperen
um efficere: Contra ex parte terentianæ uultis credere ſi dixit quæ uolet. ſ. uxor conſiderauit
me non poſſe amplius locari uiro niſi quæ uellem dediſſe præſertim cum filii ſemper in fic
matribus aduerſi ſunt. Fieri potuiſſe quod impediebat quin filium potius hæredem faceret: q̄
rem. Honeſte: dedecus certe fuiſſet patris maximum: ſi pro uxore filium obliuiſceretur & r
officium ſuum fuit bene facere benemærentibus: nam filius ſemper ei bonus & obſequens fu
More nunquam conſuetudo ut filius hæreditate priuaretur. Lege: leges iubent ut hæreditas
niori detur. oſtendit enim hōeſtatem iuris per partes legis unde iuridicialis adiuuat legitimā
ſupra. Natura: quia pater & filius eadem perſona cenſeant: unde Virg. perite dixit Proiice
manu ſanguis meus. Ex equo & bono iniquum eſſet & contra bonum ciuitatis ꝙ pr̄ filium
uaret hæreditate & uxorē aliunde natā diuitem efficeret. Ex cōtrario qdā bona ſua legauerat
ege hæres meus eſto q ſtatuā aureā haſtā in manu tenentē fecerit moritur teſtator & orit c o
uerſia utrū de haſta dicet an de ſtatua accuſator ſtatuā aureā fieri debere q̄ defenſor a cōtrar o
cat nil præbet. Nec ambiguū eſſet dictū: quid dubitat teſtatorē haſtā & non ſtatuā aureā fieri u
iſſe: cū ipſe ſciret paruam eſſe hæreditatem ſtultus. n. eſſes de ſtatua intelligere. Recte: non r
eſſe plura imperare: quam ualeat hæreditas. Natura: nuſquam poſſet facere pluſquā ē poſſi

De Ambiguo.

I ambiguum eſſe ſcriptum putabi
quod in duas aut in plures ſententias
hi poſſit hoc modo tractandum eſt. P
mum ſine ambiguum quærendum ē deinde q
modo ſcriptum eſt : & ſi id quod aduerſarii
terpretantur ſcriptor fieri uoluiſſet oſtendendu
eſt. Deinde id quod nos interpretemur &
ri poſſe & honeſte : recte : more : lege : natu
bono & æquo fieri poſſe : quod aduerſarii
terpretantur e contrario : nec eſſe ambigue
ptum : cum intelligatur utra ſententia uera

unt quidam:carpit opinionem quorũdam magiſtriculorum græcorum non ueterum ſcriptõ-
n artis quos ipſe ubi laudauit:dicebat enim multum prodeſſe ad has ambiguitateſ cognoſcen-
audire argumenta ſophiſtica.Sed impedimento quia omnia inuoluit ſuis argumentis: nec ſi-
nt orationem habere effectum ſuũ ad perſuaſionem auditorum ipſis ita eſſe iudicantibus.nam
peditur ille effectus per argumenta quia dialectitici cogũt ſine iudice . nam ſæpe contendunt
amen non animo conſentiunt:aucupantur de omni uerbo conantur piſcari aliquid ad pubi-

unt q̃ arbitrantur ad hanc cauſam tractandam
hemẽter pertinere cognitõem amphibologiaꝝ
quæ a dialecticis profertur autem arbitramur
n modo adiumento eſſe:ſed potius maximo ĩ
dimento omnes enim illi dialectici amphipolo
s aucupatur eas etiam quæ parte ex altera ſen
tiam nullam poſſunt interpretari.Itaq; & alie
ſermonis moleſti interpellatores : & ſcripti ſui
m odioſi:tum obſcuri interpretes ſunt:& dum
te & expedite loq uolunt infantiſſimi reperiũ
r.Ita dum metuunt in dicendo neqd ambiguũ
cant nomen ſuum pronuncia non poſſũt:Veꝝ
rum periles opiniones rectiſſimis ratõnibus cũ
les refellemus.Impræſentiarum hoc interdiceř
n alienum fuit :ut huius infantiæ garulam di
plinam comtemneremus.

De Diffinitione.

Vm diffinitionẽ utemur primum afferemus
breuem uocabuli diffinitionem hoc mõ ma
ſtatem is minuit q̃ ea tollit:ex quibus rebus ciui
tis amplitudo conſtat : Hæc ſunt ea quæ ca
unt ſuffragia populi & magiſtratus conſilium.

tationem faciendam. Ex altera p̱te:quia uolunt pro ſentẽtia ſua oĩ modo:ita ut ipſi dicant intelligãt: & ſi nullo modo poſſit & aliã partem intelligi uolunt. Odioſi : qa non eſt ad ueritatem hiſtoria ſed fictum. Interpella ores : qa alios ſequi non ſinunt tam ſũt obſcuri : quia magis faciũt dubitationẽ. Infantiſſimi :neſcientiſſimi & ĩperitiſſimi loquendi:quia neſciunt qd dicant. Nomen ſuũ:qa ſiquis interrogat qũo uocentur : timentes errare ſubiiciũt quæris de gente uł de patria aut dicũt ſe re uera neſcire quoniam parui erant cũ nomẽ ſibi impoſitum fuit:ſed tamen uocari ab aliis Guielmus. Refellemus:hoc fecit poſtea in libro triũ chartarũ : quem ſcripſit ad Trebatium:quẽ comẽtatus ẽ Boeti.pluribus chartis puta quattuordecĩ.

Vm diffinitiõe utemur:thema ſuperius poſitũ ẽ.Saturnius tribunus plæbis uolebat ferř legẽ frumentariam ĩ hunc modũ. placeat ſenatui populoq; romão ut frumentum diuidatur in plebẽ uerum prohibente cepione põtes & omnia diſtributa ſũt : accuſatur læſæ maieſtatis quod prohiberit tribunũ facere officiũ ſuũ:ex quo naſcitur controuerſia ꝙ ſit ledere maieſtatem:hoc autẽ ſæpe cõtigit in ſermonibus quotidianis hoc modo:fortiſſimus quidam uir fuit mio potius temerarius:diffi
uit quid ſit fortitudo. Afferemus breuem uocabuli diffinitionem:ponitur pro deſcriptione ſi
ificat enim utrũq; ſane dialectici queq; ita diſtinguunt:diffinitionem eſſe eam quæ declarat res
r eſſentialia ut homo eſt animal rationale mortale deſcripto uero eſt declaratio quædam alicu
s rei etiam per accidentalia ut homo eſt animal bipes:comatũ & barbatum:ſed utraq; tamen de
t eſſe talis quod conuertatur cum definito:puta idem ſit id quod eſt poſt uerbũ eſt : cum eo qđ
æcedit dialectici diffinitum & diffinitionem appellant breuem autem inquit pro neceſſaria ta
en ut homo eſt animal non autem eſt res quædam habens in omibus membris animam. Et ra
onem:non autem habens deſcriptionem in omni re confidenda:dicitut autem deſcriptio a græ
.ορωσ uel ορησιοσ Maieſtatem is minuit:ĩtellige ex parte Saturni accuſantis:quia cepioni nõ
nuenit. Amplitudo ciuitatis bene autem ciuitatis nõ urbis:quoniam maieſtas a maioribus dic
in ciuibus & maigraſtibus eſt non in menibus.amplitudo autem ut ſemper a doctis notata ẽ p̱
tentia cum dignitate. Suffragia & magiſtratus:& ſi maieſtas conſtat in libertate dandi ſuffra-
a & in conſiliis magiſtratuũ ergo leſiſti maieſtatem cũ deſturbaſti põtes & ciſtellã.tu interpel-
ſti ciuẽ ne daret ſuffragia ad hãc legẽ appellãdã:& me tribunũ uetuiſti apire cõſiliũ meũ populo
legis utilitate.Suffragia:dicũtur libertas deſignãdi per fabas uel teſtulas & non deſignandi uo
ntatem. Suffragatio uero exercitatio & actus neq; ſignificat auxllium:ut inquiunt multi.

Nempe igiur ita: diffinitio hæc in modum ſyllogiſmi facta eſt.ná hæc eſt tanquam una mino
diffinitio uero maior eſt.Item ex contrario:ex parte defenſoris.detrimento affecit:negat maio
Ille.n.dicit:qui tollit potentiam ſuffragandi maieſtatem ledit:hic uero qui detrimento afficit.E
non affici:negat minorem.Detrimentum dictum a detero:ſicut damnũ a deo. Sententiam uo
buli breuiter deſcribet:maieſtas eſt defendere rẽp.ab omni incomodo.Item prudens quidem
hic uir.nam cautelam habet magnam indecipiendo alios & lucrando. factum noſtrum cum
ſcriptione:cum ita ſit ego rempu.
ab incommodo ſeruaui cum pon
tes diſturbauerim:ea enim res ma
ximum icommodum erat allatu
ra. Ratio refelletur:uidetur tibi
ſeruare maieſtatem:cum eam dã
no afficis:quis diceret Gracchum
maieſtatem ſeruare:cum ipſe rẽp.
peſſũdabat. Si aut falſa: quia ali
ter dicis quã res ſeſe habeat:ut ſi di
cã:ſapientia eſt habere cautelam i
decipiendo:mõ aliquid lucretur.
Itẽ ſi ſeruaret cum detrimento rei
pu. ad quod creati eſſent cenſores
& dictatores ad imperium malo
rum & libidinem comprimendã:
aut inutilis:ut ſapientia eſt cautela
lucrandi per fas & nefas. Turpis
quæ affert:infamia magna prudẽ
tia eſt curare:ut corpus bene ſe hẽ
at quo ſeruato etiam ãimus ualet.
Aut iniurioſa: contra partes iuris
bonũ eſt ꝙ patres exhæredent fili
os puta ſi diceret:feciſti cõtra mo
rem o Cepio:quoniam officium
cenſoris eſt uetare malos non tu
um.
q Væritur.ſ.deſputando tam
ab accuſatore:q̃ a defenſor̃.
In tranſlationibus:in dilationibus
& commutationibus thema ſupe
rius fuerit poſitũ de eo qui ſubſtu
lerat uaſa ſacra de loco priuato: q
cũ accuſatus eẽt ſacrilegii dicebat
ſe non ſacrilegium:ſed furtũ com
miſiſſe:quoniam ea de loco priua
to ſubſtuliſſet. Actionem:ut ſi filius a debitoribus pr̃is iam mortui exigeret pecunias:illi nega
ſibi quicquam deberi:qm̃ nihil unquam eis mutuaſſet:ille autem ſe & hæredem:& filium:& eã
perſonam eſſe dicerem cum patre quia pecuniæ ſibi iure mutui debeantur.Actio autem nihil a
eſt quam uis & modus proſequendi in iudicio quod ſibi debetur. Petitionem ut ſiquis procu
tor uel alter inſtitutus dicat pro altero:& petat ut ſibi debeantur pecuniæ nomine ipſius litigãt
Aut executionem ut ſi duo litigarent:& lite adhuc pendente alter recederet:& alium pro ſe d
tem relinqueret qui cauſam ſuam exequeretur. Alio modo habeat:ut ſiquis pignus tollat alt
priuſquam uocetur unus. Alio tempore:ut ſiquis petat a debitore pecunias in calendis maiis
debeat calendis auguſti. In altera lege:debeo tibi pecunias nomine penſionis non mutui: q
non mutuaſti quicquam. Num alio loco: petis apud ædiles:cum clericus ſim:& ad epiſcopi
ius meum pertineat. Num alio quærente:hic non poteſt petere quia ſeruus eſt. Agente:qa
es in aliena poteſtate:non potes cauſam agere pro quo quam:uel ſerui non poſſunt eſſe teſtes
Moribus:ſunt adhuc aliquæ ciuitates:in quibus epiſcopus dat iura tam epiſcopalia quã ſecula
Dicit ergo moribus & legibus reperientur:quia per leges & cõſuetudines quomodo hæc fieri
beant cognoſcetur.

Nempe igitur tu & populum ſuffragio & ma
ſtratum conſilio priuaſti:cum pontes diſturba
Item ex contrario maieſtatem is minuit qui a
plitudinem ciuitatis detrimento afficit.Ego nõ
feci:ſed prohibui detrimenta ærarium conſerua
libidini malorum reſiſti: maieſtatem omnem i
rire non paſſus ſum.Primum igitur uocabuli ſ
tẽtia breuiter & ad utilitatem cauſæ accommo
ta deſcribetur. Deinde factum noſtrum cum u
bi deſcriptione coniungetur:& de ſcriptionis ra
ne aptabitur. Deinde contrariæ deſcriptionis
tio refelletur:ſi aut falſa erit: aut inutilis: aut t
pis aut iniurioſa.Id quoq; ex iuris partibus ſu
tur de iuridiciali abſoluta:de qua iam loquemu

De tranſlatione.

q Væritur ĩ tranſlationibus: primum num
qs eius rei actionem:petitionem:aut execu
nem habeat quam nõ oporteat: Num alio mo
alio tempore:alio loco:num alia lege:num alic
rente:aut agẽte: Hæc legibus & moribus de æq
& bono reperiuntur:de quibus dicetur in iurid
ali abſoluta.

De Ratiocinatione.

N cauſa ratiocinali primum quæretur quid
in rebus maioribus: aut minoribus: aut ſimí
us ſimilit̃ ſcriptũ: aut iudicatũ ſit. Deinde utrũ
res ſimilis ſit ei rei de qua agitur an diſſimilis.
einde utrum conſulto ea de re ſcriptum non ſit
ıod noluerit cauere: quod ſatis cautum putarit
opter cæterorum ſcriptorum ſimilitudinem de
ırtibus legitimæ conſtitutionis ſatis ditcum eſt:
ınc ad iudicíalem reuertamur.

De Iuridiciali abſoluta.

Bſoluta iuridiciali conſtitutíone utemur: cũ
ipſam rem quam nos feciſſe confitemur iur̃
ctam dicemus: ſine ulla aſſumptione externæ đ
nſionis. In ea conuenit quæ iure ne factum ſit.
e eo cauſa poſita dicere poterimus: ſi ex q̃bus p̃ti
us ius cõſtet cognoueríus. cõſtat igr̃ ex his p̃tibus
atá lege: ɔſuetudíe iudicato: æquo & bono pacto

N cauſa rationali: in qua multæ legeſ non propriæ ſed a ſimili ſumptæ afferebantur hoc mõ
Maleolus matrem occidit: in carcerem coniicıtur: teſtamentum facit: & adeunt hæreditatem
ernı: & priuatur: eam ipſe petit his legibus ſumptis a ſimili. primo ꝙ furioſuſ ſit: quoniam furo
ſt matrem occidere. inde quia teſtamentum furioſi nullum eſt: & pro nihilo reputatur. Poſtre
quod ſi moritut quiſpiam ab inteſtato: puta ſi teſtamentum nõ ualet: hæreditas uicinioribus
ur. Siquid in rebus maioribus: in maioribus teſtementitis ſemper quod iudicatum eſt: aut qđ
inſtitutum ẽ a teſtatore: uel quod
ſeruari debeat: & hæreditas perue
niat ad eos quos teſtatur inſtitue
rat. Aut minoribus uult quod ſiqſ
occiderir ſeruum iudicet furioſus:
quáto magis qui matrem. Aut ſi
milibus: quidam olim occidit pa
trem & reus patricidii iudicatus ẽ:
ergo qui matrem negat a ſimili iu
dicandus eſt. Aut iudicatum: ſe
cundum eas leges: quas non queri
mus fieri. Vtrum ſimilis: quia ſi
quis occiderit matrem non minuſ
peccat quam ſi occiderit patrem.
Vtrum conſulto: noluerunt facer̃
tot leges de re. Eadem conſulto:
enim conſtitueretur facere legem
de matre: quoniam de patre ſatis
ſcriptũ erat: quæ res æque ad ma
trem qui ad patrem pertinere pu
tauerunt. In his autem partibus is
plus poſſe uidebatur qui plus ha
buit eloquentiæ cum & ad accuſa
torem & defenſorem pertineát.
De partibus legitimæ. ſ. quæ eſt
de ſcripto & ſententia. Reuerta
mus. ſ. tractando per regulas artis
diffinitionem ſuperius breuiter &
loco de guſtationis datum.
a Bſoluta iuridiciali: ea par
te iuris quæ eſt per ſe per
fecta & alieno nõ indiget auxilio
ı quo concedimus factum & ſcriptum Feciſſe confitemur: in hoc differt a coniecturali. Sine
ſumptione: per hoc excludit partem iuris aſſumptiuam. Iure ne ſit factum: ut ait Quintiliáus
ıs quæritur per hæc uerba iure an iniuria: oportet uel non oportet: recte uel non recte: decet uel
on decet: ergo hæc pars maxime uocatur qualitatiua uel generalis: quoniam genus apud orato
s pro ſpecie ponitur. Quæri conuenit: tam ab accuſatore: quam a defenſore hoc modo occidi
ı filium occidi & recte feci: ideo non recte feciſti. De eo cauſa poſita: ideſt præpoſita con
ouerſia de iure: ideſt utrum aliquid iure: an iniuria factum ſit. Notandum autem eſt ꝙ ut a iu
s conſultis diffinitur. Ius eſt ſcientia & ars æqui & boni quod ad homines pertinet: unde hæc cõ
itutio græce uocatur dichilogia fas uero deorum eſt. Præterea ſciendum ꝙ duplex eſt ius. ſ. ſcri
tum & non ſcriptum. ſcriptum ius ex iis partibus conſtat. ſ. legibus quæ ſunt ad rem pu. gubernã
lam & continendam & plebiſcitis: quæ ſunt ſtatuta facta per tributos & ſenatus conſulta: que a ſe
atu inſtituta ſunt: itẽ ex decretis principũ quæ ſũt ab ĩperatoribus ex auctoritatibus prudentẽ q̃
iudicibus ab reliquis a magiſtratibus facta ſunt. Ius autẽ ſine ſcriptis eſt quod de more conſtat &
ic diffinitur. Ius ex more eſt: ꝙ longa uetuſtate cõprobatum eſt & differt a ſuperiori ꝙ illud ĩ ſcri
tis: hoc ſine ſcriptis: illud poteſt nouũ hoc ſemp uetuſ eſſet debet: illi nunq̃ contradicitur: quia pe
a conſtituta facit aſſentiri: huic omnes ſponte ſequantur: neq; quemq̃ cogit. Præterea aliud ius ẽ
quod appellatur ciuile quod ad ciues pertinet: ut ſi dixero nemo in nocte ambulare ſine candela
udeat aliud eſt quod dr̃ ius gentium: ut ſi dicat nemo poſſit ducere pluſquam unam uxorem.

Natura ius eſt quod cognationis aut pietatis ca
ſa obſeruatur: quo iure parentes a liberis a pare
tibus liberi coluntur. Lege ius eſt id quod popu
iuſſu ſanctium eſt: quod geuns eſt ut in ius e
cum uoceris. Conſuetudine ius eſt id quod ſine
ge æque ac ſi legitimum ſit uſitatum eſt: quod g
nus eſt id quod argentario obtuleris expenſum
ſocio eius recte repetere poſſit: Iudicatum eſt
de quo ſententia lata eſt: aut decretum impo
tum eſt. Ea ſæpe diuerſa ſunt: ut aliud alii iud
ci: aut prætorii: aut conſuli: aut tribuno pl
bis placitum ſit. et fit ut de eadem re ſ
pe alius aliud decreuerit: aut iudicauerit:

Naturæ ius eſt. i. naturale ius quod quadam natura ingenitum eſt unicuiq; animali: ut appete
ſolem. Cognationis: ſicut patris ad filium uel econuerſo: quoniam filius obligatus eſt pr̃i: iu
naturali impellente aut pietatis: ſicut erga maiores & maxime erga deum: unde etiam pro relig
ne ſæpe ponit quam græci uocãt obſeuiam. Obſeruatur: cuſtoditur uel ueneratur. Quo iure
plicat ad propoſitum. A parentibus liberi colunt: puta ſi pater propter filios paſcendos in fu
to deprehenſus eſſet is poterit ſe tutari iure cognationis ꝙ amor ei ingenitus erga filios eum ip
lerit. Aut parentes a liberis: ut ſi
quiſpiam pater per uim lictorum
traheretur in carcerem: & filius ue
tuiſſet. accuſatur igitur filiuſ quod
magiſtratus uiolauerit: poterit ſe
excuſare iure naturali: ꝙ pietas pa
tris eum coegerit a pietate etiã ſer
uata erga deum hoc modo. Si ali-
quis ſacerdos uel uir religioni de-
ditus uiderit alium res ſacras furã
tem ciuem occiderit: cum eas res
deponere nollet. Lege ius eſt: cũ
lex ſit ꝙ filius moritur inteſtatus:
forte patruus hæreditatem occu-
pat: uetatur a filio qui uocatus in
iudicium excuſat ſe lege: & filius:
non frater mortui patris poſſide-
at. Lex autem eſt: quæ fit in ſcrip
tis concedente ſenatorio ordine
& populo per hæc uerba ferentis
legem ſic uelitis: iubetis ne. San-
ctium: pœnas ſanguinis firmatum
inde cogit ſemper: cum nos ipſe
permittat: ut ſi dicatur: quicũq; hominem interfecerit capite priuetur: unde magiſtratus quibus
poteſtas: ea ſacroſancta uocantur: ut erat poteſtas tribunitia: cuius reuerentiã ſiquis læſiſſet pœn
ſanguinis dediſſet. Quod genus uerbi gratia: ut in ius eas cũ uoceris quidã uocat ſeruũ ĩ ius: qu
ĩ crimine deprehenſus ſit: negat is: qm̃ ſerui ſub iure prætorio nõ ſunt cũ alterius ſit ptãtis ille eut
cogit per legem quæ dicit: ut oẽs qui uocati ſint in ius ꝗprimum uẽiant. Cõſuetudine: ut ſupr
diximus multis modis differt ius a more: a iure ſcripto ſed addit hoc aliud ꝙ locus legis ẽ uel tab
la uel charta: uel codex. ſed locus conſuetudis ẽ ipſa memoria. Ac ſi ſit legitima: id ẽ ĩ lege ſcriptũ
Vſitatum: ĩ hoc frequentatiuo incluſit propriam naturã conſuetudis quæ ex longa uetuſtate cõt
netur. Quod argentario: id ẽ ꝙ uni trapezitæ: uel menſario: ut appellat ſæpe tullius depoſiti leg
commiſeris. Repetere poſſis: quidã trapezita centũ deponit aureos. & in mercaturam profici
ſcitur: interea moritur is q pecunias ſuas a ſocio poſcit: qui cũ neget ſe ab eo quicꝗ accepiſſe iur
conſuetudis allegare poteſt: & dicere ꝙ mos ſempet ſeruatus ẽ ꝙ q hæreditatem teſtatoris hẽt:
pro omni re parentibus reſpondere debeat. De quo ſnĩa lata eſt: hæc ẽ declarata in aliqua cã pe
uerba iudicis uel prætoris: uel alterius magiſtratus allegauit in ſimili cã ut idem in præſenti cauſ
iudicent: quod etiam in illa præterita iudicatũ dicãt. Hoc mõ non recordamini iudices iam tribu
annis cũ controuerſiam apud prætorẽ urbanũ agitatã: & iudicatam hoc mõ fuiſſe: ut frater tãqu
filio hæreditas cælata ſit: quare ueſtrũ eſt ut maiorũ noſtrorum ſententiam imitemini: aut decre
tum quod ptinet ad ſenatores: & fiebat hoc mõ: prouinciales q in ſingulas prouintias mittebant
perſæpe utebant prætores ciuitatũ ſententias ſuo arbitrio ſemp ferre quapp ipſe ad ſenatũ pſcri
bebat: ut de ea re ipſa indicarent: quã prouinciales uetuiſſẽt: quo facto decretũ eẽ interpoſitũ eẽ d
cebant. Aut ꝑtori: quia poteſtatẽ hẽbat ferendi & tollendi leges ſuſpẽdẽdi: & reliqua ꝗ ipſis pla
cuiſſent: unde catexochin ius honorariũ uocatũ eſt ius prætorium. Aut conſuli: pp maximam e
rum poteſtatem: quia ipſi nihil a regibus differebant: niſi quod annui tantummodo erant: cũ ill
ppetuo eſſent: aut tribuno plæbis qui cõſtituti ſunt: ut plæbem tueatur a conſiliis ſenatus. Vnd
nihil: licebat fieri ſine tribunis: quoꝝ potentia pp multitudinẽ plæbis & dignitatẽ ſignificauit Ci
in epiſtola ad Thermetẽ legatũ: ubi ait: cur ego te uelim ĩcidere ĩ terrores tribunitios: quapp Va
lerius quoq; antias eum magiſtratum facem tribunitiam ſæpe commemorat. Aliud decreuit
quantum ad decretum ſenatus interpoſitum iudicauit ad reliquos ut magiſtratus & iudices.

Cúm man dati ageretur: quidam aureos centum commiſerat mercatori in mercaturam profi-
enti: is in itinere mortuus eſt: is qui commiſit ab hærede pecunias repoſcit: neq; ille quicquã
debere lis ad. M. druſum defertur: qui pro petente ſententia tulit: unde uero ad textum Iulium
ata aliter iudicata fuit. Iudicium reddidit pro uoluntate petentis iudicauit hoc eſt dixit au-
s petitori reddendos. Mandatum autem eſt officium gratuito ſuſceptum: unde mandatarii
t quibus illud committitur. Lucilium poetam: ſcilicet ſatyricum. Nominauit: ideſt nomi-

gẽus. M. druſus prætor urbãus qđ cũ hærede
ndati ageretur. Iudicium reddidit: Sextus Iul
s non reddidit: Item Caius Celius iudex ab
uit iniuriarum eum: qui Lucilium poetam in
na nominatim læſerat: Publius Mutius eum
i, L. Actium poetam nominauerat condem
uit. Ergo quia poſſunt res ſimili de cauſa diſ
iliter iudicatæ proferri: cum id uſu uenerit iu
em cum iudice: tempus cum tempore: nume
n cum numero iudiciorum proferemus. Ex
uo & bono ius conſtat quod ad ueritatem &
nmunem utilitatem uidetur pertinere. Quod
us eſt ut maior annis. lx. & cui morbus cauſa
gnitiorem det. Ex eo nouũ genus conſtitui con
nit ex tempore & ex hominis dignitate. Ex pac
ius ẽ ſiquid inter ſe pepigerunt: ſiqd ĩter quos

ne proprio appellauit: apud ma-
iores uetitum fuit & pena conſti-
tuta his qui maiores ſe ſine nomi-
ne dignitatiſ uocaſſet. Vſu ue
nerit: hoc eſt cum hoc contingerit
dicunt autem rationes ad exercita
tionem docet enim quomodo de
beamus oſtendere per regulas iu-
ris aliquid fieri uel non fieri debe
re quamuis ſi aliter ab aliquibus
iudicatum iudicem cum iudicem
conferemus alterum altero præ-
ſtantiorem eſſe dicemus hoc mo-
do: imperitus quidem ille iudican
dus eſt iudex qui hoc ita iudicauit
cum conſtet per textum ipſum iu
ris uel legem alio pacto fuiſſe iu-
dicatum: quia huic potius qui ex-
cellentior habetur fides eſt adhi-
benda. Tempus cum tempo-
re: nondum condita erat lex q; fi-
lius ſuccederet patri: quoniam il-
lud iudicatum fuit quod fratri de
be ent: aut tempora turbulenta
erant, & belli coſa: itaq; cum leges
ſileant inter arma illi iudicato cre-
dere nullo mõ debemus. Nume
rum cum numero: quamquam

o iudicatum ſit fratrem ſuccedere debere: tamen credere non oportet: quoniam multi & innu
rabiles aliter ſe habere rem iudicarunt. Ex æquo: & bono hoc genus iuris ex æquo & bono:
ando per diſpenſationem nouæ legis mitioris mitigamus ſeueriorem legem ad utilitatem cõ-
nem ciuitatis hoc mõ lex erat q; nemo crearetur ĩperator ante uigeſſimũ quartũ annũ forte cõ
t q; duo ſcipionis hyſpania profligati ſũt Cui rei niſi romani prouidiſſent ſtatus eorũ peſſime
uiſſet. itaq; facta eſt mitior q; licebat ante uigeſſimũ quartum annũ imperatorẽ creari: electus
tur eſt. Scipio qui ſi accuſaretur q; contra legem creatus eſſet: & lege æqui & boni poteſt accuſa
græci. n. uocant hoc genus iuris epichia: & bene latini uocant æquũ & bonum: qm̃ ex legis uni-
fractione ius aliquando ſeruatur & utilitas conſequitur. Maior annis. lx. cum lex ſit ſupra q; ſe
& ægroti per eam legẽ cogerentur. Itaq; mitigamus & ſcriptũ eſt q; inter ſexagenariũ annũ li-
t non ire in ius mõ cognito rẽ pro ſe det diſtinguunt autem iuriſcõſulti cãrum defenſores hoc
do q; procurator eſt cãm alienam agi in loco abſenti: puta ſiquis exiſtens ferrariæ mittit bono
m quempiã qui pro ſe cauſam dicat itaq; pro abſenti datur cognito alicui præſenti & propin-
o: ut ſiquis cauſam dicat pro altero utiq; ĩ eadẽ ciuitate exiſtente patronus eſt: q pro alio orat &
dit ad aduocatum: aduocatus autem eſt q recipit cauſã. Nouũ ius conſtituti conuenit: hoc eſt
uenit condere nouam legem: quæ diſpenſet & mitiget priorem ſeueram. Ex tẽpore: pro in
nmoditate temporis: ut de exẽplo Scipionis ſupradicto: uel unicuiq; ex neceſſitate uis petere
bus ſacietas & nõ faciatis. Ex dignitate hominis: ut ſi diſpenſet lex ſuperius dicta ĩ ius eamus
n uocem hoc mõ liceat uxori in ius uocare nõ ad ius ſeculariũ: ſed ad epiſcopatũ cãm ſuã dice-
nã uidebant in honeſtũ matronã ad prætorẽ ire. Itẽ ſi lex eſſet talis principi: liceat unũ q pro ſe
dicat ex hiberno tẽpore eẽt principẽ quot diebus in publicũ prodire. Ex pacto ius ẽ. i. ex priua
conuentione. eſt. n. duorũ uel plurium in idem cõſentiens ideo a pace dictũ putant q; eo facto
er diſcordes concordia facta ſit. Pepigerit: quantum ad ſolẽnitatem uerborum & ſcripturarũ.

Conūenit: pertinet ad pactum quod ſine ſolēnitate fit: puta ſine teſtibus ſtipulationis & leg
uerborum ſtipulatione. Pacta ſunt quæ legibus ſeruanda ſunt: alias pacta ſunt: quæ leges ſp
te conſeruant: quia cum ipſis legibus conueniunt: & ſuper legibus fundata ſunt hoc modo. lex
nemo operarius pluſquam decem ſolidis operam unius diei exiſtimet: uenit unus eius opera
petens: & ambo conueniunt ut decem ſolidi ſoluantur: ſicut lex præcepit: & nō eſt contrarium
R ē tibi pangunt orationem pangunt: hoc genus pacti quod fit ſecundum leges: non eget ali
ſolēnitate: nec teſtium: nec alteriuſ ſtipulationis: ſed nudis tantum uerbis: & ſimpliciter componitur quoniam propter leges uideri nō poteſt. Itaq; cum rē paciſcitur ſola oratio requiritur & uidetur pertinere ad illud quod dixit pepigerit: hoc uerbum autem pango antiquum eſt. nam nos dicimus pango. In comitio aut in foro p exēpla ipſe quo Romulus & Titus tatius in unum regnū conuenere: fecerunt hoc pactum quod licitū eſſet eis dare iura ſiue in comitio: ſiue in foro iuridiciali: cum tamen ea loca diuerſis officiis conſtituta eſſent. nam comitium erat locus ubi conueniebant cum aliquid de ſtatu ciuitatis erant tractaturi: Forum autem iuri dando conſtitutū ē. Hoc autem pactum ſine aliqua ſolēnitate ſtipulationis uel teſtiū uel ſcripturarum obſeruant: quia non eſt contrarius. Coniicito: cōducito. Sunt autem pacta: hoc ē alterum genus pacti: quod ſit licet contra leges tamen ſeruatur propter ſolennitatem teſtium ſtipulationis ſcripturæ hoc modo de utroq; pacto. Exemplum oſtendum eſt: quod accedit ad operarium: & uno die eius operam conducit decem ſolidis ſicut ē ex i re: hoc eſt pactum quod ſeruatur legibus: uerum ſi penuria eſſet operariorum: & unus peteret ginti ſolidos: cum de iure non dentur niſi decem: tunc ſtipulatione & ſolēnitate opus eſt: & t ſeruatur hoc pactum ſine legibus: quoniam pacta ſolennitate facta dicuntur frangere leges. igitur partibus: concludit partes iuris per quas nos poſſumus demonſtrare utrum aliquid iure iniuria factum ſit.

conuenit. Pacta ſunt quæ legibus obſeruanda ſ
hoc modo. Rem ubi pangunt orationem pang
in comitio: aut ī foro ante meridiem cauſam c
iicito. Sunt item pacta quæ ſine legibus obſeru
tur ex conuentu: quæ iure præſtare dicuntur. H
igitur partibus iniuriam demonſtrari: ius con
mari conuenit: idq; in abſoluta iuridiciali ſeru
dum uidetur.

De Comparatione.

c Vm ex comparatione quæretur utrum ſati
fuerit agere id quod reus dicat ſe feciſſe: a
id quod accuſator dicat oportuiſſe fieri: primu
quæri conuenit: utrum fuerit utilius ex cont
tione: hoc eſt utrum uenuſtius facilius cond
cibilius. Deinde oportebit quæri ipſum ne

c Vm compatatione: exequitur nunc ſecundam pattem iuridicialis: quæ dicitur aſſu
ptiua: quam in plures partes diuiſerat. thema ſuperius poſitum Pompilii fuit q
cum in anguſtias montium deueniſſet a gallis obſeſſus eſt. & tandem ut exercitum li
beraret impedimenta reliquit: accuſatur quod ſtatum romanum prodiderit: quod romanu
eſt ſemper in armis eſſet. nec unquam quieſcere: quod cum arma perdiderint neceſſe eſt ut r
mani hoſtibus ſuccumbant. Quæretur. ſ. improbando defendendo facta pompilii. Vtru
fuerit ſatius: quæro a uobis iudices: utrum fuerit melius arma duntaxat: aut uiros ſimul cu
armis perdere. Contra ſi exercitus totus cum hoſtibus egregie pugnaſſet licet cum armis
teriſſet ſtatus romanus maiorem laudem & fructum reportaſſet. primum poſito caſu ad u
que litigantem pertinet. adhuc oſtendit regulas perfuſas: quibus uterq; utatur. Ex contentio
ne: ideſt comparando utilitatem & damnum reipublicæ permiſſionem armorum tantum:
armorum cum uiris ſimul: hoc eſt ſtat expoſitiue. exponit enim quid ſit utile. Sciendum
eſt enim ſecundum philoſophos utile ab honeſto ſeparari non poſſe. Venuſtius: ad lau
& formam: quæ romanis fuit ingenita. Equidem non uideo quæ honeſtas ſit cum in
modis maximis pugnare: quin potius temerariis infamia affert facilius pugnando exerc
adduxiſſe. Conducibilius: maior utilitas rei pu. acceſſiſſet ſi gladiis ſtrictis iter feciſſes c
arma turpiter dimittere cum romanum ſit pugnando penitus mori quam turpiter uiuere.

)portuit iudicare:fuit ne conceſſa licentia iudicandi utrum fuerit magis utile illud quod feciſti
:nim ad ſenatum pertinebat. Interponetur ſuſpitio:non ē mirandum ſi hoc fecerit: quoniam
ıper habuit odium militum ſuorum.Itaqꝫ contentus fuerit hoc eueniſſe:ut iracundiam cum in
nodis militum exaturare potuiſſet : uel ſiquis dubitet eum grandem pecuniam ab hoſtibus
epiſſe cum ſemper auariſſimus fuerit. Sed dolo malo:cū odium habuerit in oēs milites arma
niſit:nō ut utilius putaret:ſed ut iram ſuam exaturaret. poterat ne uitari:nō debuiſti conſide-

ortuerit iudic are utrum fuerit utilius an alioꝝ
erit utilius ſtatuendi poteſtas. Deinde interpo
tur ab accuſatore ſuſpicio ex coniecturali cōſti
tione:quare putetur nō ea ratione factum eſſe:
ıod melius deteriori anteponeretur:ſed dolo ma
negocium eſſe geſtum de aliqua probabili cau
. Deinde quæretur potuerit ne uitari ne eum lo
ım ueniretur ab defenſore contra refelletur ar
ımentatio coniecturalis de qua ante dictum eſt:
is ita tractatis accuſator utetur hoc loco commu
i in eum qui inutile utili præpoſuerit:cum ſtatu
ndi non haberet poteſtatem. Defenſor contra
os qui æquum cenſeant rem pernitioſam utili
ræponi : utetur loco communi per conqueſtio
em:& ſimul quæreret ab accuſatoribus & ab iu
icibus ipſis quid facturi eſſent ſi in eo loco fuiſ
ent & tempus locum rem deliberationem ſuam
onet ante oculos.

De Tranſlatione.

T Ranſlatio criminis eſt cum ab reo:facti
cauſa in aliorū peccatum tranſferetur:in qua pri
num quærendum eſt uere ne in alterum crimen
tranſferatur . Deinde ſpectandum eſt

rare ſi i anguſtias iuiſſes te nō inđ
poſſe ſine incommodis exemptu-
rum.itaqꝫ nō poteras potius collē
aſcendere quam in uallem & āgu-
ſtias deſcendere. Ad defenſorem
cauſa refelletur: quomodo ꝙ pe-
cuniam & pro parua utilitate ſub
iſſem ingens damnum & uitæ pe-
riculum:nonne ſciebam ſi id feciſ
ſem romæ poſtea puniundum fu-
iſſe:aut quomodo pro odio mili-
tum id feciſſem non ni fuiſſet mi-
hi maior ignominia ex turpi dedi
tione quam utiliatas & iracundia
exaturata. His ſic tractatis: poſi-
tis regulis ab utraqꝫ pte & cōfuſas
& ſeparatas adiungit locos cōmu
nes pro utroqꝫ. Accuſator utetur
loco cōi:ſi dimittitis iudices Pom
pilium ipunitum conſiderate quā
tum periculum ſtatui romano fa-
ctum ſitis & enim omnes impera-
tores paruo periculo audebūt de
utili iudicare & ſtatum noſtrum ī
pericula coniicerent per maxima
cum id ad ſenatnm pertinear. Per
conqueſtionem:duo ſignificat &
locum miſericordiæ & ſit conſide
raī qui ſtatus imperatorum ſit ha
bent multos fautores cum fortu-
nā habent proſperam:ſi uero per
dunt omnes perſequuntut haben
da certe nobis miſericordia cum
de tanto culmine poteſtatis & ho
noris ad tam infimum ſtatum per
uenerim:ut per conqueſtionē hoc

eſt per lamentationem hoc mō infœlices certe ſunt īperatores oēs q licet oīa pericula pugnando
pro re pu.ferant tñ non poſſunt ciuibus ſuis ſatiſfacere.Quod facturi eēnt:quæro ab oībus ueſtꝝ
quid faciendū putauiſſetis ſi i eo ſtatu fuiſſetis. Tempus ante:oculos:conſiderate incomoditatē
temporis erat mēſis auguſti:non erant pluuiæ arditas maxima:uel erat hyemis.Itaqꝫ cū nō poſſe
mus ſtare ſub aquis neceſſe erat diuertere in eo loco.ubi oīa erant parata ad hyemandū. Rē era-
mus:oēs bello fameqꝫ cōfecti:unde milites minabant̄ ſe ad hoſtes fugituros. Locos:locus erat ſte
rilis:ſaxoſus:aquis i mmunis neqꝫ fōtes:neqꝫ flumina habebat :quibus equi hoīes q̄ uti poſſent.
t Ranſlatio criminis:ab aliis dr̄ relatio:uel ſtatus cōpenſatiuus eoqꝫ par pari uideant referre
is q dicit ſe occidiſſe quēpiam:qm̄ ēt ipſe in ſimili crimīe peccauiſſet:thema poteſt eē duplex
uel oteſtis q Clytemneſtrā occiderat:aut oratiæ a frē occiſæ qm̄ i publica lætıcia ſola plorabat ma
ritū & nō fratris ſalute lætebat̄.hiſtoria ē nota:horum autē exemploꝝ alterutro utemur & textus
requirere uidebitur. Cauſa facti puta mors agāmēnonis:aut lachymæ oratiæ. In aliorum pec-
catum tranſferre:in hac autem cauſa non defendimus peccatum:ſed cauſam per compenſationē
alterius facti.In qua primū quærendum eſſe uerū ne det regulas tractandi:dicit ergo uidēdū eſt p̄-
mo ſi ille qui occidit aliū moriatur morte.Aut illa quæ deflet maritū & non fratrem:ſicut oratia .

Aeq; an magnũ ſit: occidi matrem. nã ipſa patrem meũ occiderat: quod æque indignũ fuit. C tra uero debuiſti oratiã occidere: quia lachrymæ non ſũt nere cã occiſionis. In qua alius pecc uerit: licet Clytemneſtra occiderit patrẽ tuũ: non tamẽ debuiſti eã punire: cũ turpiſſimũ ſit eos tari: quos ĩprobas. Item nõ eſt imitandus malus mos: ut hæc tm̃ pro lachrymis occiderat. Iud um ne anteferri: leges ſũt conditæ: ut ſiquis peccauerit puniatur a iudicibus & nõ ab aliis. Cu factũ iudicium non ſit: ſũt hic duo peccata conſideranda: & mors matris quod ẽ contra oẽm pi tem & ꝙ eam indẽnatam occidiſti factũ. ſ. ex culpa tua: quia tu occidiſti eam. Locus cõis: non dubium ẽ ꝙ quotienſ uiolentia regnat & nõ ius: ꝙ ciuitas non eſt ciuitas: ſed latrocinium. nã ad qd ergo ſũt inuẽtæ leges & magiſtratibus. Percũctabitur cum dicas recte abs te occiſam eſſe matrem Quæro abs te ſi tu iudicas recte te occidi anteq̃ iudicaris ualidũ qdẽ hoc argumtũ ẽ. Quid credis alioſ facturoſ. ſ. hoc tibi cõcederent. oĩa iura cõfoderẽtur: & oẽs inimicos ſuos occiderit. Si ipſe accuſator: quid diceres ſi ego eadẽ ratione te occiderẽ indẽnatũ? nõne eſſet procedere ĩ infinitũ? Defenſor facti atrocitatẽ: cõſiderate iudices qd ſit occidere ſ̃gẽ qd occidere maritũ ſuũ. & nõ ſolũ non dare pœnas ſuas: ſed ẽt regnare cũ adultero. Rẽ: conſiderate quãtus dolor: quanta ignominia ſit uidere occiſorẽ patris regnãtẽ. Locum regina erat & ĩ arce ſe cõtinebat. Itaq; in ius uocari nõ potuiſſet. Tẽpus: ea hora ſola erat: cũ mox ſtipatorum copia acceciſſet. Itaq; ſi diſtuliſſem fruſtra poſt ea in ius uocaſſẽ. Vtile in iudiciũ uenirẽ: utiliſſimũ iudices ẽ ad reprimendum malorum mereſ ſi ubiq; inueniantur: puniantur potius q̃ in ius uocare

Per q̃ ignoſci poſtulamus: ſi poſt conceſſionẽ facti unde poſſit oriri dubitatio quomõ ſit cõſtitutio: cũ nulla ſit cõtrouerſia. Soluit aũt ſic: quod in iuridiciali nõ oritur cõtrouerſia de facto ſic ĩ cõiecturali: ſed orit de recto: ul de uenia dãda: uel nõ dãda. Reus. n. dicit uenia eẽ cõcedẽdã: qa factũ ẽ non ſponte: aliter negat id fieri oporteſ̃.. Purgatio: dat diffinitionem: ſed poſterius tractabit negamus enim apud Ciceronem ſemper exponetur pro dicimus non. Conſulto factum negabimus: ſentibeam neſcio quem ſternentem itaq; cum uox eſſet credens eſſe canẽ hominẽ percuſſi.

Neceſſitudinẽ: q̃ dr̃ impellens nolentem fortuna: quæ dr̃ caſus impræmeditatuſ q impedit ne facias: quod uolebas. Imprudentiã: capit pro ignorantia. Primũ cõſiderandũ eſt: erat lex apd̃ rhodios ꝙ nulla nauis roſtrata uẽiret ad portũ: ꝙ ſi fieret ĩpune caperẽt & publica eẽt euẽit ꝙ nauis cyprũ cõtẽdẽs pro tẽpeſtate in portũ rhodioꝝ appulſa ẽ: ſup uenit q̃ſtor & eã petiit: ad iudiciũ differt: ita q̃ his regulis utẽdũ ẽ. Nũ culpa uẽtũ ſit ĩ neceſſitu. nũ pp tẽpeſtatẽ excuſãdus. nã ãteq̃ uentus eẽt non debebas appropiquare ad portũ. Nã culpa cõtra excuſãdus ſũ: qa longe erã a littore: & nauis erat uerſa in cyprũ: ſed uis tẽpeſtatis nauĩ uicit & huc ĩpulſa ẽ nobis inhibentibus.

an æquæ magnum ſit illud peccatum quod in a um tranſfertur. ac illud quod reus ſuſcepiſſe fat tur. Deinde oportuerit ne in ea re peccaſ̃ in qua a us ante peccarit: deinde oportuerit ne iudiciũ a te fieri. deinde cum factum iudicium non ſit d lo crimine quod in alium transferatur. oporte ne de ea re iudicium fieri: quæ res in iudicium nc dum uenit. Locus communis accuſatoris cont eum q plus cẽſeat uim quã iudicia ualere oport & ab aduerſariis percunctabit accuſator quid f tuꝝ ſit ſi idem cæteri faciant ut de ĩdemnatis ſu plicia ſumant quod eos idem feciſſe dicat. Qui ſi ipſe accuſator idem faceſ̃ uoluiſſet. Defẽſor e rũ peccati atrocitatẽ ꝓferet. in quos crim̃ tranſfer rem: locum tempus ante oculos ponet: ut hi qu audiunt exiſtiment aut non potuiſſe: aut inutil fuiſſe rem in iudicium uenire.

De Conceſſione.

Conceſſio ẽ per quam nobis ignoſci poſtula mus. Ea diuiditur in purgatõem & depreca tionem. purgatio ẽ cum conſulto a nobis factum negamus. Ea diuiditur ĩ neceſſitudinẽ: fortunam imprudentiã. De his ptibus ꝑmũ oſtẽdẽdũ ẽ: d inde ad deprecationẽ reuertendu m uidetur.

De Neceſſitudine.

Primum conſiderãdum ẽ num culpa uen tum ſit in neceſſitudinẽ: nũ culpã uen endi neceſſitudo fecerit: Deinde quærendum eſt

Quomodo uitari potuerit ſunt alia loca p quæ poteras nauigare:itaqꝫ cũ ſcires periculum eſſe tempeſtate ſurgente ne amitteres nauẽ aliud quærendũ fuit. Leuari non fuit tanta tempeſtas q̃ remis contra nitentibus & uelis non potuiſſetis ſuperare. Expertus rei ſit: multis modis potuiſſes euitare: ſed neqꝫ tentaſti: neqꝫ curaſti uitare. Itaqꝫ excuſandus nõ es. Quæ ſignificent id ꝙ conſulto factum: tu ſemper exercuiſti practicam & cũ ſcires multas naues circa littora noſtra uerſari ueniſti ut p̄dareris non impulſus a tempeſtate. Si maxima neceſſitudo: puta ſi fuiſſet ſeuera tanta tem-peſtas ꝙ nullo modo reſiſtere potuiſſes. Conueniat ne cãm: quid ad nos tempeſtas fuerit uel nõ fuerit quouis pacto puniendus es: nã lex noſtra nõ nominat tẽpeſtatẽ.

SI autem propter imprudentiam: atq duplex eſt ĩprudentia. ſ. facti & iuriſfacti. Itẽ duplex. ſ. facti proprii uel alieni ĩprudẽtia facti proprii nõ meret̃ ueniã puta ſiquis negaret ſe quicq̃ debitori cũ pecunias nõ mẽinerit ſe accepiſſe. facti alieni meretur uẽiam: ut ſiqs in alienã patriã proficiſcens cõtra mores eius patriæ arma geſtaſſet. Imprudẽtia quoqꝫ iuris duplex. ſ. ſcripti & non ſcripti. Non ſcriptũ ius meretur ueniã: ut ſi filius dicat ſe ignorare eſſe cõtra pietatẽ q ei contradicit. ſcriptũ uero nõ meret̃ ut ſiqs confiteatur p imprudentiã ſe pulſaſſe patrem: qm̃ nõ ſciret legẽ eẽ ꝙ q patrem pulſat hæreditate priuetur: hæc ãt de qua nũc agit̃ eſt imprudentia facti & meret̃ ueniam: tamẽ ut inqt Ariſtoteles in ethicis debet ſubſequi dolor: utrũ potuit ſcire an non. Notandũ ẽ ẽt quod aliq̃ ignorãtia ẽ craſſa: quæ ignorat ea: q̃ oẽs ſciũt: puta ꝙ non comedant̃ carnes ſabbato & hæc nõ excuſat̃. Si ãt aliqs ueniẽs rur̃ portauerit arma quæ ipſo abſẽte prohibita fuerant is ueniam meret̃: erat ergo lex quod nemo occideret ciuem: & omnis ſeruus factus liber eſſet ciuis: quidam habuit ſeruum quem moriens liberum facit abſente fr̃e: is cũ reuertit̃ ĩter aperiendum teſtamẽtũ ueniũt ad contentionẽ & ſeruũ liberum & ciuẽ occidit ergo lis ſic tractatur ex parte rei rure eram cũ factus ẽ liber: nec potui ſcire quod frater teſtatus ſit. nã claudebantur teſtamenta ſcripta per teſtatorẽ & teſtes nõ ſciebant qd in ſcriberent. niſi quod eo facto ſcribebãt ſe audiſſe illud teſtamẽtũ in ſcriptis nuncupatũ. Itẽ poteſt eſſe aliud exẽplũ. Rhodi lex erat qđ nemo ſacrificaret de uitulo: forte: qdam in tẽpeſtate uouerũt ſe ſacrificaturos de uitulo cũ eſſent ĩ littore: ẽ ergo imprudendia facti alieni. Verũ data ſit opera potuiſſe ſcire a multis cũ ingreſſus es ciuitatem ꝙ arma nõ ferebantur ſi queſiuiſſes quia lex erat publicata. Vtrũ caſu: nõ potui ſcire: qa interfectus fuit auus & ſubito facta eſt lex: quæ nõ dũ audita erat ab oibus. An culpa qa ſi cã p̄ncipalis in nos fuerit non meretur: ueniã & appellatur peccatũ uiolentum. Sed culpa: ergo duplici pœna mulctandus erit: & pp crimen: & pp ebrietatem uel amorem: ut ſi dixiſſet ſe uoluiſſe. igredi ad amicam riualem ni uidiſſet. Iracũdia: ſi riualis contendiſſet & ad iracundiã prouocaſſet. Cõiecturali conſtitutione: profecto ſciebat eum ciuem ſed ſimulabat. nã ſemper fuit ſibi inuiſus. Ne ſatis præſidii: occidiſti hominem & ciuẽ romanum: itaqꝫ non ignorantia excuſat peccatum.

CVm in fortuna: quæ dr̃ accidentale impedimentũ ad res humanas: ciues cã ab omnibus ignoratur. Caſus uero generalis pertinet ẽt ad res inanimatas ut mari domibus eſt autem uocabulũ medium ſicut græci dicunt demonem tam fœlicem q̃ infœlicem thema hoc: imperator qdã

quomodo uis illa uitari potuerit: ac leuari. Deĩde is qui in neceſſitudinem cauſam conferet: exptus ne ſit qd contra facere: aut excogitar̃ poſſet. Deĩde num quæ ſuſpitiões ex coniecturali conſtitutione trahi poſſint. quæ ſignificent id conſulto factum eſſe quod neceſſario accidiſſe dicitur. Deinđ ſi maxime neceſſitudo quæpiam fuerit conueniat ne eã ſatis idoneam cauſam putari.

De Imprudentia.

SI autem imprudentia reus ſe peccaſſe dicet p̄mum quæretur utrum potuerit ſcire an nõ potuerit: deinde utrum data ſit opera: ut ſciretur au non deinde utrum caſu neſcierit an culpa. Nã q ſe propter uinum aut amorem aut iracundiam fugiſſe rationem dicet: is animi uitõ uidebitur neſciſſe non imprudentia. Quare non imprudentia ſe defendet: ſed culpa contaminabitur. Deinde cõiecturali conſtitutione quæretur utrum ſcierit an ignorauerit: & conſiderabitur ſatis ne imprudentia præſidii debeat eſſe cum factum eſſe conſtet.

De Fortuna.

CVm in fortunam cauſa conferetur: & ea re

in monte caſtrametatus propter uicinitatem hoſtium in uallem deſcendit ut tutus eſſet: uenit: ꝙ propter nimiam pluuiam ſubitam magna pars exercitus periit accuſatus: eſt & quæritur utrum dignus an non dignus ſit pœna unde poſſet quæri ſicut ſupra quomodo ſit conſtitutio: ubi non ē controuerſia. Soluit autē quod licet non ſit in pͥma parte hoc eſt in facto: tamē eſt in defenſiōe. In fortunam conferatur: hoc tantum dicit imperator ſe amiſiſſe exercitum propter ſubitam & ipræmeditatem pluuiam. Defenſor: imperator qui amiſit exercitum. De neceſſitudine: primo num culpa uentum ſit ut quare caſtrametatus ſit es in uallibuſ nō debebas conſiderare fortunam: quæ fieri poſſet. Nū neceſſitudo: ego diſceſſi de monte in uallem ut eſſē magis remotus ab hoſtibus & tutior: tum impellente fortuna effugere non potui. Vitari: non potuiſti ſtare in monte quis impediebatur. Aſt leuari: tum potuiſſes effugere uel defendere a pluuiis aliquo modo ſi uoluiſſes. Expertus ne ſit: cum ſenſiſti pluuias tempore noctis tentaſti ne ſi poſſes euitare. Inter ſe finitimæ: propinquæ pares. nam ut in ueteri ait diuerſis reſpectibus fortuna poteſt neceſſitado eſſe & econtra. Tamen iudices commoratur: confitenti ſe peccaſſe cōdēnatur: datur qui cum hoc ipſe fateatur & tamē uerbis ſuis iudicium tardat nullā mœretur ueniam: uerum tamen licet confiteatur ſe peccaſſe: nō tam̄ fatetur punitionem: quoniam eſt ex fortuna peccatum. Defēſoris humanitatem. ſ. locus communiſ: conſiderate iudices nullam eſſe rē in rebus humanis: quæ non ſit ſubiecta caſibus & fortunæ: quæ profecto in omnibus dominatur. Miſericordia: ueſtrum eſt miſereri nō ſponte peccantium: ſed qui a fortuna miſerabiliter decepti ſunt. Voluntatem: ſpectari conſiderandum eſt in omni peccato: quo animo & quo cōſilio quis peccat: &. n. ego id feci: ut ab hoſtibuſ ſepararer & exercitum ſeruarem incolumen. In his fraudem: non conuenit igitur iudices eos puniri qui ſponte non peccarent & digni ſunt uenia. Sciendum eſt differentiam eſſe inter malū facere & malefacere quod male facit aliquis cum mala præceſſerit uoluntas: malus autem fecit cum bonus præceſſerit animus & inde a fortuna decepti ſunt famulus & dominus inter bonum facere & bene facere.

defenſor ignoſci dicet reo oportere: eadem omnia uidentur conſideranda quæ de neceſſitudine præſcripta ſunt. Etenim omnes hæ tres partes purgationis inter ſe finitimæ ſunt: ut in omnes eadem fere poſſint accommodari. Loci communes ī his cauſis accuſatoris ꝯtra eū ꝗ cū ſe peccaſſe cōfiteať tamen oratione iudices commoretur. Defenſoris humanitatem. miſericordiam uoluntatem in omnibus rebus ſpectari conuenire. & quæ conſulto facta non ſunt in eis fraudem eſſe non oportere.

De Deprecatione.

dEprecatione utemur cum fatebimur nos peccaſſe: neq; id imprudenter: aut fortuitu: aut neceſſario feciſſe dicemus: & tamen ignoſci nobis poſtulabimus. Hic ignoſcendi ratō quæritur ex his locis. ſi plura aut maiora officia quā maleficia uidebuntur conſtare. ſi qua uirtus aut nobilitas erit in eo qui ſuppllicabit. ſi qua ſpes erit uſui futura. ſi ſine ſupplicio diſceſſerit; ſi ille

cVm fatebimur nos peccaſſe: in hoc conuenit cum purgatione puta ſi dicat cato uel legarius fateor me fuiſſe Pompeianum & Cæſarem offendiſſe & hoc ſcienter prudenter & ſponte feciſſe. Hic ignoſcendi conqueritur: ex hac parte dependet conſtitutio. ſ. in danda & non danda uenia. Si plura officia: ad numerum maiora: ad quantitatem hoc modo. Cōſidera Cæſar quot laberius uictorias tibi quam plures ciuitates exercitus comparauit eo: adiuuante magnam gloriā conſecutus es. Nobilitas. cato dignus eſt uenia cæſar cum e tanta familia quāta fuit portia ſolus ſit ſuperſtes: is enim eam conſeruat auget: & amplificat. Virtus ſolus in urbe cōſtans: ſolus ſeuerus ſolus exemplum continentiæ. Siqua ſpes: conſidera quanta ex eo uiro tibi futura ſit utilitas: potes eo uti in magiſtratibus: in conſiliis: in legationibus. Si ſupplex: dimittendus eſt legarius benignitate tua Cæſar præſertim cum florebat miſeris ipſe fuerit benigniſſimus: mānſuetus: miſericors afflictis omnino compatiebatur: ſed officio & recto confidenter ſe ſecutos eſſe pompeium: & te

ruiſſe:uerum tamen ſi factum conſideras non odio aut crudelitate ulla in te:aut in tuos id fe-nt:ſed ut libertas tueretur:quam Pompeius ſequi uidebatur. Aliis quoq; ignotum eſt: non t eſſe cato peioris conditionis:quam Brutus:quam Ligarius:quibus peperciſti:quoniam nul dio ſed libertatis gratia id fecerunt. Non periculi:non eſt dubitandum de ſalute catonis uel rii:& n.non uidetur tam potens quod uideatur tibi:aut nocere:aut ullo modo impedimēto poſſe. A noſtris ciuibus aut ciuitates :magna ē tibi futura gloria:ſi laberium abſolueris omnes enim te laudabunt:piū miſericordem clementiſſimum appellabūt Loci communes : de humanitate : nihil intereſſe uidentur inter hominem & belluam niſi ꝙ homo ī comodis hominum mouetur benignitate:nihil humani alienum a ſe putat. Forruna : conſidera cō munē omnibus eſſe fortunam :nemini parcit:& cui dominari cœpit penitus euertit. Miſericordia: decet quemquam fortiſſimum & imperioſum uirum eſſe clementiſſimum : benignum in ſubditos : atque humanitate plenum miſericordem Rerum commutatione memento te eſſe hominem & caducum & fortunæ ſubiectum : quæ omnia pro uoluntate commutat:conſidera quantus fuit Cato : quantus Pompeius & quo tādem eos fortuna perduxit In his locis ex contrario:quæ ſupradicta ſunt ad defenſorem pertinent : nunc uero docet omnino ſupradicta per contrarium ab accuſatore eſſe tractāda puta nulla beneficia contuliſſe:ſed potius offēdiſſe nō eſſe nobilem ſed degenerē. Cum amplificatione:conſidera quā crudelis fuit. Domitius erga te Cæſar q̄ impius quam tibi ſemp aduerſus ſiue romæ ſiue apud maſſiliā: bicunq; geſta ſunt bella:gerebatur.n.quando ſciebat ſe cæſarem offendiſſe.

plex ; manſuetus & miſericors in poteſtatibuſ ndetur fuiſſe; ſi ea quæ peccauit non odio nō delitate : ſed officio & recto ſtudio commotus : ſi tali de cauſa aliis quoq; ignotum ſit; ſi nī periculi nobis futurum uidebitur : ſi eum miſ faciemus; ſi nulla a noſtris ciuibus aut ab ali ciuitate uituperario ex ea re ſuſcipietur. Loci mmunes de humanitate fortuna: miſericordia m commutatione. His locis omnibus ex con io utetur is qui contradicet cum amplificatio enumeratione peccatorum. Hæc cauſa iudi s fieri nō poteſt:ut in primo libro oſtēdimus quod poteſt uel ad ſenatum : uel ad conſiliū ire:non uiſa ē ſuperſedenda:

De Remotione Criminis

Vm a nobis crimen remouere uolemus : aut in rem:aut in hominem noſtri peccati coferemus. Si cauſa in hominem conferetur

Hæc cauſa:pod quos tractari poſſit hæc pars quæ dicitur conceſſio:nam non poteſt eſſe iuridicialis nec a ibus tractari:quoniā iudices ſūt irati & eos oportet iudicari ſecundum argumenta allegata & ueritate iuris ideo ad eos defertur:qui ſunt domini legum puta ſenatus populus imperator.

Vm a nobis crimen : differt tranſlatio ſuperior a remotione criminis quod in tranſlatione datur malemerentibus ut cedes pro cede : unde dicta eſt relatio uel ſtatus compenſatiuus. In remotione autem criminis reddit obedientia maiori imperanti & excuſatio cri is propter potentiam maioris imperantis:in qua quidem duplex notatur thema. Graccus ſe-oſus uir habuit Blaſum cumanum amiciſſimum & complicem coniurationis : qui cum ī cri-e ipſo coniurationis deprehenſus eſſet ad iudicium ductus : ſi in capitolium faces ferre uolu prebuiſſem. Item Sp. melius propter inopiam frumenti : qua plebs afficiebatur : cum ip-nagnam copiam haberet regnum affectauit & arma parauit ſenſit ſenatus & ciuicinatum atorem & ſeruilius ala datus ei magiſter equitum : qui ei obtemperauit : iuſſit ergo ſpurium i : & niſi uellet comparare : ut occidere factum eſt: & in iudicium uocat . Sciendum eſt quod Seruilius neceſſario obligatur obedire dictori : blaſius uero non neceſſario:ſed ſpō bed ebat graccho. Cum crimen remouere : uel mortis ſpurii melii factæ per ſeruilium alam : coniurationis blaſii per obedientiam gracchi. Aut ut in teſtamentū:ſtatutū pontem tēplū & iq; omnia:quæ ſūt extra hominē. Idoneam:puta in obedientiā dictatoris:uł amicitiā gracchi.

Quærendum:ratione accuſatoris:uel defenſoris. Quantum reus demonſtrabit : hoc fueri
taute poteſtatis ille in quem cā confertur ꝙ ei parere neceſſe fuerit. Iis:dictator uel gracchus
peccati:quæ præceſſit uel ab imperio.uel amici:uel imperatoris.uel dictatoris. Aut honeſte p
it obſiſti profecto honeſte poteras recuſare amico tuo obliuiſci & dicere te infirmū:uel non e
neſtum contra patriam.nam ab aīciſ honeſta petenda ſunt:nulla enim excuſatio eſt ſi amici cā
caueris. Contra Seruilius ala certe non potuiſſem honeſte recuſare imperiū dictatoris. Sine
culo:ſi recuſaſſes Blaſi non erat ti
mendum:ne ille te offendiſſet nō
enim obligatus erat:contra ſeruili
us ſi dictatori non paruiſſem:for
taſſis me occidiſſet non enim dic
tatori ſine periculo reſiſti poteſt
plus.n poterat quā ſenatus cōſul
& omnes magiſtratus. Num ea
re conueniat concedi qualicunq;
cā impulſus es ad parendum grac
cho puniēdus es.nam potius erat
diſcidēda gracchi amicitia : quam
contra patriam ire:contra melius
ſeruilius fuit obedire dictatorem
& occidere hominem : quā ſuam
pſiam interire. Deinde in conie
cturalem:non uideris excuſandus
o ſeruili propter hoc.nam nō ipe
rio dictatoris motus es:ſed odio
in Sp. melium : & ut eum occi
deres & exaturares ſub prætextu
obedientiæ eum libenter occidiſti
Item in obediētiam amici tui hoc
faciebas:ſed ut urbem diriperes &
lucrareris:unde non imperii gra
tia:ſed pecuniæ corruptione con
iurabas. Si cauſa in rem:quidam
hoc modo teſtamentum condide
rat:hæres meus eſto : quicunque
ſtatuā æneā in foro locauerit:qdā
hæreditatē a diēs ſtatuto publico
ſtatutā i publico loco ꝓhibēt & ab hæreditate de pellūt:res ī iudiciū de lata hoc mō pōt tra
q̄ de neceſſitudine præcepimus puta:utrū culpa fecerit neceſſitudinē uel econuerſo hoc mō
ſte hæreditatem poſſides imo iuſte:nam non culpa mea ſtatua in foro non eſt:ſed impedi
ſtatuo cōtra īmo tua culpa neceſſitudo facta eſt qui poteras audire ſenatum afferre aliquid e
ut īpetrares ſed non teſtamenti.

QVoniam ſatis:hucuſq; tractatū eſt de materia cārum hoc eſt argumenta:quibus poſſit
litigator uti:nūc oſtendit forma argumētandi :ita ꝙ hucuſq; uidet exorditū fuiſſe : nū
contexere. Sciendū ꝙ duplex eſt modus argumentandi.ſ.mor philoſophico & dialectico:&
torio.Illi.n.hēnt ſyllogiſmos:nos uero argumentationes. Videmur more ſuo extenuat. Qu
argumītationibus:nūc capitur argumētatio pro argumēto & ratione:& ē q̄tum ad ipſam ma
paulopoſt ꝓ ipſa collectione argumentorū in modū ſyllogiſmi & ē q̄tum ad formā. Cāæ iu
lis:hæ autē conſtitutiones apud iudices ut plurimū tractātur. Conſequi uidentur : continu
eſt apud Ariſtotelē dr̄ habitū:cū uolunt dicere continuandum:qm̄ græce dr̄ echomenon.i. c
nuatum ab .i.habeo. Argumentationes ſyllogiſmo rhetorico orante ad exornationē c
Abſolute:ad uim ſuadendi & probandi ut nihil deſit. Expedite:qđ ptinet ad uī ſuadendi u
ſua loco collocari:nō q̄ in tertio loco eē debent ponant in primo. Hæc.n. res:ponit factū hui
gumentationis & ex parte oratoris & iudicis audientis:dicit aūt qdam rector hanc particula
liorem eſſe in tota rhetorica:ſiue orando:ſiue quouis mo do dicendo:nam per hanc argume
tionem oſtendit quod de breui materia grandiſſimam & copioſiſſimam orationē poſſumus
re:& predicationem multarum horarum:ſed primo oſtendit:quæ uicia in ea uitanda ſint.

quærendum erit primum potuerit ne tātum
tum reus demonſtrabit is in quem cauſa con
tur:& quoniam modo aut honeſte : aut ſine
culo putuerit obſiſtere. ſi maxime ita ſit num
re concedi reo conueniat:quod alieno inductu
cerit. Deinde in coniecturalem trahetur contro
ſiam : & diſſeretur num conſulto factum ſit
cauſa in rem quandam conferetur :& hæc ead
fere & omnia quæ de neceſſitudine præcepim
conſideranda erunt.

De Argumentis.

QVoniam ſatis oſtēdiſſe uidemur qui
argumentationibus in uno quoq; ge
cauſæ iudicialis uti conueniret : conſequens
tur ut doceamus quemadmodum ipſas argu
tationes ornate & abſolute tractare poſſumus.
fere non difficile eſt inuenire quid ſit cauſa
iumento : difficillimum uero eſt iuuentum e
lire & expedite pronunciare. Hæc enim res faci

Neq; diutius commemoremur:qa non eſt tempus conſeruandum in ſolo argumento:ſed uno fi-
nito ad ſecundũ tranſeundũ eſt. Ne in eadẽ re:ſepe.n.recitatio ad eandem rem magis obtundit:
q̃ proficiſcatur ad uictoriam. Identidem crebro. Inchoatam & nõ perfectam:ut ſi proponerẽus
& nõ confimaremus per rationes incomode:ad aliam ut nõ bene finita oratione tranſiremus ad
confirmationẽ. Itaq; hac ratione:hic eſt fructus argumentationũ ſingula argumenta in oĩ pte ſy l
logiſmi. Percipere & meminiſſe:hæc duo maxime ĩ ingenio perfecto neceſſaria ſũt.ſ.ut bene ap

neq; diutius quam ſatis ſit in iiſdem locis cõmo
remur, neq; eodem identidem reuoluamur neq; ĩ
choatam argumentationem relinquamus neq; in
commode ad aliã deinceps tranſeamus. Itaq; hac
ratione & ipſi meminiſſe poterimus qd quo quo
loco dixerimus & auditor cum totius cauſæ tum
uniuſcuiuſq; argumentationis diſtributionem p
cipere & meminiſſe poterit. Ergo abſolutiſſima ac
perfectiſſima argumentatio eſt ea q̃ ĩ quinq; par
tes ẽ diſtributa:propoſitionẽ: rationem : rationis
cõfirmationem:exhortationem:complexionem.
Propoſitio ẽ per quã oſtendimus ſummatim qd
ſit quod probarĩ uolumus. Ratio eſt cauſa quæ de
mõſtrat id uerum eſſe quod ĩtendimus breui ſub
iectione. Rationis confirmatõ eſt ea quæ pluribuſ
argumentis corroborat breuiter expoſitam ratio
nem. Exornatio eſt qua utimur rei honeſtandæ at
q; locupletandæ cauſa confirmata argumentatio
ne. Complexio ẽ quæ concludit breuiter colligens
partes argumentationis. Hiſce igr̃ qnq; partibus
ut abſolutiſſime utamur hoc mõ tractabimus ar
gumentationem. Cauſam oſtẽdimus ulyxi fuiſſe
quare interfecerit Aiacem. Inimicum.n.acerrimũ
de imedio tollerẽ uolebat a quo ſibi non ĩiuria ſum
mũ piculũ metuebat. uidebat illo incolũi ſe ĩcolu
mẽ nõ futurũ:ſpabat illius morte ſalutem ſibi cõ
pararĩ cõſueuerat ſi iure nõ poterat iniuria qua uis
inimico exitium machinari cui rei mors indigna
palamedis teſtimõium dat. ergo & metus pericu
li hortabatur eum interimerẽ a quo ſuppliciũ ue
rebatᷣ : & conſuetudo peccãdi maleficii ſuſcipiẽdi

prehendant & optime recordẽtᷣ.
Ergo hæc particula eſt inceptiua
uel illatiua ad precedentia. Abſo-
lutiſſima:in qua ſunt omnes par-
tes:nam poteſt ẽt conſtare ad mi-
nus a tribus & ex quattuor. Pro
poſitio:cũ multa ſint quæ in hoc
ſtudio laudanda ſunt ſũmatim di-
cam de philoſophia ſeruandũ ẽ ii
qui artem legunt comodius ẽ exẽ
pla ſequentia ad unã q̃q; partem
ſubiicere. Ratio eſt cauſa ex qua
pendet propoſitio intendimus ꝙ
in propoſitione ꝓpoſuimus. Bre
ui ſubiectione:propoſitio.n. & ra
tio breues eſſe debent. Plurimiſ ar
gumentis:in hac.n.licet expanderẽ
totam eloquentiã. Rei honeſtãde
habet exornatio duos effectus. ſ.
amplificandi & exornãdi niſi per
tineat ad ptem argumentatiõis q̃-
tum ad probationem. Verum res
probatas & ãplificat & exornatiõ
nunq̃ in cõplexione repetimus ea
quæ dicta ſunt in exornatione &
ſine ea facile eſſe poteſt argumen-
tatio. Cõplexio:hoc eſt in argũ-
tatione ſicut concluſio ĩ tota orõ
ne. Cãm oſtendemus ulyxi: oſtẽ
dit exempla uniuſcuiuſq; partis:q̃
tamen in legendo unicuiq; per ſe
applicandæ ſunt:ergo ſic intelligi
poteſt deuocato ĩ iudicium ulyxe
per teucrum potuiſſet i hunc mo
dum argumentatio tractari. Occi
diſti Aiacem ulyxes. Imo uero oc-
cidi:ꝓpoſitio uero ſubiicietᷣ. ego
uero oſtendam cãm illius occidẽ-
di tibi fuiſſe. Inimicum ratio ꝓ-
poſitionum. A quo ſibi confirma
tio rationis ſumpta a probabili p
cauſam & uitam. perite autem di-
xit. A quo:pro qua ab ipſo ut ar-
tem occultarẽ:&.n.ut ait Quinti.
multæ particulæ ſunt : p quas ars
tentatur.ſ.quia ꝙ enim & ſimilia q̃ ſi in aliquo recluduntur ars tegitᷣ quod orator maximus ma
me debet efficere uideat:euitatio periculi. Sperabat:aſſecutio comodi. Cõſueuerant :argumẽtũ
uita. Iniuria quauis:p fas & nefas:mors indigna palamedis telamonius filius fuit:cui cũ eſſet ini
micus ulyxes litteras ficticias fecit:in qbus continebatᷣ nomẽ priami : ut q̃ primũ poterat facinus
ꝓ ciſionis maturaret & pecunias factas ſe promittere:noctu uero ulyxes in tẽtorio palamedis pe-
cunias offerri iuſſit:accuſatur mane palãedes q cũ negarĩ ſedulo ſubiecit ulyxes hoc facile cognoſci

poſſe ſi in tentorio pecunias in litteris ſcriptas haberet: ergo & metus epilogus ad ſupradictas tres
partes: quæ propriæ ſunt neceſſariæ in argumentatione: fit autẽ ad memoriá iudicis loquitur aũ
Ci. Omnes enim: exemplum exornationis & arguit ad nauis hoc modo ſi homineſ ſolent pro pa
ua cá ſuſcipere ingentia pericula: & quid mirandum eſt: ſi ulyxes pro ſalute uitæ uoluit fratrem
meum occidere. Certo emolumento: utilitate fructu & eſt hoc maius ſi multos argumẽtũ quod
appellant iductio: quod fit p aliqua ſingularia. Spes pecuniæ: ut facere teſtamenta falſa. Cupi
ditate imperii: ut facere beneficiũ
ne regnum habeas. Compendiũ
utilitatem. Sed fraude commu
tarunt. ſ. communicati ſunt paruã
utilitatem cum magno periculo
uel ſcelere. Propter acerrimam
fortitudinem: bene iunxit uitam
cum cá dicendo timidum uoluiſſe
ſe liberare & periculo ſicut auarũ
furatum eſſe. Virum fortẽ: conten
tio color urbis locis plurimũ uale
as & ſæpius tendas. Iniuria laceſſi
tum: quia cum arma acchillis iure
propinquitatiſ ad aiacem perueni
rent ulyxes intercepit. Beſtias fe
ras: puta equus taurus. Animum
ferum ſtat in ſimilitudine in hac p
te argumentationis maxime faci
unt hi colores: exemplum conten
tio ſimilitudo contrárium. Si er
go: facit complexionem colligenſ
ſummatim quæ ſuperius dicta ſũt
uti quinq; partita & pfectiſſima.
Superſedendum: omittendum &
regit datiuũ. Vt facile memoria: ni
hil. n. ptinet & ad rẽ pbãdã: ſed ad
memoriã tm̃ iudicis g ſi breuis eſt
materia nõ ẽ neceſſaria: qa ſublata
cá remouet effectus. Sin breuis
& res tẽuis aut humilis: qdá uolẽs
laudare aliquẽ in hũc modũ dixit
cũ uires & naturá terræ contẽplor
uideo multas res commodas pdu
xiſſe in te quas roſa principatũ ob
tinet illa. n. magnũ cõmodũ attu
lit rebus humanis: ſiue odorẽ uelis
nullus præſtantior ſiue uim natu
ralẽ multis in rebus uitæ noſtræ ſa
lutaribus admiſcetur ſiue odorem
nullus gratior aut pulchrior repe
riri: poteſt: adeo ſiquis rẽ pulcram
debet ſignificare ſicut roſá eẽ dici
mus: hucuſq; ẽ argumẽtatio neceſ
ſaria: poſſet tm̃ dilatari hoc modo
potæ roſas plurimũ cõmẽdát ro
ſeũ colorẽ plerũq; uſurpát: ut apd
Satiũ illius i roſtro flãma erat pur
pura uultu. hæc ratõ: hic rſpectus
utẽdi ſolũ cũ ẽ opus nõ át ſi res eſt
breuis hic át argumtatione nõ uti
mur niſi i cõfirmatõe & ɔfutatõe.

remouebat dubitationem: Omnes. n. cum mini
ma d' cauſa peccata ſuſcipiunt: tum uero illa qua
multo maxima ſunt maleficia aliquo certo emo
lumento inducti ſuſcipere conantur. Si multos i
duxit in peccatum pecuniæ ſpes: ſi complures ſce
lere ſe contaminauerũt imperii cupiditate: ſi mu
ti leue compendium fraude maxima commutaue
runt: cui mirum uidebitur iſtum a maleficio pro
ter acerrimam formidinem non ſe temperaſſe
Virum fortiſſimum integerrimum: inimicitiaru
perſequentiſſimum: iniuria laceſſitum: ira exuſc
tatum: homo timidus: noſcens: conſcius ſui pe
cati: inſidioſus inimicum incolumem eſſe nolui
cui tãdem hoc mirum uidebitur? Nam cum fera
beſtias uideamus alacres & erectas uadere ut alt
ri beſtiæ noceãt non incredibile eſt putandum iſ
us quoque animum ferum: crudelem: atq; inh
manum cupide ad inimici perniciem profectum
præſertim cum in beſtiis nullam neq; bonam n
q; malam rationem eſſe uideamus i iſto plurima
& peſſimaſ rationes ſemper fuiſſe intelligamus.
ergo pollicitus ſum me daturum cauſam qua i
ductus Vlyxes ad maleficium acceſſerit: & ſi ir
micitiarum acerrimam rationem & periculi met
interceſſiſſe demonſtraui: non ẽ dubium quin c
fiteatur cauſam maleficii fuiſſe. Ergo abſolutiſ
ma argumẽtatio ea ẽ quæ quinq; partibus cõſt
ſed ea non ſemper ẽ neceſſe uti. Tum. n. comp
xione ſuperſedendum eſt ſi res breuis eſt ut faci
mẽoria cõprehẽdatur: tum exornatõ pretermit
dã ẽ: ſi parũ locuples ad amplificandũ: & exorr
dũ res uidet eẽ. Sin & breuis erit argumentatõ:
res tenuis aut humilis tum exornatõe & comp
xione ſuperſedẽdum ẽ. In omni argumẽtatio
d' duabus partibus poſtremis hæc q expoſui ra
ẽ hẽnda. Ergo ãpliſſima ẽ argumtatõ qnquepar
ta. Breuiſſima ẽ tripartita. mediocris ſublata: a
exornatõe aut cõplexõe quadripartita.

Vod ab aduerſario reprehendi poteſt: hoc genus thematis in uicioſum ſit tamẽ quia pertinet ad cauſam oſtendemus qũo reprehendi poteſt quale eſt hoc omne aĩal eſt bipes: nã ...c diuiſio & diffinitio non continet omnia aĩalia: ſolet enim fieri quando de ſpecie fit genus ſic ...idã mercatores multa lucrati ſunt itaq; uidetur omnes brixianus eſſe lucratos. Alterum nugatorium: quia ad cauſam nullo modo pertinet: Non eſt dignus reprehenſione: non indiget ut de ea ...ctem & reprehendam: quoniam ita aperte falſum eſt ꝙ omnibus patet ſic uidetur phĩa utilis: nã homines ſegnes uicioſos effecit

De Argumentis.

Vo ſunt genera uicioſarũ argnmentationum: Vnũ qđ ad aduerſario reprehendi ...oteſt: idq; pertinet ad cauſam. Alterũ quod tãet nugatorium ẽ: tamen non indiget reprehenſiõe ...uæ ſint quæ reprehenſione confutare coueniat: ...uæ tacite contemni atq; uitari ſine r̃prehenſione ...exempla ſubiecero dilucide intelligere non pote...s. Hæc cognitio uicioſarum argumentationum ...uplicem utilitatem afferet. Nã & uitare in argu...nentatione uicium ammonebit: & ab aliis non ui...atum cõmode reprehendere docebit. Quoniam ...gitur oſtendimus perfectam & plenã argumenta...ionem ex quinq; partibus conſtare: in unaquaq; ...parte atgumentationis quæ uitia uitanda ſunt cõ...ſideremus: ut et ipſi ab his uitiis recedere ac aduer...ſariorum argumentationes hac præceptione in oĩ...bus partibus tentare: & ab aliqua parte labefactarẽ poſſimus.

De Vicioſa Expoſitione.

Xpoſitio uicioſa ẽ cũ ab aliqua aut a maiori parte ad omnes confertur id quod nõ eſt neceſſario omnibus attributum: ut ſiquis hoc modo exponat. Omnes qui in paupertate ſũt ma...lunt maleficio parare diuitias: quã officio paupertatem tueri. Siquis hoc modo expoſuerit argumẽ...tationem: ut non curet quærere qualis ratio aut ra...tionis confirmatio ſit: ipſam facile reprehẽdemus expoſitionem: cum oſtẽdimus id quod in aliquo paupere improbo ſit: in omnes pauperes id falſo & iniuria conferri. Itẽ uicioſa expoſitio eſt cum id qđ raro fit fieri oĩo negatur hoc modo. Nemo poteſt uno aſpectu neq; præteriens in amorẽ incidere. Nã cũ non nemo deuenerit in amorẽ uno aſpectu & cũ ille neminem dixerit oĩo nihil differt raro id fieri dũmodo aliq̃do fieri aut poſſe fieri ĩtelligat. Item uicioſa expoſitio eſt cum omnes res oſtende

Quæ: caute cõtemni poſſint: ſcilicet quæ non tractando p ſe intelligunt uicioſa ſicut hæc dãnoſa eſt medicina: qa multos medici uenenis occidunt. Hæc cognitio parat duplicem fructũ. Quæ uicia uitanda: facit docilẽ. Vt & ipſi: facit attentum.

Xpoſitio ponit pro ipſa propoſitione licet ponatur quandoq; pro narratio eum ab aliqua. Aut maiore: ut dicunt dialectici ad propoſitionem uniuerſalẽ eſſe uerã inquirit & particularem eſſe. uerã: ut ſi dixero omnis homo eſt bipes: ſi autẽ contra fiat eſt uicioſa qualis hæc omnes hoĩes ſũt rubei Neceſſario omnibus attributa: falſum enim eſt oẽs homines eẽ rubeos quia licet mľti ſint rubei uiſi. Officio: hõeſtate ſi qs adaptat uicium cum exemplo & aperit ipſũ. Qualis rõ: qui facit ꝓpoſitionẽ talem: nec conſulerent quam rõnẽ allaturus ſit facile reprehendetur. Falſo: quia multi pauperes ſunt ac philoſophi. Item uicioſa: hoc uicium eſt contrarium ſuperiori: illud enim eſt quandoq; a parte aliqua uľ maiori parte maiori dominis. hæc autem eſt quando a parte negamus totum ad hanc ãt partẽ multum affert ratio dialectica. Nemo poteſt: erant quidam qui accuſabant inhoneſti moris: ipſe excuſat quod non debita opera amauerit eam: ſed ꝙ in tranſitu euenerit: ut & amaret. & amaretur: nam cũ non nemo. ideſt cum multi ſubito amauerint ſicut legitur de ex p̃mo carthaginenſi. qui i templum amauit quandam ſabito quam cum bidemonum conſequi non poſſet chriſtianus factus eſt: aperit in quo autem ſit uicium. Nihil: differt qua ſi dicat quamquam pauci iueniantur: tamen cum ipſe dicat neminem oportet eſſe falſum.

Item uicioſa eſt:hæc pars diminuta appellatur collectio quia in ea colligamus aliqua & aliq
neceſſaria omittamus. Idoneā:aptam ad probandum:propter hoc aūt uicioſa : quia ceperit uia
& rōem confutandi aduerſariis : nā poterunt ipſi hoc modo contradicere. oſtēdit tres eſſe cās:o
dam ergo quattuor. Quoniam igit: i hoc exemplo intelligamus quendā fuiſſe teſtatorem p i
reditatem multis dederat:quia caſu uenatus fuit unus ex hæreditariis accuſat & contra eum ſic
guitur ut neceſſarium eſſe uideatur ab eo fuiſſe occiſum. Quem hæredē fecerat:quia ipſum ad
diceret. quia hæreditas pēdetur a
morte teſtatoriſ : & teſtamēta poſ
ſunt reſcindi timens ne mutaret
propoſitū:tu enim occidiſti. Pre
dones in illo loco: pma pars quæ
mouetur. Alteri non erant. ſ. pre
dones alteros. ſ. inimicos : nam in
huiuſmodi aſſignat rōnem uiri.
Reprehēſione:qa dicitur confu
tatio. A familia:puta a ſeruis li
bertatē quærentibus. Ab hæredi
bus:quos multos rliquerat. Col
lectionem diſturbauerimus:ſilitu/
do eſt multum collectorum i aciē:
cui rei ſemper fere ars confutandi
comparatur. Latiorē locum:qa
cum oſtenderimus alios occidere
potuiſſe excuſari nos poterimus i
ea re probanda occupari. Ergo
quoq; hoc uitādū eſt:corrigit uici
um & dat remedium contra nota
uit ēt alibi Cicero in orōne qd ne
ceſſe eſt ad hoc uitandū:ut orator
colligens argumenta ſumat perſo
nā iudicis & aduerſarii & cogitet
qd uterq; obiicere poſſet. Itē uicio
ſa expoſitio in ſuperiori peccatur
in partitiōe diminuta : hic i falſa e
numeratiōe: Luxuries oīum rerum
ſupflua copia. Auaritia aliarū rerū
cupiditas. Quid amor. ſ. laſciuus
hic apit uiciū. ambitus:honoris cu
piditas Quid metus mortis : pp
quē ulyxes dicebat occidiſſe aiacē:
Imperii cupiditas:ſicut Rōulus: d
quo ait Lucanus Fraterno primo
maduerūt ſanguine muri. Plura
dicius:hoc ē cōtrariū ſupiori & fit
qdo non intelligit: cōprehendant
ptem cū toto. Sollicituſ:cōmoue
tur. Metus:expectatō mali. Cupi
ditas:expectatio boni ſic ſpes.
Quādo ægritudinē:qttuor ſt paſ/
ſiōes aī:quas Ci. ægritudīes uocat
itaq; gñale ē: & ſpes unde falſo ad
ptes ipſas adiūgimus:eſt āt ægritu
do:aīus aliq paſſiōe affectuſ. Quæ
nimiū repetitur : hoc quoq; uocat
Hora. ubi ait. Nec bellū troianum
gemio exordit ab æuo : qd Sta. facit de Cidippi natitate tractaturus & ſic inquit longa retro ſeri
es. Quoniā malorum:uolebat qdam probare ꝙ alter furatus erat:uel occiderat hominem prop/
ter auaritiam. Materies:prout ab ea naſcitur:materies prout ab ea mutatur & uerſatur.

mus nos collegiſſe : & aliquam rem idoneā præ
rimus hoc modo. Quoniam igitur hominem oc
ſum conſtat eſſe:neceſſe eſt aut a prædonibus au
ab inimicis occiſum eſſe aut abs te : quē ille hær
dem teſtamento ex parte fecerat:prædones in ill
loco nunquā ſūt uiſi:inimicum nullum habeba
relinquitur ſi neq; a prædonibus neq; ab inimici
occiſus eſt:quoniā alteri non erant : alteros nō h
bebat:ut abs te ſit interemptus. Nā in huiuſmo
expoſitione reprehenſione utemur:ſi quos præte
eos quos ille dixerit potuiſſe ſuſcipere maleficiū
oſtendimus; uelut in hoc exemplo cum dixerit ne
ceſſe eē aut a prædonibus aut ab inimicis aut a no
bis occiſum eē:dicemus potuiſſe uel a familia uel
a cohæredibus noſtris. Cū hoc modo ipſorum col
lectionē diſturbauerimus:nobis latiorē locum de
fendendi reliquemus. Ergo hoc quoq; uitandum
eſt in expoſitione:ne quando cū omnia colligiſſe
uideamur aliquā idoneā partem rlinquamus. Itē
uicioſa expoſitio eſt quæ conſtat ex falſa enumera
tione:ſi cum aut plura ſūt pauciora dicamus hoc
modo. Duæ res ſunt iudices q homines ad malefi
ciū compellūt luxuries & auaricia. Quid amor in
quit qſpiam:quid ambitio:qd irreligio:quid me
tus mortis:quid imperii cupiditas:quid denique
alia permulta. Itē falſa enumeratio eſt cū paucio
ra ſunt & plura dicimus hoc modo. Tres res ſūt q
oēs homines ſollicitāt:metus:cupiditas:ægritudo
Satis fuerat dixiſſe metum & cupiditatē: quando
ægritudinem cum utraq; re coniunctā eſſe neceſſe
eſt. Itē uicioſa expoſitio eſt quæ nimiū longe repe
tit hoc modo. Omnium malorū ſtultitia eſt ma
ter quæ præ cæteris parit immēſas cupiditates : im
menſæ porro cupiditates infinitæ immoderatæ
ſunt hæ pariunt auariciam. auaricia porro hoīem

ad quoduis maleficium impellit: igitur aduerſarii noſtri inducti auaritia hoc inter ſe facinus admiſerunt. Hic id quod extremū dictum eſt fuit ſatis exponere: ne Enniū & cæteros poetas imitemur: qbus hoc modo loqui conceſſū eſt: Vtinā ne in nemore pellio ſecuribus ceſæ cecidiſſent abiegnæ ad terrā trabes: ne ue inde nauis inchoandæ exordiū cœpiſſet: quæ nūc nominat̄ argo: in qua argiui delecti uiri uecti petebant pellē illā inauratam arietis colchis: imperio regis pelliæ per dolū: nam nunq̄ hera mea errās Medea pedem efferret domo ægra amore ſaucia. Nam hic ſatis erat dicere ſi id modo quod ſatis erat curaſſet poeta. Vtinā ne hera mea errans pedem efferret domo medea: animo ægra & amore ſaucia. Ergo hac quoq; ab ultio repetitō ne in expoſitione magnopere ſuperſedēdum ē nō enim reprehenſione ſicut aliæ complures ſed ſua ſponte uicioſa eſt.

De Vicioſa Ratione.

u Icioſa ratio eſt quæ ad expoſitionē non eſt accōmodata uel pp īfirmitatem uel propter uanitatem. Infirma ratio ē quæ non neceſſario oſtendit iſta eſſe quemadmodum expoſitum eſt: uelut apđ Plautum. Amicam ob meritā noxam īmane caſtigar̄ eſt facinus: uerum in ætate utile & conducibile: Hæc propoſio eſt: uideamus quæ ratio affeꝛatur. Nā ego amicum meū hodie non caſtigabo pro commiſſa noxa: ex eo quod facturu[illegible]: non ex eo quod fieri conuenit: utile quid ſit ratiocinatur. Vana ratio eſt quæ ex falſa cauſa conſtat hoc modo. Amor fugiendus non eſt: nam es eo

Ad quiduis malum impellit: Vir. Quid non mortalia pectora cogis: & Salu. Auaritia fidem:
probitatem: cæteraſq; bonas artes peruertit. Apoſtolus: radix oium malorum eſt cupiditas. Ad
miſerunt: peccauerunt: unde admiſſum. Quod tamen admiſſum: quæ ſit uindicta docebo: hic id
qdem oſtēdit, uiciū in exemplo. Quod extrenuū. ſ. auaritia hominem ad quoduis maleficium im
pellit. Ne imitemur. ſ. nos quos oportet loqui emendate. Conceſſum eſt. ſ. per artem poeticam:
nam conceſſus eſt eis color qdam & decorum poeticum: quo locuntur ſecūdum dignitatem per
ſonarū ſic Virg. Et qs fuit alter: qđ
intelligens omnis tanquam expri
mens utilitatem uicioſe locatus ē.
Vtinam ne: uerba Enni de ancilla
conquerente ꝙ hera ſua in græcia
a iaſone abducta ſit: nā cū aliquot
annos uixiſſet cum iaſone incidit
inter eos diſcordia: qua illa irata fi
lios occidit & đ turri præcipitauit
itaq; digne conquerebatur ancilla
Trabes abiegnæ: de abiete q̄ na
ues optimæ fiunt trabes autē dici
tur & trabs: quē textū allegat Pri
ſcianus. Argo: dicta & a uelocita
te quæ dicit̄ argos ſignificat enim
candidum aut argilla. Colchis:
populi ſunt quibus īperabat oeta
medeæ pater. Imperio pelliæ r̄gis
Eſon & Pallias fratres fuere mor-
tuo aūt eſone patre iaſonis: uolens
ſolus īperar̄ pelias callide iubebat
iaſonem gloriam appeter̄ & ad pe
ricula incēdebat eum ut ſolus im-
peraret. Nam id ſatis: oñdit ubi
ſit uiciū & corrigit illud. Ergo quo
q; hac: cauendū eſt ne in hac ꝓpoſi
tione qua ſit uiciū in me repetitio
nis: quemadmodū docuimus ēt in
narratione ſuperius. Nunc eget:
reprehenſione: ac ſi diceret non ui
cioſū eſt ſicut ſuperiora uicia: quæ
oīo falſa ſunt: ſed ēt nugatorium:
itaq; pcepit quæ ſupra pollicitus
fuerat cum dixit ſi exempla ſubie
cero intelligere dilucide poteris.
u Icioſa rō eſt: ſecunda pars ar-
gumentationis accōmodata
conglutinata: hoc eſt quæ non co
hæret cum ſenſu ipſius propoſitio
nis. Quæ non neceſſario: oſtendit
hoc uicium fit q̄do inuitū non ieſt
rationi quā differrimus: ſed in no-
bis ipſis hoc mō: nullus debet ap-
petere amicitiā: quoniā ego nō ſo
leo multū ea delectari. Apud plautū: in comedia trinūmo loquitur aūt ſicut ſuperius ēnius ſecun
dum aliquorum perſonam. Caſtigare: in manc: corrigere amicos ī adoleſcentia. ſolebant. n. ma
iores appellare ætates a ptibus diei. Cōducile: utile cū facilitate. Ex eo qđ ipſe: oñdit uiciū in ipſa
rōe: fuiſſe aliqlis rō hoc modo: adoleſcētes caſtigādi nō ſunt qm̄ ea ætas non ē capax morū: ad phi
loſophiā inepta & expers rōnis. Ratiocinat̄ rōnem affert. Vna rō q̄ mēdatiū habet nā illa ſupe
rior licet ſit infirma: tamen non eſt falſa. Amor fugiendus. ſ. ihoneſtus: erat autem quidam filius
qui a patre caſtigabatur: quoniam amoribus nimium incubebat cui ipſe hanc rationem affert.

¶ Veriſſima amicitia: qa aliqui propter libidinem ita uiuunt quod nũquam eorum ſuperatur: &
oĩa amicitiæ munera exequuntur: falſa quippe eſt: quoniam ex libidinibus & uiciis nunquã cõſtat
amicitia. ¶ Secordia: ẽt ſocordia & ẽ in aĩo: deſidia in corpore. ¶ Itẽ infirma: non dicit uicioſa: ſed
tantum leuis. ¶ Non neceſſariã quia illa rõ non cogit propoſitionem ita eſſe ut dictũ ẽ uelut Pacu
uius de fortuna tractans duas opiniões inqt philoſophorũ eſſe de fortuna: quorũ aliqui ſentiunt
oĩa a fortuna gubernari ſed cæca eſt & inſana & bruta: alii uero dicunt nullã eſſe fortunã: ſed teme
ritatẽ quandã in q̃ res potius oẽs
carent quã ꝑueniat. ¶ Inſanam cæ
cã brutã: hæc eſt una opinio philo
ſophorũ quæ ẽ tripartita: itaq; tri-
plex ſubiicitur rõ. ¶ Brutam: tanq̃
ſine ulla rõne & diſcretione facien
di. ¶ Sed temeritate: hæc ẽ ſecunda
opinio & ꝑpoſitio philoſophorũ
cui ſubiicit̃ rõ ſequẽs ꝙ ideo magiſ
uideat̃ temeritas q̃ fortuna: quoni
am in experiẽdis rebus ex nobiſ ip
ſis uidẽus oĩa euenir̃ & ſine ulla rõ
ne gubernantis: ſicut Oreſtes: q p
naufragiũ temerariũ de ſũmo cul-
mine ad miſeriã deſcendit: nã utra
q; opinione oñdit pacuuiũ erraſſe
in ſecunda opinione qm̃ non ſeq
tur neceſſario fortunã non eſſe te-
marariã eo qđ multa temere hoĩ
eueniunt quoniam põt eſſe qđ ita
fuit uoluntaſ ipſius fortunæ aut cã
rẽ non curauit quecũq; eueniret.
¶ Quid magis icõmodis afflictatur
hæc rõ eadem eſt cũ propoſitione
ſed diuerſis uerbis ſubiecta bñ enĩ
confirmaſſet ſi dixiſſet: auaritiã iõ
malã hoĩbus eẽ: qa oẽs bonas arteſ
ſubuertit. ¶ Itẽq; minus idonea: pu
ta ſiqd confirmat̃ uili rõe quæ nõ
ſit digna magnitudine propoſitio
nis. ¶ Quia pietatẽ colere conſue-
uerunt: hæc rõ uera eſt: ſed nimis
exilis & tenuis oportuit enĩ dixiſ-
ſe: ideo ſapĩam utilem qa per eam
ciuitateſ gubernant̃ homo bene ui
uit & bene cõſulit præterea ſciẽdũ
eſt quod huiuſmodi rões ueras &
exigue ſi proponunt̃ maiores ratõ
nes optime conuenire poſſũt hoc
modo ſapientia ideo utilis: qa per
eam homines bene & ſancte uiuũt
& æqui afficiunt̃. ¶ Non uniuerſa
li: nã bene rões ſunt: quæ uniuer
ſaliter ad omẽs pertinere poſſunt
ut amici utiles ſunt: quoniam me-
diante amico qui paupereſ ſũt opi
bus abundãt te neque ad illam mi
ſeriam peruenire poteſt.

ueriſſima naſcitur amicitia: aut hoc modo. Philo
phia fugienda ẽ: affert enĩ ſecordiam & deſidiam:
Nã hæ rões niſi falſæ eẽnt expoſitiones quoq; earꝫ
uera eſſe confiteremur. ¶ Itemq; infirma rõ ẽ quæ
non neceſſariã cãm affert expoſitionis uelut Pacu
uius fortunã inſanam eẽ & cæcam & brutã ꝓhibẽt
philoſophi: ſaxiq; ad inſtar globoſi prædicant eẽ
uolubilem: ideo dicant eẽ uolubilẽ. qa quo ſaxum
impulerit ſors eo cadere fortunã autumant. Cæcã
ob eam rem eſſe uocant: qa nil cernat quo ſeſe ap
plicet. Inſaniam ãt aiunt qa atrox incerta inſtabi
liſq; ſit. Brutam qa dignum aut ingnũ nequeat ĩ
ternoſcere. Sunt item phĩ qui fortunam negãt ul
lam eſſe: ſed temeritate oĩa regi autumant: id ma
gis uériſimile eſſe aiunt qđ uſu res ipſa a ſe experi
endo edocet uelut Horeſtes modo fuit rex: factus
ẽ mendicus mõ naufragio nempe res iſta ꝯtigit.
Ergo id nõ forte nec fortuna ꝯtigit. ¶ Nã hic Pacu
uius infirma rõe utitur cum ait uerius eẽ temerita
te quã furtuna res geri. Nã utraq; opinione philo
ſophorum fieri potuit: ut is q rex fuiſſet mẽdicus
factus eſſet. Itẽ firma rõ eſt cũ uidetur pro ratione
afferri id quod in expoſitione dictum ẽ hoc modo
Magno malo eſt oĩbus auaritia: iccirco qđ homi
nes magnis & multis incõmodis conflictant̃ prop
ter immenſam pecũiæ cupiditatẽ: Nã his aliis uer
bis idem per rõnem dicitur qđ dictum ẽ per expo
ſitionem. Item infirma rõ eſt quæ minus idoneã
q̃ res poſtulat cãm ſubiicit expoſitioni hoc modo
Vtilis eſt ſapientia ꝓpterea qa qui ſapientes ſunt
pietatem colere conſueuerunt. Itẽ utile eſt amicos
ueros hẽre: hẽas enim qbus cum iocari poſſis. Nã
huiuſmoĩ in rõibus nõ uniuerſalis neq; abſoluta:
ſed extenuata rõe expoſitio cõfirmat̃. Itẽ infirma
rõ eſt q̃ uel alii expoſitiõi poteſt accomodari: ut fa
cit Pacuuius qui eandẽ affert rõnem quar̃ cæca: eã

'el alii:etiam alteri expoſitioni ſuperius uicium eſt:quando idem in ratione dicitur: quod in
ſitione dictum eſt:hoc uero fit cum eadẽ ratio poteſt conuenire cũ diuerſis propoſitionibus
ceca:quæ bruta:nam propter eam rationem propter quam fortuna eſt ceca per eandem po
ocari etiam bruta.
N confirmatione rationis:tractaturus tertiá argumentationis ptem cicero quæ confirmatio
rationis appellata eſt:& quæ uicia uitanda.primo faciens auditorem attentum oſtendit mo-
mentũ confirmationis in argumẽ
tatione: deinde qũo maxime cor
roborari poteſt confirmatio p ſyl
logiſmũ cornutum. Tertio docet
frangere illũ ſyllogiſmum. ¶Mul
ta ſunt conſideranda: facit attẽtio
nem oſtendens ea quæ ad audito-
rem pertinẽt. ¶Totá probat argu
mentationẽ:ideo magna adhiben
da eſt diligentia:quoniam ſi bene
corroboratur cõfirmatio:tota ar-
gumentatio. ¶Vtuntur igitur:oſtẽ
dit formam ſyllogiſmi cornuti: ſi
ue duplicis cõcluſionis ad bene cõ
firmandum. ¶Studioſi:uictoriæ
cupidi. ¶Iniuria a te afficior: apud
ennium fuit qdam pater qui cum
filiam locaſſet & poſt aliquot an-
nos uicioſum generũ cognouiſſet
diuortium fieri poſtulauit contra
quem filia arguens ſyllogiſmum ĩ
hunc modũ facit:aut probus ẽ ma
ritus meus aut improbus:ſi ꝓbus
cur me in uitam ſuperas. Si autem
improbus cur illius nuptiis me tra
didiſti:huiuſmodi concluſionẽ fe-
cit Virg. de creuſa rogauit æneam
maritum ne incenſa troia ipſam re
linquerit:qui ſic ait. Si piturus abiſ
& nos rape in oĩa tecum: Sin aliq̃
expertus ſũptis ſpẽ ponis in armis
hanc primũ tutare domũ. ¶Inui-
tã:inuitum relinquerẽ hoc eſt ꝙ di-
cit abſte afficior iniuria: nã oli fie
bat diuortiũ: ſi altera pars inſtiga
bat ue℞:ſi ambo contenti erãt nul
lo modo fieri poterat. ¶Eaq; hoc
modo concludunt: oſtẽdit formã
ſyllogiſmi:nunc docet qũo poteſt
diſſolui aduerſariuſ eo uſus fuerit:
in q̃ re apparet eũ exequi ꝙ inten-
dit.ſ.uicia quæ utanda ſunt in hac

a quare bruta fortuna dicitur.

¶De Confirmatione Vicioſa.

N confirmatiõe rationis multa uitanda in no
ſtra & obſaruanda in aduerſariorum rõe ſũt
a: proptereaq; diligentius conſideranda ſunt
accurata affirmatio rõnis totam uehementiſſi
cõprobat argumentationem. ¶Vtuntur igit̃ ſtu
ſi ĩ confirmanda rõne duplici concluſione hoc
do. ¶Iniuria abs te afficior ĩdigna pater: nam ſi
probum eſſe treſpõtem exiſtimabas cur me hu
locabas nuptiis: ſin eſt probus cur talem in ui
inuitum cogis relinquere. ¶Eaq; hoc modo cõ
dentur aut ex contrario conuertent̃ aut ex ſim
i parte reprehendentur. Ex cõtrario hoc modo
lla te indigna nata afficio iniuria:ſi probus eſt
locaui:ſin autem eſt improbus diuortio te libe
o incõmodis. Ex ſimplici parte reprehendetur
x duplici concluſione alterutra pars diluit̃ hoc
do. Nam ſi improbum eſſe threſpõtem exiſti
bas:cur me huius locabas nuptiis: duxi probũ
aui:poſt cognoui:& fugio cognitum. Igitur re
henſio huius coucluſionis duplex eſt: acutior
ſuperior:facilior hæc poſterior ad excogitandũ
m uicioſa eſt confirmatio rõis cũ ea re quæ plu
res ſignificat abutĩur pro certo unius rei ſigno
c modo. Neceſſe eſt qm̃ pallet ægrotaſſe aut
ceſſe eſt peperiſſe:quoniam puerum infantem
am hæc ſua ſponte certa ſigna nõ ſunt:ſi nõ cæ
a quoque ſimilia cõcurrant:quæ ſi cõcurrerint
nnihil huiuſmodi ſigna adaugent ſuſpicionẽ.

argumentationis. Ex contrario hoc modo:ſi talis ẽ ꝙ poſſit ullo modo diſſolui ex contrariis
ſoluit ſic:nã qa dixit filia:ſi bonus cur diſſoluis:ſi malus cur cõmẽdaſti:nũc ita pr̃ diſſoluit capĩ
s ex cõtrario q̃ dicta ſũt & dicit ego locaui ꝓbus:ſi ĩprobus te diſſoluo qđ appet ĩ hac figura x
appellat̃. Simplici ex pte:ſcđas modus diſſoluẽdi:nã Si una ps diſtructa ẽ:reliq̃ etiá nihil operat̃
Duxi:opinatus ſũ ǧ reprehẽſio ponit effectũ. ¶Itẽ uicioſa:ĩfirma eſt cũ ẽ ꝓbandũ aliq̃ rẽ utimur
o ſigno tanq̃ certo ꝙ tñ poteſt ptinere ad pl̃es res:puta ſi dicimus aliquẽ neceſſario furatũ ẽẽ:qa
pallidus:nã hoc põt facile cõfutari:ſi rñdeat accuſatus pallorẽ nõ ſolũ eẽ cõis timoris:ſed ẽt na
ræ & ægrotatõis:uerũ tñ illud ſignũ ſi adimat̃ ab aliq̃ alia cõiectura hẽbit aliq̃ efficaciam:ut ſi qs
cat eẽ eũ pallidũ ob metũ ſupplicii quẽ inuenerit cũ gladio apud cadauer. Nõ hẽnt certa ſigna
pallor ptinet ad tiorẽ & ad morbũ & qa geſtare pue℞ ptiet ad matrẽ & ad ácillá. Suſ.ↄiecturã

Item uiciosa eſt quando uel in alium uel in eu
qui dicit quod in aduerſarium dicit̃ poteſt co
nire hoc modo. Miſeri ſunt q uxores ducūt : a
dixiſti alteram. Item uicioſū eſt id quod uul
habet defenſionem hoc modo. Iracundia du
peccauit: aut adoleſcentia: aut amore: huiuſm
enim deprecationes ſi probabunt̃ impune ma
peccata diluentur. Itē uicioſa eſt cum id pro c
ſumitur qđ inter omnes non cōſtat: quod ēt
in controuerſia eſt hoc modo. Eho tu: dii qui
eſt poteſtas ſuperum atq; inferum pacē inter
conciliant: conferuntq; concordiā. Nam ita ꝓ
iure uiſū threſpontem Ennius induxit: quaſi i
ſatis rōnibus certis ita eſſe demonſtraſſe. Itē u
ſum ē qđ iam quaſi ſero atq; acto negocio dic
debitur hoc modo. In mentē mihi ſi ueniſſet
tes non cōmiſiſſem ut hunc in locum res uenir
nā hoc aut hoc feciſſem: ſed me tum hæc ratio
git. Itē uicioſa ē cum id quod in aperto delicto
ſitum eſt: tamen aliqua leui legitur defenſiōe h
modo. Cū te expectabant oēs florentiſſimo reg
reliqui: nunc deſerto ab omnibus ſūmo pericu
ſolus ut reſtituam paro. Item uicioſū eſt qđ in
am partem ac dictū ſit pōt accipi ideſt huiuſm
ut ſiquis potens ac factioſus dixerit: ſatius eſt u
regibus quam uti malis legibus. Nā ex hoc tāe
rei arguendæ cā poteſt ſine malitia dici: tamē p
pter potentiam eius q dicit non dicitur ſine atro
ſuſpicione. Item uicioſū eſt falſis aut uulgaribu
diffinitionibus uti. falſæ ſunt huiuſmodi ſiqu
dicat iniuriam nullam niſi quæ ex pulſatio

Item uicioſum: cauendum eſt ēt in accuſando ne accuſator dicat illud quod eſſe ad alios
net uel ad ſe: quia carere debet omni uicio qui in alterum paratuſ eſt dicere. Miſeri ſunt: qui
ritia eos premit. At tu dixiſti alteram: hæc eſt aduerſarii confutatio: nam accuſator etiam
habuerat uxores: quibus multas comparauerat diuitias: quaſi dicat tu me accuſas & in eode
es uicio. Deprecationes: depulſiones. Inter omnis non conſtat: tenuis eſt ratio cū affert id q
dubio a uita ſit puta reſponſio ab uxore diſſociatus arguit contra ſocerum: hoc modo debe
cer mecum uiuere in pace: quoniā
etiam dii pacifice uiuūt in cælo. nā
hoc etiam apud antiquos dubium
habebatur: numero uero putatur
falſiſſimū. quia non dii ſed peſſimi
homines extiterūt: nam etiam So
crates diſputans ſi utile eſt regi ſub
imperio: & dubitans utrū dii habe
rent imperiū ſub Ioue fecit talē ar-
gumentationē: ſi Iuppiter eſt bene
eſt ab eo regi: ſi non eſt: nec minus
utile eſt. Quod iam ſecūdo factū:
illud etiam utile eſt qđ tarde affert̃
puta cum dicimuſ ſi id ſciſſem hoc
non feciſſem uidetur nos ſero cau
ſam afferre pro eo qđ ante perac-
tum eſt. Si in mentem ueniſſe: q
dam imperator accuſatus eſt de ex
ercitu amiſſo hoc mō ſe excuſat:
uerum turpe eſt in re militari dice
re non putabam. Aut hic: ac ſi di
cerem: aut aſcendiſſem montē aut
deſcendiſſem in locū tutiorē. Ex
pectabāt oēs: ſeruus quidam a do
mino ſuo fugerat cum ipſe eſſet in
fœlici ſtatu: ſed cum dominus ad
miſeriā ꝑueniſſet tūc reuerſus ē &
fugem ſuā excuſat hoc modo. ego
fugi quoniā non indigebas mei: ac
nunc cum maxime opus ſit opera
mea adſum: hæc ratio leuis ē ꝓ tā-
to peccato: quoniam ſi ad eā miſe
riam nō perueniſſet ſeruus nō rur
ſus fuit & dicimus tamen iniuriam
priſtinam pateretur. Quod in aliā
pertem: puta ſi diues quiſpiā parſi
moniam commendauerit: nam li-
cet parſimonia utilis ſit tamen pū
tabitur id dixiſſe propter auaritiā
quæ in diuitibus eſſe conſueuit.
Rei augēdæ cauſa: re uera ſalubri
ores ſunt reges boni quam leges ſi
perpetui eſſent: nam poſſunt & lo
qui & cogere & minuere pœnam
pro tempore: ſed lex eadem ſemp
eſt neq; remittere: neq; cogere poteſt. Sine atroci: quia agit̃ de uita apđ illū: qui ad regnum aſp
rat. Falſis aut uulgaribus: tangit duo quæ maxime neceſſaria ſunt in bonis diffinitionibus: ſcilic
ꝙ diffinitio dicat totum illud quod comprehendit ſub ſe diffinitum puta diffinitio hominis pb
comprehendere totum illud quod continet ſub ſe homo: ſcilicet rōnale & mortale: ſed ſi nō fac
eſt falſa: aliud eſt quod diffinitio debet dicere talia quod faciat differre diffinitum ab aliis rbus p
ta rationale & mortale facit differr̃ hominē ab aliis aīalibus qđ ſi nō faceret eēt diffinitio uulgari

Aut conuicio:hæc eſt falſa quia plura cōprehendit diffinitum q̄ ipſa diffinitio: quia iniuria & ꝰt præclaris & multis aliis rebus mors fieri poteſt. Quadruplator:ei qui habet quartā partem :cuſationis:ut ſi quis priuatur pœna quattuor ducatorū quadruplator unum hēt: uolens igitur uidam diffinire breuiter quid eſſet q̄druplator dixit eum eſſe peſtiferū ciuem ſed eſt uulgaris dif nitio quoniā non facit differre ab aliis malefactoribus: quoniam oēs poſſunt eſſe peſtiferi. ¶ Sica a ſica gladius eſt qui occultatur & non apparet uel in ligno uel alio modo: quo utūtur plurimū germani quandoq; ſimplex dicit gladius breuiuſculus. ¶ In di quiſi tione poſitū eſt:hoc uicium fit po nendo pro firma ratiōe rē quæ ſit in dubio: quoniam confirmatiōe eſt tota uictoria & uiget firmis ra tionibus. Sed ſi dubie & inepte ef ferunt nihil proficit argumentatō nam quod inquiritur: id ſane i du bio dicitur eſſe. ¶ Controuerſiam: ex cōtrouerſia diſſoluere uicioſa ē excuſatio quæ affert in aliqua con trouerſia per id quod non ē puni tum in al a puta cenſor non debes me punire:quia non ſum dignus: ꝙ ſi hāc pœnam mæruiſſem: alter cenſor perueniſſet me:hæc rō uici oſa eſt:quia forte non punitus fue rat ab alio cenſore:qm̄ nō erat eiuſ reſcitum crimen. ¶ Non conuenit nobis:ſunt uerba oratoris de endē tis. erat autē in caſtris romanis qui dam magiſtratus tribunorū qui cu rabant militeſ & ſi qſ deerat punie batur:euenit igitur ꝙ qdam miles inuentus eſt romæ cū abeſſet exer citus uocatus eſt ad ius cenſoriū: di cit ſe fuiſſe in caſtris ſed negociis ī pediēribus Romā ueniſſe. & ideo non eſſe puniendū: quia ſi in prin cipio cū exiuit exercitus in caſtris non affuiſſe: ipſe a tribunis plæbis punitus fuiſſet: hoc uicioſū eſt: qa dubium eſt an reſciuerint tribuni: an forte inuētus non ē. ¶ Et in ſimi li controuerſia: quia nō habet ma iorē certitudinem de illa re quam ipſe affert: q̄ de ea ipſa quæ agitur. & utrumq; indiget confirmatione ¶ Quaſi tranſactum relinquitur: il lud eſt uicioſum: quod non magis confirmatur q̄ ſi de eo nullus dubi

tu conuitio conſtet ¶ uulgares ſunt quæ nihilomi us in aliam partem trāſferri poſſunt: ut ſi qs di t: quadruplator ut breuiter deſcribam capitalis t: eſt enim improbus & peſtifer ciuis: Nā nihilo agis quadruplatoris quam furis: quam ſiccarii ut proditoris attulit diffinitionem. ¶ Itē uicioſum t pro argumento ſumere quod in diſputatione oſitum ē: ut ſiquis furti quem arguat dicat eum ſe hominē improbum: auarum: fraudulentum: us rei teſtimonium eſſe quod ſi furtum fecerit: em uicioſū eſt controuerſiā cōtrouerſia diſſolue hoc modo. Non conuenit cenſores iuſtū uerbis tiſfacere: ex eo qd ait ſe non potuiſſe adeſſe: ita iuratus fuerat: quod ſi ad exercitum non ueniſ id tribuno militū dicere. Hoc ideo uicioſum eſt a non expedita aut indicata res eſt: ſed impedita ſimili cōtrouerſia poſita exempli loco profertur em uicioſa eſt cū id de quo ſūma controuerſia ē arum expeditur: & quaſi tranſactū ſit relinqtur oc modo. Aperte fatur dictio ſi intelligam tali da marē qualis q geſſit fuit. iubet potiri ſi ſtudeāus ergamo quæ ergo profiteor eē mea. me enim eſt quū frui fraternis armis mihiq; adiudicarier uel r propinquus uel qd uirtutis æmulus. ¶ Itē uicio eſt ipſū ſibi in ſua orone diſſentire: & cōtra ea antedixerit dicere hoc modo. Qua cā accuſē hūc tm id diſputando euoluere. Nā ſi ueret qd eū ac ſē: q ē probus: ſi inuerecundū aī ingeniū poſſi et: quid eū accuſem q id parui auditu exiſtimet.

t. ¶ Apte fatur ditio: oraculum Appollinis: cum arma achillis ab aiace peterent: iudicauit apol ea adiudicari debere illi q eſſe per achilli. Aiax agitur oraculū adducēs dicebat ſua eſſe arma: qa at par. & Romulus erat cum debuiſſet probare ſe eē parē in geſtis: dixit tātū ſe eē remulū: & reli it id tanquā ſi nullus dubitaret cum rheda eſſe parem. Hæc aūt uerba ſunt alicuius poetæ: nam on apparet eſſe ſtilum Ciceronis. ¶ Fraternis: patruelis: quia thelamō & Peleus & Phocus filii erunt Eaci: & Aeginæ uxoris. Sic diſſētire: nam ſic dicit Quinti. oportet memorē eſſe mēdacē icioſum enim eſt dicere ſe uelle aliquē accuſare. poſtea dicere ſe nō uellet. ¶ Qua cā accuſem: uer accuſatoris: ac ſi diceret: non qs accuſare: qm̄ aut ē probus: aut īprobus. Si ꝓbus: non ē accuſan s: ſi īprobus: nihil ꝓficiā accuſare īprudentē: tā id expuēdo & cōtēnēdo illū ſe oio uelle accuſar.

¶Non incommoda ratione:imo ratio eſt optima:quia probant p dilematon. Detectum exo
dio:a principio uitæ tuæ operiam omnia tua ſcelera. ¶Si aut partes quibus ſtudeant:puta ſi inc
tentione religioſorum hominú aut iudicis amantis religionem aliquis diceret ſibi non placere r
gioſos:quoniam ſűt omnes hipocritæ.¶Item non omnes confirmare:ſiqs diceret:dicam uobiſc
fortitudine:religione:continentia deinde ſic omittam unam:dicens:fortitudo qppe & rligio o
nes exuperat alias uirtutes.nam hominem famoſum atq; beatum m efficiunt. ¶In aliam cauſa
deriuetur:ut ſi qs laudans lras tan
tű procedat ꝙ in artē muſicā ora
tionē termiet : hoc modo optimű
eſt ſcire lras:quoniam a lris omneſ
aliæ artes proficiſcunť:cum ēt mu
ſica quæ qdē magnű humanæ ui
tæ cõmodű affert. ¶Zethus & am
phiõ:ābo filii Iouis & optimi mu
ſici:aliud defenſoris ratio purget :
puta ſiqs accuſatus đ auaritia excu
ſet ſæpius ab amicis ſuis donatum
fuiſſe:ab eo ex pte defendētis reű:
coacti cű deſunt ſibi rões tergiuer
ſantur & clāculű trāſeunt in aliam
cām. ¶Ambitus:crimen petiti ma
giſtratus per pecuniā. Nõ hēre qd
dicat:qa oſtendemus eű aperte de
uiaſſe a præſēti cā & nihil ad aliud
ptinere. ¶Artē aut ſcientiam:artē
dicit non manualē ſcientiā quæ in
aīo eſt:hoc uiciű autē eſt in artifice
q eam exercet. ¶Ex eo ꝙ perperā
factum eſt: uicioſű eſt ēt ꝙ orator
credat ſe demonſtraſſe auctorē ſce
leris cum ſcelus ipſű uituperauit.
¶Præditum:habens. ¶Ergo uene
no:hoc eſt quod dixit ex eo ꝙ pro
prium factum eē cõſtet:nam ſigna
ſunt ueneni tumor & palliditas.
¶Non enim factű:oſtendit uiciű.
¶Vtrum ſatius ſit:ſolebāt Roma
ni frumenta diſtribuer̃ in plebeios
ex quibus popularis cõparabant
fauores:ſed aliquādo uetabat:aliq̃
do ſuadebat ſenatus.itaq; magnæ
cõtentiones naſcebanť. Quæ com
moda ſunt:ſi ac multi factioſi ſur
gűt pauore popularium. ¶Itē ui
cioſum eſt:ſcilicet cű aliquæ res in
uicem comparātur unam landare
& alterā uituperare:quod ideo ui
cioſum ē:quia minor laus eſt quā
tu laudas ſi comparas eam cum re
uituperata.nam d' præcio uicti pē
det uictoria:ut uel quia uideris af
fectuoſe loqui & cum inuidia cum
orator bonus eſſe debeat.

Non incommoda ratione uidetur oſtendiſſe qu
re non accuſaret quid quod poſtea ait. Nõ ego
a ſummo iam detextam exordio.¶Item uitioſum
quod dicitur contra iudicis uoluntatem:aut eor
qui audiunt:ſi aut partes qbus illi ſtudēt : aut h
mines quos illi caros habent lædāt:aut aliquo h
iuſmodi uitio lædatur auditoris uolűtas ¶Item
tioſum eſt non oēs res confirmare quas pollicitu
ſis in expoſitione.¶Item uerendum eſt ne de alia
dicatur:cum alia de re controuerſia ſit:īque hui
modi uitio conſiderandű eſt ne aut ad rē addatu
quid:ad quidpiā de re detrahatur : aut tota cau
mutata in aliā deriuetur. Vti apđ pacuuiű zeth
cű anphione quorű controuerſia cű de muſica
ducta ſit:diſputatio in ſapiētiæ rõnem & uirtut
utilitatē cõſumitur.¶Itē conſiderandű eſt ne aliu
accuſatoris crimīatio cõtineat:aliud defēſoris p
gatio purget.qđ ſæpe cõſulto multi ab reo faci
āguſtiis cauſæ coacti. Vti cum qs accuſet ambi
magiſtratű petiſſe ab īperatoris ſæpenu mero
apud exercitű donatű eſſe dicat. Hæc ſi diligēte
aduerſarioꝝ oratione obſeruauerimus ſæpe dep
hendemus:& in eiuſmo di deprehenſiõe oſtēdē
eos de ea re quid dicatur non habere.¶Itē uitioſu
ē artem:aut ſcientiā:aut ſtudiű qđpiam uitupe
re pp eorű uitia:qui in eo ſtudioſi ſunt:ueluti q
rhetoricā uituperāt ꝑpter alicuius oratori uitu
randā uitā.¶Item uitioſum eſt ex eo quod perpe
factum eē conſtat putare oſtēdi a quo hoīe fac
eſt:hoc modo. Mortuű:deformatű : tumore p
ditum:corpore decoloratű conſtat eſſe.¶Conſt
ergo necatű eſſe ueneno:deinde ſi ſit uſq; adeo
eo occupatus:ut multi faciűt: uenenű datű ui
nõ medincri ɔflictetur. Nõ enim factű ne ſit q
ritur:ſed a quo factű ſit.¶Item uitioſum eſt ī cõ
randis rebus alteram rem afferre:de re altera m
tionem non ſacere:aut negligentius diſputare:

Vtris maior:cum Roma in anguſtiis eſſet ueientes & albani auxilium albanorum uituperabat
eientes fieri enim poteſt:ponit quid in tali cōparatione ſeruandum ſit:nā non uituperandi ſunt
eientes:ſed minus laudandi quam albani. Aliquā:non tantam quantā albani::quam rem cōſue
ıdo:quia latinitas facile iudicat idem exules eſſe & in exectos:uelut Sulpitius hic orator fuit q cū
raſſet nequis exules reduceret & alter poltea pſuaſiſſet:utile eſſet ut reducerētur contra pr.mam
ıam orationē a te orauit in contrarium probans utile eē ut reducerentur.ſed ne uideat dicere cō
tra id qđ prius orauerat mutauit
diffinitionem uocabuli: quia eos
quos prio uocauerat exules: nunc
uocabat ui eiectos. Nō licuiſſet:
qui pp abſentiā defendere ſe non
poterant. Si facit cum cā.ſ.ne no
minando exules populus dolore
ſuorū afficeretur ciuium.

Voniam exornatio:ut oſten
dat quæ uicia in hac pte uitā
da ſunt:repetit ex quibus rebus ex
ornatio comparat:ut in unaquaqꝫ
parte ſua uicia declaret. Ex ſimili
bus:ſimilitudinibus:ſed uitauit uo
cabuli longitudinem. Exemplis:
exemplum eſt ſimilitudo cum cer
ti auctorıſ noīe.Similitudo autem
cōparatio ſine certo noīe. Quæ
pertinent: in hoc enim differt ab
argumentatione dialectica ſimili
tudo:nec habet rem. Rationē:
ut ſiquis de defendenda patria di
cat:cum hoſtes mœnia noſtra cir
cuncident: tanquam lupi rapaces
mœnia noſtra defendamus: cum
aptius tanquam leones dicere de
buiſſet. Aut ſibi obeſt: ut ſi aliqs
Catoni ſimilis uolens exortari ci
ues non tā ad bonam reip. guber
nationem quam ad propriā utili
tatis ipſorum:dicat in ciuitate gu
bernanda bonos paſtores imitatu
rum qui pecudes mulget atqꝫ ton
det ad ſui utilitatem.nā hæc dicer
contra ſe:quoniam bonus paſtor
prius curat bonum pecudis quam
ſuum. Aut falſum:ut ſiquis pſua
dens ſenes ſpernendos eſſe a filiis:
inducat æneam patris conſilia fu
gitantem:cum piiſſimus ſemp fue
erit unus honorem ſemper in rbuſ
faciēdis tribuebat:ut Vir. & pater
anchiſes dare uentis uela iubebat.
Aut īprobum:ſiqs ſuadens uirgi
nes eē rapiendas:oſtendā Claudiū
neronē cū nepte cōcubuiſſe. Aut
maius:ſi dñs ſupplicium de ſeruo
fugiente dicat eū eſſe occidendum
q contra dñm coniurabat: ſicut ēt
cōiuratores ciuitatū ſua pœna cru
ciāt. Aut minus:cōuertat exēplū:

omparetur utrum ſatius ſit populū frumentum
ccipere an non accipere:quæ commoda ſint in al
ra re curet enumerare: quæ in altera re īcommo
a ſint uel ut depreſſa prætereat: aut ea quæ mini
a ſunt dicat. Itē uicioſum ē in rebus comparādis
eceſſe uituperari alteram cū alterā laudes. Quod
enus ſi quæratur. utris maior honor habendus
t albenſibus:an uegentinis qui reipu.& populo
o.profuerunt: & is qui dicat alteros lædat. Non
nī neceſſe eſt ſi alteros præponas alteros uitupar
ieri enim poteſt: ut cū alteros magis laudaueris
liquā alteris laudis partem attribuas ne cupidius
ugnaſſe contra ueritatem puteris. Itē uicioſum ē
e nomine & uocabulo rei controuerſiam ſtruere
uā rem conſuetudo poteſt optime iudicar:uelut
ulpitius q interceſſerat ne exules quibus cām di
re non licuiſſet reducerentur. Idē poſterius īmu
ta uoluntate:cum eandē legem ferret.aliam ſeſe
rre dicebat propter nominum cōmutationem.
am non exules: ſed ui eiectos ſe reducere aiebat.
roinde quaſi fuiſſet in controuerſia: quo illi no
ine appellarētur a po.ro.quaſi non oēs quibus
qua & igni īterdictum eſt:exules appellent. Verꝫ
i fortaſſe ignoſcimus ſi cū cauſa fuit.nos tamen
telligamus uicioſum eſſe ītendere controuerſiā
ropter nominū cōmutationem.

De exornatione uicioſa.

Voniam exornatio cōſtat ex ſimilibus &
exemplis:& āplificatōibus:& iudicatis:&
eteris rebus:quæ ptinent ad exaggerandā & locu
etādam argumētatōem quæ ſint hiſ rebus uicia
onſiderēus. Simile uicioſū ē quod ex aliqua par
e diſſimile:nec hēt parem rōnem cōparatōis: aut
biipſi obeſt q affert. Exemplū uicioſū eſt ſi aut
lſū ē ut reprehendat:aut īprobū:ut non ſit imi
ndū aut maius aut minus:q̄ res poſtulat:res iu

ut ſi accuſator coniuratorum dicat ideo coniuratores ciuitatis punire debet: quoniam etiam ſer
à ſuis dominis fugientes puniunt. ¶ De re ſimili: quidam pater mortuus ab inteſtato erat & iu
ces filium hæredem iudicauerunt. Paulopoſt maritus ab inteſtato mortuus ẽ. & eius uxor hære
tatẽ petens dicit hæreditatẽ ſuá eſſe debere: quoniá pauloante iudices filio cuiuſdá idem iuſ tribu
runt: diſſimilis eſt iudicatio de filio ad přem: & uxores erga maritũ. ¶ De qua controuerſia nõ e
uicioſũ eſt ad confirmationẽ rei incertæ abducere certá: puta ſi uxor dicat: mea dẽt eſſe hæredita
quoniá moriente pře ab inteſtato
filii ſemp hæredes iudicant. ¶ Aut ſi
ĩproba: ſi adultera ad iudiciũ duc
tus petat ſibi ignoſci: qa in eodem
peccato Clodius liberatus ẽ nõ iu
re. ¶ Aut pľes: pľes enĩ in uicio ad
ulterii damnati ſunt q̃ liberati: aut
magis idoneæ: puta cũ petit reus
ſibi ueniá dari: quoniá & p̃ncepſ
eodẽ uicio liberatus eſt: reſpõdet
aduerſarius magis idoneum fuiſſe
ignoſcere p̃ncipi q̃ priuato: qa p̃n
ceps poſſet etiam ſi uellet leges &
iura tollere. ¶ De eo argumẽtari: cũ
reus fatetur ſe peccaſſe uicioſũ eſt
dicere ſe teſtes hẽre: qũo peccaue
rit augeri tantũ oportet: ut ſiqs cõ
tra Milonẽ dicat conſiderate q̃tũ
ſcelus commiſcerit Milo q hoĩem
occidit utilẽ patriæ & in oĩ uirtute
præſtantẽ. ¶ Item uicioſũ: hoc ẽ cõ
trariũ ſuperiori: ná in ſupiori pec
catur in demõſtrando reũ cũ ipſe
ſe fateat in hoc demõſtrat quantũ
mali ſit peccare: cũ ipſum peccatũ
quale ſit demonſtrauit: ſic puta ſi
qs augeret peccatũ ueneficii ĩ cada
uere palido cũ interdũ ſit cũ uene
ficio eſſe extinctum. ¶ Vt qcq̃ pri
mũ: hæc cõcluſio ẽ quædá argumẽ
tationis epilogatio: q̃ uicioſa erit
niſi eo ordine colligat: quo etiá ĩ
oratiõe dictum fuit. Nõ breuiter:
cauẽdũ .n. oportet ſumá cõſt ás &
certũ qđ uitabit ſi per ordinẽ oĩa
concludunt: qa auditor q notauit
oẽs particulas nũc in repetitiõe re
capitulat in memoria: qđ ſi nõ or
dine diceret memoria confundere
tur & nihil certũ & conſtans relin
queretur auditoris memoria.

C Oncluſiões: ultima pars ora
tionis: quæ ẽ artificioſus ora
tionis terminus. ¶ Amplificatio: ẽ
commotio ad indignationẽ: quat
tuor enim lociſ docti ſentiunt hũc
textum additum eſſe nam ſi cõclu
ſio eſt terminus totius oratiõis cõ
ſtat in exordio eſſe non poſſe qđ
ſi excuſari poteſt talis accuſatio:
quoniá illæ breues ſunt hæ lõgæ

dicata uicioſe profertur: ſi aut diſſimili de re p̃fe
tur: aut de ea re de qa cõtrouerſia nõ eſt: aut ĩpr
ba: aut eiuſmodi. ut aut plures aut magis idone
res iudicatæ ab aduerſariis p̃ferri poſſint. ¶ Itẽ uici
ſũ ẽ qđ aduerſarii factũ eſſe confiteant de eo arg
mẽtari & planũ facere factũ eẽ: nã id augeri opo
tet. Itẽ uicioſũ eſt id augere qđ cõuenit doceri ho
modo. Vt ſiqs quẽ arguat hoĩem occidiſſe: & ãt
quã ſatis idoneas argumentatões attulerit: augea
peccatũ & dicat nihil indignius eẽ quã hominẽ o
cidere. Non. n. utrũ indignũ ſit an non: ſed fact
ne ſit quæritur.

¶ De Complexiõe uicioſa

C Omplexio uicioſa quæ nõ ut quodq; prim
dictũ eſt cõplectit: & quæ nõ breuiter cõcluc
tur: & q̃ nõ ex numeratõe certũ & conſtãs aliqui
ut intelligat qd p̃poſitũ in argumẽtatione ſit: q
deinde rõe: qd confirmatõe: qd tota argumẽtati
ne demõſtratũ. ¶ De Cõcluſionibus totius argũ

C Oncluſiones q̃ apud græcos epylogi nomina
tripartitæ ſunt: nã conſtat ex enumeratione:
plificatione: & commiſeratione. In quattuor loci
uti poſſumus cõcluſionibus ¶ In p̃ncipio ſecũnd
narrationẽ: ſecundũ firmiſſimã argumẽtationen
in concluſione. ¶ Enũeratio ẽ per quã colligimus
cõmonemus: qbus de rebus uerba fecerimus: br
uiter: ut renouet non r̃integret oratio: & ordine u
qcquid erit dictũ referãus: ut auditor ſi memori
mãdauerit. ad idẽ qđ ipſe meminerit reducat. ¶ I
curandũ eſt ne aut ab exordio: aut a narratõe rep
tat orõnis enumeratio. Ficta. n. & dedita opera c
parata orõ uidebat eẽ artificii ſignificãdi: ĩgenii c
uendicãdi: & memoriæ oñtandæ cã: qua p̃pter in
tium enumerationis faciẽdũ eſt a diuiſione. Dei
de ordĩe breuiter exponẽdæ ſũt res q̃ tractatæ erũ
in confirmatõe & confutatiõe. ¶ Amplificatio ẽ re

n quibus licet totos effundere effectus colligimus quantuui ad rationem faciendæ concluſionis
nonemus ad effectum. ¶ Amplificatio duplex eſt: una quæ eſt propria oratoris contraria dialecti
æ ꝓpter quam non uno uerbo: ſed pluribus rem intelligimus: & de hac non intelligitur hic: alia
ſt per quam id quod parum prius putabatur: ſcelus ingens exiſtimatum eſt: & diffinitʼ quo modo
ndignationis. ¶ Per locum communem: ꝑ ſententiam generalem: quæ ad omnes pertinet eiuſdē
generis ¶ Primus modus ſumitʼ ex auctoritate: ſcilicet quãdo dicimus id quod accuſamus eſſe factũ

uæ per locum communem inſtigationis audito
um cauſa ſumitʼ. Loci communes ex decem præ
eptis commodiſſime ſumuntur ad augēdi crimi
is cauſã. Primus locus ſumitʼ ab auctoritate: cum
ommemoramus quãtæ curæ ea res fuerit diis im
nortalibus: aut maioribus noſtris: regibus: magi
tratibus: nationibus: hoībus ſapientiſſimis: ſena
ui. Itē maxime quo modo de his rebus in legibus
ancitũ ſit. Secundus locus ē cũ conſiderãus: illæ
es de quibus criminamur ad quos ꝑtineant: utrũ
d omnes. quod atrociſſimũ eſt: an ad ſuperiores
uod genus hi ſunt a quibus auctoritatis locus cō
nunis ſumitur: an ad pares: hoc eſt in eiſdem par
ibus animi: corporis. fortunarum poſitos: an ad
nferiores: qui oībus his rebus antecelluntʼ. Terti
is locus ē quo percunctamur quid ſit euenturum
i omnibus idem concedatʼ: & ea neglecta oñdēus
uid periculorũ aut incommodorũ conſequatur
Quartus locus ē quo demonſtratʼ ſi huic ſit remiſ
ſum. multos alacriores ad maleficia futuros: quos
dhuc expectatio iudicii remoratʼ. Quintus locus
ſt cũ oſtēdemus ſi ſemel. aliter iudicatum ſit nul
am rē fore quæ īcommodo medæri: aut perperã
actum: aut ertatũ iudicium corrigere poſſit: quo
n loco non incommodum erit uti cæterarum reꝝ

præter auctoritatē uel deorum: uľ
maiorum: diis īmortalibus Socra-
tem apollo ſepientiſſimnm iudica
uit: & tamen a uitiis & melius tan-
quam improbum accuſarunt: con
tra quos hoc modo dici poſſet: ſi-
nite iudices auitum & melitum im
pune eum accuſaſſe qui tãtæ curæ
diis fuiſſe conſtat: ut ante ſapientiſ
ſimus iudicatuſ extiterit nr̃is maio
ribus regibus nationibus creſcit
oratio Cæſari obuictas gallias tri-
umphum petenti cato maxime ad
uerſabatur: contra quē ſic dici po-
tuiſſet: non patiamini iudices ne
triumpho priuari: quem maiores
noſtri: ciuitates: nationeſq; omnes
inſtituerũt ut præmium eſſet labo
rum periculorum noſtrorum om
nibus ſapiētiſſimis ob occiſũ Clo
dium a milone ſic quiſpiam diceř
poſſet: cum ſapiētiſſimi ſenatuſq;
noſter inſtituerint: ut nemo ciuem
occidat: ne ciuitas ſit latrocinium:
ſinetis milonem impune abire: q
ciuem præſtantem occidit. ¶ Legi
bus ſancitum ſit: danda eſt hæredi
tas filio: nō externo. nam ſemper
leges cauerunt: ut filius hæres ſit.
¶ Secundus locus: ſecundus mo
dus amplificationis eſt de compa
ratione. Cum dicimus autem par
uos offendiſſe magnos: aut pares:
uel econuerſo: utrũ ad omnes hoc
modo nulla eſt habēda miſericor
dia coniuratorum: qui huic urbi ī
ſidiati ſunt: & per quos nō ſolum
magni ciues: ſed mediocres infimi
ſenes: pueri: mulieres. & quicquid
in urbe eſt: pereundum fuit. ¶ An
d ſuperiores: compatiendum ut priuatus ciuis iudicem aut ingratum lædat: pro quo tota ciuitas
gubernetur. ¶ An ad pares: turpe eſt ut ſenes cum ſenibus pugnēt: ut magiſtratus cũ magiſtratibus
iam quod exemplum aliis ſtatutum creditis: ſi prætor offendat prætorem. ¶ In eiſdem partibus
nimi: declarat quomodo ſint pares: ut ſunt hi qui iiſdem r̃bus ſtudent ut condiſcipuli legiſtæ: aut
nedici ¶ Fortunarum: ut mercatores ¶ An inferiores. ut ſi diues minatur pauperi magiſtratus pri
iato. ¶ His rebus: quas dixit partibus animi corporis & fortunarũ. ¶ Quid ſit euenturum: quæro
uobis iudices nonne periculũ impendet ciuibus nr̃is & rebus: ſi coniuratores īpunitos dimittitiſ
¶ Periculorum: ad hominum morũ. ¶ Incommodorũ: ad res pertinet. ¶ Multos alacriores: multi
unt iudices qui ꝑꝑ metum iuſtitiæ a furtis ſe continuerũt quos q̃dam prõptos & ſecuros facietis
d peccatũ ſi hunc furē impunitũ abire ſinetis. ¶ Si aliter iudicatũ ſit: ſi coniuratoribus parcitis ea ī
ommoda huic urbi euentura ſunt: q̃bus nullo modo remediũ afferri poterit: ut ſupra mores: qui

nunquam reuocari poſſunt:quo in loco dat unā admonitionem. Cæterarum rerum cōparati
ne:multæ res ſunt perperam factæ:qbus uetuſtas:aut conſilium remedium affert:ſicut iniuriæ cō
uiciorum:aut alicuius furti:ſed neq; mala quæ in coniuratione fiunt reuocari non poſſunt:nequ
iudicium remedio ullo corrigi imprudentia. Iuſtā deprecationem:facile dignus eſt uenia: q pe
imprudentiam peccat:ſed qui conſulto peccauit nullo modo parcēdū eſt. Tetrum:turpe crud
le a cruore fuſo. Nefarium:quod ſit cōtra fas uel qđ facere expiari non poſſit. Iniuria mouer
cōſiderate iudices quantū ſcelus q̄
indignum:q filiam de cōplexibus
arripuit ipſam detraxit matrē cruē
tauit an ne iniuria dignus putāduſ
eſt. Bella ſuſcipiuntur:ſicut inter
cipere aliena hoc modo:non leue
putandum eſt ꝙ hic diuitias meas
uxorēq; arripuerit:cū ex huiuſmo
di iniuriis bella patriæ inferri plæ
rūq; uidemus ſicut græci ob raptā
helenam:non uulgare uirginē ſtu-
prari:rapi aliena nō admiror iudi
ces:quoniam uſitatū eſt:ſed qs ue-
ſtrum uidit amicū in ꝓpria domo
occidi filios coctos apponi:aut ſā
guinem humanū ad potandū:pro
pter ꝙ ſcelus malignitatem exími
am celeriorem & aſperiorem me-
retur pœnam. Ex peccatorem cō-
paratioue:nulla uenia dignus uiđ
tur qui uirginem ſtuprauit præſer
tim cum magnitudini ſceleris non
comparandus ſit qui ſacrilegium
commiſerit:nā qui ſacra furatus ē
aliquam ueniam meretur ꝙ prop
ter egeſtatem impulſus ē:hic uero
non neceſſitate:ſed peſſima uolū-
tate ciuiū hoc facinus đſignat quæ
negocio gerendo acta quando in
exponendo neſcio quæ facta ſunt
ordine ante rem in re & poſt rem
hoc modo hominem pulſauit: de
lectica traxit:in uia occidit mēbra
tim ſecuit:deinde inſepultum aui
bus reliqd. Miſericordia cōmo
uebitur:dicta eſt eo ꝙ ſi dolor cor
dis ſup miſericors quam appellāt
alii cōmiſerationē & pertinet ad
reū ipſum cū amplificatio ꝑtineat
ad auditorē:quoniā ex indignatio
ne auditorū contra aduerſarios ſe
qtur miſericordia accuſati. Si uariam cōmutationē:cogitate iudices in q̄to honore fuerit hic c
pauloāte triūpharet:quē modo in tāta calamitate uidetis adductū. Si oñdimus qbus cōmodi
pōt eum expoſitio regulæ præcedentis. Cōparatiōe:cōparando ꝑſentia mala cū ꝑteritis ſi qu
a uobis futura cōmoda ſint:niſi cōdemnatis milonē iudices oībus eritis deriſiōi. Inimici eius inſu
gēt cōtra eū maledictis inficient:atq; eū de ciuitate eiiciēt. Si ſupplicabimus:ecce iudices milo a
pedes ueſtros ꝓuolutus orat & obſecrat:ut uobis cōmiſſus ſit:uitāq; ſuā in uobis poſi[illegible]ā eſſe dici
Nā ſic ſiqdem parētibus:non tātū dolet milo calamitatē ſuā quā dolorem pr̄is ſui matris lachr
mas filiorꝫ deſtitutionē:iniuriaſq; qbus tota domus:ſe abſente ab inimicis ſuis ē afficienda:q̄ in a
os uſi ſumus aliq̄do iudices ego quoq; ī magr̄atibus cōſtitutus:ſed nulla maior gl̄ia mihi fuit:q̄ e
q̄ de hūanitate mea:clæmētia:miſericordiaq; ſup miſeros cōſecuta eſt. Sēp.n.clamēs & miſericor

comparatione:ut oſtendāus alias res poſſe : ut u
tuſtate ſedari:aut conſilio corrigi:huius rei:aut l
niendæ:aut corrigendæ nullā rem adiumēto fut
ram. Sextus locus eſt cū oſtendemus & cōſulto f
ctū:& dicemus uoluntario facinori nullā excuſa
onē imprudentiæ iuſtā deprecationē paratam. S
ptimus locus eſt cū oſtendēus tetrū facinus:crud
le:nefarium:tyrānicū eſſe:qđ genus iniuriā mul
rum:aut earū rerum aliqd:quarꝫ rerum cauſa be
la ſuſcipiūt:& cum hoſtibus de uita dimicat. O
tauus locus ē quo oſtendimus nō uulgare:ſed ſi
gulare eſſe maleficiū:ſpurcū:nefarium : & īuiſit
tum:quo maturius & atrocius iudicandū ſit: N
nus locus conſtat ex peccatorū cōparatione:qua
cū dicimus maius eſſe maleficiū ſtuprare ingenu
quā ſacrum lædere : qđ alterum propter egeſtatē
alterum ꝓpter intemperantē ſuperbiā fiat. De
mus locus eſt per quē omnia quæ in negocio ge
do acta ſūt:quæq; rem conſeq ſolent exponemu
acriter & criminoſe & diligēter:ut agi res:& geri n
gociū uideatur rerū conſequentium enumeratōe
Miſericordia cōmouebitur auditoribus ſi uarian
fortunarū cōmutationem dicemus: ſi oſtēdemu
in q̄bus cōmodis fuimus:& quibus in incōmod
ſumus cōparatione. Si quæ nobis futura ſint:ni
cām obtinuerimus enūerabimus & oſtendemus
Si ſupplicabimus.& nos ſub eorꝫ quorum miſe
cordiam captabimus poteſtate ſubiicimus. Siq
noſtris parētibus liberis:cæteris neceſſariis cauſa

fui erga accuſatos. Diu uero malis:credo eqdem ab ingenio ad miſeriam eſſe natum : quem nũ quam talamitates deſeruerant quem nunq̃ auxit ipſa fortuna. Patientem incommodorũ : milo profecto nullo modo mortẽ timere uidetur:quia nullas emittit lachrymas quin ſe facile oĩa quæ ſors tulerit paſſurum eſſe dicit:uerum ueſtra humanitas eſt:ut eum uirum tá præſtantem q̃tum eſt in uobis ſeruetis defendatis:nihil lachryma citius areſcit tamẽ ſcit a præceptoribus ſuis:& reuera nihil dabitur citius q̃ miſericordia quæ itaq3 dẽt eſſe breuis:quare continuatio ĩ miſericordia mo uenda obdureſcit conſuetndine.

ſit ꝑpter noſtras calamitates aperiemus : & ſimẽl oſtendẽus illorũ noſ ſolitudine & miſeria : nõ noſtris incõmodis dolere. Si de clæmẽtia:hũanitate: miſericordia nr̃a:qua in alioſ uſi ſumuſ apiamuſ Si noſ ſẽper:aut diu in maliſ fuiſſe oñdemuſ. Si noſtrũ fatũ aut fortunã cõqueremur. Si aĩum noſtrũ fortem:patientẽ:incõmodoꝝ oñdemuſ futurum. Cõmiſerationẽ breuẽ eſſe oportet. nihil enĩ lachryma citiuſ areſcit. Fere locoſ obſcuriſſimoſ totiuſ artificii tractauimuſ in hoc libro. Qua propter huic uolumini modus ſit:reliquaſ præceptiones quoad uidebit̃ in tertiũ librum tranſferemus Hæc ſi ut conqſite cõſcripſimuſ.ita diligẽter fueriſ cõſecutuſ:& noſ induſtriæ fructuſ & tua ſcientia capiemuſ:& tute nr̃am diligentiam laudabiſ: tuaq; perceptiõe lætaberiſ: tu ſcientior eriſ præceptorũ artificio. nos alacriores ad reliquũ perſoluẽdum. Verũ hæc futura ſatiſ ſcio:te enim nõ ignoro:nos deincepſ ad cætera præcepta trãſeamus :ut quod libentiſſime faciemus: tuæ uoluntati rectiſſime morem geramus.

a D oẽm iudicialem cãm queãdmodũ conueniet̃ inuentiõẽ rerum accõmodari ſatis abundanter tu arbitror ĩ ſupioribus libris demõſtratũ eſt. Nunc eaꝝ rõem rerum inueniendarũ quæ pertineãt ad cauſas deliberatiuas & demõſttatiuas in hunc librũ tranſtulimus:ut oĩs inueniendi præceptio tibi quã primũ perſolueret̃ Reliquæ q̃ttuor parteſ erãt artificii. de tribus partibus in hoc libro dicẽus:diſpoſitiõe ꝓnuntiatiõe & memoria. De elocutõe qa plura dicẽda uidebãt̃ in quarto libro cõſcribere maluimus: quẽ ut arbitror tibi librũ celeriter abſolutũ mittẽus:ne qd tibi rhetoricæ artis deeſſe poſſit. Interea pria queq; & nobiſcũ cũ uoles & interdũ ſine nobiſ legendo cõſequere:neqd ĩpediare qn ad hanc utilitatẽ pariter nobiſcũ progredi poſſis: Nunc tu fac ut attẽtũ te præbeas:noſ proficiſci ad inſtituta pergemuſ.

Obſcuriſſimos locos : quia gẽus iudiciale difficilius. Artificii:artiſ Quoad uidetur:qa non reliquaſ partes orationibus tractabit in tertio:ſed trãſferet in quartũ.

e Locutionem : ut id quod per quid:qui mos Ciceronis:nunc earũ rerum rationem inueniendarum tranſitio color.& dicit hoc in ſuperioribus libris oſtendimus : quomodo eadẽ inuentio fieri debeat in demõſtratiuo & deliberatiuo.& dicit trãſtulimus in p̃terito tempore: quoniá boni oratores priuſq̃ ſcribunt aggrediuntur oĩa ſecum excogitant ut inueniendi præceptio ut ipſa in medio expleatur q̃ eſt prima pars officiorũ oratorum:nobiſcum:qa coram tibi declarabo. Siqs ignobiľ: perite ꝓgredi poſſis:uidelicet ut ita pgas diſcẽdo ſicut & ego ſcribẽdo. Vtrũ potius:oĩa deliberáda uerſãt̃:aut circa duas hoc fit iterrogando p utrũ & potius q̃ſi de duabus rebus:quarũ una ſit eligibilior aut ſi d̃ pluribus hoc fit p qd & potiſſimũ. Carthago tollenda ſuadebat hoc fabius arguẽs ꝙ quotiens carthago ſupeſſet tã diu rõani bellis afficerent̃ qm̃ cũ hoſtibus cõſpirabat ſi p ſe ſatis rẽ erit ad bellũ iferendũ. Aut relinquẽda:hoc alii pſuadebãt dicentes oportunũ eẽ:ut rõani iuuenes hẽrent ubi ſe exercerẽt:ꝙ ſi ceſſarẽt bella oẽs deerunt laudibus euaſuri:ut ſi hánibal conſultet cũ diu hánibal italiã igni ferroq3 uaſtaſſet rõani claſſẽ ĩ africã d̃ legarunt:q̃ ex ipſa urgẽtes rem carthaginẽſẽ cogebat hánibalẽ reuocari ad p̃mã patriá defẽdẽdá: Itaq3 deliberãt qd potiſſimũ eẽt factum hũc ĩ modum dare potuiſſet captiuos ab hoſtibus redimat captiuos ĩ bello cánenſi ab hánibale os captos ſi ſẽatus redimere cõſultaſt ea deliberatio fieret cã ipſorũ ſapientiorum liberandorum:& non alicui utilitatis extraneæ.

Vt ſoluat legibus: Scipionem bello quo tota italia mouit cõtra rõanos liberat de ſcipiõe in im
peratore deligendo: uerum quoniã uigeſimum quartũ agebat annum leges non ſinebant inter ui
geſimum qntum id fieriq; deliberatiuo non cauſa ſcipionis erat: ſed propter libertatem defenden
dam Partim aliquæ ſocium ciuitatẽ: det finito bello italico ciuitates auxilio romãis fuerant ciues
fieri uolebant eoq; cõſultauit ſenatus: non tã cauſa ipſorũ ciuium q in auxilio fuerant: ut præmia
rentur: ſed & pp propriam utilitatẽ: ut res romana munitior eſſet & ciuibus plenior. In qbus cau
ſis poſt diuiſionem factam appli-
cat unicuiq; modũ tractãdi. Rei
natura faciet deli. oẽs concluſiões
quæ pp ſe tantũ fiunt: debẽt orato
res dirigere totã oroñem: ut tota
uerſet circa naturã ipſius rei ꝓpter
quã fit deliberatio: ut eſt circa utili
tatẽ ciuiũ captiuorum redimendo
rũ rei naturã: utilitas naturaliſq; ẽ
ei rei de qua deliberamus ſit utili-
tati captiuorũ: quæ ineſt tãtũ ipſis
captiuis redimendis. Ex ipſa cau
ſa erunt agẽdæ: in ipſis cauſiſq; ali
unde ſumit orationẽ. debemus di
rigere ad ipſas cauſas augendo eaſ
non ad rẽ: puta & de eligendo lau
danda ẽ uirtus ſcipionis q̃tum pro
tinus ad utilitatẽ ciuitatis: non ad
utilitatẽ ſcipionis hoc modo eligẽ
dus eſt. Scipio hẽt ſenilem oratio
nẽ: & conſcilio plus quã ætas eius
exigat: ualet. Præterea audaciã iu-
uenilem: uel ſimul ſcientiã rei mili
taris adeo ut uictoriã ſpgere facile
poſſimus. Iungẽdæ: ex pte pſua
dẽtis. Aut deponendæ: ex pte diſ
ſuadẽtis hoc mõ nõ ẽ eligẽdus ſci
pio. Quod ſi reſpueritis uirginem
mlto plus ualet ſenex: quã iuuenũ
mltitudo: & ſtẽt in urbe ciues pſtã
tiſſimi. Cõueniet utilitatis: in oĩ
cã deliberanda eiuſmodi iuſſit: di
ſtinguẽda ſunt oĩa argumẽta ad fi
nem utilitatis: ſiue pſuadẽus: ſiue
diſſuadẽus ĩ ciuili cõſultatiõe: quæ
pertinet ad utilitatẽ ciuitatis oĩo
q̃ & de aliis rebus fieri poſſit: ſed
qđ ad uſum ciuitatis inuenta ſit in
diffinitione officii oratoris ſupra
poſuit. Inſtãtis præſẽtis hoc mo
do: niſi creetur ĩperator multa in-
ſtant picula nobis & reipu. obeſſe
poſſent. Conſequentis: futuri &
ſi ſcipionẽ creemus ĩperatorẽ: mul
ta pſentis belli debemus. & ſũt ho
ſtes tardiores ẽt ad inferenda: qppe cuius non oĩbus terribile exiſtimat. In uim: agendo nolentes
Dolum: decipiẽdo uel alliciendo: aut ſeparatĩ: aut cõiunctim: hoc modo ſi tpſ noſtrũ ĩ africã tra.
ducimus pugnando hoſtes ſuperabimus: cũ ipſis hoſtium urbibus fautores habeamus qui ſine uo
bis libentes applicabunt. Reuocationes hominum: ut reuocare hannibalem de Italia mittemus
ſcipionem in africam. In pecuniam: alliciendo hoſtes pecuniis. Diſſimulationes: occultare: &
ſimilia: ut ſi contra hoſtes eundum ſit diſſimulare te ab hoſtibus defenſurum mutationes præueni
endo. hoſtes celeritate. Mentiones: mentiendo. ſ. ut & unã rẽ facturus ſit alterã dicas te pparare.

Deliberationes partim ſunt huiuſmodi: ut quæra
tur utrũ potius faciendum ſit: partim huiuſmodi
ut qd potiſſimum faciendũ ſit conſideret hoc mo
do. Vtrũ potius carthago. tollenda an relinquẽda
uideatur. Quid potiſſimum hoc pacto: ut ſi Han
nibal cõſultat cum ex italia carthaginẽ: accerſitur:
an in italia remaneat: an domũ reddeat: an in egy
tum ꝓfectus occupet alexandriã. Item deliberatio
nes partim ipſe pp ſe conſultandæ ſunt: ut ſi deli
beret ſenatus captiuos ab hoſtibus redimat an nõ
partim ꝓpter aliquã extraneam cãm ueniũt in de
liberationẽ & conſultationẽ ut ſi deliberet ſenatus
bello italico ſoluat. ne legibus Scipionem: ut eũ li
ceat ante tempus conſulẽ fieri. ptim & propter ſe
ſunt deliberandæ: & magis ꝓpter extraneã cãm ue
niunt in conſultationẽ: ut ſi deliberet ſenatus bel
lo italico ſociis ciuitatẽ det an nõ. In qbus cauſis
rei natura faciet deliberationẽ: oĩs ratio ad ipſam
rem accommodabitur. In quibus extranea cã con
ficiet deliberationẽ: in his ipſa erit cã adiungenda
aut demenda. Oẽs rationes eoꝝ qui ſententiã di
cent finem ſibi conueniet utilitatẽs ꝓponere: ut
omnis eo totius orationis ratio conferat. Vtilitas
in duas partes in ciuili cõſultatione diuiditur: tu
tam & honeſtã. tuta eſt q̃ cõficit inſtantis aut con
ſeq̃ntis periculi uitationẽ qualibet rõne. Hæc di
ſtribuitur in uim & dolũ quoꝝ alteꝝ ſepatim aut
utrũq; ſumemus cõiunctim. Vis diſcernit p exer
citus: claſſes: arma: tormenta. reuocatões hoĩum
& alias huiuſmodi res. Dolus cõſumit in pecuniã
pollicitatões: diſſimulatões. maturatões: mẽtões:
et cæteraſ reſ de qbuſ magiſ idoneo tpe loq̃mur:

ſi quando de re militari :aut de admīſtratione rei publicæ ſcribere uelimus. Honeſta res diuiditur ī rectum & laudabilē rectum eſt quod cum uirtute & officio fit .id diuiditur in prudentiam iuſtitiā fortitudinem: modeſtiam. Prudentia eſt calliditaſ quæ tatione quadam poteſt delectum hr̄e bonoꝝ & malorum. dicitur item prudētia ſciētia cuiuſdā artificii & appellatur prudentia multarum rerum memoria & uſus plurium negociorum. Iuſtitia ē æquitas ius unicuiq; tribués pro dignitate cuiuſq; Fortitudo eſt rerum magnarū appetitio: & reꝝ humiliū cōtemptio: & laboris cū utilitatis rōe perpéſio. Modeſtia ē in animo continens moderatio cupiditatū. Prudentiæ partibus utemur in dicēdo ſi cōmoda cū īcōmodiſ ꝯferemus cū alteꝝ ſeq alteꝝ uitari cohortabimur aut ſi q̄ in re cohortabimur aliqd cuius rei aliquā diſciplinabilē ſciam poterimuſ hēre quomō aut q̄ qdq; rōe fieri oporteat oñdemuſ. Aut ſi ſuadebimus qdpiā cuius rei geſtæ aut ꝑſētē aut auditā memoriā poterimus habere qua in re facile id quod uelimus exēplo alato pſuadere poterimus. Iuſtitiæ partibus utemur ſi aut innocentum. aut ſupplicū dicemus miſereri oportere. Si oſtendemus merētibus gratiam referri cōueīr. Si demōſtrabimus ulciſci malemeritos oportere. Si fidē magnopere cēſebimus cōſeruādam. Si

Si quaudo te uidemus ſcribere: dicūt.n.eū feciſſe libꝝ de re mili. ſed ad nos nō ꝑuenit: niſi forte in li. de rep. inſeruiſſet delectū bonoꝝ & maloꝝ o filii nō das opam uirtutibus ꝑ quas laudē & gloriam cōparare poſſes cū ſenex eris oībus ludibrio futurus ex multaꝝ reꝝ memoria adhibēda ē ſides catoni q ut diu uixit ita multa uidit multa expertus eſt: ex quo fit ut ꝓ multarū rerū memoria ſapientiſſimus ſit & dignus auctoritate. Sciētia cuiuſdā artifici: creandus eſt Scipio imperatoris ꝓfatū eū in re militari tantopere uerſatus ſit: ut nihil iungēdis rebus ſit quod nō optīe calleat. Ius ſuū tribuens ſumendū eſt bellū cōtra carthaginēſes q ſedifragi ſūt ut aliquando ſuoꝝ ſceleꝝ pœnā patiātur neq; enim digni ſūt ꝙ debeant bonis ciuitatibus imperare. Rerū magnaꝝ appetitio: Romanum enim fuit ſemꝑ ardua appetere qđ cū ita ſit aggrediamur bellū cōtra carthaginēſes præſertim cū nihil minuis imperitū ſit: & ex quo tātā laudem cōſeq ualeamus. Humilium cōtētio nullā iacturā timeatis amittēdæ claſſis aut armoꝝ terrarū ue ſeruilia exſumēda ex nobis ſūt ꝓ tanti imperii cōparatiōe. Moderatio cupiditatū: nō moueamini cōtra ſociorū iniurias ſed eas ꝑuifaciatis: quoniā nihilominus melius eſſe poteſt ꝯiectura. Partibꝫ utemur. i. argumēta facta a prudētia hoc modo perſuadere poterimus. Si cōmoda cū icōmodis cōferemus danda eſt uirtutibus opera quia q. uirturē habet & nihil deeſſe poteſt ad bene beataq; uiuendum qui uero uirtutis expers ē ſeruum eum eſſe cōſtat uiliſſimū atq; omnium rerum egētiſſimū. Aut ſiqua mihi. illud ſupra pertinet ad eam partem prudentiæ quæ eſt in bono ac malo eligendo: hæc uero pertinet ad prudētiam: quæ eſt cuiuſlibet rei ſcientia hoc modo hoc bellum Scipione duce tractandū ē ideo ꝙ rei militaris peritiſſimus ſit atque in omni genere bellorū ſiue expugnationibus urbiū: ſiue in quæ ad optimum imperatorē pertinere arbitramur. Diſciplinabilem: diſcibilem: aut qua ratione fieri poſſit eo enim impatorē ꝓtinus claſſē in africā traiicere & carthaginē obſident ant puppē. Aut audita: ultima pars prudētiæ quæ eſt memoria rerum optimū eſſe duco patres: ut Claſſis exercituſq; parēnt ad carthaginē obſidēdā: Memini.n. noſtros patres oli hoc pacto africā expugnaſſe urbē tributariā feciſſe Iuſtitiæ partibus huius iuſtitiæ multæ ſūt ꝑtes qbus genera applicabūt quaꝝ patria eſt miſericordia hoc modo uenerūt nuper in urbē ſocii ſaguntini fletibus repleti rogantesq; ut auxiliū eis abſeſſis afferemus contra perfidam hoſtiū noſtroꝝ fidē & inuidiā quo ꝓfecto noſtra erit humanitas adiuuare. Benemerentibus meretur hæc pars eſt deferenda gratia hoc modo ueniſtis quæ fideles nobis fiunt ſaguntini quos labores pro uobis paſſi ſunt qnamobrem ſcelus eſſe exiſtimo ſi eos ſine noſtris auxiliis dimiſerimus. Vlciſci malemeriros perſequendi ſunt terra marique carthaginenſes qui noſtro imperio hoſtes atrociſſimi ſemper fuerūt. Fidem ſeruandam: ſcitis uos ſemper fidei conſeruandæ magnam curam ſemper habuiſſe: quare cum ſotiis eſtis operam ī calamitatibus afferenda permiſeritis nullo pacto committere debetis ut noſtro auxilio priuati ſint.

Leges & mores mos fuit ſemp in hac urbe: ſocios amare colere & adiuuare: uel ſi qs cõtra ſcipio
nẽ diceret: iubẽt leges ciuitatis moreſq; ſũme hucuſq; ſeruati ſũt ut nemo impator circa uigeſimũ
quintũ annũ crearet quas qdẽ cõmtẽnere nõ debetis. Religioſe colẽdũ redimẽdi ſunt ſaguntini
qui ꝓ partibus pro deorũ tẽplis: pro omni patria conſeruanda & omnia pati incõmoda. Hoſpi
tia amicitias externas: Affinitates multi ſagontinorũ ſũt nobis ſanguine cõiuncti quos adiuuare
neceſſe eſt: ſe nec precio: nulla res tanta incidit. p. c. quã pſuadeat nobis ab officio recedere: quod
ſi feceritis: ſolos ueſtros amicos op
timos uiros & defendetis. Aeq̃le
ius pariter tractandi ſũt ſocii. nam
ſicut alias urbes defẽdere conſueui
ſtis ita hanc uobis cõn endandam
exiſtimo. Cõtrariis iniuſtã nõ eſt
inferendũ bellũ carthaginenſibus:
quod ad nos attinet. Si ipſi iuuẽ
tutẽ ſuã in armis exercent: ſi ſuũ im
periũ ſeruire conantur nõ ſunt ad
iuuandi ſagontini. nã quod benefi
cium nobis attulerũt ſemper perfi
di: ſemper aduerſũ nos extiterũt &
eſt talis ſenſus iiſdẽ argumentis iu
ſtitiæ uti poterimus: & pſuadẽdo:
& diſſuadẽdo. Quare pſuadendo
dicemus iuſtũ eſſe rem adiuuarẽ diſ
ſuadendo dicemus eſſe iniuſtam.
Res magnas: ſi quis ſuaſiſſet non
eſſe ſumendũ bellum cõtra cartha
ginenſes potentiſſimos quod ſagũ
tini poſſent ſic refellere: imo nullo
modo ceſſandũ eſt. Romanum
enim eſt fortia pati. nam nõ fit ſine
periculo facinus magnũ & memo
rabile. In rebus autem fortibus nõ
appellarur magnũ niſi ꝙ alia for
tia ſuperat fœda. Res humileſ &
dignas non decet hoĩem romanũ
pecunias aut incõmoda magnifa
cere ꝓ gloria & laude comparãda
Nulla re honeſta: cũ nobis fideliſ
ſimi ſocii ſaguntini extiterint adiu
uandos eẽ cenſeo. & ſi monẽdum
eſſet attingere meliorem orationẽ
Quas iuſtitiã colere cogit: nullos
labores tũc debemus in defenden
do patriã ſocioſq; ueſtros qbus ob
ligamur: & in pſequẽdis hoſtibus
qui ſemper nobis infeſtiſſimi fue
rũt. Si nimias libidines cõprimen
di ſunt furores ui uirtutis noſtræ q
pro cupiditatibus ſuis nihil iuſtũ:
nihil dignum exiſtimãt. Certo na
turæ termino non enim mihi aliũ
id facerem: dum cenſeo quod no
bis ipſis fieri non uelletis. ꝙ ſi car
thaginenſes ſuũ dilatant imperiũ
ſenendi ſunt: cum idem & nos facimus in dies. Cuique ſatis ſit: ſatis nobis uideri poteſt ꝙ ſæ
tpius eos profugaſtis: nunc uero denuo eos proſequi inimicorum magis quam amatorum iuſti
iæ poſſetis huiuſmodi dat modum generalem tractandi a uirtutibus.

leges & mores ciuitatis egregie dicemus ſeruari o
portere. Si ſocietates atque amicitias ſtudioſe dice
mus coli conuenire. Si quod ius in parentes deos:
patriã natura comparauit: id religioſe colendum
demonſtrabimus: Si hoſpitia: clientelas: cognatio
nes affinitates caſte colendas eſſe dicemus. Si nec
ꝓcio nec: grã: nec periculo: nec ſumultate a uia rec
ta oſtẽdemuſ oporterẽ deduci. Si dicemus equabile
ius in omnibus ſtatui cõuenire. His atque huiuſ
modi partibus iuſtitiæ ſi quam rem in contione:
aut in concilio faciendam eſſe cenſebimus: iuſtam
eſſe oſtendemus: contrariis iniuſtam: ita fiet ut eiſ
dem locis ad ſuadẽdum: & ad diſſuadendũ ſimus
comparati. Si fortitudinis retinendæ cauſa facien
dum quid eſſe dicemus: oſtendemus res magnas
& excelſas ſequi & appeti oportere: & item res hu
miles & indignas uiris fortibus. uiros fortes prop
terea contemnere oportere nec idoneas dignitate
ſua iudicare. Item a nulla re honeſta periculi aut
laboris magnitudinem deduci oportere: antiquio
rem mortẽ turpitudine haberi nullo dolore cogi
ut ab officio recedatur nullius pro rei ueritate me
tuere inimicitias: quodlibet pro patria: parentibuſ
hoſpitibus: amicis & his rebus quas iuſtitia colore
cogit adire periculum & quemlibet ſuſcipere labo
rem. Modeſtiæ partibus utemur ſi nimias libidi
nes honoris pecuniæ. ſimiliũquẽ rerum uitupera
bimus. Si unamquamque rẽm certo natutæ termi
no definiemuſ. Si quod cuiq; ſatis ſit oſtẽdemus:
nimium progredi diſſuadebimus: modum uni
cuiq; rei ſtatuimus. Huiuſmodi ptes ſũt uirtutis

mplificando maxima fortitudo .itaque iuſtum eſt hoc ſummum bellum ſumendum:ſed ꝙ ro
nis magis inuenitur q̄ fortitudo propter quam imperium comparaſtis :per quam domini reꝝ
s per iuſticiam uero illud conſeruatis: fautores & adiutores ſocios habetis . Vt attenuātur:nō
ıcedendæ ſunt ſe dimitendæ:quia ſi mederetur id uirtuoſum erit:ſed fieri nō debere nihil pro-
tur equo ſic attenuabuntur nullam in hoc bello gerendo uideo fortitudinem nullam iuſticiā:
llum denique fructum reipu. quippe remittis quædam etiam audet & gladiatoria quædam ag

ıplificandæ.ſi ſuadebīus attenuandæ : ſi ab his
hortabimur ut hæc attenuētur q̄ ſupra demon
aui. Nam nemo erit q ſentiat a uirtute receden
m uerū aut res nō eiuſmōi dicantur ut uirtutē
ſſimus egregiā expiri aut ī cōtrariis potius rebꝫ
ā in his uirtus conſtare oſtēdatur . Item ſi quo
cto poterimus q dhis q contradicet iuſtitiā uo
it:nos demōſtrabimus ignauiā eſſe & inertiam
prauā liberalitatē quā prudentiā appellarit:in e
ā & garulā & odioſam ſcientiā eſſe dicēus. Quā
modeſtiā dicet eſſe eā nos inertiam & diſſolu
n negligentiā dicemus eſſe . Quam ille fortitu
nem nominarit. eam gladiatoriā & incōſideratā
pellabimus temeritatem . Laudabile eſt quod
nficit honeſtam & præſentem & coſeq̄ntem cō
emorationem hoc nos eo a recto ſuperauimus :
n quod hæ quattuor partes que ſubiiciunt ſub
cabulo recti hāc honeſtatis commemorationē
re nō ſoleant:ſed quāq̄ ex recto laudabile naſca
r tamen in dicendo ſeorſū tractandum eſt ab il
:neq; enim ſolum laudis cauſa rectū ſequi cōue
t ſed ſi laus cōſeq̄tur duplicatur recti appetendi
lunt . Cum igitur erit demouſtratum rectum
e laudabile demonſtrabimus aut ab idoneis ho
inibus :ut ſiqua res honeſtiori ordini placeat :q̄
leteriori ordine improbet aut aliq̄bus ſociis:aut
bus ciuibus exteris nationibus: poſteriſq; nr̄is .
i huiuſmōi diuiſio ſit locoꝝ in conſultatione
euit apiēda ē totius tractatio cāæ exordiri licebit

greſſio. In contrariis rebus poti-
us:maior eēt fortitudo ſi huiuſmo
di rebus non moueremur ad bellū
inferendum q̄obrem nos eſſe tātis
periculis: quippe fortitudo eſt ag
greſſio piculorum cū utilitate: ſed
hic plura ſunt dāna . Demonſtra
uimus ignauiam : dicitis prius mit
tendo s eſſe legatos ſecundū leges
ne quid cum iuſticia fiat. Videtur
mihi hoc ex ignauia eſſe:non ex iu
ſticia :præterea dicitis iniuſte fieri:
belllum contra Chartaginēſes. ſed
aperta eſt ignauia præter quā ulla
iuſticia. Prauam libertatem.:dici
tis dignum morte eſſe huius uiri :
ſed non iniuſticia eſt hæc parua li-
centia quam habetis ī ciuibus per
ſequendis. Laudabile:ſecūda ps
honeſti Conſeq̄ntem:futurā apd
poſteros hoc mō ſi ſaguntinos de
fēditis nulla ætas ueſtras laude con
teret. Stet hic :reſpondet obiecti
oni tacitæ dixiſſet.n. aliqs:hunc ꝓ
pter eē ſupfluā cum rectum eē non
poſſit ſine laudabili & æquo: ſicut
albedo unius a frigiditate ſeparari
non poſſit. Neq; enim ſolus lau
dis cauſa comparabat rationem
aduerſarii :ut poſt rationem cōfir
metur ſua:non enim conuenit quē
q̄ ſequi :rectum ſolummodo pro
pter ipſam laudem cōſequitur:ſed
propter utrunq; ꝙ ſi aliter fieret:
uiderent mīus ipſius recti dignitas
ſiquidē qui alicuius rei finē ſūmo
do ſequitur arbitratur ipm finem
minoris momti eē q̄ illud : ex quo
naſcitur finis quod ſuperfluū ē: un
de apparet unuū cū alio eē coniun
ctū:uerūtamē ſi ꝓponatur ſeparati
auditoribus creſcis ad ferendos la

res audacia mihi crede ſupplicata. Cū igitur:reuertit ad materiam præbendā de laudabili et
ulopoſt oſtendit ordinem imitandi. Laudabile eſſe demonſtrabimus:ſi bellum pro ſaguntis
cipitis nō ſolum fortes ac iuſti ab oībus iudicamini ſed & laudibꝫ oēs eos extollēt honorabunt:
totū orb ēnuius rei fama uolitabit. Ab idoneis:nobilibus doctis prudentibus. Honeſtiori or
e ꝓbat q̄q̄ hæc res diſpliceat agricolis quoꝝ ſi ita ſūt in agris tū ciues cuncti ſenatoreſq; lauda
nt. Aut aliq̄bus ſociis:nō ſolū laudabunr uiri ne ciuitates hoc faciēdo ſed & exemplū capient
iandæ in nos fidei. Nationibus:ſunt græci & barbari oēs. Poſterius uiris: ꝓpter illud ꝓnotio
& ſeq̄ntē cōmemorationem. Beuiter tractāda:trāſitō color hucuſq; enim oſtendit materiā
nc docet quomodo ea diſponeeda ſi per totum eprpus orationi deliberatur .

Vel a principio ab exordio apto pro regulis ſupius tractatis ab inſinuatione: qm̄ auditores
defeſſi pro Craſſo: aut cũ cã eſt turpis. Si cuius narratio incidet: ac ſi dicat naturalr̃ nulla debet
qa de futuro genus ē deliberatiuũ. & narratio eſt de rebus p̄teritis: ſed quãdo cõtinget non ,p
ſed incidens ut ſupra ea fundent rõnes: pro ſua forma ſicut illa in Põpeiana orõne de eligendo
peratore eſt tamẽ orõnem hẽt ad oſtendendã belli grauitatẽ qđ inferre ſolet Mithridates ad
ut oſtendat neceſſe eſt impatorẽ eligere. Quoniã in hiuſmõi cauſis: ponit duo hẽnda ſic in rõn
tutã & honeſtã qm̄ ciuiũ eſt ut fineſ
noſtros tueamur oñdam hoc bellũ
tutũ eẽ nobis & honeſtũ. Nam qđ
uidetur illđ qđ tãq̃ rhetor & præ-
ceptor appellaui dolũ quãdo do-
lus ē uocabulũ mediũ id orator q
exercet orõnes dẽt cõſiliũ ignorar̃
ſignificationẽ uocabuli in malam
partẽ accidiat. Quadriptita: diui
ſionẽ ſcđm ꝙ q̃ttuor ptes ſunt ho-
neſti neq; occurratur qđ ſupius di
xit triplicẽ tm̄mõ diuiſionẽ fieri
oporterte: quoꝝ a p̄ceptoribus pa
rũ exercitatis ſupreſiſſe uidet̃ cum
ĩperatore bono ineſſe oportere :
ſciam rei militaris fortunã: auctori
tatẽ. Vtemur nr̃is locis in tractan
da confirmatõne & confutatione
utemur rõnibus quas pauloãte ſu-
matim dixit de tuto & honeſto &
a quattuor partibus uirtutis. Ar
gumẽtationis ratio cum in formã
ſyllogiſmi rationes formare debe
mus ſeruandus eſt ordo ſupius da
tuſ. ſ. ,ppoſitio fiat deĩde ratio con
firmatio rationis & reliqua. Sed
ſi acciderret: daret modum teſtãdi :
ſi euenerit ut unus ſuadeat a tuto ſe
cundum reſpectum honeſti & alt̃
ab honeſto ſcđm reſpectũ tuti. qui
a pœnis circũſeſſi hoc contigit Ve
nuſiniſ quibus cũ obſiderentur ab
Hãnibale romani conceſſerunt ut
c ditionem hannibalis ſeq̃rent̃ coa
cti autẽ ſecũ alter ſuadebat deden-
dum eſſe cum uoluntate perſona
rum alter potius moriendum quã
baro ſubiicerentur & nullo modo
deſerendam eẽ fortitudinem. Nec
deos ac ſi dicat Audẽtes fortũa iu
uat. Inconſulto temere. Leuiorẽ
eẽ ſubeundum eſt potius iugũ ſer
uitutis aut moriendũ ſi opus ſit q̃
perpetuã infamiã ſubire. At non
immortalitatẽ quã conſequamur
incolumitatem nũc tamẽ ea futura
eſt perpetua qm̄ paulopoſt melio
ri fortuna ſumuſ at ĩfamia ipſa erit
ſemper apud poſteros permãſura
quod idem contingit ſi uirtutem
complectemur

uel a p̄ncipio uel ab inſinuatiõe uel iiſdẽ rõnib
q̄bus in iudiciali cã. Si cuius rei narratio incidet
dem rõne narrari oportebit. qm̄ in eiuſmõi cãi
nis ē utilitas: & ea diuiditur in rõnem tutã atq;
neſtã ſi utrũq; poterĩus utrũq; pollicebimur : r
indicẽdo demonſtraturos eẽ: ſi alterũ demõſtra
ri erimus ſimpliciter qđ dicturi ſumus oñdemu
At ſi nr̃am rõnem tutã eſſe : dicẽus. diuiſiõe ute
in uim & conſiliũ. Nã qđ in dicendo rei dilucid
dæ cã dolũ appellauimuſ id in dicendo honeſti
conſiliũ appellabĩus. Si rõnis nr̃æ ſnĩam recta
eſſe dicẽus & oẽs ptes recti incidẽt quadriptita r
utemur ſi nõ incident quot erũt tot exponem
in dicendo. In cõfirmatõe & confutatõe utẽur n
ſtris locis quos ante oſtendimus confirmãdis c
trariis confutandis; Argumẽtationis artificioſæ t
ctandæ rõ de ſecũdo libro petet. Sed ſi acciderit
in cõſultatione alteri a tuta rõne alteri ab honeſ
ſentẽtia ſit ut in deliberatione eoꝝ qui a pœnis c
cũſeſſi deliberãt qd agant. Qui tutã rõnem ſeq
ſuadebit hiſ locis utetur : nullã rem incolumita
utiliorẽ eſſe. uirtutibus uti neminẽ poſſe qui ſu
rõnes iin tuto nõ collocarit: nec deos quidem eſ
auxilio eis qui ſe in cõſulto ĩ piculũ mittũt. Ho
ſtũ nihil oportere exiſtimari quod nõ ſalutẽ pia
Qui tutæ rei ,pponet rõnem honeſtã his locis ut
tur: uirtutẽ nullo tẽpore relinq̄ndam uel dolorẽ
timeatur uel mortẽ ſi ea formidetur dedecore & i
ſania leuiorẽ eſſe: Conſiderare q̃ ſit turpitudo c
ſecutura at nõ immortalitatẽ neq; æternã incolũ
tatem conſequi nec eſſe exploratũ illo uitato pe
culo. nullũ in aliud piculũ eſſe nos uẽturos uirt
te ultro ad mortẽ ,pficiſci eſſe præclarũ fortitud
ni fortunã quoq; eſſe adiumento ſolere :

Eum tutē quantum : præeſt uirtus incolumitati ex hoc perſpicii poteſt : quoniam qui recte e ſemper eſſe uidetur : ſed qui in præſentia eſt tutus haud ſit cui paulopoſt peccaturus ſit face ſimiliter in mirando : amplificando & condolendo : niſi quod oſtendit tantum quare di ferre.

Voniam hæc cauſa uidetur: tertium genus cauſæ: in quo tractando prius oſtendit materiam in qua uerſatur: deinde ponet modum diſponēdarum ꝑtium orōnis. In laude

m tute uiuere qui honeſte uiuat non qui in præ ntia incolumiſ ſit: & eum qui turpiter uiuat in lumen in perpetuum eſſe non poſſe. Cōcluſio ous fere ſimilibus in his & in iudicialibus cauſis i ſolemus niſi quod his maxime cōducit quam urima rerum ante geſtarum exempla profetre. unc ad demonſtratiuum genus cauſæ traniea us.

De argumentis.

Voniam hæc cauſa diuiditur ī laudem & ui tuperationem: quibus ex rebus laudem con tuerimus: ex contrariis rebus erit uituperatio cō randa. Laus igitur poterit eſſe rerum externarū, corporis & animi. Rerum externarum ſunt ea æ caſu aut fortuna ſecunda aut aduerſa accide poſſūt ut genus; educatio; diuitiæ poteſtas: glo ciuitates: amicitiæ & quæ huiuſmodi ſūt: & ea æ his ſunt contraria. Corporis ſūt ea quæ natu corpori attribuit commoda aut incommoda: locitas; uires; dignitas; ualitudo : & quæ contra ſunt. Animi ſunt ea quæ conſilio & cogitatiōe ſtra conſtant: prudētia: iuſtitia; fortitudo; mo ſtia & quæ contraria ſunt. Erit igitur hæc cōfir atio cōfutatioq; nobis. In huiuſmodi cauſa ꝑn ꝑium ſumitur: aut a noſtra: aut ab eius de quo quemur: aut ab eorum qui audient ꝑſona : aut re. A noſtra ſi laudabimus: aut officio facerē q̄d uſa neceſſitudinis intercedat: aut ſtudio quod iuſmodi uirtutis ſit: ut oēs commemorarē debeāt lle quod rectum ſit: aut ex aliorum laude oſten r qualis ipſius animus ſit. Si uitupabimus: aut erito facere quod ita tractari ſūus aut ſtudio ꝙ

& uituperatione a quibus ſuſcipit uocabuli laudatum a nobili uel a ueteribus panaginicon : ut liber Plinii de laudibus troiani imperatoris uocatur Panagyricos alii uero appellāt enchomiaſticon ex cōtrariis puta ſi in aliquo laudare dixerimus cum eſſe ex uiliſſima ſtirpe procreatum : quæ caſu ut eſſe diuitem educatio ſub bonis præceptoribus huiuſmodi in clyentele conſuetudinis bonorum. Quæ his contraria ſunt : cum uidemus uituperare dignitas pulchritudo naturalis eſſe grandem bonæ cōplexionis patientibus laborum ſi uetuſtas in diebus: & quæ contraria ſicut eſſe temerarium iniuſtum incontinentem & timidum quæ oīa uituperādo uti poterimus po ſuit.n. bona ad laudem & mala ad uituperatiōem. ex quibus ipſa materia conſtat generis deliberatiui pertractandi. In huiuſmodi: cā : ī genere demonſtratiuo ordine diſponendo principium exordiū aptum. A noſtra perſōa: ſicut & ſuperius dixit a quattuor rebus beniuolentiā captari oportere. Officio facere debemus: ſi cui obligati ſumus ꝑ contractionē ſanguinis & aīaduertitur hoc modo qn P.c. huic homini ſanguine : amicitia : officio lr̄arum tātopere cōiunctuſ ſū uiſū & officium meum q̄ ſint ipſius uirtutes oſtendere. Aut ſtudio cupiditate : cum ꝑꝑ communem eiuſdem artis exercitatiōem: quæ propter uirtutem ſuam digna eēt ab omnibus laudari hoc mō nullus ueſtrum admiretur ꝙ de huius uiri laudibus dicturus ſum: accedam enim uirtute præditum eſſe uideo ut nullo modo dignus ſit ut ſilentio hominum prætereatur: aut ex aliarum laude ea cauſa hunc laudare aggreſſus ſum P.C.

ia uelim uos intelligere: ne nulli arti deditū qui medicinæ q̄ in hoc uiro eſſe præſtantiſſime: mo dubitat. Aut merito facere. contra illud ſuperius officio ac ſi diceret uituperando oſtenmus eum nullā a te laudem mæreri: ſed meriro eſſe uituperandum. Quod ita tractati ſuis : iniuriæ huius in me uiri quas uenerationem ueſtram ignorare credidi effecerunt: eius turpitudinem tantum non ualeam. Aut ſtudio: ſumma uoluntate.

Vtile putemus:utile certe arbitror huius hoīs uicia declarari:ne ſi occulta eſſent aliquando u
deciperet. Nequitiam libidinis placet oſtendi cogitare uiri præſtrantiſſimi huius libidinem tu
nō ſociaſſe ut uobis oſtenderem nihil mihi eſſe magis alienū q̄ libidines & mihi huius continēt
ne illius facta conſequi expoſitione hoc modo &.n. non miremini ciues ſiue me pallor occup
ora:qm̄ eius uiri laudes aggreſſus ſū:cuius tot extent præclara geſta:ut ea a me dici poſſe diffida
laudare oportere:quis eſt q tātā uirtutem ſcire poſſit. Eloquentia:umbræ ſi ad eſſent Home
ſi Virg.ſi Cice.ipſe nunquam tam̄
commode tam copioſe dicer̄ poſ-
ſent:qn eius uirtus exuperet. Cō
trarium paucis uerbis commuta-
tis dicendo nullum eſſe qui eiuſ ui
tia oratione cōplecti poſſet. Pau
ca dicturos: quoniam uos omnes
non fugit huius uirtus doceri qui
pauca quædam attingere: quæ il-
luſtriora nobis eſſe uidebuntur
Facta probaturos:quoniam ſe mi
nus non pari uirtute cum hoc ui-
ro eſſe coniunctos nō dubitamus
apud uos honorem habere: ſpe-
rans uos quæcunque de eis dixe-
ro facile probaturos. Malitiam
uitari poſſint utile eſſe uobis arbi
tror huiuſ uicia copioſe quin uide
bitis quam maxima uitanda ſint
uitia quæ omnes homines īfames
efficiunt. Difficiles ſūt:quoniam
amicos continentiæ exiſtimaui au
dacius huc ueni:ſperans uos facile
huius libidinē īprobaturos. Incer
tum eſſe qd potiſſimū laudē: tāta
mihi copia rer̄ geſtar̄ oborit̄ ut
a q̄ potiſſimū īcipiā penitus igno-
rē. Plura prætereās:nunq̄ tot di
cere poterimus:q cū multa dixeri
mus plura tam̄ reſtare uideantur.
Et q̄ ſimiles:ordo ē cōtraria q̄ hē
bunt ſimiles ſūt quibus.i.illis ſētē-
tiis uľ ſtudiis. Sūmatim a uitupa
tione:hoc mō flagitior̄ tantus eſt
numerus in hoc hoīe:ut ꝗ ꝑus uo
bis oſtēdā ego ipſe neſciam. Har̄
rationū.ſ.de perſona ſua & audi-
torū & rebus ipſis de primo libro
repetat̄.ſ. qđ ſit breuiſ dilucida &
ueriſimilis. Diuiſōe:oñdā uobis
quo genere:qbus uirtutibus orna
tus ſit. Deīde ut queq; quo tem-
pore:ptinet hoc ad confirmatio-
nem & cōfutationem hoc modo
cum primum exceſſit ex ephæbis
relictis ſtudiis pueribus bonis arti
bus īdulgere cœpit quas qdē bre-
uis cōſecutus illico ad rēp.ſe con-
tulit. Sed expōer̄ oportebit: dat
unā cautionē generalē.ſ.ut admi-
ſceamus laudes aī cū rebus externis ut appareat oēm laudem ex aīo pēdere nō ex rebus externi

utile putemus eſſe ab omnibus unicā malitiam
q; nequitiam cognoſci:aut quod placeat oſten
quid nobiſ diſpliceat ex aliorum uituperatione
eius perſona de quo loquemur ſi laudabimus
reri nos dicemus:ut illius facta uerbis conſeq
poſſimus. Oēs hominis illius uirtutes prædica
oportere:ipſa facta oīum laudator̄ eloquentia
anteire. Si uituperabimus ea quæ uidebimus co
traria paucis uerbis commutatis dici poſſe dicē
ut paulo ſupra exempli cā demonſtratum eſt. A
auditorum perſona ſi laudabimus:qm̄ nihil no
nihil apud ignaros laudemus nos mouēdi cā pa
ca eſſe dicturos : aut ſi erunt ignoti ut talem ui
uelīt cognoſcere potemus:qm̄ in eodē uirtutiſ ſ
dio ſint apud quos laudemus:atq; ille q laudat
fuerit:ſperar̄ nos facile his qbus uelimus huius
cta probaturos. Contraria uituperatio:qm̄ nori
pauca de neqtia eius nos eē dicturos quod ſi igr
rent petemus:ut agnoſcant:ut militiā uitari p
ſint:qm̄ diſſimiles ſūt qui audiunt : atq; ille ui
perat̄.ſperare nos illius uitam uehemēter īprol
turos. A rebus ipſis īcertū eē quod potiſſimū la
demuſ. Vereri ne cū multa dixerimus plura p
tereamus:& quæ ſimiles ſnīas habebunt quib
ſētētiis cōtraria ſumunt̄ a uituperatiōe. Pricip
ab aliqua tractato har̄ quaſ āte cōmemorauimu
rationū:narratio nō erit ulla:q̄ neceſſario ɔſequ
tur.ſed ſiqua īciderit cū aliqd factū eiuſ đ quo
quemur nobiſ narrādū ſit cū laude aut uitupat
ne præceptio narrandi de primo libro repetet̄.
uiſiōe hac utemur exponemuſ quaſ res laudatu
ſumuſ a uituperaturi deinde ut quæque quo
tempore reſ erit geſta ordine dicemuſ : ut qu
quid tute cauteque egerit intelligatur.

Quomodo tractata fuit magnas poſſidet diuitias:ſed eas ita diſponit ad liberalitatẽ:ut nõ ſuæ :
audientiũ eſſe uideãť:& ſic de reliquis bonis externis ad iuſtã aĩ laudẽ ſeruãdũ ẽ.Parẽ aut excel
rẽ:q̃q̃ Scipio ex nobili familia natus ſit tñ uirtutibus ſuis nõ mõ parẽ:ſed excelſiorẽ ſe r̃ddit:qp
luctus adiecit nobilitati:q̃ prius a ſuo gñe ignorabať. Noĩa ſuis habuiſſe præſidiũ:eius laudes
nirari nõ poſſũ q cũ ex nobiliſſimo quẽ natus ſit:ipſe ſe genus quẽ ſuũ ad magnæ dignitatis cul
euexit. Inde ſe retraxiſſe:cũ a pte uoluit dignitas pulchritudo nõ detrimento cũ forma non

d exponere oportebit aĩ uirtutes aut uítia:dein
commoda aut ín cõmoda corporis aut reꝝ ex
naꝝ quomodo ab aĩo tractata ſint demonſtra
Ordinẽ hunc adhiber̃ in demonſtranda uita de
mus.Ab externis rebus genus ĩ laude.qbus ma
ribus natus ſit:ſi bono genere parẽ aut excelſio
fuiſſe:ſi hũili gñe ipſũ in ſuis nõ in maioꝝ uir
tibus habuiſſe præſidiũ.In uituperatione ſi bo
genere d̃decori maioribus fuiſſe ſi malo tam̃ hiſ
ſis detrimento fuiſſe.Educatio in ꝗ laude bene
oneſte ĩ bonis diſciplinis educatus tota pueritia
ierit in uituperatione cõtra:inde ſe retraxiſſe ap
a corpís cõmodis.A natura ĩ laude : ſi ſit digni
s atq; forma laudi fuiſſe eã ñ quemadmodũ cæ
ris detrimto atq; dedecori.Si uireſ atq; uelocitaſ
gregia honeſtis hæc exercitationibus & induſtriiſ
parata.Si ualitudo ꝑpetua diligẽtia & tẽperan
a cupiditatũ.In uituperatiõe ſi er̃t hæc corporis
mmoda male his uſũ dicemus:q̃ caſu & nata tãq̃
libet gradiator habuerit. Sin er̃t præt forma oĩa
ſios culpa & in tẽperantia fuiſſe dicẽus.deĩde re
ertẽur ab extrãeas res:& in hís aĩ uirtutes aut u
a q̃ fuerint ↄſiderabimus:diuitiæ an paupertas:i
ierit:q̃ ptãtes q̃ gloria:quæ amicitiæ & qd fortiť
inimicitiis gerẽdis fecerit:cuius cã ſuſceperit ini
icitias:qua fide:beniuolentia:officio geſſerit ãi
tias.In diuitiis qualis:aut in pauptate cuiuſmo
i fuerit:quemadmodũ habuerit in ptãtibꝫ gerẽ
is animũ.Si interierit cuiuſmõi mors fuerit cu
uſmodi:res mortẽ eius ſit cõſecuta.Ad oẽs ãt res
buſ animuſ hoĩs maxime cõſideratˊille quattu
r aĩ uirtutes erũt accõmodãde:ut ſi laudabimuſ
liud iuſte:aliud fortiter .aliud honeſte:alid̃ pru
enter factũ eſſe dicamus. Si uituperabimus ali
d in iuſte:aliud ignaue:aliud in modeſte : aliud
ulte factum eſſe dicemuſ.Perſpicuum ẽ iã nimi
ũ ex hac diſpoſõite quemadmodũ ſit tractanda

nullos ad libidinem ĩpellit hic uir
tute ſua ita ſe gubernamus:ut nul
la in re nunq̃ turpi corrũperẽť .
Induſtriis laboribus hõeſtis.Quæ
tam̃ & non ac ſi dicat q̃ uicia ſunt :
landanda nõ ſũt.Deinde reuerte-
murspoſtq̃ laudauerimus a gener̃
educatione:& a bonis corporis q̃
in homĩe propinqora ſunt poſtea
reuertendũ eſt ad bona externa: q̃
ab homine longinqora ſunt ſimi-
lia diuitiæ:amicitiæ:& reliqua ĩ q
bus ad miniſtrandæ ſunt uirtutes:
cum ſicut paulo ſupius demõſtra-
uit ſũmatim in oibus nobis eſſe fa
ciendũ hoc modo:q̃q̃ doctiſſimuſ
ſit & potentiſſimus tam̃ benignus
fuit & liberalis erga pauperes : ut
ornamenta ea bona uere iudicari
poſſint nõ ſuperbiæ & cæteris q-
dem ſortitur:nihil unq̃ periculi ꝑ
amico conſeruando euitauit qn ſẽ
per inſeruire & amicitiã tutari q̃
oĩa aduerſa uoluerũt: Cuius cã ſi-
cut pro liberanda patria pro pul-
ſandis iniuriis bonorũ. Qua fide
bona.ſ.non decipiendi cã.Diuiti-
is qualis liberalis benignus oibus
facilis. Poteſtatibus gerendis .Iu
ſtus oĩbus & æquũ omibus dãdo
quod ſuũ erat. Cuiuſmodi morſ
ſi morbo proprio & non uiolen-
tia & ſumptus ſit.Cuius res eſt cõ-
ſecuta:tota ciuitas eius mortẽ d̃fle
uit:oẽs a labore prædoloribus de
ſinebant. Aliud iuſte nũq̃ cuique
iniuſte fecit iniuriam:ſed p̃mia di
gna oĩbus contulit.Aliud fortiter
cũ erat opus amicũ defendere :ni-
hil unquam aduerſum euitauit.
Aliud modeſte:multis uoluptati-
bus fieri potuiſſet:ut uita continẽ
tia fuit.Aliud prudenter:nihil un
quam facere uidebatur niſi prius
fine cõſiderato Ex hac diſpoſitõe
ex hoc ordinde tractandi laudes :
& uituperationes.

Tripartita diuiſio .i.diuiſio bonoꝝ animi corporis & rerum externarum. Vt nõ ſit neceſſaria
cut laudare uirũ grauẽ a pulchtitudine capilloꝝ & ornatu corporis. Ad exitum cãæ:in fine o
tionis hoc modo:ſi huius hominis conſideratis genus educationem:bona corporis diuitiaſq;
uirtute cõmixtas:credo uos iudicare eũ oi laude dignũ extitiſſe. In ipſa cã:in ipſa orone crebr
ſerendæ ſunt amplificationes p ſnias generales hoc mõ:uirtus & continẽtia huius uiri q̃ta ſit a
ſtis:ſed tales uiros nr̃i maiores coluer̃t:adeo ut tãq̃ diuini hoies haberentur.Nõ oportet uelle q
cõmodiſſime . ſi aliqua res uidet̃
accedere ut aliqñ fieri poſſit in ea
tractanda nõ debemus cupere ut ĩ
cõſuetudine ſit:ac ſi dicat non mi-
nus diligenter tractanda ẽ res quæ
ſemel accedit eo quod raro fiat q̃
ſi frequenter uſurparetur quare ĩ
ea raritate ẽt res perfecta eſſe dbet
in deliberatiuis & iudicialibus:mľ
ti ab hoc dicunt duo tm̃ eſſe gene
ra cãrum.ſ.deliberatiuũ & iudicia
le:ꝗ diſputat Ci.in libro oratorũ:
qa demonſtratiuũ pro ſe nõ eſt in
uſu niſi indeliberatiuo :cũ laudat̃.
Pompeius & dliberet imperator:
aut cum laudatur teſtis:ut fideſ ad
hibeatur.

q Voniam diſpoſitio :inuen-
tioneq; conſumpta eſt ĩ tri-
bus generibus cauſarum ſecũdum
effectum oratoris ꝗ eſt diſpoſitõ.
In ordinem redigimus ac ſi dicat
primo facienda eſt inuentio: dein
de diſponenda ſuo gradu in ſuis
locis Certo loco:cũ ratione inuen
tæ ab oratore:ſiue naturalis : ſiue
artificialis ſit. Ab artis iuſtitiæ .i.
naturale per quod ſeruatur ordo
naturalis:nam ars imitatur natu-
ram. Alterum ad caſum tem-
poris.ſ.artificiale quod ſit ad ne-
ceſſitatem:uel rerum uel auditoꝝ
rerum ut ſi eſſet ſuſpitio ſic Virgi.
non nos aut ferro libicos popula-
re penates.auditorũ ut ſi auditor
non poſſit laudare & oratio præ-
cederet ſicut æquitatem prætore
quiſpiam poſt exordiũ illico nar-
ret non modo terras ad generalẽ
diſpoſitionem totius orationis :
ſed ſingulis hoc pertinet ad ſpetia
lem partem orationis : quæ dicit̃
argumẽtatio. Hæc igitur diſpo-
ſitio:quæ antea proficiſcitur & e-
pilogat ſupradictas duas natura-
les diſpoſitiones : deinde ſubiicit
artificialem una pars orationis
quæ generalis eſt per totam

tripartita diuiſio laudis & uituperationis:ſi illu
ẽt aſſũpſerimus ñ neceſſe eſſe nos oẽs haſ partes
laudẽ aut uituperationẽ traſſerr̃ ꝑpterea qđ ſæ
ñ incidunt aut ita tenuiter:ut non ſint neceſſari
Qua ꝑpter eas partes q̃ firmiſſimæ uidebunt̃ le
gere oportebit. Cõcluſionibus breuibꝫ utẽur en
meratõe ad exitũ cãæ in ipa cã crebas & breues ãp
ficationes interponer̃ oportebit p locos cõmun
nec hoc genus cãæ eo quod raro accidat:in uita n
gligentius commñdãdũ eſt neq; id quon uideri p
teſt accidere:ut faciendũ ſit aliqñ non oportet u
le quã commodiſſime poteſt facer̃.et ſi ſeparati
hæc cã minus ſæpe tractet̃:at in cauſis iudicialib
& in deliberatiuis ſæpe magnæ ptesuerſãt̃ laud
aut uituperationis:quare in hoc quoq; gener̃ ca
nonnihil induſtriæ conferendũ putamus. Nun
abſoluta nobiſ difficillima parte rhetoricæ hoc
inuentiõe perpolita:atq; ad oẽ cauſæ genus acc
modata:tempus eſt ad cæteras partes oronis ꝑfic
ſci.Deinceps igit̃ de diſpoſitione dicemus.

De Diſpoſitiõe.

q Voniã diſpoſitio ẽ p q̃ illa q̃ inuenimus in o
dinẽre digimus:ut certo quodq; loco ꝑnũci
mus uidendũ ẽ cuiuſmõt rationẽ ĩ diſponẽdo h
re ꝯueniat. Genera diſpoſitionũ ſũt duo:unũ ab
ſtitutiõe artis profectũ alteꝝ ad cãm tẽporis acc
modatũ. Ex inſtitutiõe artis diſpõemus cũ ſequ
mur eã præceptionẽ q̃ in pmo libro expoſutmu
hoc eſt ut utamur principio:narratione :diuiſõe
confirmatõe:confutatõe:concluſiõe: & hũc ord
nẽ quemadmodũ præceptũ eſt añ ĩ dicẽdo ſequ
mur. Itẽ ex inſtitutione artis nõ mõ totas cãs pe
orationẽ:ſed per ſingulas quoq; argumtatões di
ponemus quẽadmodũ in ſecũdo libro docuimu
ideſt expoſitionem:rationem:cõfirmationẽ:rat
nis exornationẽ complexionẽ.Hæc igit̃ duplex di
poſitio eſt:una per orones:alteta argumentatiões
ab inſtitutiõe artis profecta.Eſt ãt alia diſpoſitio

ationem altera:per argumentationes quæ ſpecialis eſt & tamen ambæ ſunt naturales ad tēpus
necеſſitatem:uel temporis uel perſonarum:ut cum auditor deſeſſus ſit:aut occupatus. Si a nar
tione:nuper ad amicum meum neceſſitate cōtendens in itinere percuſſus ſum:itaqꝫ rogo ut im
ıne præterire non ſinas. Aut a firmiſſima argnmentatione ſyllogiſmo rhetorico oſtēdam uo
s hunc eſſe furem paucis uerbis. Inuentus enim fuit ſæpius noctu ſolus ambulare & ambire do-
os diuitum:& præterea ipſe multos habēt filios:unde eos paſcat comparare poteſt. Vel argu-

uæ cū ab ordine artificioſo recedendū ē:oratoriſ
dicio ad tempus acomodatur:ut ſi a narratione
icere incipiemus: aut ab aliqua firmiſſima argu
entatione: aut aliquarum rerum recitatōe : aut
ſecundum principiū confirmatione utamur:de
de narratione:aut ſi quā huiuſmodi ꝑmutatio
em ordinis faciamus. Quoꝶ nihil niſi cauſa po
ulet fieri oportebit. Nā ſi uehementer aures au
itorum obtuſæ uidebunt̄:atqꝫ animi de fatigati
b aduerſariis multitudine uerboꝶ commode po
erimus ꝑncipio ſuperſedere:& exordiri cām : aut
narratione:aut aliqua firmiſſima argumentatō
e deinde ſi commodū erit quia non ſemp neceſ
e eſt ad ꝑncipii ſententiam r̄uerti licebit ſi cauſa
oſtra magnam difficultatem uidebit̄ habere :ut
emo æquo animo poſſit audire principium a
arratione inceperimus ad principii ſententiam re
ertemur: Si narratiō paurm ꝓbabilis ē ex ordie
nur ab aliqua firma argumētatōe. his cōmutatio
ibus & trāſlationis ſæpe uti neceſſe ē :cū ipſa res
rtificioſam diſpoſitioné artificioſe commutar̄ co
git. In confirmatōe & confutatione argumentatō
ū diſpoſitiones huiuſmodi haberi conuenit :fir
miſſimas argumentationes inprimis & in poſtre
nis cauſæ partibus collocare . Mediocres & ne

mentatione ſic : oſtendam uobis
hunc a me habuiſſe pecunias mū
tuo :adſunt.n. teſtes qui aiunt ſe
adfuiſſe & cum inſtrumentum de
ea re ſcriberetur. Recitatione: hēt
chyrographum & ipſius manu cō
ſcriptum in quo numerus ē pecu-
niarum. Poſt confirmatione ute
mur:o regina noua penates ueni-
mus. Niſi cauſa poſtulet:ergo ut
dictū eſt ad tēpus nō ad uolupta-
tem facienda eſt hic ordinis ꝑmu-
tatio. Na ſi uehementer : oſtendit
quod dixit:aut aliqua huiuſmodi
ſuper ſedere omittere ad principii
ſententiā reuerti cum ego ab hoc
homine pecunias meas poſcerem
& mihi ſe qcq̄ debere negauit:qm̄
dixi eſſe accuſaturum illico in me
impetum fecit:uidetis quomodo
me tractabit:quamobrem uos ro
go qm̄ iuſtiſſimi eſtis & ex iuſti-
tia ut ius meū mihi tribuatis:nec ſi
natis huiuſmodi uiolentias in ur̄a
ciuitate fieri oēs ſciunt ꝙ nocēt &
quod ꝓſit uoci:niſi ad eos niſi for
te & uoles. Si difficilem habere ui
debitur:puta ſi unus occidiſſet ho
minē & conſideretur maleficium
& non defenſorem quæreret. Vt
nemo æquo animo:iudex.n. iuſti
tiæ cupidius differre nō poteſt pe
cuniam cū audit ſceleris confeſſio
nem. Ad principium ſnīam in ꝓ
ximiori ratione dixit non ſemper
eſſe commodū poſt narrationem

& exordia ad nunc cōmodiſſime fiet hoc mō cum in urbem contēderem fit Milo obuiā armatus
Clodius cum ſeruis ſequentibus ſtrictoqꝫ gladio in me imperium fecit:itaqꝫ cum euadere nō poſ-
ſem niſi me defendendi fateor me occidiſſe non ad iniuriam:ſed ad tutelam mei corporis : quod
tamen ita ſi iudices ſpero iuſtitiam ſi ueſtram eſſe tantam quod nihil temere in me committetis.
Si erit parum probabilis:ſicut cum troiani ad litus libicum impulſi latrocinii accuſabantur : nam
ſi narraſſet ſe ituros ad italiam & tempeſtate compulſus non crediaiſſet:ideo a firmiſſima cauſa ſe
cit initiū hoc mō non ea uis aio:nec tanta ſupbia uictis:cū ipſa res nobilitas neceſſitas. Artifici. diſ.
cogit̄ artifi. cōmu. naturalis.n. ordo diſpoſitaꝶ ꝑtium artificioſus appellat̄. qa ex arte cōpoſitus ē
ꝙ ſi mutatus fuerit aliter quoqꝫ artificioſuſ dr̄ & eſt ſenſus faciemus huiuſmodi commutationibus
quando neceſſitaſ uolet nos de artificioſo ordine prepoſteritatem ordinis artificioſam facere. In
confirmatione:data regula de ordine generali totius orationis oſtendit nunc quomodo diſponē
da ſunt argumenta confirmationis ut facilius uictoriam comparemus. In primis & poſtremis
extrahente telum ulyxe de corpore aiacis ſuperuenit teucer frater qui accuſans ulyxem ſic incipit:
cū diu fratrē meū redagaſſes:neqꝫ i loco publico inuenirent ingreſſus fr̄em ſiluā ulyxē deꝑhendit
cū gladio ab utero fratris educeret q profecto cū me uidiſſet expalluit & uoce tremula cepit loq.

Firmiſſimas: ſicut narrata odia & minas preteritas. Mediocres: ſicut pallor uox de miſſa. Qu
ſeparatim infirme ſunt: nam per pallorem ſuum aut uocem trementem non poteſt deprehẽdi m
leficium cum ẽt metu uolente iudic um huiuſmodi ſigna innocente appareant. Expectet aius: id
in principio firma dicenda ſunt ut auditoris cupiditate ſatiſfaciat. Nec diſpoſitio ponit effectu
per ſimilitudinem milita em.

o Ronunciationem uti-
lẽ: ideo ꝙ ſup alia offi-
cia neceſſariã demoſthenes iterro
gatus dixit eſſe difficilimã Terẽ.
Qui .uero ait ut oñdit ita mouet:
unđ illđ extat nulla eſt tãta oratõ
quæ manca non ſit: niſi adiumen-
to pronuntiationis ſuſtentetur: ꝙ
ẽt Hortenſius uidicauit qui prop-
ter pronuntiationem ſolam Cice-
roni comparabatur cum lõge mi-
nus ornate diceret nos qui Cicero
derogat opinioni eorum. Egregia
ſupra alia. Nemine obligãte: nul
li latinæ græci uero negligente.
Ad ſenſus ptineret: difficile eſt
enim mandare litteris modum ꝓ
nunciandi: qui auditui noſtro per
tinet & modum mouendi qui pti
net ad uiſum. In uocis figuram: an
clara: an mediocris: an infima uox
eſſe debeat. Suum habitum habet
propriam eſſentiam comparatã
exercitatione ſua alteram ſiue me
diocrem: ſiue infimam. Ra-
tione comparatum quæ nõ ad ar-
bitrium orantis utenda ẽ uox: ſed
cum regulis & ratione puta in re
aſpera: clara in manſueta humili
maiori uti oportet. Induſtriam:
auget accuratio uel euitando quæ
noceant: ſequendo quæ proſunt ĩ
quo dicitur defeciſſe Demoſthe-
nes qui cum ut ait Quin. primam
artis ſue litteram pronunciare nõ
poſſet lapillis in ore conceptis &
montem aſcendere nunquam cur
rere deſiſtebat: donec uocis prom
ptitudinem aſſecutus eſſet. Ex
ercitatio declara. ſ. in thematibus
fictis quæ græce mellete commu-
nis enim res eſt omnes ſciunt quid
noceat & proſit uoci.

q; inutiles addicendum neq; neceſſarias ad prob
dum: quæ ſi ſeparatim ac ſingulæ dicantur inf
mæ ſint: cum cæteris coniunctæ fiunt firme &
babiles: interponi & in medio collocari oportet
nam renarrata ſtatim expectat animus auditor
ex qua re cauſa confirmari poſſit: qua propter c
tinuo firmam aliquam oportet inferre argume
tationem. Et quoniam nuperrime dictum facil
memoriæ mandatur utile eſt cum dicere deſinãu
recentem aliquam relĩquere in aĩs auditoꝝ ben
firmã argumẽtatõem. Hæc diſpoſitio locoꝝ: tã q̃
ſtructõ militũ facillime ĩ dicendo ſicut illa in pu
gnãdo pareꝛ poterit uictoria. De Pronũtiatõe.

P Ronũciationẽ multi maxime utilẽ orator
dixerꝛ eẽ: & ad pſuadendũ plurimũ ualere
nos qdem unã de quinq; rebꝰ plurimũ poſſe non
facile dixerimus: nec egregie magnã e ẽ utilitatẽ in
ꝓnunciatõe ſola audacter confirmauerimus. Nã
cõmode inuentiones & cõcinne uerboꝝ elocutões
& partiũ artificioſæ diſpoſitões: & hoꝝ omniũ di
ligẽs memoria ſi ne ꝓnũtiatõe non pluſq̃ ſine his
rebus pronõciatio ſola ualeꝛ potuit. Quaꝛ: qa ne
mo de ea re diligenter ſcripſit. Nãq; oẽs uix puta
runt poſſe đ uoce: geſtu: dilucide ſcribi. cũ hæ res
ad ſenſus nr̃os ptinerent & qa magnopeꝛ nobiſad
dicendũ pars ipſa cõparãda ẽ: nõ negligenter uide
tur tota res cõſiderãda. Diuidiꝛ igꝛ pronũciatio ĩ
uocis figurã & corporis motũ figura uocis ẽ q̃ ſuũ
quẽdã poſſidet hĩtũ rõe & ĩduſtria cõparatũ ea di
uidiꝛ in tres ptes: magnitudinẽ: fortitudinẽ: mol
litudinẽ. Magnitudinẽ uocis maxime cõparat na
tura. nõnihil auget: ſed maxime ꝯſeruat accuratõ.
Firmitudinẽ uocis maxĩe natã cõparat nõnihil ad
auget & maxime cõſeruat exercitatio declamatõis
mollitudinẽ uocis hoc eſt ut eã torqueꝛ ꝓ nr̃o cõ
modo poſſimus: maxime faciet exercitatio decla
mationis. Qua ꝓpter de magnitudine uocis & fir
mitudinis parte: qm̃ altera cura altera natura cõ
paratur: nihil ad nos attinet commouere

ſi ut ab his q non inſcii ſūt eius artificii ratio curan
æ uocis petatur. De ea parte firmitudinis quæ cōſer
atur ratione declamationis & de mollitudine uo
s quæ maxime neceſſaria eſt oratori quo modo ea
uoq; moderatiōe declamatiōis comparatur dicēdū
idetur. Firmam igitur quā maxime poterimus in di
endo uocē cōſeruare: ſi quāmaxime ſedata & depreſ
uoce principia dicemus. Nam leduntur arteriæ: ſi
ntequā uox bene permulſa eſt acri clamore complē
ur & interuallis longioribus uti conueniet. Recreatᷣ
nim ſpiritu uox & arteriæ coticēdo requieſcūt: & cō
inuū clamorem omittere: & ad ſermonē redire opor
et pariter: Cōmutationes enim faciūt ut nullo gene
e uocis effuſo in omni uoce integri ſimus: & acutas
ocis exclamatiōes uitare debemus. Ictus enim fit &
ulnerantur arteriæ acuta atq; extenuata nimis accla
atione: & ſi quis ſplendor eſt uocis cōſumitᷣ uno cla
ore uniuerſus: & uno ſpiritu cōtinētur multa dicerē
onuenit in extrema oratione. Fauces enim calefiūt &
rteriæ complentur. & uox quæ uarie tractata eſt redu
itur in quēdam ſonū æquabilē atq; cōſtātem. Quia
ero ſæpe rerū nature gratia quædā iure debetur: ue
ut accidit in hac re. Nā hoc diximus ad uocē ſeruādā
rodeſſe idem attinet ad ſuauitatē pronūciatiōis: ut
uod natura uoci proſit idē uoluntate auditoris ꝓbe
ur. utile eſt ad firmitudinē uocis ſedata uox in princi
io. Quid enim inſuauius quā clamor in exordio cau
æ: interualla uocē confirmant eadē ſētētias cōcinnio
es diuiſione reddunt & auditori ſpacium cogitādi re
nquunt. Conſeruat uocē cōtinui clamoris remiſſio:
auditorē quidē maxime delectat uarietas: & ſermo
e animū eius retinet: & exuſitat clamore. Acuta ex
lamatio uocē & fauces uulnerat: eadē lædit auditorē
abet enī quiddā illiberale: & ad muliebrē potius uo
iferatiōem quā ad uirilē dignitatē in dicēdo accomo
atū in extrema oratiōe cōtinens uox remedio eſt uo
i. Quid hæc eadē nōne animū uehemētiſſime calefa
it auditoris in totius concluſione cauſæ. Quoniā igi
ur res eædem uocis firmitudini & pronunciatiōis ſua
itati proſunt de utraq; re ſimul erit in præſētia dictū
e firmitudine quæ uiſa ſūt: & de ſuauitate quæ con
uncta fuerunt certa ſuo loco poſt dicemus.

Niſi ad eos: niſi forte ēt uoles
cōſulere ꝓfeſſores uocis con
ſeruādæ q & ipſi remedia cō
tulerint. Firma ergo dabit tri
plicē rationē & quomō p̃nci
pio in medio & quomō in fi
ne orationis ſeruādū ſit. Arte
ria: uena quæ habet ſanguinē
cū uēto. Aulus gelius rep̃hen
dit quēdā q dixit ſe tāgere ue
nā pulſi: uena nō ſolū hēt ſan
guinē interuallis pulſatōibus
ut hoc. Arma uirū que cano
troiæ q primus ab oris Italiā
fato ꝓfugus recitando ꝑ iter
uallis: & ɔtinuū clamorē hoc
ꝑtinet & ad mediū: nā ubiq;
nō eſt ſeruādum ut clamores
ad tēpus fiant. Redire ad ſer
monē: ad ꝓnūciatōem remiſ
ſam cū clamamus. nā paulo
poſt dicet cōtētiōem eſſe cla
morē & ſermonē uocē remiſ
ſam. Cū mutationes. ſ. mō
clamādi: modo remittēdi uo
ces. Nō effuſo ad clamādū
ſparſo. Integri ꝑdurātes &
ſine offēſiōe. Vno clamore i
extr̄ma orōne. ut & pulchra
faciet te ꝓle parentē. Sæpe
rerū naturæ gratia ideſt ſæpe
attulit quod res naturaliter i
ſita alteri rei ad neceſſitatem
habet & querelā decorē ad
amenitatē ſicut in arboribus
quæ ad neceſſitatē fructuum
ꝑuenit frondes: ſed ad illā ne
ceſſitatē afferūt ēt ornatum.
Probetᷣ placeat nāq; placent
homini ipſe ꝓbat. Vtile ē ad
firmitudinem uocis ſuperius
poſuit ea quæ ſeruāda ſūt ad
firmitudinē ꝓnūciatōis: tam
in p̃ncipio quā in medio & fi
ne oratōis: nūc repetēs eadē
oſtēdit ad ea præcepta neceſ
ſario cōſeruāda accomoda
tū eſſe quadam delectatione
Interualla uocē quātū ad me
diū. Clamoris remiſſio: repe
tit illud ſupius ɔtinuū clamo
rē omitterem. Cū ſermone
eius aīmi ꝑ illud ſupius dixit
& accutaſ uoces & clamatōeſ
uitare & eſt meus ordo ſerua
tus. Quæ uiſa ſūt. ſ. dictū eſt
Cætera ſuo loco. ſ. de molitu

dine quæ ſola reſtat:nam de firmitudine:quæ compatatur exercitatione dixit .De magnitudi uero quia non comparatur de parte firmitudinis quæ cura conſeruatur ad eum non attinet d ré quoniam ad omnis rhetoris præceptionem attinet quod non facit magnitudo quia eſt a n tura & firmitudo quæ ex parte eſt cura.

a AD confirmandum:accomodata ſicut Virgi. de iunone: Aſt ego quæ diuum. Inuidiam ducit:me ne incepto. Aut ad miſericordiam:ſicut de Sinone: Oro miſerere laborum t torum miſerere animi non digna ferentis. Dignitas eſt oratio ſicut Eoli ad iunonem tuus o regina qđ optas Explorare labor mihi iuſſa capeſcere fas ē autem dignitas aliter auctoritaſ cum honore. Demōſtratio quæ docet quæ ponit ãte oculos rem geſtam ſicut đ leucaſpi gubernatore Excutitur pronuſq; magiſter uoluitur. Locatio:ē oratio ſicut de meneſteo illum & labē tem teucri & riſere natãtem & ſaluos rident reuomentem a pectore fructus. Riſum prudentem nō enī cachinos decet eos mouere oratorem cum ſoluto riſu ſit nihil īeptius. Acceleratō clamoſa ſicut Vir. in ſecũdo Creditis auectos hoſtes aut ulla putatis dona carere dolis dauaũ. Sic notus ulyxes & bene uidetur conuenire acceleratō clamoſa ad accēdēdos animos quare maxime fecit aut perſuadendum aut ad diſſuadendũ. Oratio frequēs cũ breuibus & rariis interuallis: ſicut illud date citi ferrum date tela ſcandite muros :huius rei autē ratio uidetur quoniam cũ animo ſũt accenſi per cōtinuatiōem tũc īteruallis breuibus reficitur uox oratoris & auditor tamen nō remittit animũ cito uerba ɔtinuãdo. Peccatũ ampli amplificat autē peccatũ nō uno uerbo pro duobus uocabulis tamē puta occidit hominē ſed addendo circunſtantias ſicut Vir. de Pigmalione. Impiuſ ante araſ:atq; auri cecus amore germãe Ad iracũdiã qs enī ē tã duri animi q audita Sichei morte pigmalionē nō ueheměter aderit. Incōmodorũ amplificatio ſicut de Sinone Nec mihi iã patriã antiquã. Igit mollitudo:Epilogat diuiſiones de mollitudine factas ī tres partes .ſ. ſermonem:contentionem & amplificationem. Moto alias :quia ſermo habet quattuor cōtētio duas & totidem amplificatio cum ē in dignitate:ī oratione graui. Plenis faucibus:uti uox groſſior ſit ſicut illud: Tuus o regina quic optes. Explorare labor mihi iuſſa capeſcere fas eſt. Ad tragicam quia utuntur minimi recitante

De Vocis Mollitudine.

m MOllitudo igitur uocis quoniã omnis ad r torıſ præceptōem pertinet diligētius nob conſideranda eſt eam diuidimus in ſermonem tentiōem:& amplificatōem. Sermo eſt oratio miſſa & finita quotidianæ locutōī. Contentio e oratio acris ad confirmandum & confutãdum commodata. Amplificatio eſt oratio quæ aut ī i cundiam inducit:aut ad miſericordiam trahit a ditoris animum. Sermo diuiditur ī partes quat or dignitatem:demonſtrationem:narrationem cationem. Dignitas eſt oratio cum aliqua graui te & uocis remiſſione. Demonſtratio ē quæ doc remiſſa uoce quomō qd fieri potuerit aut nō p tuerit. Narratio ē rerũ geſtarũ expoſitio. Iocatio oratio quæ ex aliqua re uериſimili riſũ prudenter & liberalē mouere poſſit. Contētio diuiditur in c tinuatōem & in diſtributōem. Continuatio ē or tionis enunciandæ acceleratio clamoſa. Diſtrib tio eſt in contentione oratio frequens cum rariis & breuibus interuallis acri uociferatione. Amplific tio diuiditur in cohortationem & conqueſtōem Cohortatio eſt oratio quæ aliquod peccatum am plificans auditorem ad iracundiam adducit. Co queſtio eſt oratio quæ incommodorum ampli catione : animum ad miſericordiam perducit Quoniam igitur mollitudo uocis in tres partes d uiſa eſt:& hæ ipſe partes in octo alias partes diſt butæ ſunt :quæ cuiuſque idonea pronunciatio ſi demonſtrandum uidetur. Sermo cum eſt ī dign tate plenis faucibus quamſedatiſſima & depreſſi ſima uoce uti conueniet:& ita tamen ne ab orat ria conſuetudine ad tragicam tranſeamus. Cũ au tem in demonſtratione uoce paululum attenuat crebris interuallis & diuiſionibus oportet uti: u

ragœdias:quæ uox timiditatem habet nimiam. In demonſtratiõe:qua narratur quomodo qd
eſtum ſit:ſicut dictum eſt de Leucaſpi:Aſt illum ter fluctus ibidem torquet agens circũ: Crebris
nteruallis.ſ.ut detur ſpacium cogitandi auditoribus quomodo ſe habeat res. Miſcere impri/
nere in animis auditorum. Interſecare iterſecando partes in animis ponere.Vocum uarietates
prout uaria ſunt quæ narrantur. Celeriuſcule dicemus ſicut hic: quadrupedemque citũ crebris
alcaribus urget. Aliud ocioſe:ſicut hic Aſt ego quæ diuum. Modo acriter quos ego & item ſi
ſenſerim Daue te in priſtinum de/
dam.Dicta rogata reſponſa ſicut
in dialogis unus alterum interro/
gat & alter reſpondet:alio modo
puta in paſſione ieſu chriſti rogat
cui me redditis illi reſpondent a/
criter crucifige ſic inter in multis
locis. Siquæ admirationes:tu ne
ille æneas quem dardáio anchiſæ.
Signi oris:non tamen ridendo qđ
eſt cõtra dignitaté oratoris:ſed di
latando frontem & aperiẽdos os
Ad liberalé iocum:in quo excludi
tur cachinatio & ſolutuſ.riſus ſicut
illud labenté teucri & riſere natan
té & falſos rident reuomentem a
pectore fluctus. Cum contende/
re oportebit.i.cũ cõtentionem fa
ciemus:quæ eſt oratio acris p cõti
nuatiõem p orationẽ clamoſá cũ
tenuitate. Pro diſtributiõe p ora
tionem acrem cũ interuallis. Ac/
to ſono uerbiſ cõtinuatis:ſicut đ li
chaonteo miſeri creditis aduectos
hoſteſ ſic notus ulyxes. Mediocri
ter:quia nimia uoce acrimõia rau/
citaté iducit.Clariſſima ualde lau
dabili:ná clarus ptinet tam ad au/
ditũ:quá ad uſũ. Tantũ ſingula
ĩterualla:ut tátũ ſilemus :quãtum
exclamauimus:ſicut illud aut hoe
incluſi ligno occultant achiui mu
ros proſũt autẽ tam ad cõſeruatio
nẽ uocis:quá auditoris intelligẽtiá
In amplificatiõibus:duæ.n.ſunt.ſ.
cõmotio iracundie & miſericor/
diæ. Cũ hortatiõe:quádo moue
tur indignatio ſicut Priamus de
Pyrro:& tibi ꝓſcelere exclamat ꝓ
talibus auſis:Dii ſi qua cælo é pie/
tas:quæ talia curret pſoluant gra/
tes dignas & præmia reddant di/
gna:qui nati corá me cernere letũ
feciſti & patrios fedaſti ſanguine
uultus. Cũ mutatione.ſ.cũ inter
uallis. In queſtione: quæ miſeri/
cordiam moueat per ſi qua é quæ
reſtat ad huc moralibus uſquam i
temerata fides oro miſerere labo
rum tantorum miſerere animi nõ
digna ferentis cum mutationibus

ut ipſa pronunciatione eas res quas demonſtrabi
nus inſerere atque interſecare uideamur ĩ animiſ
uditorũ.Cum autem ſermo in narratione eſt uo
um uarietate opus eſt:ut quo quidque pacto ge
tum ſit:ita narrari uideatur.Strenue quod uolu
nus oſtendere factũ celeriuſcule dicemus at illlud
ocioſe retardabimus deinde modo acriter: tum
læmenter meſte hylariter in omnes partes cõmu
abimus:ut uerba ita pronunciatiõem. Si qua ĩci
lerint in narratione dicta rogata:reſponſa:ſi quæ
dmiratiões de quibus nos narrabimus diligenter
nimaduertemus:ut omnium perſonarũ ſenſus
atque animos uoce exprimamus.Sin erit ſermo ĩ
ocatione:leuiter tremebunda uoce cũ parua ſigni
icatione riſus:ſine ulla ſuſpicione nimiæ cachina
ionis leuiter oportebit a ſermõe ſerio torquere ad
iberalem iocũ uocem.Cum auté contendere opor
ebit quoniã id aut per continuationem: aut per
liſtributiõem faciendum eſt. In cõtinuatione ad
ucto mediocriter ſono uocis uerbiſ continuandis
iocẽ quoque iungere oportebit:& torquere ſonũ
& celericer clamore uerba cõficere ut uim uolubilẽ
rationis uociferatio conſequi poſſit.In diſtribu
ione uocẽ ab imis faucibus exclamatione quãcla
iſſima adibere oportet:& quãtum ſpacii per ſigu
as exclamatõne ſi ſumpſerimus:tãtũ inrer ſingu
a interualla ſpacii conſumere iubemur.In ampli
icatiõibus cũ cohortatione utemur uoce attenua
iſſima:clamore leui ſono æquabili: cõmutationi
bus crebris maxima celeritate.In cõqueſtione ute
nur uoce depreſſa :inclinato ſõno:crebris ĩterual
is:longis ſpaciis magnis commutationibus. De
igura uocis ſatis dictum eſt nunc de corporis mo
u dicendum uidetur.

De Motu corporis.

ſcilicet interuallo ſum.
t Otus corporis:hæc eſt ſecun
da pars nũtia ꝓnũtiatiõis ſi′
ne qua oratio frigidior uidetur &
ſine aliqua nullũ effectũ habet per
ſuadendi. Pudorẽ fugimus hone
ſtatis. Acrimoniã: uehementiam
grauitatis. Nec uetuſtatẽ:nec tur
pitudinem:medium igitur ſeruan
dum eſt inter utrunque & perite
format orationem prius ad gene′
ralia. Aut hiſtriones quippe nimia
uetuſtas facit nos uideri mimos ꝗ
nimiũ ſubtiliter ſe gerũt. Aut ope′
rari hoc refert ad turpitudinẽ quæ
cõuẽit agricolis hic cum narrẽt pe
ctus auditoris modicum percuti′
unt. Stantes in ueſtigio:tertio qui
dem ptinet ad grauitatẽ: ſicut illđ
quod ante dictũ eſt. Eo Ius hæc cõ
tra tuus o regina quid optas. nã &
ſi alia plura exempla inuenire poſ
ſumus:cõmodius tamen uideretᷣ ĩ
eaſdem uerſari leui dexteræ đ mo
tu uultus ſecũdum motus diffini′
tionẽ hillaritate:ſicut illud:tunc ui
ctu reuocãt uires fuſiſque per her′
bam. Et triſtitia ſint paulopoſt
ac pius æneas nũc acris orõti: nũc
amici caſum gemit & crudelia ſe′
cũ fata lyei fortẽque cloantũ. In
demonſtratione:aſt illũ ter fluctuſ
ibidem torquet agens circũ: & ra′
pidus uorat æquoꝛ̃ uortex. Cor
pus a ceruicibus demittemus:pro
ducẽdo caput ĩ anteriorẽ partẽ: In
narratõe cauum cõuerſa cupiſde
mõtẽ impulit in latus ac uenti ue′
lud agmine facto. Qua data porta
ruũt Sine cõmutatatiõe geſtus eo
dẽ ſemp ſtatu corporis ꝑmanẽtes
ut illũ & labentem teucri & riſere
natantem. Si cõtendemus:ſi acri
uoce attenuabimus in pronũcian
do. & ſumatur. quartum exemplũ
a ſuperioribus in ambulatiõe por
rigendo pedem in modũ paſſus.
Suppoſitione:percutiendo: ſcili′
cet terram. Cæteris rebus atqꝫ in
cõtentione:reliquis geſtis utemur
tã in cohortatione:quẽ in cõtẽtõe
Ferro plangore:capiantur exẽpla
ſinonis ſupra poſita. Nõ ſũ neſci
us ponit excuſatiõem. Ex animo
agi quia nemo poteſt bene cogno
ſcere uim rei niſi ita exprimatᷣ fo′
ris ſicut ſentit animus per geſtus ſic tangit. Horatius Ad aeſuthrum:ad repoſitionem.

t Otus corporis eſt geſtus & uultus moder
tio quædã quæ ꝓnũcianti cõuenit & ꝓb
biliora reddit ea quæ ꝓnũciantur. Cõuen
igitur in uultu pudorẽ & acrimoniã eſſe. In geſt
nec uenuſtatẽ cõſpicuã:nec turpitudinẽ eẽ ne au
hiſtriones aut operarii uideamur eſſe. Ad eaſden
igitur ptes in quas uox eſt diſtributa: motus qu
que corporis ratio uidetur eſſe accomodanda. N
ſi erit ſermo in dignitate ſtãtes in ueſtigio leui de
teræ motu loꝗ oportebit:hilaritate triſtitia:m̃di
critate uultus ad ſermonis ſentẽtias accõmodata
Sin erit ĩ demõſtratõe ſermo paululũ corpus a ce
uicibus dimittemus. Nã hoc ẽ a natura datum:u
quãproxime tũ uultũ:tũ manũ admoueamus ad
auditores:ſi quã rẽ doceꝛ̃ eos:& uehemẽter ĩſtiga
uelimus:Sin erit in narrãtõe ſermo idẽ motus po
terit idoneus eẽ:ꝗ pauloante demõſtrabatᷣ ĩ dign
tate. Sin ĩ iocatiõe uultu quãdã debemus hilarit
tẽ ſignificare ſine cõmutatõe geſtus. Sin cõtend
mus ꝑ cõtinuatiõem:brachio celeri:mobili uultu
acri aſpectu utemur. Sin cõtẽtio fiet per diſtribu
tiõem celeri porrectiõe brachii: ambulatiõe pedis
dextri:rara ſupplauſiõe:acri & de fixo aſpectu ut
oportet. Sin utemur amplificatõe ꝑ cohortatõem
paulo tardiore: & cõſideratõe geſtu conueniet uti
ſimiliuſ cæteris rebus:atqꝫ ĩ cõtẽtõe per cõtinuatc
nẽ. Sin utemur amplificatõe per conqueſtõem fe
mineo plangore & capitis ictu:nõnunquã ſedato
& ↄſtãti geſtu mœſto & cõturbato uultu uti opor
tebit. Nõ ſũ neſcius quãtũ ſuſceperĩ negocii qui
motus corporis exprimere uerbis & imitari ſcrip
tura conatus ſũ uoces. Veꝝ nec hoc cõfiſus ſũ poſ
ſe fieri:ut de his rebus ſatis cõmode ſcribi poſſet.
nec ſi id fieri nõ poteſt hoc quod feci foꝛ̃ ĩutile pu
tabã:ꝓpterea quod hic admoneꝛ̃ uoluimus quod
oporteret. reliqua trademus exercitatiõi. Hoc ſcire
tamẽ oportet pronũciatiõem bonã eo ꝓficere: ut
res ex animo agi uideatur. Nunc ad theſaurũ ĩuẽ
torũ atqꝫ omnium partium rhetoricæ cuſtodem
memoriam trãſeamus.

De memoria.

m EMORIA utrũ habeat quidã artifici an om
nis a natura proficiſcatur aliud dicendi tẽpus
idoneũ dabit᷑. Nũc perinde atq; cõſtet in hac re mul
tũ ualere artẽ & præceptiõem . ita de ea re loquemur.
Placet enim nobis eſſe artificiũ memoriæ: quare pla
ceat alias oſtẽdemus ĩ præſẽtia cuiuſmodi ſit ea ape
riemus. Sũt igit᷑ duæ memoriæ: una naturalis: altera
artificioſa. Naturalis eſt ea quæ noſtris animis inſita
eſt: & ſine multa cogitatiõe nata. Artificioſa ẽ ea quã
cõfirmat inductio quædã & ratio præceptiõis . Sed
quia rebus in cæteris ingenii bonitas imitatur ſæpe
doctrinã ars porro naturæ cõmoda confirmat & au
get ita fit in hac re: ut nõnũquã naturalis memoria ſi
cui data ẽ egregia ſimilis ſit huic artificioſæ porro hæc
artificioſa naturæ cõmoda retinet & amplificat ratõe
doctrinæ: Quapropter naturalis memoria præceptõe
cõfirmãda eſt ut ſit ægregia & hæc quæ doctrina dat᷑
indiget ĩgenii. Nec hoc magis aut minus ĩ hac re quã
in cæteris artibus fit ut ingenio: doctrina præceptiõe
natura inteſcat. Quare & illis q natura memores ſũt
utilis hæc erit inſtitutio: qđ tute paulõpoſt poteris in
telligere . & ſi illi freti ſuo ingenio noſtro nõ indigerẽt
tamẽ iuſta cauſa daretur quare is q minus ingenii ha
bẽt adiumẽto uelimus eſſe nunc de artificioſa memo
ria loquemur. Conſtat igitur artificioſa memoria ex
locis & imaginibus. locos appellamus eos q breuiter
perfecte inſignite aut natura aut manu ſũt abſoluti:
ut eos facile naturali memoria cõprehẽdere & ample
cti queamus: ut ædes inter colluminũ: angulũ: forni
cem: & alia quæ his ſimilia ſũt. Imagines ſũt formæ
quædã & notæ: & ſimulacra eius rei quã meminiſſe
uolumus quod genus ãqui leones aquilæ memoriã ſi
uolemus habere: imagines eorũ . certis in locis colloca
re nos oportebit. Nũc cuiuſmodi locoſ ĩuenire & quo
pacto reperire: & in locis imagines cõtinere oporteat
oſtendemus. Queãdmodũ igit᷑ q̃ litteras ſciũt poſſũt
id quod dictũ eſt ſcribere & recitare quod ſcripſerunt
ita q in modica didicerũt poſſũt quod audierũt in lo
cis collocare & ex his memoriter pronũciare. Loci enĩ
ceræ aut cartæ ſimillimi ſũt . imagines litteris. diſpoſi
tio & collocatio imaginũ ſcripturæ ꝓnũciatio lectiõi
Oportet igit᷑ ſi uolumus multa meminiſſe multos
nobis locos comparare: ut in multis locis multas ima

m Emoria hoc ẽ quartũ
oratoris officiũ : cuius
origo tractat᷑ in li. de claris o-
ratoribus: Artificii: artis.
Aliud dicẽdi tẽpus alio tẽpo-
re magis idoneo oſtẽdam ſi
hæc pars ꝑ artẽ uel ꝑ naturã
cõparet᷑ nũc uero noſtro non
cõuenit ꝓpoſito: quia decre-
uimus hũc libellũ breui ad te
ꝑſcribere: tractauit aũt in eo-
dẽ libro de oratore: perinde
atq; tanq̃ nulla ſit dubitatio
quin artificioſa ſit ita tracta-
bo. Alias oſtendemus: oſtẽ-
dit. n. in libro oratorꝫ ut dixi
mus. Inſita naturaliter po-
ſita: ſed quoniã in cæteris ꝓ-
bat a ſimilibus artificialẽ me-
moriã ꝓdeſſe naturali. Imi
tat᷑ doctrinã quia aliqs igna-
rus artis ꝓpter ſubtilitatẽ in-
ingenii fiet ſtruer᷑ aliqđ opus
ita cõmode quã is q artẽ no-
uerit. Ita fit adaptat ſimili-
tudinẽ: ſimilis ſit huic artifi-
cioſæ qualẽ huic Temiſtocleſ
q ſolutus ẽ dicere ſe aliquãdo
indigere qa naturalis ɔfirmat᷑
artiſiciali & artificialiſ ſine na
turali eſſe nõ põt. Nec hoc
aut magis aut minus. i. eodẽ
mõ accidit in memoriis q in
cæteris rebus aut ars naturã
adiuuet & ecõuerſo natura. n
ferrũ ĩuẽit & ars gladiũ bene
Quintilianus neq; ars primũ
in natura ĩuenit extremũ ige-
nio naturali ĩ ſubtilitate . Pau
lo poſt: cũ leges ac ſcripta.
Tamẽ iuſta cã daret᷑ . excuſat
ſe quare hoc ſcribat remouẽs
obiectionẽ hoc mõ licet mul
ti ſint: q memoria ꝑ ſe ualẽt ſi
ne arte ſicut diximus de Te-
miſtocle: tñ multi ſũt tardio-
res. qbuſ ꝓdeſſe poterit. Qui
breuiter: quæ amplitudo lo-
ci ſciẽtia tota domus memo-
riã impedit. Perfecte ut lo-
cus ſit ĩteger cõtinuus. Inſi-
gnitus ut ab aliis differat qa
ſimilitudo cõfũdit ſicut colũ
næ plures: aut a natura ſicut
ortus arboribus cõſitus mãu
ſicut inſtrumẽta domus ho-
ſtia. Inter colũniũ ſpatium

inter colũnas. Fornicẽ: cur/
uatõem hoſtiorũ. Notæ: ſi/
gna. Eiuſ rei quã meminiſſe
uolumus: puta ſi ĩ diuerſis lo
cis pingeremus equũ leonẽ
cũ harũ rerũ meminiſſe uolu
mus. Locis certis: præfinitis
nõ in dubio poſitis. Poſſũt
recitare ſicut q litteraſ ſcit ſcri
bendo eas meminiſſe poteſt
perſcriptas. Ita q litteraſ igno
rat poterit p imagines recor/
dari. Modica ualde pauca.
Quo ſecius ordo ne impedia
mur ſeq imagines ſecius tar/
dius quo loco: quoto quoq;
libebit. Nihil noſtra ĩterſcit
probat accõmodo: quia ſi in
ordine locamus nomẽ muni
tũ erit ab quauis pte omniũ
incipiamus. Egregie: cõmo
de unde hæc regula uocabit
de locorũ cõmẽdatiõe. Hæ
rere: ĩ memoria fixos eẽ. Di
ctũ facile: erit ſcilicet iſto exẽ/
plo de duobus primis ſcilicet
quinto & decimo facile pote
rimus in aliis nomina collo/
care. Cõſeruat integras: qa
ſine ulla intermiſſione recor
damur. Diſſimili forma: at
que natura: ut domus deſer/
tæ hoſtiũ: angulus frons & ſi/
milia: quæ natura atq; forma
diſſimilia ſunt. Diſtincte: ſe
paratim. nam ſi q poſt regulã
ſeruandã: docentque quid fu
giẽdum ſit. Inter columnia:
ſpatia ĩter colũnas: quæ ideo
cõturbãt: quoniã ſimilitudi/
nẽ habẽt niſi inter ea ſpatia a
liquid diſſimile ꝓ loco pona
tur. Tũc nec nimis illuſtres
aliud præceptũ de mediocri/
tate lucis. Obcecent: primo
reſpõdet. Perfulgeãt ſupra
modũ luceant. Pedũ trece/
nũ triginta pedũ. Nã ut aſ/
pectus: faciet ſimilitudinẽ de
uſu corporali ad uſũ mentalẽ
Videri: benedixit quia uiderꝰ
ad uſũ & ad mẽtẽ ptinet. Qui
paulo plura nouit: q peritus
eſt multarũ rerꝶ: q multa loca
uidit p urbes. Quãuis quan
tumuis. Ad iſta idonea: ſi lo
ca quæ alibi uidit nõ uidentꝰ

gines collocare poſſimus. Itẽ putamus oportere ex or
dine hos locos habere: nequãdo perturbatiõe ordinis
impediamur: quo ſecius quoto loco libebit: uel a ſu
periore: uel ab ĩferiore parte imagines ſequi ut ea quæ
mandata locis erũt edere & proferre poſſimus: Nam
ut ſi in ordine ſtãtes notos quãplures uidemus nihil
noſtra interſit: utrũ a ſummo an ab imo noĩa eorũ di
cere incipiamus. Itẽ in locis ex ordĩe collocatis eueniet
ut ĩ quamlibet ptem quoto quoquo loco libebit ima
ginibus cõmoniti dicere poſſimus id quod locis man
dauerimus. Quare placet ex ordine locos cõmparare
& locos quos aſſũpſerimus egregie cõmoditerque no
tare oportebit: ut perpetuo nobis hærere poſſint: Nã
imagines ſicut litteræ delẽtur: ubi nihil utimur loci tã
quã cera remanere debẽt. Et ne forte in numero loco
rũ falli poſſimus quintũ quẽque locoũ placet notari
quod genus ſi ĩ quinto loco manũ aureã collocemus:
in decimo aliquẽ notũ cui prænomẽ ſit decimo deĩde
facile erit quinto quoquo loco ſimiles notas collocarꝰ
Itẽ cõmodius eſt in derelicta q̃ in celebri regione locos
comparare. Propterea quod frequẽtia & deambulatõ
hominũ cõturbat & infirmat imaginũ notas. Solitu
do cõſeruat integras ſimulacrorꝶ figuras. Præterea diſ
ſimiles forma atq; natura loci cõparãdi ſũt ut diſtin
cte interlucere poſſint nã ſi quis multa inter colũnia
ſũpſerit cõturbabitꝰ ſimilitudinẽ: & ignorabit quid ĩ
quoquo loco collocarit: & magnitudĩe modica: & me
diocres locos habere oportet. Nã & præter modũ am
pliuagas imagines reddũt, & nimis anguſti ſæpe non
uidentꝰ poſſe capere imaginũ collocationem. Tũ nec
nimis illuſtres nec ueheměter obſcuros locos haber
oportet ne aut obcecẽtur tenebriſ imagines aut ſpler
dore perfugeant: Interualla locorũ mediocria eẽ opo
tet ferme paulo plus aut minus pedũ tricẽnũ: nam u
aſpectus: ita cogitatio minus ualet: ſiue nimis procu
remoueris ſiue ueheměter prope admoueris id quo
oportet uideri. Sed quamquam facile eſt ei qui pa
lo plura explorauit quamuis multos & idoneos loco
comparare: tamen ſi quis ad iſta idoneos inuenire ſ
non putauit: ipſe ſibi conſtituat. quod uolet multo
licebit. Cogitatio enim quãuis regionẽ põt amplec
& in ea ſitũ loci cuiuſdã ad ſuum arbitriũ fabricari &

rchitectari. Quare licebit ſi hac prõpta copia contẽti
ıõ erimus noſmetipſos cogitatiõe noſtra regioné con
tituere: & idoneorũ locorũ cõmodiſſimã diſtinctio
ıé cõparare. De locis ſatis dictũ eſt nũc ad imaginum
atiõem tranſeamus. Quoniã ergo rerũ ſimiles imagi
ıes eſſe oportet ex omnibus uerbís noſmet notas no
ıis ſimilitudines eligere debemus. Duplices igit̃ ſimi
tudines eſſe debẽt: unæ rerũ: alteræ uerborũ: Rerũ ſi
ıilitudines exprimunt̃ cum ſũmatim ipſoꝝ negocio
ĩ imagines cõparamus. Verborũ ſimilitudines cõſti
uunt̃ cũ uniuſcuiuſq; nominis & uocabuli memoria
nagine notat̃. Rei totius memoriã ſæpe una nota &
nagine ſimplici cõprehẽdimus hoc mõ. Vt ſi accuſa
or dixerit ab reo homínẽ ueneno necatũ & hæredita
s cã factũ arguerit. & eius rei multos dixerit teſtes &
õſcios eſſe. Si hoc primũ ut ad defẽdẽdum nobiſ ex
editũ ſit meminiſſe uolemus in primo loco rei toti
s imaginẽ cõfirmabimus. ægrotum ĩ lecto cubãtẽ fa
emus ipſum illum de quo aget̃. Si formã eius detĩe
mus: ſi eum nõ agnouerimus aliquẽ ægrotum nõ đ
ıinimo loco ſumemus ut cito in mẽtẽ uenire poſſit:
reum ad lectum eius ſtatuemus dextra poculum ſi
ſtra tabulaſ medi[illegible]o teſticuloſ arieti nos tenẽtẽ. Hoc
odo & teſtium & hæreditatis & ueneno necati me
oriã habere poterimus. Itẽ deĩceps cætera omnia ex
dine in lociſ ponemuſ. Et quotiẽſcunq; rẽ meminiſ
uolemus: ſi formarum diſpoſitione: & imaginum
igenti notatiõe utemur facile ea quæ uolemus me
oria cõſequemur. Cũ uerborũ ſimilitudines imagi
bus exprimere uolemus plus negocii ſumemus &
agis ingeniũ noſtrũ exercebimus: id nos hoc modo
ere oportebit. Iã domí ultiõem reges atridæ parãt
loco cõſtituere oportet manus ad cællũ tollẽtẽ do
ciũ cũ a regibus marcus loris cedat̃. Hoc erit iã do
ultiõem reges. In altero loco eſopum: & cimbrum
ornari: & effigeniã uagantẽ hoc erit atridæ parant
c modo oĩa uerba erũt expreſſa. Sed hæc imaginũ
irmatio tũ uallet ſi naturalẽ memoriã exuſcitaue
ıus hac notatione: ut uerſu poſito ipſi nobiſcum
mum tranſeamus bis aut ter eum uerſum deinde
n imaginibus uerba exprimamus: hoc modo
noriã naturalẽ exerceamus ut facile ĩ pmptu ſit deide cũ bene memoriã naturalẽ: exercuerint

ſibi idonea ad memoriã ſuã Ipſe cõſtituet. finget ſibi ĩ mẽte. Quãuis: quãlibet Architectare: ingenioſe deſignare arhitectus enĩ eſt magiſter nõ laborãs: ſed ædificia ſuo ingenio deſignãs. Hac prõpta. i. iis ædificiis manualiter factis Quoniã ergo rerũ: qm̃ ex oĩbus imago repſẽtãs debet eẽ ſimilis. Similitudines. i. notæ quæ ĩ locis cõſtituunt̃: tanq̃ litteræ in charta. Notas ſigna illuſtria. Si formã detinebimus: ſi illũ cognoſcemus aliquẽ ægrotũ illi ſimilẽ uel noĩe ul' aliq̃ re: nõ đ minimo loco: ſed illuſtris familiæ: ſicut epiſcopũ pncipẽ. Dextra poculũ paterã argẽteã: nõ cratũ: qa parũ ſubſtinet m̃mo riã & p hoc ſignificat uenenũ ſũptũ. Per tabulas: intelligemus hæreditatis cauſa factũ: Teſticulos ariẽtinos: p hoc ſignificamus teſtes: & nõ ſine cauſa eligit teſtes arietinos q magni ſũt: ut oĩa ĩſignia eẽ debere ad memoriã. Cætera oĩa ut ſi occiſũ hominẽ pĩgeremus imagine cũ capite fixo. Diligẽti rõne: ut notas facere rebus ſimiles cũ diligẽtia. Cũ uerborũ: uocabulorũ & eſt exp̃mere exp̃ſſe locare. Plus negocii laboris & induſtriæ ĩ quo oſtẽdit difficultatẽ. Iam domi: dat exẽplum unius uerſus quomõ collocãdus ſit p imagines. Tollẽtẽ magnus ĩ ſignũ factæ ſibi ultionis. Domitiũ: qa domi a r̃gibus martiis a Romulo & Remo: p quos duos reges ĩtelligunt̃. Exopũ & cibrũ ſubornari: hi duo minimi erãt q cõſueuerant recitare tragœdiã de effigenia filia. Agamẽnonis unde ſic ait. Si uolumuſ recordari atridæ parant Fingemus duos minimos in habitu agamẽnonis: & menelai q effigeniã filiã euagentur tũ uallet hæc imaginũ annotatio pdeſſe poterit: ſi illud quod uolumus recordari: p

tunc exprimant uocabula cũ
imaginibus & ſimul bis aut
ter ea exrceat. Naturæ ſuppe
ditabit doctrina.i.ars adiuua
bit doctrina multo plus ĩ do
ctrina q̃ in natura. Dilucida
breuis addit dilucida:qa ſcie
bat eſſe obſcurã breuitatem
quæ præterit uel ceſſarit.
Quoniã accidere ſolet oſtẽ
dit quales imagines ſit eligẽ
dæ. Poſtquã hucuſq; tracta
uit de modo loquẽdi. Vtrũq;
ſcilicet infirmitudo & imbe
cillitas. Quas uitemus: pu
ra uulgares. Quas ſeq̃mur
ſic inſignes. Egregie turpe:
ſicut uidere ethiopẽ iter itali
cos. Egregie honeſtum:for
moſũ ſupra cæteros: ſicut ui
dere p̃ncipẽ auro inſignitum
Magnã:ſupra cõmunẽ formã
Riduculũ:ſicut hõinem lar
uatũ in habitu urſi. Quas res
audiui obliuiſci nimis uulga
re fuit. Quæ in pueritia me
minimus ſi fiũt ĩſignes docet
Natura ſe exerci.i. d̄ natura
oſtẽdit memoriã naturalẽ nõ
moueri ,ppter res uulgares.
Nec natura p̃mũ:ſicut Qui
tilianus inqt nec ars p̃ncipiũ
nec natura ĩuẽit extremũ qd̄
in oĩbus rebus apparet:& ſi
qdẽ natura lignũ ferrũ ,pdu
xit:ſed ars inſtrumẽta ex illis
pfecit. Quod igit̃.i. tales.
Notatas ſingulariter inſigni
tas. Aliq agentes ne aut mu
tæ ſint aut ocioſæ:ſed aliqd
exerceãt ſicut inter ſe pugnãt
quia res ocioſa ocioſã quoq;
facit memoriam. Si egregi
am alius modus. Rubrica
colore rubrico:q̃li utunt̃ fa
bri ĩ tabulis deſignãdis. Aut
ridiculas:ſicut hominem ſine
braca. Nam quas res:nõ in
ſignes eſſe debẽt:qa ſicut res
inſignes quæ ueræ ſũt facile
recordamur:ita & ſi perfectæ
erũt ſimiliter poterimus me
miniſſe: ut idẽtidẽ. Primos
quoque locos hoc antea ſer
uandũ eſt ut locos ipſos ſæpi
us nobiſcum recenſeamus ut
cum imitabuntur imagines

naturæ ſuppeditabit̃ doctrina. Nã utraq; altera ſep
rata minus erit firma ita tamẽ ut multo plus in doctr
na atq; arte pſidii ſit quod docere nõ grauaremur:n
metuerimus ne cũ ab inſtituto noſtro receſſiſſemu
minus cõmode reſeruaret̃ hæc dilucida breuitas pr
ceptiõis. Nũc quoniã ſolet accidere ut imagines part
firmæ:& admonẽdũ idoneæ ſint ptim imbecilles &
firmæ quæ uix memoriã poſſũt excitare. Quare d̄ c
utrũq; fiat cõſiderandũ eſt ut cognita cauſa: quas u
temus & quas ſequamur imagines ſcire poſſimus
Docet igit̃ nos ipſa natura quid oporteat fieri:nam
quas res ĩ uita uidemus paruas uſitatas quotidiana
meminiſſe nõ ſolemus propterea quod nulla niſi n
ua:aut admirabili re cõmouet̃ animus :at ſi quid u
demus aut audimus egregie turpe:aut honeſtũ incr
dibile magnũ riduculũ id diu memiſſe conſueuimu
Itaq; quas res ante ora uidemus obliuiſcimur plæru
que quæ acciderũt in pueritia meminimus optime ſ
pe. nec hoc alia de cauſa poteſt accidere niſi quod u
tatæ res facile ẽ memoria labunt̃ inſignes & nouæ di
tius in animo manẽt. Solis exortus:curſus occaſus n
mo admiratur ,ppterea quia quotidie fiũt at eclipſin
ſolis mirantur quia raro accidit & ſolis eclipſim m
gis mirantur quã lunæ:quoniã hæ cræbriores ſũt. D
cet ergo natura uulgari & uſitata re nõ exſuſcitari:n
uitate uero & in ſigni quodã negocio cõmoueri. Im
tatur ars igit̃ naturã & qd ea deſiderat inueniet ſi q
oſtẽdit ſequatur. Nihil eſt enim quod aut natura e
tremũ inuenerit:aut doctrina primũ: quia rerũ pri
cipia ab ingenio profecta ſũt & ex eius diſciplina cõp
rant̃. Imagines igitur nos in eo genere ↄſtituere op
tebit:quod genus in memoria diutiſſime poſſit rem
nere id accidet ſi quãmaxime notas ſimilitudines c
ſtituemus:ſi nõ multas nec uagas ſed aliqd agent
imagines ponemus ſi egregiã pulchritudinẽ aut u
cã turpitudinem eis attribuimus ſi aliquas exorna
mus ut ſi corona aut ueſte purpurea:quo nobis no
tior ſit ſimilitudo aut ſi aliquã rẽ deformabimus:
ſi cruẽtã:aut ceno oblitã aut rubrica delibutã indu
mus quo magis ĩſignita ſit forma aut ridiculas res a
quas imaginibuſ attribuamus. Nã ea res quoq; faci
ut facilius meminiſſe poſſimus nã q̃s res ueras faci

meminerimus eaſdē fictas & diligēter notatas memiſ
ſe non eſt difficile. ſed illud facere oportebit : ut idēti
dē p̄mos quoſq; locos imaginū renouandaꝝ cā celeri
ter aīo peruagēus. Scio plæroſq; græcos qui de memo
ria ſcripſerūt feciſſe ut multoꝝ uerboꝝ imagines con
ſcriberēt:uti qui eas ediſcere uellēt patas hērent.ne q̇d
inquirēdo cōſumerēt operis:quoꝝ rationē aliquot de
cauſis īprobamus:Primū qđ in uerboꝝ innūerabiliū
multitudine mille uerboꝝ imagines ridiculū ſit cōpa
rare . Quantulū.n.poterint hæc ualere cū ex infinita
uerboꝝ copia mō unū: mō aliud nos uerbū memiſſe
oportebit:deinde cur uolumus ab induſtria quēquā
remouerī ne q̇d ipſe quærat:cū nos illi oīa pata quæſi
tāq; tradamus.Præterea ſimilitudine alia alius magis
cōmouetur:nam ut ſæpe formā ſiquā ſimilē cuipiam
dixerimus eſſe:nō oēs hēmus aſſenſores :qđ alii uide
tur aliud.Itē fit in imagībus ut q̄ nobis diligēter nota
ta ſit ea paꝝ uideatur inſignis aliis. Quare ſibi quēq;
cōmodo ſuo cōuenit imagines comparare: Poſtremo
præceptoris eſt docere quēadmodū quæri q̇cq; cōueni
at : & unū aliq̇d aut alterū : non omnia quæ eius ge
neris erunt exempli cauſa ſubiicere : quo res diluci
dior eſſe poſſit : ut cū de procœmiis q̄rendis diſputa
mus : rationem damus quærendi non mille procœmi
orum genera deſcribimus .ita arbitramur de imagini
bus fieri conuenire . Nūc ne forte uerboꝝ memoriā
aut nimis difficilē: aut parū utilē arbitreris:& ipſarum
memoria rerum contentus ſis: quod & utiliores ſint
& plus habeant facilitatis : Ammonendus es : quare
uerborum memoriam non improbemus:nā aliorum
putamus oportere eos qui uelint re: faciliores ſine la
bore & moleſtia facile meminiſſe in rebus difficiliori
bus ante eſſe exercitatos.Nec nos hanc uerborum me
moriam reducimus : ut uerſus meminiſſe poſſimus :
ſed ut hac exercitatione illam rerum memoriam quæ
pertinet ad utilitatem confirmetur: ut ab hac difficili
conſuetudine ſine labore ad illam facilitatem tranſire
poſſimus : ſed cum in omni diſciplina infirma eſt ar
tis præceptio ſine ſumma aſſiduitate exercitationis :
tum uero in memoriis minimum ualet doctrina .

loci tamē ī animo: remaneāt.
Identidē:rurſus . Scio plæ
roſque:confutat. Modo ali-
ud : quia fore ponitur imago
unius uocabuli:& uolam po-
nere alicuius uocabuli:uel po
nere imaginem huius uoca-
buli arma.& oportebit pone
re armorum.nam ut ſæpe for
mam:ſicut cum dicimus aliq̄
perſonam alteri ſimilē eſſe.
non eadem opinio cæteris ui
detur:ſicut & imagines alteri
commodæ uidebuntur: & al
teri minimæ:ſicut hoc eſt :cū
uelimus meminiſſe ceruum :
alteri uidebitur ponere cor-
uum:quia ab eadē incipit lit-
tera:& alteri uidebitur pone
re Centurionem . Poſtremo
alia ratio:quia non oporteat
dare exemplum uerborum :
aut alterum & unum:uel duo
exempla tantum danda ſunt.
ut cum de procœmiis: ſicut cū
diximus beniuolos auditoreſ
habere poterimus . ſi ſummā
facti breuiter exponemus:ſuf
ficit dicere hoc exemplum .
At nunc horrentia martis :
Arma uirumque cano.
Admonēdus es: qui uerbo-
rum memoriam non impro-
bemus. Suadet ab utili:nam
hoc dicit ne labore abterrea-
ris:quia difficilis eſt mius uti-
lis:& ut tibi uideri poſſit oſtē
dit:ego eam neceſſariam exi-
ſtimo.ſ.quia prodeſt in diffi-
ciliori exercitatione exerceri
ut facilius memoriam rerum
confirmemus in memoriis q̄
duæ ſunt:non enim ſicut a cæ
teris argumentum a commo
ditate.quia nō ita impedimi-
ni i exercenda memoria a ne-
gociis ſicut in aliis rebus exer-
cendis & cum maxime:quare
in negociis habemus copiam
rerum collocandarum : aut
tuo ſtudio defeſſo nemo eim
hortatur:niſi quem frigidum
ſentit.

q. Voniã in hoc libro cũ Ci. fere tp̃re oĩa græca tractarent̃ & ip̃e artem uellet latĩe cõſcribere Milonẽ rhodiũ ꝑceptorẽ maxĩe imitatus cũ exẽpla ſicut quoq; regulas datas per ſe excogitare inſtituiſſet: a græcis reprehendebatur: qbus putans eſſe reſpondendũ. ꝑmo excuſat ſe apud Herenniũ ut aiũt fratrẽ terentiæ uxoris: poſtea rõnes aduerſarioꝝ cõfutabit. poſtr̃mo colores cũ exẽplis ꝓpriuſ exequet̃. Hoc libro cõſcripſimus ergo totus hic liber cõtinet confutationes græcorũ & exornatões cõtra eos q dicũt duo eſſe uolumina & bene plurali dixit cõſcripſimus qm̃ ꝑus librũ conſcripſerat q̃ hoc procemiũ audiſſet. De elocutõe: quæ ultia eſt ꝑs officioꝝ oratoris poſt rationẽ.

Noſtri cõſilii. ſ. quare noſtri non alioꝝ exẽplis uſus ſim.

Neceſſitudĩe quia ꝓuocatuſ ab obiectione græcoꝝ reſpõdeo: excuſet aũt ſe quare breuiter nõ tractet: ſed præter cõſuetudinẽ faciat hãc digreſſionẽ: neq; aũt ut in procemiis Nec præter rem: ĩ aliqbus digreſſionibus. Cõpluribus đ cauſis: obiiciũt ꝑmo eſſe modeſtiã uti alicuius exemplis.

Cum ipſi ꝑcepint: cũ regł̃as artis tradiderit. Non ſatis hr̃e cõtentos nõ eſſe. Nos amar̃ placere nobiſipſis. Pr̃terea ſecũda obiectio. q̃ eſt ab auctoritate exemploꝝ: qa maiorẽ hñt auctoritatẽ antiquoꝝ exẽpla q̃ propria. Exẽplo ſint teſtimõio: certiſſimũ eſt artem frigidius ſubĩtrare ſine exemploꝝ appoſitiõe. Et teſtionio abutat̃ bene abutat̃. qm̃ ꝓpꝰ um teſtimoniũ in ꝓpria cã nõ ualet. Etenĩ neceſſe eſt: hoc dialematon faciũt aduerſarii aut Ci. ꝓponis te & exempla tua uetuſtiſſimis hoibus: aut eos tibi ꝓponis. Si eos ꝓpõis arrogantiſſimus es: quare & coꝝ exempla tuis nõ añpõis

niſi induſtria: ſtudio: labore diligentia: cõprobetur q̃ plurĩos locos ut hẽat: & quãmaxime ad præcepta accõmodatos curare poteris. In imagĩbus collocãdis exerceri quottidie cõuenit: nõ. n. ſicut a cæteris ſtudiis adducĩur nõnũquã occupatõe. ita ab hac re nos põt cã deducere aliqua. Nunquã eſt. n. quin aliquid mẽoriæ tradere uelimus: & tũ maxime cũ aliquo maiore officio detinemur. Quare cũ ſit utile facile meminiſſe nõ te fallit: qđ tãtopere utile ſit: quãto labore ſit appetendũ qđ poteris exiſtĩare utilitate cognita. Pluribus uerbis ad eẽ te adhortari nõ eſt ſñia. ne aut ſtudio difficili aut nimis quã res poſtulat dixiſſe uideãur. De quarta ꝑte rhetoricæ deinceps dicẽus: tu ꝑmas quaſq; partes freq̃nta: & qđ maxime neceſſe ẽ. exercitatõe cõfirma:

q VONIAM in hoc libro Herẽni de elocutõe cõſcripſimus & quibus in rebus opus fuit exẽplis uti noſtris exẽplis uſi ſumus. & id fecimus ꝑter cõſuetudinẽ græcoꝝ q đ hac re ſcripſerũt: neceſſario faciendũ ẽ: ut paucis rationẽ noſtri cõſilii demus. Atq; hoc nos neceſſitudĩe facere non ſtudio ſatis erit ſigni qđ in ſupioribus libris nihil neq; ante rem neq; præter rẽ locuti ſumus. Nũc ſi pauca q̃ res poſtulat dixerĩus tibi id quod reliquũ ẽ artis: ita uti ĩſtituimus ꝑſoluẽus. Sed facilius nr̃an rõnẽ intelliges: ſi ꝑus qd illi dicant cognoueris. Cõpluribus de cãis putãt oportere: cũ ipſi ꝑcepint: quo pacto oporteat ornare elocutionẽ uniuſcuiuſq; generis: ab oratore aut a poeta probato ſumptũ ponere exemplũ Er primum ſe id modeſtia cõmotos facere dicunt propterea quod uideatur eſſe oſtẽtatio q̃dam nõ ſatis habere præcipere de artificio ſed ipſos etiã uideri uelle artificioſe gignare exẽpla hoc eſt inquiunt oſtentare ſe non oſtẽdere artem. Quare pudor in primis eſt ad eã rẽ impedimẽto. ne nos ſolos probare: nos amare uideamur: alios uero contẽnere & deridere: Et enim cum poſſimus ab ẽnio ſũere aut a graccho põere exẽplũ uidet̃ arrogãtia eẽ illa reliq̃re: & ad ſua deuẽire. Prætea exẽpla teſtimõioꝝ locũ obtinẽt. Id. n. qđ ãmõuerit: & leuiter fecerit ꝑceptio exẽplo ſicut teſtionio cõprobat̃

Non igitur ridiculus ſit ſiquis in lite aut in iudicio do
neſticis teſtimoniis pugnet . ut enim teſtimonium
c exemplum rei confirmãdæ cã ſumitur : Non ergo
portet hoc: niſi a probatiſſimo ſumi:ne quod aliud
onfirmare debeat:egeat idipſum cõfirmatione.&enĩ
eceſſe eſt:aut ſe oĩbus anteponant. & ſua maxime ꝓ
ent :aut non negent optima eſſe exempla:quæ a pro
atiſſimis oratoribus aut a poetis ſumpta ſint: Si ſe
ibus anteponant intollerabili arrogãtia ſunt.ſiquoſ
ibi præponãt:& eoꝝ exẽpla ſuis exẽplis nõ putẽt præ
tare:non poſſunt dicere quare ſibi illos anteponant .
Quid igitur ipſa auctoritas antiquoꝝ ? Nã cũ res pro
abilior eſt tũ hominũ ſtudia ad imitandũ alacriora
eddit.ĩmo erigit omniũ cupiditates & acuit induſtri
m cũ ſpes iniecta eſt poſſe imitãdo Gracchi aut Craſ
i cõſequi facultatẽ. Poſtremo hoc ipſũ ẽ ſummũ ar
ificiũ res uarias & diſpares in tot poemati bus & orati
onibus ſparſas ac uage diſiectas ita diligẽter eligeȓ:ut
unũqđq; genus exeploꝝ ſub ſingulos artis locos ſnbi
icere poſſis.Hoc ſi induſtria ſolum fieri poſſet:tamen
eſſemus laudandi:cũ talẽ laborẽ nõ fugiſſemus : nũc
ſine ſummo artificio fieri non poteſt . Quis euim eſt
qui cũ non ſũme teneat artẽ poſſit ea :quæ iubeat ars
de tanta & tam diffuſa ſcriptura notare & ſeparare.
Cæteri cum legunt orationes bonas.aut poemata pro
bant oratores & poetas:neque intelligunt quare com
moti probẽt quod ſcire non poſſũt ubi ſit nec qd ſit:
nec quomodo factum ſit ıñ quod eos maxĩe delectet .
At is qui & hæc omnia intelligit : & idonea maxime e
legit:& omnia in arte maxime ſcribenda redigit.in ſin
gulas rationes præceptionis:neceſſe eſt eius rei ſũmuſ
ærtifex ſit.Hoc igitur ipſum maximum artificium ẽ ĩ
arte ſua poſſe & alienis exemplis uti : Hæc illi cum di
cunt magis nos auctoritate ſua commonent quam ue
ritate diſputationis . Illud enim ueremur ne cui ſatis
ad contrariam rationem probandam :quod ab ea ſte
terint hi qui inuentores huius artificii fuerunt : & ue
tuſtate iam ſatis omnibus probati ſint.quod ſi illorũ
auctoritate remota res omnes uolent cum re compara
re intelligent non omnia concedenda eſſe antiquitati.
Primũ igitur quod ab eis de modeſtia dicit̃ uideãus :

Non poteſtis dicere:qa qui
præſtantiores ſũt: & eoꝝ exẽ
pla præſtantiora eſſe debent.
Quid igitur auctoritas: ar-
gumentum ab utili qa cũ ma
iori ſtudio legius:aliena exẽ-
pla q̃ propria. Poſtrĩmo ter
tia ratio obiectionibus quæ ẽ
a doctrina : quia ſignum eſt
maioribus peritiæ artis ſume
re aliena exempla : & ſcire ea
ad præceptionem accommo
dare.Summum artificium:ſũ
ma artis peritia Hoc ſi indu
ſtria arguit a minori.Nam ſi-
ne ſummo artificio.hoc eſt ꝑ
induſtriam tantum cuiuſque
exempla đ tot libriſ ſumi poſ
ſent.tamen eſſemus ĩ magno
pere laudandi . Sed cum ſine
artificio ſummo fieri poſſit :
uidemur & maiorem conſeq
laudem peritiæ . Separare:
tranſferendo exempla ab lo-
co ſuo.& arti noſtræ accom-
modare . Cæteri cum legũt
probat peritorum cum igno
rantia impeditorum . Hæc
illi cum dicunt:perite Cicero
obiectis aduerſariorum ſpoli
at eos auctoritate:quæ eſt fir-
miſſimum argumentum illo
rum.nam ſciebat cum audito
res ſunt perſuaſi oportere fir-
miora argumeuta diſſoluere
Ne cui ſatis ſit:ne aliqs poſ-
ſit. Quod ab ea ſteterint uel
eſt ꝙ aduerſariam partem de
fendunt inuẽtores artis:quo-
niam plus habẽt auctoritatis
q̃ reliqui . Primum igitur:
hic eſt principium confutati-
onis poſt remotã græcoꝝ au
ctoritatem.

Ne:an nā́ ſi tacere: ac ſi dicat oīs
uirtus q̃to maior ē tāto ē laudāda.
puta q̄ liberal'ē ī puis laudabl'ior ē
in magnis largitiōibus ergo ſi mo
deſtia non ſcribere propria exēpla
modeſtius erit nihil ſcribere. Cur
ergo ſecius:ſi diceret.uirtus quæq̧
in puis cōceditur tota uitiū cōcedit'
aut q̧ puū uetatur totū ēt uetatur.
Quaſi ſiquis: hæc ſilitudo ſit cā
probationis. Steterit ut emittat':
patus ſtet:ut cū datur ſignū emit-
tatur ad curſū. Cū ſiſoniis:q̄ nūc
dr̄ clarētia optimi curſo͞rs erāt. Sic
iſti cum:adaptat ſilitudinē: in qua
bene ſeruat uocabula ſilitudis:& ē
huiuſmōi.tales ſūt qui uetant pro
pria exēpla poni:q̃les illi cū ad cur
ſū pati ſint dato ſigno nō excurrūt
ſed aliis narratur quō currere de-
beat:aut quō lidas curſitauerit cū
curſoribus de ſicione ciuitatis. Mō
auſim:præcioſo eſt ad irriſionem.
Quid ſi:aliqſ oſtendit aliud īcon
ueniens: quia ſi antiqui ſcriptores
quoꝝ exempla ſumpta eēnt:ea ip
ſa repeterent nihil proprium ī arte
remanet. At exāpla:qm̄ repetit ra
tionē aduerſarioꝝ ſupius poſitam
ut iterū memorata facilius cōfutēt'
Primū.n.cōfutat igitur in hunc
modū:qa ea exēpla quæ dicūt græ-
ci quaſi teſtimonia eſſe non ſolere
a ſcriptoribus poni:ut confirment
q̃ſi teſtimōia:ſed ut declaret' quod
p regulā obſcurius uidebatur:non
n.cū diciusponit ante oculos quō
ſiat declarādi cā non teſtificandi.
Quod poſſumus & dēmus ſūt uer
ba Craſſi in quadā orōne. Teſtio
niū collocāus:ordo ē nō collocāuſ
teſtimoniū cū dicius ex ornatōe eē
q̄ cōſtat in ſilr̄ deſinētibus: & cum
ponimus exēpla a Craſſo ac ſi dice
ret ſumere exēpla ab externis:ſicut
a Craſſo non ſit gr̄a teſtimōii: ſed
declarādi. Sed exemplū quod ſit.ſ
gr̄a declarādi cuiuſmōi ſit:q̃le ſit.
p̄terea oportet ex omni loco eos
confutat:nā eſt qđ & exēpla pone
rentur tāq̄ teſtimonia:tamē cōtra-
rio ſunt aliena ſumēda qm̄ teſtimo
nia debent cōuenire cū re quā pro
bat:ſed qui artem ſcribit & aliena ſumit ſæpenūero capit ab illis qui artem ignorabant. Itaque ab
ſurdum eſt confirmare artem cum ignorantibus eam ſicut & teſtis interrogatus de pecuniis nō re
ſpondet ſe ſcire de iniuria illata. Cum re:cum propoſito ſcriptoris. At illius:ſcilicet ratio ſu
mendi aliena exempla. Ab his qui artem neſciunt: hoc eſt cum re non conuenire.

ne nimium utiliter & pueriliter pferatur: Nam ſi
tacere & nihil ſcribere modeſtia eſt:cur quicquam
ſcribunt aut loquunt':Sin aliqd ſuū ſcribunt:cur
quo ſecius oīa ſcribant īpediunt' modeſtia. Quaſi
ſiqs ad olimpiacū uenerit curſū:& ſteterit ut mit
tat':impudēteſq; illos dicat eſſe qui currere cœpūt
ipſe intra carcerē ſtet:& narret aliis quō Ledas aut
boius cū ſiſoniis curſitarūt. Sic iſti cū in artis peri
culū deſcēderint illos qui in eo qđ ē artificii elabo
rent dicūt facere īmodeſte. ipſi aliquē oratorē anti
quū:aut poetā laudāt: aut ſcriptura ſic:ut in ſtu
diū rhetoricæ artis pdire nō audeāt. nō auſi dicere
ſed tamē uereor nequa in re laudē modeſtiæ uenē
tur:in ea ipſa re ſint impudētes. Quid.n.tibi uis
aliqs inquiet:artē tuā ſcribis: gignis nobis nouas
præceptiones:eas ipſe cōfirmare nō potes: ab aliis
exēpla ſuis:: uide ne facias impudēter qui tuo no
mini uelis ex alioꝝ laboribus libare laudē. Nā ſi
eoꝝ uolumīa p̄tēderit aūt qui oratores & poetæ &
ſuum quiſq; de libris tuis tulerit:nihil iſtis quod
ſuū relinq̄tur. At exēpla:qm̄ teſtimoniorum ſimi
lia ſunt:item conuenit ut teſtīonia ab hominibus
probatiſſimis ſumi. Primū omniū exēpla ponen
tur hic nō cōfirmandi neq; teſtificandi cauſa: ſed
demonſtrandi. Non enim cum dicimus eſſe ex
ornationem:quæ uerbi cauſa conſtet ex ſimiliter
deſinentibus uerbis. & ponimus hoc exemplum a
Craſſo quod poſſumus & debemus teſtimonium
collocámus ſed exemplū:Hoc igitur intereſt inter
exemplū & teſtimoniū. Exemplo demonſtratur
cuiuſmodi ſit id quod dicimus. Teſtimonio eſſe
illud ita ī nos dicimus cōfirmatur:Præterea teſtio
nium oportet cū re cōuenire. aliter enim rē nō po
teſt confirmare:at id qđ illi faciunt cū re nō cōue
nit. Quid ita? quia pollicentur ſe artem ſcribere
exēpla profert ab his plæꝝq; uel qui artē neſcierūt
tū qs ē q̄ poſſit id qđ de arte ſcripſerit cōprobare.

niſi aliqđ ſcribat ex arte : contraq; faciunt qui pol
liceri uidentur. nam cū ſcribere artē inſtituūt uidē
tur dicere ſe excogitaſſe quod alios doceāt: cum ue
ro ſcribunt oſtendunt nobis quid alii excogitaue
rint. Hoc ipſū ē difficile: inqunt eligere de multis:
qđ dicitis difficile? utrū laborioſū an artificioſū?
Si laborioſū: nō ſtatī præclarꝝ. Sūt. n. multa labo
rioſa: quæ ſi faciatis nō cōtinuo gloriemī: niſi for
te ēt ſi ueſtra manu fabulas aut orōnes totas tran
ſcripſetis glorioſum putaretis? Sin autē iſtud arti
ficioſū egregium dicitis uidete ne inſueti rerꝝ ma
iorum uideamini ſi uos pua re ſicuti magna dele
ctat: nā iſto mō eligere rudis quidē nemo pōt: ſed
ſine ſūmo artificio multi. Quiſqs. n. audiuit de
arte paulo plus in elocutiōe ꝑierti oīa uidere pote
rit ex arte quæ dicētur facere nemo poterit niſi eru
ditus. Ita ut ſi đ tragœdiis Ennii uelis ſentētias eli
gere: aut de pacuiaīs : periados qui plane rudis id
facere nemo poterit cū feceris te litteratiſſimū pu
tes ineptus ſis: propterea quod id facilꝫ faciat quis
mediocriter litteratus: Itē ſi cū ex orōnibus: aut ex
poematibus elegeris exēpla quæ cæteris ſignis arti
ficii notata ſunt: quia rudis id nemo facere poſſit:
artificioſiſſime te feciſſe putas. erras propterea qđ
ipſo ſigno uidemus te non nihil eius rei ſcire: aliis
ſignis te ſcire multa intelligemus: quod ſi artificio
ſum eſt intelligere quæ ſunt ex arte ſcripta: multo
eſt artificioſius ipſum ſcribere ex arte. qui enī ſcri
bit ipſe artificioſe ab aliis commodæ ſcripta facile
intelligere poterit. qui eliget facile non continuo
ipſe cōmode ſcribit: & ſi eſt maxime artificioſum
alio tempore utantur ea facultate : non tum com
parare ipſi & gignere & proferre debēt. Poſtremo
in eo uim artificii conſumant: ipſi ab aliis potius
eligendi q̄ aliorum boni electores æſtimentur con
tra ea quæ ab his dicuntur qui dicunt alienis ſe
exēplis uti oportere ſatis eſt dictum. Nunc quæ
ſeparatim dici poſſint conſideremus : dicimus igi
tur eos tum ideo quod alienis utātur peccare: tum
etiā magis delinq̄re quod a multis exēpla ſumant

Niſi aliquid ſcribat ex arte: hoc
probat illud prædictū nō ꝓpoſito
cōuenire: & eſt dīa īter ſcribere ex
arte & de arte: qm̄ Ci. in rhetorica
ſcribit de arte: in orōibus uero ex
arte. Cōtraq; faciūt: hæc eſt alia ī
eptitudo: quā illi faciūt ſum̄da alia
exēpla: nō ſua. At hoc ipm̄ diffici
le: hæc eſt tertia rō aduerſariorꝝ ſū
pta ab artificio. Quid difficile di
citis: uerba Ci. ponētis diffinitōem
laboris: quē ipſi in eligēdis exēplis
eſſe dicūt. Nō ſtati ꝑclarum: qā q̄
laborioſa ſūt nō ſemp laudē hn̄t.
Niſi & q̄: yronia cōceſſio : at eos
mordet qui aiūt aliena exēpla tran
ſcribēda. Si artificioſū & egregiū
quaſi nihil ſit maius ī arte tractāda
Maiorꝝ rerꝝ: q̄lia ſūt ꝓpria cōpo
nere exēpla. Rudis qdem nemo
poterat. ac ſi diceret etiā aliena exē
pla colligere doctū aliquē hoīem
reqrit: ſed multo artificioſius eſt ꝓ
pria ponere exēpla. Multis. ſ. poſ
ſunt. Omnia uidere poterit: nam
ſolus liber elocutionis docet omīa
quæ ptinent ad ornamenta. Ita ꝙ
pua ſciētia reqritur ab ea cognſcen
da ſn̄ias ſicut qd non mortalia pe
ctora cogis auri ſacra fames. Pa
riodos clauſulas finitas quas ēt ābi
tus & ābitioſos & clauſulas appel
lāus ut illđ o Tite ſi qd ego adiuto
curāq; leuaſſo : quæ nūc te coqt &
uerſat ſub pectore fixa en qd erit ꝓ
ci finitus eſt ſenſus & nihil aliud ex
pectat āplius. ptes aūt ipius pario
di appellantur mēbra. Quæ certis
ſignis. quæ exēpla diffinita ſint co
loribus artificioſis. Nō nihil: aliqd
uidet te ſcire ex hoc ſigno ꝙ ſis exē
pla cognoſcere. Aliis ſignis : ut p
ſe exēpla fingere. Ab aliis quō: q
per ſe ſcit ſcribere & aliena poterit
cognoſcer: ſed nō ecōuerſo qui co
gnoſcit poterit & ſcribere: unde ap
paret hoc artificioſius eē: q̄ cogno
ſcere aliena. Alio tēpore utatur:
etiā ſi artificioſū eſſet exēpla deli
gere: tamē nō ſūt eligēda cū aliquiſ
tradit ꝑcepta artis qm̄ minuit ei au
ctoritatē & uim. Conſumāt: ī tra
dendo artem ipſi ſi totos occurrēt
ut per ſe ipſos oīa integre cōponāt
cōtra ea facit colorē tranſitionē cō

utatis. n. aduerſariorꝝ rōibus duo īcipit diſputare ad ſuorꝝ cōſi mationē. ꝑmū qđ iutile ē a m̄bris
xēpla ponere: ꝙ aliēa nō ſum̄da ſūt q̄ ultra ꝯfutatiōem factā dicius. Ergo facit diſionē diſputādorꝝ

ſed & de eo quod poſtea diximus ante uideamus. Si
concederem aliena oportere ſumere exēpla: uincerem
unius oportere. Primū quod cōtra nulla ſtaret eorum
ratio leceret.n.eligerent & probaret q̄libet qui ſibi in
oēs res ſuppediaret exēpla uel poetā uel oratorē cuius
auctoritate niterentur. Deīde intereſt magni eius qui
diſcere uult utrū oīa ab uno: an oīa neminē: ſed aliud
alium putet conſequi poſſe. Si.n.putabit poſſe omīa
penes unum conſiſtere: ipſe quoq; ad oīum nitetur fa
cultatem: Si id deſperarit in paucis ſe exercebit: ipſis
n.contentus erit: nec mirum cum ipſe præceptor artis
omnia penes unum reperire nō poterit. allatis igitur
exemplis a Catone a gracchis: a Lelio: a Scipione Gal
ba porcina: Craſſo: Antōio cæteriſq;. itē ſumptis aliis
a poetis & hiſtoriarū ſcriptoribus neceſſe erit eum qui
diſcet ab oībus putare omnia ab uno poeta pauca uix
potuiſſe ſumi. Quare ſi unius alicuius eſſe ſimilē ſa
tis habebit oīa quæ oēs hūerint ſolū hēre ſe poſſe diſ
fidet ergo inutile eſt ei qui diſcere uult nō putare unū
omnia poſſe. igitur nemo incidet in hanc opinionem
ſi ab uno exempla ſūpſiſſet. nunc hoc ſigni eſt ipſos
artis ſcriptores non putaſſe unum potuiſſe ī omibus
elocutōis partibus emitere quoniā neq; ſua protulerīt
neq; unius alicuius aut deniq; duorum: ſed ab oībus
oratoribus et poetis exēpla ſumpſerunt. Deīde ſi qs
uelit artem demonſtrare nihil prodeſſe ad diſcēdum
non male utatur hoc adiumēto: quod unus oēs artis
partes cōſequi nemo potuerit. Quod igitur iuuat ho
rum rationem qui omnino improbent artem. id nō
ne ridiculum eſt ipſum ſcriptorem artis iudicio cōpro
bare. ergo ab uno docuimus ſumenda fuiſſe exempla
ſi ſemper aliunde ſumerentur. Nunc omnino ſumen
da non fuiſſe aliunde ſic intelligemus. Primum omī
um quod ab artis ſcripto effertur exemplum de eius
artificio debet eſſe nō ut ſi quis purpuram: aut aliud
quippiam uendens dicat ſume a me: ſed huius exem
plum aliunde rogabo tibi: quod oſtendam. Si mer
ces ipſi qui uendit nt aliunde exemplum quæritant
mercis: aut ſi aceruos dicant ſe tritici habere & eorum

Sed de eo qd̄ poſtea: de eo
quod dictum eſt in ſecundo
loco. Si concedēdum opor
teret: arguit ſic: exempla mul
tis modis nō eſſe ſumenda.ſ.
a multis accipe neceſſe eſt: ut
cōmodius ab uno tamen ſu
matur duabus rationibus. pri
mum ꝙ ex multis: quos imi-
teris conceſſum eſt: ut unum
eligeres qui tibi magis place-
ret. deinde quia utilius eſt di-
ſcipuli qui artem cupit: ut exē
pla ab uno ſumpta ſint a quo
& ipſe totam artē putet poſſe
conſequi ſicut & ille poſſe: a
quo oīa exēpla ſumpta ſunt
Contra nulla ſtaret: ratio:
quia confutari non poſſet ab
aduerſariis. Niteretur: incū-
bere inhæreret. A Catone:
Cenſorino qui fuit eloquen-
tiſſimus: a Graccho Tiberio
& Caio fratribus. A Scipio
ne maiore. & galba: hic galba
erat: qui & cum ipſe apud Au
guſtū oraturus eēt petiit: ut er
rata ſua corrigerent. cui r̄ndit
Auguſtus emēdare poſſē: cor
rigere aūt nō. & fuit æmulus
Catōis. Craſſo & Antonio hi
duo ītroducūt ī oratore Ci.
Vnius: ſe ſilē. Satis putabat ſe
putabat ſatis ſcd̄m uires hūa
nas didiciſſe ſi unū quē adeq̄
bit nō aūt oīa poſſe cōſeq ſpe
rabit cū & alii ſingl'i facer̄ neq̄
rit. Quo nēo: pp quā rē nēo
ueniret ī hāc deſpationē: ſi ab
uno tm̄ exēpla ſūpta eſſent.
Quid igr̄ iuuat: cū ſcriptor ar
tis aliena ſumēs exēpla iudi-
cio ſit īpoſſibile eſſe ut ſolus
tot oīa exempla facere poſſit
nō erit igr̄ ridiculū ꝙ ſcriptor
artis adiuuet rōnem uitupan
tis artē & ē ordo nō eſt ridicu
lū ſcriptorē artis cōprobar̄ id
qd̄ iuuat rōnem eoꝶ q̄ polli-
citus eſt ſepati ſe dictuꝶ a cō-
futatione græcaꝶ rōnū. Eiuſ
artificio dēt eē exēplū qd' ap-
plicat' regul' dēt eē factū ex ar
te ipius q regl'as ſcripſit n̄ ut
ſiqs d̄clarat p ſil'itudies a ꝯtra
riis. Si nuper tollemus: hic fuit Cereas qui regulas ſeminandi mortalibus impertiuit.

exemplum pugno non habent quod oſtendant: Si
Triptolemus cum hominibus ſemē largiretur ab aliis
hominibus id ipſe mutaretur. Aut ſi Prometheus cū
mortalibus ignem diuidere uellet: ipſe uicinis cum te
ſta ambulans carbunculos corrogaret num ridiculus
uideretur. Iſti magiſtri omnium dicendi præceptores
nō uidentur ſibi ridicule facere: cū id qđ aliis pollicēt
ab aliis quærunt. Si qui ſe fontes maximos pœnitus
abſconditos aperuiſſe dicat: & hæc ſitiens q̃maxīe lo
quatur: neq; habeat qui ſitī ſedat nō rideatur. Iſti eū
nō mō dominos ſe fontiū ſed ſeſe ipſos fontes eſſe di
cant: & omniū rigare debeant ingenia nō putant foř
ridiculum: ſi cū id pollicentur areſcant ipſi ſiccitate.
chares a Liſippo ſtatuas facere nō iſto mō dicit: ut Li
ſippus caput oſtenderet Milonis brachia oraxiteles pe
ctus policletus: ſed oīa coram facientem magiſtrum
uidebat: cæteroꝝ opa uel ſua ſpōte cōſiderare poterat
Iſti credunt eos qui hoc habet uelinr diſcere alia rōne
doceri poſſe cōmodius: præterea nō poſſunt ea qdem
quæ ſumuntur ab aliis exempla tam eſſe accommoda
ta ad artem propterea quod in dicēdo leuiter unuſqſ
q; locus plærunque tangitur: ne ars appareat in præci
piendo expreſſe conſcripta ponere oportet exempla
ut in artis formam conuenire poſſint: & poſt in dicen
do ne poſſit ars eminere: & ab oībus uideri facultate
oratoris occultatur. Ergo etiā ut magis ars cognoſca
tur: ſuis exemplis melius eſt uti: Poſtremo hæc quoq;
res nō ducit ad hanc ratiōem: quod nomina rerū græ
caque conuertimus: eā remota ſunt a conſuetudine.
Quæ eīm res apud noſtros nō erant earum noīa non
poterant eſſe uſitata. Ergo hæc aſperiora primo uideā
tur neceſſe ē idq; fiet rei nō noſtra difficultate reliquū
ſcripturř conſumet in exēplis: hæc aliena ſi poſuiſſēus
factum eſſet ut quod commodi eſſet in hoc libro no
ſtrum non eſſet. Quod aſperimus & uſitatam id p
priæ nobis attribueretur: Ergo hanc quoq; incōmodi
tatem fugimus his de cauſis cum artis inuenrionem
græcorum probaſſemus exemplorum rationem ſecu
ti non ſumus: Nunc temps poſtulat ut ad elocutōis
præcepta tranſeamus. Bipartita igitur erit nobis

Aut ſi Prometheus: hic ho
minē finxiſſe: p̄mo dř es igne
ſoli furatū ut aīam hōi infūde
ret a quo cæteri ignē ſuſcipeřt
Corrogaret: cū p̄caret: uel re
uera rogařt. Iſti magři. ſ. græ
ci ſcriptores & adaptat ſimili
tudines pēitus ualđ itus. Quā
maxīe loquatur: ex multo enī
ſermōe cōtrahitur ſintheſi. &
eos deridet. Cares Liſippo &
ābo & conſeq̄ntibus ſtatuarii
fuerūt. Sed Cares fuit diſcipu
lus Liſippi. Caput oſtēderet
Milonis: caput factū a Milone
ſtatuario: hoc ē cum Liſippus
docebat Carē faceř ſtatuas nō
uiđbat ip̄m ſūere exēpla a mi
lone: q pulchre formabat ne
q; a reliqs: ſed ip̄emet ſibi oīa
cōficiebat. Per brachia & pra
xitelē hoꝝ ſtatuarioꝝ oñdit:
p tranſitū in qbus mēbris fin
gendis p̄ualerēt. uidelicet mi
ro ī capite: Praxiteles ī brachi
is Polidetus ī pectoř & cruri
bus ↄficiēdis. Iſti credūt ſcrip
tores græci poſſe cōmodius
mōite q̃ſi. d. nō cōmodius ul
lo mō dicitur quā p exēpla ip
ſius dicētis p̄terea alia rō ē Ci
cerōis. Ne ars appeat qa offi
ciū ē oratoris occultare artem
ne fidei ſuæ deroget. In p̄cipiē
do ī tradēdo reglās artis. In dī
cēdo: exercēdo orōnes factas
ex arte. Poſtrēo: tertia rō hæc
ē ut ſibi quoq; aliqd in hoc li
bro ultio cū laude tribueřt: qa
cū noīa coloꝝ a ſe trāſlata pp
nouitatē diſplicitura forte ſit
exēpla ſaltē a ſe poſita aliquū
ſibi laudē poſſint afferre. Nōi
na rerū coloꝝ. Quæ cōuerti
mus: ut cōuerſio apocipochiř
& reliq̄ rei difficultate: qa ip̄a
uocabula iuſitata fuerūt: non
nřa: qa nō ē cā ipſe iuētor qđ
aſpa ſint. Reliquū ſcripturæ
ſ. exēpla exponunt uocabulū
coloris. Nec aliēa. arguit ab in
cōmodo ſiue ſecuturo: Ergo
hanc incommoditatem hoc
uocabulo oſtendit qua cauſa
ipſe ad hanc rationem impul
ſus ſit. Nūc tp̄s poſtulat: q. d.
neceſſariū ē. Biptita erit: hæc ē
ultima ps officioꝝ oratoris.

Elocut: ōis præceptio: eloq̄n-
tia cōſtat ex oibus officiis ora
toris: ita q̄ qui in uno deficit
eloquentiam habere non di-
citur qualis fuit Socrates qui
nunq̄ perfecte orationē pro-
nunciabat: elocutio autē ps
eſt eloquentiæ. Quibus ge-
neribus. quæ tria ſūt oratoria
dū exercetur in orationibus.
Figuræ orōnis: alii gn̄a: alii
ſtilos: nōnulli caractereres uo
cant. Nō uicioſa: quia ſi uici
oſa fuerit non eſt pro aliquo
genere: grauis figura diffinit
unāquanque & exēpla ſubii-
cit. Si ī graui figura: oſtēdit
quomodo tractetur. Siue ꝓ
pria: ſed primā ſignificatio
nem prius ab inuētoribus at-
tributā. Siue tranſlata p me
taphorā: ut paſtor pro epiſco
po. Canet humus: pro alba
eſt. Accommodabuntur: ut
diximus ponere paſtoreſ pro
gubernatoribus gn̄aliter cū
proprie ponendū ſit. In am
plificatiōe: quæ ē ad cōmouē
dam indignationem ut ante i
concluſione diligenter tracta
tum eſt. Nam quis eſt hoc di-
cit contra Catilinam. Quod
huic maleficio: hæc cōmotio
indignationis per colorem re
petitionis: qui uehementiam
habet & diu in hanc ſententi-
am immoratur: ut melius cō
moueat. Præterea locus eſt q
ad omnes pertinet: quod ut
ſupra dicitur atrociſſimum
eſt. In his qui uiolaſſent: lo-
cus amplificationis per com-
parationem & ab auctoritate
Sigularem: ante aliaſ grauiſ
ſimam. Ad ſingulos: quia q
hominem occidit poteſt offē
dere: niſi eum quem interfi-
cit: ad paucos: ut ſumptio uir
ginis ad parentes & fratres.
Qui ſunt affines: ideſt qui
hoc ſcelere peccauerunt.
Atrociſſimas: tangit quod ī
concluſione dixit: ſi ad omēs
flagitium pertineāt atrociſſi
mum eſt. Neq; o iudices:
cōcludit hāc amplificationē

elocutionis præceptio. Primū dicemus de quibus ī ge
neribus ſemp oīs oratoria elucutio debeat eſſe. Deinde
oſtendemus quas res ſemper habere debeat. Sunt ig
tur tria genera quæ genera nos figuras appellamus: in
quibus omnis oratio non uicioſa conſumitur: unam
grauem: alteram mediocrem: tertiam extenuatam uo
camus. Grauis eſt quæ cōſtat ex uerborum grauium
magna & ornata conſtructōe. Mediocris: eſt quæ con
ſtat ex humiliore: neq; tamē ex infima & peruulgari
ſima uerborum dignitate. Attenuata eſt quæ demiſſa
eſt uſq; ad uſitatiſſimā puri conſuetudinem ſermōis
In graui conſumetur oratio figura: ſiq; cuiuſq; rei po
terunt ornatiſſima uerba reperiri ſiue propria ſiue ex
tranea unamquanq; in rem accommodabūtur: & ſi
graues ſententiæ quæ in amplificatione & cōmiſerati
one tractentur eligentur. & ſi exornationeſ ſententia
rum aut uerborum quæ grauitatem habebunt de qui
bus poſt dicemus adhibebūtur. In hoc genere figura
erit hoc exemplum. Nam quis eſt ueſtrum iudices q
ſatis idoneam poſſit in eum pœnam excogitare qui p
dere hoſtibus patriam cogitarit quod maleficium cū
hoc ſcelere comparari: quod huic maleficio dignū
ſupplicium poteſt inueniri. In his qui uiolaſſent inge
nuam matrem familias conſtupraſſent pulſaſſent ali
quem aut poſtremo necaſſent maxīa ſupplicia maio
res conſumpſerunt; huic uero truculentiſſimo ac ne
fario facinori ſingularem pœnam non reliquerunt.
Atque in aliis maleficiis ad ſingulos aut ad paucos ex
alieno peccato iniuria peruenit huius ſceleris qui ſūt
affines omni conſilio uniuerſis ciuibus atrociſſimas
calamitates machinantur. O feroces animos o crude
les cogitationes. O derelictos homines ab humanita
te. Quid augere auſi ſunt? aut cogitare poſſunt. Quo
pacto hoſtes reuulſis maiorum ſepulcris deiectis mœ
nibus ouantes irruerent ī ciuitatē. quomō deum ſpo
liatis tēplis optimatibus trucidatis aliis arreptis in ſer
uitutē matribus familiaſ & īgenuis ſub hoſtilem libi
dinem ſubiectis urbis acerbiſſimo concidat incendio
conflagrata? qui ſe non putant id quod uoluerint ad
exitum pduxiſſe niſi ſanctiſſimæ patriæ miſerandum
ſceleritati uiderint cinerem? Nequeo uerbis cōſequii
iudices indignitatem rei: ſed negligentius id fero qa

uos mei nõ egetis: Veſter enim uos animus amantiſſimus reip. facile edocet: ut eũ q fortunas omniũ uoluerit prodere: præcipitẽ perturbetis ex ipſa ciuitate: quã iſte hoſtiũ ſpurciſſimorũ dõinatu nefario uoluit obruere. In mediocri figura uerſabit̃ oro ſi hæc ut ante dixi aliquãtulũ demiſerimus: neq; tamẽ ad infimũ deſcẽderimus ſic. Quibus cũ bellũ gerimus iudices uidetis cũ ſociis q ꝓ nobis pugnare: & imperiũ nr̃m nobiſcũ ſimul uirtute & induſtria ſoliciti ſũt ſeruare. Hi cũ ſe & opes ſuas & copiã neceſſariorũ norint: tũ uero nihilominus propter propĩquitatẽ & omniũ rerũ ſocietatẽ quid in omnibus rebus populus ro. poſſet: ſcire & exſtimare poterãt. Hi cũ nobiſcũ deliberarẽt bellũ gerere: quæſo quæ res erat qua freti bellũ ſuſcipere conarent̃: cũ maximã multo ſociorũ partẽ in officio manere intelligerẽt. cũ ſibi nõ multitudinẽ militium nõ idoneos ĩperatores: nõ pecuniã publicã preſto eſſe uiderẽtur: nõ deniq; ullã rẽ quæ res pertinet ad bellũ adminiſtrãdũ. Si cũ finitimis ð finibus bellũ gererẽt ſi totũ certamẽ in uno prælio poſitum putarẽt tamen oĩbus rebus inſtructiores & apparatiores uenirent nedum illud orbis terræ imperium cui imperio oẽs gẽteſ reges nationes partĩ ui: partĩ uoluntate cõſẽſerunt cũ aut armis aut liberalitate a populo roma. ſuperati eſſent ad ſe transferre tãtulis uiribus conarent̃. Quæret aliqſ qd fragellani nõ ſua ſpõte conati ſũt. Eo qd ẽ iſti minus facile conarent̃: quod illi quẽadmodũ deſciſſẽt uidebãt. Nã reꝝ imperiti q uniuſcuiuſq; rei de rebus ante geſtis exẽpla petere nõ poſſẽt hi per ĩprudentiã facillime deducerent̃ ĩ fraudẽ. At hi q ſciũt qd aliis acciderit facile ex aliorũ euẽtis ſuis rõnibus poſſunt ꝓuidere. Nulla igit̃ re inducti nulla ſpe fieri arma ſuſtulerũt? Quis hoc crederet tãtã amentiã quenquã tenuiſſe: ut imperiũ po. ro. temptare auderet nullis copiis fretus. Ergo aliqd fuiſſe neceſſe eſt quid aliud niſi ad quod dico põt eẽ. In attenuato figure genere id quod ad infimũ & quotidianum ſermonẽ demiſſum eſt hoc erit exẽplum. Nã ut forte hic in balenas uenit cœpit poſtquã pſus cõfircati. Deinde ubi uiſum ẽ ut in alueum deſcenderet ecce ibi iſte de tranſuerſo: heuſ inquit adoloſcens pueri tui modo me pulſarunt ſatiſ

factam in graui figura. Nati nõ egetis quoniã uoſmet ſcitis quod pœnã mæreant̃ patriæ ꝓditiores. Tyrannide dominatu ĩ mediocri figura quã uocãt ſtillũ uel caracterẽ mediũ ſicut ſtili georgica. Demiſerimis paulıſp: a ſũmo deducemus: ita qđ ad ĩfimũ nõ tendat. Quibus cũ bellũ gerimus: uult pſuadere p cõiecturas qđ ciuitas quædã rebellauit nõ ſuis uiribus: id cã eſt ſecũdũ qđ debeãt eſſe cõiuratores in urbe quibus freti illud fecerũt. Qui pugnare arguit a ɔſuetudine. Virtute quãtũ ad arma. Induſtria ad cõſilia. Hi cũ ſe arguit a ſpe pficiẽdi ac ſi dicat ſignũ eſſe uiribus ſuis hoc modo eſſe conãtes: qui cũ ſe & romanas opes longe nup eẽ cognoſcãt. Cũ partim ſe ad perſonas. Opes ad potẽtiã militum. Copias ad pecunias: uel generale eſt ut neceſſariorũ: ut armorũ: equorũ telorũ: ꝓpter ꝓpinquitatẽ cũ enim nobis propinq ſint poſſẽt ſcire noſtras opes. Societatẽ. quã habemus cũ uicinis populis. Sociorũ .ſ. noſtrorũ. Manere in officio: nõ rebellaſſe. Partã ſibi multitudinẽ: nã nos milites habemns ipſi nõ habẽt & tãgit tria in bellis gerẽdis neceſſaria. Si cũ finitimis arguit a minori. Non ſponte ſua conati: ſed nõ freti cõiuratiõibus quas nũc dicis iſtos incitaſſe ad bella: & ẽ argumẽtũ ab ſimili ideo iſta cõfutatio Ciceronis. Quẽadmodũ: poterãt eſſe ſibi exẽplo fragellæ quæ a nobis ꝓpter rebellatõem deſtructe ſũt. Nã ſpe freti .ſ. ꝓpria: ſed cõiuratoꝝ nr̃æ uerbis: Niſi id qđ dico de ɔiuratoribus. In attenuato: tertius ſtillus.

Quoti ſermonẽ ex hoc apparet ſermonẽ antiquorũ litteralẽ eſſe qđ ĩ oratore ɔfirmat̃ de quodã q latine loq̃bat̃ & litteras ignorabat. Nam ut forte materia hæc hũilima eſt narrat̃. n. qũo filius cuiuſdã uiduæ lautiſſimus ad balnea deſcende

facias oportet hic q̗ id ætatis ab ignoto præter cõſuetudinẽ appellatus eſſet erubuit. Iſte clarius eadẽ & alia dicere cœpit. hic uix tãdẽ inq̗t ſine me cõſiderare. Tũ uero iſte cœpit clamare uoce iſta: quæ ꝑ facile cuiuis rubores inicere poſſet ita petulãs es atq; acer: ut ne ad ſolariũ q̗dẽ ut mihi uidet̃: ſed peneſ ſcenã & ĩ eiuſmodi locis exercitatus ſis. cõturbatus ẽ adoleſcẽs: nec mirũ cui etiã nũc pedagogi lites ad auriculas uerſarẽt̃ imperio eiuſmodi cõuiciorũ. Vbi enĩ iſte uidiſſet ſcurrã ex auſto rubore q̗ ſe putaret nihil habere q̗d̃ de exiſtimatõe perderet ut oĩa ſine famæ detrimẽto facere poſſet. igit̃ genera figurar̃ ex ipſis exẽplis ĩtelligi poterũt Erat enim attenuata uerbor̃.

¶ Vicium ad grauem figuram

n Am graui figuræ quæ laudãda eſt propinqua eſt ea quæ fugiẽda eſt: quæ recte uidebit̃ appellari ſi ſuffulta nõiabit̃: Nã ut corporis bonã habitudinẽ tumor imitat̃ ſæpe: ita grauis oratio ſæpe imperitis uidet̃ ea quæ turget: & in flata eſt. cũ aut nouis aut ꝓ̃ſcis uerbis: aut duriter aliunde trãſlatis: aut grauioribus q̃ res poſtulat aliq̗d dicit̃ hoc mõ. Nã q̗ perduelionibus uẽdi: at patriã nõ ſatis ſupplicii dederit ſi præceps in neptunias depultus erit lacunas. Pœnitet igit̃ iſtũ q̗ mõtes belli fabricatus eũ cãpos ſubſtulit pacis in hoc genus plæriq; cũ declinauiſſẽt: ut ab eo quo ꝓfecti ſũt ob errauerũt: & ſpecie grauitatiſ fallũtur nec proſpicere poſſũt orationis rumorem.

¶ Vicium mediocris:

q Vi in mediocre genus oratiõis ꝓfecti ſũt: ſi ꝑuenire eo nõ potuerũt. erantes ꝑueniũt ad confiniũ eius generis quod appellamus diſſolutũ: quod eſt ſine neruis & articulis ut hoc mõ appellẽ fluctuãs eo q̗d̃ fluctuat huc & illuc: nec põt cõfirmare: nec uiriliter ſeſe expedire ideſt huiuſmodi. Socii noſtri cũ belligerare nobiſcũ uellẽt ꝓfecto ratiocinati eſſẽt ẽt atq; ẽt: q̗d poſſẽt facere: ſi quidẽ ſua ſpõte facerẽt & nõ haberẽt hinc multos malos hoĩes & audaces. Solẽt enĩ diu cogitare oẽs: qui magna negocia uolũt agere non põt huiuſmodi ſermo tenere attẽtũ auditorẽ diffluit .n. totus neq; q̗c̃q̃ cõphẽdẽus ꝑfectis uerbis ãplectet̃.

rat cuius famuli ſcurrã forte pulſauerãt is uenit ad puerũ magno cũ clamore flagitans ut ei ſatiſfaciat puer aut timidiſſ·mus mutire nõ poterat. ¶ Deſicari ut ſudor ꝓuocaret̃ ¶ Ire. ſ. cœpit alueũ lapidẽ: & caniũ ubi eſt aqua iſte q̗dam quẽ forte antea nominauerat ¶ Pueri ſerui. Id etatis i. pueritia ætate. ¶ Ab ignoto præter cõſuetudinẽ tribus rebus oſtẽdit ĩ ſimilẽ timorẽ pueritiã ↄſuetudinẽ & hõinẽ ignotũ. ¶ Rubores ciicere poſſet ad terrorẽ incurere nã rubor uenit ꝑ uerecũdiã: q̗ ꝑ timorẽ admittit̃. ¶ Petulãs ĩpetuoſus audax appetẽdo hoc ẽ aggrediẽdo hoc ãt fingebat ad terrorẽ nõ. n. petulãs erat: ſed timidus. ¶ Ad ſolaciũ q̗dẽ: ad locũ ubi ſpeculant̃ horæ cum quodã heſperio & uirga eminẽte in eo ãt loco uerſabant̃ honeſti uiri ſicut apud forũ. ¶ Sed penes ſcenã: ubi ſũt minimi ĩpudẽtes. ¶ Pedagogi: li tes nõ ẽ mir̃ ſi timebat q̗a adhuc recẽſerat a comminatoribus pedagogi illum uerberãt ¶ Ex huſto rubore: omni rubore a ſe eiecto. ¶ Exiſtimatõne bona de ſe opinione. Eſt aut cauẽdũ: morẽ ſeruat bõi agricolæ oſtẽdẽs quæ fugienda quæque uitãda ſint. Ad finitima uitia: oĩs. n. uirtus cõfinis eſt uitio

ſ Vffulta q̃ſi non ꝓprie ꝑ ſe timet. ¶ Nã q̗ ꝑduellibus hoſtibus & eſt uocabulum uetus & in uſitatũ nã antiq̗ dicebãt ꝓduellis nõ per duello ꝓ hoſte. ¶ Neptũi lacunas ĩ mare & eſt grauiter dictũ. Depultus priſcũ ẽ nam antiq̗ locos ponebãt ut pultare ꝑ pulſare. ¶ Mõtes belli i. ipſã difficultatẽ & aſperitatẽ bellor̃ ſimilãdo mõtibus aſpis ꝙ dr̃ trãſlatũ ẽ cãpos pacis leuitate ut campi.

q Vi in mediocre genus oſtẽdit uitiũ finitimũ ſtilo mediocri ꝙ appellat̃ fluctuãs ul̃ diſſolutũ. ¶ Quod huc & illuc q̗m dũ tenet humile nimiũ aſcẽdit: dũ tũidũ nimiũ deſcẽdit. Se expedire: nõ ſe cõfirmat ad ꝓbãdũ ꝙ ĩtẽdit ſed ambagibus in

Vicium attenuatæ.

q Vi non poſſunt in illa facetiſſima uerborũ attenuatione cõmode uerſari: ueniũt ad aridũ & exangue genus orationis quod nõ alienũ eſt exile nominari: cuiuſmodi ẽ hoc. Nã ille iſtic ĩ balneis acceſſit: ad hũc poſtea dixit hic tuus ſeruus me pulſauit poſtea dicit hic illi: cõſiderabo poſt ille conuiciũ fecit: & magis magiſq; præſentibus multis clamauit. Friuolus hic qdẽ iã & illiberalis ẽ ſermo: nõ.n. adeptus ẽ id quod habet attenuata figura puris uerbis. & electis cõpoſitam orationem.

Omne genus orõnis & graue & mediocre & attenuatũ dignitate afficiunt exornationes: de quibus poſt loquemur: q̃ ſi rare diſponent̃ diſtĩctã ſicuti coloribus ſi crebre collocabunt̃ obliquã reddũt orationẽ. Sed figurã in dicẽdo cõmutare oportet: ut grauẽ mediocris mediocrẽ excipiat attenuata. Deinde identidẽ cõmutẽtur: ut facile ſacietas uarietate uitetur.

De ornamentis.

q Voniã qbus in generibus elocutio uerſari debeat dictũ eſt: uideamus nũc quas res debeat habere elocutio cõmoda & pfecta: q̃ maxĩe ad modũ oratoris accõmodata ẽ tres res ĩ ſe debet habere: elegãtiã: cõpoſitionẽ: dignitatem.

De elegantia.

e Legantia eſt q̃ facit ut unũquodq; uerbũ pure & apte dici uideat̃: hæc diuidit̃ in latinitatẽ & explanationem. Latinitas eſt quæ ſermonem cõſeruat purum ab omni uicio remotum. Vicia in ſermõe quo minus is latinis ſit: duo poſſũt eſſe Solœciſmus & Barbariſmus. Solœciſmus eſt cum uerbis pluribus cõſequẽs uerbũ ſuperiori nõ accõmodatur. Barbariſmus eſt cũ uerbũ aliquod uicioſe pferẽt̃. Hæc qua ratione uitar̃ poſſimus: ĩ arte grãmatica dilucide dicemuſ

e Xplanatio eſt q̃ reddit apertã & dilucidã orationẽ: ea cõparatur duabus rebus uſitatis uerbis & ppriis. Vſitata ſunt ea quæ uerſant̃ in ſermone & conſuetudĩe quotidiana. Propria quæ eius rei uerba ſunt aut eſſe poſſunt de qua loquimur.

De compoſitione.

c Ompoſitio ẽ uerboꝝ cõſtructio æq̃biliter ppolita: ea cõſeruabit̃ ſi fugiãus crebras uocabulũ

uoluit. Socii nr̃i: capit exẽplũ ſupra pactũ de mediocri ut pbat rebellatõem factã ſignũ eſſe cõiurationis ratione. Si qdẽ ſua ſponte ſignũ eſt ergo cõfiſos eſſe cõiuratõne. Auditores fautores. Nec poteſt aſignat uiciũ. Diffluit: alludit quare uocat̃ diſſolutũ quod græce dicimus.

q Vi nõ poſſunt aſſignat uiciũ finitimum ĩfimo quod uocat̃ aridũ & exauge at exile. Nõ alienũ: ſed pprium. Exile: ab exilẽdo: Iſtic ille: reſumit exẽplũ ſupra poſitũ: ut facilius ex eodem cognoſcat̃ uiciũ & uirtus. Friuolus inanis. Illiberalis ſeruilis cõpoſitã ex collocatiõe uocabulorũ. Dignitate: pulchritudine Obliquã reddũt ſi rari ſũt colores ornabit̃ orõ Si crebri obliq̃ efficit̃. Figurã cõmutare oportet ſicut Horati. inqt iteꝝ & uocẽ concedit tollat iratuſq; chremes tumido deligat ore. Vt facile ſacietas: tangit cãm huius mutatiõis. Verſari ſemp qa nõ dat̃ unq̃ locus orõnẽ exẽpla hæc tria dicendi genera. Pure ad latinitatẽ. Apte ad explanatõem. Solœciſmus a ſolœcẽcibus dictus: quæ ẽ ciuitas aſiæ qua Põpeius ãplifi cant appellauit põpeiopoli. Exĩde.i. ueniẽtes romã huiſmodi uicia pferebãr. Cõſequẽs uerbũ: honeſta locutiõe dicit. Supiori nõ accommodabit̃: puta quãdo ntũſ cũ uerbo adiectiuũ cum ſubſtãtiuo diſcordant̃: uicioſe pferemus ut in accidentibus.

e Xplanatio: hæc eſt ſecũda ps elegãtiæ: quæ dicta ẽ ab eligẽdo: qa electa & cũ cõſilio magno ſũpta ĩ orõne ponẽda ſunt uocabula & ſniæ. Apertã ad uocabula. Dilucidã: ad ſniaſ. Vſitatas.ſ. apd doctos & approbatos: ut a Cicerone Virgilio & Terẽtõ quæ eius rei ſũt: ut poeta poetitõis artis uenit de tellure trinacria p nautica uada Aeq̃li: ne tanquam per ſaxa uires offendãtur.

Vaſtam incompoſitã:inordinatam ſicut campus incultus dicitur uaſtus:inuitus ac ſi diceret in uicioſis exemplis ego utor libenter alienis:& eſt excuſatio propter diſpoſitionem pauloante factam. O tite:habent uerſum quem ſcribit Ennius ad quendam Titũ. Cuius rationis ratio huic uitio eſt ſimiliter color traductio:ſed fit cum ratione ornamenti illa uerborum aſſiduitas:ut eſt q nihil habet in uita iocundius uita:is non poteſt ſine uirtute uitam colere. Continenter quia ſine intermiſſione aliorum uerborum uicioſum eſſet uerborum tractationem uel trãſgreſſionem ſic eſt qua de re quamobrem. Luci emiſſum eli incõcinna eſt trãſitio quia facit obſcuritatem nã noluit dicere lucili:ſed diuiſa ſyllaba addidit e a uerbo remotũ. Longam cõtinuatiõem.ſ.hipbaton quia ſuſpendit nimiã orationem itaq; uitãda ſũt nimia pticipia:& aduerbia temporalia quæ faciũt talem ſuſpitionem ſicut poſtq̃ cũ Cicero hæc uitanda poſuit:Quinti addit aliq̃ ſeruanda ut uerbũ in fine pro maiori parte ponatur:qđ oratio creſcat:quod ſeruatur ordo naturalis ut pater genuit:nutriuit:ĩ repu.collocauit:ꝙ adictio ſequens nõ incipiat in eam ſyllabam ĩ qua finiuit præcedens:ut dorica caſtra. In dignitate: in ornamento colorum. Diſtinguere.ſ.diuerſificãs uarietatem ornatus. αναφορα r Epetitio græce nominãda ſũt pauca ad cognitiõem uerborum pertinẽtia:nã ordinẽ hunc ſeruat Cicero ꝙ primo diffinit ſecũdo ponit exmepla tertio oſtendit coloris cuiuſq; effectũ:ĩ quibus poterimus uarias cauſas & in quo genere utendi ſũt per diuerſa exẽpla cognoſcere eni omnia libertate & ad aliqd dicta ſũt noĩant̃ ãt colores uerborũ eo qđ locatio uerborũ ſplẽdorẽ hũc facit q̃ mutata mutat̃ & color repetitio cõtinet ſine intermiſſiõe aliq̃ ut ſi oculos ſic ille manus:ſic ora gerebat:falſũ ãt eẽt ſi oculos q qdẽ pulcherrimi erãt & ſideribus ſimiles nã in iis ſilr̃ hæc interpoſitio tollit ſplẽdorẽ coloris. Ab uno numero.Eadẽ ſnĩa .Rebus ſimilibꝰ:manus oculi & ora ad corpus ptinet diuerſis.q̃q̃ ſimiles ſit tñ ſunt ita ſimiles ꝙ ſũt & diuerſæ:nã falſũ eẽt dicere ſic oculi : ſic oculi ſic oculi. Principia ſumunt̃ ob hoc repetitõ uocat̃. Vobis agit gr̃as ſenatui đ tranqlitate pacis ꝯparata: ex quo apparet hũc ordinẽ utẽdũ eẽ in genere demõſtratiuo.Itẽ Scipio.ſ.mior lelii amicus deleuit poſſũt notari in exẽplis uni colores puta hinc eſt ſilr̃ cadẽs:ſed ĩ ſuis locis declarãdi ſũt.Itẽ tu lucẽ accuſat catilineã ul̃ aliũ cõiuratorẽ ex quo

cõuerſiões qua uaſtã atq; hyantẽ reddunt orõem ut hæc ẽ:uaccæ ænæ amœniſſime ĩpẽdebãt & ſi uitabimus eiuſdẽ lr̃æ nimiã aſſiduitatẽ:cui uicio hic uerſus erit exẽplo:nã hic nihil ꝓhibet in uiciis alienis uti exẽplis.O tite tute tati tibi tãta tyrãne tuliſti.& hic eiuſdẽ pœtæ.Quicquã qſq̃ quẽq; qſque cõueniat:neget.& ſi eiuſdẽ uerbi aſſiduitatẽ nimiam fugiemus eã eſt huiuſmõi:nã cuius rõnis ratõ nõ extet ei rõni ratio nõ eſt fidẽ habere.& ſi nõ utemur cõtinẽter ſimiliter cadentibns uerbis hoc mõ flẽtes plorãtes lachrimãtes obteſtãtes & ſi uerborꝝ tractatõem uitabimus niſi quæ erit cõcĩna qua de re poſterius loquemur quo in uicio ẽ cælius aſſiduuſ ut in ꝑore libro has res ad te ſcriptas luci miſimus eli.Itẽ figure oportet lõgã uerborũ cõtinuatõnẽ quæ & auditoris aures & oratoris ſpiritũ lædit.his uiciis in cõpoſitione uitatis reliquũ operis conſumandum eſt in dignitate.

De Dignitate.

Dignitas eſt quæ reddit ornatã orõem uarietate diſtinguẽs:hæc in uerborũ & ſẽtẽtiarũ exornatione diuidit̃. Verborũ exornatio eſt quæ ipſius ſermonis inſignata continet̃ ꝑpolutioné. Sẽtẽtiarũ exornatio eſt quæ nõ in uerbis:ſed in ipſis rebus quandam habet dignitatem.

De repetitione

Repetitio ẽ cũ continent̃ ab uno atq; eodẽ uerbo in rebus ſimilibus & diuerſis ꝑncipia ſumunt̃ hoc modo. Vobis iſtud attribuẽdum eſt uobis gratia habẽda uobis res iſta erit honori Itẽ ſcipio Numantiã ſuſtulit. Scipio Carthaginem deleuit:Scipio pacem peperit:Scipio ciuitatem ſeruauit.Item tu in forum prodire :tu lucem conſpicere:tu in horũ conſpectũ conaris uenire.audes uerbũ facere:audes qcq̃ ab iſtis petere au

& in iudiciali genere haberi poteſt: poteſt autē hic color cōtinere quinque clauſulas & nō paucio
res tribus ꝙ ſi plures: aut pauciores erūt deſignet eē color. Deprecari depellere & remouere hæc
exornatio duplicē habet effectum ſi in genere demonſtratiuo ſit leuis & ſuauis & ornatus: ſi in iu-
diciali grauis & acer Plurimū autē addidit ut exprimeret uim iuridicialis conſtitutionis. Quare
uidetur conſuluit diſcipulo
c Onuerſio: hic color cōtrarius eſt ſuperiori nā ille a principio fit: hic aūt a fine. Singrophi in
quo nō ſolū ultimū uerbū: ſed &
duo repeti ſolent. Cōtinenter ſi
cut ſupra ſine intermiſſione: cōtra
ſic. Virtus qua boni ſoli nominan
tur quia unicuiqꝫ redit quod ſuū ē
& qua recte uiuimus & fuertimur
hoc uocabulo uenatus eſt hoc uo-
cabulū cōuerſionis in latinitatæ.
Pœnos iuſtitia uicit: propter hoc
deꝑhendit ꝙ nō in demōſtratiuo
genere uerſabitur nam ex eo quo
que intelligitur carthaginenſiū ui
tuperatio: Ex quo concordia: de
liberatiuo. Noui dicuntur quorꝫ
maiores ſine magiſtratu fuerunt:
hic āt color ſicut & ſuperior ex qn
que partibus poteſt conſtare nec
pancioribus tribus. Itē nā cū iſtos ī
genere iudiciali ut petere rogas cō
tra iuſiurandū faciant iudices. Fa
ciant iurati erāt quod aſtricti erāt
punire cōfeſſos & eos abſoluete q
bus ius fauet rogat aūr peierare:
quando rogant abſoluere eum q
ſe peccaſſe cōfeſſus eſt. Extſtima
tio: eſt bonæ famæ opinio.
c Omplexio: hæc dicit
a ſipholocheo. i. cōplector.
qui ſunt in deliberatiuo genere.
Videre ergo hoc nō eſt de colore
ſed ſuperiora concludit Itē quē
ſe in iudiciali genere excuſatio eo
rum qui Catelinam excuſant. Ex
iſti bonæ famæ opinio. Eis quoſ
hoc nō eſt de colore: ſed finit con-
cluſio ſententiæ.
t Raductio: methateſis græce
autē fit duobus modis aut cū po-
nimus unū tantū: quod diuerſe ſi-
gnificet. Conciniorē ſuauiorē: q
nihil eſt in genere deliberatiuo &
carpit unū: q dabat operā ſolū ut
uiueret diu nō ut recte uiueret. Itē
eū hominem hoc eſt exemplū ī ge
nere iudiciali ꝑ mutatiōem ſolius
uocabuli de uno q hominē occide
rat. Sine diuitias hoc eſt exēplū
ꝑ duo uocabula de nno qui ſtude
bat niſi diuitiæ pediſſequæ ācillæ.

des ſuppliciū deprecari. Quid eſt quod poſſis de
fendere qd eſt qd tibi putes cōcedi oportet? Non
iuſiurādū reliquiſti non amicos prodidiſti? non
penti māus intuliſti? nō deniqꝫ in oī dedecore uo
lutatus es? Hæc exornatio tumultū uenuſtatis ha
bet tū grauitatis & acrimoniæ plurimū. Qua re uř
eē adhibēda & adornādā: ad exaugēdā orationem

De Conuerſione.

c Onuerſio eſt ꝑ quā nō ut ante primū reperi
mus uerbū ſed ad poſtremū cōtinēter reuer
timur hoc mō: Pœnos po. ro. iuſticia uicit: armis
uicit libertate uicit itē ex quo tpe cōcordia de ciui
tate ſublata eſt reſp. ſublata eſt. Itē. C. Lælius hō
nouus erat ingenioſus erat doctus erat: bonis ui
ris & ſtudioſis amicus erat: ergo in ciuitate ꝓmus
erat: Itē iſtos ut abſoluāt te rogas: ut peiorēt rogaſ
ut exiſtimatōem negligāt rogaſ ut legeſ Po. Ro.
tuæ libibini largiant rogas?

De Complexione

c Omplexio eſt quæ utraqꝫ cōplectit exornatō
nē: & hāc & quā ante expoſuimus: & ut repe
tat idē ꝓmū uerbū ſæpius & crebro ad idem poſtre
mū reuertat hoc mō. Qui ſūt q fœdera ſæpe rupe
rūt? carthaginēſes q̄ ſūt q in italia crudele bellum
geſſerūt carthaginēſes q̄ ſūt q in italiā deformaue
rūt? carthaginēſes: q ſūt qui ſibi poſtulāt ignoſci
carthaginenſes. Videte ergo q̄d cōueīat eos īpetra
re. itē q ſenatus dānauerit: quē po. ro. damnarit:
quē oīum exiſtimatio dānarit eū uos ſētētiis nřis
abſoluitis.

De Traductione.

t Raductio eſt quæ facit ut cū idē uerbum cre
brius ponat nō mō nō offēdat amicū ſed ēt
orōnē cōciniorē reddat hoc mō. Qui nihil habet
in uita iucūdius uita: is cū uirtute uitæ nō poteſt
collere: Itē hunc tu hoīem appellas q ſi fuiſſet hō
nūq̄ tā crudeliter hoīs uitā petiſſet at erat inimi
cus: ergo ſic inimicū ulciſci ut ipſe reperiret inimi
cus: itē diuitias ſine diuitū eē: tu uero uirtutē præ

Ex eodē ponit ſecūdā naturā huius coloris. Idē uerbū quātū ad uocabulū ipſū:in altera re:utit ſæpius Cicero hoc uocabulo res ꝑ ſignificatione ſicut hic. Itē ueniā:qdā exul uocabat in urbē ab aliqbus amicis. Veniā licētiā remiſſionē peccati. His quattuor ꝓpter magnā ſimilitudinē horū locoꝝ & eūdē effectū ſimul cūctos cōplexus eſt. Ineſt feſtiuitas:inqt qdā rhetor habēt ēt acrimoniā ſicut repetitō. Auribus dimicari:natura.n.rō ē huius ſuauitatis:ſed quomō fiat aures pñt diudicarē.

C Ontētio græce antiteton:quoniā in ea cōtraria cōtrariis ponunt:fit āt nō ſolū ex uerbis:cōtrariis ſed ex ab aliquo mō diuerſis ut in exēplis eſt. Rebus ponit ꝑ uocabulis:qa hic color ad uocabula ꝑtinet. Cōtrariis non ſimpliciter contrariis :ſed aliquo mō diuerſis. Hēt aſſentatio:qdam reꝑhendit aſſentatōem cū laude auaritiæ cōtraria.n.ſūt principia & exitus iocūdus & auarus ē ēt color ſnia:Sed nūc nō conſideratur. Itē inimicos docet quēdam amicū quomō ſe habere debeat ſe ī uita. In ocio tumultuarii cū pax eſt motū facies:cum uero bellū nihil te moues. In re frigi.reprehendit quēdam qui in ſenatu cōſtrepebat quādo nō erat opus unde declarat in exēplo iſto ſecūdo. Tacito ꝑ taceri ſicut dicto ꝑ dici. ſignificat aūt futuꝝ tēpus ut ait Priſcia. In cōcionū ſignificat & locū & perſonas & oronem & ſcribit ꝑ c. qa uenit a cōciēdo nō.i.a cōuocādo: nā nunq̄ dicit niſi de multitudine congregata ad audiēdum Graues ornati:duplex eſt igit effectus & grauitas & ornatus addit hoc dicēs ꝑceptor meus q̄ meminit ſe ſemꝑ legiſſe ī rebus ciceronis rōes & argumēta actiōes & ꝓbatōes ꝑ hūc colorē cōcludi itaq̄ ꝑus ut ipſe inquit exornatōis maxime uidetur.

E Xclamatō:ſchiliaſmos & ꝑtinet ad publices ꝑdicatores q aliquādo ubi exclamādū ē ſumiſſe loquūt & ecōtrario faciebat hoc qdē q̄ cū diceret benefactores ad paradiſū aduolari uocē q̄ maxime poterat extollebat:cū uero oſtēderet peccatores ad īferos dmitti humaniſſime declamabat ex quo totus effectus ꝯfūdit. Quæ cōficit ſignificatōem doloris ergo nō poſſumus exclamare :niſi aut cū dolorē:aut idignatōem q̄piā ſignificamus. Cōpellatōem hoīs ꝑ directū ſermonē ad hoīem. Alloquar affert ꝯpellatō hoīs cū ſignificatōne doloris. Cui nepotes duo gracchi filii unius filiæ Scipionis. Fregellæ;ciuitas ī italia antiquiſſima.itē bonorū exclamatio ad indignatiōem. Hæc exclamatiōem

fer diuitiis:nā ſi ueles diuitias cū uirtute cōparare uix ſatiſ idoneæ tibi uidebūt diuitie quæ uirtutis pediſſequæ ſint. Ex eodem genere ē exornationis cū idē uerbū modo ponitur ī hac re modo ī altera reponitur hoc modo cur etiam rem tam ſtudioſe cura quæ multas tibi dabit curas. item nam amari iucūdū eſt ſi curet:neq̄d inſit amari: itē ueniā ad nos ſi mihi ſenatus dat ueniā. ī his quattuor generibus exornationū quæ adhuc ꝓpoſitæ ſūt non inopia uerborū fit:ut ad idē uerbū redeat ſæpiuſ ſed inē feſtiuitas:quæ facilius auribus diiudicari quā uerbis demonſtrari poteſt.

De cōtentione.

C Ontētio ē cū ex cōtrariis uerbis oro ꝯficit hoc mō. Habet aſſētatio iucūda principia eadem exitus amariſſimos affert. itē inimicis te placabilē amicis ī exorabilē præbes. Itē in octo tumultuaris: tumultu ſolus es ocioſus ī re frigidiſſima cales :in re feruētiſſima friges. Tacere cū opus ē clamas :cū loq cōuenit obmuteſcis. ades abeſſe uis habes reuerti cupis. In pace bellū quæritas in bello pacē deſideras. In cōciōe de uirtute loq̄ris ī prœlio ꝑ ignauia tubæ ſonitū ꝑferre nō potes. Hoc genere ſi diſtinguemus orationem:& ornati & graues poterimus eſſe

De Exclamatione.

E Xclamatio eſt quæ cōficit ſignificatōm doloris aut indignatōis alicuius ꝑ hoīs aut urbis aut loci aut rei cuiuſpiā cōpellatōem hoc mō. Te nūc alloquor Affricane cuiuſ mortui quoq; nomē ſplendori aut decori eſt ciuitati. Tui clariſſimi nepotes ſuo ſāguine abluerūt inimicoꝝ crudelitatē. Itē oper fidioſæ fragellæ quā facile ſcelere ueſtro cōtabuiſtis:ut cuius uitior urbiſ italiā nuꝑ illuſtrauit:eiuſ nūc uix fūdamētoꝝ reliquiæ maneant. itē bonorū inſidiatores latrocinio uitā cuiuſq; innocētiſſimi petiſtis ne tāta ex iniquitate iudiciorū ueſtriſ calūniiſ aſſumitiſ facultatē. Hæc exclamatōe

ſi loco utemur:& rara & cū rei magnitudo poſtulare uidebiť ad quā nolemus indignatōem animum auditoris adducemus De Interrogatione.

i Nterrogatio nō oīs grauis ē neq; cōcinna:ſed hæc quæ cū enūerata ſūt ea quæ obſūt cauſæ aduerſarioꝝ:cōfirmat ſuperiorē oroem hoc pacto Cū igiť hæc oīa faceres diceres: aminiſtrares: utrū aīos ſociorū ab repu. remouebas & alienabas an nō?& utꝝ aliquē exorari oportuit:q iſta prohibēt ac fieri non ſineret an non?

r Atiocinatio eſt p quā ipſi a nobis ratiōem poſcius quare quiq; dicamus & crebro noſmet a nobis petimus uniuſcuiuſq; ꝓpoſitionis explanatiōem:Ea ē huiuſmōi maiores noſtri ſi quā unius peccati mulierem dānabāt ſimplici ī iuditio multorū maleficiorū cōiunctā putabāt .Quo pacto quoniā quā īpudicam iudicarāt:eam ueneficii quoq; damnatā exiſtimabāt.Quid ita?quia neceſſe eſt eā quæ ſuū corpus addixerit turpiſſime cupiditati timere p multos quos?iſtos uirū:parētes cæteroſq; ad quos uidet ſui dedecoris infamiā ptinere.Quid poſtea? quos tātopere timeat eos neceſſe eſt ut quoquo mō poſſit ueneficio petat qua re neceſſe eſt quia nulla poteſt honeſta rō eā retinere: quā magnitudo peccati facit timidā :intēperantia audacē natura mulieris inconſideratā.Quid? quā ueneficii dānatā putabant:īpudicā quoq; neceſſario :quia nulla facilius ad id maleficiū cauſa :quā turpis amor & ītēperās libido cōmouere potuit cū cuius anīus mulieris eſſet corruptus: eius corpus caſtū eſſe nō putauerunt quid in uiris? idē ne hoc obſeruabāt minime?quid ita quia uiros ad unum quoq; maleficiū ſingulæ cupiditates īpellūt. Mulieres ad omnia maleficia cupiditas una ducit. itē bene maiores noſtri hoc cōparauerūt: ut neminē regē quē armis cœpiſſēt uitā ꝑuarēt.quid ita quia quā nobis facultatē fortuna dediſſet: iniquū erat in eorū ſupplicio cōſumere :quos eadē fortūa pauloante in ampliſſimo ſtatu collocarat.quidq; exercitum contraduxit?deſino meminiſſe quid ita: qa uiri fortis eſt qui de uictoria contendāt:eos hoſtes putare:q uicti ſūt eos hoīes iudicař.ut poſſit bellū

dat modū utēdi. Si loco utemur in tpe nō ſicut fř quē diximus: Et ratio qa nimia & frequētior exclamatio ꝑdit effectū adeo ꝙ aīus hominis ad dolorē:indignatiōem ueferre nunq̄ commouetur.

i Nterrogatio nō oīs generis eſt miſcet effectū cū diffinitōne.hēt.n.hic color ſuauitatē & ornamētū cū acrimonia & pōt uerſari in genere iudiciali:& notādū ꝙ ait nō oēm īterrogationē eſſe grauē:quoniā excludit interrogatōes uulgares & pœticas q̄lis hæc qs furor o ciues:quæ qdē nō eſt color & qualis illa quæ ē petitōis reſpōſionis.nā interrogatio rhetorica ē collectio rationū ſupradictaꝝ per quas aliqd cōtra aduerſariū cōcludiť. Grauis cū auctoritate:in qua cōtineť acrimonia. Concinna apta & ornata & in hoc tangit eius odoris ſuauitatē.Cū igiť hic intelligēdū eſt hoc eſt lectū ex aliq̄ ratione in qua aliqs accuſatus ſit ꝙ male & crudeliter ꝓuinciā ſibi cōmiſſā gubernauerit ſicut fuit Veres: q Siciliā magiſtratu ſpoliauit multoſ occidit & ad rebelliōem incitauit. Et utrū oportuit.q.d .tu crudelitate & adminiſtratōe turpi īpelebas oēs ſiculos ad rebellēdū:& rebellionē cū offm̄ tuū eēt exhortari populos ut rebelliōem ipſā ꝓhiberēt

r Atiocinatio:dř ſyllogiſmus.

Vniuſcuiuſq; expoſitiōiſ explanationē hic color fit cū aliquas rationes tractamus ſæpius nos interrogamus & ſingulæ rationi aliam rōem expoſcimus. Simplici iudi.ut ſi aliq̄ mulier erat cōiūcta uno tantū uicio cōiceť & alia hēre neceſſaria uicia. Quid ita ſi diligēter inſpicias poſt ꝓpoſitōem ſubiicit rōem deide nō aliā dicit rōem ſecūdæ rationis. Veneficii: uertit nūc ſniam & facit aliud exēplū rōcinatōis. Caſū nō putarūt:ac ſi diceret natura mulieris ē libidini ſubiecta:ſed cū anius eſt corruptus ſtatī ad uiciū cui maxime ſubiecta eſt ſe applicat. Quia uiri fortiſ ideo iniurias meminiſſē non oportet: qa fortes uiri debent iudicare eos hoſtes q pugnāt ut uincāt & dū ipſi pugnāt puniēdi ſūt ſi poteſtiſ ſed quādo capti ſūt non āplius hoſteſ

ſed hoīes putādi ſūt. Fortitudo minet̃: bellū qa nō hūanitas habēda eſt dū aduerſant̃ ſed deb[e]
fortiter obſtare ut bellū incitat̃. Nō tanta ſapiētia fuiſſet: ſicut reſpondit cæſar nos noſtris illi [ſ]
ſcitāt̃ moribus. Vehementer accomodatā: hic color cōcludit cōtrariū deliberaiiuo ut ipſis exē
plis apparet. Præterea cōcludit magis ſermonibus: & fabulari tātū ut ſi duo interducerēt̃ ad lo
quēdū q̄ orationibus forenſibus: aut aliis dicendi modis. Reddit attētū: p duos effectus ſequente
nam habet ornatum & rationes reddit.

ſ Entētiā dr̃ aut ſigni
ficatōem d̄ rebus ptinētibus
ad rōem uitæ inſtitutæ & eſt multi
plex: qa aliq̄ eſt ſimplex & ſine ra
tione aliq̄ duplex ſine rōe quædā
eſt duplex ſine rationibus: alia du
plex cū ratione ut ipſe in exemplis
demonſtrabit: ſed ſi qs dubitaret
quomō ſit color duplicatus conſi
derat ad uerba & ad ſētētias: ſi ad
uerba dici pōt color uerboꝝ: quī
mō tractat̃ ſimplicibus rationibus
& modis uiuēdi: aut ꝙ ſit quātū ad
uitia Quid oporteat quātum ad
uirtutē difficile eſt exemplū ſimpli
cis ſentētiæ ſine rōe. & qd ſit ſi qd
hoc ipſū dicit̃ difficile: ſed nō debe
ret eē. Itē liber eſt hoc eſt qd fieri
debeat: & ē hæc quoq; ſimplex &
ſine ratione ſnia: ſicut & reliquæ
quæ ſequunt̃. Egens qd ſit. nam
paup exiſtimat̃ is q nihil ſicut ille
q habet ſed ſemp deſiderar. Item
optīa: qd fieri debeat: ſimpliceſq;
ſūt ſniæ ſubiectione rōnis. Non
ſūt īprobādæ: ponit effectū ſīplicis
ſnīæ quæ non eligenda eſt: qa eius
breuitas aufert audientibus dele
ctationem. Si rōnis non indiget
ac ſi diceret quæ talis: qd ſine rōne
oībus uidet̃ ꝓbabilis: ſine rōe nēo
eſt q audeat contradicere: cū dr̃ eū
eſſe liberum: q nulli turpitutudini
ſeruit reliquos eſſe ſeruos uitiorū
philoſophicā libertatē intelligēdo
Sed illd̄ quoq; ꝓbādū hæc eſt ſnīa
ſimplex: quæ indiget rōne nobis
placere debet: Itē q fortunis: īuehit̃
contra amicos nugaces: q amicitiā
non uirtute ſed utilitate ꝓpria ſi
bi comparāt. Deuolāt oēs trahit
ſimilitudinē ab auibus: quæ uitāt
frigora & calores tāquā hirūdines
& cōturnices: quæ aeris ſequunt̃ tē
periē. Sapiēter cogitāt: hoc exē
plū duplicis ſnīæ ſine rōibus con
ſtat: & ex alio colore: qui appellat̃
contentio. quia ex cōtrariis uoca
bulis confectus eſt. Impedimēto
nam ſi pueritia corrigitur melius
poterit ſtudiis incumbere.

fortitudo minuere pacem humanitaſ augere & [ſ]
le ſi uiciſſet: num idē fuiſſet nō ꝑfecto tam ſapie
fuiſſet. cur igitur ei parcis? quia talē ſtultitiam co
temnere nō imitari conſueui: hæc exornatio ad ſe
monē uehementer accomodata eſt & animū aud
toris retinet attentum. tum uenuſtate ſermones
tum rationū expectatione. De Sententia.

ſ ENTENTIA eſt oratio ſūpta de uita: qua
aut quid ſit: aut quid eē oporteat in uita breuite
oſtendit hoc modo. Difficile eſt primum uirtuteſ
reuereri: qui ſēper ſecunda fortuna ſit uſus. Itē li
ber is eſt exiſtimandus: q nulli turpitudini ſeruit:
Itē egens æque eſt is qui nō ſatis habet & is cui ni
hil ſatis poteſt eſſe. itē optima uiuēdi rō eſt eligen
da: eam iucundam conſuetudo reddet. Huiuſmo
di ſentētiæ nō ſunt īprobandæ propterea quod ha
bet breuis expoſitio: ſi rationis nullius indiget ma
gnam delectationē. Sed illud quoque probandū
eſt genus ſententiæ quod cōfirmatur ſubiectione
rationis hoc modo. Omnes bene uiuendi rationeſ
in uirtute ſunt collocādæ propterea quod ſola uir
tus in ſua poteſtate eſt omnia præter eam ſubiectā
ſunt ſub fortunæ dominatōe. Item qui fortunis
alicuius inducti amicitiā eius ſecuti ſūt hi ſimulac
fortuna dilapſa eſt deuoluant omnes. Cum .n. re
ceſſit ea res: quæ fuit conſuetudinis cā nihil ſuper
eſt qua re in amicitia teneri poſſint. Sunt itē ſnīæ
quæ dupliciter efferunt̃ hoc modo ſine ratione er
rant q̄ ꝓſperis rebus oīs impetus fortunæ ſe putāt
fugiſſe: Sapienter cogitant qui temporibus ſecun
dis caſus aduerſos reformidant cum rōe hoc pa
cto. Qui adoleſcētiū peccatiſ ignoſci putāt opor
tere fallunt̃ ꝓpterea quod ætaſ illa nō eſt impedi
mēto boniſ ſtudiiſ at hi ſapienter faciunt qui ado
leſcēteſ maxīe caſtigāt ut qbuſ uirtutibuſ oēm ui
tā tueri poſſit eaſ in ætate maturiſſia uelīt cōpare

rare. Sētentias interponi raro cōueīt: ut rei actores nō uiuendi præceptores uideāur eſſe: cū ita īterponentur multū afferent ornamētū: neceſſe ē. n. eā cōprobet tacitus auditor: tū ad cām uideat accōmodari rē certā ex uita & moribus ſūptam.

De Contrario.

c Ontrariū eſt idē fere qđ cōtentio: contrarium eſt quod ex rebus diuerſis duabus alteram breuiter & facile confirmat hoc pacto. Nā qui ſuis rōnibus inimicus fuerit ſēper eū quo mō alienis rebus amicū fore ſpes: & itē nā quē in amicicia pſidioſū cognoueris: eū quare putes inimicicias cū fide hr̄e poſſe. & aut qui ꝑuatus ītollerabili ſupbia fuerit eū cōmodū & ſui cognoſcentē uidere in ptāte qs ſperet: & qui in ſermonibus & cōuentu amicoꝝ uerū nō dixerit: nunqđ eū in cōcionibus credis a m̄dacio tempatuꝝ. itē quos ex collibus deiecius: cū his in cāpo metuīus dimicare q cū plures erāt paucis nobis exequari nō poterant. hi poſtq̄ pautiores ſūt metuimus ne ſint ſupiores. Hoc orōnis genus breuibus & ꝯtinuatis uerbis pfectū eē debet & ut cū cōmodū eſt auditu ꝑpter breuē & abſolutā cōcluſionē: tū uero uehementer id qđ opus eſt oratori: cōprobat ꝯtraria re & ex eo qđ dubiū nō eſt expedit illud qđ dubium ē: ut aut dilui nō poſſit: aut multo difficilīe poſſit

De membro.

m Embrū orōnis appellat̄ res breuiter abſoluta ſine totius orōnis demōſtratōe: quæ denuo alio m̄bro orōnis excipit̄ hoc mō. Et inimico proderas. i. unū quod appellat̄ mēbrū deīde hoc excipiatur: oportet ab altero & amicum lædebas: Ex duobuſ mēbris ſuis hæc exornatio poteſt conſtare. Sed cōmodiſſima & abſolutiſſima ē hoc pacto. & inimico proderas: & amicū lædebas: & tibi ipſi non conſulebas. Item nec reipu. conſuluiſti: nec amicis profuiſti: nec inimicis reſtitiſti.

Articulus grauis.

Sententias ponit effectū. Rei actores: ut uideāur ꝑnūciatores rerū: & oratores: nō autē ꝑceptorēs ſed ne occurrat ipm Ci. hoc colore freq̄ntiſſime uſum: notāda eſt hæc ꝑcipue īter oratorē & philoſophū differentia. ꝙ orator ſolū dēt ornate dicer̄. Philoſophus uero utiliter qđ Tullius in ſuis ſcriptis ut opus fuit cōmodiſſime cōſecutus fuit.

Præceptores: ſicut Ariſtoteles in ethicis: Plato & Cice. in officiis. Cum ita interponuntut: ita pro raro poſuit. Rem certā ſentētiā illā: ad inſtitutionem uitæ ptinentē

c Ontrariū idē: addit fere: qa licet ambo fiunt ex cōtrariis uocabulis tū̄ cōtrariū hoc plus hēt ꝙ trahit argumentū a re certa ad incertā: uel ad maiora. Breuiter & facile confirmat hoc nō accidit cōtentōi: qa neutra magis affirmatur q̄ altera: ut ſi dicas nocte uigilas & die dormis: ſed cū dico qui in ſuis rebus eſt tardus q̄to magis in alienis: ꝑma cōfirmatur. ſ. ꝙ in ſuis eſt tardus: & trahit̄ ad uitā dicendo q̄to magis ī alieīs qa hoc incertū ē qualis futurus ſit ī alienis: licet ſit in ſuis tardus cōtraria ſūt hæc in ſuis rebus & alieīs fuerit & fore amicū inimicus: certū ē in ſuis inimicū fuiſſe: incertū uero amicū alienis fore. Spes: q̄ in reliqs exēplis quoq; notāda ē.

Embrū demōſtratiōe: ſicut corpus totū ex ptibus conſtat: q̄ ptes. hēnt aliqua m̄bra: ſicut manus digitos hēt: ita una oro q̄ſi corpus pl̄es hēt ptes: ſed deinde diuiduntur in clauſulas q̄rum q̄dam ſūt ex aliqbus m̄bris cōpoſitæ & illæ uocātur piodus āmbitus uel clauſula ſi cōpletæ ſunt neq; ex aliqua pte ſnīa pendeat q̄le hoc & inimico proderas & amicum læſeras. ē tota ſimul dr̄ pariodus ambitus uel clauſula: ſed una tantum pars dicit̄ m̄brū ſi tam̄ in toto fuerit qa per ſe non dr̄ m̄brum & poteſt tal̄ clauſula hr̄e tot ſyllabas quot hēt uerſus exameter & aliq̄do plures duabus uel tribus & excipit nomē a membris quia ſi hēt duo dicitur diacolos ſi tria tricolos unū: ſolū membꝝ hēt colon excipitur quia aliud m̄bꝝ ſubſeqt̄ p ītpoſitionem copulæ. Nec reip. appet qūo nec ſignificāt & non qa recipit aliud nec ſed abſolute dr̄ negatōnē

a Rticulus græcæ .i.inci/do qa eſt tanq̃ mẽbrũ puũ: nam illud ſuperius plura comple/ctitur per uerba diſtincta per copulam hic unũ tantũ uerbũ diſtinguitur ſine copula. Acrimonia:uoce Laudat Cæſarẽ uel alium oratorẽ ex quo apparet eſſe in demonſtra/tiuo genere. Itẽ inimicos :ad uitu perium Subſtuliſti:interfeciſti.

Illud tardius ponit effectũ utriuſq;. In hoc quoq;:illud ſuperius tardius pronunciatur propter plura uerba ſicut qui ſtiſſim pcutit hoſtem plus tẽporis conſumit in eleuando brachiũ:q̃ ille qui cũ cuſpi/de ferit.

c Ontinuatio: conficitur ex tribus ſuperioribus coloribus.

Cõ.triptito:põt ẽt fieri & per tra/ductionem commodi ſed per hos commodiſſime. Quod ſi eos.cõcluſio cõprehendit prædictos duos colores.

c Ompar:qđ hẽt in ſe m̃bra: dupliciter cõſideratur mẽ/brũ q̃tum ad ipſas particulas ex qbus cõponitur: & q̃tum ad nũerũ ſyllabarũ ſi notãtur tm̃ mẽbra: ex quibus conſtat tunc dicitur mem/brũ ſi pitas ſyllabaꝝ dr̃ compar cũ tñ idẽ ſit fere: qa aliq̃do ſupantur ſyllabæ quæ ad q̃titatem uł ad plenitudinem adequantur. Non đ enumeratione: hoc præceptum ſi ad diſcentes pertinet malũ ẽ: ſi ad peritos ſatis cõmodũ exſtiari põt referre poſſumus p exercitatiõem orator poterit ꝓnũciare eq̃litate ſyllabarũ in pluribus m̃bris. In ꝑlio arguit filiũ abſente pr̃e in picu/lis domi bona cõſumtem: eſt autẽ hoc illi fœlicitatẽ:in hoc gñe oſtendit rationẽ qa dixit ſupius fere: nã & ſi dixit q̃litatẽ ſyllabaꝝ eẽ opor teŕ tñ aliq̃do unũ m̃brũ poterit ſu pari una uel duabus ſyllabis:mõ habeat ſyllabas longas q̃ adequentur tpe ꝓpter breuitatẽ ſyllabaꝝ.

Aut plenitudo:quãtum ad numerũ lr̃aꝝ facientiũ ſyllabas quia plenior eſt ſyllaba iduſtria q̃ i fortuna quas paul oante dixit.

a RTICVLus dicitur cũ ſingula uerba ĩteruallis diſtinguẽť cæſa orõne hoc mõ. Acrimõia:uoce:uultu aduerſarios pteruiſti. Itẽ inimicos inuidia:iniuriis:potẽtia pfidia ſuſtuliſti.inter huius gñis & illius ſupioris uehem̃tiã hoc intereſt qđ illud tardius & rarius uenit:hoc crebrius & cælerius puenit:itaq; in illo gñe ex remotõne brachii & cõtortõe dextræ gladius ad corpus afferri: ĩ hoc ãt crebro & celeri corpus uulnere inſaciari uidetur

Continuatio Mediocris:

Ontinuatio ẽ dẽſa & cõtinẽs freq̃ntatio uerboꝝ cũ aſſolutõe ſñiaꝝ ea utẽur cõmodiſſime triptito in ſñia:in cõtrario:in cõcluſiõe. In ſentẽtia hoc pacto ei nõ multũ põt obeẽ fortũa q ſibi in uirtute firmius q̃ in caſu præſidium collocauit in contrario hoc modo:nã ſi quis ſpei non multũ collocarit in caſu: quid eſt quod ei magnope caſus obeſſe poſſit in cõcluſiõe hoc pacto:q; ſi in eos plurimũ fortuna põt:q ſuas rõnes oẽs in caſũ ĩtuerũt nõ ſũt oĩa cõmittẽda fortunæ: ne magnã nimis in nos hẽat potãtem. In his tribus generibus ad cõtinuationis uim adeo freq̃ntatio ẽ neceſſaria ut infirma facultas oratoris uideať: niſi ſñiam & cõtrariũ & cõcluſionẽ freq̃ntibꝰ offerat uerbis:ſed ꝓ alias quoq; nõnũq̃: nõ alienũ ẽ: tã & ſi neceſſe non eloq res aliquas per huiuſcemõi cõtinuatiões

Compar graue:

c Ompar appellať qđ hẽt in ſe m̃bra orõis de qbus añ diximus q̃ cõſtãt ex pari fere nũero ſyllabaꝝ:hoc nõ de enũeratõe nr̃a fiet: nã id qdẽ puerile ẽ:ſed tm̃ affert uſus exercitatio facultatis: ut animi quodã ſẽſu par m̃brũ ſupiori referri poſſimus hoc mõ. In ꝑlio mortẽ pr̃ appetebat:domi filius nuptias cõpabat. hæc oĩa graues caſus adminiſtrabãt. Itẽ illi fortũa dedit fœlicitatẽ huic induſtria uirtutẽ cõparauit. In hoc gñe ſæpe fieri põt ut nõ plane par ſit nũerus ſyllabaꝝ:& tamen eſſe uideatur:ſi una aut altera ẽt ſyllaba eſt: alteꝝ altero breuius:aut ſi cũ in altero plures ſunt in altero longior:aut lõgiores ſyllabæ erũt ut lõgitudo aut plenitudo harũ multitudinẽ alterius aſſequatur & exequet.

Similiter Cadens.

ſ Imiliter cadens exornatio dicitur cũ in eadẽ cõſtructiõe uerboꝝ duo aut plura ſũt uerba ſimiliter iiſdẽ caſibus efferũtur hoc mõ. Hoĩem lau as egentẽ uirtutis: abundantẽ fœlicitatis. Itẽ huius ĩ ecũia ſpes ẽ a ſapiẽtia ẽ aĩus remotus: diligẽtia cõpa at diuitias: negligẽtia corrũpit animũ: & tñ cũ ita ui lit neminẽ præ ſe ducit hoĩem.

Similiter Deſinens.

ſ Imilit deſinẽs ẽ cũ tñetſi caſu: nõ iſũt ĩ uerb tñ ſimiles exitus ſũt hoc pacto. Turpiter au des facere: nequiter ſtudes dicere: uiuis inui dioſe: delinquis ſtudioſe: loqueris odioſe. Itẽ audacter territas: hũiliter placas. Hæc duo gña quoꝝ alteꝝ in exitu alterũ in caſus ſimilitudine uerſatur: inter ſe ue hementer conueniũt & ea re qui his utũtur. plærũq; ſi mul collocãt ea in iiſdẽ ptibus orõis id hoc pacto facer oportet. Perditiſſima rõ eſt amorẽ petere: pudorẽ fu gere diligẽre formã: negligere famã: hic & ea uerba q̃ caſuſ hẽnt ad caſus ſimiles: & ea q̃ nõ hẽnt ad ſimiles exitus ueniũt.

Annominatio Humilis:

a Nnoĩatio ẽ cũ ad ĩdẽ uerbũ & nõmẽ accedit cõmutatiõe uel additõe unius lr̃æ aut lr̃arum aut ad res diſſimiles ſimilia uerba accõmodã tur ea multiſ & uariis rõibus cõficitur: attenuatõe aut cõplexiõe eiuſdẽ lr̃æ ſic: hic qui ſe magnifice iactat ue nit a te anteq̃ romã uenit. Ex cõtrario hic quos hoĩes alea uicit: eos ferro ſtatim uincit: ꝓductõe eiuſdẽ lr̃æ hoc modo hũc auiũ dulcedo ducit ad auium. Breui tate eiuſdẽ lr̃æ hoc mõ hic tñetſi uidetur eſſe honoris cupidus: tamẽ non tantũ curiã diligit: quãtum curiã: addendis litteris hoc pacto. hic ſibi poſſet tẽperare. ni ſi amori mallet obtẽperar. Demẽdis lr̃is ſic. ſi lenones quẽadmodũ leones uitaſſet uitæ tradidiſſet ſe. Traſſe rendis lr̃is hoc pacto. hic iudices uidete utrũ homini gnano an uano credere malitis. Cõmutandis hoc mõ deligere oportet quẽ uelis diligere. Hæ ſũt annomina tiones q̃ in litteraꝝ breui cõmutatione: aut ꝓductiõe aut trãſlatione: aut aliquo huiuſmodi gñe uerſãtur. Sunt autem aliæ quæ non habent tam propinquã uerbi ſimilitudinem: & tamen diſſimiles non ſunt: quibus de generibus unum eſt huiuſmodi.

ſ Imiliter cadẽs: omo ptoton cum in una oratione plures ſũt caſus eodẽ modo terminãtes ponit effectum in tertio colo re.

ſ Imiliter deſinens: omoteleucõ & fit in dictionibus non caſualibus Hic duo: dat mo dum utẽdi quia melius ſimul coniunguntur ablatiuo q̃ ſe parati: ut hic in hoc exemplo proximo Gnominatio: para nomaſia: Acceditur: Põe fit ut ſimilis. Ad res diſſimiles: de uocabulis diuerſæ ſignifi catiõis fit ſimilitudo uocabu li ut quaſi idem uideat. Atte nuatione: attenuando ſecun dam dictionem cum pria ple nior ſit. Eiuſdem lr̃æ: non in uenit antecedẽte altera .i. qui inuenit. Veniit: pro ueniuit loqtur contra unum paupe rem factum diuitem. Ex cõ trario: cõplexionis exemplũ. Producũt: ꝓducendo eã lit teram in ſecunda dictione: q̃ fit breuis in prima: nã & aĩus habet a breuem & auius pro loco inacceſſibili: nam curia pro meretrice habet ri longã pro regula breuem.

Quid ueniam :hic fit quan
do de multis ptibus oratiōis
multa uocabula habent idem
princi pium. Alterum huiuſ
modi:quando ad ſimilitudi
nem adiungitur aliqua dictio
Non ſolum adduxit ꝓpter
hoc ſunt ſimiliores: quia non
eſt differentia niſi in aliqbus
litteris:uel in aliquo tempoř.
Additæ litteræ: ſicut uenit.
A non tempore demptæ:
ſic animum & auium. Pro
hibuit indigna uox: hic pau
cos regnauit dies cū eum oc
cidit maſſica. Oblata: quia
opus Tiberiū Gracchū mor
tuum: & ipſe uoluit ferre legē
agrariam:ſed mortuus eſt.
Fide captum:hic propter le
gem agrariā cum ſcitæ leges
proſequerentur in capitoliū
fugit a quo nō poſſet extrahi
data fide exiuit & mortuus ē.
Sulpitius:accuſatur de pecu
niis male tractis cum in gene
re iudiciali uel ī graui aliqua
oratione ſicut pro aliquo de
functo & ponit effectum.

Quid ueniā: qui ſim:quare ueniā:quē inſimulē: cu
ꝓſim:quē poſtulē breui cognoſcetis. Nā hic ē in qu
buſdā uerbis q̄dam ſimilitudo nō tā affectanda qu
illæ ſupiores:ſed tñ adhibēda nōnunq̄. Alteꝝ genu
huiuſmōi.Demus opam qrites nec oīno.P.C.circor
ſcripti putentur.hæc ānoīatio magis accedit ad ſimil
tudinē:quā illa ſupior:ſed mīus q̄ illæ ſupiores:ꝓpt
rea q̄d non ſolū additæ ſed uno tpr̄e dēptæ quoq; lr̄a
ſunt.Tertiū genus ē q̄d uerſat in caſuū cōmutatiōe
aut unus:aut pluriū nōinū.unius noīs hoc mō. Ale
xander macedo ſūmo labore animū ad uirtutes a pu
eritia cōfirmauit. Alexādri uirtutes per orbē terræ cū
laude & gloria uulgatæ ſūt.Alexādrū oēs maxīe metu
erant :itē plurimū dilexerūt: Alexādro ſi uita data lō
gior eſſet occeanū macedoniū nomen tranſuolaſſet.
Variæ hunc unū nomē in cōmutatōe caſuū uolutatū
eſt.plura noīa caſibus cōmutatis hoc mō facient āno
minationē.Tiberiū gracchū rēp. āminiſtrantē prohi
buit indigna.nex diutius in ea cōmorari. C. Graccho
occiſio eſt oblata:q̄ reip.uirū amātiſſimū ſubito de ſi
nu cītatis eripuit.Saturninū fide captū maioꝝ natu
pfidia per ſcelus uita ꝑuauit: Tuus o Druſe ſāguis do
meſticos parietes & uultū pentis aſpſit. Sulpicio cui
pauloāte oīa cōcedebat.eū breui ſpacio nō mō uiuere
ſed ēt ſepeliri prohibuerūt. Hæc tria gn̄a proxima ex
ornationū:quoꝝ unū in ſimiliter cadentibus:alterū ī
ſimiliter deſinentibus uerbis. tertiū in annominatiōi
bus poſitū eſt praro ſumēda ſunt cum in ueritate dici
mus & propterea quod nō hæc uidentur reperiri poſ
ſe ſine elaboratione & cōſumptione opere eiuſmōi āt
ſtudia ad delectationē quā ad ueritatē uidentur accō
modatiora.Qua re fides & grauitas & ſeueritas orato
ria minuit:his exornationibus freq̄nter collocatis: &
non mō tollitur auctoritas dicendi: ſed offendit quo
q; in eiuſmōi orone auditor propterea q̄d eſt in his le
pos & feſtiuitas:nō dignitas neq; pulchritudo. Qua
re q̄ ſunt ampla & pulchra diu placere poſſunt: quæ
lepida & concinna cito ſacietate afficiunt auriū ſenſū
faſtidioſiſſimū: Quo modo igit ſi crebro his generi
bus utēur puerili uidebimur elocutionē delectari. Ita
ſi raro īterſerēus has exornationes & ī cā tota uariæ di
ſpergerēus cōmode luībꝰ diſtīctis illuſtrabīus orōnē.

De Subiectione

ſVbiectio eſt cũ interrogaũs aduerſarios: aut q̃rimus ipſi q̃d ab illis: aut quid cõtra nos dici poſſit. Deĩde ſubiicius id q̃d oportet dici: ut q̃d nõ põt: aut nobis adiumto furtũ ſit: aut offu urũ ex cõtrario hoc mõ: q̃ro igitur nũ iſte tã pecunioſus ſit factus amplũ p̃rimoniũ relictũ ẽ? At patris bona uenierũt: Hæreditas aliqua obuenit. nõ põt dici: ſed & a neceſſariis oĩbus exhæredatus eſt. Premiũ aliq̃d ex lite aut iudicio cœpit: non mõ id non fecit: ſed ẽt inſuper ip̃e grãdi ſponſiõe iunctus ẽ. Ergo ſi his rõibus locupletatus ñ ẽ: cur oẽs uidetis: aut iſti domi naſcitur aurũ: aut unde nõ ẽ licitũ capit. Itẽ ſæpe iudices aĩaduerti multos aliqua ex honeſta re: quã ne inimici q̃dem criari poſſint ſibi p̃ſidiũ petere: quorum nihil põt aduerſarius facere. nã utrũ ad p̃ris eius uirtutẽ cõfugiet: at eũ uos iurati capite dãnaſtis. an ad ſuã antiquã reuertet̃ uitã alicubi hõeſte tractatã? Nã hic q̃dem ãte oculos ueſtros qũo uixerit ſcitis oẽs. An cognatos ſuos enũerabit: q̃bus uos cõueniat cõmoueri? at hi q̃dẽ nulli ſunt: amicos p̃ferret at nemo ẽ q̃ui ſibi nõ putat turpe iſtius amicũ nominari. Itẽ credo amicũ quẽ ĩnocentẽ putabas in iudiciũ adduxiſti? non: nã indẽnatũ necaſti. leges q̃ id facere p̃hibent ueritus es? at ne ſcriptas quidã iudicaſti cũ ipſæ te ueteris amiciciæ cõmoneret cõmotus es. at nihilomĩus: ſed ẽt ſtudioſius occidiſti. Quid cum tibi pueri ad pedẽ uolutarent̃? miſericordia cõmorus es: at eorũ patrẽ crudeliſſime ſepultura quoq; p̃hibuiſti. Multũ ĩeſt acrimõiæ & grauitatis in hac exornatõe: p̃pterea q̃d cũ q̃ſitum ẽ q̃d oporteat: ſubicitur id nõ eẽ factũ qua re facillime fit: ut exaugeatur indignitas negocii. Ex eodem gñe ut ad ñoſtrã quoq; perſonã referamus ſubiectionẽ ſic facimus: nã q̃d me facere conuenit: cum a tanta Gallorum multitudie circũſederet? an dimicarẽ? at cũ parua manu: tũ p̃diremus: locũ quoq; inimiciſſimũ hẽamus: neque erat quo uitã p̃ducerẽ: caſtra relinquerẽ? at obſidebamur: uitã militũ negligerẽ? at eos uidebar ea accepiſſe conditionẽ: ut eos quoad poſſem incolumes patriæ & p̃entibus cõſeruarẽ: hoſtiũ conditionẽ repudiarẽ? at ſalus antiq̃or ẽ militũ q̃ ĩpedimentorum. Eiuſmõi cõſequũt̃ idẽtidẽ ſubiectiones ut ex oĩbus oſtẽdi uideat̃ nihil potius quã q̃d factũ ſit faciundum fuiſſe.

ſVbiectio: hypoſfora. Quæro unde uult probare: un ũ furem per diuitias quas hẽt. Amipr. hoc eſt quod dixit ſupra quod cõtra nos dici poſſet. At prius bona uenerunt hoc eſt quod dicit ſubiicimus id quod oportet dici. Ex lite aut iudicio: potuiſſet enim diceř aduerſarius eum fuiſſe patronum cauſarum. Sponſione fideiuſſiõe ex aliqua re honeſta: quia multi ſunt accuſati qui licet per ſe nõ poſſint impetrare ueniam: tamen excuſantur per uirtutes aliquas ut per ali as perſõas dauni miſerere parentis. Præſidiũ uos iurati: iudices qui iuraſtis nil facturos contra iuſticiam. Item credo inimicum: ironicæ dicit: nam oſtẽdit eum occidiſſe indennatũ: cũ accuſare ipſum debuiſſet. Ne ſcriptas: iudicabas noſtras eẽ leges. Vt ad noſtram perſonam: præpoſuit in diffinitione hũc colorem fieri & interrogãdo alios & iterrogando noſmetipſos: hucuſque dixit ad ſecũdam & tertiam perſonam: nã oſtendit quomodo fiat a perſona prima. Quid me facere: concludit Scipio ducens exercitum ab Gallia romani a gallis ciſalpinis obſeſſus fuit: q̃obrem accuſatus romæ ſic ſe excuſabat. Antiquior: carior melior Eiuſmodi: ponit effectum grauitatis: quem & ſupra dixit. Identidem: ſimiliter & frequenter: eodem modo dicit Lauren. Valla: in hac ſicut in ſuperiore quæ fit ad ſecundam & tertiam perſonam.

Gradatio:

g Radatio eſt in qua nō ante ad conſeq̄ns u
bū deſcenditur: quā ad ſupius conſenſū e
hoc mō. Nam q̄ reliqua ſpes libertatis mā
ſi illis & qđlibet licet: & qđ licet poſſūt. & qđ poſſu
audent: & qđ audēt faciūt: & qđ faciūt uobis moleſt
nō eſt. Ita nō ſēſi hoc & nō ſuaſi neq; ſuaſi: neq; ipē
cere cœpi: & nō perfeci: & nō ꝓbaui. Itē affricano u
tutē induſtria. uirtus gloriā: gloria æmulos cōpau
ítē īperiū græciæ fuit penes atheniēſes: atheniēſiū p
titi ſūt ſparciatæ: ſparciatas ſuperauere thebāi: theb
nos macedōes uicerūt q ad īperiū græciæ breui tpr̄e a
iunxerūt Aſiā bello ſubactā. Hēt in ſe q̄ndam lepor
ſuperioris cuiuſq; crepra repetitio uerbi quæ propri
eſt huius exornationis

Diffinitio.

d Iffinitio ē q̄ rei alicuius proprias āplectit̄ p
teſtates breuiter & abſolute hoc mō. Mai
ſtas reip. ē ī qua cōtinet̄ dignitas & āplitud
cītatis. Itē iniuriæ ſunt q̄ aut pulſatione corpus aut c
uitio aures aut aliqua turpitudīe uitā cuiuſpiā uiolā
Itē nō ē iſta dilegētia ſed auaritia: eo qđ diligētia ē a
curata cōſeruatio ſuoꝝ. Auaritia iniuria appetitio al
orū. itē nō ē iſta fortitudo: ſed temeritas: propterea ꝙ
fortitudo ē cōtēptio laboris & periculi cū rōne utilita
tis & cōpenſatōe cōmodoꝝ: Temeritas eſt incōſidera
ta doloꝝ perpeſſiōe gladiatoria periculoꝝ ſuſceptio.
Hæc igitur cōmoda putatur exornatio qđ oēm rei cu
iuſpiā uim & potātem ita dilucide proponit & breui
ter explicat: ut neq; pluribus uerbis oportuiſſe dici ui
deatur: neq; lucidius potuiſſe dici putet̄.

Trāſitio

t Ranſitio uocatur q̄ cū oñdit breuiter qđ dic
tū ſit ꝓpoīt. itē breuiter qđ cōſeq̄tur hoc mō
Mō in pr̄iā cuiuſmōi fuerit hētis: nūc ī pen
tes qualis extiterit ꝯſiderate. itē mea in iſtū beneficia
cognoſcitis nūc qūo iſte mihi gratia retulerit accipite.
ꝓficit hæc aliquantulū exornatio ad duas res: nam &
qd dixerit commonet: & ad reliquū comparat audito
rem.

Correctio.

c Orrectio ē quæ tollit id qđ dictū ē: & ꝓ eo id
qđ magis idoneū uidet̄ reponit hoc pacto ꝙ
ſi iſte ſuos hoſpites rogaſſet īmo ueiſſet mō
hoc facile pfici poſſet itē nāq; poſtq̄ iſti uicerūt: atq;

g Radatio: climax q̄ ſignificat ſcalas. Qua ad ſupius aſcē ſū ſilitudo tracta a puero gradus aſcendētes: is. n. pp ībecillitatē in oī gradu ābos pedes ſiſtit priuſq̄ aſcendat cōſeq̄ntē qđ robuſtus nū faceret.
Quæ ſpes libertatis: exēplū in gn̄e iudiciali. Itē nō ſuaſi: exēplū in deliberatiuo & excuſat ſe unus orator cui aſcribebat̄ ignomia: ꝙ male ſuaſiſſet populo. Itē africano uirtutē: exēplū in demōſtratiuo.
Itē īperiū græciæ: pōit ordinē impii gr̄ci qđ ꝑtinet ad hiſtoriā lacædemonii & đclinatur ſpciata ſpciatæ. ciuitas lalacedmō. Adiūxerūt: ſi pp Alexādꝝ hēt ī ſe effectū ponit.

d Iffinitio: græce terminatio: d ffinitio ē q̄ declarat uniuſcuiuſq; rei eēntiā p eēntialia q̄ faciāt diffinitū differr̄ ab aliiſ rebus & hēt genus & drn̄tiā: ſed largo mō hic capit̄ & ſi accn̄talia br̄uiter ad neceſſaria tm̄
Abſolute: ut nihil deſit. Amplitudo ē honor cū dignitate dignitas uero ipē honor.
Nō ē diligētia: carpit ordinē ſollennē: in diuitiis cōpandis & hæc diffinitio hēt duplicē diffinitiōem. cū ſupiores ſint tm̄ ſimplices. Fortitudo carpit unū q ſe temere obiicit piculis. Hoc iō: ponit effectū.

t Rāſitio: methauteſis: & metaueſo trāſeo. Nō in pr̄iam: hoc trāſit de aliq̄ orōne. i qua accuſat unū de īpietate & erga pr̄iā & pētes. Bn̄ficia. uitupat q̄ndā de magnitudine: & ē in gn̄e demōſtratio: & tn̄ pōt uerſari in ōi gn̄e. Proficit aliq̄tulū: pp br̄uitatē ſuam nō ualde pōt ꝓficer̄ & tn̄ hēt duplicē effectū ad mēoriā dictoꝝ & attētionē futoꝝ ꝓmptū facit auditorē.

c Orrectio: qđ dictū ē: aut qa falſū ē & mīus efficax ꝙ ſi iſte ſubarguit negligētiā unius q facile poterat facere uoluntatem ſuam.

eo uícti ſunt: eã quõ uictoriã appellem quæ ui
ribus plus calãitatis q̃ boni dederit? O uirtutis
s inuidia q̃ bonos íſeq̃ris plæꝶq; atq; a deo íſe
ris. Cõmouet hoc gñe aíus auditoris: res. n. cõi
bo elata tm̃mõ dicta uidet: ea poſt ipſius orato
correctionẽ magis idonea fit ꝓnũciatõe: nõ igit
ius eſſet dicet aliqs ab initio: præſertim cũ ſcri
s ad optimũ & electiſſimũ uerbũ deuenir. ẽ cũ
eſt ſatius: ſi cõmutatiõ uerbi id erit demõſtatu
huiuſmõi rẽ eſſe: ut cũ eã cõi uerbo appellaris:
ius dixiſſe uidearis cũ ad electius uerbũ accedas
ſigniorẽ te facias: q̃ſi cõtinuo ueniſſes ad id uer
m nec rei nec uerbi gratia aĩaduerſa eſſet.

Occupatio.

O Ccupatio eſt cũ dicimus nos præterire aut
nũ ſcire aut nolle dicere id qđ tũc maxime
cimus hoc mõ: Nã de pueritia q̃dem tua quã tu
m intempantiæ addixiſti dicerẽus: ſi hoc tẽpuſ
oneũ putarẽ: nũc cõſulto reliquo. & illud præte
o qđ rei militaris te infreq̃ntem tradidiſti. De
de qđ feciſti ſatis íiuriaꝶ Labeoni: nihil ad hãc
ptinere puto: hoꝶ nihil dico: reuertor ad illud
e quo iudicatũ ẽ. Item non dico te ab ſociis pecu
ias accepiſſe non ſum in eo occupatus qđ ciuita
es regna domos omniũ depeculatus es: furta ra
pinas omnes tuas omitto. Hæc utiliſ ẽ exornatio:
i aut rem non pertineat aliis oñdere. occulte amo
uiſſe prodeſt. aut longum eſt. aut ignobile:: aut
planum non poteſt fieri: aut facile põt reprehẽdi.
ut utilius ſit occulte feciſſe ſuſpitionem quæ hu
uſmõi intendiſſe orationem quæ redarguatur.

Diſiunctio.

D Iſiunctio eſt cum eorũ de quibus dicimus:
aut utrũq; aut unũqđq; certo cõcluditur
uerbo ſic. Populus ro. Numantiam deleuit Char
thaginem ſuſtulit: Chorĩthum diſiecit. Fregellas
euertit: nihil numantinis uires corporis auxiliatæ
ſunt: nihil carthaginenſibus ſcientia rei militaris
adiumẽto fuit nihil corĩthiis erudita calliditas p̃ſi
dii tulit nihil frĩgellãis moꝶ & ſermõis ſocietas opi
tulata ẽ. Itẽ formæ dignitas aut morbo d̃florescit:

Adeo uicti ſunt: propter bella ci
uilia: ac ſi diceret q̃ fuit iniq̃ uicto
ria: uitupat aũt eũ q glориat ſe uiciſ
ſe ꝓpriũ ciuẽ. Cõmouet: effectus
eſt talis: qa ſi diceret tm̃ p̃mũ uoca
bulũ: auditor multotiẽs nõ adhibe
ret aurẽ: qa rem cõem diceret: ſed
ſi corrigit aíus auditoris excitatur.
Satius eſſet: mouet dubitationẽ.
Scribas: ſi dicat in cõi ſermõe ſæ
pe hõ dicit uocabula mĩus idõea:
q̃ poſtea corrigũt. Sed q facit orati
ones dẽret ponere uocabulũ effica
tius prio & nõ debile ut corrigat.
Nõ ſatius: eſt ꝓ cõtingit reſpon
det ad obiecta hoc mõ ſæpius con
tingit non eſſe utile p̃mo ſũere uer
bũ efficacius: qm̃ ſi incõmutandis
& corrigẽdis uocabulis talis ſentẽ
tia erit ut appellãdo pro mĩori uo
cabulo minus idoneũ uideat: tunc
ſic accede ad efficacius res in ſignis
uidebit. Verbi uocabuli. Rei ſniæ
O Ccupatio metania pẽitẽtia
Præterire: omitteret. Pueri
tia: hic color uidetur magis contra
ire ad genus demõſtratiuũ q̃ ad re
liqua gñа cõſulto: cũ deliberatione
in freq̃ntẽ fugientẽ a ſignis: & nun
q̃ pugna intereſt. Tradiderũt: uel
per litteras: uel accuſauerunt. In
iuriarũ ſatiſfeciſti. i. qđ damnatus
es & coactus ſatiſfacere labeoni ꝓ
íiuriis. Accepiſſe ipſis ſponte dan
tibus ac ſi dicat qui ſciuiſti te corrũ
pi pecuniis ad hoſtiũ uoluntatẽ.
Quæ ptinebat aliis oñdere qa poſ
ſet aliqs dicere q̃ aliẽa uitia carpat
nõ cõſtitutus accuſator per hũc co
lorem poterit dicere & ſe excuſare
qm̃ in eo fateat ſe dicere nolle. Si
longũ: ut breuiter dici oporteat.
Ignobĩle: d ctũ aut planũ q̃ oẽs ſci
ant: q̃ redarguit: q̃ poſſet redagui:
qa ſi quis accuſat uicia aliorũ aut
dicat tp̃ra aut lõga auditores poſ
ſent eũ rep̃hendere: ſed ſi breuiter
dicat & occulte nẽo ꝯtradicere põt
D Iſiunctio: dialiton uel diaze
ugma fit qñ plẽs clauſulæ di
uerſo uerbo cõcludunt ſine copla.
Vtrũq; ad duas clauſulas. Tm̃ unũ
qđq; ad plures. Numãtia: ciuitas
neapolis ĩ hyſpãia quã deleuit Sci
pio mĩor. Fregellis: cĩtas italiæ.
Erudita: pp uaſa & ornamẽta ſua.
Sermõis: qa utebãtur lingua latina

Hic utrunque in hoc exemplo ultimo: duæ tamen clauſulæ ſunt in ſequenti colore: ponit effectum.

c Oniunctio ſinzeugma a medio cũ uerbum interponitur. Adiunctio: prozeugma: ab anteriori uel poſteriori. Ad feſtiuitatem: effectum horum trium colorum. Ad breuitatem: coniunctio ſub qua intelligitur: & adiunctio: quia uno tantum uerbo ambæ concluduntur: ſed una a medio: altera a principio uel fine de ſimplici genere. Manat: quia de uno themate ſuum: unicuiq; dat uerbum: eſt diſiunctum ſi unum tantum in medio ẽ: eſt coniunctum: ſi unum tantum a principio uel a fine eſt adiũctum.

c Onduplicatio: anadiploſis.i.duplico. Amplificationis.i. coniunctionis ad indignationem. Hoſtes cõparat: quia concitauit ſeditionem in urbe. Non commotus: hoc in pluribus uerbis reprehendit crudelitatem filii in matrem. Audis contra catilinam.

i Nterp̃tatio ab interpræter. Iterans uerbũ: ſic facit cõduplicatio quod poſitum eſt.i.uocabulum ip̃m prius dictum.ſ dicendo idem per alia uerba ſicut Virg. Prodimur atque atque italis. Rempu. contra catilinam. Neceſſe eſt ponit effectum remoueturque: his ſtimulo quodam ĩpellitur.

c Ommutatio: a priore. Poſterior: Teren. Nolunt ubi tu uelis cupiunt ultro: quæ de illo dicunt. excuſat auarum accuſatum falſo. Item poema tahac: ubi uocare & glorioſa eſſe probat. Fieri: latenter tangit effectum commodi. tatem quandã afferre uidet̃

aut uetuſtate extinguitur. hic utrũq; & in ſupiore plo unãquãq; rem certo uerbo cõcludi uidemus.

Coniunctio.

c Oniũctio eſt cũ interpoſitione uerbi & ſupio partes orationis cõprehẽdunt̃: & inferiores h modo formæ dignitas aut morbo d̃floreſcit aut ue ſtate.

Adiunctio.

a Diunctio eſt cũ uerbũ quo res cõprehendit nõ interponĩus ſed aut p̃mũ aut poſtremũ c locãus. Primũ hoc pacto. defloreſcit formæ dignit aut morbo: aut uetuſtate. Poſtréo ſic aut morbo a uetuſtate formæ dignitas defloreſcit. ad uetuſtatẽ c iunctio eſt appoſita. Qua re rarius utẽur ea ne facie tem pariat: breuitatẽ parit cõiũctio. Qua re ſæpi adhibenda eſt: hæque tres exornatões de ſimplici g nere manant

Conduplicatio:

c Onduplicatio eſt cum rõne ãplificationis: au cõmiſerationis eiuſdem unius. aut pluriũ u borum iteratio hoc modo: Tumultus. C. Gracchi: t multus domeſticos & inteſtinos comparat: itẽ cõm tus non es: cum tibi pedes mater amplexaretur non commotus: itẽ nunc etiam audes in horum cõſpect uenire proditor patriæ: proditor inquã patriæ uenir audes in horum conſpectũ? Vehementer auditoren cõmouet eiuſdẽ reĩtegratio uerbi. & uulnus maius e ficit in contrario cauſæ: qua ſi aliquid telum ſæpiu: perueniat in eandẽ partẽ corporis.

Interprætatio.

i Nterp̃tatio eſt quæ nõ iterãs idẽ reintegrat uer bũ: ſed id cõmutat q̃d poſitũ eſt alio uerbo qd idẽ ualeat hoc mõ. Rẽp. radicitus euertiſti ciuitatẽ fũ ditus deieciſti: patrẽ nefariæ uerberaſti. parẽtĩ manus ſceleratæ intuliſti. neceſſe eſt eius qui audit animum cõmoueri: cũ grauitas p̃oris dicti renouat̃ interp̃tatõe uerboꝝ

Cõmutatio.

c OMMVTATIO EST CVM DVAE ſentẽ tiæ ĩter ſe diſcrepãtes ex trãſitione ita efferũt ut a p̃ore poſterior cõtraria p̃ori p̃ficiſcat̃ hoc mõ eſſe oportet ut uiuas nõ uiuer̃ ut edas. Item ea re poemata nõ facio: qa cuiuſmõi uolo non poſſum: cu iuſmodi poſſum nolo. Itẽ quæ de illo dicuntur dici

on poſſūt quæ dici poſſunt nō dicunť. itē poema lo
uēs pictura eſt tacitū pœma debet eſſe. itē ſi ſtultus
ea re taces nō tamē ſi taceſ ea re ſtultus es. Non pōt
ci q cōmode fiat cū cōtrarie ſētētiæ trāſlatōe quoq;
rba cōuertanť. Plura ſubiecimus exēpla ut quoniā
fficile eſt hoc genus exornatiōis inuētu dilucidū eſſe
cum bene eſſet intellectum facilius indicēdo inueni
ur. Permiſſo.

Ermiſſo eſt cū oſtēdemus ī dicēdo nos aliquā rem totā traderē & cōcederē alicuius uolūtati ſic uoniā omnibus rebus ſurreptis ſolū mihi ſuper eſt imus & corpus hæc ipſa de multis quæ mihi ſola re ta ſunt uobis & ueſtræ condono poteſtati. Vos me o pacto uobis uideť uitamini atq; abutamini. lice ſ ipune in me qdlibet ſtatuite: dicite atq; obtēpera . Hoc genus tametſi alias quoq; nōnūq̄ tractādum tamen ad miſericordiā cōmouēdā uehemētiſſime accōmodatum. Dubitatio.

Vbitatio eſt cū quærere uideatur orator utrum de duobus potius aut quid de pluribus potiſſi ī dicat hoc modo. Obfuit eo tēpore plurimū reip. ſulū: ſiue ſtultitiā: ſiue maliciā dicere oportet: ſiue rūq;. itē tu iſtud auſus es dicere hō oīum mortaliū ꝗro quoniā te digno moribus tuis appellem nomi !

Expeditio.

Xpedítio eſt cū rationibus cōpluribus enumera tis quibus aliqua res aut fieri aut nō fieri potue certe tollūtur una relinquitur quā nos intēdimus c modo. Neceſſe eſt cū cōſtet iſtū nr̄m fūdū fuiſſe ēdas te aut uacuū poſſediſſe: aut uſū tuum feciſſe emiſſe aut hæreditate tibi ueniſſe. Vacuū cū ego eſſē poſſidere nō potuiſti: tū etiā nūc uſu feciſſe nō tes. Emptio nulla profertur. hæreditate tibi me ui mea pecunia uenire nō potuit. Relinqtur ergo ut uī de meo fūdo deieceris. hæc exornatio plurimū iabit coniecturales argumentationes: ſed non erit iquam in pleriſque: ut cum uelimus ea poſſimus : nam facere id non poterimus: niſi nobis ipſa ne cii natura dabit facultatem.

Diſſolutio.

p Ermiſſio apheſis ſicut quoniā erat quidā qui propter nimiam calamitatē ſubiiciebat ſe poteſtati ali cui. Tametſi alias: ſicut ī captanda beniuolētia & attētione. & ut ſubiiciendo te alicui potentiā illius extollis.

d Vbitatio: homo mortaliū ſiue ſceleratiſſime maliciosiſſime: libidinoſiſſie. adeſt aūt effectus ſed poteſt eſſe talis quod ſeſtius facit ad genus demōſtratiuū: & eſt uehemēs ad commouendam indignationem.

e Xpeditio: nam de petico ſignificat expediui cæteræ tolluntſed per negationē dicimus eas ita enumerata fieri nō potuiſſe. Quod que intendimus: quā probare uolumus. Neceſſe ē uult aliqs ꝑbare unumquem piā poſſidere agrū alienū iniuſte Vacuum poſſediſſe: uacuas res poſſideri dicimus cum ea poſſidemus: quæ nullū prius poſſidētem habeant. Vnde eſt apud Tulliū de aliquibus populis uenerūt ī uacua. Aut uſu uel capio cœpiſſe: uſucapio diciť cū aliqs poſſidendo rem alienam propter longū tempus ꝓprium efficit nullo eam requirente. Me uiuo ex hoc apparet teſtamētū nō habere effectū donec uiuat teſtator. Pecunia ipſe fundus nā pecuniā dicimus rem poſſeſſam. Relinquiť reſtat ſupereſt gelatur.

c Oniecturales: argumētationes quale eſt hoc conſtat hūc eſſe occiſum aut ab inimicis: aut a latronibus: ſed nullū inimicum habebat nullius hic habitat latro ergo reſtat: ut a te uicino iterfectuſ ſit. Tanquā in plæriſq;: quia multi ſūt colores quos facere poſſumus cū uolumus ſicut ſententias membra: ſed hunc non poſſumus niſi rationabili ratiōe interueniēte: ut multa in alia enumerari poſſint.

d Iſſolutio eſt quæ cōiunctio nibus uerborū e m
dio ſublatis partibus ſeparatís effertur hoc m
gere morē parēti: pare cognatis: obſequere amicis: c
tēpera legibus itē deſcēde in integrā defēſionem. nc
q̀cquā recuſare. da ſeruos in quæſtiōes: ſtude uerū
uenire hoc genus & acrimoniā habet & uehementiſ
mū eſt & ad breuitatē accommodatū. Præciſi

p Ræciſio eſt cū dictis quibuſdā reliquū qđ cœ
tū eſt dici relinquit̃ inchoatū ſic. Mihi tecū pr
certatio nō eſt ideo quod populus romanus me: nol
dicere, ne cui forte arrogās uidear. te aūt ſæpe ignom
nia dignū putauit: itē tu iſtud nūc audes dicere q n
per alienæ domui nō auſi dicere: ne cū te digna dix
ro me indignū qppiā dixiſſe uidear hic atrocior tacit
ſuſpicio quam diſerta explanatio facta eſt.

Concluſio:

c Oncluſio eſt quæ breui argumētatōe ex his qu
ante dicta ſūt aut facta conficit quod neceſſari
cōſequat̃ hoc mō: quod ſi danais datū erat oraculi
nō poſſe capi troiā ſine philotetæ ſagittiſ hæ aūt nih
aliud fecerūt niſi Alexandrū pcuteret: hūc extinguer
id nimium fuit capi Troiā paridem.

r Eſtant etiā decē exornatiōes uerborum quas i
circo nō uage diſperſimus ſed a ſuperioribus ſ
perauimus: qđ oēs in uno genere poſitæ ſunt: nā eo
omnium hoc propriū eſt ut ab uſitata uerborum pc
teſtate recedatur atq; in aliam rationem cum quad
uenuſtate oratio conferatur. Nominatio grauis

d E quibus exornationibus nominatio eſt prim
quæ nos admouet: ut cui rei nomē aut nō ſit au
ſatis idoneum nō ſit eā noſmet idoneo uerbo nom
nemus aut imitatiōis aut ſignificationis cauſa. Imit
tionis hoc modo & maiores rudere: uagire & murm
rare & ſibilare appellauerūt ſignificādæ rei cā ſic poſ
q̄ iſtæ in rempu. fecit īpetū: fragor ciuitatis in prim
eſt auditus hoc genere raro eſt utēdū ne noui uerbi a
ſiduitas odiū pariat: ſed ſi cōmode qs ea utatur & r
ro nō modo nō offendet nouitate etiā exornabit or
ionem.

Pronominatio:

d Iſſolutio: uel diſſolutū Coniunctiōibus: ſicut ſūt que & ue etq; &. Separatis ptibus hoc ē quādo plureſ orōnes ponūtur ſine copula & differūt a diſiūcto: hoc qa ī diſiūcto nō cōſiderat̃ abſētia copulæ: ſed uerba qbuſ ſingula orō cōcludit̃: ſed in hoc nō ſolū copula ſed cōſiderat̃ abſētia. Gere morē: ſuadet filio: ut ſit obſeqoſus pr̄i. Deſcēde in te hortat̃ unū dānatū q erat dep̄hēſus noctu ambulare cū ſeruis ut ſi ſcit eē inſōtē dimitte examinari ſeruos.

p præciſio: fit cū aliq̄ dicimus impfecta orōne tacemus reliqua aut p īdignatione aut p cupiditatē: ſicut uirus. Quo mihi tecū: p cunctatio eſt unus q uitupat alterū in corona. Itē iſta uitupe rat unū q rep̄hendebat alios de ſtupro alienæ domi poſt mutilis ſtuprum uel furtum. Atrocior: tacendo maior mouet̃ īdignatō auditoribuſ ppter ſuſpiciōem q̄ ſi aperte omnia dicerentur.

c Oncluſio: ſimplaſma ex iis quæ dicta ſunt. ſ. ex maiore & ex minore ē tanquā ſyllogiſmus q conficit & cōcludit. Quod neceſſario tā ēt cōtra nō orō neceſſario. Philoctetæ ſagittis philoctetes ſocius herculis cuius iſtoriam tangit Virgil. parua philoctetæ ſubnixa petilia muro. Hæ nihil: hæc ē minor Alexandrū paridem

r Eſtant ēt decē: ſeparat hoc coloreſ a ſupradictis quoniā illi ſūt proprie dicti hi uero abuſiue p methaphoras. Vno genere quaſi ſub uno toto qđ eſt de īproprietate uocabulo℞ ſed hēt plures ſpēs a ptāte recedat̃. i. a ppria ſignificatōe p methahoras. Cū quadā uenuſtate nā cū una res pprie dicta turpiter dicat̃ non pprte p ſimilitudinem ornabit̃ ut ſi qſpiam fœlix floreſ̄ dicatur. Nominatio:
nomaſia. Nos monet diffinit eā ut non ſit penitus ut rudere aſinū & mugire boue̅ quæ uocabu
la aliquādo nō fuerit turpia quæ a ſono inuēta ſūt. Satis idoneū ex parte. n. erat: Sed nō rō ſuffi
ciēs ad exprimēdā ſignificatōem ut fragor p ppl̄i clamore. Et floridus iuuenis p rubicūda ſign

p Ronominatio eſt quæ ſicuti cognomīe quodā extrāeo demōſtrat id quod ſuo nomīe nō poſſūt appelarit. Vt ſi quis dū loqͭ de gracchis at nō aphricani nepotes inquit iſtiuſmodi fuerunt Item ſi quid de aduerſario dicat uidete nunc inqͭ iudices quēadmodum. Plagioſippus iſte tractarit hoc pacto nō inornate poterimus et in laudando & in lædēdo in corpore aut aīo aut extraneis rebus dicere ſicuti cognomē quod ꝓ certo nomine collocemus.

De nominatio.

d Enominatio eſt quæ a propinqs & finitimis rebus trahit oratiōem qua poſſit intelligi res quæ nō ſuo uocabulo ſit appellata. Iſta aut ab īuētore cōficitͬ: ut de tarpeio loquens eū capitoliū nominet. Aut ab inuēto ut ſi qs pro libro uinū ꝓcerͤ re frugē appellet. Aut ab inſtrumēto dnūm: ut ſi qs macedonas appellarit hoc mō non tamē cito ſariſſæ græcia potitæ ſūt aut idē gallos ſignificās dicat: nec tamē facile ex italia armatura tranſalpiam depulſa eſt. Aut id qđ fit ab eo q facit: ut ſi quis cū bello uelit oſtēdere aliquiā quēpiā facile dicat. mars iſtud neceſſario te facere coegit: aut ſi quod facit ab eo quod fit ut cum deſidioſā artē dicemus quia deſidioſos facit: & friguſ pigrū quia pigroſ facit ab eo quod cōtinet id quod cōtinetͬ hoc mō denominabitur. Armis. Italia nō pōt uinci nec Græcia diſciplinis. nā hic ꝓ græcis & italis quæ cōtinēt notata ſūt. Ab eo quod cōtinetur id quod cōtinet ut ſi quis aurū uel argentū aut ebur nominet cum diuitias uelit nominare harū omniū denominatōnū magiſ in præcipiēdo diuiſio quā inqrendo difficilis inuētio eſt ideo quod plena cōſuetudo ē nō modo pœtarū & oratorū: ſed etiā quotidiani ſermonis huiuſmodi denominationum.

Circuitio.

c Ircuitio eſt oratio rē ſimplicē aſſumptā circūſcribens elocutiōe hoc pacto. Scipionis ꝓuidentia Carthaginis opes fregit: nā hic niſi ornādi ratio quædā eſſet habita: Scipio potuit & carthago ſimpliciter appellari.

Tranſgreſſio:

ficādæ i ſignis dicēdæ & exprimēdæ. Odiū pariat: docet .n. octauiāus ut ait ſuetonius uitāda eē noua uocabula ſicut ſcopuli nauigātibus quod cōtra faciūt græci in qbus noua uocabula ſūt itelligibiliora

p R onominatio: antonomaſia hoc eſt nomē ꝓ noie. Suo nomine nō pōt uel pp neceſſitatē uel ꝓpter turpitudinem aliquā nōne africani nepotes cū nomē græcorū eſſet inuiſū nepotes Scipionis maioris appellauit: quia eius filia corneliorū mater fuit græcorū legitͬ & in fabulis cū aīalia oīa cōgregaretͬ & qſqꝫ nomē ſuum daret noluiſſe ſed dicere nullū ſed eq nepotē qđ ꝓpria uoluntate dictus ſit. Plagioſis me retractauit uolēs nominare ſuū aduerſariū nō nomē ꝓpriū dixit ſed tanquā cognomē appellauit plagioſū ſignificat .n. illū q ſuauitate uerborū retrahit iuuenes uel alios a uirtute ꝓpoſita ut i aliteris ad rē militarē aduerterͤ a græco ſic obliquū. Laudādo & lęgēdo: ergo demōſtratio conue.it gener: illa ſuperius fit magis ad neceſſitatē cū uocabulū idoneū nō inuenitͬ: hoc uero ad laudem uel uituperatōnē laudādo: ut ecce philoſophus uituperādo ut ecce tau rus. In corpore adeſt in aīo adeſt philoſophus. Extraneis rebus: ecce ditiſſimus.

d Enōiatō: ꝑ anomaſia i hoc colore ponitͬ nolim ꝓ nolo ſed hic eſt alia affinitas & ꝓpinquitas i ſuperioribus: Nā de tardeio quæ eſt de mōte tarpeio. Capitoliū nominet ſi quis uolēs dicere tarpeiū mōtē dicat capitoliū: quia in eo iunctū eſt caput cū fūdamēta acris effoderentͬ. Pro miniſtro domini ponēdo tela macedonū ꝓ ipſis macedonibus utentͬ: quæ dicitur ſariſſe pila romana geſſa gallica uero ſūt: Gærciæ potitū: cōſtat enim alexādrū ſuperaſſe græciam in ꝑcipiēdo: i dādis regulis nullus eni labor ē inueniēdis. ſed i oſtēdēdo quæ ɔtineāt & q̄ cōtineantͬ aut q̄ faciāt & q̄ fiāt & ſic đ rliqs

Ircuitio: ꝑiphraſis. Circūſcribens elocutione diffiniens per plura uerba ornata in qua re interrogatus zeno reſpōdit differre hāc artē a dialectica ꝙ illa eſſet ut pugnus hæc uero ut manus extēſa. Niſi eēt ornatus: uͬ hic tāge

re effectum:quod ornamentum maximum affert ad attentionem.
t Rangreſſio:metauoli. Quæ pturbat ordinē:contra rationem grammaticā: quæ iubet ut
nominatiuus anteponatur uerbū in medio & reliqna poſtponātur:fit autē tranſgreſſio ut ī
uno uerbo tamē ponēdo prepoſitiōem poſt ut maria circū:& quāobrē. Aut in tota cōſtructiōe:
ut tuā rogabimus humanitatē. Peruerſiōe:ut q̄ de re. Traiectiōe:ut in tota cōſtructiōe. Ad cō
tinuaciones ppl̄i dixit propter tria genera quēdā numerū pedū & ad cōſonantia ſ.cut. Arma uirū
que cano:male enī ſonaret arma
ſuirū cano.

Vperlatio:hypetbole:ſup ue
ritatē nō dicit ueritatē pp mē
datū quia eſſet cōtra officiū orato
ris niſi eſſet cā ſuadendi aliquē cū
utilitate ciuitatis ſed dixit ſuperās
quaſi augēs eā uel minuēs dicendo
O danaū forriſſime gētis. Titide
nō.n.erat fortior Acchille: ſed di
xit ad laudē ænæ cū quo pugnauit
quāquam ſubtilius intelligi poſ
ſit innatū uelle eū ſignificare uald̄
fortē adauxit ueritatē nō eā nega
uit. Ad occaſū metiemur hoc fal
ſū eſt qa ut inqt Tullius ī ſōno Sci
pionis cū qdā romani ſupra cauca
ſū mōtē aſtitiſſēt:& interogati qui
eſſent reſpōdiſſe ſe eſſe romancs
ualde mirati ſūt romanū uiciū. A
ſimilitudine:p tā & quā. Ab eq̄li
cōparatiōe a præſentia:p magis &
minus. Corpore niueū candorē
de Cæſare dicit intra urbem cū co
piis reuertēti cuius ore uerſus Ho
meri de neſtore quē ēt poſuit ī Ca
tone maiore effectū aūt miſcuit cū
diffinitiōe qa fit augēdi minuendi
ue cauſa.

i Ntellectus:ſynedoche:pua d̄
parte ponēdo ptē ꝓ toto ſicut lepi
dum caput. Te tibie:uxor rep̄hē
dit maritum ſe repudiātem. Cō
mouebāt:in memoriā reducebant
Ab uno plera ponēdo ſingularē
ꝓ plurari:ut Vir. Vteroq̄ armato
milite cōplēt. Pœno fuit hyſpa
nus auxilio.i.hyſpanū fauerunt hā
nibali in italiā traiicienti. Trāſal
pinus galli. Togatus romani.
A pluribus:pluralem pro ſingu
lari. Pulmo græci a flatu puos:
nos uero a pulſando qa ſi a pulſu
ceſſaret & uita deficeret. Græcia
feſtiuitatis:ponit effectum:nā po
nēdo hyſpanos ꝓ hyſpanis hēt fe
ſtiuitatem hic grauitatis dicendo
pectora pro pectus & pulmonib9
pro pulmone.

t Ranſgreſſio eſt quæ uerborū pturbat ordinē
traiectiōe aut peruerſione. Peruerſiōe ſic:hoc
uobis arbitror deos immortales dediſſe pietate pro
ur̄a. Traiectione hoc modo inſtabilis in iſtū plu
rimū fortuna ualuit:oēs īuidioſe eripuit tibi bene
uiuēdi caſus facultates huiuſmodi traiectō quæ rē
nō reddit obſcurā multū ꝓderit ad cōtinuatones
de quibus ante dictū eſt:ī qbus oportet uerba ſint
ad pœticū quēdā extructa numerū aut perfecte &
perpolutiſſime poſſint eſſe abſolutæ. Superlatio

ſ Superlatio eſt oratio ſuperās ueritatem alicu
ius augēdi minuēdiue cauſa. hæc ſumit̄ ſepa
ratim aut cū cōparatōe. Separatim ſic:quod ſi cō
cordiā retinebitis in ciuitate imperii magnitudinē
ſolis ortu atq; occaſu metiemur, cū cōparatiōe aut
a ſimilitudine:aut a præſtātia ſuperlatio ſumitur
A ſimilitudine ſic corpore niueum cādorē aſpectu
igneū ardorē aſſequebatur. A præſtantia hoc mō
cuius ore melle dulcior ſermo profluebat: ex eodē
genere hæc eſt tantus erat in armiſ ſplēdor:ut ſoliſ
fulgor obſcurior uiderent̄. Intellectus.

i Ntellectus eſt cū res tota parua de parte co
gnoſcitur aut de toto pars. de parte totū ſic in
telligitur:nō ille te nuptiales tibiæ eius matrimōii
cōmouebāt: nā hic omnis ſāctimonia nuptiarum
uno ſigno tibiarū intelligitur:de toto ps:ut ſi quiſ
ei ueſtitū aut ornatū ſūptuoſū oſtēdet: dicat oſtē
tas mihi diuitias & locupletes copias iactas. Ab
uno plura hoc mō. Pœno fuit hiſpanus auxilio fu
it immanis ille rranſlapīus. in Italia quēq; ſēſit nō
nemo togatus idē: Vnū a pluribus ſic intelligitur
atrox calamitas pectora mœrone pulſabat. itaq;
anelans ex imis pulmonibus præ cura ſpiritus du
cebatur:nā in ſuperioribus plures hiſpani & galli
& togati & hic unum pectus & unus pulmo in
telligitur & erit illc diminutus numerus feſti
uitatis adiunctus grauitatis gratia. Abuſio.

Buſio eſt quæ uerbo ſimili & ꝓpinquo pro certo & ꝓprio abutitur hoc mō: Vires homi s breues ſūt aut parua ſtatura aut lōgum ī hoīe ſiliū: aut oratio magna aut uti pauco ſermone: hic facile eſt intellectu finitima uerba rerū diſſi iliū ratione abuſionis eſſe traducta.

Tranſlatio.

Ranſlatio eſt cū uerbum in quandam rē trāſ fertur ex alia re: quod propter ſimilitudinē te uidetur poſſe transferri. ea igitur ſumitur rei te oculos ponēdæ cauſa ſic. Hic Italiam tumul s expergefecit terrore ſubito breuitatis cauſa ſic. ens aduentus exercitus ſubito ciuitatem extixit bſcenitatis uitandæ cauſa ſic: cuius mater quoti anis nuptiis delectatur. Augendi cauſa ſic: nulli urbis calamitas iſtius explerī inimicitias: & nefa crudelitatē ſaturare potuit. Minuēdi cauſa ſic: agno ſe predicat auxilio fuiſſe: quia paululum rebus facillimis aſpirauit. Ornandi cauſa ſic: ali uādo populi romani uires quæ malicia nocentū aruerāt uirtute optimarum reuireſcent. Trāſla onem dicunt pudentem eſſe oportere ut cum ra one in conſimilem rem tranſeat: ne ſine delectu mere & cupide uideatur in diſſimilem tranſcuriſ .

Permutatio.

Ermutatio eſt oratio aliud uerbis: aliud ſen tentia demonſtrans ea diuiditur in tres par s ſimilitudinem argumētum & cōtrariū. Per ſi ilitudinem ſumitur cū tranſlatiōes una aut plu s frequenter ponuntur a ſimili oratiōe ducte ſic ā cū canes funguntur officiis lupporū cuinā præ dio pecuaria credemus. Per argumentum tracta r cum a perſona aut a loco aut a re aliqua ſimili udo augendi aut minuendi cauſa ducitur ut ſi qs uſum gracchum numitorem obſoletum dicat. x contrario ducitur ſic: ut ſi quis hominem pro igum & luxirioſum illudens parcum & diligentē ppellet. Et ī hoc poſtremo qđ ex ꝯtrario ſumitur ꝫ illo primo quod a ſimilitudine ducitꝰ p trāſlatio ıē argumēto poterimus uti p ſimilitudinē ſic qđ it hic rex Atqꝫ agamēnō noſter ſine ut crudelitas

Buſio: chathachriſis ſiē abu tor. Pro certo. i. ponere cer tū p proquinquo: & ꝓprio p con ſimili aut pua ſtatura hæc ſimilitu dinē hēnt maximā: ſed ꝓprie đbu it dicere pue uires & breuis ſtatura in qua re uideť poni quātitas conti nua p diſcreta quæ licet ſe contine at: tamē diuidi poteſt: quātitas pro alia quantitate.

Ranſlatio: ꝓ pter ſimilitudinē uideť poſ ſe trāſferri: puta dicimus iniuſtam cauſā in me & aquas ſōno ſopitas & nix albet: ſicut homo ſenex tre mulus expergefacit ſicut. n. dormi ens ualde qeſcit ſupueniētibus gal lis in furorē ſuſcitata eſt extinxit re mouit lucē & ſplēdorem quotidia nis nuptiis honeſtis. n. uerbis meř tricē eā uocat ſicut q dicit tua ma xime delectat uxor nouo agricola expleri & ſaturare habēt quādam ciuitatē & ptinet ad famelicū. Aſ pirauit fauit tractū eſt ab his q fla bello uentillanť. Errandi cā: quæ ſepiſſime fit: prudētē nō obſcura: quæ in expoſitiōe alterius uocabu li nō egeat uel rata uel quæ ſit pro prie accommodata.

Ermutatio: antilogia uel al legoria p ſimilitudinē tan quā methaphorā ſicut hæc eſt ma le ſe res hēt quando paſtor come dit canes. Tū eas res: erat qdā q nō audebat aperte inuehi cōtra ty rānū p argumētū. ſ. qđ fit cauſa ap probatiōis numitorē obſoletū di cat augēdi cā hoc fit: nā fuit Numi tor frater Amulii: q in exilio miſe rimus fuit unde uolēs qdā ſignifi care Druſū fetidū & incultū dicet: uideo numitorē. nā Obſoletus ſignificat ſpurcus ſquallidus ex cō trario ſicut uidere hominē uulpē dicas & in hoc poſtremo facit li mitatiōem ī iſtis tribus ptibus: qa cōtrarium & ſimilitudo poſſunt ambæ dici p contrarium argumē tum non tam a ſimili quam a con trario dicit poſt Agamennon ue ſter irridet Pompeiū qui cum poſ et facere pacem cum Cæſare no luit: ſed pertinax uoluit imperare diu pro certibus romanorū ſicut Agamennon.

Vel atreus:hic ſimulata amicitia
cū frē thieſte dedit ei filiū comedē
dū. Hyppolitus īuitatus a nouer
ca ad ſtuprū nō conſenſit unde ex-
pulſus a patre incitāte nouerca dū
ipſe mare ambularet incurrus di-
ſtractus eſt ab equis ipſa res mouet
quia p̄miſit ſupra duplices coloreſ
uerborū.ſ.& ſententiarum.
d Iſtributio:hic eſt primus co
lor ſn̄iarū dianomi græce ī
plures res aut pſonas oīa.n.preter
hominē noīa rerum ſotiant̄:fit aūt
quādo probat̄ aliquod negocium
per allegationē multarū rerū: aut
pſonaꝝ qbus ſingulis ſuū attribua
tur offm̄:q ur̄m iudices p hoc con
cedit̄ uerſari ī genere iudiciali hūc
catilinā q parentes habetis:ac ſi di
cat ſtatuite & facite grauē pœnam
quæ ſit exēplo malos puniri ſoler̄
conſeq uolūtatē.ſ.in gubernando
officia ſua ſicut placet ſenatui deli-
gere & pbare hoc eſt officiū popu
li eſt cōprobare p ſuffragia id qđ
ſenatus cōtulit in bonos uiros: nā
cū eligeret̄ aliqs magiſtratus ſn̄ia
populi cōfirmabat: quæ ſciant.
Per rationes aut audiant̄: nō quæ
ipſi opinant̄:quæſtoris iudicis ma
leficioꝝ unūquēqꝫ.ſ.accuſatorē ut
tantū accuſet defēſorē ut defendat
teſtē:ut cōfirmet quare ī cauſis hic
nō ptinet ad colorē:ſed eſt cōclu-
ſio illius orōnis ex qua hoc tractū
eſt. Coniectura pſequi:ut ſi teſtis
diceret ego arbitror iſta eē ſed cer
tū neſcio. Ius miſcebis:ac ſi dice-
ret:accuſatori licet dicere p ɔiectu-
ras qcqd uelit ſed teſti minime in-
certa debet dicere :ſed ſi id patieriſ
ius utriuſqꝫ miſcebis. Cōfirmabis
ſinēdo.n.teſtē p cōiecturas dicere
oſtēdis te cōſētire uolūtati teſtis :q
cupide nō uere loqtur. Duplicē
defēſionē:qa oportebit cōfirmare
id quod incerte dixit teſtis & cōfu
tare accuſatorē. Cuiqꝫ tribuēs of
ficiū in hoc uenat̄ ſignificatōem di
ſtributionis.
l Icentia: παρρησία q̄ſi auctori
tas quædā rep̄hēdi. Iure auctori-
tate nr̄a. Diligūt: ſicut maledice
re de maledicētibus apud patronū
de filiis apud patrē. Miramini q
rites hæc orō hēbat̄ apud pplm̄ de
liberātē de electione tribuni poſt

eſt atreus potius? Ex ɔtrario:ſi quēpiā q̄ patrē
berauerit æneā uocemus:intēperātē & adulteru
Hyppolitū nominemus. Hæc ſūt quæ dicēda u
bantur & uerborū exornationibus:nunc res ip
monet ut deinceps ad ſententiarum exornation
tranſeamus. Diſtributio.

d Iſtributio eſt cū ī plures res aut perſonas
gocia certa quædā diſpertiunt̄ hoc modo. Qui
ſtrū iudices nomē ſenatus diligit:hūc oderit ne
ſe eſt. petulātiſſime enim ſemper iſte oppug
uit ſēatū:qui equeſtrem locū ſplēdidiſimū cup
eſſe in ciuitates:is oportet iſtum maximas pœn
dediſſe uelit:ne iſte ſua turpitudine ordini ho
ſtiſſimo maculæ atqꝫ dedecori ſit:qui parentes h
betis oſtendite iſtius ſupplicio uobis homines i
pios non placere:quibus liberi ſunt ſtatuite exe
plum quātæ pœne in ciuitate ſint hominibus h
iuſmodi cōparatæ. Item ſenatuſ officiū eſt cōſili
ciuitatem iuuare magiſtratus officium eſt opere
diligentia cōſequi uoluntatem ſenatus populi
ficium eſt res optimas & homines idoneos ma
me ſuis ſententiiſ diligere & probare accuſator
officium eſt inferre crimina. Defenſoris diluere &
propulſare. teſtis eſt dicere quæ ſciat aut audier
quæſitoris eſt unum quenque horum in offici
ſuo continere. quare. L. Craſſi ſi in cauſis teſten
præterquam quod ſciat aut audierit argumentar
& coniectura proſequi patiaris eius accuſatoris ci
iure teſtimonii commiſcebis teſtis improbi cupid
tatem confirmabis reo duplicem defenſionem p
rabis. Eſt hæc exornatio copioſa cōprehendit en
breui multa ſuum cuique tribuens officium & ſ
parat & res diuidit plures. Licentia

l Icentia eſt cum apud eos quos aut uereri au
metuere debemus:tamen aliquid pro iure no
ſtro dicimus quod eos minime offendāt aut quos
hi diligūt cū in aliquo errato uere reprehēdi poſſe
uideat̄:hoc mō miramini qrites quod ab oībꝯ ur̄e
ratōes deſerant̄ qđ cām ur̄am nēo ſuſcipiat: qđ ſe
nēo ur̄i defēſorē pfiteat̄:id tribuite ur̄æ culpe: deſi
nite iſtđ mirari qđ.n. ē quare nō oīs iſta rē fugere
ac uitar̄ debeat? Recordamini quos habueritis đfē

ſoreſ ſtudia eoꝝ uobiſ ãte oculoſ ꝓpõite d̄ind̄ omniũ
exitus conſidera te:tum uobis ueniat in mentẽ ut uere
dicam negligentia ur̃a ſiue ignauia potius illos oẽs an
te oculos ur̃oſ trucidatos eẽ inimicos eorũ ur̃is ſuffra
giis in ampliſſimũ locũ pueniſſe . Itẽ nã qd fuit iudi
ces quare in ſentẽtiis ferũdis dubitaueritis:aut iſtũ ho
minẽ nefariũ ampliaueritis? nõ aptiſſimæ res erant cri
mĩ datæ? nõ oẽs hæ teſtibus cõprobare? non contra te
nuiter & nugatoriæ reſponſũ? hic uos ueriti eſtis ſi pri
mo eũ cetu cõdemnaſſetis ne crudeles exiſtimaremini
dũ eam uitaſtis uituperationẽ quæ longe a uobis abe
rat:eam inueniſtis ut timidi atq; ignaui putaremini .
maximas & priuatas & publicas calamitates accepiſtis
cum etiam mniores ĩpendere uideantur ſedetis & oſci
tamini . Nocte lucem luce noctem expectatis aliquid
quottidie acerbi atque incommodi nunciatur :& eum
cuius opera hæc nobis accidunt : Vos remoramini di
uitius & alitis atq; reipublicæ perniciem retinetis quo
ad poteſtis in ciuitate. Eiuſmodi licentia ſi nimiũ uide
bitur acrimõiæ hẽre multis mitigatiõibus lenietur: nã
cõtinuo aliqd huiuſmõi licebit inferre. Hic ego uirtu
tem ueſtrã quæro:ſapientiã deſidero:ueterẽ conſuetu
dinẽ requiro:ut qđ erit cõmotũ licentia : mitigetur id
laude:ut altera res ab iracũdia & moleſtia remoueat :
altera res ab errato detereat . Hæc res ſicut in amicicia
ita in dicendo ſi loco fit maxime facit : ut & illi qui au
dient a culpa abſint : & nos qui dicimus amici eorum
& ueritatis eſſe uideamur. Eſt autem quoddam genus
licẽtiæ in dicundo qđ aſtuta cõpatõe cõpat. cũ aut ita
obiurgãus eos q audiũt quõ ipſi ſe cupiũt obiurgari :
aut id qđ ſcimus facile oẽs auditores:dicĩus nos timeř
quõ accipiãt : ſed tñ ueritate cõmoueri ut nihil ſecius
dicãus hoꝝ ãboꝝ gñum exẽpla dicẽus : Prioris huiuſ
mõi nimiũ. Quirites aĩs eſtis ſimplicibꝫ & mãſuetis .
nimiũ creditis unicuiq;. exiſtĩatis unũquẽq; eniti ut p
ficiat q̃ uobis pollicitus ſit:erratis & fruſtra falſa ſæpe
iãdiu detinemĩ ſtultitia ur̃a : q̃a qđ erat in ur̃a potãte
ab aliis petere:quã ipi ſũeř maluiſtis:Poſterioris licen
tiæ hoc erit exẽplum: mihi iudiceſ fuit amicicia cũ iſto
ſed iſta amicicia tam& ſi uereor quõ accepturi ſitis:tñ
dicã uos me ꝑuaſtis:qd ita ? qa ut uobis eẽm ꝓbatus
eũ q̃ uos opugnabat inimicũ q̃ amicũ hr̃e malui ergo

mortẽ græcoꝝ ĩ qua unus ar
guit eos ꝙ occiderit græcos:
qa nemo nõ uult eẽ tribunus:
Exitus : quõ bene tractatis
eos ꝓ defenſoribus ur̃is:qa oc
cidiſtis eos. Inimicos eorũ .ſ
cõſules prætores. Item nam
dicit cõtra catilinã quem oc
cidere romani auſi nõ ſunt ꝓ
pter metũ cũ p̃mũ ſe ad excu
ſandũ in ſenatũ ueniſſet: & eſt
in gñe iudiciali . Nugatorie
falſis rõnibus. Primo cetu :
cũ primũ ueniſſet in cetũ. Ali
quid acerbi.ſ. ꝙ augetur exer
citus catilinæ. Mitigatiõibꝫ:
lenieř tanq̃ uulnus ex oleo ſo
let. Hic uirtutẽ:hic cõiungi đ
bet cum exẽplo ſupiore tanq̃
medicamen poſitæ reprehen
ſiõis. Veterẽ cõſuetudinem:
haꝝ reꝝ cõmemoratõem ãi
mus mitigatur ãuditoꝝ. Alte
ra res ab ira.ſ. mitigatõ: & pri
mo reſpondet ſecũdo . Altá
ab errato.ſ. ipſa reſpõſio. Si
cut in amicicia: cũ.n. amicicia
ſit inuẽta ad qetẽ amicoꝝ : ra
ro dẽt hẽre reprehenſionẽ.ſ. ſi
hẽt ſuauis eẽ debeat : & ẽ ſoli
tudo effectus ipius licẽtiæ qa
ſicut ãicũ quo dãmõ r̃phẽdius
ut bono & ueritatis cã dicere
uiderius & ĩ licẽtia ſeruař đbe
mus. Eſt aũt qđdam gẽus hæc
ẽ ſecũda ſpẽſ licẽtiæ q̃ ĩ duas
diuidit ꝑticł'as: cũ ſingulis exẽ
plis quõ ſe uult obiurgari ĩ q̃
rephẽſiõe aĩns eoꝝ nõ offen
ditur. Secius dicãus : dicẽus
nos nõ mĩus đuiatoris a uirtu
te, licet dubitãus quõ ipſi uer
ba accepturi ſint. Nimiũ qri
tes: reſpõdet populus mĩme
liberalitatis:- Stultitia ueſtra:
ſtultitia eſt ruditas naturæ cõ
traria aſtutiæ & malitiæ . Mi
hi cũ iſto:arguit romãos ĩgra
titudis ꝙ dũ ipẽ fauet ſenatui
ꝓdidit amiciciã. M . anto. cu
ius erat amicus .

Hæc exornatio epilogat per enumeratioñe. Acrimoniá: q̃tum ad primum genus licẽtiæ. Laude & ſimulatione: ad ſecunda gñ̃a poſita.

Iminutio ineſſe nobis: ut illud ſi quid ẽ in me igenii. Quos defen: ſicut in Archia poeta. Matura tangit tria bonorũ gñ̃a induſtria ſic ſciẽtia doctrina. Pro iure meo excuſat ſe Cice. cõtra gracchos: qui dicebãt eum ignarum militiæ: Tenerẽ: ſcirem nunc. ſ. cum dicimus: non in poſtremis. Igitur utrũ: defẽdit q̃ndam damnatũ furti: & eſt exemplũ bonorũ fortunæ. Leuiſſimũ hic ẽ diminutio. Proferũdis laude.

Eſcriptio

d fit autem quãdo ponimus ante oculos q̃ futura ſint: ſi qcq̃ deliberamus. Dilucidam: q̃ ante oculos poni uideatur. Grauitate ſermonis. ſ. ſñiarũ. Quod ſi iſtũ: dicit cõtra uerrẽ quem iudices accuſatũ ĩpunẽ dimittebãt oſtendens mala futura & eſt in gñ̃e iudiciali per commutationẽ indignationis. Sic ex caucaleo: hac ſimilitudine ſeruatur grauitas: & expreſſa rei ſimilitudo. Acuens dentes. detrahendo. ſ & a mordendo. Depeculãs: ſpolians uelut quodam ſacrũ. Quare uidete: hoc non eſt d̃ colore: ſed concluſio. Nã ſi iſtum. reuertitur ad colorẽ. Item nam ſi: de hoc orat pro filio quodã accuſato: quem iudices punire uolebant: & ẽ amplificatio per commotionem miſericordiæ.

hæc exornatõ cui licẽtiæ nomẽ ẽ ſicuti demonſtrauĩus duplici rõne tractabit̃ acrimõia q̃ ſi nimiũ fuerit aſpa mitigabit̃ laude & a ſimilitudĩe de qua ſupius dixĩus: quæ non indiget mitigationis: ꝑpterea qd̃ imitat̃ licẽtiam & ſua ſponte ad animũ auditoris ſe accõmodat.

Diminutio.

d Imĩutio ẽ cũ aliqd eẽ in nobis aut in his quos defẽdĩus: aut natura: aut fortũa: aut ĩduſtria dicemus egregiũ qd̃ ne qua ſignificet̃ arrogãs oſtentatio. diminuitur & attenuatur orõne hoc mõ: Nã hoc ꝓ meo iure iudices dico me labore & induſtria curaſſe ut diſciplinã militarẽ nõ in poſtremis tenerem. Hic ſiqs dixiſſet ut optĩe tenerẽ tã & ſi uere dixiſſet tñ̃ arrogãs uiſus eſſet: nunc & ad ĩuidiã uitandã & ad laudem compandam ſatis dictũ eſt. Item igitur utrum auariciæ cã aut egeſtatis acceſſit ad maleficiũ auariciæ at largiſſĩus fuit in amicos qd̃ ſignũ liberalitatis eſt: q̃ contraria auariciæ ẽ. egeſtatis at huic quidẽ pater nolo nimiũ dicere non tenuiſſimum pr̃imontum reliquit. Hic quoq; uitatum ẽ ne magnũ aut maximũ diceret̃. hoc igitur in nr̃is: aut eorũ quos defẽdemus egregiis cõmodis ꝓferundis obſeruabĩus. Nã & eiuſmõi reſ & inuidiam contrahunt in uita et odiũ in oratiõe ſi conſiderate tractes. Qua re quẽadmodũ rõne in uiuendo fugitur ĩuidia ſic in dicendo conſilio utatur odium.

Deſcriptio.

d Eſcriptio nominatur quæ rerũ conſeq̃ntium continet perſpicuã & dilucidã cũ grauitate expoſitionẽ hoc mõ. qd̃ ſi iſtum iudices ueſtris ſententiis liberaueritis. ſtatim ſicut e cauea leo miſus aut aliqua teterrima belua ſoluta ex catenis uolutabit & uagabitur in foro acuens multos dentes: in cuiuſq; fortunas in oẽs amicos atq; inimicos notos atq; ĩgnotos incurſans: aliorũ famã depeculãs: aliorũ caput oppugnans: aliorũ domum ac oẽm familã perfringens: remp. funditus labefactens: qua re iudices eiicite eum de ciuitate: liberate oẽs formidine: uobis deniq; ipſis conſulite: nam ſi iſtum impunitũ dimiſeritis: in uos metipſos: mihi credite: feram & truculentã beſtiã iudices immiſeritis. Itẽ ſi de hoc iudices grauem ſententiam tuleritis: uno iudcio ſimul multos uigilaueritis.

grandis natu parens cuius ſpes ſenectutis oīs in huius
.doleſcentia poſita eſt:quare uelit in uita manere nõ
hébit.filii pui puati pr̃is auxilio ludibrio & deſpectui
pr̃nis inimicus erũt oppoſiti. tota domus huius indi
gna cõcidet calamitate inimici ſtatim ſãguinolẽta pal
na crudeliſſima uictoria potiti inſultabũt:in hoꝝ mi
erias & ſupbire ſimul & uerbis inuehunť:Itẽ nam ne
nĩem ur̃m fugit q̀rites capta urbe q̃ miſeriæ conſequi
oleãt:arma q cõtra tulerũt:ſtatim crudeliſſime truci
lãtur .cæteri qui poſſũt per ætatẽ & uires laborẽ ferre:
apiũtur in ſeruitutẽ.qui nõ poſſũt uita puantur uno
leniq; atq; eodẽ tpe domus hoſtili flagrabit incẽdio :
& quos natura aut uolũtas neceſſitudine beniuolẽtia
õiunxit diſtrahunť ptim liberi e gremiis pentũ diru
piuntur.ptim in ſinu iugulãť: parti ante ædes conſtu
prãtur.nemo iudices ẽ q poſſit ſatis rẽ cõſequi uerbis:
nec referre orõne magnitudinẽ calamitatis. Hoc gene
re exornationis. uel indignatio uel miſericordia põt
cõmoueri:cũ res cõſeq̃ntes cõpr̃henſæ uninerſæ pſpi
cua breuiter exp̃mũtur oratione. Diuiſio

d Iuiſio eſt q̃ rem ſemouẽs a re utrãq; abſoluit
rõne ſubiecta hoc mõ.cur ego nũc tibi obiciã
quicquã:ſi pbus es nõ meruiſti:ſi ĩprobus non cõmo
uere:Itẽ quid nũc ego de meis ppis meritis prædicẽ: ſi
meminiſtis obtundã:ſi obliti eſtis cũ re nihil egerim:
quid eſt quod uerbis pficere poſſim. Itẽ duæ res ſunt
q̃ poſſunt homines ad turpe compendiũ cõmouere:
inopia atq; auaritia. te auarũ in fraterna diuiſione co
gnouimus:inopem atque egentẽ nunc uidemus.Qui
poteſt igitur oñdere cãm maleficii nõ fuiſſe.Inter hãc
diuiſionem & illam q̃ de partibus orationis tertia eſt:
de qua in lib.p̃mo diximus ſecundum narrationẽ hoc
intereſt:illa dĩdit per enumerationem.qbus de rebus
totam oronem diſputatio futura ſit:hæc ſe ſtatim ex
plicat.& breui duabus aut pluribus partibus ſubiiciẽs
rõnes exornat orõnem.

Frequentatio.

f Requentatõ eſt cũ res in tota cauſa diſperſæ
coguntur unũ in locũ quo grauior:aut acri
or:aut criminoſior oratio ſit hoc pacto. A quo tandẽ
abeſt iſte uitio:qd eſt cur iuditio eum uelitis liberare

Grandis natu:locus ab æta
te. Paternis minatus:quia q
offenſi ſũt a pte filiis iniurias
faciũt. Victoria:potiti ſi ip̃m
occidiſtis. Inſultabũt:alieno
malo gaudebũt& irridebũt
Item nã nomẽ: dicit contra
catilinam in gñe demonſtra
tiuo per cõmotionẽ indigna
tionis. Neceſſitudinẽ q̃tum
ad naturã ſicut affines cogna
ti. Beniuolẽtia:q̃tum ad uo
luntatem. Vel idignatio:ſi
cut in exẽplo p̃mo & ultimo.
Miſericordia: q̃tum ad ſecun
dum exemplũ pſpicua orõne
ſicut per ſimilitudines.

Iuiſio:dierefis uel dide
na & ſic cum ſcimus p̃
poſitõem duaꝝ rerũ & ſtati
ſubiiciãus rõnẽ utrique: ſicut
Vir.de Creuſa. Si ſpẽ ponis ĩ
armis & cætera. Si probus es
ſubaudi hãc diſionẽ aut pro
bus es aut improbus ſicut &
in ſeq̃ntibus exẽplis.Quod p̃
dicẽ eſt unus q diſpſã merce
dẽ ſuoꝝ meritoꝝ apđ iudiceſ
Obtũdam: diſplicebo & fa
ſtidio aures afficiã. Rẽ bñfi
cio & ẽ argum̃tũ a maiori.
Duæ ſũt res pbatur homici
diũ p dilematon. Ad cõpen
dium.ad lucrũ ſicut cõtra di
ſpendiũ expenſa. Illa diui
dit p enumerationẽ hoc eſt p
nomẽ nũerale. Sic:dicturus
ſũ tria de hoc uiro genus:mo
res pr̃iam. Per excuſationẽ
ſine noĩe nũerali ſicut dictu
rus ſũ de hoc uiro gẽus patri
am mores.

Req̃ntatio:ſynatriſis a
ſynatriſio cõgrego qa
p hũc colorem colligi
mus omnia in unũ aſpectum
q̃ diffuſæ p pticulas diſputata
ſunt ut cum omnia ſimul mo
ueant magis cõmoueať. Cri
minoſior uehem̃tior ad accu
ſandum.

A quo iudicio : abſoluebat catilina ꝓditor & qdam orator multis rōnibus uiciornm ſuoꝝ diſſuadebat: unde dicta oīa breuiter colligit. Eiuſdē gñis: hæc q̄ dicta ē pōt conuenire in genere iudiciali cōſtitutione legitiā & in aliis gñibꝰ hæc q̄ nūc ſeqtur ptinet ad iudiciale ↄiecturale ī quo ſemp neceſſaria ē. Opitulatur: ad iuuat. Perſpicuā facere. i. faciūt rē: q̄ non eredebat eē creditam : ſuſpitio enim dubia ē īter ignorantiam & credulitatem. Sepatim ſpectare: accuſabatur unus homicidii p oīa ſigna cōiecturalia q̄ ſupiuſ ad ꝓbabile poſuit in ſecundo libro: unde nūc eaſdē reglas ſumatim repetit ſi cōmodū hoc argumñtum a ꝓbabili qđ diuiditur in cām & uitam. Aius auariſſimus: cōiungit cām cū uita qđ maxime ꝓdeſt. Bono nemini: argumentū per collationē ut ſi dicatur mors Aiacis nemī tā utilis eē poterat q̄ Vlyxi. Locus idoneus: argumentū ē a ſigno per facultatē loci tpiſ & ſpacii ſpe perficiendi occultādiqꝫ hō occiſus argumñtū qđ diuidit in id qđ factū añ rē in re poſt rē. Poſtera die tu[illegible]atus: ꝓbatio per cōſecutionē licet ptē teſtioniis argumñtum per approbationē: q̄ fit poſt cōfirmatus ſuſpitōe. Expolitio cū in eodē loco q̄tum ad ſnias q̄ nō imitantur. Aliud dicere uidemur q̄tum ad modū dicēdi diuerſis uocabulis factū. Eandem rem cū ſimplr tractāus. Pluribus uerbis: unā ſententiā de eadem eſt: cū ad unā ſētentiam plures faciemus.

Suæ pudicitiæ proditor ē inſidiator alienæ cupidus [...] tempans petulās ſupbus īpius in parentes ingratus [...] amicos īfeſtus in cognatos inſupiores cōtūax ī æqu[...] & pares faſtidioſus in inferiores crudelis deniqꝫ in o[...] intollerabilis. Eiuſdē gñis illa frq̄ntatio q̄ plurimū c[...] iecturalibus cāis opitulatur. cū ſuſpitiones q̄ ſepati[...] diſtinctæ īminutæ & infirmæ erant unū in locum co[...] ctæ: rē uidētur pſpicuā facere nō ſuſpicioſā hoc pac[...] Nolite igitur nolite iudices ea q̄ dixi ſeparatī ſpectar[...] ſed oīa colligite & cōferte in unum. Si & cōmodū a[...] iſtū ex morte illius ueniebat & uita eſt, turpiſſima ho[...] nis animus auariſſimus fortunæ fāiliares attenuatiſ[...] mæ: & res iſta nemini bono præter iſtū fuit neqꝫ ali[...] iſte cōmodioribus rōnibus facere potuit: neqꝫ præte[...] tū eſt ab iſto q̄cq̄ qđ opus fuerat neqꝫ factū qđ opu[...] non fuit ad maleficium & tum locus idoneus maxi[...] tum occaſio aggrediēdi cōmoda: tēpus adeundi opo[...] tuniſſimū: ſpaciū cōficiendi longiſſimū ſumptū eſ[...] non ſine occultandi & perficiendi ſpe maleficii max[...] ma ē & præterea anteq̄ occiſus homo is eſt : iſte uiſus in eo loco in quo eſt occiſio facta ſolus. Paulopoſt i[...] ipſo maleficio uox illius qui occidebatur audita ē : d[...] inde poſt occiſionē iſtū multa nocte domū rediiſſe c[...] ſtat poſtera die titubāter & incōſtāter de occiſiōe illiu[...] locutū. Hæc partim teſtimōiis partim q̄ſtiōibus & ar[...] gumñtis oīa cōprobātur & rumore populi: quē ex argu[...] mñtis natū neceſſe eſt eſſe uerum. Veſtrū iudices ē hi[...] locū in unū collocatis certā ſumere ſentētiā nō ſuſp[...] tionē maleficii. Nā unū aliqd aut alteꝝ pōt in iſtum cecidiſſe ſuperficioſe ut oīa īter ſe a pmo ad poſtremū cōueniant maleficia: neceſſe ē caſu non poſſe fieri. Vehemēs ē hæc exornatio & in cōiecturali cōſtitutōe cāa ferme ſēper neceſſaria & in cæteris gñibus cārū & in o[...] orōne adhibēda nōnunquam.

Expolitio.

Expolitio ē cum in eodem loco manemus: & ali[...]ud atque aliud dicere uidemur. Dupliciter autem fit : ſi aut eandem plane dicemus rem : aut ſi eandem rem dicemus non eodem modo nam id obtū[...]dere auditorē ē nō rē expolire. ſed cōmutare debemus.

cõmutabimus tripliciter:uerbis ꝓnũciando :tractãdo
uerbis cõmutabĩus cũ res ſemel dicta iterꝝ aut ſæpius
aliis uerbis ꝗ idẽ ualeãt:eadẽ res ꝓfitet̃ hoc mõ .Nul
lũ tm̃ eſt ꝑiculũ ꝗd ſaptẽs ꝓ ſalute pr̃iæ uitandũ arbi
tretur:Cũ augetur incolũitas ꝑpetua ciuitatis : ꝗ bõis
erit rõnibus præditus ꝓfecto nullũ diſcrimẽ uitæ ſibi
ꝓ fortunis reip.fugiendũ putabit:& erit in ea ſnĩa ſẽ
per ut ꝓpr̃ia ſtudioſe ꝗ̃uis in magnã deſcẽdat uitæ di
micationẽ.Pronũciãdo cõmutabimus ſi cũ ĩ ſermõe
tũ ĩ acrimõia tũ in alio atq; alio gñe uocis atq; geſtus
eadem uerbis cõmutãdo ꝓnũciatõe uehemẽtius quoq;
cõmutauerĩus.hoc neq; cõmodiſſime ſcribi põt.neq;
parũ ẽ apertũ quare nõ eget exẽpli . Tertiũ genus ẽ cõ
mutationis ꝗd tractãdo cõficit̃:ſi ſnĩam traiiciãus aut
ad ſermocinationẽ aut excuſationẽ.Sermocinatio eſt
de qua plenius paulo poſt ſuo loco dicẽus nunc breui
ter ꝗd ad hãc rẽ ſatis ſit attingẽus in qua cõſtituet̃ ali
cuius ꝑſonæ oratio accõmodata ad dignitatẽ hoc mõ
ut quo facilius res cogn ɔſci poſſit:ne ab eadẽ ſnĩa diſ
cedamus.Sapiẽs omnia reip:cã ſuſcipiẽdi ꝑicula puta
bit:ſæpe ipſe ſecũ loꝗtur nõ mihi ſoli:ſed ẽt atq; adõ
multo potius natus ſum pr̃iæ:uita ꝗ fato dẽtur ſaluti
pr̃iæ potiſſimũ ſoluatur:Aliud hæc me tute atque ho
neſte ꝑdixit uſq; ad hãc ætatẽ:minuit meas rõnes bõis
legibus:optimis moribus: honeſtiſſimis diſciplinis .
Quid ẽ ꝗd a me ſatis ei ꝑſolui poſſit:unde hæc accep
ta ſunt:hæc loꝗ̃tur ſecũ ſapiẽs:ſæpe ego in ꝑiculis rei
pu.nullũ ipſe periculũ fugi. Itẽ mutatur res tractãdo
ſi traducitur ad exuſcitationẽ cũ & nos commoti dice
re uideãur & auditoris animũ cõmouẽus ſic.Quid eſt
tam tenui cogitatõe præditus cuius animus tantis an
guſtiis inuidiæ cõtinetur:ꝗ nõ hunc hominẽ ſtudio
ſiſſime laudet & ſapiẽtiſſimũ iudicet qui ꝓ ſalute pa
triæ pro ĩcolumitate ciuitatis:pro reip. fortunis : quã
uis magnum atq; atrox periculũ ſtudioſe ſuſcipiat &
libenter ſubeat eqdem hunc hoĩem magis cupio ſatis
laudare quam poſſũ.Idemq; hoc certo ſcio uobis om
nibɔ uſ.ı uẽire .Eadẽ res igr̃ his tribɔ ĩ dicẽdo cõmuta
bit̃ rebɔ.uerƀ.ꝓnũciãdo.tractãdo:ſed tractãdo dupli
cit̃ ſermociatõe & exuſcitatõe ſed ð eadẽ re cũ dicẽus.

Cõmutationes:ſubiiciendo
rõnes:ꝗ licet ad eandẽ rẽ per
tineant : tm̃ eadẽ ꝓpoſitio eſt
& rati o ſubiecta. Res: ſnĩa.
Qui bonis erit ꝑ̃ditus nõi-
bus hic eſt exemplo ad id ꝗd
ſupius diximus . Vitæ diſcri
men:ad illud nullũ ꝑiculũ .
Perfortius reis:pro patria .
Fugien· putabit:euitandum
arbitrat̃:& erit ſẽp alia expoli
tio. Tum in ſermone in uo-
ce remiſſa ſicut i ꝑ̃mo exẽplo
In acrimõia:in altiori uoce:
ſicut in ſcða expolitõe.Quia
nõ eget exẽplo : quia uox nõ
põt ſcribi. Si traiciemus ſer-
monẽ.i.ſi poſtꝗ̃ fecerĩus com
mutationẽ uocabuloꝝ: ut in
exẽplis ꝑ̃dictis : poſtea intro
ducẽus unã ꝑſonã loq in ea ſẽ
tẽtia pro dignitate ut ſi ſapiẽs
loquat̃ de liberãda pr̃ia. Re
cedãus:ut ſtemus in themate
ſuperiori.quo facilius itelliga
tur ſe ipm̃ .i. ſecum loꝗtur de
uirtute qualia ſequũt̃ . Non
mihi ſoli:cõiungẽdo hæc exẽ
pla cũ exẽplis ſupioribus ex-
politionis apparet ſermonẽ
de una expolitione uocabu-
loꝝ tranſiſſe ad expoſitionẽ
tractãdi. Saluti pr̃iæ:potiſſi
mũ ſoluatur : cũ rõ neceſſe ſit
mori cõmodius mori dẽmus
ꝓ pr̃ia qm̃ oia bona ꝑ eam ſu
mus cõſecuti. Aliud tute ab
hoſtibus . Honeſte ꝑduxit :
qa ſi rure natus eſſem nũꝗ̃ bo
nas artes didiciſſem. Quare
ordo: ego nullũ uitæ ꝑiculũ
fugi.Reliquũ ẽ ꝑ penthesim.
Item mutatur ſcða pars expo
litõis ꝗ fit per tractationem .
Ad exuſcitatiõem:ad orõnẽ.
ꝗ ꝓnuncianda ſit ſermõe acri
quã uocãus cõtentiõem ꝗ ho
minũ aĩos exuſcitat. Pro re
pu.fortũis:alter color intꝑ̃præ
tatõ. Quãuis:ꝗ̃tumuis Ea
dem igitur excludit per enũe
ratõem ſed ꝓ eadem re ſicut
in ꝓportiõe dictum eſt .

Rem ſimpliciter.i.cuius ꝓ
poſitionē metā ſniæ rōne di
ximus:huic rei ſi ſeq̄ntia exē
pla ſingulis ptibus adaptant̃
r̃s lucidior appebit.Itaq; exē
pla non ponentur duplicē ſē
tentiā:hoc tractū ē de colore
ſnīa qui pōt hēre ſnīam cū ra
tiōibus & ſine rōnibus pluri
bus modis afferre contrariū:
color eſt contentioni ſimilis:
ſed rōnem hēt incluſā a maio
ri ap minus: ut hæc eſt: ſi tua
non curas quomō curabis ali
ena. Deinde ſimile exēplū
i.ſimilitudinē & exemplū. q
colores in hoc differūt:q d̓ ſi
militudo profertur ſine inter
prætatione ꝓprioꝝ nominū
exemplū ſemp hēre debet ꝓ
pria noīa. Deinde concluſi
onem q̄ triplex eſt.p̄ma ē ulti
ma ex ptibus orationis:ſecū
da pars eſt argum̄tationis:ter
tia color rhetoricus de q̄ ante
dictū eſt.Ergo huiuſmodi po
nit quendā effectū expolitōis
Verborū & ſnīarum qd di
citur in eadem re: & de eadē
re. Septem partibus.ſ.d̓ po
ſitione nouæ ſnīæ & reliqua
quæ ſunt in textu.Sed ab eiuſ
dem ſnīæ: quia eandē ſenten
tiam tractādo plures facit co
lor̃s ex quo appet copia dicē
di. Sapiētiæ pro repu.hæc ē
p̄poſitio iō rō propoſitionis
Quoniam omnia: ſentetia
ſimplex cum ratione. Ergo
qui fugiunt & qui ſequuntur
duæ ſententiæ ſunt cum rati
onibus ſuis &enim uehem̄ter
contrarium. Itaque uti:ſimi
litudo ſine īterprætatione ꝓ
priorū nominū. Quod mi
hi bene uidetur:hoc eſt exem
plū. Amiſit:a ſe dimiſit.Nō
ꝓdidit:qa ſubſecuta eſt gl'a.
Magis eniteſcit:qa quottidie
magis fama diſpgitur.Quod
ſi pro rep. concluſio igitur in
his effectus expolitionis

pluribus utēur cōmutationibus: nam cū rem ſimpli
citer pronūciaueriūs:rōnem poteriūs ſubiicer̃.Deīde
duplicē uel ſine rōnibus ꝓnunciare ſententiā.Deinde
afferre contrariū de q̄bus oībus diximus in uerboꝝ ex
ornationibus.Deīde ſimile & exemplū de quo ſuo lo
co plura dicēmus.Deinde cōcluſionē de qua in ſecun
do lib. q̄ opus fuerūt diximus:demōſtrātes argum̄ta
tionē quēadmodū cōcludere oporteat in hoc libro do
cuimus cuiuſmōi eſſet exornatio uerbi:cui cōcluſioni
nomē ē.Ergo huiuſmōi uehem̄ter ornata poterit eſſe
expolitio:q̄ cōſtabit ex freq̄ntibus exornatiōibus uer
boꝝ & ſnīaꝝ hoc mō.Igitur ſeptē ptibus tractabit̃ ſed
ab eiuſdē ſētētiæ nō recedamus exēplo:ut ſcire poſſis
q̄facile præceptōne rhetoricæ res ſimplex multiplici
ratione tractet̃.Sapiēſ nullū ꝓ rep.piculū uitabit:iō
q̄d ſæpe fit:ut cū rep.pire noluerit neceſſario cū rep:
pereat:& q̄m ſūt oīa cōmoda a p̄ria accepta: nullū in
cōmodū pro p̄ria graue putandū:ergo qui fugiūt id
piculū qd̓ ꝓ rep.ſubeundū ē ſtulte faciūt. nā neq; ef
fugere id poſſunt & ingrati in ciuitatē reperiunt̃.At q
p̄riæ pericula ſuō periculo expetūt: hi ſapiētes putādi
ſunt:cum & eum quem dēnt honorē reip.reddunt &
ꝓ multis perire malunt.quā cū multis. Etenim uehe
m̄ter ē iniquū uitā a natura acceptā ꝓpter p̄riam con
ſeruaueris:naturæ cū cohat reddere p̄riæ cū roget non
dare: Et cū poſſis cū ſūma uirtute & honore pro p̄ria
interire malle per dedecus & ignauiā uiuere. ꝓ amicis
& parentibus & cæteris neceſſariis adire periculū uelis
ꝓ rep.in qua & hoc & illud ſāctiſſimū nomē p̄riæ con
tinet̃ nolle in diſcrimine uenire. Itaq; uti cōtēnendus
eſt q in nauigando nauim quā ſe mauult incolumen
ita uituperādus qui in rēp.diſcrimini ſuo plus q̄ ſalu
ti cōi cōſulit.Naue fracta multi incolūes fuer̃t:ex nau
fragio p̄riæ ſaluus nēo pōt enatare. Quod mihi bene
uidet̃.Decius intellexiſſe q ſe deuouiſſe dr̃:& ꝓ legiōi
bus ſe in hoſtes immiſiſſe medicos: unde amiſit uitā
& nō perdidit.Re enim uiliſſima & parua maximam
redemit:uitā dedit accepit p̄riam:amiſit animam:po
tius eſt gloriæ q̄ cū ſūma laude ꝓdita uetuſtate quotti
die magis eniteſcit:quod ſi pro rep.debere accedere ad
periculū & rōne demonſtratū ē & exēplo cōprobatū:
hi ſapieutes ſunt exiſtimandi qui nullum pro ſalute

pñiæ periculũ uitãt. In his igitᷣ generibus expolitio
uerſatᷣ de qua ꝓducti ſumus ut plura diceremus:
quod nõ mõ cũ cãm dicimus: adiuuat & exornat
orationẽ ſed multo maxĩe p eã exercemur ad elo
cutõis facultatẽ. Quare cõueniãt extra cãm in exer
cẽdo rões adhibere expolitõis in dicẽdo uti cũ exor
nabimus argumẽtationem de qua re diximus in li
bro ſecundo.

Commoratio.

c Ommoratio ẽ cũ in loco firmiſſimo quo to
ta cã cõtinentᷣ manetᷣ diutius & eodẽ ſæpius
redditᷣ: hæc uti maxĩe ↄuenerit. &. i. oratoris boni
maxime ꝓpriũ nõ enim datᷣ auditori ptãs aĩum đ
re firmiſſima dimouẽdi: huic extremũ ſatis idone
um ſubiici nõ potuit: ꝓpterea quod hic locus non
eſt a tota cã ſeparatus: ſic ut mẽbrũ aliquod: ſed tã
quã ſanguis profuſus eſt per totum corpus oratio
nis.

Contentio.

c Ontentio eſt: per quã cõtraria referuntᷣ: ea eſt
in uerborũ exornatõibus ut ante docuimus
eiuſmõi. Inimicis te placabilẽ: amicis inexorabilẽ
præbes. In ſñiarũ huiuſmodi uos huius incõmo
dis lugetis: iſte reipu. calamitate lætatᷣ: uos ueſtris
fortunis diffiditis. iſte ſolus ſuis eo magis cõfidit:
Inter hæc duo cotẽtiõum genera hoc intereſt. illud
ex uerbis celeriter relatis cõſtat. hic ſñie cõtrariæ ex
cõperatõe referantᷣ oportet.

Similitudo.

ſ Imilitudo ẽ orõ traducẽs ad rẽ quãpiã aliqd
ex re diſpari ſimile. Ea ſumitᷣ aut ornandi cã
aut ꝓbandi aptius dicẽdi: aut ante oculos ponẽdi
Quomõ quattuor de cãis ſumitᷣ: ita quattuorᵉ mo
dis dicitᷣ: per cõtrariũ: per negatõem: per collatio
nẽ: per breuitatẽ. Ad unãquãqꝫ ſumẽdæ cãm ſimi
litudinis accõmodabimus ſingulos modos ꝓnun
ciãdi. Ornãdi cã ſumitᷣ per cõtrariũ ſic. nõ. n. quẽ
admodũ in paleſtra q thedas ardẽtes accipit celeri
or eſt in curſu cõtinuo q̃ ille qui tradit. ita melior
imperator nouus qui accipit exercitum quam ille
q̃ decedit: propterea quod defatigatus curſo inte
gro facere hic peritus imperator imperito exercitũ

Cũ cauſã dicimus: nõ ſolũ utilis eſt
in cauſis exercẽdis p eã exercemus
ſicut in fictis thematibus & epiſto-
lis. Ratiões adhibere conuenit cũ
ratione facere expolitiõem ut po-
namus p̃mo ꝓpoſitiõem. Secũdo
ratiõem tertio ſẽtẽtias: & reliqua:
quæ ſupradicta ſunt.
c Commoratio: ſi noĩa ſi no
no maneo. Cũ i loco firmiſſimo
ſicut in clemẽtia cæſaris cũ ratione
marcellus defenditᷣ. Et eodẽ ſæpi
us redditᷣ: ſicut. n. Tullius fecit in
marcellina: q cũ aliqua đ laudibus
marcelli dixit ſubiicit illico ad cæ
ſaris clemẽtiã nõ datᷣ ptãs auditori
i. auditor nõ põt ſe dimouere a fir
miſſimo argumẽto: itaqꝫ ꝓpriũ eſt
oratoris in eo cõmorari. aiunt qd
pe cæſarẽ cũ Cicero oraturus ꝓ li
gario ueniſſet dixiſſe quo quo pa-
cto ſe occiſurũ ligariũ: ſed cũ Cice-
ro diu in clementia cæſaris nõ po
tuiſſe in ſuo ꝓpoſito permanere.
c Ontẽtio: antitheſis ẽ color
ſẽtẽtiarũ uos huiuſmodi &
incõmodis lætari. n. ex reipu. cala
mitate & lugere incõmoda alicu-
ius cõtraria ſũt in ſententia nõ pe
nitus in uocabulis. Celeriter rela
tis: qa ſi latius ꝓnũciaretᷣ amitteretᷣ
ſplendorem coloris. Ex cõpara-
tione cõparando ſtatũ unius cũ al
tero
ſ Imilitudo. puuli aut ΟΙΝΟΤΙϬ
fit ãt quãdo trahimus aliq̃ ſimilitu
dinem ex rebus diſſimilibus: puta
traducerẽ ſimilitudinẽ fortitudinis
aut magnanimitatis ex cæſare leo
ne: cũ alter ſit hõ & alter bellua.
Quãq̃ cãm applicamus in dicẽdo
hũc colorẽ cãm ꝓpter quã ſit cum
ipſo mõ puta ꝙ cauſa ꝓbandi faci
nus cũ cõtrario & nõ cũ aliis mõis
Nõ. n. quẽadmndũ: uolens ꝓbare
ueterẽ impatorẽ meliorẽ eſſe q̃ no
uũ q ei ſubſtituitᷣ oſtẽdit p unũ con
trariũ hoc mõ nõ ẽ tã bonus impa
tor nouus q ſuccedit ueteri ſicut ẽ
uetus: quẽadmodũ nouus curſor
melior eſt ueteri: cui pp ſuffragati
onem ſucceditᷣ. Paleſtra: i ſtadio
currẽdi apud olĩpũ ubi multa fie-
bãt ludorũ generat thedas ardẽtes
accipit currebatᷣ in urbe cũ face ac-
cẽſa & cũ unus fatigatus erat ſucce
debat alter in curſu & ita cõmode rapiebat facẽ ex manu prioris ut neqꝫ curſus tardaretur neqꝫ ca

extigui poſſet. Hoc ſine ſimili: oſtẽdit quare hæc ſimili ꝓſit: tã ornamẽto quã aliaꝝ cauſaꝝ. Sa
tis plane: ꝓpter illud aptius dicẽdi. Probabiliter: cã ꝓbandi. Sed ornãdi cã: cũ hæc ꝓbatio poſſet
in aliis dici cauſis cõmode ſine ſimilitudine ſeqtur ꝙ hæc ornamẽti cauſa facta eſt & nõ aliqua cã.
Dictũ eſt aũt oſtẽdit cãm quare ornãdi cã facta eſt: nũc oſtẽdit modũ ipſũ: neqꝫ quomodo p cõtra
riũ fiat. Aliquã rẽ negamus: puta cõcedimus curſorẽ & impatorẽ ſuccedere ſolere. ſuis præceſſo
ribus ſed diuerſos mõ quoniã unus ſuccedit robuſtior alter imperitior. Per negatõem ſumitur
oſtẽdit ſecũdã cãm ſimilitudinis cũ
ipſo modo extracta eo ordĩe quo
ꝓpoſuit. Neqꝫ equus indomitus
p hanc ſimilitudinẽ ꝓbat uirtutẽ ſi
ne doctrina nõ eſſe utilẽ. Quod
magis eſt ueriſimile: ꝓbat ipſã cau
ſã in hoc exẽplo: quoniã adiũcta ſi
militudine eq ſit in hoĩe magis ue
riſimile ergo ꝓpter ſimilitudinẽ
ſũptã ab equo. Dictũ eſt aũt: oſtẽ
dit modũ ipſũ in eodẽ exẽplo de
primo uerbo ſimilitudinis: qa ĩ pn
cipio exẽpli eſt poſita negatio: ubi
dicit neqꝫ hõ indoctus. Sumit ãt
ponit tertiã cãm ſimilitudinis quæ
eſt tam aptius dicẽdi p breuitatẽ tã
git modũ hoc mõ fit aũt quando
ambæ res a ſimulatæ iungunt ſub
eodẽ uerbo cã breuitatis ſicut ap
paret in exẽplo. Cõuenit exerceri
quoniã q in ſtadio currit ſatis pu
tat eſſe curſũ cũ ad calcẽ puẽit: ſed
qui currit in amicitia non debet in
de ꝓdiri in amore quãtũ ſat ẽ: ſed
etiã ultra quã neceſſe ipſi amico eẽ
uideat. Quo ad neceſſe ſit quan
tũ ad curſũ in quo ſufficit currere
uſqꝫ ad calcem: ſed ꝓducto ſtudio
quãtũ ad amicitiã in qua modus
amoris abũdans nõ eſt etiã ſi ami
cus ipſe moriat. Vt apertius ĩtel
ligas tangit cauſam quæ ſit breui
tatis ꝓpter modũ. Poſt mortem
uita ãt hoĩs quidam curſus ſicut
ſtadium finis autẽ ẽ curſus ẽ mors
propter quam amor ſiſtendus nõ
eſt ſicut ĩ calice ſtadii fieri ſolet.
Ante oculos: ita ut res agi uideat
Ponendi cã tangit cãm. Per col
lationem tangit modũ fit aũt mo
dus collationis: quando omnia ſi
militudine ad unguem compant
unde ſuper illo uerſu Virgi. Lato
næ tacitũ ptẽtant gaudia pectus.
Seruus ait non eẽ dictũ ꝓ collatio
ne: qa diuinitas cũ mortalibus nõ
comparantur. Appoſita: accomo
data: conuenientia.

tradit. Hoc ſine ſimili ſatis plane eſt pſpicue & ꝓ
babiliter dici potuit hoc mõ dicitur minus bonos
imperatores a melioribus exercitũ accipere ſolere:
ſed ornãdi cã ſimile ſũptum eſt ut orationi digni
tas quædã cõpararet. Dictũ eſt autẽ p cõtrariũ cũ
ei rei q̃ nos probamus aliquã rẽ negamus eſſe ſimi
lẽ ut paulo ante cũ de curſoribus aſſerebamus per
negatõem dicet ꝓbandi cã hoc modo. neqꝫ equus
indomitus quãuis natura bene cõpoſitus ſit. idõe
us poteſt eſſe ad eas utilitates & aptus quæ deſide
rantur ab equo neqꝫ homo indoctus quãuis ſit in
genioſus ad uirtutẽ poteſt peruenire hoc probabi
lius factũ eſt quod magis eſt ueriſimile non poſſe
uirtutẽ ſine doctrina cõparari quoniã nec equus q
dem indomitus idoneus poſſit eſſe ergo ſũptũ eſt
probandi cã. dictũ aũt per negationẽ. id .n. perſpi
cuum eſt de prĩo ſimilitudinis uerbo ſumetur & a
pertius dicẽdi cã ſimile. dicitur aũt per breuitatem
hoc modo in amicitia gerẽda ſicut ĩ certamine cur
rẽdi nõ ita cõuenit exerceri: ut quo ad neceſſe ſit ue
nire poſſis: ſed ut ꝓductus ſtudio & uiribus ultro
facile procurras. Nam hoc ſimile eſt ut aptius ĩtel
ligat mala rõe facere q reprehẽdant eos q uerbi cã
poſt mortẽ amici liberos eius cuſtodiãt propterea
quod in curſore tantũ uelocitatis eẽ oporteat ut ef
fereatur uſqꝫ ad finẽ. In amico tantũ beniuolẽtiæ
ſtudium ut ultra quã qđ amicus ſẽtire poſſit pcur
rat amicitiæ ſtudio. dictũ ãt ſimile ẽ per breuitatẽ
nõ. n. ita eſt. ut in cæteris rebus res ab re ſepata eſt
ſed utraqꝫ res cõiũcte & cõfuſe ꝯparata. Ante ocu
los ponẽdi negocii cã ſumet ſimilitudo cũ dicet p
collatõem ſic uti citharedus cũ ꝓderit optĩe ueſti
tus palla inaurata ĩdutus cũ clamide purpurea co
loribns uariis intexta & cũ corona aurea magnis
fulgẽtibus gẽmis illuminata: citharã tenes exorna
tiſſimã æuro & ebore diſtincta. Ipſe præterea for
ma & ſpecie ſit & ſtatura appoſita ad dignitatẽ: ſi
cũ magna populo cõuenerit his rebus expectatio

nē repente ſilētio facto uocē mittat acerbiſſimam cū turpiſſimo corporis motu. quo melius ornatus ſit: & magis fuerit expectatus eo magis deriſus & cōtēptus eiicietur. ita ſi quis in excelſo loco & in magnis ac locu pletibus copiis collocatus fortunæ muneribus & naturæ cōmodis omnibus abūdabit ſi uirtutis & artiū quæ uirtutis magiſtræ ſunt egebit: quo magiſ cæteris rebus erit cupioſius & illuſtris expectatus: eo uehemē tius deriſus & cōtēptus ex omni conuentu bonorum eiicietur. Hoc ſimile exornatōe utriuſq; rei: & alterius īertiæ artificiis alterius ſtultitiæ ſimili rōe collata ſub aſpectu oīum rē ſubiecit. Dictū āt eſt p collatōem: ꝓpterea quod propoſita ſimilitudine paria ſunt relata oīa. In ſimilibus obſeruare oporter diligenter ut cum rē afferamus ſimilē: cuius rei cā ſimilitudinē attuleri mus: uerba ad ſimilitudinē hēamus accōmodata. i. huiuſmodi. Ita ut hyrūdines æſtiuo tpe præſto ſunt: frigore pulſæ recedūt: ex eadē ſimilitudine: nūc p trāſ latōem uerba ſumamus: ita falſi amici ſereno uitæ in tpe præſto ſunt ſimulatq; hiemē fortunæ uiderint de uolāt oēs. Sed inuētio ſimiliū facilis erit ſi qs ſibi oēs res animatas & inanimatas: mutas & eloquētes. feras & māſuetas: terreſtes & cæleſtes: maritias: artificio caſu: natura cōparatas: uſitatas atq; inuſitatas: frequenter ante oculos poterit ponere: & ex his aliquā uenari ſimilitudinē: quē aut ornare: aut docere: aut apertio rē rē facere aut ponere rē ante oculos poſſit. Nō enim res tota toti rei neceſſe eſt ſimilis ſit: ſed ipſū quod cōferetur ſimilitudinē hēat oportet. Exemplum.

e Xemplū eſt alicuius facti aut dicti præteriti cum certi auctoris noīe ꝓpoſitio. id ſumitur iiſdē de cauſis qbus ſimilitudo rē ornatiores facit cū nullius rei niſi dignitatis cā ſumit. Apertiorē: cum id quod ſit obſcurius magis dilucidū reddit. Probabiliorem cum magis ueriſimilem facit ante oculos ponit cū exꝑmit oīa perſpicue: ut res dicta prope manu tēptari poſſit. Vniuſcuiuſq; generis ſingula ſubieciſſemus exempla niſi exemplū quod genus eſſet in expolitōe demōſtraſ ſemus: & cās ſumendi in ſimilitudine aperuiſſemus. Quare uoluimuſ: neq; pauca quo minuſ intellige retur: neq; re intellecta plura conſcribere.

Imago ſimilis.

Quo melius iudicium: Ciceronis de tali uiro. Ita ſi qs nunc infert ſimilitudinē: in q̄ diues cū cytharedo cōparat: qui cum ambo magnam populi expectatōem cum extremum deluſi eiectique fuerit hoc ſimile oſtendit effectus huius ſimilitudinis. Alterius inertiæ hominis citharedi Alterius ſtultitiæ: diuitis ſine uirtute. Sibi ratione collata ad omnis partes compata qa uterque primo expectatus a populo: deinde deluſus fuit. In ſimilibus dat unum præceptum ſeruandum ī oī ſimilitudine. Per tranſlatōem: methaphoram. Sereno: hic eſt ſimilitudo. Sed inuentō remouet dubiū. Animatas: ut equi & aīalia. Inanimataſ ut arbores. Mutas bruta. feras tygres. Celeſtes fulgura eclypſis. Terreſtes: papula monſtra. Artificia: iſtrumēta: machinamēta domus: Caſu: ruinæ: naufragia. Vſitatas nauigandi: equitandi. Inuſitatas: gygantes. Ponere poterit. i. ſi eorum natura cognitam hēbit. Quæ aut ornare per enumeratoem tāgit quattuor cās ſimilitudinis ſupe rius poſitas nō enim alia cautio toti rei inueniuntur ſimilia ut totius & to i.

e Xemplum: παραΔιγμα cum certi auctoris nomine in hoc differt a ſimilitudine cū omnibus in aliis ad unguem cōueniat. Iiſdē cauſis: quæ ſunt quattuor ſequentes: & ſimiliter quattuor modis ut ē i ſimilitudine dictū. Vniuſcuiuſq;: excuſat ſe quare nō ponantur exempla. Quod genus: quale. Neq; pauca ſcribere: non uolui ſcribere pauciora: aut plura: quam opus eſſet.

i IMago eſt formæ cũ forma cũ quadam ſimilitu
dine collatio. Hæc ſumit̃: aut laudis : aut uitupe
rationis cã. Laudis cã ſic. Ibat in prœliũ corpore tauri
ualidiſſimi impetu leõiſ acerrimi ſimilis uituperatio
nis ut ĩ odiũ adducat hoc modo. iſte quotidie per fo
rũ mediũ tãquã iubatus draco ſcribit dẽtibus aduẽis
aſpectu uenenato ſpiritu rapido circũſpectans huc
& illuc: ſi quẽ reperiat: cui aliqd mali faucibus efflare
ore attingere: dẽtibus inſecare: lingua aſpergere poſſit
Vt inuidiã adducat hoc modo. iſte q diuitias ſuas ia
ctat ſicut gallus e Phrygia: aut ariolus qſpiam depreſ
ſus & oneratus auro clamat: & delirat. In cõtemptio
nem ſic. iſte q tanquã coclea abſcõdẽſ retẽtat ſeſe taci
tus cum domo totus ut comedatur auferẽ. Effectio

e EFfectio ẽ cũ exprimitur & effingitur uerbis cor
poris cuiuſpiã forma quod ſatis ſit ad intelligen
dum hoc modo. Hũc dico iudiceſ rubrũ: breuẽ: incur
ruũ. canũ. ſubſcripſũ : ceſiũ cui ſane magna eſt in mẽ
to cicatrix: ſi quo modo poteſt in memoriã uobiſ redi
re hẽt hæc exornatio cũ utilitatẽ : ſi quẽueliſ oſtẽdere
tum uenuſtatẽ ſi breuiter & dilucide facta eſt.

Notatio.

n NOtatio eſt cum alicuiuſ natura certiſ deſcribitur
ſigniſ quæ ſicuti notæ quædã naturæ ſunt attri
buta : Vt ſi uelis non diuitem ſed oſtẽtatorẽ pecunio
ſũ deſcribere. iſte inquieſ iudiceſ qui ſe dici diuitem
putat eſſe præclarum. Primum nunc uidete quo uul
tu uoſ intueatur. nonne uobis uidetur dicere darẽ uo
biſ ſi mihi moleſti non eſſetiſ. Cum uero ſiniſtra. mẽ
tum ſubleuat: exiſtimat ſe gemmæ nitore & auri ſplẽ
dore aſpectus omniũ preſtringere. Cũ puerũ reſpicit
hũc unũ quẽ ego noui: uos nõ arbitror nouiſſe alio
noĩe appellat deĩde alio atq; alio heuſ tu inqt uidi ſa
mio: neqd iſti barbari turbẽt ut ignoti q audiũt unũ

i IMago: ꝓpoũ ſimilis ãt ẽ
exemplo & ſimilitudi
ni niſi qđ illa hẽnt compatio
nẽ in oĩbus rebus: hæc ãt tan
tũ in pſona corporis. Formæ
cũ forma ut leonis cũ homĩe.
Laudis & uituperatiõis: tãgit
effectũ. Corde thauri ſimili
tudo mẽbri cũ mẽbro ad lau
dẽ & loquit̃ de hectore aut ui
ro aliquo forti. Impetu leo
nis imago formæ cũ forma.
iſte quotidie exẽplũ uitupera
tõis ad odiũ dicẽdũ fit de mẽ
bris ad mẽbra. Efflare male
dicẽdo. Vt inuidiã exẽplũ
ſecũdi effectus uituperatiõis
Sicut galluſ e phrygia: ſupius
in ratione exordiorũ inqt in
uidiam duci poſſe ſi bonis ip
ſis ut aliquẽ dicemus ad cõſi
ciẽdam poſtq̃ ad ueritatẽ gal
li aut cybellis ſacerdotes inſa
nire plærũq; ob furorẽ unio
nẽ dicebat delirat hinc ĩuidia
eſt cũ ait diuinus cauſam eſſe
ſtultitiæ ut cõtemnatur terti
us effectus uituperationis effi
cio cũ exprimitur: ita pingit̃
ut uidere imago uideat̃. Ef
fingit̃ quantum ad ſculpturã
Hunc iudices qdã accuſatus:
alterũ cũ ignoraretur a iudici
bus eum depingit graphice.
Rubrũ lintigioſum. Ceſi
um oculis glaucis. Vtilitatẽ
quia demonſtrat rẽ ignoratã
n NOtatio: hic aũt color ſi
milis eſt in hoc ſupiori
ꝙ p illum aliqua corporis fa
ma p hũc uero aut & motum
cõſuetudo ſignificat̃. Quæ
ſicut notæ: deriuat ipſũ colo
rẽ unde dictus eſt. Daret is
mihi locũ : aduerſarius meus
mihi cederet: ſi uos moleſti
nõ eſſetis & ſunt uerba oſten
tatoris ſignificata per aduer
ſariũ ſuum quẽ ſubaudimus:
Conſtringere: obcecare.
Alio noĩe appellat: ut plu
res ſeruos habere exiſtimet̃
Iſti barbari: reliqui ſerui ſæ
pius fruſtra uocando eos.

putẽt ſelegi de multis ei dicit in aurẽ aut domi lectuli
ſternant́ aut ab auunculo roget́ æthiops q ad balneas
ueniat aut a ſturcõi locus ante hoſtiũ ſuũ det́ aut ali
quid fragile falſe coragiũ glorie cõparet́. Deĩde excla
mat ut oẽs audiant uideto ut diligẽter numeret́ ſi põt
ante noctẽ puer q iam bene hoĩs naturã nouit. tu illo
plures mittas oportet inqt ſi hodie uis trãſnumerari:
age inquit duc tecũ libanũ & ſoſiã. Sane deinde caſu
ueniũt hoſpites hoĩ: quos dũ iſte ſplendide peregrina
tur inuitauit ex ea re hõ hercule ſane cõturbat́: ſed ta
mẽ a uitio naturæ nõ recedit bene inquit facitis cũ ue
nitis: ſed rectius feciſſetis ſi ad meã domũ recta abiiſſe
tis id fec iſſemus inquiũt illi ſi domũ nouiſſemus ad
iſtud quidẽ facile fuit unde libet inuenire. Verũ eũ eũ
tẽ ſequunt́ illi. ſermo interea huins cõſumit́ oĩs ĩ oſtẽ
tatiõe. Querit́ in agris cuiuſmõi frumẽta ſint. negat
ſe quia uillæ incẽſæ ſint: accedere poſſe: nec ædificare
etiã nũc audere: te ãt ſi in tuſculano quidẽ incæpi inſa
nire & hiſdẽ fũdamẽtis ædificare. Dũ hæc loquit́ uẽit
in ædes quaſdã: in quibus ſodaliciũ erat eodẽ die fu
turũ. quo iſte pro notitia domini ædiũ ingreditur cũ
hoſpitibus. hic inquit habito: pſpicitur argẽtũ quod
erat expoſitũ: uiſit tricliniũ ſtratũ probat. accedit ſer
uulus dicit hoĩ clã dominũ iã uẽturũ ſi uelit exire. ita
ne inquit? Eamus hoſpites frater meus uenit ex ſaler
no ego illi obuiã pgã. uos huc decima uenitote hoſpi
tes diſcedũt iſte ſe raptim domũ ſuã cõiicit. illi decia
qua iuſſerat ueniũt quærũt hũc: reperiũt domũ cuia
ſit. in diuerſoriũ deriſi cõferũt ſeſe. Viderunt hoĩem
poſtera die: narrant: expoſtulãt accuſãt. ait iſte eos ſi
militudine loci deceptos: angiporto toto deerraſſe ſe:
cõtra ualitudinẽ ſuã ad noctẽ multã expectaſſe: Sa
mioni puero negociũ dederat: ut uaſa ueſtimẽta: pue
ros corrogaret. ſeruulos nõ inurbanos ſatis ſtrenue &
cõcinne cõparat iſte hoſpites domũ deducit. Ait ſe do
mos maximas cuidã amico ad nuptias accõmodaſſe
nũciat puer argẽtũ repeti ptimuerat enim qui cõmo
darat apagete inquit ædes cõmodaui familiã dedi ar
gẽtũ quoq; uult tãetſi hoſpites hẽo tamẽ utatur licet
nos ſamiis delectabimur. Quid ergo quæ deinde effici
at: narrẽ eiuſmodi eſt hominis natura: ut quæ ſingu
liſ diebus efficiat gloria: atq; oſtẽtatione: ea uix ãn uo

Putent ſelegi: putẽt ex mltis
ſeruis eũ unũ ſeniorẽ eligere
cũ tamẽ ſolus ſit. ¶ Aſturco ge
nus eq ex hiſpania ueniẽs. ¶ An
te hoſtiũ: ut. ſ. equus ducatur
ad aerẽ: ¶ Aliqui corragiũ &
eſt dictũ ex pſona ciceronis:
nam corragiũ proprie dicitʼ
ſuppeditatio απο του κορα
τηω ſumminiſtro. ¶ Nume
retur. uocabulũ fecit ſuſpicio
nẽ pecuniarũ cũ itelligant́ uel
ligna uel carbones forte. ¶ Ex
ea re. ſ. ꝙ ad ſe uenerit: ¶ Con
turbatur in animo: nã ſpẽ ult
tu adiunctiõe: qa iactatio na
turalis ſuppeditabat audaciã.
¶ Abiiſſetis ueniſſetis ¶ Vnde
liberet: ex omni pſona ẽt uiliſ
ſima: quoniã domus eſt oĩbꝫ
notiſſima. Hiſdẽ: quæ diſiecta
fuerant ppter bella. ¶ Sodali
tiũ cõium multorũ ut ſymbo
lũ Tricliniũ. locus attributus
cõuiuio a triplici ordine diſ
cũbendi: nã ĩ eo tres mẽſæ lo
cari poſſunt. ¶ Stratum: tape
tibus. ¶ Iam uenturꝫ ad pran
dium uidelicet. ¶ Frater uenit
ex ſalernio. cõuertit uerba di
cta a ſeruo nã ille dixit dictũ
ſuũ ad prandiũ uenturũ ipſe
hoſpitibus dixit fratrem ſuũ
ex magiſtratu accedere. ¶ Illi
pergã obuiam cõuertit ẽt il
lud ſi uelit exire ut daretur lo
cus parandi domino uẽturo:
ipſe ãt ait ſi uelit exire fratri
ueniẽti. ¶ Et poſtulant: cõque
runtur. ¶ Veſtimẽta: tapetes
aulea. ¶ Corrogaret mutuos
ſ. a page uerbũ græcũ qd̃ plu
rali iũgitʼ ſicut apagete ſingu
li & ſicut blandiẽtis modum
Familiam. ſeruos miniſtrãtes
Samiis: fictilibus a ſãmo inſu
la ubi fiebant: ſicut nunc ma
iora dicimus uaſa. ¶ Quid er
go. loqtur Cicero ad iudices.

ſermõe enerrare poſſi. Huiuſmõi notatões quæ d̄ſcrī
bũt quod cõſẽtãeũ ſit uniuſcuiuſq; naturæ uehemen
ter hẽnt magnã delectatõem: totã. n. naturã cuiuſpiã
ponũt ante oculos aut glorioſi. ut nos exẽpli cã cœpa
mus aut inuidi aut timidi: aut auari: ambitõſi: ama
toris luxirioſi: furis quadruplatoris deniq; cuius uis
ſtudiũ ꝓtrahi põt ĩ mediũ tali notatõe.

Sermocinatõ.

SErmocinatõ ẽ cũ alicui perſonæ ſermo attribui
tur. & ĩs expõit cũ rõe dignitatis hoc pacto. Cũ
militibus urbs redũdaret: & oẽs ciues tiore oppreſſi
domi tenerent: uenit iſte cũ ſago gladio ſuccinctus te
nẽs iaculũ: qnq; adoloſcẽteſ hõiem ſimili ornatu ſub
ſequũt irrupuit ĩ ædes ſubito. deĩde magna uoce. Vbi
eſt iſte btũs diues inqt: ædiũ dnũs q nõ mihi præſto
fuit quid tacetis: hic alii oẽs ſtupidi timore obmutue
runt. Vxor illius infeliciſſimi cũ maximo fletu ad iſti
us pedes obiecit ſeſe: Per te inqt & per ea quæ tibi dul
ciſſima ſũt in uita miſerere nr̃i: noli extinguere extin
ctos. Fer manſuete fortunã: nos quoq; fuimus beati
noſce te eẽ hõiem. At ille qn illũ mihi datis: ac uos au
ribus meis opplorare deſinitis nõ abibit illi nũciatur
intera ueniſſe iſtũ & clamore maximo mortẽ minari
quod ſimulac audiuit: heus inqt. Gorgias pediſſequa
puerorũ abſcõde pueros defẽde: fac ut incolumis ſit
adoleſcẽtia. Vix hæc dixerat cũ ecce iſte præſto ſecun
dus: inqt audax. nõ uox mea tibi uitam ademit exple
meas inimicitias & iracũdiã ſatura tuo ſanguine: Ille
cũ magno ſpiritu uerba metuebã inqt ne plãe uictus
eſſẽ nũc uideo in iudicio mecũ cõtẽdere nõ uis: ubi ſu
petari turpiſſimũ ſupare pulcherrimum ẽ interficere
uis occides eqdẽ ſed uictus nõ pibo. At in extremo tẽ
pore uitæ ẽt ſñioſe eloqueris neq; ei quẽ uides dnãri
uis ſupplicare. Tum mulier. immo quidẽ iſte rogat
& ſupplicat ſed tu quæſo cõmouere & tu per deos in
quit: hũc exẽplare dnũs eſt. uicit hic te uince tu nunc
animũ. Cur nũ deſinis inquit uxor loqui q̃ me digna
nõ ſunt tace & quæ curãda ſunt cura tu ceſſas michi
uitã tibi oẽm bene uiuẽdi ſpẽ mea morte eripere. Iſte
mulierẽ reppulit ab ſe lamẽtãtẽ illi neſcio quod ĩcipiẽ
ti dicere quod dignũ uidelicet illius uirtute eſſet gla
diũ in latere defixit. Pugno in hoc exẽplo datos eſſe
unicuiq; ſermões ad dignitatẽ accõmodatos ideſt qd̄

Huiuſmodi notatões ponit
effectũ cepamus quia paulo-
ante dixerat ſe nunquã poſſe
omnia dicere de natura glori
andi quaſi dixit principiũ fu-
it. Quadruplatoris: hoc uo
cabulũ diu latinis ignotũ fuit
ſed ab aſconio pediano decla
rat is q quartã ꝑtẽ hẽt accuſa
tiõis. Protrahi in mediũ ita
declarari ut añ oculos ponat
SErmocinatio πρεπαλ
ογιαſermo docẽs unicui
q; pſonæ Et is exponit cũ ra
tiõe dignitatis. i. ꝓnũciat a p
ſona introducta ſecũdũ deco
rũ ſuũ in q̃ re Cicero ĩ orone
repħẽdit phormionẽ q cũ in
hoſpitio eſſet cũ hãnibale lo
quebat de ꝑceptis rei militia
ris unde ĩterrogatus qd ſẽti-
ret de phormione: oſtẽdit ſe
multos ſenes deliros uidiſſe:
ſed magis phormiõe nullum
cũ militibus tẽpore bellorũ ci
uiliũ quo tumultu iuſticiã fie
bat quãobrẽ duo litigantes d̄
agris cãm dicere nõ poterant
ex illis ãt ſupbis qdã agreſſus
eſt alterꝝ hũanũ & grauẽ uirũ
de uterq; loqtur ad dignitatẽ
Cũ ſago ſagũ & ſagulũ ẽ ue
ſtris rei militaris breuis. Ma-
gna uoce hic incipir ſermoci
natio. Beatus: diues. Quin
fiat ĩmo fiat nã quin cũ uerbo
indicatiuo iũctũ hẽt ſignifica
tõem impatiui. Stupidi ĩſẽ
ſati. Parce inqt decorẽ mulie
bre dulciſſima ut patice filioſ
uxorẽ. Fortunã fœlicẽ ſtatũ
Vos quoq; ſum locus a miſe
ratõe hoĩem qd̄ nõ duraturꝝ
ĩ hoc ſtatu. Quin datis ĩmo
datis & reuertit ad ſermocia-
tõem militis ſupbi. Illi dño
ediũ. Abſcõde: uolebat ut fi-
lii ſeruarent ipſa ſciebat ſe eẽ
interficiẽdũ. Ne plane iun
ctus eẽm. i. ne eẽm iũctus a te
de iure apud prætorẽ & mo
raliter dicit tãq̃ grauis qa uic
toria ꝓ ſupbia & iiuria nõ eſt
uictoria. Tu ceſſas cõuertit
ſed ad militẽ. Bene uiuendi
ſpe p inſinuatõem ſuadet q;
ſibi pareat ad dignitatẽ ꝓpri
um decorum uniuſcuiuſque.

oportet in hoc gn̄e obſeruare. Sunt ſermociationes cō
ſeq̄ntes hoc genus: nā qd putāus illos dicturos: ſi hoc
iudicaueritis: nōne hac oēs utentur orōne: deinde ſu
biicere ſermonem

Confirmatio:

Onfirmatio eſt cū aliqua q̄ nō adeſt pſōa cō
fingitur: quaſi adſit aut cū reſ muta: aut īfor
mis fit eloq̄ns & formata: & ei orō attribuit
ad dignitatē accōmodata ut actio q̄dam hoc pacto. ꝙ
ſi nūc hæc urbs inuictiſſima uocē mittat nō hoc pacto
loq̄uat. Ergo illa plurimis tropheis ornata: triūphis
ditata certiſſimis: clariſſimis locupletate uictoriis nūc
ur̄is clariſſimis ſeditionibus uexor o ciues: quā dolis
malicioſa Charthago: uiribus ꝓbata Numāti a: diſci
plinis erudita corinthus labefactare nō potuit: eā pati
mini nūc ab homūculis teterrimis ꝓteri atq; cōculcari
Itē q̄d ſi nūc ille lucius brutus reuiuiſcat & hic ante pe
des ueſtros adſit nō hac utetur orone: ego reges eieci:
uos tyrānos introducitis: ego libertatē q̄ nō erat pepi:
uos ptam ſeruare nō uultis ego capitis mei piculo pri
am libertui: uos liberi ſine piculo eē nō curatis. Hæc
firmatio licet in plures res mutas atq; inaīatas tranſfe
ratur ꝓficit multū in amplificatōis partibus & cōmi
ſeratione.

Significatio:

Ignificatio eſt res q̄ plus in ſuſpiciōe relinqt:
quā poſitū ē in orōe: ea fit per exupatione:
ambiguū. cōſeq̄ntiā abſciſionē: ſimilitudinē. Per exu
peratione cū plus dctū eſt qua patitur ueritas augēdæ
ſuſpiciōis cā ſic. Hic de tāto pimonio tā cito teſtam
qua ſibi petat ignē nō reliqt. Per ābiguū cū uerbū po
teſt in duas pluresue ſnīas accipi. ſed accipitur in eam
partē quā uult is q̄ dixit. ut ſi de eo dicas q multas hær̄
ditates adierit/pſpice tu q plurimū cernis/ābigua q̄m
admodū uitāda ſūt q̄ obſcurā reddūt orōnem ita hæc
ɔſeq̄nda q̄ ɔficiūt huiuſmōi ſignificationē. Ea reperiē
tur facile: ſi nouerimus & aīaduerterimus uerboꝝ an
cipites aut multiplices ptātes. Per cōſeq̄ntiā ſignifica
tio fit cū res q̄ ſequūt aliq̄ rē dn̄tur: ex qbɔ tota res r̄lin
q̄t in ſuſpiciōe ut ſi ſalſam̄tarii filio dicas: q̄eſce tu cu
ius pr̄ cubito ſe emūgere ſolebat. Per abſciſionē ſi cū i
cipimus aliqd dicer̄ deiñ p̄cedīus & ex eo q̄d iā dixīus
ſatis relinqt ſuſpiciōis ſic: q iſta forma & ætate nup

Sunt item ſermocinationeſ
cōſequentes hic gener̄: idem
ſunt etiā aliquæ ſermocinatō
nes q̄ fiunt p unum tm̄ loq̄n
tē: ſicut in gn̄e exēpli ſubiecit
Nā qd putāus: ſunt uerba
alicuius dicētis ad iudices & i
exercitum qd poſſit īducere
ſubiicere orōnem quā. ſ. uo
let exercitum uel pſonam ſic
intro ductū loq cōiter.

Onfirmatio

Coniungit p̄ma in
dagare uocabuli ſignificatio
nem nā dr̄ a ꝓſopis pſona: &
ꝓ fingo muta ut bellue. Mor
tui hoīes: īfernus: urbes: ſaxa.
Ad dignitatē: ad decorū ſuū
Aut actio: in aliquo faciēdi:
Quid nūc: inducit conq̄rēs
de ſtatu ſuo q ī dies corrūpit.
Malicioſa: unde uiri q̄ belin
gues: & de hanibale nulla fideſ
nulla religio: fraus pluſq̄ pu
nica. Diſcipulis: lr̄aꝝ & p̄ci
pue fabricandoꝝ ludoꝝ. Et
eā patiāur: facit cōtentionem
colorē. Brutus: q reges ex
pulit q fuit aūt ſcd̄m brutum
q plures q̄ngentis ānis: & hoc
exemplū ē de mutis cum illd̄
ſupius fuerit de informibus
Nos tyrānos. alia contētio.
Immutas: aut in brutū mortu
um. Inanimatas. aut in urbe
Amplificatōis ad cōmouē
dam indignationē.
Ignificatio προσοπο
ποιαē ſignū pluriū reꝝ q̄
dicāus. Tu q plīmū cernis.
q̄uis poſſet itelligi de uiſu oc
culoꝝ acuto tñ capit in ptem
quā uult is q dicit. ſ. q multū
cognoſcit quō lucrari poſſit
hæreditates. Obſcura reddūt
ut ē radio pcuſſus ſū cū radiuſ
ſignificet uirgā & teſtoris in
ſtrumentū. Ancipites ſicut ē
uidere ꝙ ptinet tā ad oculos
q̄ ad aīum. Cū res q̄ ſequunt
dicius nō aūt q̄ p̄cedūt. ſeqtur
dicer̄. n. ex ſalſamtario eū mū
gere nares cū cubito & tñ nō
ſalſamtariū quale item hoc eſt
dies nocteſq; lucrat: ſigificat
feneratorē: ſalſamtarius ē q res ſalitas uēdit ut piſces carnes deiñ alludit p̄ciſioni q̄ draposiopoſis

Alienæ domui: ſubauditur ſtuprũ fecit. qd ĩtelligitur: qm̃ dixit forma ac ætate. Gracchi meme͂to: per hãc ſiĩitudinem ſignificat eũ quoq; ſaturninũ ioculandũ eẽ: ſi ſequitur ſtudia popl̃aria ſicut Graccus pr̃ æmilii & Caii gracchorũ.

b Reuitas: βραχιλογια uerbis neceſſariis: breuis. n. dicit̃ ſermo q cõtinet neceſſaria & eſt laus ſicut uicioſũ eſt: per breuitatẽ obſcurus fieri eſt aũt melius dicere ſupflua q̃ omittere neceſſaria. Lẽnũ p̃teriẽs: cœpit ergo ſine præliis ſi p̃teriens intelligit ãt De inſula reliqt: in qua præſidia poſuit. Itẽ mõ cõſul: uidetur dicere d̃ maiore In aſiam ꝓficiſcitur: qm̃ d̃ miturnẽ ſi palude fugit poſt ĩpator: qa cũ exercitu romam uenit.

d Emõſtratio. υποτυπωσις id fieri poteſt dat modũ a rebus conſeq̃ntibus quæ r̃ſũmi poſſunt a cõſecutõe pte ſignorũ cõiecturaliũ. A circũſtantiis: q̃ ſũt ſex. quis. qd. ubi. cur. quõ. quãdo. Populũ: plebẽ ẽ. aũt ſenſus. cur Gracchus tribunuſ ſenſit plebem dubitare ne ip̃e Cracchus timoꝛ̃ ſenatus cãm ſuam deſereret. Concionẽ uocauit: ex hoc eſt ante rẽ per quod qs & cur. Iſte interea: Scipio naſcica. Oculis ardẽdi: circũſtantia. Quõ illi preco: faciebat audientiã. i. Gracchus imperabat omnibus ſilẽtium p præconem. Hic naſica: alios iubet qbus auxiliis p̃currit tempus uſque dictũ ſũt ante rem hoc nunc eſt in re. Iſte uiri: poſt rem.

alienæ domui: nolo plura dicere. Per ſimilitudinẽ cũ aliqua re ſimili ablata nihil ãplius dicimus: ſed ex ea ſignificamus qd ſentiamus hoc mõ. Noli ſaturnĩe nimiũ populi freq̃ntĩa fretus eſſe: ſtultitiã noſce grachi Hæc exornatio plurimũ feſtiuitatis hẽt: & interdũ dignitatis. Sinit. n. qdam tacito oratore ipſum auditorem ſuſpicari:

De breuitate.

b Reuitas ẽ res tm̃modo ipſis uerbis neceſſariis expedita hoc mõ. Lẽnon præteriẽs cœpit: ĩde Tharſi præſidiũ reliqt: poſt urbẽ bithyniã ſuſtulit. inde pulſus ĩ heleſpontũ ſtatim potitur abido: Itẽ mõ conſul: quondã tribunus: is deinde p̃mus erat ciuitatis: tũc ꝓficiſcitur in aſiã: deinde exul & hoſtis ẽ dictus. poſt impator & popu. ro: factus ẽ conſul. Hẽt paucis cõphenſa breuitas multarũ rerũ expeditõnem Quare adhibenda ſæpe eſt: cũ aut res nõ egebit longe orõnis, aut tẽpus nõ ſinet cõmorari.

De demonſtratione.

d Emonſtratõ eſt cũ ita res uerbis exp̃mitur: ut geri negociũ & res ante oculos eẽ uideatur. Id fieri poťit ſi q̃ ante & poſt ĩ ipſa re facta eřt cõprehẽdemus: aut a rebus cõſeq̃ntibus aut a circũſtantibꝯ nõ recedẽus hoc mõ. Quod ſimulatq; Gracchus ꝓſpexit fluctuare populũ uerentẽ: ne ipſe auctoritate ſẽatus cõmotus ſnĩa deſiſteret: iubet aduocari contionẽ. Iſte ĩtea ſceleꝛ̃ & malis cogitatõibus redũdãs uolac ex tẽplo Iouis: ſudãs: oculis ardẽtibus erecto capillo cõtorta toga cũ pluribꝯ aliis ire celerius cœpit. Illi preco faciebat audiẽtiã: hic ſubſeliũ quodã calce p̃mens dextra pedẽ defringit: & hoc alios iubet idẽ faceꝛ̃. Cũ gracchus deos incipet precari curſim iſti impetũ faciũt ex aliis aliiſq; ptibꝯ cõuolãt: atq; e populo unus fuge fuge inqt Tiberi. Nũ uides? reſpice inq̃. Deiñ uaga multitudo ſubito timoꝛ̃ pterita fugeꝛ̃ cœpit: at iſte ſpumã ex ore reiiciẽs anhelãs ex infimo pectore crudelitatẽ cõtorq̃t grachiũ: & dubitãti Graccho q̃d eẽt: neq; tñ locũ in quo cõſtiterat reliq̃nti ꝑcutit tp̃s. Ille nullã uocẽ edẽs inſita uirtute ꝯcidit tacitus iſte uiri fortiſſimi miſerãdo ſanguine aſpſus q̃ſi facĩus p̃clariſſimũ feciſſet circũſpectãs & hilare ſceleratã gratulantibꝯ manũ porrigens in templũ Iouis cõtulit ſeſe. Hæc exornatio in

amplificanda & cõmiſeranda re plurimũ prodeſt: & ĩ
huiuſmodi narrationibus. ſtatuit enim totam rem &
prope ponit ante oculos.

oMnes rationes honeſtandæ elocutionis ſtudi
oſe collegimus: in qbus Hereni ſi te diligenti
us exercueris: & grauitatẽ: & dignitatẽ: & ſua
uitatẽ habere in dicendo poteris: ut oratorie plane loq̃
ris: ne nuda atque inornata inuentio uulgari ſermone
efferatur. Nunc identidem nos metipſi nobis ĩſtemus
res.n.cõis agitur: ut freq̃nter & aſſidue conſequamur
artis orõnem ſtudio & exercitatione: quod alii cũ mo
leſtia tribus de cauſis maxime faciunt: aut ſi cũ qbus
libenter exerceantur non hẽnt: aut ſibi ſi diffidũt: aut
ſi neſciunt quã uiã ſequi debeant quæ a nobis abſunt
oẽs difficultates. Nam & ſimul libenter exercemur ꝑ
pter amiciciã: cuius initiũ cognatio facit cætera philo
ſophiæ ratio confirmabit. Et nobis non diffidimus ꝑ
pterea quod aliquantulũ proceſſimus: & alia meliora
ſunt: quæ multo intentius petimus in uita: ut etiã ſi
non puenerimus in dicẽdo quo uolumus parua pars
uitæ pfectiſſime deſideretur. Et uiam quã ſequamur
habemus ꝑpterea: quod in his libris nihil pteritum ẽ
rhetoricæ præceptionis. Demõſtratũ eſt.n. quõ res in
omnibus gñibus cãrum inueniri oporteat: Dictũ eſt
quo pacto eas diſponere conueniat. Traditũ eſt qua
rõne eſſet pronunciandũ. Præceptũ eſt qua uia memi
niſſe poſſemus. Demonſtratũ eſt qbus modis pfecta
elocutio cõpararet. Quæ ſi ſeq̃mur acute & cito reperi
emus: diſtincte & ordinate exponemus: grauiter & ue
nuſte pronunciabimus firme & perpetuo memineri
mus ornate & ſuauiter loq̃mur. Ergo in arte rhetorica
nihil eſt amplius. Hæc oĩa adipiſcẽur: ſi rõnes præcep
tionis diligentia conſequemur exercitationis.

oMnes rationes: facit
concluſionẽ in qua
tria pmemorat: pri
mũ hortatur ad exercitatio
nem mixtã cũ fructu: ſecundo
oſtendit facilitatem: per quã
poteſt facillie exercer̃. tertio
oſtendit fructum exercitatõis
epilogatque quod in tota ar
te dictum eſt. Grauitatem
ad ſententias. Dignitatẽ: ad
ornatum uocabulorũ. Sua
uitatem ad modum dicendi
facilem. Nunc identidem:
frequẽter ſimili modo & ego
facturus ſum. Alii cum mo
deſtia: aliqui ſunt quos tria ſo
let impedire ne ſe exerceant.
ſed ea tibi nõ adſunt impedi
menta. Cum qbus libenter
oĩa cõuincent quia temere er
rores aut occulta animi aperi
untur inimicis. Sibi diffidũt
timent ſe neſcire. Quam ui
am debent imitari. Cogna
tio fecit: qa erat ſororius ſuus
Ratio philoſophiæ: qa bo
ni mores ſimul cõmutati au
gebant amiciciam. Alia ſũt
meliora: quia aſpiramus ad
maiores ſentẽtias: p quaſ mul
tum proficiemus. Deſidere
tur: deficiat demonſtratum.
facit epilogũ mira uarietate.
Et exercitatione locus: hic
liber in quẽdam ordinem re
diſſe uidetur: nam ĩ fine exor
dii dixit hanc artem ad exerci
tationem accomodari opor
tere & item nunc finit in exer
citatione.

FINIS

Impreſſum Venetiis per Ioannem de Forliuio &
Iacobum Britannicũ Brixianũ. M.CCCCLXXXIII
DIE.XVII.IVLII.

Societatis Jesu Confluentie

a
Prima uacat
ſæpe & mul
nunc ubi &
hōeſtate:ho
b
Minime īqt
quærit. Ita
ē hermagorī
īuenias gēus
c
Ab iudicū :
quas fere ui
etiā fœlicior
in tractatus
d
Familiarem
milis demō
beat futurū
& ꝑcognito
e
Tum īquit
mus in dyalo
Nā quemad
q̄ cōſiſtunt
f
pecūiæ idige
ēperietur. Si
eo ut urbi m
cere oportet
g
tiōe uitæ quo
turpitudin es
mulū quod
iudicem tenet
h
Nuc iuridici
ex coniectura
Poſtea trāſe
De rēotione

i
armus ne ſo
ꝯſilio quiſqꝫ
duceř partiti
k
eē dicit. Hic
alteriuſ mēo
ex uetuſtati

A
Prima uacat
ſolebāt ma(
re ornare co
inter habue
B
digniſſimū
tāq̄ machiæ
Ci. ſæpenūe
đ ꝑterito ſit
C
Conſtitutio
hac parte bñ
Si iure an in
In ſenatū q
D
Tractu cum
Craces uir
A rumorib c
Coll ati one
E
oportuit iu
Quomō iu
dſeruiſſe ue
neqꝫ diuciuſ
F
Vtris amor
In qbus licet
fui erga
ſi quādo te ui
G
niſi ut ab his

tragœdias q̄
memoria u
archite ctari.
H
uos mei nō
uiuiū atteu a
& in iudicia
ſi loco utēur
I
Nō poſſunt
ꝓnominatō
Abuſio eſt
K
pñiæ pericu
quo melius
putent ſe le

Finis

A 483
C568d
1-SIZE